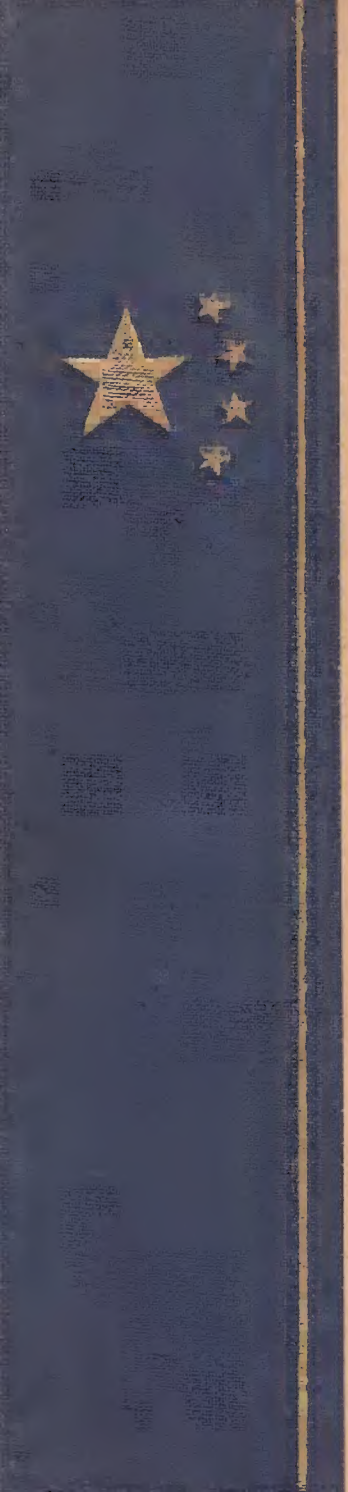

G. V. JEFIMOV

KÍNA

UJKORI ÉS LEGUJABBKORI TÖRTÉNETE

SZIKRA

SZIKRA

G. V. JEFIMOV

KÍNA ÚJKORI ÉS LEGÚJABBKORI TÖRTÉNETE

BUDAPEST

SZIKRA 1951

A mű orosz címe:

ОЧЕРКИ ПО НОВОЙ
И НОВЕЙШЕЙ ИСТОРИИ
КИТАЯ

ГОСПОЛИТИЗДАТ 1949

Fordította:

KOZMA GÉZA

A könyv a XVII. századtól 1945-ig tárgyalja Kína történelmének legfontosabb eseményeit, s így azokra a legfőbb tényezőkre világít rá, amelyek alapján 1949-ben a kínai nép végső győzelme és a Kínai Népköztársaság megalakulása bekövetkezett.

A KIADÓ

Felelős kiadó a Szikra Könyvkiadó vezérigazgatója

BEVEZETÉS

Kína jelentős helyet foglal el a világtörténelemben. A kínai nép tevékeny alkotómunkája során sok értékkel gazdagította az emberi kultúra kincsesházát. Kína sok évszázadon keresztül kulturális, gazdasági, politikai és katonai jelentőség tekintetében Kelet-Ázsia vezető országa volt. Az újkorban Kína a kapitalista országok gyarmatosító terjeszkedésének egyik fő célpontjává, a csendesóceáni imperialista ellentétek központjává vált.

Az utóbbi harminc évben pedig, amióta a kínai nép titáni harcot folytat a demokratikus rendszer megteremtéséért, Kína rendkívül nagy nemzetközi jelentőségre tett szert. Napról-napra növekednek és erősödnek a Kínai Kommunista Párt által vezetett kínai demokratikus erők. A kínai reakció dühödt harca nem tudta megtörni a kínai demokrácia forradalmi nemzeti felszabadító erőit, sem a Vu Pej-fu és Csang Co-lin féle régi militaristák idején, sem jelenleg, az európai és amerikai imperialisták széleskörű támogatása ellenére.

A világon minden haladó ember lelkesedéssel figyeli a kínai nép hősi harcát. Sztálin elvtárs majdnem negyed évszázaddal ezelőtt gyönyörűen fejezte ki a szovjet emberek viszonyát a kínai néphez:

„A kínai forradalmi mozgalom erői óriásiak. Még nem mutatkoztak meg amúgy igazában. Még megmutatkoznak a jövőben. A Nyugat és a Kelet kormányzói, akik nem lát-

ják ezeket az erőket és nem számolnak velük kellőképpen, majd kárát látják. Nekünk, mint államnak, feltétlenül számolnunk kell ezzel az erővel... az igazság és az igazságosság teljesen a kínai forradalom oldalán van. Ezért együttérzünk és együtt fogunk érezni a kínai forradalommal abban a harcában, amelyet a kínai népnek az imperialisták igája alól való felszabadításáért és Kínának *egy* államban való egyesítéséért folytat. Aki ezzel az erővel nem számol és nem fog számolni, az biztosan elveszti a játszmát"*.

A kínai nép mai harca egész történelmi fejlődésének törvényszerű új szakasza.

*

A kínai a világ egyik legősibb népe. A kínai kultúra legrégibb tárgyi emlékei az időszámításunk előtti 1766—1122-ig uralkodó (Sang-) Jin dinasztia idejéből valók. A kínai történettudomány azonban Kína keletkezését még régebbi időre teszi és Kína történelmének tárgyalását az i. e. XXIV. századbeli misztikus császárokkal kezdi. Ez alatt az idő alatt a kínai nép hatalmas, sajátos kultúrát teremtett. A kínaiak jóval az európaiak előtt ismerték a könyvnyomtatást, feltalálták a puskaport, az iránytűt. A kínai porcelánra, selyemre régóta joggal büszke az ország.

Az egész világ ismeri a kínai civilizáció olyan régi tárgyi emlékeit, mint a Kínai Nagy Fal, amelyet több, mint kétezer évvel ezelőtt építettek, vagy a Nagy Császár-csatorna, a mesterséges öntözési rendszer stb.

A kínai kultúra fontos és döntő alkotórésze az írás, az irodalom. A régi kínai szellemi kultúra alapjait Konfucius és Tao iskoláinak klasszikus könyvei rakták le. Megjelenésük az i. e. VI.—II. században történt. Kimagasló szerepe van a kínai kultúrában a történetírásnak, amely Sze-ma Csiennel (i. e. 155—88), a kínai történetírás atyjával kezdődik. Az ő példája nyomán írtak meg sok történeti értekezést és a dinasztiák történetét. A kínai civilizáció kincsei

* *Sztálin*. Kínáról. Szikra 1950. 46. old.

között sok filozófiai, vallásos, etikai és történeti mű, költészet, szépprózа és hatalmas enciklopédiák találhatók.

A kínai kultúra egyik ősi és legérettebb formája a művészet. A kínai színház és festészet egyre nagyobb érdeklődést kelt mind a Szovjetunióban, mind más országokban. Kína hatalmas kulturális és politikai befolyást gyakorolt az ázsiai népek fejlődésére. Japán például valósággal kölcsönvette Kína egész kultúráját, beleértve az írásrendszert is. Korea, Annam, Burma, Tibet és több más ázsiai ország is főleg Kínának köszönheti kultúrája fejlődését.

A kínai történelem legjelentősebb vonása — az ország hatalmas ellenállóképessége a külső ellenséggel szemben. Ha idegen hódítók támadtak Kínára, a néptömegek harcba szálltak a rablók ellen a legrégebbi történelmi korszakokban is.

Két és fél évezreden keresztül Kínának gyakran kellett küzdenie a nomádok: hunok, kitajok, dzsürcsik, tangutok, mongolok, mandzsuk stb. támadásai ellen. Ezek a betörések tönkretették az ország termelőerőit, tömegesen pusztították a lakosságot és idegen uralom alá kényszerítették Kínát, néha hosszú évekre. A hódítók, akik általában alacsonyabb fejlődési fokon álltak, mint a kínaiak, gátolták az ország gazdasági, politikai és kulturális fejlődését.

A támadások elleni harc azonban összeforrasztotta és megedzette a népet. Így, szüntelen munkában és harcban nőtt és erősödött a kínai nép, fokozódott ellenállóereje és az a törekvése, hogy szilárdan kezébe vegye sorsát.

Az elmaradt feudális gazdasági és politikai formák uralma közepette a kínai nép többször szenvedett vereséget a demokratikus rendszer megteremtéséért vívott harcban. A helyzet gyökeresen megváltozott, amikor a társadalom haladó köreinek vezetésére képes új osztály, a kommunista párt vezette proletárok osztálya tűnt fel az országban.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom Kelet elnyomott népeit bevonta a dolgozóknak az imperialista elnyo-

más ellen vívott közös harcába, „bátorságot és győzelmi hitet"* öntött belé jük.

Az utóbbi évtizedek történetének tapasztalata azt mutatja, hogy a kínai népet már semmiféle hódító sem tudja megtörni: sem a japánok, sem azok, akik a japánok útján akarnak haladni.

*

Ennek a könyvnek az a célja, hogy bemutassa a kínai nép újkori és legújabbkori történelmének legfőbb szakaszait.

A könyv először azt az időszakot tárgyalja, amelyben a mandzsuk meghódították Kínát és megszilárdították hatalmukat. Ez a késői feudalizmus korszaka. A kínai nép akkor még nem alakult nemzetté. A mandzsu hódítók elleni harcának elszigetelt jellege volt. A mandzsu hódítók fenntartották a régi társadalmi, gazdasági rendszert — a feudális viszonyok rendszerét. Az ország társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális életének elmaradottsága határozza meg Kínai fejlődésének jellegét ebben a másfél évszázadban. Gyakoriak a fennálló hatalom elleni megmozdulások, amelyeknek fő mozgatóereje a titkos társaságokba tömörült parasztság. Ezek a megmozdulások a hűbérurak, a földesurak és a mandzsuk hatalma ellen irányultak.

A XVIII. század végén és a XIX. század elején, amikor a kapitalizmus Európa és Amerika sok országában győzelemre jutott és megszilárdult, a kínai feudális rendszer a rothadás és hanyatlás állapotában volt. Az egymást követő népi felkelések megingatták a feudalizmust, de Kínában még nem alakultak ki új, haladó osztályok, amelyek az országot a fejlődés útjára vezették volna. Kína hanyatlását és elmaradottságát a külföldi tőke arra használta fel, hogy behatoljon az országba és megkezdje Kína leigázását. A XIX. század közepén a parasztháború Pekingtől Kantonig, a messzi nyugati határoktól a Csendes-óceán partjáig

* *Sztálin* Művei. 4. kot. Szikra 1950. 178 old.

megrázta az egész országot. A nép nem tudott már a régi módon élni.

A belső és külső reakció erői egyesültek a parasztháború ellen. A paraszthábortú leverték, de az egész országra kiterjedő mély válságot fegyveres erővel nem lehetett felszámolni. A XIX. század hetvenes-nyolcvanas éveiben Kínában fejlődésnek indul a nemzeti kapitalizmus. Új osztályok tűnnek fel: a burzsoázia és a proletariátus. A harc zászlaját Szun Jat-szen, a nagy kínai polgári demokrata forradalmár emeli magasra. A nemzeti ipar fejlődése, az új osztályok növekedése segíti a nemzeti öntudat emelkedését. Az 1905-ös orosz forradalom és az orosz-japán háború indította el „Ázsia ébredését", Kína ébredését. A kínai forradalmi burzsoázia a parasztságra támaszkodva a tömegeket harcba vezeti a feudalizmus, a reakciós mandzsu hatalom ellen. Az 1911—1913-as forradalom eltörli a Csingek reakciós hatalmát, de nem tudja megsemmisíteni a feudális földbirtoklást és az ország félgyarmati helyzetét.

A kapitalizmus általános válsága idején a Nagy Októberi Szocialista Forradalom által lelkesített kínai nép tanult a szovjet nép harci tapasztalatából és nagy, nemzeti felszabadító harcot indított a külföldi imperialisták kínai garázdálkodása, a hűbérurak és militaristák ellen, a demokratikus rendszer megvalósításáért. Ebben a harcban a kommunista párt által vezetett proletariátus aktív politikai erőként lép fel.

Az 1925—1927-es kínai forradalomban a tömegmozgalom fellendulésétől megriadt burzsoázia elárulja Kína függetlenségi harcának ügyét, megegyezésre lép a hűbérurakkal, az imperialista nagyhatalmakkal. Csak a kommunista párt és az általa vezetett osztályok folytatják a harcot az új Kínáért és becsülettel viszik az antiimperialista és demokratikus harc zászlaját.

Az 1937—1945-ös japán-kínai háborúban a Kuomintang és a kommunista párt ideiglenes együttműködése ellenére világosan két politika, két hadviselési mód különböztethető meg: a kommunista párt politikája, az egész népre kiterjedő háború politikája, mely minden erőt mozgósít az

agresszorok szétverése és a demokratikus, haladó rendszer megteremtése érdekében; s a Kuomintang politikája, a passzív védelem politikája, amely akadályozza az agresszor elleni népi háborút, erőt gyüjt a demokratikus hadsereg ellen, hogy megőrizze és megszilárdítsa a reakciós burzsoá-földesúri uralmat.

A tengelyállamok elleni második világháború antifasiszta, felszabadító jellege és a Szovjetunió döntő szerepe ebben a háborúban elősegítette a világ demokratikus erőinek megszilárdulását. A japán imperializmus elleni háború folyamán megnövekedtek és megerősödtek a kínai demokratikus tábor erői.

A Kínai Kommunista Párt bátor, önfeláldozó harca megszerezte a tömegek határtalan rokonszenvét. A kommunista párt az ország hatalmas pártja lett, a demokratikus tábor megerősödött.

A Kuomintangot nép- és nemzetellenes politikája az amerikai imperializmus előtti feltétlen behódolásra vezette. Az amerikai imperializmus az egyetlen forrás, ahonnan a kínai reakció erőt merít a demokrácia elleni harcában.

Történelmileg rövid idő alatt döntő változások mentek végbe a kínai nép sorsában, amelyek új korszak kezdetét — a felszabadult Kína korszakát jelzik a kínai nép életében.

ELSŐ FEJEZET

KÍNA A MANDZSUK URALMA ALATT A XVII—XVIII. SZÁZADBAN

A középkorban a feudális Kínát gyakran érte külső támadás; a XIII. században a mongolok hódították meg. A mongolok megalapították a Jüan dinasztiát, amely 1280-tól 1368-ig uralkodott. A XIV. század közepén egy nagy népi felkelés elűzte a mongolokat. 1368-tól 1644-ig a kínai Ming dinasztia kormányozta az országot. A Mingek hatalma már a XVI. században kezd hanyatlani, Kína mély belső válság, hanyatlás szakaszába lép. Ennek a válságnak a parasztság pusztulása és az antifeudális felkelések az alapvető tényezői. A legjelentősebb felkelés Senszi tartományban kezdődött 1628-ban, Li Ce-cseng paraszt és Csang Hszien-csung volt katona vezetésével. Ez a felkelés gyorsan túlterjedt Senszi tartomány határain. A felkelés kiterjesztésében Li Ce-cseng játszotta a legnagyobb szerepet.

1640-ben Li Ce-cseng Senszi̇ből hadjáratot indított Honan tartományba, ahol nagy éhínség tombolt. Mindenki, aki a fennálló renddel elégedetlen volt, csatlakozott Li Ce-cseng csapataihoz. A felkelés terjedt. A felkelő hadsereg ostrom alá vette és elfoglalta Honan székhelyét, Kajfenget. 1643-ban a felkelők bevették Senszi fővárosát, Sziant.

Li Ce-cseng hadseregének létszáma a kormány hivatalos adatai szerint harmincezer főről egymillióra nőtt. Li Ce-cseng nagy gondot fordított a hadsereg megerősítésére, szigorú fegyelmet tartott.

A felkelés sikere azzal magyarázható, hogy antifeudális parasztháború volt: a felkelők nem szedtek adót, eltörölték a hátralékokat, megölték a magasrangú tisztviselőket, elvették a földet a hűbéruraktól és kiosztották a parasztoknak.

A dinasztia létét fenyegető kínai parasztháborúval egyidejűleg külső veszély fenyegette a kínai állam függetlenségét. Kínának komoly ellenfelei támadtak, a mandzsuk.

A mandzsu törzsek a XVI. században még elszigetelten éltek és Kína fennhatósága alá tartoztak, amely a törzsek között mesterségesen szította a villongásokat. A XVI. század végére azonban a földművelés már olyan fokot ért el, hogy kiszorította a nomád gazdálkodást és szükségessé tette a törzsek gazdasági kapcsolatainak megerősödését.

A mandzsuk között energikus vezér tűnt fel, Nurhacsi (1559—1626), aki hozzálátott a törzsek egyesítéséhez és 1616-ban felvette a káni címet. Nurhacsinak az a kijelentése, hogy ő az ég akaratából (Tien-ming) uralkodik, kihívás volt Kína felé, hiszen 1616-ig úgy tartották, hogy a mandzsu hercegecskék a kínai császár akaratából uralkodnak. Nurhacsi birodalmát „Csin"-nek („Arany") nevezte el.

A mandzsuk fegyveres erőinek alapja az úgynevezett nyolclobogós sereg* volt.

A mandzsuk Kína ellen irányuló támadásának első szakasza 1618-tól 1626-ig tart. A kínai hadvezetőség nemtörődömsége, felelőtlensége és elbizakodottsága egész sor vereséget okozott (a fusuni csata, Csingho feladása). A mandzsuk első sikerei miatt nyugtalankodó kínai hatóságok négy sereget küldtek Nurhacsi ellen. (Ezek a seregek a hagyomány szerint egyenként 60000 főből állottak.) Közülük egy is szétzúzhatta volna a mandzsukat. Nurhacsi azonban kihasználta a kínaiak szétszórt és ügyetlen hadmozdulatait és bár a kínaiak haditechnikája fejlettebb volt, egyenként szétverte az első három sereget.

---

* Eredete a következő: 1601-ben Nurhacsi seregét csoportokra osztotta, melyeket zászlóik színe (sárga, vörös, kék és fehér) szerint különböztettek meg. 1615-ben négy újabb sereget alakított, melyek külön zászlókat kaptak, innen a „nyolclobogós sereg" elnevezés.

A negyedik kínai sereg sietve visszavonult a Kína és Mandzsuria határán fekvő Sanhajkuan erődig. Ezen a helyen a Kínai Nagy Fal egy hegygerincen ereszkedik le a tengerhez. Itt tartóztatták fel a mandzsuk új támadását. Sanhajkuan ezután évekig bevehetetlen maradt a mandzsu seregek számára.

Mandzsuriában Nurhacsi 1621-ben elfoglalta Mukdent (Senjang) és 1625-ben birodalma székhelyévé tette.

Nurhacsi halála után (1626) a mandzsu támadásokban egy időre szünet állt be. Kína megkísérelte, hogy tartós békét kössön a mandzsu törzsekkel. A mandzsuk feltételei Kína számára nem voltak különösebben súlyosak. Többek között évenkénti ajándék formájában adót követeltek Kínától és azt, hogy államfőjük a Mingekkel folytatott tárgyalásoknál egyenlő legyen a kínai dinasztia miniszterével. A tárgyalások azonban nem vezettek semmi eredményre.

1627-ben Abahaj kán lépett a mandzsu trónra. Az ő uralkodása alatt kezdődik a Kína elleni mandzsu támadás második szakasza, mely 1629-től 1644-ig tartott.

Ekkor a mandzsuk Mongólián keresztül törtek be a tulajdonképpeni Kínába. Seregük bevonult Cselibe és Santungba s eljutott Pekingig. Jüan Csung-huang, Kína kevés számú tehetséges hadvezéreinek egyike, sietett Peking segítségére. A Pekingért folyó nagy ütközet egyik felet sem juttatta előnyösebb helyzetbe. Ekkor Abahajnak ügynökein keresztül sikerült befeketítenie Jüan Csung-huangot a kínai hatóságok előtt. Jüan Csung-huangot kivégezték. A vezérükhöz hű csapatok Pekingből Sanhajkuanba vonultak. Abahaj elfoglalhatta volna Pekinget, de nem tette meg. Szükségesnek tartotta, hogy seregét jobban előkészítse, nem Peking bevételére, — egy részletfeladatra — hanem a főcél elérésére, Kína elfoglalására.

1636-ban a mandzsu kán felvette a császári címet és dinasztiát alapított, melyet Tai Csingnek nevezett el. Abahaj (Tai-cung) megerősítette országának katonai és közigazgatási szervezetét — ebben sok mindent vett át a kínaiaktól. A mandzsuk egész Kína meghódítására készültek. 1637-ben Abahaj leigázta Koreát.

Az aktív hadműveletek ideiglenes szünete a kínaiak és mandzsuk közt a Ming dinasztia számára rendkívül válságos pillanatban következett be. A Li Ce-cseng vezette parasztlázadás félelmetes erővé vált, mely már a Ming dinasztia létét fenyegette. Li Ce-cseng csapatai 1644-ben támadást indítottak az ország fővárosa, Peking ellen.

A paraszthábóru tömegjellege biztosította a győzelmet. Áprilisban a felkelők elfoglalták Pekinget. A Ming dinasztia utolsó császára felakasztotta magát. Li Ce-cseng kormánya sarcot vetett ki a gazdagokra, elkobozta a leggyűlöltebb bürokraták vagyonát, 500-at közülük kivégeztetett. Li Ce-cseng végetvetett a rablásnak és erőszaknak, szigorúan leszámolt a megvesztegethető tisztviselőkkel, csökkentette az adókat, a vagyont a szegények között osztotta szét.*

De a kínai hűbérurak nem akarták harc nélkül letenni a fegyvert. Az egyik leghatalmasabb kínai hűbérúr, Vu Szan-kuj hadvezér, aki Sanhajkuannál harcolt a mandzsuk ellen, elárulta az országot. Megegyezést kötött a mandzsukkal, hogy segítsék a felkelő parasztság elleni harcban. A felkelők éppen hogy megszilárdult hatalmának kétszeresen félelmes ellenséggel kellett szembeszállnia. Li Ce-cseng a független Kínáért indult harcba az áruló hűbérurak és a mandzsu hódítók ellen. 1644 május 26-án Sanhajkuannál zajlott le a döntő csata. A mandzsuk támogatása megszerezte a győzelmet Vu Szan-kujnak a felkelők seregével szemben.

Li Ce-cseng felkelői visszavonultak Pekingig, aztán kénytelenek voltak Pekinget is feladni és nyugatra vonultak. A mandzsuk és Vu Szan-kuj seregei bevonultak Pekingbe. Vu Szan-kuj a mandzsuk bérencévé lett. Rábízták, hogy üldözze Li Ce-cseng visszavonuló seregét. Li Ce-cseng Senszíben folytatta a harcot. 1645 végére Li Ce-cseng csapatai széthullottak, ő maga eltűnt. További sorsa ismeretlen.

Pekingben a mandzsu Csing-dinasztia került uralomra (1644—1912). Peking meghódításával azonban a mandzsuk

* Lásd *L Szimonyivszkaja.* A paraszthábóru Kínában a XVII század első felében. „Isztoricseszkij zsurnal". (Történelmi Szemle) 1937 5 szám

még nem arattak győzelmet Kína felett. A kínai nép makacsul ellenállt a hódítóknak. Majdnem az egész XVII. század a mandzsuk elleni harcban telt el.

A mandzsu uralom tömeges felkeléseket váltott ki Kiangszi, Sanszi, Senszi és más tartományban. A felkelők Pekinget fenyegették. A délnyugat (Kuangszi, Jünnan, Kujcsou, részben Kuantung és más tartományok) sikeres ellenállásának példája lelkesítette a népet. Ez a korszak (1646—1662) volt a mandzsuk ellen folyó harc legsikeresebb szakasza. De a viszályok, az egységes cselekvés hiánya és az északi tartományok nagy részének passzivitása következtében délen is megtört az ellenállás.

Kiemelkedik ebben a korszakban az az elkeseredett harc, mely Fukien tengerparti tartományban folyt a mandzsuk ellen. Cseng Cseng-kung, egy hatalmas tengermelléki hűbérúr (az idegenek Koxingának nevezték), hosszú időn keresztül ellenőrizte a kínai és külföldi hajózást az Amoj körüli partok mentén. Cseng Cseng-kung makacsul ellenállt a hódítóknak. Sikerült bevennie magát Amojba és innen támadó hadműveleteket szervezett. 1654-ben és 1659-ben hadjáratot indított Nanking ellen, ez azonban sikertelenül végződött.

1661-ben Koxinga kiszorította a hollandokat Formoza szigetéről, Amojt is megtartotta még egy ideig és folytatta a harcot a mandzsuk ellen. Halála után (1662) fia vezette tovább az ellenállást. A mandzsuk csak 1683-ban foglalták el Formozát, s így megtörték a kínai ellenállásnak ezt a fontos bázisát.

A mandzsuk elleni hosszú harc utolsó láncszeme a „három hűbéres herceg" felkelése (1673—1683). A felkelés Vu Szan-kuj nevéhez fűződik. Vu Szan-kujt a mandzsuk Sanszi és Senszi tartomány helytartójává nevezték ki, pedig császári trónról álmodozott. Sanszióból áthelyezték Jünnan és Kujcsou tartományok kormányzójának. De a mandzsuk nem bíztak benne: fiát túszul kezükben tartották és 1672-ben azt követelték Vu Szan-kujtól, hogy utazzék Pekingbe. Vu Szan-kuj nem teljesítette a parancsot és az ismé-

telt felszólításra (1673) felkeléssel felelt. Fukien és Kuangtung tartományok kormányzói támogatták Vu Szan-kujt.

A felkelés Kína tizenegy tartományára terjedt ki és komoly megpróbáltatást jelentett a mandzsuknak. A felkelés leverése a Csing dinasztiának sok erejébe és költségébe került. Vu Szan-kuj 1678-ban, nem sokkal halála előtt, császárrá kiáltatta ki magát. A felkelők belső ellentétei miatt a mandzsuknak 1683-ban sikerült leverni a mozgalmat.

A felkelés vereségéhez bizonyos fokig az is hozzájárult, hogy sok kínai nem bízott Vu Szan-kujban, az egykori árulóban, aki mindig legszűkebb személyes céljaiért küzdött.

1683-ban a mandzsu hódítók megtörték Kína fegyveres ellenállását. Ezután más formában folyt a harc a hódítók ellen. A feudális elnyomás sok titkos társaságot szült. A titkos társaságok tevékenysége — akárcsak a parasztlázadásoké — a mandzsuk ellen irányult.

A mandzsu hódítók elleni harcban Kína azért szenvedett vereséget, mert az országban uralkodó északi hűbérurak nagy része osztályérdekei kedvéért elárulta az ország nemzeti érdekeit és megalkudott a mandzsukkal.

Az 1644—1662-es déli és délnyugati ellenállási mozgalom azért is kudarcot vallott, mert a mandzsuk elleni harc vezetői között nem volt meg az egység és a szervezettség, amit az ellenfél nagyon ügyesen ki is használt.

Hozzájárul ehhez, hogy a kínai nép a XVII. században még nem alkotott egységes nemzetet, még csak halványan ismerte fel nemzeti egységét. Ez természetesen nagyon nehézzé és bonyolulttá tette a kínai hazafiak harcát.

Bár a mandzsuk elleni harc véglegesen sikertelennek bizonyult, az a tény, hogy Kína negyven évig ellenállt a hódítóknak, az, hogy az ország belsejében és új formák között folytatta a harcot, elősegítette a kínai nép összeforrását az elkövetkező években.

A mandzsu hódítók, miután hatalmuk megerősödött Kínában, változatlanul fenntartották a feudális viszonyokat. A politikai rendszer formái is alapjában véve változatlanul maradtak. Csupán az elnyomók változtak meg rész-

ben: a Ming korszak feudális nemességének egy része elvesztette vagyonát, földjét és hatalmát. Helyüket a mandzsu hódítók foglalták el. A kínai hűbérurak és bürokraták legnagyobb része megtartotta vagyonát és hatalmát a nép felett.

A mandzsu hatóságok megértették, hogyha csupán a hódítók egy viszonylag kis csoportjára támaszkodnak, akkor nem tudják az óriási Kínát kormányozni és a hatalmat megtartani. Ezért a Csing dinasztia a római császárok „oszd meg és uralkodj" elve alapján rendezte be az ország kormányzását. A Kínában uralkodó hűbéres osztályt a mandzsuk, hogy megszilárdítsák uralmukat, a maguk pártjára igyekeztek vonni.

Az a tény, hogy a mandzsu dinasztia majdnem 268 évig uralkodott, azzal magyarázható, hogy a mandzsuknak sikerült szövetséget kötni a kínai hűbérurakkal. A régi Ming korabeli nemesség egyes képviselőinek kivételével, a kínai hűbérurak belenyugodtak a mandzsu uralomba és a hódítók fő társadalmi támaszává váltak.

I. Zaharov, az egyik első orosz sinológus, már száz évvel ezelőtt így jellemezte a mandzsuk hatalmának kialakulásakor fennállott földtulajdonviszonyokat:

„A földmagántulajdon érintetlen maradt, kivéve egyesek elkerülhetetlen veszteségeit esetleges politikai változások idején. A régi alapon mindenki bírt a föld korlátlan mennyiségű birtoklásának, eladásának, vételének és elzálogosításának jogával"*.

Kínában az uralkodó feudális földesúri osztály legerősebb és legjelentősebb rétegét a dzsentrik** alkották.

A mandzsuk fenntartották és továbbfejlesztették a régi kínai vizsgáztatási rendszert, amely szerint állami hivatalok betöltését, a mandarini állás elérését az állami vizs-

---

* *И. Захаров.* Поземельная собственность в Китае. *(I. Zaharov.* A földtulajdon Kínában.) „A pekingi orosz papi misszió tagjainak munkái". 2. köt. Szentpétervár 1853. 62. old.

** Így nevezték a tudós-fokozatok birtokosait, a mandarinjelölteket, a parasztságot kizsákmányoló vidéki közigazgatási, pénzügyi, bírósági stb. tisztviselőket, akik többnyire földbirtokosok voltak. Ahhoz, hogy valaki dzsentri legyen, vizsgát kellett tennie és meg kellett szereznie egy fokozatot.

gák bonyolult rendszere előzte meg. Annak, aki mandarin akart lenni, három vizsgát kellett letennie, hogy megkapja a tudós-fokozatokat: az első fokozat a hsziucai, a második a csüzsen és a harmadik a csinsi volt. Aki a csinsi fokozatot megkapta, mandarini állásra pályázhatott. Elvben minden kínai letehette a vizsgát, de mivel a vizsgához sok évi tanulás volt szükséges és kapcsolatban kellett lenni a vizsgáztatókkal, a dzsentri réteg gyakorlatilag a gazdag családok viszonylag szűk körére terjedt ki. Ezek a családok nemzedékről-nemzedékre monopolisztikus birtokosai voltak a műveltségnek, a hatalomnak és az ország legnagyobb kincsének: a földnek.

Igaz, gyakran kerültek ki a dzsentrik közul olyanok, akik aktívan harcoltak a Csing dinasztia ellen, legnagyobb részük azonban mégis a mandzsukat szolgálta.

Míg az ország északi részén a mandzsuk elég hamar szoros politikai és gazdasági kapcsolatot létesítettek a kereskedelmi- és uzsoratőkével, addig a déli kereskedők még hosszú ideig tevékenyen résztvettek a hódítók elleni harcban. A XVII. században küzdöttek a mandzsuk ellen, a XVIII. században igen sok titkos társaság működött köztük, a XIX. század közepén tevékenyen résztvettek felkelésekben, a XX. században pedig harcoltak a mandzsuk ellen.

A mandzsuk, miután meghódították az országot, olyan uralmat teremtettek, amely kivételes jogokat és kiváltságokat biztosított számukra. A mandzsu nyolclobogós csapatok alkották a főváros, a nagyobb tartományi városok és a stratégiailag fontos pontok helyőrségét és a határőrséget.

Ezek a csapatok a XVII. században komoly katonai erőt jelentettek, de kiváltságos helyzetük és parazita életmódjuk arra vezetett, hogy fokozatosan levetkőzték harcias szellemüket és parazita klikké váltak. Mandzsukon kívül olyan kínaiak és mongolok is tartoztak a nyolclobogós sereghez, akik tanúságot tettek a hódítók iránti hűségükről.

Minden tartományban voltak a nyolclobogós csapatok mellett úgynevezett „zöldzászlós" kínai csapatok is. Ezeket minden tartományban máskép képezték ki és fegyverezték fel. Ezek nem jelentettek komoly katonai erőt. Li

Jung-ping kínai történész így jellemzi ezeket a csapatokat: „A nagy tartományi hadseregek egy-két kivételtől eltekintve csak papíron léteztek és katonáik alig különböztek a koldusoktól"*.

A mandzsuk alatt az ország gazdasági élete a régi maradt. A legfőbb vagyon, a föld, formálisan két kategóriára oszlott: kincstári és magántulajdonban lévő földekre. Ez a kínai hagyomány által elfogadott felosztás nem tükrözte teljesen a földbirtoklás rendszerét, mert a magánföldek kategóriájába számították a hűbérúr hatalmas birtokait és a paraszt morzsányi földdarabkáit is. Ezért elemezni kell a kategóriák alkotó részeit.

A kincstári (állami) földekhez tartoztak a Csing uralkodóház családi birtokai, a zászlóscsapatok földjei, a templomok földjei stb. Ezeknek a földeknek a jelentősége kicsiny volt, a megművelt terület 5—6%-át tették ki. A családi birtokok között voltak többezer, sőt többszázezer mu** nagyságúak is. Az uralkodóház családi földbirtokrendszerében a parasztok jobbágyi függőségben éltek. A parasztoknak nem volt joguk elhagyni a földet. Ha a földet eladták (hivatalosan a jobbágyföldek eladása tilos volt, de a valóságban gyakran előfordult), a paraszt a földdel együtt az új gazda tulajdonába ment át.

A zászlós csapatok földjeit a katonák és tisztek között osztották fel. A földek egy részét a katonák művelték meg, más részét tilalom ellenére bérbeadták és végső soron a földesurak, a nemesek birtokába jutott, akik parasztoknak adták bérbe.

A föld legnagyobb része magántulajdonban volt. A föld a több csoportból álló feudális földbirtokos osztály: a mandzsu nemesség, a katonai feudális nemesség, a magas- és középprangú tisztviselők (mandarinok), a papság képviselői és a dzsentrik kezében volt.

A földet bérbeadták a parasztoknak, akik a termés felét

---

* *Li Ung-bing* Outlines of Chinese History (Kína vázlatos történelme) Sanghaj 1914 474 old

** 1 mu = kb $^1/_{15}$ hektár

vagy kétharmadát fizették a földbirtokosnak járadék fejében.

A parasztbérlő nem volt földhözkötve, de a valóságban a földesúrtól függött, gúzsba kötötték az adósságok, az ősök tisztelete, a rokoni kapcsolatok.

A jelentéktelen földdarabbal rendelkező parasztbirtokosok túlnyomó többsége kénytelen volt földet a szokásos rabszolgai feltételek mellett bérelni is. A paraszt saját földjét eladhatta és elzálogosíthatta, bár a föld névlegesen az állam tulajdona volt. A föld használatáért a parasztnak a termés egytizedrészét kellett fizetnie az államnak. A valóságban azonban az adóbérlők és tisztviselők korlátlan önkénye miatt az igénybevehető termésre megállapított mértéket többszörösen túllépték. A parasztok tönkrementek. Kínában a gazdasági viszonyok fejlődésének változatlan iránya a paraszti földtulajdon csökkenése és a parasztság földtől való megfosztása volt.

Így a Csing-Kína alapvető osztályai: a földbirtokosok (a feudális főnemesség és a dzsentrik) és a parasztok — közvetlen termelők (a dinasztia földjein dolgozó jobbágyparasztok, önálló kisbirtokosok, paraszt bérlők és felesbérlők) voltak.

Kína uralkodó osztályainak jelentékeny kizsákmányoló rétege az uzsorásokból állt. A parasztoknak a hűbéri tartozások kifizetése után gyakran semmijük sem maradt a betakarított termésből és kénytelenek voltak az új termésig kölcsönt kérni az uzsorástól — a falusi kereskedőtől, a dzsentritől, néha a mandarintól. Sok paraszt egész életét az adósságok jármában élte le és adósságait örökségül hagyta gyermekeinek.

A mandzsuk alatt a társadalmi és gazdasági rendszer rendkívül elmaradott, konzervatív volt. Ebben az elmaradott kínai társadalomban éppúgy, mint bármely más keleti társadalomban, lényeges szerepe volt a mezőgazdaság és a háziipar — kézi fonás, szövés és egyéb mellékfoglalkozások — összekapcsolásának. Ez fokozta a gazdasági rendszer naturális jellegét.

Lenin 1912-ben így jellemezte a kínai társadalom szociális és gazdasági lényegét:

„A feudalizmus a földművelő életmód és a naturális gazdálkodás uralmán alapult; a kínai paraszt feudális kizsákmányolásának forrása az volt, hogy ilyen vagy amolyan formában földhöz volt *kötve*"*.

A parasztság kizsákmányolásának feudális módszerei és a naturális gazdálkodás fennállása a kereskedelem, az áru- és pénzviszonyok elég jelentős fejlődésével kapcsolódtak egybe. A kereskedelmi- és uzsoratőke régóta benyomult a kínai faluba. A háziipar termékei túljutottak a falu határain. A paraszt kézműves termékeinek egy része piacra került. Mindez azonban a falu kapitalista viszonyainak fejlődését nem segítette elő. Az uzsorás és a spekuláns szilárdan kézbentartotta a parasztot és háziipari termelését. Ezért a paraszti kézművesség csupán a parazita elemek haszontöbbletének forrásává vált.

A városokban a feudális Kína minden kedvezőtlen körülménye ellenére fejlődtek a manufaktúrák. Voltak állami (pl. a csingtöcsengi porcelánüzem) és magánkézben lévő manufaktúrák. Nagyon fejlett volt a pamutipar. A XVIII. században az ércbányászat is fejlődésnek indult.

A kézművesség régóta erősen elterjedt. A kézművesek céhekben, a kereskedők gildékben egyesültek.

A manufaktúrák s a céhes ipar termékei nemcsak belföldön, hanem külföldön is piacra találtak. A kereskedők az uralkodóosztályok fontos elemét alkották, a kereskedelmi tőke szorosan összefonódott az uzsoratőkével. Ez jellemző sajátossága a feudális Kínának. A sanszi-i monopolisták erős csoportja az ország sókereskedelmét tartotta kezében és ugyanakkor fő szerződő félként lépett fel a Mongóliával, Közép-Ázsiával, Turkesztánnal, Oroszországgal folyó kereskedelemben. Végül ugyanezek a monopolisták bankárok is voltak.

A Csingek szoros gazdasági és politikai kapcsolatot tartottak fenn sanszi-i monopolistákkal. Ezek pénzelték a

* *Lenin* Művei. 4. kiad 18. köt. 146. old. (oroszul).

kormányt, számoltak el a tartományokkal, joguk volt papírpénzt nyomatni.

A politikai hatalom szervezetében világosan kitűnik a mandzsukra jellemző két irányzat: egyrészt kiváltságos helyzetet teremtenek a mandzsu nemesség számára és a mandzsuk kezében központosítják a politikai hatalmat, másrészt minden változás nélkül fenntartják a politikai hatalom szervezetének kínai rendszerét.

A kínai birodalom élén a bogdo-kánnak nevezett mandzsu császár állt. Hatalma korlátlan volt. Úgy vélték, hogy mennyei rendeltetésből kormányoz és a „menny fia". A császár személyét szentnek tartották. Ő volt a főpap, aki a mennynek áldozatot mutatott be. A császár volt a legfőbb hűbérúr. Lenin azt írta, hogy a kínai parasztság kizsákmányolásának politikai kifejezői a hűbérurak voltak „összesen és egyenként, a császárral, a rendszer fejével együtt"*.

Az államhatalom legfelső szerve az Államtanács és az Államkancellária volt, ezek a törvényhozó hatalom funkcióit teljesítették. Ezekben a hivatalokban a legtöbb tisztséget a mandzsuk töltötték be, de a legmagasabb tisztségekre néha olyan kínaiakat neveztek ki, akik népük elleni tevékeny harccal bizonyították be, hogy a mandzsu uralom hűséges hívei. A közigazgatási ranglétra alacsonyabb fokain a kínaiak voltak többségben.

Hat, kamarának nevezett minisztérium volt: a Szertartások Kamarája, (ide tartozott az állami vizsgák rendszere), a Pénzügyek, a Rangok, a Közmunkák, az Igazságszolgáltatás és a Hadügyek Kamarája. A központi hivatalokhoz tartozott a cenzori hivatal, amelynek az volt a feladata, hogy ellenőrizze a tisztviselők tevékenységét.

A tartományok élén főkormányzók, alkirályok és kormányzók, vagy helyetteseik álltak, a különböző hivatalokat felügyelők vezették (tao-tai). A városi, megyei, tartományi hatóságok és a fővárosi hivatalok vezetőit mandarinoknak nevezték. Állásuk szerint kilenc rangba sorolták őket.

* *Lenin* Művei, 4. kiad. 18. köt. 146. old. (oroszul).

A mandarini állásokat „a tudós rend" (dzsentri) köréből töltötték be.

Az ország területének nagysága, a jó közlekedési utak hiánya és az egyes tartományok közötti gazdasági kapcsolatok fejletlensége következtében a tartományi hatóságok nagy önállósággal rendelkeztek.

A kínai államhatalom szervezetének lényeges sajátsága volt a legmesszebbmenő megvesztegethetőség. A tisztviselők kiválasztásának rendszere és az alacsony fizetések szükségszerűvé tették a megvesztegetést. A megvesztegethetőség hozzájárult ahhoz, hogy az államapparátus korruptsága az országot gyengítő állandó fekély legyen.

A központi hatalom a mandzsuk számára a politikai és társadalmi élet minden területén előjogokat igyekezett biztosítani. A büntető rendelkezések egy és ugyanazért a bűnért a kínaiakat sokkal szigorubban elmarasztalták, mint a mandzsukat. Ugyanezt láthatjuk az élet minden területén. A Csingek megtiltották a házasságkötést mandzsuk és kínaiak között. A mandzsuk kényszerítették a kínaiakat, hogy a hódítókéhoz hasonló copfot viseljenek.

A mandzsu hatalom Kang-hszi császár uralkodása alatt alakult ki Kínában és ő vezette be a fentebbi politikai alapelveket. Kang-hszi nyolcéves korában lépett trónra. Az országot eleinte négy mandzsu méltóságból álló régenstanács kormányozta, de Kang-hszi már 1667-ben kijelentette, hogy saját kezébe veszi a kormányzást. Ettől kezdve 55 éven keresztül igazgatta a birodalmat. Kang-hszi korlátlan feudális kényúr volt, és egyszersmind éleseszű politikus is, aki nem ijedt meg az újításoktól. Udvarában fontos szerepet játszottak az európai jezsuita misszionáriusok. Foglalkozott csillagászattal és átvett egyet s mást az európai civilizáció eredményeiből.

Kang-hszi sokat tett azért, hogy a mandzsu nemesség körében elterjessze a kínai kultúrát. Maga állította össze a híres „Kang-hszi ce-tien" szótárt.

Nagy jelentősége volt mind a mandzsu császárok, mind a kínai császárok többségének politikájában a konfuciánus ideológia nagymértékű fejlesztésének és ösztönzésének.

A konfuciánizmus, mint az uralkodó osztályok ideológiája, a tömegekre gyakorolt politikai hatás igen fontos eszköze volt.* A konfuciánizmus évszázadokon keresztül számtalan változáson ment át. Végső soron olyan tanná vált (és maradt mindmáig), amely alátámasztja a fennáló társadalmi, gazdasági és politikai viszonyok, vagyis a feudális viszonyok fenntartásának szükségességét, mert a konfuciánizmus a feudális korban terjedt el leginkább. A konfuciánizmus erkölcsi és politikai tan volt, amely azt tanította, hogy a társadalmi szervezet minden tagjának, így a császárnak is, feltétlenül teljesítenie kell funkcióját.

Konfucius erkölcstana „arisztokratikus erkölcstan volt, amely a társadalom uralkodó elemeinek törekvéseit fejezte ki és a nép kormányzóinak szólt. A *li* («szertartások», «ceremóniák», az emberek közti viszonyok szabályozása. — *G. J.)* feltétlen betartásának követelése lényegében azt jelentette, hogy a felsőbbek hatalma az alsók felett örök alapelveken nyugszik, és a természet törvénye"**.

A konfuciánus ideológiát a mandzsu uralom alatt a kormány minden eszközzel támogatta.

Kang-hszi uralkodása idején Kína a hódító háborúk következtében területileg gyarapodott, külpolitikai kapcsolatai szélesedtek.

Az orosz-kínai kapcsolatok a XVII. század elején jöttek létre és fejlődtek ki. Az orosz települések egyre mélyebben és mélyebben hatoltak be Szibériába és tovább, a Csendes-óceán partjai felé; Mongólia határán megalapították az első előretolt orosz településeket. Ekkor kísérelték meg először kereskedelmi kapcsolatok létesítését Oroszország és Kína között. Egymásután küldtek Kínába orosz követeket: Bojkovot (1654—1656), Perfiljevet (1658), Szpafarijt (1675—1677)*** és Golovint (1686—1690). Valamennyien sok szenve-

---

* Ezt a tant Konfucius alapította, aki kb. i. e. 551—479-ig élt

** *A. A. Петров.* Очерк философии Китая. *(A. A. Petrov.* Kína filozófiájának vázlata.) „Kína" című gyűjtemény. Moszkva 1940. 255 old.

*** Szpafarij küldetésének eredménye a korabeli Kína leírása volt. Lásd *Н. Г. Спафарий*, Описание первой части Вселенной именуемой Азия, в ней же состоит Китайское государство с пр чими его городами и провинциями. *(N. G. Szpafarij* A világegyetem Ázsiának nevezett első részének leírása,

désen mentek keresztül az úton és a legkülönbözőbb akadályokba ütköztek Kínában. A kínai mandarinok a megszégyenítő kou-tou (térdhajtás a császár előtt) szertartás végrehajtását követelték tőlük, ami elfogadhatatlan volt a követek számára. Komoly bonyodalmat jelentett az orosz-kínai viszonyban az a konfliktus, amely abból keletkezett, hogy a kozákok az Amur partján az Arguny torkolatától keletre, felépítették Albazin orosz határerődöt (1665). A kínaiak kétszer ostrom alá vették Albazint, és 1685-ben, tízhónapos ostrom után el is foglalták.

Golovin missziójának kínai tartózkodása idején megvitatták az orosz-kínai kapcsolatok valamennyi kérdését. A tárgyalások eredményeképpen 1689-ben Nyercsinszkben aláírták az első orosz-kínai szerződést (nyercsinszki szerződés). A nyercsinszki szerződés szerint az orosz-kínai határ a Gorbica folyótól az Uda felső folyásáig húzódott a Sztanovoj gerincén. Így az Amur vidéke Kínáé maradt, annak ellenére, hogy az orosz csapatok elfoglalták ezt a területet még mielőtt Kína kiterjesztette volna rá hatalmát. Oroszország azért tette ezeket az engedményeket, hogy jószomszédi viszonyt teremtsen Kínával. Mongólia és Oroszország határát a Bajkálontúl nem állapították meg. Rendezték a határincidensek kérdését és a követek kicserélésének rendjét. Kína beleegyezett, hogy elősegíti az orosz kereskedelem fejlődését Kínában.*

Oroszország volt az első európai állam, amellyel Kína szerződéses viszonyba lépett. Eltérően minden más szerződéstől, amelyet Kína külföldi államokkal kötött a XIX. században, az orosz-kínai kapcsolatok úgy fejlődtek kezdettől fogva, mint két egyenjogú fél kapcsolatai.

---

ahol a kínai állam van, különböző városaival és tartományaival.) Kazany 1910.

* A szerződés szövege a tobbi szerződésekével egyutt (1792-ig) megtalálható: *Н. Бантыш — Каменский.* Дипломатическое собрание дел между Российским и Китайским госуда ствами с 1619 по 1792 г. (*N. Bantis-Kamenszkij.* Az orosz és a kínai állam kozti ugyek diplomáciai gyujteménye 1619-től 1792-ig.) Kazany 1882; „Orosz kínai szerződések gyujteménye 1689—1881-ig". Szentpétervár 1889. (oroszul).

Az orosz-kínai kapcsolatoknak ez a sajátsága több, mint másfél évszázadon keresztül megmaradt.

Kang-hszi idejében Kínának Nyugat-Európával fennálló kereskedelmi kapcsolatai kiszélesedtek. A kínai kormány szem előtt tartva a külföldi kereskedők aljas mesterkedéseit más ázsiai országban (például Indiában), elhatározta, hogy ellenőrzi a külfölddel való kereskedelmet. Ezért 1720-ban Kantonban megalapították a „Kohong"-ot, a kínai kereskedők szervezetét, amely monopolizálta Kína egész, külföldiekkel, elsősorban az angolokkal folytatott kereskedelmét. Az európaiak bármiféle üzleti kapcsolatot csak a „Kohong"-on keresztül létesíthettek kínaiakkal.

Kang-hszi uralkodása alatt kezdődött el a mandzsu-kínai csapatok támadása nyugat felé. A XVII. század nyolcvanas éveiben a nyugati mongolok (ojrátok) erős kánságot alkottak, amely egyesítette Dzsungáriát és Kasgáriát, a mai Szinkiangot. Ez a kánság nagy hatást gyakorolt Mongóliára (Khalkha), Kukunorra és Tibetre. A Csingek ezeket az államokat is megtámadták. 1691-ben a khalkha hercegek elismerték Kína hűbéri fennhatóságát. Az ojrát-dzsungár kánság elleni harc már a XVIII. században folyt le.

1722 végén Kang-hszi császár meghalt. A trónon Jung-cseng császár követte (1723—1735)*.

Jung-cseng Kang-hszi politikáját folytatta és a császári hatalom további megerősítésére törekedett. Kiterjesztette a haditanács jogait. Jung-cseng elejét akarta venni a központi hatalom kezdődő gyengülésének. Éppen ebből a szempontból kell értékelni az elzálogosított zászlós földek kiváltását 1729-ben. Az állam számlájára történt kiváltás után a földeket vagy eredeti tulajdonosaiknak adták vissza, vagy gazdag katonáknak adták át, egy részüket pedig zászlós telkekké alakították át, amelyeket a katonák műveltek meg. A mandzsu uralom ezekkel a rendszabályokkal igyekezett megakadályozni csapatainak végleges szétzüllését.

Jung-cseng Kínából sok jezsuitát és misszionáriust

* A kínaiak az új császár uralkodását újévtől számították

utasított ki, akik Kang-hszi idejében érkeztek Európából. Ezzel akarta megakadályozni a misszionáriusok fokozódó beavatkozását Kína ügyeibe és azt a törekvésüket, hogy európai gazdáiknak kedvező politikát folytassanak.

A nyercsinszki szerződés megkötése után az orosz-kínai viszony megjavult. Az Albazinért vívott harchoz hasonló katonai összeütközések nem történtek, a határmenti nézeteltéréseket diplomáciai úton rendezték. Igaz, a kínaiak gyakran gördítettek akadályokat az orosz kereskedők útjába. I. Péter nagy jelentőséget tulajdonított az orosz-kínai kapcsolatok fejlesztésének és ezért 1719-ben küldöttséget indított Kínába Izmajlov rendkívüli követ vezetésével. Izmajlovot ünnepélyesen fogadták Pekingben, de az Oroszországot érdeklő kérdéseket nem sikerült megoldania. 1726-ban új követség érkezett Pekingbe Szavva Vlagyiszlavovics Raguzinszkij vezetésével. A küldöttség 1727-ben két új orosz-kínai szerződést írt alá, a buri és a kjahtai szerződést. A buri szerződés megállapította a határt Kína és Oroszország között Mongólia vidékén; a kjahtai szerződés megerősítette a megállapított határt és az orosz-kínai kereskedelem lebonyolító helyeit és rendjét.

Jung-cseng 1735 őszén meghalt. Utóda, Csien-lung (1736—1796), folytatta a Kang-hszi idején elkezdett nyugati terjeszkedést.

Csien-lung kijelentette, hogy inkább sivataggá változtatja Ojrátiát, semmint megengedje, hogy a Csing birodalommal ellenséges népek lakjanak ott. Elkezdődött a döntő támadás és a kis kánságok elég gyorsan a mandzsuk uralma alá kerültek. 1755-ben megindították a hadműveleteket az ojrát-dzsungár kánság meghódításáért. 1757-ben a mandzsuk leigázták Dzsungáriát. Csien-lung Kína különböző részeiből és Mandzsuriából lakosokat telepített Szinkiangba és viszályt szított a nemzetiségek között.

Csien-lung nem elégedett meg az elért eredményekkel. Több hadjáratot indított Burma (1767, 1769—1770), Annam (1788—1790) ellen és protektorátus alá helyezte őket. Fokozatosan a Csingek hatalma alá került Tibet is. Mint ismeretes, Tibetben a vallási és világi hatalom a dalai láma

kezében összpontosul. Lasszába mandzsu helytartókat neveznek ki, akik a dalai láma nevében gyakorolják a hatalmat. Így Tibet is a hatalmas Csing-birodalom részévé válik. 1792-ben a Csingek hatalmukba kerítik Nepált. A kínai birodalom területe hatalmasan megnövekedett.

Csien-lung uralkodása a Csing-Kína fejlődése tetőpontjának számít. De az udvar külső csillogása és a gyenge szomszédok ellen folytatott sikeres háborúk nem tudták eltakarni az ország belső életének romlását, mely összeomlással fenyegette az egész uralmi rendszert. A Csing-Kína válságát a XVII. században két tényező határozta meg, először: a parasztság elveszti földjeit és egyre elégedetlenebb a hatalommal, másodszor: a nemzeti kisebbségek harcának fellendülése.

A XVII—XVIII. században az ország mezőgazdasága semmit sem fejlődött. Mégis a XVIII. század második felében a parasztság terhei mérhetetlenül megnőttek. A sok háború hatalmas összegeket követelt, amelyeket ugyancsak a parasztságból préseltek ki. Ennek következtében a paraszt földtulajdonosok elvesztették földjüket, a paraszt bérlők pedig nem tudták kifizetni az elviselhetetlen bérleti díjakat.

A parasztság olyan gyors ütemben vált földtelenné, hogy Csien-lung 1786-ban kénytelen volt rendeletet kiadni, amelyben felhívta az uzsorásokat és a spekulánsokat, hogy „legyenek jótevők" és adják vissza a földet a szükséget szenvedőknek. Természetesen ennek a rendeletnek semilyen gyakorlati eredménye nem volt, csupán a központi hatalom gyengeségét mutatta meg.

A parasztság elszegényedése az ország válságának leghatározottabb jele és a századvégi népi felkelések fő oka volt.

A nagyarányú, egész Kínára kiterjedő népi felkeléseket a birodalomhoz tartozó nem-kínai nemzetiségek harcának fellendülése kíséri, sőt meg is előzi.

A XVIII. század elején a dungánoknak, monoknak, jaoknak és a többi nyugati és délnyugati tartományokban élő nemzetiségeknek még saját helyi kormányzati rendszerük volt. A mandzsu kormány beavatkozott a nem-kínai

nemzetiségek hagyományos életébe. Eltörölték a nemzetségfői tisztség (tu-sze) örökölhetőségét, a főnökök helyére mandzsu hivatalnokokat neveztek ki. A nyugati tartományokba benyomultak az uzsorások és spekulánsok, elkezdődött a földek felvásárlása. Ez a nem-kínai nemzetiségek felkeléseinek egész sorát vonta maga után: 1735-ben, 1739—1740-ben, 1795—1799-ben felkelnek a monok és jaok Hunanban, Kuangsziban, Kujcsouban és 1783-ban a mohamedánok Kanszuban.

A XVIII. század végén a kínai parasztok között rendkívül elterjedtek a titkos társaságok, amelyeknek népszerű jelszavává vált a „Fu Ming, Fan Csing", azaz „helyreállítjuk a Ming dinasztiát a Csing dinasztia helyett". Mindezek a titkos társaságok a legkülönbözőbb formákban, egymást kölcsönösen segítő társaságok, vallásos, misztikus egyesületek formájában működtek és megrázták a Csing-Kína rothadó alapjait. E titkos társaságok között a legismertebbek a „Szan-ho-huj" („Triád"), „Ko-lao-huj" („Idősebb Testvérek Társasága") és a „Paj-lien-csiao" („Fehér Lótusz Egyesület").

A legrégibb társaság a „Paj-lien-csiao" volt. Még a XIII. században keletkezett a mongol iga elleni harcban. Csien-lung uralkodása alatt a társaság tevékenysége felújult. Ez a társaság, éppúgy, mint a többiek, nem tisztán politikai szervezet volt. A társaság tagjai erkölcsi kötelezettségeket is vállaltak: nem loptak, nem paráználkodtak, nem rágalmaztak, nem ittak bort stb. A titkos társaságok tevékenységében fontos szerepe volt a kölcsönös segélynyujtás elveinek.

A „Paj-lien-csiao"-nak későbbi ágazata a „Ko-lao-huj" társaság volt. Ez a társaság valamennyi titkos társaság közös, mandzsuellenes jelszavaival lépett fel. Később ez a szervezet kimagasló szerepet játszott az ország forradalmi mozgalmában.

A legnagyobb és legbefolyásosabb társaság a „Triád" volt („Szan-ho-huj"). Ez a szervezet 1674-ben keletkezett, amikor néhány buddhista szerzetes szovetkezett, hogy

bosszút álljon azért, mert a kormány tisztviselői meggyilkolták a buddhatemplom papjait.

A „Triád" rendkívül népszerű volt a déli tengerparti tartományokban, ahol a kereskedelem és különösen a külfölddel való kereskedelem a legfejlettebb volt. A kereskedők tevékenyen résztvettek a „Triád"-ban.

A titkos társaságok népes és jól konspirált szervezetei (a kilépőket halállal büntették) a Csingek uralmát aláásó vezető erőként szerepeltek.

Az egyik első komoly megmozdulás, amelyet a „Triád" vezetett, az 1787-es formózai felkelés volt. A felkelés a helyi hatóságok igazságtalanságai miatt tört ki. Leverésére a kormány csapatokat küldött, ezeket a felkelők szétverték. Csak nagy katonai erők átszállításával tudták a felkelést 1788-ban leverni.

A birodalom számára a legsúlyosabb megrázkódtatást az a felkelés jelentette, amely 1796-ban a „Paj-lien-csiao" titkos társaság vezetésével tört ki. (Lásd a következő fejezetet.)

A XVIII. század második felében az állam politikai szervezetére a hatalom decentralizációjának fokozódása jellemző. A tartományok főkormányzói korlátlan hatalmú kiskirályokká válnak, akik keveset törődnek a központi hatalommal.

A katonaság teljesen lezüllött. A katonák korszerű fegyverek helyett hosszú lándzsákat, rozsdás kovácsoltvas szablyákat hordtak. Voltak szalmából épített és téglaszerűen kifestett erődök.

A városok sokkal intenzívebb gazdasági életet éltek, mint a falvak. Az európai utazók a márványfeldolgozó és selyemszövő manufaktúrák további sikereiről számolnak be. Ezek a manufaktúrák jelentős munkamegosztáson alapultak. A porcelántárgyak készítési folyamatuk során jónéhány kézen mentek keresztül. Fejlődött a kézműipar.

Fejlődtek Kína külkereskedelmi kapcsolatai is. A külkereskedelem központja Kanton volt. A különböző nemzetek hajói egyre gyakrabban és gyakrabban jelentek meg a kínai vizeken. 1784-ben tűnik fel az első amerikai hajó a

kínai partoknál. Kínának az angolokkal folytatott kereskedelme volt a legjelentősebb. Az angol kapitalisták a XVIII. század végén harcot indítottak az ellen, hogy Kína egész külföldi kereskedelme a „Kohong" kezében összpontosuljon. Az angol kormány először diplomáciai úton próbálta szélesre tárni a kapukat Kína felé. Ezért 1792-ben egy követség indult Angliából Kínába Lord Macartney*, Madras és Bengália volt kormányzójának vezetésével. Macartney 1793 augusztus 5-én érkezett Kínába és kormánya nevében a következő követeléseket jelentette be: 1) diplomáciai kapcsolatok létesítése Anglia és Kína között; 2) Kantonon kívül nyissanak meg az angol kereskedelem számára több kikötőt (Csuszant, Ningpót, Tiencsint); 3) szüntessék meg a „Kohong" monopóliumát; 4) csökkentsék az átmenő vámokat Makao és Kanton között; 5) engedélyezzék az angolok számára Kínában a szabad mozgást és letelepedést.

Jogosan visszautasítva ezeket az állam méltóságával összeegyeztethetetlen követeléseket, Csien-lung Macartney-n keresztül olyan választ adott III. György angol királynak, amely arról tanúskodik, hogy a kínai kormány egyáltalában nem értette meg a nemzetközi helyzetet. A válaszban többek között a következők voltak:

„Te, ó uralkodó, messze lakozol, sok tengeren túl, és mégis attól az alázatos kívánságtól vezettetve, hogy civilizációnk jótéteményeiben osztozhass, küldöttséget küldtél, amely engedelmesen eljuttatta hozzánk üzenetedet. Azok a komoly kifejezések, amelyekből az üzenet áll, bizonyítják részedről a tiszteletteljes alázatosságot, mely rendkívül dicséretreméltó... Ami azt a kérelmedet illeti, hogy egy alattvalódat mennyei udvaromhoz küldhesd, hogy ellenőrizze országod kereskedelmét Kínával, úgy ez a kérés ellentmond dinasztiám minden szokásának és semilyen módon sem fogadható el. Ha úgy rendelkeztem, hogy az általad küldött ajándékokat, ó uralkodó, elfogadták, úgy ez kizárólag azért

* 1784-ben a Keletindiai Társaság is indított saját kezdeményezésére egy kuldottséget Kínába Cathcart ezredes vezetésével, amely azonban a vezető halála miatt félútról visszafordult.

történt, mert figyelembe vettük azt az érzést, amely arra indított téged, hogy messziről elküldd őket. Dinasztiánk hatalmas győzelmeinek híre elhatolt a föld minden országába, s a szárazföldek és a tengerek valamennyi nemzetének uralkodói elküldik értékes ajándékaikat. Amint követed maga meggyőződhet róla, nekünk mindenünk van. Számomra nincs értéke furcsán vagy ravaszul készített tárgyaknak és nincs szükségem országod készítményeire. Reszkess, engedelmeskedj és ne kövess el tiszeletlenséget"*.

Így az angolok kívánságait elvetették. Macartney küldetése teljes sikertelenséggel végződött. Az angolok azonban nem tették le a fegyvert. Fokozatosan továbbfolytatták Kína leigázásának előkészítését.

Sem Csien-lung, sem udvara nem tudta felismerni a birodalmat fenyegető külföldi behatolás veszélyét. A Csing kormány meg volt győződve arról, hogy uralma erős és hatalmas, ami egyáltalán nem felelt meg a valóságnak.

Hatvanévi uralkodás után Csien-lung lemondott a trónról tizenötödik fia Csia-csing (1796—1820) javára, de valójában ő maradt az állam feje 1799-ben bekövetkezett haláláig.

A Csing-birodalom a XVIII. század végéhez és a XIX. század elejéhez — amely a legfejlettebb országokban a kapitalizmus győzelmének és megszilárdulásának korszaka — gyorsan fokozódó hanyatlás közepette ér el. Katonai, gazdasági és politikai elmaradottsága kedvező feltételeket teremt a kapitalista országoknak a hatalmas ázsiai birodalom ellen indított komoly támadása számára.

---

* *H. F. MacNair.* Modern Chinese History. Selected Readings. (A modern Kína története. Válogatott olvasmányok.) Sanghaj 1923. 2—9. old.

MÁSODIK FEJEZET

AZ IDEGEN TŐKE BEHATOLÁSA KÍNÁBA

(A XVIII. század vége és a XIX. század első fele)

A kapitalizmus győzelme és megszilárdulása Európa és Amerika legfejlettebb országaiban, óriási következményekkel járt Kínára nézve. A fejlődő kapitalista ipar és kereskedelem új piacokat követelt. A gazdasági tekintetben legjobban kifejlődött angol kapitalizmus fokozottabban kutatott új piacok után. A XVIII. század közepétől kezdve Anglia megkezdi India meghódítását, kiszorítva onnan a franciákat. Nem elégszik meg India gazdasági leigázásával: megerősíti politikai uralmát is. Az angol kapitalizmus következő lépése a Kína „megnyitásáért" folyó harc volt. Az angol burzsoáziát nem elégítette ki az a kereskedelem, mely ekkor a kínaiak és az angolok között folyt. Az angol vezető körök úgy vélték, hogy a független Kína szomszédsága Indiával, az angol gyarmattal, veszélyes politikai tényező. Ezért Anglia nemcsak azt tűzte ki célul maga elé, hogy gazdasági kirablás végett „megnyissa" Kínát, hanem azt is, hogy politikai befolyását megszilárdítsa Kínában.

Macartney küldetésének sikertelensége megmutatta, hogy a mandzsu-kínai kormánynak nincs szándékában engedelmesen megnyitni az ország kapuit az angol kereskedők és diplomaták előtt. Kína védte politikájának szuverenitását. De a misszionáriusok, kereskedők, utazók, akik ott voltak Kínában, meggyőződtek az ország politikai és gazdasági gyengeségéről. Ebből azt a következtetést vonták le,

melyet Sztálin elvtárs mint a kapitalizmus törvényét jellemez:

„Ilyen már a kizsákmányolók törvénye — verni azokat, akik elmaradnak és akik gyengék. A kapitalizmus farkasainak törvénye. Elmaradtál, gyenge vagy — tehát nincs igazad, tehát verhetünk és leigázhatunk"*.

Anglia politikai és gazdasági uralmának megszilárdítására készült Kínában.

Kína nagy megpróbáltatások előtt állt. Csia-csing (1796—1820) uralkodása alatt az ország hanyatlásának jelei, melyek már Csien-lung alatt megmutatkoztak, rendkívül éles formát öltenek. Kína politikai és gazdasági elmaradottsága különösen akkor vált érezhetővé, amikor az országnak a kapitalista Európával kellett összeütköznie.

A XVIII. század végi, XIX. század eleji Csing-Kína feudális ország marad, elmaradott katonai, politikai szervezettel és mély válságon megy keresztül. Csia-csing uralkodása tele van a kínaiaknak és a nem-kínai népeknek a feudális uralom ellen kitört felkeléseivel. A mon nemzetiség felkelésének leverése után a mandzsu hatalom elleni legjelentősebb megmozdulás a nagy 1796—1804-es antifeudális lázadás volt, melyet a „Fehér Lótusz Egyesület" titkos társaság vezetett. A régi titkos társaság a Csing dinasztia megdöntésének és a kínai nemzeti hatalom visszaállításának jelszavával dolgozott a nép között. A lakosság legkülönbözőbb rétegeinek képviselői léptek be a társaság soraiba — a feudális uralom gyűlölete egyesítette őket. A felkelés megkezdésére az adott jelet, hogy a parasztok megtagadták a rendkívül magas adók kifizetését. A felkelés kiterjedt Senszi, Szecsuan, Kanszu és Hupej tartományokra. A felkelés élén Liu Cse-hszie állt. A felkelők partizán módra harcoltak — nem alkottak nagy egységeket, hanem kis csapatokban működtek. A kormány által a felkelés leverésére mozgósított nagy sereg többször vereséget szenvedett. A „Fehér Lótusz Egyesület" Pekingben is megpróbált felkelést szervezni, de sikertelenül. 1799-től kezdve a kormány,

* *Sztálin.* A leninizmus kérdései. Szikra 1950. 395. old.

amellett hogy folytatta a fegyveres harcot a „Fehér Lótusz Egyesület" ellen, alkalmazta a felkelők bomlasztásának módszerét is: kegyelmet ígért nekik, békés munkára hívta fel őket stb. A kormány nagy mértékben vetette be a felkelők ellen a helyi önkénteseket is. Csak ilyen eszközökkel sikerült végül 1804-ben leverni a felkelést. A felkelés megmutatta, hogy a nép mélységesen gyűlöli a régi kormányzási módszereket, az egész társadalmi és gazdasági rendszert.

Csia-csing a századforduló eseményeiből semmi tanulságot nem vont le. Az ország kormányzása úgy folyt tovább, mint eddig. A megvásárolhatóság, mely már az egész államapparátusban gyökeret vert, büntetlen maradt továbbra is.

A kínai történészek Csia-csinget korlátolt, gyengeakaratú embernek írják le. A titkos társaságok tagjai kétszer is megkísérelték megölni. 1813-ban a „Fehér Lótusz Egyesület" egyik szektájának tagjai egy időre még a pekingi császári palotát is elfoglalták, de Csia-csing megmenekült és a felkelést leverték. Az ország különböző pontjain folytatódtak a zavargások. Évekig folyt a harc az úgynevezett „kalózokkal" a tengerparti tartományokban, így Kuangtungban is.

Ilyen volt az ország belpolitikai helyzete, amikor az angol kapitalizmus széles fronton támadásba ment át Kína ellen. A XIX. század elején az angol-kínai kereskedelem többé-kevésbbé a megszokott módon folyt. Anglia Kínából teát, selymet vitt ki és ezekért az árukért ezüsttel fizetett. Az angol textilipar termékei nem foglaltak el nagy helyet a kínai piacon.

Az angol kapitalisták — elsősorban a Keletindiai Társaság, mely monopolisztikus helyzetet foglalt el a kínai piacon — elégedetlenek voltak az angol-kínai kereskedelem helyzetével a XVIII—XIX. század fordulóján. Nem tudták megteremteni a kínai piacra való korlátlan behatolásuk feltételeit. Áruik másodrangú szerepet játszottak, nem tudták a háziipart szétzúzni, ami pedig elengedhetetlen feltétele lett volna annak, hogy az angol ipari termékek szerepe egyre jelentősebb legyen a kínai piacon.

A helyzet akkor kezdett megváltozni, amikor a Keletindiai Társaság nagy mennyiségben kezdett ópiumot termeszteni Indiában és ezt Kínába exportálta.* Az ópium lett a legfontosabb és legjövedelmezőbb cikk az angolok kínai kereskedelmében. Az ópiumkereskedelem óriási nyereségeket hozott a Keletindiai Társaságnak. A kínai ezüst egyre szélesebb patakban ömlött az angol kapitalisták zsebébe. Az ópiumkereskedelem azonban nemcsak az ország gazdasági kifosztására korlátozódott.

Az ópium szétrombolja az ember egészségét. Jól tudták ezt az angol kereskedők és az angol kormány, de az ópiumkereskedelem mégis egyre bővült, mert mind gazdasági, mind politikai szempontból előnyös volt az angoloknak. Az ópiumszívás a kínai nép erkölcsi és fizikai züllesztésének eszközévé vált.

A kínai kormányt nyugtalanította a külföldi ópiumkereskedelem terjedése. Veszélyben látta politikai és gazdasági hatalmának monopóliumát a nép felett.

1800-ban a kínai kormány betiltotta az ópiumkereskedelmet. Az angol kereskedőket ez nem zavarta: óriási csempészkereskedelmet fejlesztettek ki. „A főkormányzótól kezdve a legkisebb hivatalnok családjáig senki nem akadt, aki az ópiumcsempészetben ne a gazdagság forrását látta volna"**. A XVIII. század utolsó éveiben Kínába évente kb. 2000 láda, a XIX. század első éveiben 4000 láda (és még több), a huszas években 4500 láda, 1824-ben 12 400 láda, 1834-ben 21 885 láda, 1838-ban 40 000 láda ópiumot vittek be. (Egy láda ópium kb. 60 kg-ot nyomott)***. Ez a kereskedelem az ezüstnek, Kína fő valutájának kiszivattyúzásához vezetett, ami aláásta az ország amúgysem kielégítő

* 1773-ban a Keletindiai Társaság monopóliumot kapott az indiai ópium termesztésére és kivitelére.

** *Csen Kung-lu.* A modern Kína története. Sanghaj 1935. 49. old. (kínaiul).

*** *H. B. Morse.* The International Relations of the Chinese Empire. (A kínai birodalom nemzetközi kapcsolatai.) 1. köt. London 1910. 209—210. old.

pénzügyi helyzetét. Egyedül 1832—1835-ig 20 000 000 tael* ezüstöt vittek ki Kínából. Az ezüst kiszivattyúzása miatt a néptömegek helyzete tovább romlott, mert az ezüstárak emelkedtek. Húsz év alatt az ezüst ára (1830—1851) 4,7-szeresére emelkedett. A parasztok közt forgó pénz a rézérem volt, a parasztnak tehát az adók ezüstben való megfizetéséhez most 4,7-szer annyit kellett fizetnie, mint azelőtt.

Marx ezt írta:

„1830-ig, amíg a kereskedelmi mérleg állandóan a kínaiak javára hajlott, Indiából, Angliából és az Egyesült Államokból ezüstöt importáltak szüntelenül Kínába. De 1833-tól és különösen 1840-től a Kínából Indiába irányuló ezüstkivitel olyan méreteket öltött, hogy kimerüléssel kezdte fenyegetni a Mennyei Birodalmat"**.

Az angol kereskedők továbbra is elégedetlenek maradtak a helyzettel. Számos kérvényben követelték kormányuktól, hogy alkalmazzon erőszakot Kínával szemben. Követelték az ópiumkereskedelem törvényesítését, a „Kohong" felszámolását, a kínai kikötők megnyitását a külföldi kereskedelem számára. 1808-ban a napoleoni háborúk alatt az angolok elfoglalták Makaót, arra hivatkozva, hogy a franciák, akik elfoglalták Portugáliát, elfoglalhatják a portugál gyarmatokat is Kínában. De Kína nyomására Anglia kénytelen volt elhagyni Makaót. Csia-csing kijelentette, hogy a kínaiak elég erősek ahhoz, hogy megbüntessék a franciákat, ha elfoglalnák Makaót. 1816-ban az angol kormány új követséget küldött Kínába, élén Lord Amhersttel.

A követség 1816 augusztusában érkezett Pekingbe. A császár követelte, hogy a követ azonnal jelenjék meg palotájában. A mandarinok figyelmeztették Amherstöt, hogy okvetlenül végre kell hajtania a kou-tou szertartást, azaz a térdhajtást és bókokat. Amherst időt akart nyerni előzetes tárgyalásokra és rossz egészségi állapotára hivatkozva

* 1 tael = 33,3868 gr színezüst. Dollárra átszámítva, 72 tael = 100 dollárral.

** *Marx—Engels* Művei. 9. köt. 312. old. (oroszul).

megtagadta a megjelenést. Ekkor a császár saját orvosát küldte hozzá, aki megállapította, hogy Amherst tettette magát. A császár dühében megparancsolta, hogy a kuldöttséget üzzék ki Kínából.*

Csia-csing 1820 szeptemberében meghalt. Utóda második fia, Tao-kuang lett (1820—1850), akinek uralkodása alatt komoly forrongások törtek ki Kelet-Turkesztánban. 1825-ben Dzsehangir hodzsa felkelést indított a mandzsukínai hatalom ellen. 1826-ban a felkelők elfoglalták Kasgárt, Jarkendet és Kelet-Turkesztán más fontos pontjait. A felkelés a hitetlenek elleni muzulmán szent háború jelszava alatt terjedt. De ezt a jelszót nem kapcsolták össze az antifeudális harccal s a felkelés ezért 1827-ben vereséget is szenvedett.

1830—1837-ben újabb felkelések voltak Formoza és Hajnan szigetén, valamint Kuangtungban. A dinasztia tekintélye mindenütt megingott. A kormány úgy próbálta visszaszerezni tekintélyét, hogy 1833 januárjában rendeletet adott ki az adókivetésről és halasztásról a déli tartományokban. Kimondta, hogy a megállapított összegnél többet ne követeljenek, hiszen ellenkező esetben — mondja a rendelet — „hogy viselhetné ezt el a szegény nép?" Ez a rendelet azonban — mint annyi más — papírrongy maradt, amelynek semmi gyakorlati jelentősége nem volt. A válság tovább súlyosbodott.

Kína külpolitikai helyzete egyre feszültebbé vált. 1833-ban felszámolták a Keletindiai Társaság monopóliumát a keleti kereskedelemre. Egyre újabb és újabb angol kereskedelmi társaságok törekszenek Kína felé, hogy meghódítsák a kínai piacot. Ki akarják bővíteni kereskedelmüket, előjogokat igyekeznek biztosítani maguknak az országban. Ezért Lord Napier, akit a Kínával folytatott kereskedelem főfelügyelőjévé, szuperintendensévé neveztek ki, 1834-ben Kantonba indult, hogy irányítsa és ellenőrizze az angol-kínai kereskedelmet. Az angol kormány utasításai előírták

* *G. N Steiger.* A History of the Far East (A Távolkelet története) Boston 1936. 520. old.

Napiernek, hogy igyekezzék közvetlen kapcsolatot felvenni a császári palotával. Napier kinevezését nem beszélték meg a kínai hatóságokkal. Napier Makaóból Kantonba utazott. Érkezéséről előre értesítette Kanton főkormányzóját. Napier kétszeresen megsértette ilymódon a Kína által felállított szabályokat: először is közvetlenül a főkormányzóhoz fordult (Palmerston utasításának megfelelően) a „Kohong" megkerülésével, másodszor külön engedély nélkül érkezett Kantonba.

A főkormányzó, Lu Kun nem fogadta Napiert. Lu Kun egyik ediktumában ezt írta: „Ha egy államban tartózkodtok, ismerjétek meg törvényeit, ha beutaztok egy országba, vegyétek figyelembe a szokásait".

Napier állhatatos törekvéseire az volt a válasz, hogy felkérték, hagyja el Kantont. Napier tovább makacskodott. Még kiáltvánnyal is fordult a lakossághoz.

Napier kihívó magatartása miatt a „Kohong" elhatározta: beszünteti a kereskedelmet Angliával. Ezután, 1834 szeptember 2-án, császári ediktum alapján a főkormányzó rendeletet adott ki az angolokkal való kereskedelem hivatalos betiltásáról.

1834 szeptember 7-én válaszként behajózott a Gyöngy folyó torkolatába az a két angol fregatt, amelyet Napier hívott oda. De London jóváhagyása nélkül Napier nem kezdett háborút Kína ellen. Szeptember 21-én visszatért Makaóba. Szeptember 29-én a kínaiak eltörölték az angolokkal való kereskedelemre vonatkozó tilalmat. Napier rövidesen meghalt.

Napier után 1835—1836-ban John Davis volt az angol szuperintendens, 1836-tól kezdve pedig Elliot kapitány. Az ópiumkereskedelem folytatódott, s hónapról-hónapra nőtt. 1836-ban az ópiumkereskedelem kérdése körül a pekingi udvarnál nagy vita fejlődött ki. Néhány mandarin, aki jól „keresett" a vesztegetési összegeken, melyeket az angol csempészektől kapott, az ópiumkereskedelem fenntartását javasolta, az „egyszerű nép számára". Végső soron azonban elhatározták, hogy felveszik a harcot az ópium-

kereskedelem ellen.* 1836-ban Tao-kuang császár rendeletet adott ki az ópiumkereskedelem elleni harcról. Marx így értékeli a kínaiak harcát az angol ópiumkereskedelem ellen:

„Amint a félbarbár az erkölcs álláspontjára helyezkedik, a civilizált világ a rablás alapelveit állítja vele szembe. És íme, az emberi fajnak majdnem egyharmadát magába foglaló óriási birodalom, amely az általános mozgással szembehelyezkedve tengődik, amelyet megaláz a világkapcsolatok rendszeréből való erőszakos kizárás, és ezért bölcselkedve «mennyei tökéletességének» illúziójával csalja meg magát — a sors ezt a birodalmat végső soron halálos párbajra kényszeríti, amelyben az elaggott világ képviselőjét erkölcsi felbuzdulások lelkesítik, a legtökéletesebb társadalom képviselője pedig azért az előjogért küzd, hogy a legolcsóbb piacokon vásároljon és a legdrágább piacokon adjon el. Milyen tragikus téma! A költő képzelete aligha merészelne valami bizarrabbat leírni"**.

1839 elején Lin Cö-hszü, a császár külön megbízottja, akit Williams angol sinológus „vasakaratú ember"-ként jellemez, Kantonba utazott. Lin Cö-hszüt az udvar elsősorban azért küldte, hogy megakadályozza Anglia pozíciójának további megerősödését Kínában.

1839 március 18-án Lin Cö-hszü megérkezett Kantonba és követelte az európai kereskedőktől, adják át ópiumkészleteiket és írják alá, hogy beszüntetik az ópiumbehozatalt és kereskedelmet. A kereskedők és az angol képviselő, Elliot, megpróbáltak kitérni a követelések teljesítése elől. Arra hivatkoztak, hogy nincs ópiumuk. De a külföldiekkel folytatott kereskedelem teljes megszüntetése és az angol kereskedelmi negyed szigorú blokádja engedményekre kényszerítette az angolokat. 20 283 láda ópiumot átadtak, ezt a kínaiak megsemmisítették. Az ópium megsemmisítése nem hozta meg a kívánt eredményt. A csempészkereskedelem folytatódott és az ópium ára emelkedett. Ezzel egyidejűleg tovább romlott az angol-kínai viszony. Májusban Elliot

* *H. F. MacNair.* Id. mű. 125—126. old.
** *Marx—Engels* Művei. 11. köt. 1. rész. 347—348. old. (oroszul).

kapitány elhagyta Kantont és minden angol alattvalónak javasolta, hogy hagyja el a várost.

Az ópium megsemmisítése az angoloknak jó ürügy volt a Kína elleni háborúra. Már 1839-ben megtörtént az első fegyveres összeütközés angol hadihajók és kínai dzsunkák közt. Hadüzenet nélkül tört ki a háború, mely az első ópiumháború (1839—1842) néven került be a történelembe. 1840 februárjában Anglia Sir Gordon Bremer parancsnoksága alatt 18 hadihajóból, 4 gőzhajóból és 28 szállítóhajóból álló hajóraj küldött a kínai vizekre, mely 1840 júniusában érkezett meg Kínába. Az eredetileg Kínába küldött angol csapatok összlétszáma nem volt magas — összesen négyezer fő. De az angolok felszerelése sokszorosan felülmúlta a kínaiakét. A kínai seregeknek nem volt modern fegyverük — íjat és nyilakat használtak fegyver gyanánt, teljesen használhatatlan kopjáik (érdekes, hogy ezek a „fegyverek" még az első angol-kínai háború után is, egészen a XIX. század végéig használatban maradtak), kanócos puskáik voltak, melyek gyakran több kellemetlenséget okoztak gazdáiknak, mint az ellenségnek. A kínai flotta teljesen képtelen volt szembeszállni az angolokkal.

Az angol hajóraj, mely 1840 júniusában érkezett kínai vizekre, blokád alá vette Kantont, aztán elfoglalta Csuszan-sziget fővárosát, Tinghajt, és a tenger felől zár alá vette Amojt, Ningpót, a Min és Jangce folyó torkolatát. Néhány hajó északra ment a Pecsili-öböl felé és horgonyt vetett a Peiho torkolatában.

Palmerston kormánya, miután ezeket az intézkedéseket végrehajtotta, Kína számára teljesen elfogadhatatlan követeléseket támasztott, éspedig: Hongkong átadását, az angol-kínai kereskedelem felújítását, elégtételt az angolokat ért sérelmekért, jóvátételt az elpusztított ópiumért. Ezeket a követeléseket az angol meghatalmazott, Elliot kapitány (a fentemlített Elliot bátyja) és Cseli főkormányzója, Csi Sen 1840 augusztus 30-án tárgyalta meg Takuban. A tárgyalásokat többször újrakezdték, de pozitív eredményeket nem értek el. Kína nem fogadhatta el az angolok követeléseit — ez összeegyeztethetetlen lett volna egy szuverén

állam méltóságával. 1841 januárjában Kanton környékén újra megkezdődtek a hadműveletek. Ezúttal az angol csapatok elfoglalták Kanton erődjeit. A pekingi kormány teljhatalmú megbízottja, Csi Sen megegyezett az angolokkal: elfogadta feltételeiket, beleegyezett 6 000 000 dollár jóvátétel megfizetésébe és Hongkong átadásába. Csi Sen kapituláns lépését Tao-kuang császár mélységesen elítélte s a megegyezést nem erősítette meg. Csi Sent letartóztatta.

Viktória királynő szintén nem írta alá a szerződést, nem elégítették ki azok az engedmények, melyeket Kína Angliának tett.

Anglia újabb erősítéseket küldött Kínába. Az angolok zár alá vették az ország déli partvidékét, elfoglalták Amoj és Ningpo kikötőjét és 1842 elején nagy támadást indítottak Sanghaj—Nanking vidékén. 1842 június 19-én elfoglalták Sanghajt anélkül, hogy ellenállásba ütköztek volna. Ezután az angol hadihajók elindultak a Jangce folyón Nanking felé. A folyó torkolatában nehezen tudtak átvergődni a sekély részeken, de aztán eljutottak Csencsiang városig. Csencsiangnál az angolok a kínai-mandzsu csapatok bátor ellenállásába ütköztek. Engels „Az angolok új expedíciója Kínában" című cikkében ragyogóan leírta az első angol-kínai háborút. Külön kiemeli a csencsiangi ütközetet, amelyben „az angolok meggyőződhettek, hogy a tatár-kínai katonák, bár nem sajátították el a hadművészetet, nincsenek híjával a bátorságnak és a lelkesedésnek"*.

A csencsiangi ütközet jellemző az egész hadjáratra. A csencsiangi helyőrség parancsnoka, Haj Ling tábornok erősítést kért Nanking parancsnokától, amit azonban nem kapott meg. A kínai-mandzsu seregek ellenállásának nem volt egységes, az egész frontra kiterjedő terve, az egyes csapatok azonban kitartó és önfeláldozó magatartást tanúsítottak. A hősies ellenállásnak ilyen példáját nyujtotta a másfélezerfőnyi mandzsu csapat a csencsiangi csatában. Itt a mandzsuk mind egy szálig elestek, de komoly veszteségeket okoztak az angoloknak. A mandzsu csapat parancs-

* *Marx—Engels* Művei. 11. kót. 1. rész. 159. old (oroszul).

noka megparancsolta, hogy gyujtsák fel a házát és a lángok között pusztult el. A mandzsu katonák maguk ölték vízbe vagy fojtották meg feleségüket és gyerekeiket. „A város a halál és pusztulás martaléka lett"*. A nagy kínai folyó medencéjének lakosai ilyen vésztjósló események közt kerültek közelebbi ismeretségbe az angol hódítókkal.

„Ha a támadók — írja Engels az említett cikkben — mindenütt ilyen ellenállással találkoztak volna, nem értek volna el Nankingig. De nem ez történt"**. Az angol kalózok kegyetlenkedései által terrorizált kínaiak nem tanúsítottak további ellenállást. Csencsiangot, mely a Nagy Császárcsatorna és a Jangce folyó érintkezési pontján fekszik, az angolok július 21-én elfoglalták. Csencsiang eleste veszélyt jelentett Nanking számára, ahova az angolok augusztus 9-én érkeztek meg. Csencsiang eleste ezenfelül megbénított egy nagyon fontos víziutat — a Császár-csatornát, mely a Jangce medencéjét Északkelet-Kínával, a fővárossal köti össze. Csencsiang eleste után a kormány kénytelen volt békét kérni. A „Cornwallis" angol hajó fedélzetén írták alá 1842 augusztus 29-én azt a szerződést, mely nankingi szerződés néven ismeretes a történelemben. A békefeltételeket az angolok diktálták.

Kína részéről Csi Jing mandarin, angol részről Pottinger írta alá a békeszerződést.

Az egész háború alatt az angolok összesen 520 halottat és sebesültet vesztettek. A kínaiak vesztesége 20 000 halott és sebesült volt.

„Ebben a háborúban az angol katonaság kizárólag szórakozásból szörnyű kegyetlenkedéseket követett el; szenvedélyét nem szentesítette vallásos fanatizmus, nem fokozta a gőgös hódító iránti gyűlölet, nem a hős ellenség makacs ellenállása idézte elő. Nők megerőszakolása, gyermekek szuronyra tűzése, egész falvak lakosságának megégetése — olyan tények, amelyeket nem a mandarinok, hanem brit tisz-

* Az ütközet leírását lásd: *J. F. Davis.* China during the War and since the Peace — in two Volumes. (Kína a háború alatt és a béke után — két kötetben.) 1. köt. London 1852. 282. old.

** *Marx—Engels* Művei. 11. köt. 1. rész. 160. old. (oroszul).

tek jegyeztek fel — kizárólag fegyelmezetlen garázdaságból kifolyólag történtek"*.

A császári sereg által 1841—1842-ben elszenvedett vereségek a háború gyors befejezéséhez és a Kína számára lealázó békeszerződés aláírásához vezettek.

A feudális Kínát európai kapitalista hatalom győzte le. A nankingi szerződés az első olyan szerződés, melyet Kína nem mint egyenjogú fél kötött egy idegen hatalommal. A békeszerződés szerint Kína öt kikötőt: Kantont, Amojt, Ningpót, Fucsout, és Sanghajt megnyitotta az angol kereskedelem előtt. Ezzel létrejött az úgynevezett „nyilt kikötők" rendszere, ahol az idegen kereskedők megkapták a korlátlan kereskedelem, a szabad letelepedés stb. jogát.

A szerződés Kínát 21 000 000 dollár hadisarc megfizetésére kötelezte. Kína az angolok által elfoglalt Hongkong-szigetet az angolok „örökös tulajdonának" ismerte el. Ez a sziget a legfontosabb angol hadi- és kereskedelmi támaszponttá vált. Hongkongra támaszkodva Anglia biztosította magának a további támadást Kína ellen. A kínai „Kohong" kereskedelmi társaságot felszámolták.

A békeszerződés új vámtarifákat állapított meg. A kiviteli és behozatali vámokat az áru értékének 5%-ában állapították meg, megváltoztathatatlan összegként. Kína tehát elvesztette azt a jogát, hogy önállóan állapítsa meg a vámokat, gazdasági fejlődése érdekeinek megfelelően. Az országot szabadon áraszthatták el idegen árukkal**.

De az angolok még evvel sem elégedtek meg. 1843 október 8-án Pottinger, az angol kormány meghatalmazottja, arra kényszerítette Csi Jinget, a kínai kormány képviselőjét, hogy írjon alá egy újabb, úgynevezett kiegészítő jegyzőkönyvet. E szerint a jegyzőkönyv szerint Kína biztosította az idegeneknek a területenkívüliség jogát, tehát azt, hogy

---

* *Marx—Engels* Művei. 11. kot. 1. rész. 239. old. (oroszul).

** A szerződés szovegét lásd *Э. Д. Гримм.* Сборник договоров и других документов по истории международных отношений на Дальнем Востоке (1842—1925). *(E. D. Grimm.* Szerződések és más okmányok gyujteménye a Távolkelet nemzetközi kapcsolatainak történetéhez [1842—1925].) Moszkva 1927.

nem állíthatók kínai bíróság elé, továbbá hogy joguk van koncessziós területekre. Végül az angolok kikötötték maguknak a „legnagyobb kedvezmény elvét", azaz egy olyan szabályt, mely szerint minden privilégium, melyet egy hatalom megkap Kínában, automatikusan kiterjed Angliára is.

Az angol-kínai szerződések aláírásának híre szenzációt keltett Európában és Amerikában. Az idegen államok megbízottakat küldtek Kínába, hogy kedvezményeket, előjogokat szerezzenek. Elküldte Kínába képviselőjét az Egyesült Államok, Franciaország, Belgium, Hollandia, Poroszország, Spanyolország, Portugália. Az Egyesült Államok elnöke külön üzenettel fordult a kongresszushoz, melyben azt ajánlotta, küldjenek külön megbízottat Kínába, hogy az amerikai érdekeket biztosítsa. Franciaország és az Egyesült Államok háborús fenyegetésekkel kísérték követeléseiket, hogy Kína szerződést írjon alá velük. A pekingi kormány kénytelen volt engedni nekik 1844-ben Kína kénytelen volt aláírni a szerződéseket Franciaországgal és az Egyesült Államokkal. Elsőnek a kínai-amerikai szerződést írták alá (1844 július 3.). Az angol-kínai szerződésekhez képest egész sor olyan új cikkelyt tartalmazott, melyek az Egyesült Államok számára előnyösek voltak. Ilyen cikkelyek: a partmenti hajózás joga előnyös feltételek mellett; lehetőség arra, hogy a szerződést 12 év mulva felülvizsgálják. A szerződés az Egyesült Államokra semmiféle kötelezettséget nem rótt az ópiumkereskedelem elleni harcban.

Az amerikai kapitalizmus tehát alaposan kihasználta a kedvező helyzetet és Kínára megalázó szerződést erőszakolt, mely később az angoloknak is példaképül szolgált újabb előretöréseik számára. (Így a feltételek 12 év utáni felülvizsgálásáról szóló cikkely.)

A Kína ellen indított támadás része volt az Egyesült Államok távolkeleti terjeszkedő politikájának. (Ugyanakkor Japán ellen is támadást indított az Egyesült Államok.)

Oroszország szintén kihasználta a kedvező helyzetet. 1851-ben megkötötte Kínával a kuldzsai szerződést. Kína kötelezte magát, hogy az orosz kereskedelem számára Nyugat-Kínában kedvező feltételeket teremt.

Az első ópiumháború egyik fontos következménye az volt, hogy Kína városaiban megalapították az első nemzetközi „settlement"-eket, azaz olyan területeket, ahol a külföldiek önkormányzat alatt éltek, saját rendőrséget és katonaságot tartottak. A legfontosabb nemzetközi settlement Sanghajban volt. Ezt elsőnek alapították, röviddel azután, hogy Sanghaj nyilt kikötővé vált.

Az első ópiumháború új lapot nyitott meg Kína történetében. Ekkor kezdődött meg Kína félgyarmati országgá való átalakítása. A háború feltárta a fennálló rendszer rothadtságát, a hatóságok tehetetlenségét. Az országot megnyitotta az idegen áruk beözönlésének és Kína belpolitikai helyzetét rosszabbította.

„A kézi munkán alapuló kínai ipar nem bírta el a gépek versenyét. A megingathatatlan Közép-Birodalom társadalmi válságot élt át. Az adók nem folytak be, az állam a csőd szélén állt, a lakosság tömegesen pauperizálódott, felkelések kezdődtek, tömegesen gyilkolták le a császári mandarinokat... Az ország a pusztulás szélén állt és erőszakos forradalom fenyegette"*.

Az első ópiumháborúnak és a diktátum jellegű szerződéseknek rendkívüli következményei voltak. 1833-tól 1852-ig a Kínába irányuló angol bevitel az ötszörösére nőtt. A legfontosabb importáru a textil lett.

„Az idegen manufaktúra bevitele éppen olyan hatással volt a kínai iparra, mint ahogyan előzőleg Kisázsia, Perzsia és India iparára hatott. Kínában a fonók és a takácsok nagyon sokat szenvedtek ettől a külföldi versenytől, s ez erős megrázkódtatást okozott az egész országban.

Az a jóvátétel, amelyet Kína az 1840-es vesztes háború után tartozott fizetni Angliának, a hatalmas arányú improduktív ópiumfogyasztás, a nemes fémeknek az ópiumkereskedelem által előidézett kiáramlása, a külföldi verseny pusztító hatása a helyi termelésre, az egész állami közigazgatás demoralizálása két következményhez vezetett: a régi ter-

* *Marx—Engels* Művei. 8. köt. 210. old. (oroszul).

hek *még nyomasztóbbak és súlyosabbak lettek* és a régiekhez még *új terhek járultak*"*.

Ezért, ha a nankingi szerződés és a kiegészítő jegyzőkönyv aláírása nem is okozott forrongásokat az országban, a szerződések reális következményei sokmillió embert sujtottak és évtizedekre meghatározták Kína sorsát. A kínai hazafiak előtt gyűlöletessé vált azoknak a kínai képviselőknek a neve, akik a szerződéseket aláírták. A nép között félévszázad óta növekvő felháborodás most új, erős lökést kapott. Az országban létrejönnek a paraszthábórú előfeltételei. A titkos társaságok aktivizálódnak. A fennálló rezsimmel szembenálló különböző eszmék hatalmas fejlődésnek indulnak. A negyvenes években néhány tartományban parasztfelkelések lángolnak fel. A felkelésekben — mint ezelőtt is — a nyugati és délnyugati tartományok (Kanszu, Jünnan, Szecsuan, Kujcsou, Kuangszi) nemzetiségi kisebbségei, és a déli tartományok (Hunan, Kuangtung, Fukien) kínai parasztjai vesznek részt.

A hunani (szunjangi felkelés néven ismeretes) felkelés világosan megmutatta a kínai parasztok millióinak törekvését a földesúri földek felosztására.

Ezek a szétszórt parasztfelkelések előhírnökei voltak a XIX. század közepén kitört nagy paraszthábórúnak — a tajping-felkelésnek.

---

* *Marx—Engels* Művei. 9. köt. 312—313. old. (oroszul).

HARMADIK FEJEZET

A TAJPING-FELKELÉS

A külföldi tőke betörése az országba hozzájárult a nép helyzetének további romlásához. A mandzsu dinasztia tekintélye erősen megingott. Az ország mély társadalmi válságban volt. A parasztlázadások lángja az ország legkülönbözőbb részein lobbant fel.

Ebben az időben kezdődik a tajping-felkelés jövendőbeli vezérének, Hung Hsziu-csüannak a tevékenysége. Hung Hsziu-csüan 1813-ban született egy Kanton közelében lévő faluban, Kuangtung tartományban. Elszegényedett dzsentri családból származott. Két bátyja paraszti munkát végzett, a harmadik fiút a szülők tudós pályára szánták. Háromszor vizsgázott a tudós-fokozatra pályázva, de eredménytelenül. Vizsgái nem azért voltak sikertelenek, mert tehetségtelen volt, hanem, mert a kínai vizsgákon nagy szerepet játszott a vizsgázó személyes összeköttetése, a megvesztegetés. Hung Hsziu-csüannak nem voltak ilyen lehetőségei, „csupán tudása volt, de a vizsgáztatók megvásárlására nem volt pénze"*. Ezért meg kellett elégednie egy szerény tanítói állással, amelyet falujában kapott.

Hung Hsziu-csüan látóköre kiszélesedett, amikor vizsgái letételére Kantonba utazott s a maga valóságában látta az országot minden kiáltó ellentmondásával együtt. Meg-

* *Г. С. Кара-Мурза.* Тайпины. *(G. Sz. Kara-Murza.* A tajpingok.) Moszkva 1941. 25. old.

ismerkedett a keresztény irodalommal is. Fogékony, exaltált ember lévén, szomjasan szívta be a kereszténység eszméit. Otthon, falujában a kereszténység prédikátora lett és itt szegődtek hozzá első hívei. Hung Hsziu-csüan Kuangtungból a vele egyformán gondolkozó Feng Jün-sannal Kuangsziba ment, ahol egyre több követője lett.

1848-ban Hung Hsziu-csüan megszervezi a „Sang-tihuj"-t („A Mennyei Atya Társaságát") az általános egyenlőség és testvériség eszméjének alapján. Ez az eszme a Nagy Béke Mennyei Birodalma — a Taj-ping tien-kuo felépítéséről szóló tanításban öltött testet. (A tan követőit tajpingoknak kezdték nevezni.)

Kuangsziban Hung Hsziu-csüan és követőinek tanítása a leginkább elnyomott mon nemzetiség között talált élénk visszhangra. Csatlakoztak Hunghoz a parasztok, az iparosok és a bányászok is. „A tanulók és más művelt emberek nem követték őt (Hung Hsziu-csüant. — *G. J.)* — írta később Li Hsziu-cseng, a mozgalom egyik vezetője — egyedül csak a falusi dolgozók akartak csatlakozni hozzá és azok, akik nyomorúságban voltak, ilyenek pedig nagyon sokan voltak"*.

Hung Hsziu-csüan első kuangszi-i követői közé tartozott Jang Hsziu-csing, földnélküli paraszt szénbányász, aki fontos szerepet játszott a tajping-mozgalom sorsában. Tevékenyen segítette Hung Hsziu-csüant Feng Jün-san tanító és Hsziao Csao-kuj szegényparaszt.

Az egyenlőség, a földesúri földek felosztásának hirdetése, meghódította a mozgalom számára a néptömegeket. A parasztok, kézművesek, bányászok a tajpingok tanításában saját eszméik kifejezését látták és követték Hung Hsziu-csüant. A mozgalomhoz nemcsak a néptömegek csatlakoztak, hanem a mandzsu hatalommal szemben ellenséges érzelmű földbirtokos dzsentri körök képviselői is. Ezeknek a köröknek a legkimagaslóbb képviselői Vei Csang-hui, Si Ta-kaj stb. voltak.

Kuangszi tartományban egyre gyakoribbá váltak a tajpingok tanításai nyomán keletkezett kormányellenes fel-

* Idézi *H. F. MacNair.* Id. mű. 335. old.

lángolások. A kormánynak az a kísérlete, hogy letartóztassa a mozgalom vezéreit, heves ellenhatást váltott ki. 1850 augusztusában kezdődik el a tajpingok nyilt felkelése a Csing dinasztia feudális rendszere ellen. A kínai nép számára a dinasztiában testesült meg a fennálló rendszer minden hibája. A felkelés hivatalos vezetője Hung Hsziu-csüan volt, de ő egyre inkább elmerült a tisztán vallási kérdésekben. A felkelés tényleges vezetője Jang Hsziu-csing volt. Az ő felkelő csapata vált a tajping hadsereg magjává.

A tajpingok Kuangsziból sikeres hadjáratot indítottak észak felé. 1851-ben elfoglalták Jungan városát (Kuangszi tartomány északi részében). Itt rakták le a felkelők államának alapjait. Hung Hsziu-csüan felvette a Tien-vang (mennyei király) címet. Alárendeltjei vang (király) címet kaptak. Jang Hsziu-csing kapta a Tung-vang (keleti király) címet, Vei Csang-hui a Pei-vang (északi király), Hsziao Csao-kuj a Hszi-vang (nyugati király), Feng Jün-san a Nan-vang (déli király), Si Ta-kaj a Ju-vang (magában álló király) lett.

A kormánycsapatok megkísérelték ostrom alá venni Jungant és megsemmisíteni a tajping hadsereget. A tajpingok parancsnoksága helyesen ismerte fel az ellenség tervét. A tajpingok elhagyták a várost, amelyet néhány hónapon keresztül kezükben tartottak.

1852 áprilisában a tajpingok súlyos vereséget mértek a mandzsu csapatokra és támadást indítottak Hunan tartomány fővárosa, Csangsa ellen.

Csangsa ostroma eredménytelenül végződött, a várost nem vették be. A tajpingok kudarcát nemcsak az okozta, hogy a város jól meg volt erősítve — inkább az, hogy a tajpingoknak kevés volt az élelmiszere, legfőképpen pedig az, hogy Csangsát osztályhű csapatok védelmezték. Hunan földbirtokos dzsentri elemei már 1852-ben hozzáfogtak helyi önvédelmi alakulatok szervezéséhez. Ezeknek a csapatoknak nagy szerepük volt Csangsa védelmében. Valamivel később ezekből a „hunani ifjak" név alatt ismert csapatokból nagy hadsereg fejlődött, amely Ceng Kuo-fan vezetése alatt a tajpingok veszedelmes ellenségévé vált.

A Csangsa körüli harcokban elesett a tajping-mozgalom egyik szervezője, Feng Jün-san.

1852 végén a tajpingok elérték a Jangce folyót. Tovább nyomultak előre anélkül, hogy biztosították volna az elfoglalt területeket. Hadseregük szüntelenül nőtt. 1853 január 12-én elfoglalták Vucsangot, februárban Ancsinget (Anhuj tartomány fővárosát), márciusban Nanking alá értek. Azért határozták el, hogy Nanking felé mennek, mert Nanking volt a mongolok kiűzése után hatalomra jutott kínai Ming dinasztia első fővárosa. A tajpingok, akik idegen hódítók, a mandzsuk ellen viseltek háborút, szükségesnek látták Kína régi fővárosának elfoglalását, bár a mandzsu Csing dinasztia hatalmának megdöntésére törő tajping-mozgalom stratégiai érdekei a Peking elleni támadást követelték meg.

A tajpingok döntő rohamra készültek Nanking ellen és aláaknázták a város várfalait. A roham előtt kiáltványt intéztek az ostromló sereghez, amelyben az állt, hogy a mandzsuk rablók, testük elpuhult, lelkük romlott. „Ha minden bambuszvessző ecsetté, az óceánok vize tussá válna, akkor sem lenne elég ecset és tus ahhoz, hogy leírják a mandzsuk gaztetteit. De idejük lejárt, és el kell seperni őket a föld színéről!" Március 19-én Nanking várfalát felrobbantották és az így keletkezett résen betörtek a tajping csapatok. A mandzsuk elkeseredetten védekeztek, de a várost nem tudták tartani. Nanking a Tajping Birodalom székvárosa lett.

Ez a nagy győzelem elősegítette a Tajping Birodalom további fejlődését és megszilárdulását. Ekkor kezdett kialakulni a birodalom jellege. A Tajping Birodalom monarchia volt, de sajátos monarchia. Sajátossága a parasztdemokrácia nagy szerepe volt, továbbá az, hogy a paraszti követelések rányomták bélyegüket a tajping állam tevékenységének egész programjára. Jellemző, hogy fennállásának első időszakában ennek az államnak igazi feje a népből jött ember — Jang Hsziu-csing volt (a kormány feje és legfőbb parancsnok).

A tajpingok széttörték a régi monarchista hatalom apparátusát, és mindaddig, míg az általuk létrehozott apparátus

nem szakadt el a néptől, a tajpingok sikere a nép közt óriási volt.

A felkelés első szakasza — 1850—1856 — a mozgalom legeredményesebb korszaka.

A tajping-felkelés sikereinek okai 1850—1856-ban: radikális módszerrel oldották meg a földreform kérdését, elkobozták a magasrangú tisztviselők, a dzsentrik és földbirtokosok vagyonát, megsemmisítették a telekkönyveket és földosztást szerveztek. Ez antifeudális parasztfelkelés volt.

A felkelés első szakaszában az volt a tajpingok politikájának jellemző sajátossága, hogy egyenlőséget akartak teremteni a vagyon és a föld elosztása terén. A gazdagok vagyonát szétosztották a szegények között. A tajpingok ezt mondották: „A mi éléskamráink — egész Kína gazdagjainak házai, a mi magtáraink — azoknak a családoknak a magtárai, akik gabonát gyüjtenek"*. Természetes, hogy eljárásuk elégedetlenséget keltett a nemességben és általános helyeslést az elnyomottak között.

A felkelés idején a sanghaji brit konzul ezt írta:

„A gazdag és jómódú osztályok tömege Kínában — éppúgy, mint más országokban — ellenezte a polgárháború kiterjesztését, amely bármennyire hazafias volt is és bármennyire szükséges ahhoz, hogy véget vethessenek a közös elnyomásnak, rendkívül könnyen vezet a magántulajdon megsértéséhez és erőszakos újraelosztásához... A szegény dolgozók számára a vagyonegyenlőség, vagy legalább az, hogy mindenki megkapja, amire szüksége van — mint a tajpingok vezérei igérték, természetesen rendkívül vonzó. Ezért a tajpingok a felvilágosulatlan dolgozók között sok és teljesen önkéntes követőre találtak, s ez sikerük záloga"**.

Az angol konzul megfigyeléseit megerősítik a kínai források. „A Taj-ping tien-kuo nem-hivatalos története" elmondja, hogy a tajpingok szétosztották a szegények között

---

* „A Taj-ping tien-kuo nem-hivatalos története". (Taj-ping tien-kuo je-si.) IX. 1923. Ez a könyv, amelyet névtelen szerző írt, rendkívül értékes a tajping-felkelés története szempontjából.

** *Th. T. Meadows.* The Chinese and their Rebellions. (A kínaiak és felkeléseik.) 1856. 457. old.

a magasrangú tisztviselők és a gazdagok ruháit és holmijait s megígérték, hogyha rend lesz, mindenkit három évre felmentenek a bérfizetés és az adófizetés alól. „A parasztok szerették a tajpingokat" — mondja „A Taj-ping tien-kuo nem-hivatalos történeté"-nek szerzője.

A tajpingok antifeudális politikájának koronája az agrártörvény. A „Törvény a földről", amelyet Jang Hsziucsing írt, általános és egyenlősítő földosztást írt elő. A törvényben ez állt:

„Műveljetek meg minden földet. Ha egy helyen nincs elég föld, akkor telepedjetek át máshová... Ha földetek van, műveljétek együtt, ha élelmetek van, egyétek meg közösen; ha ruhátok van — hordjátok közösen; ha pénzetek van — közösen költsétek el. Mindenütt egyenlőségnek kell lennie és nem szabad, hogy legyen olyan ember, aki nem lakik jól és fázik"*.

Kínában az egyenlősítő földhasználat politikája haladó volt. A tajpingok, letörve a hűbérurakat, megtisztították az utat egy fejlettebb rendszer, a kapitalizmus fejlődése számára. Lenin az OSzDMP V. kongresszusán tartott beszámolójában ezt mondotta: „A parasztfelkelés teljes győzelme, az összes földesúri földek elkobzása és egyenlő felosztása a kapitalizmus leggyorsabb fejlődését, a parasztság számára a burzsoá demokratikus átalakulás legelőnyösebb formáját jelenti".

És tovább:

„Ebből következik, hogy az egyenlőség paraszti eszméi — reakciósak és utópisztikusak a szocializmus szempontjából — forradalmiak a burzsoá-demokratizmus szempontjából"**.

A XIX. század közepén a tajpingok politikája, amely összetörte az elmaradt feudális viszonyokat, Kína számára forradalmi, haladó volt. A tajpingok győzelme lehetővé tette volna az ország haladó fejlődését.

---

* „Törvény a földről". „Matyeriali po kitajszkomu voproszu". (Adatok a kínai kérdéshez.) 9. szám. A kínai dolgozók Szun Jat-szen Egyetemének kiadása, Moszkva 1927.

** *Lenin* Művei. 4. kiad. 12. köt. 419. old. (oroszul).

A tajping „Törvény a földről" nemcsak az agrárpolitika alapelveinek megállapítására szorítkozott, hanem az állam sajátos alkotmánya volt. Az állam felépítésének jellegzetes sajátossága volt, hogy az egész közigazgatási rendszer katonai alapon nyugodott. A legkisebb közigazgatási egység a szakasz (25 családból álló közösség) volt; a legmagasabb — a hadsereg, mely 13 000 családból állt. Ez a felépítés teljesen érthető. A tajpingoknak állandóan háborút kellett folyatniuk. Ezért a törvény a következőket írja elő: „Riadó esetén a főnök mint katonákat vezesse őket az ellenség kiirtására és a tolvajok elfogására. Ha béke van, a főnök vezetése alatt mint földművelők foglalkozzanak a föld megmunkálásával"*. De ez a katonai rendszer nagyfokú demokráciát írt elő. Az állások betöltését Nanking erősítette meg, a parancsnokokat azonban a nép választotta.

Minden öt családnak a törvény szerint egy katonát kellett adnia a tajpingok állandó hadseregébe. A mozgalom vezetősége arra törekedett, hogy a hadsereg fegyelmezett legyen és példát mutasson a népnek. Ennek a politikának a sikerét sok kortárs tanúsága bizonyítja.

A tajping hadsereg katonái számára külön szabályokat dolgoztak ki, amelyek a fegyelem és az ügy iránti hűség fenntartására irányultak. Ilyen szabályok voltak közöttük:

„1. Teljesítsd pontosan az égi parancsokat.

2. Neveld szívedet a jóra, ne szívj ópiumot, ne igyál bort, légy igazságos és békeszerető, ne kövess el és ne takargass bűnt. Ne cselekedj a felsőbbek ellen, elnézést tanúsítva az alsóbbak iránt.

3. Élj egyetértésben és cselekedj egyesült erővel, kövesd a hatóságok utasításait, ne rejtegess fegyvert, aranyat és ezüstöt.

4. Tartsad rendben puskádat és fegyveredet, hogy készen legyenek riadó esetén.

5. Ne fecsegj az állam törvényeiről és az állami rendszabályokról, ne torzítsd el a parancsnokok utasításait"**.

---

* „Törvény a földről". Id. kiad.

** „A Taj-ping tien-kuo nem-hivatalos története". 3. fej. 51. old.

A „Törvény a földről" kifejti a tajpingok adópolitikájának alapelveit: minden családnak öt tyúkot és két disznót kell tartania és köteles az állatok szaporodásáról gondoskodni.

A termés betakarítása idején a főnökök „gyüjtsék össze az államkincstárba a búzát, babot, borsót, burgonyát, kendert, gyapotot, tyúkot, kutyát, pénzt, kivéve azt, ami a 25 család mindegyikének élelmezéséhez szükséges az új termésig, mert valamennyien az égi atya, a legnagyobb úr, a legfőbb császár nagy családjába tartoznak, és senki a világon ne tartsa meg a fölösleget. Ha minden a legnagyobb úrhoz jut, neki módjában áll a dolgokat és termékeket úgy irányítani, hogy a világon senki ne éhezzék és ne fázzék"*.

A tajpingok tehát minden fölösleg kivonásának politikáját folytatták. Ezt természetesen a háborús helyzet is indokolta, de egy bizonyos fokon elégedetlenséget keltett a parasztokban. Széles teret engedett a visszaéléseknek és elvette a parasztságtól azt az ösztönző erőt, amely gazdaságának fejlesztésére serkentette.

A tajping uralom a társadalmi élet más területén is haladó volt. A tajping államban a nők a társadalom egyenjogú tagjai lettek. Női csapatok a férfiakkal együtt harcoltak a reakciósok ellen. Betiltották azt a barbár szokást, hogy elnyomorítsák a lányok lábát. Szigorúan büntették a prostitúciót.

Az angol Lindley a felkelés korában ezt írja:

„A tajping nőknek a mandzsu megkötöttségek között élő kevésbbé szerencsés nővéreikhez képest sokkal magasabb társadalmi helyzete a tajping kormány egyik legszebb vívmánya volt"**.

A tajpingok eltörölték a kínzást és bevezették az esküdtbíráskodást. Törvényeik szigorúan büntették a banditizmust.

Marx 1850 januárjában, amikor a tajping-mozgalom

---

* „Törvény a földről". Id. kiad.

** *A. Lindley.* Ti-ping Tien-kwoh. The History of the Ti-ping Revolution. (Taj-ping tien-kuo. A tajping-forradalom története.) London 1866. 301. old.

éppen hogy csak elkezdődött, pozitívan értékelte a kínai eseményeket. Azt írta, hogy amikor egy német lelkész hosszú kínai tartózkodás után visszatért Németországba és megismerkedett a tudományos szocializmus eszméivel, felkiáltott: „Hisz épp ezt prédikálják egy ideje egyesek a kínai csőcselékből"! Marx evvel kapcsolatban megjegyzi:

„Lehet, hogy a kínai szocializmus olyan viszonyban van az európaival, mint a kínai filozófia Hegel filozófiájával. Mégis örvendetes, hogy a világ legrégibb és legtartósabb császársága az angol burzsujok vászonbáláinak hatására nyolc év alatt olyan társadalmi fordulat elé jutott, amelynek mindenesetre rendkívül fontos eredményekre kell vezetnie a civilizáció számára. Amikor európai reakciósaink a közeljövőben bekövetkező Azsiába menekülésük során végül is a Kínai Falhoz érnek, azokhoz a kapukhoz, amelyek a legfőbb konzervatív erősséghez vezetnek, nem lehet tudni, nem találnak-e ott ilyen feliratot:

République Chinoise
Liberté, Égalité, Fraternité"*.

(Kínai köztársaság — Szabadság, Egyenlőség, Testvériség.)

A tajping-mozgalom az egész országra kiterjedt. A gyűlölt hatalom elleni felkelés lángjai mindenütt fellobbantak. A mandzsuellenes felkelés nagy lendületet vett a déli tengerparti tartományokban, ahol a gazdasági fejlődés gyorsabb volt, mint északon. A déli tengerparti tartományokban a kereskedők befolyásos réteget alkottak. Közöttük nagy népszerűségre tett szert a „Triád" titkos társaság tevékenysége. 1853 májusában Fukien, Csekiang, Kiangszu tengerparti tartományokban felkelések támadtak a Csing dinasztia ellen. A tajping-felkeléstől eltérően ezeknek a felkeléseknek a fészkei nem falun, hanem a városokban voltak. A felkelőknek sikerült Amojban uralomra jutniok. A mozgalmat a felkelők néhány hónapos elkeseredett ellenállása után leverték.

---

* *Marx—Engels* Művei. 8. köt. 210—211. old. (oroszul).

A „Triád" egyik ága, a „Kis Kardok" társasága felkelt Sanghajban és hatalmába kerítette a város kínai részét. Ez a városrész 1853 szeptember 7-től 1855 február 17-ig a felkelők kezében volt. Erről a felkelésről számol be többek között I. A. Goncsarov ismert műve, „A Pallada fregatt".

Goncsarov leírja, milyen fennhéjázó módon viselkedtek az angolok a kínaiakkal szemben. „Ezeket a népeket nem veszik emberszámba, valamiféle dolgozó baromnak tartják őket" — írja az orosz író.

A sanghaji felkelők igyekeztek összeköttetésbe lépni a tajpingokkal, de sikertelenül. Szemmel látható, hogy a tajpingoknak nem volt megfelelő tervük a harc továbbfejlesztésére és lebecsülték Sanghaj jelentőségét.

A „Kis Kardok" társasága sem tudott szilárd hatalmi szervezetet teremteni Sanghajban.

Ezek a felkelések világosan tükrözik azt a tényt, hogy az ország fejlődő burzsoá elemei a parasztokkal együtt harcra keltek az elavult feudális rendszer ellen.

A sanghaji felkelés összeütközésre vezetett a felkelők és az európaiak között. A kínai nép harcolt az életébe avatkozó idegenek ellen, akik megsértették az ország hagyományait; a kínai kereskedők tengerentúli versenytársaik ellen küzdöttek.

Azt a tényt, hogy a felkelők elfoglalták Sanghajt, a nagyhatalmak új előnyök szerzésére használták fel. Az angol, amerikai és francia konzulból álló különleges bizottság vette kezébe a vámügyek intézését (1854). A kínai hatóságok elismerték a nemzetközi negyed területén élő külföldiek önkormányzati jogát.

Nem volt nehéz a sanghaji hatóságoktól új engedményeket szerezni, hiszen maga a sanghaji tao-tai is az angol negyedben talált menedéket.

A „Kis Kardok" felkelését Anglia, az Egyesült Államok és Franciaország fegyveres erőinek közvetlen részvételével verték le. A „Kis Kardok" elleni harcban a franciák játszották a vezető szerepet.

Rendkívül érdekes a külföldi nagyhatalmak politikája a tajping-mozgalommal szemben a felkelés első éveiben. Ezt

a politikát a kivárás politikájának nevezhetjük. A tajpingok győzelmének lehetősége 1850—1853-ig arra kényszerítette a külföldieket, hogy megmaradjanak a benemavatkozás taktikájánál. Amikor a tajpingok elfoglalták Nankingot, az angolok a „Hermes" brit hajón hivatalos diplomáciai misszíót küldtek a Tien-vanghoz, Sir George Bonhamnak, a brit konzulátus hivatalos képviselőjének vezetésével. Az angolok hajózási jogot akartak a Jangce folyón — a tajping befolyási zónában — és szabad kereskedelmet.

Dr. Medhurst misszionárius, aki a misszióval Kínában volt, ezt írta jelentésében Clarendon külügyminiszternek:

„Jelenleg egyetlen politikát lehet tanácsolni, mégpedig azt, hogy nem szabad beavatkozni a viszályba, és egyik féllel sem szabad kapcsolatokat fenntartani. A külföldieknek azonban jelentős erőkkel kell rendelkezniök a felkelők esetleges támadásának visszaverésére"*.

Bonham tárgyalásai hivatalos egyezménnyel végződtek, amely szerint az angolok szabadon kereskedhettek a tajpingok által elfoglalt területen. Az angolok mellett Franciaország és az Egyesült Államok is diplomáciai kapcsolatokat létesített a tajpingokkal. Később azonban a külföldi nagyhatalmak ellenséges álláspontot foglaltak el a tajping-mozgalommal szemben, akkor már úgy látták, hogy a tajpingok győzelme veszélyeztetné uralmukat az országban.

1853-ban a tajpingok hadjáratot indítanak északra. Peking ellen viszonylag kis csapatot küldtek, Lin Fen-hsziang parancsnoksága alatt. Ez komoly hiba volt Hung Hsziucsüan és Jang Hsziu-csing részéről: lebecsülték Peking elfoglalásának, következésképpen a Csing dinasztia megsemmisítésének jelentőségét. A kortársak tanúsága szerint Hszien-feng császár (1850—1861) a Csing dinasztia legtehetségtelenebb tagjai közé tartozott. A tajpingok támadása pánikot keltett az udvarban. Lin Fen-hsziang Tiencsin alá ért. A tajpingok nem tudták elfoglalni a várost, mert nem volt elegendő emberük. A mandzsuk a mongol hercegektől is kaptak támogatást. Huang Seng-caj csapata, amelyet Lin

* *H. F. MacNair.* Id mű 346. old.

Fen-hsziang megsegítésére küldtek (1854—1855-ös hadjárat), nem tudta megváltoztatni a harc kedvezőtlen kimenetelét. Ennek a hadjáratnak a sikertelensége rendkívül károsan hatott a mozgalom sorsára. A tajpingok kezdtek vereséget szenvedni.

A tajpingok elvesztették az 1850—1853-as nagy hadjárat alatt elfoglalt jangcementi területek nagy részét. Visszaszerzésükre 1854-ben hadjáratot indítottak nyugatra a Jangce mentén, ugyanazon az úton, amelyen Nanking felé mentek, de ellenkező irányba: nem nyugatról keletre, hanem keletről nyugatra.

Itt veszélyes ellenféllel találkoztak: a már korábban említett Ceng Kuo-fannal és hadseregével. Ceng Kuo-fan kínai nemzetiségű volt, de a Csing-Kínában magas méltóságot ért el, mert híven szolgálta a mandzsukat és a velük együttműködő reakciós kínai hűbérurakat. Ceng Kuo-fan a lázadás előtt helyettes miniszter volt. 1852-ben hozzálátott Hunan tartományban a tajpingellenes hadsereg megszervezéséhez, amely a mandzsu-kínai reakció oszlopává vált.

Ceng Kuo-fan dzsentri, kereskedő és földbirtokos ifjakat toborzott hadseregébe. Ez osztályhű hadsereg volt, nem úgy mint az állhatatlan mandzsu csapatok. Jelentős része állt zsoldosokból is, akik a parasztok elmaradt rétegeiből és a lumpenproletárokból kerültek ki. Ceng Kuo-fan 1854-ben aratta első sikereit. Hadseregének megalakítása nyugtalanságot keltett a Csing dinasztiában, de a tajpingok elleni harcban a dinasztia csakhamar már támaszkodott is erre a hadseregre. A lassan és óvatosan előrenyomuló Ceng Kuo-fannak sikerült elfoglalnia Vucsangot, Hanjangot és Hankout.

1855 elején Ceng Kuo-fan „hunani ifjai" vereséget szenvedtek. Az Anhuj tartománybeli tajping csapatok Si Ta-kaj vezetésével a hupejbeli tajpingok segítségére siettek. Hankout, Hanjangot és Vucsangot ismét elfoglalták. Ceng Kuo-fan csak 1856-ban foglalta vissza ezeket a városokat.

De a legnagyobb veszély a tajpingokat más oldalról fenyegette. A tajpingok haladó mozgalma győzelmet aratthatott volna a reakció minden ármánya felett, ha megőrizte

volna forradalmi szellemét, azt a forradalmi szellemet, amely a mozgalom első éveit (1850—1853) jellemezte. Éppen ennek a forradalmi szellemnek az elvesztésében gyökeredzik az, hogy a tajping-mozgalom további fejlődése belsőleg halálra volt ítélve.

A XIX. század ötvenes éveinek második felében (a felkelés második szakasza) a Tajping Birodalom a hanyatlás korszakába jutott. A parasztságnak az általános egyenlőség birodalmához fűzött reményei nem valósultak meg. A pénz-, áru- és tulajdonviszonyok változatlanul fennmaradtak. Az állam vezetésében egyre jelentősebb szerephez jutottak a földbirtokos dzsentri elemek, maga Hung visszavonult az államügyektől. A birodalom területe hosszú ideig változatlan maradt. (Anhuj, részben Kiangszi, Kiangszu, Hunan és Hupej.)

1856-ban Li Hsziu-cseng, a tajpingok ügyének egyik leghűbb embere, Hungtól azt követelte, hogy szigorúan üldözze a tisztviselők megvásárolhatóságát és megvesztegethetőségét, sürgette az adók csökkentését és új emberek bevonását a vezetésbe. Követeléseit azonban visszautasították. Ez a fellépés nem tartóztathatta fel a Tajping Birodalom feudális elfajulását.

„Nem mondhattam le arról, — írja Li Hsziu-cseng (Csung-vang — a hű király) önéletrajzában — hogy szembe ne szálljak azzal a helyzettel, amelybe az ügy került. Kértem vezérünket, hogy méltó embereket válasszon segítőtársakul maga mellé, adjon ki törvényt a nép helyzetének könnyítéséről, és újítsa fel a közigazgatást. Azt tanácsoltam, hogy nagy figyelemmel forduljon a nép felé és mint azelőtt, Si Ta-kajt helyezze előtérbe Fu-vanggal és Annanggal szemben. Javaslatomnak határozat lett eredménye, mely megfosztott rangomtól"*.

Li Hsziu-cseng — a legkiválóbb tajping vezérek egyike — a katonából lett hadvezér, kénytelen volt elhagyni Nankingot. Jelentős tajping csapatot vezetett, amely önállóan

* „The Autobiography of the Chung-Wang", translated from the Chinese by W. T. Lay. (A Csung-vang önéletrajza, kínaiból fordította W. T. Lay.)

harcolt a kínai-mandzsu hűbérurak ellen. Li Hsziu-cseng néhány évvel később a tajpingok számára igen nehéz időszakban visszatért a tajping fővárosba, és nagyszerű szerepet játszott a felkelés második szakaszában.

A tajping-mozgalom súlyos válságot élt át. A válság alapja a népmozgalmat képviselő Jang Hsziu-csing és a mozgalomban a földbirtokos-dzsentri elemeket képviselő Vej Csang-hui* közötti ellentét volt. Vej Csang-hui szabotálta a földről szóló törvény végrehajtását Anhujban; sokszáz rokonát gyüjtötte maga köré. Ezek a vezetők egyre kevésbbé és kevésbbé törődtek a néppel. Gyülölték Jang Hsziu-csinget.

Jang Hsziu-csing ellen összeesküvést szerveztek, amelynek az áldozatául is esett. Jang Hsziu-csinggel együtt nagyszámú hívét is kivégezték. Nankingban terror uralkodott. De Vej Csang-hui nem sokáig élvezhette ellenfelei fölött aratott győzelmét. Kivégezték Hung Hsziu-csüan parancsára, aki félt Vej Csang-hui pozíciójának megerősödésétől.

Ilyen események után az államhatalom Si Ta-kaj kezében összpontosult, de a Tien-vang nem bízott benne. Si Ta-kajjal szemben testvéreit léptette fel. Ekkor Si Ta-kaj elhagyta Nankingot és önállóan partizánharcot kezdett nyugaton. A továbbiakban a polgári hatalom Hung Hsziu-csüan testvéreinek kezében összpontosult. Kezdett vezetőszerepet játszani Hung Zsen-kang (Kan-vang), akitől távol állottak Jang Hsziu-csing forradalmi törekvései.

Az osztályellentét a tajping-mozgalom vezetőségében azzal a következménnyel járt, hogy a Tajping Birodalom elvesztette legtehetségesebb vezetőjét, Jang Hsziu-csinget, legközelebbi harcostársait, Si Ta-kajt és sok mást. De az 1856-os eseményeknek nemcsak ez volt a jelentősége. Az összeütközés a mozgalom fejlődésének mély ellentmondásait tükrözte. A tajpingok fejlődésben megmerevedett, néptől elszakadt vezetősége egyre jobban eltávolodott a mozgalom népi, antifeudális jellegétől.

---

* Hung Hsziu-csuan egyik kozeli társa, az úgynevezett „északi király".

Az 1856-os események a felkelés első, felfelé ívelő szakaszának befejezését jelentették.

Az ötvenes évek közepén megkezdődik a mozgalom hanyatlása. Hiába írtak ezekben az években a tajpingok még hősies lapokat harcuk történetébe, az általános helyzeten ez mitsem változtatott.

Az ötvenes évek végétől, de különösen a hatvanas évek elejétől, a tajpingok helyzete rendkívül meggyengült, mert a külföldi nagyhatalmak a nyílt beavatkozás útjára léptek. A nagyhatalmak új taktikáját elsősorban az 1856-tól 1860-ig tartó második ópiumháború készítette elő.

Az angol ipari tőke már nem elégedett meg az első ópiumháború után Kínában kivívott pozíciókkal. A legnagyobb nyereséget a kereskedők számára továbbra is az ópium jelentette. Az angol gyárosok egyre mélyebben szerettek volna behatolni az országba, be akartak jutni a belső tartományokba. A Palmerston-kormány ürügyet keresett az új háborúra Anglia további keleti terjeszkedése érdekében.

A krimi háború befejezése és a kínai polgárháború folytatódása alkalmat adott az európai nagyhatalmaknak arra, hogy új támadást intézzenek Kína ellen.

Az ötvenes években az európaiak az ópiumkereskedelmen kívül nagy mértékben kezdtek kivinni Kínából munkásokat, ami a gyakorlatban általában a legkülönbözőbb csaló mesterkedésekkel, néha nyílt emberrablással járt együtt. A kínai kormány, bár nagyon határozatlanul, de igyekezett megakadályozni ezt az önkényes eljárást. Az európai kapitalisták ürügyet kerestek arra, hogy erőszakkal kényszerítsék Kínát, ne akadályozza meg a kulik kivitelét. Ürügyet könnyen találtak. 1856-ban csempészüldözés közben a kínaiak feltartóztattak egy angoloktól vásárolt hajót, az „Arrow" („Nyíl") lorcsát. „Amint Derby rámutat, a lorcsa olyan hajó, amelyet kínaiaknak adtak el, kínaiak vették meg, kínai legénysége van és kínai a tulajdonosa"*.

A hajó szerepelt az angol hajóregiszterben is, bár angol

* *Marx—Engels* Művei. 11. kot. 1. rész. 140. old. (oroszul).

lobogó alatt jogszerűen már nem közlekedhetett, mert a határideje lejárt.

A lorcsa feltartóztatása jó ürügy volt az angolok számára, hogy ultimátumot intézzenek Kínához. Az angolok az egész esetet úgy állították be, mint Anglia ellen irányuló sértést. Sir John Bowring, Hongkong angol kormányzója, azonnal megjelent Kantonban és tiltakozott a lorcsának és személyzetének feltartóztatása ellen. Ez a tiltakozás nagyon ingatag alapon nyugodott. Az az állítás, hogy a lorcsa angol lobogó alatt futott, szintén nem felelt meg a valóságnak, mert a szemtanúk vallomásai bizonyították, hogy a hajón, feltartóztatásakor, semilyen lobogó sem volt. Marx ezt írta az angol érvekről:

„A «Times» érvelése — minden hódító régi érve, Nagy Sándortól Walkerig, érvüket még jobban kifejezi az ismert mondás — «ahol az erő, ott a jog»"*.

Je Ming-sen, Kanton főkormányzója, visszautasította Bowring tiltakozását és kijelentette, hogy nem ismeri el az angol lobogó megsértésének legkisebb szándékát sem, ugyanakkor parancsot adott a letartóztatottak szabadon bocsátására, hogy véget vessen az incidensnek. De a Palmerston-kormány politikájáról kellően felvilágosított hongkongi angol hatóságok tudatosan mélyítették a konfliktust.

1856 október végén a Seymour altengernagy parancsnoksága alatt álló angol hajóraj tüzelni kezdett Kanton erődjeire, majd a hajóágyúk bombázni kezdték a várost. Kanton külvárosait, ahol 5000 ház állt, az angolok felgyujtották.

A brit kormány kalózpolitikája óriási felháborodást keltett a kínai nép tömegeiben. A kínaiak ellenállása a beavatkozással szemben összehasonlíthatatlanul szilárdabb volt, mint 1840—1842-ben. Felgyujtották az angol negyedet és angol kereskedőket öltek meg. A külföldi hajókon fellázadtak a kulik. Partizáncsapatok alakultak az angolok elleni harcra.

Az angol uralkodó körök erőfeszítéseket tettek, hogy a közvéleményt a kínaiak ellen hangolják és igazolják az an-

* *Marx—Engels* Művei 11. kot. 1. rész. 145. old (oroszul).

gol terjeszkedést. Engels így írt az angolellenes harc „vad" formái miatt rendezett európai műfelháborodásról: „... ahelyett, hogy a kínaiak szörnyű kegyetlenségeiről prédikálnának, mint a lovagias angol sajtó, jobb volna, ha Európa beismerné, hogy ez — háború pro aris et focis (az oltárokért és az otthonokért), hogy ez népi háború a kínai nemzet fennmaradásáért, ha akarják, minden túlzott előítéletével, ostobaságával, tudós tudatlanságával és pedáns barbárságával, de mégis — igazi népi háború. De a népi háborúban a felkelő nemzet által alkalmazott eszközöket nem a reguláris hadviselés általánosan elfogadott szabályai, vagy valamilyen más elvont kritérium szempontjából kell értékelni, hanem a civilizációnak a felkelő nép által elért foka szempontjából"*.

Angliában a parlamenti ellenzék szembeszállt a Kína elleni határozott háborúért folyó kampánnyal. Palmerstonnak fel kellett oszlatnia az alsóházat, hogy az új választások után nyiltan folytathassa hódító politikáját.

Az angolok felhívták Franciaországot, Oroszországot és az Egyesült Államokat, hogy ők is gyakoroljanak nyomást Kínára. Ez a felhívás azzal magyarázható, hogy a Palmerston-kormány nehézségekkel találkozott a kínai expedíció kérdését illetően. Oroszország és az Egyesült Államok elvetették az angol javaslatot. Franciaország úgy döntött, hogy támogatja Angliát.

Anglia nagy hajórajt küldött Kínába és útnak indította meghatalmazottját, Lord Elgint. A francia kormánynak hirtelen eszébe jutott, hogy 1856-ban meggyilkolták Chapdelaine hittérítőt és felszerelt egy katonai expedíciót, megbízottjává pedig báró Gros-t nevezte ki. 1857-ben Lord Elgin a hajóraj ágyúinak fedezete alatt követelést nyujtott át a kínai hatóságoknak. Követelte az előző szerződések felülvizsgálását, a bebocsátást a nagy tengerparti városokba, a folyami hajózás jogát stb. A kínai hatóságok visszautasították ezeket a követeléseket, mire az angol, francia hajóraj bombázta és elfoglalta Kantont.

1858 elején a hadműveletek színterét áthelyezték észak-

* *Marx—Engels* Művei. 11. kot. 1. rész. 166 old (oroszul).

ra, a Pejho torkolatához. Május 20-án az intervenciós hajóraj elfoglalta Taku erődöt és Tiencsin elé ért. A főváros sorsáért aggódó kínai kormány beleegyezett a békébe.

Még mielőtt az intervenciósok Tiencsin elé értek, Muravjov, Szibéria főkormányzója, kieszközölte Kína beleegyezését az Amurvidék visszaadásába. (Oroszország 1689-ben, a nyercsinszki szerződés értelmében visszaadta az Amurvidéket Kínának.) A megegyezést 1858 május 28-án az ajguni szerződésben fektették le.

1858 júniusában aláírták az angol-kínai és francia-kínai szerződést, az úgynevezett tiencsini szerződéseket. A szerződések tartalma alapjában véve azonos. Anglia és Franciaország jogot kaptak, hogy diplomáciai missziót tartsanak Pekingben, alattvalóik az országban szabad közlekedési jogot, az angol és francia hajók pedig hajózási jogot kaptak a Jangcén. A külföldi kereskedelem számára öt új kikötő nyílt meg, a keresztény hittérítők korlátlan tevékenységi jogot kaptak. A szerződések alapján kidolgozott kereskedelmi szabályzatok törvényesítették az ópiumkereskedelmet. Amíg az első ópiumháború után az ópiumkereskedelem kérdését szégyenlősen megkerülték, most a szemérmetlen „civilizátorok" minden tartózkodás nélkül kényszerítették a kínaiakat, hogy írják alá a mérgező anyagokkal való kereskedelmet törvényesítő egyezményt.

Európában és Amerikában a felháborodás hangját elfojtotta a kereskedelemből nyert ezüst csengése. Az ópiumkereskedelem szüntelenül nőtt: 1845-ben 39 000, 1850-ben 52 900, 1855-ben 78 300 láda ópiumot vittek be Kínába.*

A békeszerződés 56 cikkelye közül különös figyelmet érdemel a tizedik, amely a hajózást szabályozza a Jangcén. Ez a cikkely így hangzott:

„A brit kereskedelmi hajók kereskedelmet folytathatnak a Nagy Folyó (Jangce) mentén. De mivel a folyó felső és alsó völgyében a felforgatók bizonytalan állapotokat teremtettek, azért ott jelenleg egyetlen kikötőt sem kell a kereskedelem számára szabaddá tenni, kivéve Csencsiangot,

* *H. B. Morse.* Id. mű. 1. köt 556. old.

amelyet megnyitnak a jelen szerződés aláírását követő egy éven belül.

Amint a béke helyreáll, a brit hajókat a Hankouig terjedő szakaszon még azokban a kikötőkben — de legfeljebb háromban — engedik kereskedni, amelyeket a brit miniszter a kínai államtitkárral közösen megjelöl, mint olyan kikötőket, ahova a brit hajók befuthatnak és kirakodhatnak"*.

Ezzel a Jangcén való hajózási jog érvényesítése közvetlen összefüggésbe jutott a tajping-felkelés leverésével. Ezt a cikkelyt úgy kell értékelni, mint a mandzsuk nyilt felhívását az angolokhoz, hogy fogjanak hozzá a tajping-felkelés leveréséhez — ez volt a bér Jangce használatáért. Az elkövetkező idők megmutatták, hogy az angolok vezetőszerepet vittek a felkelés elfojtásában.

A tiencsini tárgyalásokban résztvett Putyatyin gróf, orosz és William Reed, amerikai képviselő.

Putyatyin a háborúban részt nem vevő Oroszország nevében külön orosz-kínai szerződést írt alá, a tiencsini szerződést (1858 június 13). A tiencsini szerződés szerint Oroszország, ugyanúgy mint Anglia és Franciaország, egyenlő jogot kapott a tengeri kereskedelemre a nyilt kikötőkben, a konzuli bíráskodásra, a követküldésre, konzulátusok fenntartására stb.

Az Egyesült Államok ugyanez év június 18-án hasonló szerződést írt alá. A ratifikálási okmányokat egy év mulva kellett kicserélni. De Londonban és Párizsban láthatóan nem voltak megelégedve az elért egyezményekkel. Ezért az angolok és franciák provokációhoz folyamodtak. Meghatalmazottaik, Bruce és Bourboulon, egy hadihajóraj élén Pekingbe indultak, állítólag a ratifikációs okmányokkal. Természetes, hogy a kínaiak szembeszálltak a megjelenő idegen hadihajórajjal. Taku erődei tüzet nyitottak. Ez az incidens 1860-ban a hadműveletek újrakezdéséhez vezetett. (Az 1860-as háborút néha harmadik ópiumháborúnak nevezik.)

A szövetségesek partraszállt egységei augusztusban elfoglalták Taku erődjeit, Tiencsint és előrenyomultak Peking

* *E. D. Grimm.* Id mű. 60. old.

felé. Szeptember 21-én a Palicsiao-hídon, néhány kilométerre Pekingtől, csata zajlott le a 60 000 fönyi mandzsu-mongol lovasság és az egyesült angol-francia erők között. A mandzsuk elvesztették az ütközetet. Az udvar Hszien-fenggel az élén, Zseholba menekült. Az intervenciósok elfoglalták és kirabolták a kínai császár nyári palotáját.

Kung herceg, a kínai kormány meghatalmazottja, aláírta az Angliával és Franciaországgal kötött békeszerződést, az úgynevezett pekingi egyezményt, amely megerősítette a tiencsini szerződések valamennyi feltételét. Azonkívül Kína kötelezte magát, hogy 8 000 000 tael jóvátételt fizet Angliának és 8 000 000 taelt Franciaországnak: a Kowloon- (Csiulung) félsziget (Hongkonggal szemben) Anglia tulajdonába került. Kína beleegyezett, hogy kulikat vihetnek ki Kínából és megnyitotta Tiencsint a szabadkereskedelem számára.

Oroszország ismét felhasználta a kedvező helyzetet: Ignatyev gróf, az orosz követ, 1860-ban aláírta a pekingi orosz-kínai szerződést, amely szerint Oroszország ugyanolyan előjogokat kapott, mint amilyeneket Anglia és Franciaország pótlólag szerzett, és ami a legfontosabb, ez a szerződés megerősítette Oroszország jogát az Usszuri vidékére.

A második ópiumháború ismét komoly lépés volt afelé, hogy Kína félgyarmattá váljék. A háborút követő új, diktátum jellegű szerződések megnyitották az ország belsejét a külföldi tőke számára.

A háború döntően megváltoztatta az európai nagyhatalmak taktikáját a tajping-felkeléssel szemben. A nagyhatalmak ettől kezdve, az ország további leigázásának fő akadályát látták a felkelésben és kezdték tevékenyen segíteni a mandzsukat (fegyverrel és tisztekkel).

Ebben az időben a tajping tábor helyzete egyre kedvezőtlenebbé vált.

Az 1856-os válság után tovább folytatódik a tajping-mozgalom vezető rétegeinek elfajulása. A tajpingok vezetőségében új feudális réteg jelenik meg, a vangok. Egy kortárs a következőket írja: „Megvesztegetés fejében akármelyik lusta és semmire sem alkalmas emberből herceget és tisztviselőt

faragtak". Emelkedtek az adóterhek. A feleslegek kivonásának politikája a parasztság és az új hűbérurak közötti növekvő ellentétek mellett, fokozta a parasztok elégedetlenségét.

A tajpingok már nem voltak olyan aszkéták, mint azelőtt. A nemesek számára megengedték a többnejűséget. A hadseregből kiveszett a régi, szigorú fegyelem. Mindennek újabb katonai vereségek voltak a következményei. 1857-ben a tajpingok elvesztették majdnem az egész Kiangszu tartományt; Nanking veszélyben forgott. 1858-ban a reakciós csapatok támadása folytatódott. 1859 végén ostrom alá vették Nankingot. A városban éhinség tört ki. De Li Hsziu-cseng, aki abban az időben Anhuj tartományban harcolt, és Si Ta-kaj csapataikkal a kimerült Nanking segítségére siettek. Csapataik hátbatámadták a reakció seregét. Az ostromlottak összeszedték végső erejüket és kitörtek. Csapásuk kegyetlen, elsöprő volt. A tajpingok ellen küzdő csapatok vereséget szenvedtek. A tajping hadsereg katonái megmutatták, hogy tudnak harcolni és akarják folytatni a háborút a gyűlölt ellenség ellen. A Tien-vang Li Hsziu-csenget a fegyveres erők parancsnokává nevezte ki és a Csung-vang címet adományozta neki, ami annyit jelent, mint „hű király".

Most sokkal bonyolultabb körülmények között kellett Li Hsziu-csengnek cselekednie, mint 1856—1857-ben. A tajpingok ereje meggyengült. A reakciós erők megerősödtek. A Jangcén idegen hadihajók voltak és közvetlen támogatást nyujtottak a reakciós csapatoknak. Li Hsziu-cseng látta, honnan fenyegeti Nankingot a legnagyobb veszély, és elhatározta, hogy elfoglalja Sanghaj vidékét. Ezzel akarta megakadályozni, hogy a külföldi hatalmak segítséget nyujtsanak a reakciós hadseregeknek. Amikor Li Hsziu-csenget megkérdezték, hogy miért nyomul a nyilt kikötők körzetébe, ezt válaszolta:

„Miért? Azért, mert a külföldiek megszegték adott szavukat. Az angolok és amerikaiak megegyeztek velünk, hogy semlegesek maradnak a mandzsuk ellen vívott harcunkban. Ezt a megegyezést úgy tartották be, hogy a mandzsu kor-

mányt segítették, ahogy csak tudták, hadd gyüjtsön erőt az új háborúra; megengedték alattvalóiknak, hogy a mandzsuk szolgálatába lépjenek. Ez még nem minden: saját csapataikkal ténylegesen behatoltak területünkre és megsértették a háború legszentebb szokásait. A kínai (reakciós. — *G. J.*) csapatoknak megengedték, hogy a legszörnyűbb barbárságokat kövessék el, vagy legalábbis nem akadályozták meg őket ebben... Az, ahogy az utóbbi időben egyes foglyokat megkínoztak, mutatja, mit ér az önök semlegessége"*.

Li Hsziu-cseng megjegyzi, hogy az amerikaiak odaadták lobogójukat olyan mandzsu-kínai hajóknak, amelyek Nanking mellett fegyvert szállítottak a tajpingok elleni harc számára.

„Vajjon nem a leggyalázatosabb gaztette-e ez az amerikaiaknak? Nem aljas áruba bocsátása-e ez egy nemes nemzet méltóságának és becsületének? Nem pirulnak-e a külföldi nagyhatalmak, amikor látják, hogy lobogóikat meggyalázzák, személyes meggazdagodásra és szégyenletes prostitúcióra használják fel?

...A külföldi konzulok mérhetetlen csalárdsággal saját nemzeti lobogójukkal együtt okmányokat adtak a bennszülöttek hajói számára, egyszerűen pénzért s így elrabolták jövedelmünket. Eltűrte volna-e ezt az erőszakot bármely más nép minden ellenrendszabály nélkül annyi éven át, ahogyan ezt mi tettük? De minket vádolnak kegyetlen barbársággal, városok felégetésével, a nép legyilkolásával.

...Egész világos előttünk, hogy az idegen nagyhatalmak Kínában csakis saját hasznukat tartva szem előtt folytatják ezt a játékot. Amikor nemrégen a külföldi nagyhatalmak hatóságaihoz fordultunk (a nyilt kikötőkben), levelünket felbontás nélkül visszaküldték. Ez a sértő semmibevevés megmutatta nekünk, hogy önök, idegenek, úgy vélik, hogy a mi ügyünk elveszett vagy ezt akarják elérni. És, mint a patkányok a hajóról, úgy menekülnek önök nem előlünk, hanem nekünk adott ígéretük elől... Könnyű eldönteni, hogy mit ér a becsület, az igazságosság és az egyenlő-

* *A. Lindley.* Id. mű.* 2. kot. 552. old.

ség fennkölt érzése, amelyről az idegenek beszélnek a kínai népnek. Először majdnem halálos csapást mértek a mandzsu hatalomra, majd azzal az ürüggyel, hogy a nép javát akarják, segítik ezt a roskatag kísértetet és tényleges hadműveleteket folytatnak ellenünk"*.

Ez a ragyogó beszéd bizonyítja Li Hsziu-cseng előrelátását, és azt, hogy tökéletesen megértette az akkori helyzetet.

1860—1862-ben a tajping hadseregek Li Hsziu-cseng vezetésével több komoly győzelmet arattak az ellenség felett.

Li Hsziu-cseng csapatai szétverték Nankig alatt a reakciós csapatokat, majd támadásba mentek át és elfoglalták Szucsout és Csangcsout (1860 május—június), majd 1860 augusztusában Sanghaj alá értek. Sanghaj védelmét az amerikai, angol és kínai-mandzsu reakció egyesult erői szervezték meg.

A Li Hsziu-cseng csapatainak közeledésétől megijedt sanghaji kereskedők és uzsorások nem sajnálták a pénzt a tajping-felkelés elfojtására. Segítették Ceng Kuo-fant és felfogadták Frederick Ward amerikai kalandort, hogy szervezzen csapatot a tajpingok ellen. Ward, ez a XIX. századbeli konkvisztádor, a kínai uzsorások pénzén, szökött külföldi matrózokból fejvadász bandát szervezett, amelyet érdemtelenul hangzatosan „örökké győzelmes hadsereg"-nek nevezett el.

Az európai és amerikai reakció egyesült erőinek sikerült megvédeniük Sanghajt. Li Hsziu-cseng visszavonult, részben azért, mert a reakciós csapatok más szakaszon is támadtak.

1861-ben Li Hsziu-cseng csapatai elfoglaltak két nagy várost, Hangcsout és Ningpo kikötőt. A Tajping Birodalom régi területén azonban egyre rosszabbodott a helyzet. Különösen kedvezőtlenul mentek a dolgok Anhujban. 1861-ben a tajpingok elvesztették Ancsingot.

Súlyosabbá vált a helyzet Nankingtól délkeletre is. Ward 1860-tól kezdve erősen növekvő bandája mellett,

* *A Lindley* Id. mű 2 kot 552—553 old

amely elfoglalta a tajpingoktól Szungcsiangot, 1862-ben már reguláris angol és francia csapatok is kezdenek harcolni. A tajpingok elvesztik Ningpót. A külföldiekkel együtt küzd a tajpingok ellen Ceng Kuo-fan vezetése alatt a „hunani ifjak" serege és a huaji hadsereg (ezt a Huaj folyó medencéjének lakói közül toborozták), Ceng Kuo-fan pártfogoltjának, Li Hung-csangnak vezetése alatt.

A nyilt külföldi intervenció megindulását és a mandzsu hatóságoknak a külföldi nagyhatalmakkal való egységfrontjának létrejöttét elősegítették az 1861-es pekingi események. 1861 augusztus 22-én Zseholban meghalt Hszien-feng császár. Feleségének, Ce An császárnőnek nem volt gyermeke. A trón örököséül Tung-cset (1861—1875), Hszien-feng ágyasának, Ce Hszinek, négyéves fiát kiáltották ki. A császár kiskorúságának idejére az ország kormányzását régenstanácsra bízták, amelynek tagjai a mandzsu főnemesség képviselői lettek, élükön Szu Sun kancellárral. Ce An és Ce Hszi is régensek lettek, de csak névleg.

Ce Hszi, a császár anyja, energikus, hatalomra vágyó és amint mondják, távolról sem feddhetetlen erkölcsű asszony volt. Nem elégítette ki a névleges részvétel a régenstanácsban. Ce Hszi és Kung herceg érintkezésbe léptek Ceng Kuo-fannal, Li Hung-csanggal és Co Cung-tanggal, a hadsereg legmagasabbrangú parancsnokaival, és 1861 novemberében államcsínyt szerveztek. Szu Sunt kivégezték. Ce Hszi tényleges császárnő lett, a hozzá közelálló Kung herceg pedig kancellár és az államtanács elnöke.

De az 1861-es államcsíny nemcsak udvari intrikák és személyes harc eredménye volt. Szu Sunt és a többi kivégzett régenst azzal vádolták, hogy a második ópiumháború alatt makacsságukkal és azzal, hogy nem igyekeztek „békés" megoldást keresni, elősegítették a háború folytatását, a külföldiek Pekingbe jövetelét és a császári palota felgyujtását. Szu Sun kivégzésének azt kellett bizonyítania a külföldiek számára, hogy az új kormány kész együttműködni velük. A külföldiek természetesen üdvözölték ezeket az eseményeket.

Kung herceg az 1860-as tárgyalásokban rendkívül símu-

lékony államférfinak bizonyult. Nem meglepő, hogy Kung herceg hatalomra jutásával a tajpingok elleni intervenció ügye sokkal gyorsabban haladt előre.

1862 januárjában a Csung-vang új támadást indított Sanghaj ellen, amely éppannyira sikertelen volt, mint az első, mert a tajpingok külföldi csapatokba ütköztek.

1862 szeptemberében megölték Wardot. Ward halála alkalmából külön császári dekrétum jelent meg, amely a tisztelet adóját rótta le az előtt az ember előtt, aki bandát szervezett a fél-rabszolgai sors ellen küzdő kínai nép leigázására.

Az ezután következő néhány hónapban az „örökké győzelmes hadsereg"-et több, egymást gyorsan követő külföldi tiszt vezényelte. Az idegen nagyhatalmak által küldött főhóhér szerepét Gordon angol őrnagy játszotta. 1863-ban ő vezette az „örökké győzelmes hadsereg"-et.

Az 1862. és 1863. év szívós harcban telt el. Nanking körül szűkült a gyűrű. 1863 végén Li Hung-csang és Gordon csapatai ostrom alá veszik Szucsout. Szucsou védelmét Mu-vang, az egyik legtehetségesebb tajping vezér irányította. A reakciósok egyesült erői hosszú ideig nem tudták elfoglalni a várost. Novemberben súlyos vereséget szenvedtek. Szucsout csak árulással tudták elfoglalni: megvesztegették néhány egység parancsnokát, akik megtámadták Mu-vangot, megölték, majd megnyitották a város kapuit. Gordon és vele együtt Li Hung-csang „győzelmet" ünnepelhetett. Az árulók azonban nem tudták megmenteni a bőrüket. Megölték őket Li Hung-csang parancsára, aki nem bízott bennük.

1864 elején a Tajping Birodalom helyzete tovább romlott. Co Cung-tang tábornok Csekiangban francia csapatok segítségével elfoglalta Hangcsout. Ilyen körülmények között kitartást és bátorságot kellett volna tanúsítania a tajping-mozgalom vezetőségének sokkal inkább, mint bármikor. Nankingban azonban rendkívül kedvezőtlen volt a helyzet. Hung Hsziu-csüan nem bízott Li Hsziu-csengben, a tajping csapatok legtehetségesebb hadvezérében. A Tien-vang visszatartotta őt a fővárosban, noha az ügy azt követelte, hogy Li Hsziu-cseng a fronton tartózkodjék. Maga Hung

Hsziu-csüan teljesen elszakadt a néptől. A nép éhezett. A Tajping Birodalom vezetőjének testvérei a nép nyomorúságát személyes gazdagodásukra használták fel. A tajping államgépezet már előbb elkezdődött feudális elfajulása gyorsuló ütemben folytatódott.

Li Hsziu-cseng (Csung-vang) azzal a javaslattal fordult Hung Hsziu-csüanhoz, hogy hűséges híveivel hagyja el Nankingot és menjen nyugatra, folytassa a harcot Szecsuan vagy Jünnan tartományban.* Hung Hsziu-csüan, aki teljesen elvesztette a valóság iránti érzékét, elvetette ezt az egyetlen lehetséges és célravezető javaslatot.

1864 tavaszára a katonai helyzet a tajpingok számára reménytelenné vált. Ceng Kuo-csüan (Ceng Kuo-fan bátyja) csapatai ostrom alá vették a tajping fővárost. 1864 június 30-án Hung Hsziu-csüan, a tajpingok hivatalos vezetője, öngyilkos lett — az egyik változat szerint arany lapocskákat nyelt, a másik szerint megmérgezte magát. Hung Fut, Hung Hsziu-csüan legidősebb, tizenhatéves fiát kiáltották ki Tien-vangnak. A védelem vezetése Li Hsziu-csengre hárult, aki a végsőkig hű maradt a tajpingok ügyéhez. A kemény ütközet napokig tartott. Az ostrom alatt Li Hsziu-cseng kitört az ellenséges táborra, és csak az idejében odaérkező erősítés mentette meg az ostromlókat a vereségtől. Július 19-re virradó éjjel felrobbantották a várfalat, s a csata a város utcáin folyt. A tajpingok a városban tovább harcoltak. Nankingban hullahegyek tornyosultak, vérpatakok folytak az utcákon. Nehéz volt megállapítani az áldozatok számát. Azt állítják, hogy Nankingban a háromnapos mészárlás során 100000 ember pusztult el.

Li Hsziu-cseng Hung Hsziu-csüan fiával, s régi tajping harcosokkal kivágta magát a városból. Hogy az ifjú életét megmentse, átadta neki saját lovát és röviddel azután a Csing-katonák kezére került. Li Hsziu-cseng fogságában beszámolót írt a tajping-felkelésről, amely a felkelés történetének rendkívül fontos dokumentuma.

---

* *H. F. MacNair.* Id. mű. 367—368. old.

A „hű király" (Csung-vang) életének utolsó napjairól a következő történet maradt fenn:

„Ceng Kuo-fan hajlott arra, hogy meghagyja életét... Egyszer azonban (Li Hsziu-cseng. — *G. J.*) kihallgatáson volt a császári biztosnál, amikor két másik harcost vezettek be a szobába. Amint meglátták Csung-vangot, térdreborultak és üdvözölték. A fogoly, aki továbbra is ilyen hatással volt régi katonáira, természetesen veszélyes volt a birodalomra nézve, és ezért kínhalálra ítélték"*. 1864 augusztus 7-én lefejezték, testét darabokra vágták.

A kínai nép ma is őrzi Li Hsziu-cseng ragyogó alakjának emlékét.

Hung Fu, Hung Hsziu-csüan fia, szintén az ellenség kezébe került és megölték. Si Ta-kaj csapatait Szecsuanban szétverték, maga Si Ta-kaj elesett. Egyes tajping csapatok szórványos harca még folytatódott néhány hónapig. A tajpingok egy része csatlakozott más parasztfelkelésekhez, de magukról a tajpingokról 1865 második felében már nem lehetett hallani.

A nagy tajping-felkelést leverték.

A tajping-felkelés történelmi jelentősége az, hogy milliós néptömegek vettek részt a feudális rendszer elleni aktív harcban. A felkelés során megnyilvánult a nép gyűlölete a mandzsu dinasztia, az elnyomó feudális uralom megszemélyesítője ellen. A felkelés azt is megmutatta a kínai népnek, hogy nemcsak a mandzsu-kínai reakcióval, hanem a külföldi nagyhatalmak reakciós erőivel is össze kell ütköznie abban a harcban, amelyet Kínának a Csingek uralma alóli felszabadításáért és a feudális rendszer nyomásának szétzúzásáért vív.

A mandzsu dinasztia a második ópiumháború idejétől kezdve az idegen nagyhatalmak szolgája lett. Az idegen államok támogatták a reakciós, népellenes uralmat és az elmaradt társadalmi és gazdasági rendszert, mert ez lehetővé tette számukra, hogy szabadon garázdálkodjanak Kínában. Ezért a kínai népnek az új és erős Kínáért vívott

* *Li Ung-bing.* Id. mű. 542. old

további harcban elkerülhetetlenül ismét össze kellett ütköznie az európai és amerikai hódítókkal.

A tajping-felkelés nem hozott győzelmet a kínai nép számára, de ez a felkelés mégis hősi lap a kínai történelemben, amely harcra lelkesíti az elkövetkező nemzedékeket az elnyomók ellen.

Miért szenvedett vereséget a felkelés? Mindenekelőtt azért, mert a belső reakció és a külföldi intervenciósok egyesült erői erősebbnek bizonyultak a tajpingoknál.

A tajpingok, miután Kína jelentékeny területén megszerezték a hatalmat, monarchikus államot hoztak létre, amely rendkívül gyorsan elvesztette kezdeti sajátos demokratizmusát. A földbirtokos dzsentri elemek behatolása a mozgalom vezetőségébe arra vezetett, hogy a tajping kormány a nép szükségleteit semmibe vevő, a néppel szemben ellenséges politika útjára lépett.

A tajpingok az általános egyenlőség birodalmának megalapításáról álmodoztak, de az osztályharc törvényei erősebbnek bizonyultak a tajpingok utopisztikus álmainál. Államuk területén megmaradt a pénzgazdálkodás, nőtt a kereskedelem, fokozódott a falu gazdasági rétegeződése.

A parasztságnak az általános egyenlőség ideális birodalmáról szőtt álmai éles ellentétbe kerültek a valósággal. Ez hozzájárult a tajping eszmék népszerűségének csökkenéséhez.

A tajping-felkelés Kína történetében örökké dicső lapja marad annak a hősi harcnak, melyet a parasztság a reakciós feudális rendszer ellen vívott. A parasztság proletár vezetés nélkül nem teremthetett új társadalmi rendszert, de előkészítette a talajt a következő nemzedékek sikeresebb harca számára.

NEGYEDIK FEJEZET

KÍNA AZ IMPERIALIZMUS KORSZAKÁNAK KÜSZÖBÉN

A tajping-mozgalom hullámai az egész országra kiterjedtek. A népfelkelések megrázták a rothadó mandzsu birodalmat Kína messzi nyugati határaitól a Csendes-óceán partvidékéig. A felkelésben nyilvánult meg, hogy a nép szét akarja zúzni a feudális rendszer szociális, gazdasági és politikai pilléreit. A tajping-felkelés előtt és után más, nagy mandzsuellenes és antifeudális népi megmozdulások is történtek, de a tajpingoké volt a leghatalmasabb.

A mandzsu hatóságok belpolitikájának fő feladata a kínai népmozgalmak leverése volt. Ezt a politikát a külföldi nagyhatalmak teljes mértékben támogatták.

A tajpingoké után Kínában a legjelentősebb a „nienfejek" felkelése, a jünnani mohamedán felkelés, és az egész Nyugat-Kínára kiterjedő dungán felkelés volt.

Már jóval a tajping-felkelés kezdete előtt kínai források megemlékeznek a „nienfejek" — „fáklyások"* — megmozdulásairól Santung, Anhuj, Honan és Kiangszu tartományban. 1853-ban a „nienfejek" mozgalma újból fellendült, ami a tajpingok sikereinek közvetlen eredménye volt. A „fáklyások" mozgalma a tajpingok északi hadjárata alatt érte el tetőpontját, de kapcsolata a tajpingokkal nem volt szilárd és gyakran megszakadt.

* Így nevezték azokat a felkelő parasztokat, akik éjjel fáklyafénynél támadtak a mandarinok és földesurak birtokaira.

A tajping-mozgalomtól eltérően a „fáklyásoknak" nem volt semilyen pozitív programjuk és szilárd szervező központjuk. Ez ösztönös antifeudális parasztmozgalom volt, amely éppen ösztönössége miatt gyenge volt.

De a mozgalom szervező központjának, az állandó, szilárd bázisnak hiánya, a hadvezetés könnyedsége és szabadsága előnyt is jelentett. A „fáklyások" elfoghatatlanok voltak. A kormány által kiküldött számos büntető különítmény képtelen volt megsemmisíteni a felkelőket; „váratlanul hol itt, hol ott" jelentek meg, „mint a felhő, mint a szélvész. Feltartóztatni nem lehetett őket. A kormánycsapatok belefáradtak az állandó üldözésbe"*.

A tajping-felkelés veresége után a tajping csapatok maradványai összeolvadtak a „fáklyásokkal", kiknek egységei így erősebbek lettek.

A kormány huszonkét hadvezért váltott le egymás után, de eredménytelenül. A harc kimenetelét Li Hung-csang döntötte el. Átfésülte a terepet s a dzsentri elemekre támaszkodva 1868-ban Santungban döntő csapást mért a felkelőkre és elfojtotta az északkeleti tartományok parasztjainak harcát.

Ugyanezekben az években nagy lendületet kapott a nyugati nem-kínai nemzetiségek harca is. 1855-ben tört ki a jünnani mohamedánok vallásos nemzeti felkelése. A felkelés fő mozgatóereje a parasztság volt. Vezetésében a mohamedán papság játszotta a főszerepet. A felkelőknek sikerült Jünnanban mohamedán államot alakítani Szulejmán szultán vezetésével. A főváros Talifu volt. Anglia támogatta az új államot (az angolok rendkívül érdeklődtek a jünnani események iránt, mert ez a tartomány közel fekszik az indiai angol birtokokhoz).

Szulejmán hadsereget szervezett és megszilárdította országa belpolitikai helyzetét. A mandzsú birodalom elleni harcának a jelszava a dzsihad — a hitetlenek elleni szent háború volt. A mandzsu-kínai uralom csak a hetvenes évek elején gyűjtött elegendő erőt Szulejmán államának szétzúzására. Ekkor a felkelés kegyetlen vereséget szenvedett. Jünnanból a büntető had-

* *Liang Csi-csao.* Li Hung-csang és Kína politikai története a legutóbbi 40 év alatt. Szentpétervár 1905. 99—100. old. (kínaiból oroszra fordítva).

sereg parancsnokának utasítására huszonnégy kosárban küldték „ajándékként" Pekingbe a felkelők füleit és Szulejmán spirituszba rakott fejét.

A nem-kínai nemzetiségek legjelentősebb megmozdulása a dungán (mohamedán) felkelés volt, amely Szenszi, Kanszu tartományra, Dzsungáriára és Kasgáriára terjedt ki (1862—1877). 1862-től 1865-ig a vallásos színezetű felkelés fő központja Szenszi tartomány volt. Meghirdették a szent háborút — dzsihadot — a mandzsu-kínai hatóságok ellen. Erre a mozgalomra jellemző, hogy összekötötte a kínai-mandzsu hódítók nemzetiségi elnyomása elleni harcot a feudális kizsákmányolás elleni harccal. Az osztálykülönbségek még nem öltöttek élesen kifejezett jelleget. A mozgalom elszórtan jelentkezett, ami lehetőséget adott a kormánycsapatoknak, hogy Szenszibeu szétverjék a felkelőket. De a felkelők nem tették le a fegyvert, tovább folytatták a harcot Kanszuban.

A hatvanas évek végére a felkelők táborában fokozódott az osztályerők elhatárolódása. A mohamedán papság körébe tartozó több vezető eltávolodott a mozgalomtól, amely egyre élesebben kifejeződő antifeudális jelleget öltött. A mozgalomban vezető szerepet játszott Pi Jang-hu paraszt.* Pi Jang-hu, miután seregét Kanszuban szétverték, Szinkiang területén folytatta harcát. Dzsungáriában és Kasgáriában a dungán felkelést a bennszülött lakosság — az ujgurok — támogatták, akik független államuk megalakításáért küzdöttek. Három önálló kánságot alapítottak, közülük a legjelentősebb a kasgáriai kánság volt. Ennek a kánságnak a megszervezésében nagy szerepet játszott a tadzsik Jakub bég, az ő vezetése alatt alakult meg a Hétvár (Dzseti-saar) állam. Az új államot Törökország támogatta. Ez a támogatás Anglia együttérzésével és helyeslésével találkozott. Az angolok feltették, hogy ha kellően kihasználják, az India felé vezető utakon egy kis ütközőállam fegyverül szolgálhat az angol külpolitika számára a középázsiai orosz befolyással szemben. Oroszország tudomásul vette Hétvár létezését.

* Lásd *Л. И. Думан.* Биянху — вождь дунганского восстания 1862—1877. *(L. I. Duman.* Pi Jang-hu, a dungán felkelés vezére, 1862—1877) „A Szovjet Tudományos Akadémia Keleti Intézetének iratai" 7 kot. 1939

nek tényét és küldöttséget küldött kereskedelmi szerződésre vonatkozó tárgyalások lefolytatására.

A Csing dinasztia, miután talpraállt a tajping-felkelés után, hozzálátott a mohamedán mozgalom elnyomásához. Ebben Co Cung-tang tábornok játszotta a főszerepet. Először megsemmisültek a mozgalom tüzfészkei Senszíben és Kanszuban. Pi Jang-hu sokszáz kínai mohamedán dungánnal Oroszországba menekült. Co Cung-tang hiába követelte kiadatásukat.

Ezután Hétvárra került a sor. 1876-ban kiélezödtek a belsö ellentétek Jakub bég és a dungánok között. A nemesség a mandzsu kormánnyal való kiegyezésre hajlott. Jakub bég halála után Hétvár rövidesen elbukott. 1878-ban a felkelést leverték, Dzsungáriából és Kasgáriából megalakították Szinkiang tartományt. Dzsungária egy része, a kuldzsai terület, ideiglenesen Oroszország kezében maradt. Oroszország 1871-ben csapatokat küldött ide azzal az ürüggyel, hogy az orosz alattvalók érdekeit védelmezi.

Több mint harminc éven keresztül szüntelenül folytak a parasztháborúk Kínában. A kínai parasztság és városi szegénység, a nem-kínai nemzetiségek különböző rétegei szívósan harcoltak a mandzsu-kínai feudális rendszer ellen. Ezek a felkelések arról tanúskodtak, hogy a birodalom lakosságának egyre nagyobb és nagyobb tömegei kerültek az antifeudális mozgalom hatása alá. A nép nem akart belenyugodni a fennálló társadalmi, gazdasági és politikai rendbe.

A reakciós pekingi kormány, miután az országban elvesztette a talajt lába alól, éppen a gyenge és elmaradt Kína fenntartásában érdekelt kapitalista világ támogatását kereste.

A tajping-felkelés után Kína uralkodó körei már nem akartak elzárkózni a külvilágtól. Ellenkezőleg, a Csing dinasztia a kapitalista világban látta uralmának fő támaszát. 1861-ben megalapították a cungli jament (a külső kapcsolatok igazgatóságát). A kínai gazdasági és politikai élet minden területén gyorsan nött a külföldiek befolyása. A kínai tengeri vámügyek élére 1863-ban az angol Robert Hartot állították, aki több mint 35 éven keresztül a legfőbb szerepet játszotta Kína külföldi tanácsadói között. 1865-ben megalakult az angol Hong-

kong-Sanghaj Bank, amely sokat tett a kínai angol pozíciók megerősítése érdekében. 1867-ben francia tisztek vezetésével fegyverraktárat építettek Fucsouban.

1866-ban Kína küldöttséget indított külföldre Pin Csuan mandarin vezetésével. Ennek a küldöttségnek tanulmányoznia kellett a nyugati országok rendszerét és visszatérve jelentést kellett tennie erről az uralkodónak. Pin Csuan és útitársai ellátogattak Londonba, Koppenhágába, Stockholmba, Pétervárra, Berlinbe, Bruxelles-be és Párizsba. Európa kedvezőtlen benyomást tett a kínaiakra és a küldöttség semilyen konkrét eredményt nem ért el. Két évvel később a pekingi kormány hivatalos diplomáciai missziót indított az Egyesült Államokba és Európába, amelynek vezetésével Burlingame-et, az Egyesült Államok pekingi követét bízták meg. Burlingame a kínai tanácsadók kíséretében Amerikába ment, ahol sok egyértelmű beszédet mondott a keresztről, amely ragyogni fog a „Közép-Birodalom minden hegycsúcsán". A küldöttség amerikai tartózkodásának az volt az eredménye, hogy kiegészítő egyezményt írtak alá Kína és az Egyesült Államok között, amely jelentékeny kedvezményeket nyujtott az amerikaiaknak Kínában.*

Londonban, Párizsban és Berlinben Burlingame küldöttségét sokkal hidegebben fogadták. Az európai fővárosokban hajlamosak voltak a küldöttséget amerikai vállalkozásnak tekinteni. Pétervárott Burlingame meghalt, és a küldöttség félbeszakította munkáját.

A kínai néptömegek elégedetlenül nézték a külföldiek garázdálkodását. A külföldiek minden alkalmat megragadtak, hogy fokozzák befolyásukat Kínában. 1870 június 21-én Tiencsinben kirobbant az elégedetlenség. Meggyilkolták a francia konzult, lerombolták a hittérítők rezidenciáját.

Kína nemzetközi helyzete azért volt bonyolult, mert az idegen államok az európai tudomány és technika eredményeinek felhasználására irányuló kísérleteket és a nemzetközi kapcsolatok kiszélesítésére való törekvést Kína érdekeinek rovására használták fel. Kína ezzel fizetett katonai, gazdasági és politikai elmaradottságáért. Az ország uralkodó körei, élükön

* Lásd *H. B. Morse.* Id mű. 2. köt. 9 fej

Ce Hszivel és Kung herceggel, továbbra is a régi reakciós politikát folytatták, amely lehetetlenné tett mindenféle haladást.

1873-ban Tung-cse császár nagykorú lett és az özvegy Ce Hszi császárnő hivatalosan visszavonult az ország kormányzásától. Ugyanabban az évben Tung-cse először fogadta kihallgatáson a külföldi államok követeit, természetesen a kou-tou szertartás nélkül.

Tung-cse a gyakorlatban nem jutott tényleges hatalomhoz, s a kortársak ítélete szerint nem is volt erre alkalmas. Zabolátlan és gyenge ember volt.

1874-ben a császár megpróbált önállóságra törni, megfosztotta Kungot hercegi méltóságától, de Ce Hszi beavatkozott és Kung herceg visszakapta jogait. A hatalom gyakorlatilag továbbra is Ce Hszi és Kung kezében maradt.

Li Hung-csang kezdett az államügyek vezetésében kimagasló szerepet játszani. Li Hung-csang a dzsentri réteg tekintélyes képviselője volt és a népmozgalmak leverésében tanúsított tevékenységével bizonyította be a mandzsu uralom iránti hűségét. Tanítója, Ceng Kuo-fan meghalt, ezért nemcsak saját, hanem elődje sikereinek minden babérját is ő aratta le. 1870-ben a fővárosi tartomány alkirályává nevezik ki, de a ravasz udvaronc nem elégedett meg ezzel és fontos szerepet vitt a kormányban is. Felemelkedése annak a jele volt, hogy megerősödött a mandzsu nemesség és a kínai dzsentrik szövetsége a néppel szemben.

Li Hung-csang osztálya, a földbirtokos osztály fia volt, aki a földbirtokosok hatalmának fenntartásáért, a mandzsu Csing dinasztia megmaradásáért küzdött. De figyelembevéve az új nemzetközi helyzetet, amellett volt, hogy Kínának el kell sajátítania az európai civilizáció eredményeit. Ezért Li Hung-csang nevéhez sok újítás bevezetése fűződik. Ezeknek az újításoknak egy része tovább növelte Kínának a külföldi tőkétől való függőségét.

Li Hung-csang nevéhez fűződik az a gyakorlat is, hogy fiatal embereket küldtek külföldre tanulni, továbbá, hogy megnyitották a tiencsini Politikai Főiskolát és a külföldi modern tudományokat tanító tartományi iskolákat. Li Hung-csang hadihajókat vásárolt külföldön, erődöket és dokkokat építtetett.

Megkezdték Cseli, a fővárosi tartomány haderejének újjászervezését. Valamivel később Li Hung-csang résztvett az első ipari vállalatok megépítésében.

Politikai tevékenységében fokozatosan a földesúri osztállyal szorosan összefüggő, növekvő nagyburzsoázia és a komprador burzsoázia* kifejezőjévé vált.

Liang Csi-csao, ismert kínai burzsoá politikus és történész, Li Hung-csangról szóló könyvében ezt írta:

„Li Hung-csang jártas volt a hadügyekben, de nem tudta, mit jelent a népet kormányozni. Kiváló diplomata volt, de a belpolitikát nem tudta irányítani. Ismerte az uralkodóházat, de nem ismerte az egész nemzetet... Igen, nem tisztázta a maga számára, hogy a harc nem egy dinasztia érdekében folyik, hanem az egész nemzet, az egész nép érdekében"**.

1875-ben Tung-cse császár meghalt. Halála után Ce Hszi elérte, hogy kiskorú unokaöccsét, Kuang-hszüt kiáltsák ki császárrá (1875—1908). A tényleges kormányzók azonban továbbra is Ce Hszi és a hozzá közelálló személyek maradtak.

A hetvenes évek második felében az idegen nagyhatalmak újabb előjogokat szereztek Kínában. Az angol kapitalizmus „meg akarta nyitni" az angol áruk szabad beözönlése számára Délnyugat-Kínát, beleértve Szecsuan, Jünnan és Kujcsou tartományt.

1874-ben az indiai angol hatóságok felszereltek egy expedíciót, amelynek Bhamón (Burma) keresztül utat kellett volna keresnie Jünnanba. Pekingből az expedíció fogadására Margary angol konzuli tisztviselő utazott. 1875 februárjában Margaryt megölték, az angol expedíció Jünnanban ellenállásba ütközött és kénytelen volt visszafordulni.

Ezzel Anglia ürügyet talált arra, hogy kihívó követeléseket támasszon Kínával szemben.*** Az angolok követelték, hogy külön küldöttség kérjen tőlük bocsánatot, és hogy egy második

---

* Kompradorok — közvetítők a külföldi tőke és a helyi piac között, akik a gyarmati és függő országokban a belföldi kereskedő nagyburzsoáziához tartoznak.

** *Liang Csi-csao.* Id. mű. 134. old.

*** Adatokat lásd *H. F. MacNair.* Id. mű. 459—472. old.

expedíciót engedjenek be Jünnanba stb. Az angol flotta megjelent a kínai vizeken, az angol követ elutazott Pekingből és beszüntette a misszió működését.

Kína kénytelen volt meghátrálni ezek előtt a fenyegetések előtt. 1876 szeptember 13-án Csefuban szerződést írtak alá, amelyben Kína jelentős engedményeket tett Angliának. A csefui egyezmény értelmében négy újabb kikötőt nyitottak meg az angol kereskedelem és hat kikötőt a jangcei hajózás számára. Kínának kétszázezer tael kártérítést kellett fizetnie. Anglia konzulátust létesített Talifuban. Kína beleegyezett vegyes bíróságok felállításába, vagyis olyan rendszert vezettek be, amely szerint Anglia meghatalmazottai résztvehettek Kínában minden bírósági eljárásban, ha az brit alattvalókat érintett. Később ezt a jogot más államok polgáraira is kiterjesztették. Anglia előnyös feltételeket biztosított jünnani tevékenysége számára. Külön cikkely jogot adott Angliának, hogy expedíciót küldjön Tibetbe.

Az angol kormány csak 1886-ban ratifikálta a csefui egyezményt. A ratifikáció azért húzódott el, mert az angol ópiumkereskedők tiltakoztak, miután az egyezmény egyik cikkelye sértette érdekeiket. Ezzel kapcsolatban pótegyezményt írtak alá, amely biztosította a „nép mérgezőinek" érdekeit.

1879-ben kérdésessé vált a kuldzsai terület sorsa. A livádiai szerződés megkötésekor, 1879-ben, Csung Hou kínai meghatalmazott beleegyezett abba, hogy a kuldzsai terület jelentős része Oroszország tulajdonába menjen át, de a pekingi kormány nem ratifikálta a szerződést. Az angol diplomáciának nagy része volt a szerződés ratifikálásának megakadályozásában. Az angolok minden áron meg akarták gátolni az orosz befolyás megerősödését Közép-Ázsiában. A szerződést aláíró Csung Hout halálra ítélték, de később megkegyelmeztek neki. 1881-ben aláírták a szentpétervári egyezményt, amely szerint a kuldzsai terület legnagyobb része, egy kis nyugati csík kivételével visszakerült Kínához, Oroszország ezzel szemben több fontos gazdasági és politikai előjogot kapott ezen a vidéken.

A nyolcvanas években kiéleződött a francia-kínai viszony Franciaország indokínai törekvéseivel kapcsolatban. Annam államot hűbéri kötelékek fűzték Kínához. A franciák azonban,

akik már régen megtelepedtek Indokina déli részén, Kokinkínában, igyekeztek Annamot is hatalmukba keríteni. Dupuis és Garnier, két francia kalandor, már 1863-ban megszállta csapataival Hanoït, de a „feketezászlós" kínai és annami partizánok egységei segítségével kiverték őket. Az 1874-es saïgoni szerződés szerint Franciaország elismerte Annam szuverenitását és függetlenségét, de Annam kötelezte magát, hogy külpolitikáját összeegyezteti a francia politikával. A Vörös folyót megnyitották a francia kereskedelem előtt. Annam Franciaországtól függő állammá kezdett válni.

1882-ben az annami császár Pekinghez fordult segítségért, de Ceng párizsi kínai követ tiltakozására, Gambetta utasítása alapján az a válasz érkezett, hogy a francia kormánynak „nincs semmi közölnivalója a kínai udvar számára".

1883-ban a franciák ismét hadműveleteket kezdtek Annamban. Az annami kormány kénytelen volt elfogadni Franciaország védnökségét. Li Hung-csang 1884 májusában beleegyezett Annam hűbéri viszonyának megszüntetésébe. Pekingben azonban ezt az egyezményt nem hagyták jóvá. Magában Annamban Tonkin kerület lakossága és a „feketezászlós" csapatok ellenállást tanúsítottak a francia védnökség bevezetésével szemben, a kínai csapatok pedig támogatták őket.

Ekkor a franciák nyílt hadműveleteket kezdtek Kína ellen, megtámadták a kínai hajórajt Fucsounál. Courbet francia tengernagy felhasználva azt a tényt, hogy Kína és Franciaország között nem jelentették be a hadiállapotot, Fucsounál a francia mérnökök által épített fegyverraktárral szemben elfoglalta az előnyös partokat és augusztus 23-án tüzet nyitott a fegyverraktárat fedező kínai hajórajra. A kínai hajórajt hét perc alatt összelőtték. Ezzel a támadással kezdődött meg az 1884—1885-ös francia-kínai háború. A hadműveletek a tengeren és Tonkin térségében zajlottak le, ahova reguláris kínai egységeket irányítottak.

A tizennyolcéves Szun Jat-szentől — a kínai forradalom későbbi vezérétől — a háború elején megkérdezték, vajjon ki lesz a győztes. Szun Jat-szen ezt felelte:

„A franciáknak vas hadihajóik vannak, nekünk esetlen fa dzsunkáink. A mi fegyvereink csak üdvlövésre alkalmasak.

Hogyan lehetne Franciaország legyőzéséről álmodni, mikor még azt sem tudjátok, hol van az a Franciaország?"*

Valóban a kínai haditechnika nem tudott szembeszállni a franciákkal. A franciák egyébként Tonkinban elszenvedtek néhány vereséget. Li Hung-csang — a mindenható kegyenc — nem akart komoly háborút Franciaországgal. Hiszen, ha Kína győzött volna, akkor az 1887-ben a franciáknak engedményeket tevő Li Hung-csang karrierje végetért volna. Li Hung-csang már 1885 június 9-én Tiencsinben aláírta a békeszerződést. Ebben a szerződésben Kína elismerte Franciaország védnökségét Annam felett és megengedte a francia kereskedőknek a szabad kereskedelmet Jünnanban.

A francia-kínai háború eredményeképpen a francia gyarmatok közvetlenül Kína szomszédságába kerültek. Franciaország ilymódon felvonulási területet szerzett, ahonnan további támadást indíthatott a tulajdonképpeni kínai terület ellen.

Anglia nem akart elmaradni Franciaország mögött: harcot indított Burma uralmáért. Annak ellenére, hogy Burma a XVII. század végétől kezdve formailag Kínától függött, politikailag önálló volt, amíg az európai hatalmak terjeszkedésének áldozatul nem esett.

Anglia fokozatosan elfoglalta Burma területét és gazdaságilag meghódította az országot. 1884-ben a kínaiak elfoglalták Bhamo körzetének egy részét, 1885-ben pedig a franciák kötöttek előnyös szerződést Burmával. Ezek az események sürgették az angolokat, hogy előbb megkezdjék Burma elfoglalását. Ugyanabban az évben az angolok háborút indítottak Burma ellen és 1886 január elsején India alkirálya bejelentette, hogy Burma a Brit Birodalom része. Majd az angolok annektálták Kína hűbéres államát, Szikkimet.

Így Anglia délnyugaton közvetlenül a tulajdonképpeni kínai területhez ért.

A kínai uralkodó körök igyekeztek tanulni abból a tényből, hogy Kína vereséget szenvedett a Franciaország elleni háborúban. Co Cung-tang, az ismert tábornok és főúr, halála előtt azzal a javaslattal fordult a császárhoz, hogy építsenek

* *P. Linebarger*. Sun Yat-sen and the Chinese Republic. (Szun Jat-szen és a kínai köztársaság.) New York 1925. 178. old.

Kínában vasutakat, javítsák meg a tengeri és parti védelmet, szabályozzák a pénzügyeket stb.* Hasonló javaslatokat terjesztettek elö más politikusok is.

A kínai kormány ezeknek a javaslatoknak és a háborús leckének a hatása alatt modern haditengerészeti flotta létesítésébe fogott. De Kína nem próbált önálló hadihajóépítö ipart létrehozni. A hajókat Németországban és Angliában vásárolták, az erödítmények építésére és a fegyveres erök kiképzésére külföldieket hívtak. Az elsö kínai hadihajórajt északon alakították meg és peijangi hajórajnak nevezték el, a második, a déli, a nanjangi hajóraj nevet kapta.

1890-ben megszervezték az admiralitást (hajcsünpu), élére Csung herceget állították.

A XIX. század hetvenes éveiben Kínának új, komoly ellenfele jelent meg: Japán. 1867—1868-ban Japánban polgári forradalom zajlott le, amely Mejdzsi** forradalom név alatt ismeretes. A forradalom Japánban nem semmisített meg minden feudális maradványt és éppen ezért a feudalizmus továbbra is fontos szerepet játszott a japán imperializmusnak és elsösorban Kína ellen irányuló agresszív politikájának fejlödésében.

A japánok 1872-ben teszik az elsö hódító lépést, amikor Japánhoz csatolják a Riukiu-szigeteket, amely eddig Japán és Kína „kettös védelme" alatt állt.

1874-ben Japán megkísérelte, hogy elfoglalja a Kína hübéri uralma alatt álló Formoza-szigetet. A kihívó tettre gyorsan találtak ürügyet: a formozaiakat azzal vádolták, hogy meggyilkoltak néhány riukiui tengerészt. Japán expedíció szállta meg Formozát. Ez éles tiltakozást váltott ki Kínában. De a japán hódítást az európai hatalmak sem hagyták jóvá. A japánok kénytelenek voltak elhagyni a szigetet. A hatalmak azonban kényszerítették Kínát, hogy fizessen Japánnak kártérítést az expedíciós csapat odaküldéséért, amely állítólag „megbüntette a bünösöket".

A hetvenes években a japánok megkezdik behatolásukat Koreába. Fegyveres fellépés fenyegetésével kényszerítették Koreát az ország „megnyitására" és arra, hogy 1876-ban egyen-

* Lásd *Li Ung-bing*. Id. mü. 572. old.
** Felvilágosodás.

lötlen szerződést kössön Japánnal. A japán katonai klikk így kezdte kiterjeszteni befolyását a Kínával szomszédos országra.

A XIX. század nyolcvanas éveiben Kína belpolitikai életét az jellemezte, hogy Ce Hszi klikkjét némileg visszaszorították az ország vezetésétől. Kuang-hszü császár 1889-ben nagykorú lett és közvetlenül kezdett államügyekkel foglalkozni. Kuang-hszü gyengeakaratú, de sokkal szélesebb látókörű ember volt, mint elődjei. Nem idegenkedett az európai civilizációtól, de nem tudta megtörni az uralkodó csoportok évszázados konzervativizmusát. Kuang-hszü azonban személyes adottságainál fogva nem is volt képes határozott, energikus politikára.

Az államapparátusban a hivatalnokok megvesztegethetősége, az állások vétele és eladása, a korrupció uralkodott. „Kína népe négy súlyos, krónikus betegségben szenved. Ezek: az éhség, az árvizek, a járványok, az élet- és vagyonbizonytalanság.

... Lényegében mind egytől függnek, egy, csak egy októl — és nem tévedek, amikor azt mondom, hogy Kína minden bajának ugyanaz az oka: az általános és feneketlen korrupció, amely közvetlenül felelős az éhségért, az árvízért, a járványokért s a fegyveres rablók és banditák büntetlenül garázdálkodó csapataiért"*.

Semilyen félrendszabály, semilyen „tisztogatás" sem változtathatta meg a dolgok kialakult rendjét.

A XIX. század kilencvenes éveinek elején egész sor tartományban parasztfelkelések törtek ki, amelyek „jangcei felkelések" néven ismeretesek. Ezeket a felkeléseket kettős elnyomás váltotta ki: a feudális uralom és a mezőgazdaság növekvő gazdasági függősége a külföldi tőkétől. A felkelések a külföldiek és a helyi hatóságok ellen irányultak, s egyik lényeges előidézőjük az volt, hogy Csungkingot megnyitották a külföldi kereskedelem számára, ami jelentősen előmozdította az idegenek benyomulását az ország mélyébe a Jangce mentén.

A „jangcei felkelések" arról is tanúskodtak, hogy semmi-

* *Szun Jat-szen.* Kína jelene és jövője. „Russzkoje bogatsztvo". (Orosz Gazdagság) 5. szám 1897 45—46. old.

féle félrendszabály sem tartóztathatta fel a fennálló rendszer közeledő összeomlását.

A hetvenes-nyolcvanas évek fontos határkövet jelentettek Kína gazdasági fejlődésének történetében. Az országban kínaiak által épített kapitalista vállalatok alakulnak, kísérletek történnek a nemzeti ipar megalapítására. 1873-ban nyitották meg az első szénbányát (Kajping), a következő évben kezdődött meg a tangsani rendkívül gazdag szénlelőhelyek kiaknázása. 1876-ban építették meg az első rövid vasutat, amely Sanghajt és Vuszungot kötötte össze (négy mérföldnyi távolságban). Az első jelentős vasútvonal csak 1888-ban nyílt meg (Tangsan—Taku—Tiencsin). 1886-ban nyílt meg Csefuban az első selyemgyár és 1890-ben a sanghaji textilgyár. A híres hanjepingi kombinátot (vas- és fémművet) 1890-ben alapították Vucsangban.

Az ipari vállalatok építése a külföldi tőke fokozódó nyomása mellett ment végbe. A külföldi államokkal szerződéses viszonyban lévő kínai kormány, amely természeténél fogva idegenül állt szemben a haladó fejlődés eszméivel, nem tudta megvédeni a fiatal kínai ipart a külföldi tőke versenyétől. Éppen ez az oka annak is, hogy az első kínai kapitalisták a kínai társadalom leggazdagabb köreiből kerültek ki. A magasállású hivatalnokok, nagybirtokosok a kapitalista vállalkozások útjára léptek. Az első kínai kapitalisták közé Li Hung-csangon kívül Csang Cse-tung, Hunan és Hupej helytartója, Seng Hszüanhuaj mandarin és más hasonlók tartoztak.

Dél-Kína városi kispolgársága is megteszi az első lépéseket a kapitalista vállalkozás útján. De számára egyre nehezebbé és nehezebbé vált a külföldi verseny elleni küzdelem.

Ennek a polgárságnak egy része tönkrement, más része a közép- és nagypolgárság soraiba emelkedett.

Kína gazdasági fejlődését nemcsak a külföldi verseny, hanem a feudális viszonyok uralma is akadályozta. A fejlődő ipar és kereskedelem önkényes adóktól és belső vámoktól (likin) továbbá attól szenvedett, hogy mérhetetlen összegekkel kellett megvesztegetnie minden hivatalnokot, akivel dolga akadt. Minden kapitalista befektetés teljesen bizonytalan volt. A fennálló viszonyok sok kínait arra kényszerítettek, hogy külföldre

emigráljon, abban a reményben, hogy ott kedvezőbb viszonyokat talál, mint hazájában. Az emigránsok legnagyobb része kuli lett, olyan munkaerő, amely az európai, amerikai és a csendesóceáni burzsoázia gazdagságát gyarapította. De az emigránsok egy részéből külföldön kínai polgári réteg alakult ki. 1900 elejére az emigránsok száma kb. hárommillióra emelkedett.

A hetvenes-nyolcvanas években Kína gazdasági életében rendkívül megnőtt a külföldi kereskedelem szerepe. 1871-től 1890-ig az európai kereskedelem volumene a kínai piacon 137 000 000 taelről 214 000 000-ra emelkedett, de míg 1871-ben a behozatal és a kivitel kb. egyforma volt, addig 1890-ben a behozatal már 40 000 000 taellel felülmúlta a kivitelt. Megváltozott a kivitel és behozatal összetétele is. A behozatalban az első helyet a szövetek kezdték elfoglalni. Nagymennyiségben hoztak be petróleumot, rizst, olcsó lisztet.

A rizs országában kevés volt a rizs! Ennek két oka volt: az elmaradt feudális uralom által okozott mezőgazdasági válság és a kínai mezőgazdaság alkalmazkodása a világpiac szükségleteihez. Jelentősen fokozódott az ipari növények (olajosmagvú és szemes növények, gyapot) termelése. A hagyományos kínai termék, a tea, amelyet külföldre vittek ki, háttérbe szorult. Fokozódott a feldolgozatlan selyem, gyapot, hüvelyesek kivitele. Kína kezdett a kapitalista világ agrár-nyersanyag függelékévé válni. Az ország gazdasági életének a külföldi iparbárók, pénzemberek és kereskedők lettek az urai.

Az első diktátum jellegű szerződés aláírása óta eltelt negyven év alatt a háziipar csődbe jutott. A kisipar hanyatlott. A parasztgazdaság függő viszonyba került a világpiaccal szemben.

Mindezek a gazdasági folyamatok komoly változásokat idéztek elő a kínai társadalom szociális arculatán. Megjelenik a proletárok osztálya, amely gazdaságilag rabszolga, politikailag jogtalan. Nő a polgári osztály. A polgárságnak az a része, amely a kínai társadalom uralkodó köreiből került ki, idegenkedett az állam radikális átalakításának eszméitől, de ebben a rétegben is megjelennek a felülről végrehajtandó reform, az elöregedett birodalom „megújításának" hívei. Az emigráns kínai

burzsoázia, a nemzeti kispolgárság és a haladó értelmiség köreiben érnek a forradalmi átalakulás eszméi. Ezek a körök alapították meg az első forradalmi szervezetet Kínában.

A hetvenes-nyolcvanas években nött a komprádor burzsoázia, amely lényegében a külföldi töke gazdasági eltartottja volt. Ez a burzsoázia a külföldi cégek és bankok intézőjének funkcióját töltötte be és ez meg is határozta reakciós szerepét az ország egész további sorsában.

Kína a nemzeti ipar fejlődése terén még csak igen jelentéktelen előrehaladást tett. Kína gazdasági, politikai és katonai szempontból továbbra is elmaradt ország volt. Ezt használta fel a kilencvenes években a kapitalista világ, amikor harcot indított az ország felosztásáért és megszerezte az állam legfontosabb gazdasági pozícióit. Az épp hogy fejlődésnek induló kínai iparra pusztító csapásokat mértek.

ÖTÖDIK FEJEZET

AZ IMPERIALISTA HATALMAK HARCA KÍNA FELOSZTÁSÁÉRT (1894—1899)

A XIX. és XX. század fordulóján „befejeződött" a világ felosztása a legnagyobb imperialista hatalmak között. „Most először volt a világ teljesen felosztva, úgy hogy ezentúl *csak* újrafelosztásról lehet szó, vagyis arról, hogy valamely terület az egyik «tulajdonos» kezéből a másikéba menjen át, nem pedig arról, hogy a gazdátlan föld «gazda» kezére jusson"*. A világ felosztása a XIX. század hetvenes éveinek második felétől kezdve folyt a legintenzívebben. Éppen a XIX. század utolsó negyedében osztották fel Afrikát és Oceániát. A világ felosztásáért folyó fokozódó harc a monopolkapitalizmus előtti kapitalizmusnak a monopolkapitalista, azaz az imperialista korszakba való átmenetével függ össze.

„Az imperializmus, mint Amerika és Európa, majd pedig Ázsia kapitalizmusának legfelsőbb foka, teljesen kialakult az 1898—1914-es években"**.

Lenin azt tanította, hogy az el nem foglalt területek meghódításának befejezése földünkön távolról sem jelenti a gyarmatokért folyó harc végét. Ellenkezőleg, az eddiginél is elkeseredettebb harc kezdődik a világ újrafelosztásáért. Ez a harc a világ újrafelosztásáért az imperializmus szakaszában egyenlőtlen gazdasági és politikai fejlődés körülményei között folyt. Az imperialista csoportok kétségbeesett harcot folytatnak a

---

* *Lenin* Művei. 3. kiad. XIX. köt. 132. old. (oroszul).
** *Lenin*. Marx, Engels, marxizmus. Szikra 1949. 288. old.

piacokért, a nyersanyagért, a régi befolyási szférák kiterjesztéséért, „a már felosztott világ időnkénti újrafelosztása ilymódon abszolút szükségességgé válik"*.

Kína az imperialista hatalmak harcának fontos célpontjává válik. Kína azért vonzotta a nagy és kis imperialista ragadozókat, mert nagykiterjedésű, de gyenge állam volt és így könnyen az imperialista hatalmak prédájává válhatott. A XIX. század kilencvenes éveinek közepén elkeseredett harc alakul ki a kínai „befolyási szférákért", a haditengerészeti támaszpontokért, a vasútépítési koncessziókért, Kínáért mint tőkebefektetési szféráért.

Kína felosztását a nemzetközileg jelentéktelen súlyú, de rabló Japán kezdeményezte.

Az úgynevezett Mejdzsi forradalom után Japán a kapitalista fejlődés útjára lépett, de a feudális földbirtokos elemek az ország gazdasági és politikai életében továbbra is fontos szerepet játszottak. A japán uralkodó osztályok megőrizték a dolgozók kizsákmányolásának feudális eszközeit. Japánban egyre jobban kiéleződtek a társadalmi ellentétek. Nemzetközi viszonylatban Japán nem foglalt el azonnal egyenjogú helyzetet. Kezdetben több egyenlőtlen szerződést kellett aláírnia.

A Japánban uralkodó burzsoá, földbirtokos körök külső terjeszkedéssel kerestek kiutat azokból a nehézségekből, amelyeket az idegen tőkének tett számos jelentős engedmény és a nép elégedetlenségének növekedése okozott. 1916-ban Lenin ezt írta: „Japánban és Oroszországban a katonai hatalom, a mérhetetlen terület vagy a különösen kényelmes lehetőségek monopóliuma idegen népek, Kína stb. kirablására részben kiegészítik, részben helyettesítik a mai, modern finánctőke monopóliumát"**.

Japán Kína rovására törekedett területi hódításra és haszonra, de mivel nem szánta rá magát, hogy egyenesen Kínára támadjon, először a Kínától függő országokat igyekezett elfoglalni. Formoza meghódításának sikertelen kísérlete után, a japán uralkodó körök figyelme Koreára összpontosult.

* *Sztálin* Művei. 8. kot. 314. old. (oroszul).
** *Lenin.* Marx, Engels, marxizmus. 297. old.

Koreát többszáz éven keresztül hűbéri viszony fűzte Kínához, de ez a függés a valóságban korlátozott volt. A koreai király országában teljhatalommal rendelkezett.

Japán uralkodó körei arra számítottak, hogy hamarabb sikerül elfoglalniok ezt az országot, mint Kínának. Az 1876-os diktátum jellegű szerződés aláírásától kezdve a japánok széleskörű politikai és gazdasági tevékenységet fejtettek ki Koreában.* A koreai királyi udvarban két párt keletkezett. Az egyik, élén Min királynővel, Kína felé keresett kapcsolatokat, a másik, amelyet Kim Ok-kuin helyettes külügyminiszter vezetett, Japán híve volt. 1884 decemberében a koreai japán ügynökség, a király védelmének ürügyével, a japán misszió őrcsapatának erejére támaszkodva államcsínyt hajtott végre. A japánok elfoglalták a királyi palotát és igyekeztek eltávolítani minden olyan koreai politikust, aki ellene volt annak, hogy Koreából japán gyarmat váljék.

De a japán kaland erélyes visszautasításba ütközött Kína szöuli helytartója, Jüan Si-kaj részéről. Jüan Si-kaj Li Hung-csang pártfogoltja volt, gyors karriert futott be, s Kína későbbi történetében fontos szerepet játszott. A japán lépésre azzal válaszolt, hogy megparancsolta őrcsapatának, szorítsák ki a japánokat a palotából. Ez meg is történt. A japán követ Incsonba (Csömulpo) menekült, ahol japán csapatok szálltak partra. A kínaiak megerősítették szöuli helyőrségüket. Komoly japán-kínai konfliktus támadt, de háborúra nem került sor, az összeütközés diplomáciai tárgyalások útjára terelődött. A tárgyalások a kínaiak számára kedvezőtlen körülmények között folytak — ekkor volt a kínai-francia háború. Li Hung-csang, aki a tárgyalásokon Kínát képviselte, ezért kénytelen volt nagyon óvatosan eljárni. Megegyezett Japánnal és 1885-ben aláírták a Li-Ito név alatt ismeretes japán-kínai szerződést.**

---

* Az Egyesült Államok már Japán előtt megkísérelte ágyúkkal „megnyitni" az utat Koreába. 1871-ben az amerikai hajóraj megtámadta és elfoglalta Kangoa erődöt, amely elzárta a Szöulhoz, az ország fővárosához vezető utat. A koreai kormány ennek ellenére nem volt hajlandó tárgyalásokat folytatni az Egyesült Államokkal a kereskedelmi szerződés megkötéséről.

** Ito képviselte a tárgyalásokon Japánt.

Japán és Kína közösen felelősséget vállalt a rend fenntartásáért Koreában és kötelezték magukat, hogy a másik fél előzetes értesítése nélkül nem küldenek csapatokat Koreába. Ezek szerint Kína elismerte, hogy Japánnak joga van Koreába csapatokat küldeni.

Egyidejűleg a kínai diplomácia Li Hung-csang útján azt ajánlotta a koreai kormánynak, hogy a japán támadás ellen más hatalmakkal kötött szerződések segítségével harcoljon. Li Hung-csang ezt a politikai módszert úgy jellemezte, hogy „mérget alkalmaznak ellenméregként a másik ellen". A kínai diplomáciának ez a taktikája nem korlátozódott egy részletkérdésre, Koreára, hanem ezt követte a tulajdonképpeni kínai ügyekkel kapcsolatban is. Többször folyamodtak ehhez a módszerhez, különösen 1895—1898 között. Ez az eljárás a gyenge államok diplomáciájára jellemző és csak további balsikereket hozott Kínának. Csen Kung-lu kínai történész azt írja, hogy ez a taktika annak a következménye, hogy a kínai diplomaták nagyon rosszul ismerték a külpolitika alapjait és történetét. „Tízezer eset közül — írja — egyszer sikerülhet ez"*.

1893-ig Japán megelégedett azzal a politikával, hogy „békésen szivárogjon be" Koreába. 1894-ben támadásba ment át, ennek során felhasználta azt a kedvező alkalmat, hogy Korea déli tartományaiban a „Tong hak" titkos társaság vezetésével népi felkelés tört ki a hivatalnokok és hűbérurak önkénye, valamint az ország déli részében garázdálkodó japán spekuláns kereskedők ellen.**

A Li-Ito szerződés értelmében a kínai kormány Japán előzetes értesítésével háromezer főből álló csapatot küldött Koreába a felkelés leverésére. Japán tizennyolcezer fönyi sereget küldött. A koreai hatóságok közben maguk leverték a „Tong hak" felkelését. Kína javasolta Japánnak, hogy vonják ki Koreából mind a japán, mind a kínai csapatokat. Japán elutasító választ adott és követelte a koreai királytól, hogy Koreát Kínától független állammá nyilvánítsa. Ez a követelés határozott tiltakozást váltott ki Kínában.

---

* *Csen Kung-lu.* Id. mű. 393. old.

** A mozgalom külföldellenes éle nem akadályozta a japánokat abban, hogy a mozgalmat ne saját céljaikra használják fel.

Az európai hatalmak és az Egyesült Államok feszülten figyelték a távolkeleti politikai helyzet változásait. A Távolkeleten ebben az időben Anglia és Oroszország volt a két legbefolyásosabb hatalom. Azelőtt osztatlanul Angliáé volt az elsőség, de Oroszország a XIX. század utolsó évtizedében vezető nagyhatalmi helyzetet vívott ki magának. Oroszország és Anglia érdekei a távolkeleti status quo fenntartását követelték. ellentétben Japánnal, amely háborút akart, hogy Kínát felossza és kirabolja. Anglia meg akarta tartani Kínában szerzett előnyös pozícióit, Oroszországnak pedig még nem volt elegendő ereje aktív támadó lépésekre a Távolkeleten: a szibériai vasút ekkor még csak épült, a csendesóceáni hajóraj még gyenge volt. Ezért, amikor 1894-ben Korea miatt a japán-kínai fegyveres összeütközés veszélye katasztrofális gyorsasággal közeledett, Oroszország és Anglia diplomáciai képviselőik útján igyekeztek megakadályozni a háborút. De az éles angol-orosz érdekellentétek akadályozták az együttműködést Oroszország és Anglia között.

Tokióban ezt nagyon jól tudták és ezért a japánok abban a meggyőződésben, hogy megtorlástól nem kell félniük, szilárdan háborús irányzatot követtek.

1894 július 16-án kötött először Japán és Anglia egyenjogú félként szerződést, amelyet Japánban úgy értékeltek, mint Anglia Japán iránti jóindulatának jelét. Ez a szerződés lökést adott a Kína elleni japán hadműveletek megindításának. A japánok július 25-én hadüzenet nélkül elsüllyesztették a Kowshing gőzöst, fedélzetén kínai katonákkal. A háborút formálisan augusztus elsején üzenték meg. „Így tehát a japán diplomáciát illeti meg az a «dicsőség», hogy a hadüzenet nélküli háborút az új idők nemzetközi gyakorlatába bevezette"*.

A háború a kínaiak számára szerencsétlen kimenetelű volt. 1894 szeptember 16-án a phenjangi csatában Korea területén a kínai hadsereg nagy vereséget szenvedett és visszavonulásba kezdett a Jalu folyó felé. Október 24-én a japán hadsereg átkelt a Jalu folyón. Ugyanakkor a japán hadsereg partraszállt

* *Patyomkin.* A diplomácia története. 2. köt. Szikra 1948. 114. old.

a Liaotung-félszigeten. November 6-án a japánok elfoglalták Talienvant, 24-én pedig Port-Arturt, az új erődöt.

A kínaiak haditechnikája elmaradottnak bizonyult az európai módra felszerelt japánoké mellett. A kínaiak külföldön vásárolt fegyverei vagy nem kerültek használatba, vagy nem müködtek: a lövedékek mérete nem felelt meg a lövegek ürméretének, kevés volt a töltény. Sok nyilt megvesztegetés és árulás derült ki. A tengeri ütközetekben a kínai flotta szintén elmaradt a japánoké mögött.

A kínai hadseregnek volt 45 Krupp-féle tábori lövege, de nem volt egyetlen képzett tüzére sem, aki kezelni tudta volna ezeket.* Port-Artur erődjei és lövegei teljes hadikészenlétben voltak, de majdnem puskalövés nélkül adták fel őket. „A japánok majdnem ellenállás nélkül foglalták el a legerősebb erődítményeket, és a sötétség beálltával kezükben volt valamennyi erőd, az admiralitás és a kikötő.**

A kínai flotta hadműveleteiről Port-Artur térségében a kínai császár 1894 december 17-i dekrétuma ezt mondotta:

A kegyvesztett Ting Csu-csang tengernagynak, a peijangi hajóraj parancsnokának, aki hosszú ideig töltötte be az északi hajóraj parancsnoki tisztét, sok tanulságot kellett volna levonnia tapasztalataiból és jól fel kellett volna készülnie minden eshetőségre. De annak ellenére, hogy a háború kezdete óta többször parancsot küldtünk neki, hogy hajóraját vezesse ki a nyilt tengerre és bocsátkozzék ütközetbe az ellenséggel, gyávaságból a legkülönbözőbb kifogásokra hivatkozva kibúvót keresett és késlekedése miatt rendkívül kedvező helyzeteket mulasztott el"***.

Az arcvonalon elszenvedett vereségek miatt több kínai tábornokot váltottak le a parancsnokságról. Li Hung-csangot elmozdították a parancsnokságtól, de továbbra is Cseli főkormányzója maradt.

---

* A külügyminisztérium levéltára, kínai alosztály. 113. sz. dokumentum, 19. old.

** „Haditengerészeti kérdések anyaggyüjteménye". A japán-kínai háború. 1. köt. A haditengerészeti vezérkar haditengerészeti kiképzési osztályának kiadása, Szentpétervár 1896. 361. old. (oroszul).

*** „Haditengerészeti kérdések anyaggyüjteménye". A japán-kínai háború. 1. köt. 353—354. old.

Októberben Anglia Kína kérésére közvetített, és javasolta, hogy Kína ismerje el Korea függetlenségét és fizesse meg Japánnak a háborús kiadásokat. Japán azonban nem fogadta el ezeket a feltételeket, úgy vélte, hogy hódításai még nem elegendőek ahhoz, hogy a békéről tárgyaljanak. Japán szilárdan meg volt győződve arról, hogy a hatalmak nem tudnak egységesen fellépni ellene.

Ugyancsak eredménytelenek maradtak az Egyesült Államok közvetítési kísérletei (1894 novemberében).

1895 februárjában a háború súlypontja áttevődött Vejhajvej fontos kínai erődre a Santung-félszigeten. Ide vonták össze a kínai flottát. Februárban a japánok blokád alá vették a vejhajveji öbölt és partraszálltak. Február 2-án elfoglalták az erődöt a szárazföld felöl. Ting admirális, a kínai flotta parancsnoka, öngyilkos lett. Példáját követte az erőd parancsnoka, a helyőrség parancsnoka és egy páncélos hajó parancsnoka.

Kína még Vejhajvej eleste előtt elküldte képviselőit a japánokhoz béketárgyalások folytatására. A japánok azonban folytatták a hadműveleteket azzal az ürüggyel, hogy a kínai képviselőknek nincs kellő teljhatalmuk. Február 15-én Peking ismét meg akarta kezdeni a béketárgyalásokat Japánnal és Li Hung-csangot bízta meg a tárgyalás folytatásával. Március 19-én Li Hung-csang megérkezett Simonoszekibe és megkezdte a béketárgyalásokat. A japánok halogató célzattal túlzott követeléseket támasztottak.

Míg a tárgyalások folytak Simonoszekiben, merényletet követtek el Li Hung-csang ellen, ami újabb alkalmat adott a tárgyalások elhúzódására, s Japán ezt a fennakadást arra használta fel, hogy megtámadja Formozát.

Március 30-án végre beleegyeztek a japánok a fegyverszünet megkötésébe, de ezt Észak-Kína területére korlátozták. Japán azt követelte Kínától, hogy adja át neki Formozát és a Pescadores-szigeteket, fizessen 200 000 000 tael jóvátételt, ismerje el Korea függetlenségét (arról nem volt szó, hogy Japán is elismeri Korea függetlenségét), nyissa meg Sase, Szucsou és Hangcsou kikötőket, és engedélyezze, hogy a japánok az országban saját iparvállalatokat építsenek. Ezenkívül Japán még a Liaotung-félsziget átadását is követelte. Ez a

pont több hatalom tiltakozását vonta maga után, de ebben a kérdésben sem értettek egyet. Mint már fentebb említettük, Anglia nem ellenezte Japán megerősödését a Távolkeleten, miután az volt a politikája, hogy Japánt potenciális szövetségesévé változtatja Oroszország ellen.

Oroszországban Japán követelése a Liaotung-félsziget és Port-Artur annektálására élénk tiltakozást váltott ki, mivel ez veszélyeztette volna a távolkeleti orosz pozíciókat.

Franciaország, mint Oroszország szövetségese, kész volt arra, hogy támogassa a cári kormány esetleges beavatkozását a simonoszeki-i szerződés ellen.

Németország elhatározta, hogy szintén támogatja Oroszország fellépését a simonoszeki-i béke tervbevett feltételei ellen. II. Vilmos feltételezte, hogy az orosz terjeszkedés a Távolkeleten elkerülhetetlenül Oroszország és Japán összeütközéséro vezet, erősíti az angol-orosz ellentéteket a Távolkeleten, és ezáltal elvonja a cári kormányt a nyugateurópai politikától.

A simonoszeki-i békeszerződést április 17-én írták alá. A szerződésben benne voltak a fentemlített pontok, a Liaotung-félszigetről szóló pont is. A szerződést 21 nap mulva kellett ratifikálni, de április 23-án Oroszország, Franciaország és Németország követei azzal a „baráti tanáccsal" fordultak a japán kormányhoz, hogy mondjon le a Liaotung-félsziget annexiójáról. A nagyhatalmak közös fellépése Japánt engedményre kényszerítette. Ennek fejében Japán további 30 000 000 tael hadisarcot kapott.

A háború teljes egészében feltárta Kína gyengeségét, hadművészetének és haditechnikájának elavultságát. Megmutatta, hogy az uralmon lévő kormány képtelen megvédeni az országot az idegen terjeszkedéstől. Kang Jü-vej tiltakozó petíciót állított össze a simonoszeki-i szerződés ratifikálása ellen. Noha a petíciót több mint ezerháromszáz tudós írta alá, még csak be sem mutatták a császárnak.* A háború lökést adott a társadalom forradalmi rétegeinek, hogy dinasztiaellenes politikai szerve-

* Lásd *H. B. Кюнер.* Очерки новейшей политической истории Китая. (*N. V. Kjunyer.* Kína legújabb politikai története.) Vlagyivosztok 1927. 85. old.

zetet alakítsanak, de a vereségnek a néptömegek között nem volt nagy visszhangja. Dél-Kína egykedvű maradt az északi események láttán. Kína vereségében nem kis szerepet játszott az, hogy a nemzeti öntudat alacsony fokon állt.

A kínai kormány a háború befejezése után néhány intézkedést próbált foganatosítani az ország védelmének megerősítésére. A hadsereg és a flotta vezetését a hadügyek legfelső tanácsának kezében összpontosították, és ennek főtitkárává Jüan Si-kajt, Kína volt koreai helytartóját nevezték ki. A hadsereg kiképzésére külföldi tiszteket hívtak meg, Németországtól és Angliától hadihajókat vásároltak. Rendeletet adtak ki, mely előírta a tartományi hatóságoknak, hogy támogassák a gyárak fejlődését, a vasutak építését.

Ezeknek az intézkedéseknek egy része írott malaszt maradt, mivel hiányzott a szükséges tőke és nem voltak meg a tapasztalt emberek, más része viszont a külföldi tőke állásainak megerősödéséhez vezetett.

Ez az utóbbi körülmény határozta meg az ország helyzetét a japán-kínai háborút követő években.

Lenin így jellemzi a japán-kínai háború következményeit: „... Japán ipari nemzetté vált, és megpróbált rést ütni a kínai falon. Ezzel olyan finom falatot kezdett meg, amibe Anglia, Németország, Franciaország, Oroszország, sőt Olaszország kapitalistái azonnal igyekeztek beleharapni"*.

Már 1895-ben, röviddel a simonoszeki-i békeszerződés ratifikálása után a hatalmak a Liaotung-kérdésben nyujtott támogatásért „ellenszolgáltatásképpen" és kihasználva azt, hogy Kínának szüksége van kölcsönökre a hadisarc megfizetéséhez, megkezdték az ország pénzügyi leigázását.

Nyugat-Európa tőkései csak azzal a feltétellel szándékoztak kölcsönt nyujtani Kínának, ha a kínai pénzügyeket nemzetközi ellenőrzés alá helyezik. Ez a terv aktív tiltakozást váltott ki az orosz kormányban, Vitte pénzügyminiszter részéről. Felajánlotta Kínának, hogy az orosz kormány kezességet vállal a kölcsön megszerzésére. Ügyesen kihasználva a francia és német bankárok versengését, Vitte megbeszélte, hogy francia

* *Lenin* Művei. 4. kiad. 5. köt. 74. old. (oroszul).

bankokat vonnak be a kölcsönbe. Kína szívesen fogadta Vitte javaslatát. Július 6-án a szerződést aláírták. Az orosz-francia bankárcsoport 400 000 000 frank kölcsönt nyujtott Kínának. Kína kötelezte magát, hogy nem engedi meg pénzügyei külföldi ellenőrzését, ha ebbe az orosz kormányt nem vonják be.

1895 végén Vitte megalapította az Orosz-Kínai Bankot, amelyben az orosz kormány vezető szerepet játszott. Részvényesként a francia bankokat is bevonták. A bank alapszabályai értelmében koncessziókat kellett szerezni egész Kínában vasutak és telefonvonalak építésére, kereskedelmi műveletek lebonyolítására stb. A bank a cári kormány távolkeleti politikájának igen fontos eszközévé vált.*

Franciaország, amely együttműködött Oroszországgal, ugyanakkor egyezményt kötött Kínával (1895 június 20-án), amelynek értelmében jelentős előjogokhoz jutott Jünnan tartományban. 1896 márciusában Kínának sikerült 16 000 000 font-sterling értékü új kölcsönt kapnia az angol-német csoporttól.

De az imperialista hatalmak nem elégedtek meg az ország pénzügyi leigázásával. Megkezdődött „a koncessziókért folyó csata" időszaka.

Európa, Amerika és Japán kapitalistái nagy vasúti koncessziók megszerzésére, a kínai földek kézbekaparintására és „érdekszférák" szerzésére törekedtek. A japán-kínai háború Mandzsuriáért folyt. Japán felül akarta múlni Oroszországot, amely megépítette a Nagy Szibériai Vasutat, és szintén Mandzsurián tartotta tekintetét. Az a tény, hogy Japánnak nem sikerült megszereznie a Liaotung-félszigetet, nem jelentette azt, hogy lemond terveiről. Ellenkezőleg, az orosz-japán ellentétek kimélyültek. Az amerikai tőkések szintén hatalmas mandzsuriai vasútépítési terveket dolgoztak ki.

A cári kormány elhatározta, hogy nem mulasztja el a kedvező alkalmat és lépéseket tett mandzsuriai befolyása megerősítésére.

1896-ban Kaszinyi pekingi orosz követ koncessziót követelt Oroszország számára vasútvonal építésére Mandzsurián

* Lásd *Б. А. Романов.* Россия в Маньчжурии (1892—1906). *(B. A. Romanov.* Oroszország Mandzsuriában [1892—1906].) Leningrád 1928.

keresztül, Csitától Vlagyivosztokig. Kína visszautasította Oroszország követelését. Ekkor a cári diplomácia elhatározta, hogy a tárgyalásokat Oroszországban folytatja, ahol a versenytársak nem zavartak. Jó alkalom támadt a tárgyalások számára 1896-ban, II. Miklós koronázásával kapcsolatban. A pekingi kormány Kasszinyi sürgetésére elhatározta, hogy Li Hung-csangot elküldi a koronázási ünnepségekre.

Li Hung-csang ugyanannak az évnek a tavaszán Pétervárra és Moszkvába utazott, ahol hosszú tárgyalásokat folytatott Vitte pénzügyminiszterrel és Lobanov-Rosztovszkij külügyminiszterrel a Keletkínai Vasút koncessziójáról és az orosz-kínai katonai szövetségről.* A tárgyalások eredményeképpen 1896 június 3-án aláírták a titkos orosz-kínai szerződést. A szerződés katonai szövetséget létesített Oroszország és Kína között, Japánnal szemben, ha Japán megtámadná Oroszországot, Kínát vagy Koreát; Kína beleegyezett, hogy az Orosz-Kínai Bank vasutat építsen Mandzsurián keresztül Vlagyivosztokba. Oroszország jogot kapott orosz csapatok szállítására ezen a vasútvonalon, és a szerződésben megállapított háborús szükség esetén kínai kikötők használatára.

A szerződés valódi szövege csak a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után vált ismeretessé. A szerződés némileg rövidített szövegét 1910-ben hozták nyilvánosságra. Addig a Kasszinyi-egyezménynek nevezett hamis szöveg volt forgalomban.

Li Hung-csang a szerződés aláírása terén szerzett „érdemeiért" egymillió rubelt kapott Vittétől, ígértek még kétmilliót, de ezt nem fizették ki.

Oroszországból hazatérőben Li Hung-csang több európai fővárosba ellátogatott és egyezményeket akart kötni a vámtarifák felemeléséről, de nem járt sikerrel.

Mandzsurián keresztül a vasútvonal megépítését az Orosz-Kínai Banknak kellett megvalósítania. Az orosz-kínai szerződés szerint 1896 szeptember 8-án az Orosz-Kínai Bank és a kínai kormány megállapodást írt alá a Keletkínai Vasút meg-

* Lásd *C. Ю. Bumme.* Воспоминания. *(Sz. J. Vitte.* Emlékezések.) 1. köt. 11. fej. Leningrád 1924.

építéséről és használatáról. A vasútvonal építésére külön Keletkínai Vasúttársaságot létesítettek. Valóságban ez alatt a címke alatt az orosz kincstár működött és az egész vasútépítést ez végezte. A Társaság megszerezte az egész kisajátítandó terület igazgatását. „Ha birtokba vesznek egy ilyen rendkívül hosszú területsávot, amelynek a vasút különleges jelleget ad, akkor az építés előrehaladása, de még inkább a vasút használata során rendszerint egyre inkább növekszik maga a kisajátított terület és gazdasági befolyása is mind szélesebb körre terjed"*.

1896—1897-ben a német imperializmus további terjeszkedés és haditengerészeti támaszpontok megszerzése érdekében kikötő elfoglalására készült Kínában. Németország választása a Csiaocsou-öbölre esett, annak ellenére, hogy Oroszország már megszerezte flottája számára az öbölben való horgonyzás jogát. A németek ürügyet kerestek, hogy összeütközzenek Kínával. Ez rövidesen sikerült is: 1897 november 4-én Santung tartományban megöltek két német hittérítőt. Válaszul erre a németek, határozott lépéseket tettek, bár a kínai hatóságok azonnal intézkedtek a bünösök felkutatása és megbüntetése érdekében. Vilmos császár nem kívánta az incidens gyors rendezését. November 6-án a kínai vizeken tartózkodó német hajóraj parancsot kapott, hogy fusson be Csiaocsouba. Vilmos császár a parancsot kommentálva azt írta Bülow külügyi államtitkárnak, hogy „sokszázezer kínai reszket, ha a torkán érzi a Német Birodalom vasmarkát"**.

November 14-én a német hajóraj elfoglalta Csiaocsout. Oroszországot elözöleg nem értesítették Németország készülő lépéseiről, bár ezt a Vilmos és Miklós közötti peterhofi tárgyalások előírták. Az orosz kormány megpróbált tiltakozni, de a németek megszerezték az angolok támogatását és ezért Pétervárott úgy határoztak, hogy mégsem küldenek orosz hajórajt Csiaocsouba.

November 20-án Németország hat követelést jelentett be Kínával szemben. Legnagyobb részük semmiféle kapcsolatban

* *B. A. Romanov.* Id. mű. 127. old.

** „Die Grosse Politik der Europaischen Kabinette 1871—1914". (Az európai kormányok világpolitikája 1871—1914.) 14. kot. 3690. szám.

nem volt a hittérítők meggyilkolásával. Többek között követelték, hogy a németeknek kivételes jogokat biztosítsanak vasutak építésére és Santung ásványi kincseinek kihasználására. A követelések között még nem szerepelt Csiaocsou annexiója, de Berlin hangja egyre harciasabbá vált.

Az angolok, akik eredetileg támogatták a németek csiaocsoui eljárását, tiltakozni kezdtek Németország gazdasági előjogokra vonatkozó santungi követelései ellen. Ez hozzájárult az angol-német viszony elhidegüléséhez, de nem zavarta a németeket, mert a németek ekkor még bíztak az orosz politika iránt uk való jóindulatában.

December 14-én Henrik herceg vezetésével elindult Kínába a második német hadihajóraj. A herceg búcsúztatásán Vilmos elmondta híres „hún beszédét", amelyben kijelentette, hogy „ha valaki meg akar titeket sérteni, ismerje meg Henrik herceg «vasöklét»"*.

A kínai diplomácia ezekben a kritikus napokban teljes erőtlenséget árult el. Kínában nem volt európai értelemben vett külügyminisztérium. Létezett az úgynevezett cungli jamen, amely a birodalom külkapcsolatait vezette és amelynek néhány tagja volt, köztük Kung herceg, Ven Tung-ho, Li Hung-csang és mások. A cungli jamen tagjai mindenekelőtt saját hasznukkal törődtek, nem pedig Kína érdekeivel.

A kínaiak, miután meggyőződtek arról, hogy a nagyhatalmak részéről nem kapnak komoly támogatást Németországgal szemben, kénytelenek voltak valamennyi kérdésben engedni a németeknek, és elfogadni új követelésüket Csiaocsou körzetének bérbeadásáról.

1898 március 6-án Németország és Kína között hivatalos szerződés jött létre, amely összegezte a Csiaocsouért vívott harc eredményeit. Kína bérbeadta Németországnak az öböl mindkét partját és bejáratát 99 évre a csingtaoi német haditengerészeti támaszpont megépítésére; az öböl mentén 50 kilométeres körzetben a német csapatok szabadon mozoghattak, de a kínai csapatok csak Németország beleegyezésével. A kínai hajók a Németországgal barátságos nemzetek hajóival egyenlő jogokat

* *B. Bülow.* Emlékezések. Moszkva 1935. 110. old. (oroszul).

kaptak a kikötö használatára. Németország jogot kapott vasútépítésre Santungban, az öböltöl Csinanig és a tartomány határáig. A német alattvalók bányászati jogot kaptak a vasútvonal mindkét oldalán 30 li* távolságra. A német alattvalók és cégek kizárólagos jogot kaptak minden koncesszióra Santungban.**

A Németországnak Csiaocsouban tett engedmények jelt adtak a többi hatalmaknak, hogy hasonló engedményekre törekedjenek. Az elsö bérbeadásról kötött szerzödést követö három hónap alatt a kínai tengerpart négy más fontos pontja is európai ellenörzés alá került.

A cári kormány igyekezett megelözni versenytársait a kínai kikötök elfoglalásában és hajóit a Liaotung-félszigethez küldte. 1897 december 18-án az orosz csapatok elfoglalták Port-Arturt és Talienvant.

Az orosz politika kínai sikerei nagy izgalmat keltettek angol politikai körökben. Az angol burzsoázia befolyásos csoportjai szították ezt a nyugtalanságot és határozottabb lépéseket követeltek az angol diplomáciától Kínában. De az angol diplomáciának nem is kellett a buzdítás. Müködésbe hozta gazdasági és politikai befolyásának minden eszközét és jelentösen kiterjesztette jogait Kínában. Anglia nagy mértékben kihasználta, hogy Kínának pénzre volt szüksége a japán jóvátétel megfizetéséhez. Megígérte, hogy az engedményekért cserében kölcsönt ad Kínának. 1898 február 9-én és 11-én Kína és Anglia között jegyzékváltás történt a Jangce folyó körzetére vonatkozóan. A kínai kormány biztosította az angol kormányt, hogy a Jangce körzet semilyen részét „sem fogják elzálogosítani, bérbeadni, vagy valamilyen más hatalomnak átengedni"***. Ez a nyilatkozat azt jelentette, hogy Kína egyik hatalmas és gazdag vidékét ténylegesen a Brit Birodalom érdekszférájának ismerték el.

1898 március 1-én az angol Hongkong-Sanghaj Bank és a Német-Ázsiai Bank 16 000 000 fontsterling kölcsönt nyujtott Kínának.

---

* 1 li = kb. 580 m.

** A szerzödés szovegét lásd *E. D. Grimm* Id. mü 116—119 old

*** „Távolkeleti ugyekre vonatkozó szerzödések és diplomáciai okmányok gyujteménye 1895—1905-ig". Szentpétervár 1906. 299. old. (oroszul).

Ez volt a harmadik nagy kölcsön, amelyet a kínai kormány külföldről kapott. Kína egyre mélyebbre süppedt a pénzügyi rabszolgaság ingoványába. Csen Kung-lu kínai történész kifejezően jellemzi a kölcsönök következményeit:

„E három kölcsön következtében az ország olyan nehézségeket élt át, olyan hálóba keveredett és olyan mély válságba jutott, hogy mindazt lehetetlen leírni.

A hatalmak Kínát egy konyhaasztalon fekvő, feldarabolásra váró hússzeletnek tekintették"*.

A külföldi kölcsönöket a kínai tengeri vámjövedelem biztosítéka fejében nyujtották Kínának, ami azt jelentette, hogy a kínai kormányt megfosztották attól a jogtól, hogy rendelkezzék költségvetésének e fontos jövedelmi forrásával.

1898 március 27-én Oroszország szerződést írt alá Kínával Port-Artur és Talienvan bérbeadásáról és a Keletkínai Vasút déli elágazásának megépítéséről (Délmandzsúriai Vasút), amely a fővonalat összekapcsolta Talienvannal. A szerződést 25 évre kötötték.** Ugyanez év márciusában Anglia a Santung-félszigetet északi részén fekvő kínai kikötő, Vejhajvej elfoglalására készült. Vejhajvejt Japán ideiglenesen megszállta a jóvátétel megfizetésének biztosítékaként. Az angolok súlyos feltételekkel kölcsönt nyujtottak Kínának a jóvátétel soron következő részletének kifizetésére, ami után Japánnak ki kellett ürítenie Vejhajvejt; ugyanakkor maguk az angolok akarták megszerezni ezt a kikötőt. Vejhajvejt az angolok a birodalom fővárosához vezető úton fekvő katonai támaszpontnak és Port-Artur orosz támaszpont ellensúlyozójának tartották. De Vejhajvej elfoglalása Németország ellenállásába ütközhetett, tekintve hogy Németország Santung tartományt saját érdekszférájának tekintette. Anglia tárgyalni kezdett Németországgal és megkapta Berlin beleegyezését Vejhajvej elfoglalására. Németország arra számított, hogy az angolok ennek fejében elismerik a santungi

* *Csen Kung-lu.* Id. mű. 299. old.

** Lásd „Távolkeleti ügyekre vonatkozó szerződések és diplomáciai okmányok gyüjteménye 1895—1905-ig". 331—339. old.

különleges német érdekeket; azonkívül Vilmos nyiltan arról beszélt, hogy Németországnak előnyös «egy angol ék» az orosz és a német érdekterület között"*.

A német diplomácia célszerűnek látta, ha megegyezik Angliával, mert az, hogy Anglia a Port-Artur közvetlen közelében lévő Vejhajvejt elfoglalta, orosz-angol konfliktus lehetőségét rejtette magában.

1898 április 20-án az angol-német tárgyalások eredményeit szerződésbe foglalták, s ebben Anglia biztosította Németországot, hogy nem szándékozik beleavatkozni Németország jogaiba és érdekeibe Santungban és nem törekszik hasonló jogokra.**

1898 május 30-án az angolok megszállták Vejhajvejt. 1898 július elsején aláírták az angol-kínai egyezményt Vejhajvejről. Az egyezmény szerint Vejhajvejnek addig kell angol kézben lenni, amíg Port-Artur az oroszoké.

Hozzá kell tenni, hogy az orosz csapatok Port-Arturból való kivonulása után az angolok továbbra is Vejhajvejben maradtak.

Végülis 1898 június 9-én Anglia és Kína szerződést írt alá a hongkongi bérelt terület kiterjesztéséről a Kowloon-félsziget rovására. A félsziget területe többszörösen felülmúlta Hongkong területét, de Kína itt is engedett.

Kína volt a szenvedő fél a nagyhatalmak minden távolkeleti kombinációjában.

Franciaország és Japán sem maradt ki a nagy ország felosztásából. 1898 április 10-én Kína jogot adott Franciaországnak, hogy vasutat építsen a tonkini határtól Jünnanig és bérbeadta a Kuangcsouvan-öbölt kikötő építésére stb. Ezt japán lépés követte: Kína kénytelen volt biztosítékot adni Japánnak, hogy Fukien tartomány semilyen részét sem idegeníti el Japán tudta nélkül. A kínai kormány már meg sem kísérelte az ellenállást. Egyik állását a másik után adta fel.

Lenin ezt írta: „Az európai kormányok egymás után olyan

---

* „Die Grosse Politik". 14. kot. 3768 szám.

** A tárgyalások történetét lásd „Die Grosse Politik". 14. kot. 3761, 3763, 3764. stb. szám.

szorgalmasan kezdték elrabolni, azaz «bérbevenni» a kínai földeket, hogy nem hiába merültek fel Kína felosztásáról szóló értelmezések"*.

A nagyhatalmak harca Kína felosztásáért egyúttal a nagyhatalmak egymás közötti küzdelme is volt a kínai és csendes-óceáni pozíciókért. A Távolkeleten imperialista ellentétek csomópontja alakult ki. Japán, miután nem kapott szilárd támaszpontot az ázsiai szárazföldön, a három nagyhatalom beavatkozása következtében fokozottan készült egy új távolkeleti háborúra. Oroszország megtámadására készült, hogy kiszorítsa Mandzsuriából az orosz befolyást és meghódítsa Koreát. Anglia támogatta Japánt — ezen a réven törekedett Oroszország meggyengítésére.

Anglia és Németország megegyezett Santungra nézve, de az angol burzsoázia rendkívül éberen figyelte a németek előnyomulását Kínában. Németország nagy haditengerészeti flottájának kiépítése komoly nyugtalanságot keltett angol politikai körökben. Az angol-német ellentét kialakulóban volt. Természetesen ennek az ellentétnek a kialakulásában Kína kérdései nem voltak döntőek, de mindenesetre jelentős szerepet játszottak.

Az utóbbi évek kínai eseményei során Anglia elvesztette monopolisztikus helyzetét a Távolkeleten és Oroszországhoz, Németországhoz és Franciaországhoz való viszonya nem volt kielégítő. A „splendid isolation"** politikája nem felelt meg többé. Ezért az angol kormány szövetségeseket keresett. 1898—1899-ben Anglia javaslattal fordult Oroszországhoz és külön Németországhoz, széleskörű, általános politikai egyezmények megkötésére. Kína változatlanul alku tárgyát képezte ezeken a tárgyalásokon.

1898 januárjában Salisbury angol miniszterelnök javasolta Oroszországnak Kína és Törökország felosztását. Kína a Hoanghótól északra orosz érdekszféra lett volna, a Jangce

---

* *Lenin* Művei. 4. kiad. 4. kot. 348—349. old (oroszul).

** *Splendid isolation* — előkelő elszigeteltség. Anglia magatartása Európa és más világrészek politikai eseményeivel szemben a XIX. században. — *Szerk.*

medencéje pedig angol.* Oroszország elutasította ezt a javaslatot.

Az 1899 áprilisában aláírt orosz-angol egyezmény a vasútépítési szférákra vonatkozó megállapodásra korlátozódott. Oroszország kötelezte magát, hogy nem törekszik vasúti koncessziókra a Jangce medencéjében, Anglia pedig a Nagy Faltól északra.**

Az angol-orosz véleménycsere megkezdésével majdnem egyidejüleg Joseph Chamberlain angol gyarmatügyi miniszter javaslattal fordult Hatzfeldt londoni német nagykövethez, hogy kössenek angol-német szövetséget.*** A tárgyalások eredménytelenek voltak: a növekvő angol-német ellentét lehetetlenné tette a szövetséget.

Mindezek a diplomáciai mesterkedések az imperialista nagyhatalmak közötti ellentétek elmélyüléséről tanúskodtak. Kína számára a nagyhatalmak harca érdekkörökre való tényleges felosztását jelentette: Anglia a Jangce folyó medencéjében, Franciaország Jünnanban, Németország Santungban, Oroszország Mandzsuriában és a szomszédos körzetekben uralkodott, Japán Fukienbe és Koreába hatolt be.

A többi hatalmakhoz képest Olaszország jelentős késéssel próbált résztvenni Kína kirablásában. 1899 februárjában az olasz sajtó közölte, hogy Olaszország hajórajt küldött a kínai vizekre. Március elején az olasz követ egy öböl átadását követelte Csekiang tartományban. Ezzel kapcsolatban Anglia és Oroszország kijelentették, hogy készek támogatni az olasz követeléseket. De Pekingben ismeretessé vált, hogy a hatalmak csak erkölcsi támogatást akarnak nyujtani, mire a kínai kormány elutasította az olasz követeléseket; Olaszország kénytelen volt visszavonulni.

Az imperialisták új törekvései nagy izgalmat keltettek

---

* Lásd „British Documents on the Origins of the War". (Angol okmányok a háború okairól.) 1. kot. 5, 9. és a kovetkező számok; *Patyomkin.* A diplomácia története. 2. kot. 127—128. old.

** Lásd „Távolkeleti ügyekre vonatkozó szerződések és diplomáciai okmányok gyüjteménye 1895—1905-ig". 358—361. old.

*** Lásd „Die Grosse Politik". 14. köt. 3782, 3783. stb. szám; és „II. Vilmos és II. Miklós levelezése". Moszkva 1923. 25—26. old.

Kínában. Kanszuból csapatokat vontak Peking közelébe. A tengerparti tartományok hatóságai parancsot kaptak, hogy készüljenek fel egy esetleges idegen támadás visszaverésére. Mindenütt növekedett a felháborodás az idegen hatalmak magatartása láttán.

Más módon alakult az Egyesült Államok távolkeleti politikája. Az Amerikai Egyesült Államok állandóan dolgozott kínai befolyása kiterjesztésén és megszilárdításán. A kínai-amerikai szerződések 1844—1858-ig az Egyesült Államoknak ugyanazokat az előjogokat biztosították, amelyeket Anglia és a többi kapitalista hatalmak megszereztek, azaz mindenekelőtt a területenkívüliség és a konzuli bíráskodás jogát.

Az 1861—1865-ös polgárháború után az Egyesült Államok gyors ütemben hatalmas ipari hatalommá fejlődött és már a nyolcvanas években támadásba kezdett Kína ellen — támaszpontokat foglalt el a Csendes-óceánon. Az Egyesült Államok berendezkedett a Szamoa-szigeteken, 1893-ban elfoglalta a Hawaii-szigeteket, amelyeket 1897-ben hivatalosan annektált.

1898-ban tört ki a spanyol-amerikai háború, amelynek az a különleges jelentősége, hogy ez már nem a világ felosztásáért, hanem újrafelosztásáért folyt. A háború eredményeképpen az Egyesült Államok elfoglalta a Fülöp-szigeteket. A Fülöp-szigetek hivatalos annexióját kereskedelmi szerződés formájába öltöztették: az Egyesült Államok 20 000 000 dollárt fizetett Spanyolországnak a Fülöp-szigetekért. A kereskedelmi szerződésre azért volt szükségük az amerikaiaknak, hogy burzsoá szempontból „törvényes" jelleget adjanak a Fülöp-szigetek népe ellen folytatott harcuknak. Az amerikaiak kegyetlen erőszakkal bántak a sziget lakosságával, amely harcra kelt a spanyolok ellen az ország függetlenségéért. Az amerikai imperializmus „1898-ban elnyomta a Fülöp-szigetek népét «felszabadításuk» ürügyével"*. A Fülöp-szigetek elfoglalásával az Egyesült Államok monopoltőkéje komoly lépést tett Kína felé: fontos felvonulási területre tett szert későbbi támadása számára.

Magában Kínában az amerikai imperializmus tevékeny-

* *Lenin* Művei. 3. kiad. XXIII. köt. 179. old. (oroszul).

sége a Kína számára válságos években — 1895—1898 — főképpen élénk gazdasági jellegü tevékenységre korlátozódott. 1895—1898-ban Bush, az egyik nagy amerikai szindikátus képviselője, jogot szerzett — egyébként hiába — vasútvonalak építésére Kínában, különösen Mandzsuriában. Jelentősen megnőtt az amerikai kereskedelem is Kínában: a harmadik helyet foglalta el az ország külkereskedelmi mérlegében. (Kína egész külkereskedelmének 9,5%-át.)

A gyorsan növekvő amerikai monopoltőke nem akart megelégedni az elért szerény eredményekkel. Rendkívül nagy jelentőséget tulajdonított a hatalmas kínai piacnak, amelynek potenciális lehetőségei határtalannak látszottak. Ismeretes, hogy az Egyesült Államok 1895—1898-ban semilyen befolyási területet vagy kikötőt nem szerzett. Ennek az az oka, hogy az Egyesült Államoknak a koncessziókért folyó harc legelkeseredettebb szakaszában nem voltak a támadás megszervezéséhez szükséges haditengerészeti támaszpontjai a Távolkeleten, katonai szempontból gyengébb volt a felosztás többi részvevőjénél. De a legfőbb ok, amely az Egyesült Államok politikáját meghatározta, az volt, hogy az amerikai imperializmus, növekvő ipari hatalmával nem akart megelégedni a Kína felosztásáért folyó harc egyszerü részvevőjének szerepével. Arra törekedett, hogy teljes mértékben hatalmába kerítse a kínai piacot és egész Kínát amerikai tőkebefektetési területté változtassa. Ennek a politikának felelt meg az 1899-ben meghirdetett amerikai elv a „nyitott kapukról".

„Az Egyesült Államok monopoltőkéje, mivel nem volt elég erős, hogy kiszorítsa a többi, már szilárd pozíciókkal rendelkező hatalmakat, ebben az időszakban «egyenjogúságra» törekedett, és határozottan elvetett minden kísérletet, amely ki akarta zárni, akár egyes szakaszokon is, a cselekvés mezejéről Kínában"*.

Az amerikai kormány valamennyi hatalomnak, amely érdekszférák szerzésére törekedett Kínában, azt javasolta, hogy vállalja a következő kötelezettségeket:

* *В. Аварин.* Империализм и Маньчжурии. (*V. Avarin.* Az imperializmus Mandzsuriában.) 1. kot. Moszkva 1934. 44. old.

„1. Hogy nem fogja megsérteni a szerződéses kikötőket, vagy az «érdekszférájában» vagy bérelt területén Kínában már fennálló más érdekeket.

2. Hogy a fennálló kínai szerződés szerinti tarifát az «érdekszférákban» lévő kikötőkben egyformán alkalmazzák nemzeti hovátartozóságuktól függetlenül minden árura és hogy az ezekért az árukért járó vámot a kínai kormány fogja szedni.

3. Hogy az «érdekszférájában» lévő kikötőkben nem fog magasabb kikötői illetékeket szedni a más nemzetiségű hajóktól, mint saját hajóitól, hogy az «érdekszférájában» épített, ellenőrzött és használt vasútvonalakon nem fog magasabb szállítási díjakat megállapítani más nemzetiségű alattvalók, vagy állampolgárok áruira, mint amilyeneket a szóbanforgó nagyhatalom saját polgárai tulajdonában lévő azonos árukra, azonos távolságra kiszab"*.

Ezek a javaslatok Hay külügyminiszter 1899 szeptember 6-i jegyzékében szerepeltek. A jegyzéket eredetileg Angliához, Németországhoz és Oroszországhoz intézték, és valamivel később Franciaországhoz, Japánhoz és Olaszországhoz.

Hay lépése azt jelentette, hogy az Egyesült Államok elismeri a fennálló „érdekszférákat", de ragaszkodik ahhoz, hogy ezekben a „szférákban" az amerikai tőkének szabad mozgást és „az egyenlő lehetőségek" elveit továbbra is biztosítsák.

Az Egyesült Államok jegyzékét a Kínáért küzdő hatalmak egyike sem utasíthatta vissza nyíltan. Gyakorlatilag ez azt jelentette volna, hogy a visszautasító hatalom elszigetelődik, és árthatott volna távolkeleti érdekeinek.

A Hay által javasolt alapelvek emellett több hatalom számára vonzóak voltak, mivel lehetőséget nyujtottak arra, hogy továbbra is szabad kezet biztosítsanak maguknak más államok befolyási szféráiban. A távolkeleti ügyekben érdekelt hatalmak helyeselték a „nyitott kapuk" elvének fenntartását a szomszédban, de ellenezték saját befolyási szféráikban.

---

* *Mc. Murray.* Treaties and Agreements with and concerning China. (Kínával kötött, vagy Kínát érintő szerződések és megegyezések.) 1 köt. New York 1921. 221—235. old.

Hay jegyzékét észrevehető megelégedéssel csak Olaszország fogadta, amely semmiféle „befolyási szférával" sem rendelkezett Kínában. Sokkal kevesebb együttérzést tartalmaztak más országok válaszai. Salisbury angol miniszterelnök válaszában kormánya nevében kijelentette: „Biztosíthatom Excellenciádat, hogy ennek az országnak (t. i. Angliának. — *G. J.*) következetesen folytatott politikája az egyenlő lehetőségek biztosítását jelenti valamennyi nemzet alattvalói és polgárai számára a kínai kereskedelmi vállalatok tekintetében és hogy Őfelsége kormánya nem szándékozik és nem kíván eltérni ettől a politikától". Anglia igenlő válaszában azonban nem volt szó Hongkongról és Kowloonról, ahol az angolok meg akarták őrizni kivételes jogaikat. Oroszország kitérő választ adott és hallgatott a Keletkínai Vasút díjairól. Az orosz válasz kétségtelenül hozzájárult az orosz-amerikai viszony romlásához. Az Egyesült Államok Angliához és Japánhoz közeledett. Németország tért ki legtovább a válaszadás elől, csak 1900 februárjában válaszolt. Németország, mivel tudta, hogy a többi hatalmak beleegyeztek, hivatalosan beleegyezett Hay elveibe.

1900 március 20-án Hay jegyzéket intézett Londonba, Párizsba, Berlinbe, Rómába, Tokióba és Pétervárra, amelyben megállapította, hogy mindezek az államok egyetértenek az Egyesült Államok által javasolt „nyitott kapuk" politikájával.

Gyakorlatilag Kínában a befolyási szférák megmaradtak. Az ország felosztásának tényét nem lehetett semilyen jogi okmánnyal, semilyen nyilatkozattal megcáfolni. Hay elvei imperialista elvek voltak, az amerikai imperializmus harcias jellegét tükrözték, amely arra készült, hogy a „nyitott kapuk" lobogója alatt Kínát egészben amerikai „befolyási szférává" tegye.*

A területrablások és Kína „befolyási szférákra" való felosztása következtében a XIX. század utolsó évtizedében Kiná-

* Az Egyesült Államok politikájára jellemző, hogy az amerikaiak szorosan elzárták a Fulop-szigeteket. Kínában Hay jegyzékével egyidejűleg amerikai szénfelvevő állomás létesítésére törekedtek.

ban jelentősen megnövekedett az idegen koncessziók száma. Majdnem valamennyi újonnan épült vagy épülő vasút külföldi tőke tulajdonában volt. Növekedtek a külföldi tőkebefektetések.

Kína külkereskedelmének volumene 1890-től 1898-ig 214 000 000 taelről 368 000 000-ra emelkedett, miközben a mérleg egyre passzívabbá vált. (Kivitel 159 000 000, behozatal 209 000 000.)*

A külföldi befektetések legnagyobb részét vasútépítésre fordították. A vasutak az ország mélyébe való benyomulásra szolgáltak, az ország politikai és gazdasági leigázását segítették elő.

A XIX. század utolsó éveiben Kínának sok vasútvonal megépítésére kellett végleges vagy előzetes egyezményt aláírnia. Ezeknek a vasútvonalaknak a hossza kb. 10 000 km-re terjedt. Egy részük külföldi tulajdon volt, mint pl. a Keletkínai Vasút, vagy a németek Santungi Vasútja és a francia Jünnani Vasút. Ezeknek a vasútvonalaknak a hossza 3790 km-t tett ki.

A vasútvonalak másik része, amelyet a kínai kormány tulajdonának tekintettek, külföldi pénzen épült, külföldi mérnökök vezetésével és külföldi szakemberek igazgatták. Ezek a vasutak a külföldi tőke vállalkozásai voltak és a külföldi tőke politikáját szolgálták. Ide tartozott például a peking—hankoui vasútvonal, amelyet 1905-ben fejeztek be (1580 km hosszúságban) angol-francia tőkével stb.**

Fokozódott Kína pénzügyi leigázása. Kína külföldi adóssága a japán-kínai háború megkezdéséig jelentéktelen volt. Három év alatt — 1896—1898 — Kína több mint 45 000 000 fontsterling erejéig eladósodott.***

Az 1895—1898-as események eredményeképpen jelentősen megszilárdultak a hatalmak már előbb szerzett politikai és gazdasági jogai. Az imperialista világ újabb eszközöket szerzett Kína befolyásolására. A birodalom egyre jobban elvesztette szuverén jogait.

---

* *C. F. Remer* Foreign Investments in China. (Idegen befektetések Kínában.) New York 1933. 50. old.

** *H. B. Morse.* Id mű 3. kot 450—451. old.

*** Ugyanott, 444—449. old.

HATODIK FEJEZET

SZUN JAT-SZEN FORRADALMI TEVÉKENYSÉGÉNEK KEZDETE ÉS KANG JU-VEJ REFORMJAI

Kína politikai és gazdaságtörténete a XIX. század kilencvenes éveiben gazdag volt fontos eseményekben, amelyek az ország egész későbbi fejlődésére kihatottak. Kína további politikai és gazdasági leigázásához hozzájárult az a körülmény, hogy Kína vereséget szenvedett a Japán elleni háborúban és ezt követően az európai államok kínai területeket foglaltak el. Kialakultak a befolyási szférák és az imperialista világ sok vezető pozíciót szerzett meg. Az ország a világimperializmus félgyarmatává vált.

Az említett események rendkívül fontos következménye volt a növekvő tiltakozás a fennálló feudális uralom és az ország feldarabolásának politikája ellen, amelyet az imperialisták a Csing dinasztia beleegyezésével folytattak.

A XIX. század végén rendkívül bonyolult és nehéz körülmények között haladt a nemzeti ipar fejlődése, növekedtek az új osztályok — a burzsoázia és a proletariátus, azaz létrejöttek a kínai nép egységes nemzetté alakulásának feltételei. Ez a folyamat hozzájárult a nemzeti öntudat felébredéséhez és a fennálló rendszer ellen a politikai harc új formáit teremtette meg.

A növekvő társadalmi tiltakozás iránya élesen különbözött a régitől. Ezt a különbséget a kor és a mozgató erők különbsége okozta. Kínában forradalmi demokratikus mozgalom keletkezett, amely a haladó kínai burzsoázia balszárnyának és az új értelmiségnek az ideológiáját fejezte ki. Ugyanakkor ki-

alakult és működni kezdett a reformista tábor, amely a liberális burzsoá földesúri körök, a dzsentrik és a hozzájuk hasonlók óhajait képviselte.

Ezeknek a mozgalmaknak a hatásán kívül önállóan tovább folyt a kínai parasztság és városi szegénység tömegeinek ösztönös harca. Ezek a tömegek még nem találtak vezetőt és szövetségest a feudalizmus és az idegenek uralma elleni harcukban. Ez a harc 1900-ban különösen nagy méreteket öltött.

A kilencvenes évek közepén Kínában egy forradalmi politikai szervezet kezdett működni, Szun Jat-szennek, a nagy kínai forradalmárnak vezetésével. Szun Jat-szen nevével függ össze a kínai forradalmi mozgalom története az elkövetkező évtizedek folyamán.

Szun Jat-szen* 1866 november 12-én született egy Kantonhoz közel lévő faluban. Szülei parasztok voltak.

1879-ben Szun Jat-szen bátyjával együtt a Hawaii-szigetekre, Honoluluba utazott, ahol elvégezte az angol középiskolát. 1883-ban Szun Jat-szen visszatért Kínába, rövidesen beiratkozott a kantoni, majd a hongkongi angol orvosi főiskolára, amelyet 1892-ben fejezett be.

Szun Jat-szen világnézetének kialakulására nagy hatással volt tanulmányai alatt a Kína számára szerencsétlenül végződött 1884—1885-ös francia-kínai háború. Kínának ebben a háborúban szenvedett veresége indította el Szun Jat-szen forradalmi nézeteinek kialakulását. Szun Jat-szen már az iskolában hozzáfogott egy forradalmi szervezet magjának kialakításához. Lu Hao-tung és Csang Si-liang voltak Szun Jat-szen első társai, akik vele együtt felismerték a mandzsuk elleni harc szükségességét. Csang Si-liang a „Triád" társaság tagja volt. Csang Si-liang később tevékenyen kivette részét a „Ko-lao-huj" titkos társaságban a dinasztia elleni harcból.

A főiskola elvégzése után Szun Jat-szen orvosi gyakorlatot folytatott Kantonban, Hongkongban és Makaóban. Makaóban az európai orvosok és gyógyszerészek (Makaó Portugáliához tartozott) bojkottot szerveztek a kínai orvos ellen, és Szun Jat-szen kénytelen volt felhagyni orvosi gyakorlatával.

* Második neve Szun Ven.

Szun Jat-szen a politikai tevékenységnek szentelte magát; 1893-ban utazást tett északon és miután ott megismerkedett Li Hung-csang egyes újításaival, levelet intézett hozzá. Ebben a levélben Szun Jat-szen burzsoá reformprogramot vázolt fel. Írt a közoktatás és a nevelés elősegítésének szükségességéről, a hivatalnokok helyes kinevezéséről, a tudományos eredmények alkalmazásának szükségességéről a mezőgazdaságban, a villamosság alkalmazásáról és a bányászatról. Szun Jat-szen követelte, hogy „semmiféle sorompó ne képezzen akadályt, hogy a kereskedelem védelmének helyes módszerei megvalósulhassanak".

„Nálunk — írta — valóban minden van. És ha sikerül kiterjesztenünk a gépek alkalmazását, akkor könnyen érhetünk el eredményt a bányák kiaknázásában, a folyómedrek szabályozásában és a szövőgépek elegendő mennyiségű vásznat fognak szőni ahhoz, hogy a nép meggazdagodjék."

Természetes, hogy a levél nem talált visszhangra Li Hung-csangnál. A mindenható méltóság számára nevetséges volt a vakmerő ismeretlen, aki ennyire komoly átalakításokat javasolt Kínában.

1894-ben Szun Jat-szen megalapítja Kína első politikai szervezetét, a későbbi Kuomintang elődjét, a „Hszin-csung-huj"-t, („Kína Újjászületésének Társasága").

„1894-ben — írja Szun Jat-szen — úgy döntöttünk, hogy elérkezett az alkalmas pillanat. A Hawaii-szigetekre mentünk, hogy megszervezzük «Kína Újjászületésének Társaságát». Az volt a célunk, hogy kapcsolatba lépjünk az ott élő kínai telepesekkel, hogy segítséget kapjunk tőlük... Ez éppen abban az időben történt, mikor a császári seregeket egyik vereség a másik után érte. Korea elvesztése után letűnt a monarchia hatalmának tündöklése, mert minden kínai előtt világosan feltárult a mandzsu dinasztia hanyatlása és rothadása"*.

„Kína Újjászületésének Társasága" az emigráns burzsoázia külföldi képviselőit, a kínai ipari burzsoázia legdemokratikusabb elemeit, az értelmiség képviselőit egyesítette. Kislétszámú és szigorúan konspiratív szervezet volt. Nem volt ki-

* *Szun Jat-szen* Művei 1. kot. 22. old. (kínaiul).

dolgozott programja, főcélja a mandzsu Csing dinasztia megdöntése volt.

A mandzsu feudális hatalom helyére új hatalmat akartak állítani, amely erös, haladó államot tud megteremteni. A „Kína Újjászületése-Társaságának" és szervezöjének még csak nagyon ködös elképzeléseik voltak végleges eszményeikről. De egy dolog világos volt számukra: nem szabad ölbetett kézzel ülni, nem szabad továbbra is megbékülni a tehetségtelen hatalommal, cselekedni kell Kína megmentése érdekében. A társaság kiáltványában a következö kifejezö sorokat találjuk:

„Erös szomszédaink a tigris és sólyom gonosz szemével méregetnek bennünket. Már régóta csorog a nyáluk, ha Kína ásványi kincseire és egyéb gazdagságára gondolnak. Eddig, mint a férgek, állhatatosan rágtak le belölünk kis darabokat, vagy mint a cethal, országunk egész részeit nyelték le. Most arra készülnek, hogy Kínát teljesen felszeleteljék, mint a tököt, részekre osszák, mint a babot. Ó jaj, óriási a veszély!"

Szun Jat-szen összeesküvés útján akarta megdönteni a dinasztiát. Úgy számított, hogy egy sikeres felkelés az egyik városban jelt ad az általános felkelésre, ami a dinasztia bukásához fog vezetni. A felkelést Kantonban akarta megszervezni. A forradalmárok Hongkongot kisegítö bázisnak használták fel. Fegyvert vásároltak Hongkongban, melyet titokban Kantonba küldtek. A hatóságok azonban felfedezték, hogy felkelés készül. 1895 szeptember 9-én letartóztatások történtek. A letartóztatottak közt volt Szun Jat-szen legközelebbi munkatársa, Lu Haotung is, akit kivégeztek. Ez volt az elsö áldozat, melyet a kínai forradalmárok az új Kína megteremtéséért hoztak. „1895 szeptember 9-ét elsö vereségem napjának tartom" — írta késöbb Szun Jat-szen emlékirataiban.

Szun Jat-szennek sikerült elmenekülnie — elöször Hongkongba, onnan a Fülöp-szigetekre és végül Amerikába ment. Mindenhol igyekezett forradalmi káderekét szervezni, de az ügy nagyon nehezen haladt elöre. Régebbi hívei közül sokan meginogtak, sokan elhagyták.

1896-ban Szun Jat-szen Londonba utazott, ahol a számüzött forradalmár életét élte. Ugyanebben az évben Londonban a kínai követség elrabolta Szun Jat-szent, avval a szándékkal,

hogy titokban Kínába szállítja, de az angol közvélemény kampánya következtében Szun Jat-szen kiszabadult.

Ezekben a nehéz években a forradalmi Kína vezérének a megkezdett ügy igazságosságába és győzelmébe vetett erős hitre volt szüksége, hogy el ne keseredjen a vereségek láttán. Szun Jat-szenben megvoltak ezek a tulajdonságok. Nyiltan megmondta követőinek, hogy ők, a forradalom kezdeményezői, valószínűleg nem érik meg a győzelmet, de olyan eröket mozgatnak meg, melyek meghozzák Kína számára a boldogságot.

1896—1898-ban Szun Jat-szen Európában volt, sokat tanult és dolgozott. Sok időt szentelt arra, hogy Henry George amerikai közgazdász müveit megismerje. Érintkezésbe lépett más országok forradalmi emigránsaival. 1898-ban Szun Jat-szen Japánba utazott. Minden erejét arra fordította, hogy a Japánban élő kínai emigránsok, és az ügyeik intézésére Japánba utazott kínaiak között dolgozzék; száz és száz embert hódított meg a forradalom ügyének. Szun Jat-szen és szervezete figyelemmel kísérte a kínai eseményeket és igyekezett segítséget nyujtani a népi mozgalomnak.

A növekvő kínai polgárság forradalmi mozgalma mellett a liberális földesurak és a dzsentrik köreiben nagyon elterjedtek Kína megreformálásának eszméi.

A kínai társadalom liberális köreiben jelentösen csökkent Li Hung-csang befolyása. A régi mandzsu nemesség mindig ellenségesen állt vele szemben. A fiatal Kuang-hszü kirekesztette a hatalomból Ce Hszit és evvel megerösítette saját helyzetét.

Annyira nyilvánvalóvá vált, hogy az országban elkerülhetetlenek a komoly változások, hogy a fennálló állapotokat bíráló hangok kezdtek eljutni Peking palotáiba is.

Az újabb népfelkelések Anhuj, Kiangszu, Honan és más tartományokban jelezték az uralkodó osztályoknak, hogy a reformok elkerülhetetlenek. A reformok híveinek alapgondolata az volt, hogy átalakítások révén meg tudják erösíteni az egész országot és létre tudnak hozni egy olyan rezsimet, mely képes ellenállni a forradalmi megrázkódtatásoknak. Ezeknek az eszméknek szerzője a központi tartományok (1889-től Hupej és Hunan) hatalmas helytartója, Csang Cse-tung és Kang Ju-vej

kínai tudós. Csang Cse-tung vezette az úgynevezett hunani csoportot, mögötte álltak a déli földbirtokosok, a hivatalnokok és a nagyburzsoázia felső liberális körei. Az uralkodó dinasztia számára írt jelentéseiben Csang Cse-tung már a nyolcvanas években kidolgozott egy reformtervezetet, mely az ipari és hadi építkezések fokozására irányult, hogy az idegen agressziónak ellen tudjanak állni.

Csang Cse-tung azt ajánlotta, hogy alakítsanak a kereskedőkből egy bizottságot, mely kidolgozza az ország termelőerői fejlesztésének módjait. „Ha képesek leszünk úgy megszervezni a dolgot, hogy a termelés a fegyvergyárakban és az üzemekben napról-napra tökéletesebbé váljék, hogy minél több tehetséges emberre találjunk, hogy a természeti kincsek feldolgozása egyre nagyobb arányokat öltsön, hogy gépek segítségével magunk tudjunk építeni páncéloshajókat és vasutakat — akkor végre tudunk hajtani egy óriási tervet: el tudunk szakadni az idegenektől és meg tudjuk állítani támadásukat, s akkor Kína hatalma örök, a Mennyei Birodalom pedig boldog lesz."

Csang Cse-tung a „Reformokért Folyó Harc Társaságának" elnöke volt, de ezt a társaságot Ce Hszi ék klikkje nyomására 1895-ben feloszlatták.

1898 áprilisában Csang Cse-tung kiadta „Tanulj!" című könyvét, melyet angolra „Kína egyetlen reménye" címmel fordítottak le. A könyv az országban nagyon ismertté vált. Ebben a könyvben Csang Cse-tung a konfuciánus eszmékért, mint az állampolitika legfontosabb erkölcsi alapelveinek megerősítéséért szállt síkra és küzdött egyidejüleg a nyugati civilizáció alapjainak elsajátításáért is. Azt írta, hogy Kínának nem szabad megfeledkeznie arról, mi történt Indiával, Annammal, Burmával, Koreával, Egyiptommal és Lengyelországgal, és arra kell törekednie, hogy ezeknek az országoknak a sorsát elkerülje. Tudnunk kell, — írja — hogy „ha nem változtatunk szokásainkon, nem fogjuk tudni megreformálni módszereinket. Ha pedig nem reformáljuk meg módszereinket, nem tudjuk felhasználni a modern háború fegyvereit"*.

** H. F. MacNair.* Id. mű. 574—575. old.

Ez a könyv a kínai burzsoázia és földbirtokososztály liberális köreinek cselekvési programjává vált.

Még ismertebbé vált egy másik csoport — Kang Ju-vej és Liang Csi-csao (szintén tudós) csoportjának tevékenysége. Ugyanazokkal a déli társadalmi körökkel álltak kapcsolatban, mint Csang Cse-tung — azaz a nagyburzsoázia és a földbirtokosok (a dzsentri rétegek) legliberálisabb elemeivel. Csang Cse-tung támogatta ezt a csoportot.

Kang Ju-vej 1856-ban született, klasszikus kínai nevelésben részesült. 1885-ben Kang Ju-vej kiadta „Gondolatok a japán hazafiságról" című könyvét. Ebben a könyvben arra hívta fel a kínaiakat, kövessék a felemelkedő Japán példáját. Első jelentését Kang Ju-vej 1888-ban küldte el a kormánynak.

Ebben a jelentésben Kang Ju-vej részletesen leírta, hogyan fenyegeti Japán, Oroszország, Anglia és Franciaország Kína épségét. Rámutatott, hogy Kína katonai szempontból erőtlen, hogy az országban korrupció és megvásárolhatóság uralkodik. Kang Ju-vej véleménye szerint a nehéz helyzetből a kiút — a reformok útja. Kang Ju-vej a konfuciánus elvek szigorú követésére buzdított, mert ez az ország gyors megerősödéséhez vezet.

Jelentését Kang Ju-vej bemutatta Ven Tung-hónak, a Kínai Tudományos Akadémia elnökének, aki azelőtt a császár nevelője volt. Annak ellenére, hogy Ven Tung-ho helyeselte a szerző elveit, a jelentést nem adták át Kuang-hszünek,

1891-ben Kang Ju-vej megírta „Új magyarázat a klasszikus könyvekhez" című művét. Ezért a munkájáért kortársai „a ma Konfucius"-ának nevezték el. Kang Ju-vej bebizonyította könyvében, hogy Konfucius is az állam és az állami intézmények fejlesztésének híve volt és támogatta az újításokat.

A simonoszeki-i béke után, 1895-ben Kang Ju-vej szervezte meg annak a kollektív petíciónak az átadását, melyben a békefeltételek ellen tiltakoztak. Ugyanebben az évben adta be a császárnak címzett második jelentését.

Második jelentésében, melyről beszámoltak a császárnak és Ce Hszinek, még az előbbinél is élesebben figyelmezteti az udvart Kína felosztásának veszélyére. Kang Ju-vej részletes reformtervezetet dolgozott ki, mely megjelölte az ország ipari,

kereskedelmi és kulturális fejlődésének útját. Kuang-hszü Kang Ju-vejt a társadalmi ügyek minisztériumának titkárává nevezte ki és néhány hívét ugyancsak különböző állami állásokba helyezte. De Ce Hszi klikkje sem aludt. Az újítók tevékenységében helyzetük veszélyeztetését látták. Ce Hszi elég erős volt ahhoz, hogy elejét vegye az események számára nem kívánatos fejlődésének. Kang Ju-vejt elbocsátották és kénytelen volt Kantonba utazni; Ven Tung-hónak megtiltották, hogy a császárhoz belépjen.

Az ország kezdődő feldarabolása Kang Ju-vejt újabb lépésre ösztönözte. Jelentését — az ötödiket — Csiaocsou elfoglalásának hatása alatt írta, és 1897 decemberében nyujtotta be.

Kang Ju-vej azt írta, hogy bár Kína névlegesen független ország, a valóságban egész kereskedelme, vasútjai, és bankjai ellenségeinek kezében vannak.

Kang Ju-vej — mint Csang Cse-tung — előre látja, hogy Kínára Annam és Burma sorsa vár, ha nem hajtanak végre reformokat.

Jellemző, hogy Kang Ju-vej — a kínai burzsoázia és földbirtokos-osztály liberális köreinek ideológusa — meggyőződéses monarchista maradt. Annak ellenére, hogy annyi balsiker érte, továbbra is a trónhoz fordult. Kang Ju-vej tudatos ellensége volt a tömegmozgalomnak.

Kang Ju-vej ötödik jelentése azt eredményezte, hogy Kuang-hszü bejelentette az udvari méltóságoknak, hogy okvetlenül meg akar ismerkedni Kang Ju-vejjel. 1898-ban úgy tünt, hogy Kang Ju-vej elérte célját. Áprilisban Liang Csi-csao és Kang Ju-vej megalapították Pekingben az „Állam Védelmének Szövetségét". Májusban meghalt a szélsőségesen reakciós Kung herceg, aki majdnem negyven éven keresztül vezető állást foglalt el a kormányapparátusban, és mint a Csing dinasztia népellenes politikájának végrehajtója, elutasított minden reformtervet. Halála hozzásegítette Kang Ju-vejt, hogy audenciát kapjon a császárnál és bemutassa neki jelentését, melyben kifejtette reformprogramját.

Kang Ju-vej arra hívta fel Kínát, hogy kövesse I. Péter és a japán Mejdzsi forradalom példáját. Ezt írta: „A szegény nép sötét és zavargó társaságokba lép be. De ha az egész la-

kosság lázong, ki fogja teljesíteni a nép kötelességeit?" Kang Ju-vej „fel akarta újítani" a dinasztiát, hogy megelőzze a forradalmat.

Kuang-hszü és Kang Ju-vej hosszú beszélgetése után június 11-én megjelent az első reformrendelet. Június 16-án a császár Kang Ju-vejt kinevezte a cungli jamen titkárává, ami azzal a joggal járt, hogy közvetlenül a császárnak tehetett jelentést. Felelős állásba jutott Kang Ju-vej néhány híve is (Tan Sze-tung, Liang Csi-csao, Kang Kuang-zsen és mások). Megkezdődik a „reformok száz napjá"-nak időszaka (június 11-től szeptember 22-ig).

Ez az időszak feszült harcban telt el a reformátorok csoportja — amelyet a császár támogatott — és a Ce Hszi vezette reakciós klikk között. Ez utóbbiak legkevésbbé sem ültek ölbetett kézzel, ellenkezőleg, állandóan támadták a reformátorokat. Erőfeszítéseik eredményeképpen Ven Tung-hót, a reformátorok támogatóját, eltávolították az udvarból, Jung Lut, az özvegy császárnő kegyencét, rendkívül fontos állásba nevezték ki: Cseli helytartója lett. Ce Hszi és klikkje avval vádolta a reformátorokat, hogy aláássák a birodalom alapjait. Kuang-hszü és Kang Ju-vej találkozása elé a legkülönbözőbb akadályokat gördítették. Ennek ellenére Kang Ju-vej csoportjának sikerült reformtevékenységet kifejteni, ami nagyszámú, az ország kapitalista fejlődését elősegítő törvény kiadásában nyilvánult meg. Erre az időre esik Li Hung-csang végleges eltávolítása az államügyektől. Augusztusban kinevezték a Hoangho szabályozásának főfelügyelőjévé, aztán Kuangtung tartomány helytartójává. Li Hung-csangot a császár kívánságára távolították el, aki meg akart szabadulni a nagy államférfi befolyásától. Ce Hszi nem találta szükségesnek, hogy támogassa Li Hung-csangot, mivel a mandzsu klikk rossz viszonyban volt vele.

A százegy nap alatt, míg Kang Ju-vej hatalmon volt, Kuang-hszü nagyszámú rendeletet adott ki, melyek tényleges szerzőjük neve alatt ismeretesek, mint „Kang Ju-vej reformjai". A rendeletekben fontos helyet foglalt el a közoktatás fejlesztése: Pekingben egyetemet alapítottak, a tartományi városokban iskolákat. Az állami vizsgák tananyagába felvették az

európai történelmet, a politikai gazdaságtant és más tudományos tantárgyakat, az ifjúságot külföldre küldték tanulni.

Különös fontosságot tulajdonítottak az ujságok kiadásának, a nép felvilágosítása érdekében.

„Az ujságok elterjedése — mondotta a rendelet — lehetővé teszi, hogy a lakosság megértse a birodalom érdekeit, a hatóságok pedig megértsék a lakosság kívánságait és szükségleteit... Az ujságok legfőbb rendeltetése az, hogy elősegítsék az ismeretek terjesztését, leleplezzék a visszaéléseket és rámutassanak azokra a hasznos intézkedésekre, amelyeket meg kell valósítani."

Ekkor jelent meg a hivatalos lap, amelyet Liang Csi-csao szerkesztett. Ami az államgépezetet illeti, ezen a téren Kang Ju-vej reformjai homályosak voltak. Javasolta, hogy „tehetséges embereket" állítsanak az állami vezető állásokba, töröljék el a felesleges hivatalokat, fokozzák a központi intézmények jelentőségét.

A tartományi hatóságoknak javasolta, hogy segítsék elő a vasutak, bányák, iparvállalatok építését, a mezőgazdaság intenzivitásának emelését gépek alkalmazása útján. Nem vette figyelembe, hogy a földbirtokosok nem vezették gazdaságukat, a parasztgazdaságot meg tönkretette a bérleti viszony.

Kang Ju-vej még a reform híveinek uralomrajutása előtt javasolta a hadsereg újjászervezését. Ezt írta: „Amikor ezek a reformok felébresztik a művelt osztályokat letargiájukból, és újból felkeltik a népben az élénkséget és az energiát, akkor minden tartománynak 30 000 emberből egy hadsereget kell létrehoznia, s azt új rendszer szerint, az egész lakosságból toborozni. Sok hadihajót kell szerezni, és a katonai és tengerészeti képzettséget emelni"*.

A rendeleteket legtöbbször a régi reakciós hivatalnoki gépezet ellenállása miatt nem hajtották végre, majdnem valamennyi írott malaszt maradt. A pekingi kormány követelte, hogy számoljanak be a reformok visszhangjáról, de a tartományi hatóságok vagy hallgattak, vagy semmitmondó jelentést küldtek.

---

* *N. V Kjunyer* Id mű 87 old.

A reakciós körök, a központban éppúgy, mint a vidéken, tudták, hogy Ce Hszi klikkje erős és harc nélkül nem adja fel pozícióit. Kang Ju-vej megértette, hogy a reformrendeletek hatástalanok maradnak, ha a régi, megvesztegethető mandarinokat nem váltják fel új emberekkel, és hogy a reform sikere követeli Ce Hszi klikkjének eltávolítását. Ebbe Kuang-hszü is beleegyezett. Határozott cselekvésre volt szükség, mert Ce Hszi klikkje le akart számolni a reform híveivel.

Kang Ju-vej az északi hadsereg parancsnokához, Jüan Si-kaj tábornokhoz fordult katonai támogatásért.

Jüan Si-kaj tábornok tipikus politikai kaméleon volt. Minden politikai kérdést úgy oldott meg, hogy személyes hasznát gyarapítsa. Az ország további politikai életében rendkívül fontos szerepet játszott. Mindig a személyes érdekeire való törekvés jellemezte, s ezért mindig az erősebb mellett volt. Politikai pályájának elején Csang Cse-tung támogatását akarta megszerezni, de sikertelenül. Később Li Hung-csang felfigyelt rá és pártfogásába vette. Li Hung-csang távozása nem ingatta meg Jüan Si-kaj pozícióját.

Kang Ju-vej tévedett, amikor Jüan Si-kajhoz fordult támogatásért, mert ez, amikor felmérte az erőviszonyokat, és arra a következtetésre jutott, hogy Ce Hszi az erősebb, kiadta Kang Ju-vej tervét Jung Lunak, Cseli helytartójának, Ce Hszi kegyencének. Jung Lu jelentést tett Ce Hszinek. Szeptember 22-én reakciós államcsínyt hajtottak végre. Ce Hszi ismét hatalomra jutott.

Kuang-hszüt az egyik palotába zárták. Nevében rendeletet adtak ki, amely elítélte a reform híveit és kijelentette, hogy ő, Kuang-hszü, kéri Ce Hszi anyacsászárnőt, vegye kezébe a kormány gyeplőjét. Ettől kezdve egészen haláláig Kuang-hszü nyomorúságos császári fogoly volt. Kémek vették körül (élükön a legfőbb — saját felesége, Ce Hszi kegyence). Beteg, gyengeakaratú ember volt, az elfajult dinasztia tipikus képviselője.

Kang Ju-vej és Liang Csi-csao, a reformpárti vezetők, elmenekültek. Kang Ju-vej fejére az udvar ezer tael jutalmat tűzött ki. A reformpárt többi vezetőjét letartóztatták, hatot közülük kivégeztettek. A kivégzettek között volt Tan Sze-tung, a

reformista tábor egyik legbaloldalibb alakja, és Kang Kuangzsen, Kang Ju-vej bátyja.

Csang Cse-tung táviratot küldött, amelyben követelte a reformisták kivégzését — ezzel határolta el magát tőlük.

A reform híveinek egyesületét, az „Állam Védelmének Szövetségét", megsemmisítették.

Kang Ju-vej felhívással fordult a nagyhatalmak követeihez, hogy mentsék meg Kuang-hszüt és távolítsák el Ce Hszit, akit levelében így jellemzett: „A trónbitorló, visszataszító, buta, önző vénasszony, kegyencei játékszere, aki nem érti meg a külföldi alkotmányokat és nem akarja megváltoztatni Kínát"*. A nagyhatalmak követei nem akartak beavatkozni az udvar ügyeibe: az idegenek a reformisták vereségét és Ce Hszi uralmának helyreállítását csak örömmel fogadhatták.

A reakció diadalmaskodott. Kína felülről való megreformálásának kísérlete meghiúsult.

Meg kell jegyezni, hogy a „reform száz napja" alatt kiadott rendeletek nem érintették a fennálló feudális rendszer alapjait. A reform hívei rendeleteikben nem tudták és nem is akarták megszerezni a társadalom széles rétegeinek rokonszenvét. Reformterveiknek szük burzsoá jellegük volt.

Abban az országban, ahol már felemelték a forradalmi harc lobogóját, ahol a dinasztia iránti gyülölet a haladó emberek között egyre nagyobb és nagyobb mértékben terjedt el, a reformok, a rendszer „megjavításának", „megújításának" kísérletei nem találhattak a társadalom együttérzésére. A reform hívei mérhetetlenül távol voltak a néptől. A harc az új Kináért más utakon haladt, Kang Ju-vej nélkül, sőt ellene.

---

* A kulugyminisztérium levéltára, kínai alosztály 115 sz dokumentum, 167. old

HETEDIK FEJEZET

AZ 1900-AS ANTIIMPERIALISTA FELKELÉS ÉS A NAGYHATALMAK BEAVATKOZÁSA

A kínai nép nem élhetett a régi módon. A mérhetetlen nyomorúság, amelyet az ország kezdődő feldarabolása okozott, és Kang Ju-vej reformjainak csődje, arról tanúskodott, hogy a népnek saját magának kell kiutat találnia a válságból, harcban a külföldi önkény és a következő évek eseményei során teljesen tehetetlennek bizonyult mandzsu uralom ellen is.

1898-ban az éhség és az elemi csapások (rossz termés a Jangce alsó folyása menti tartományokban és a Hoangho hatalmas áradása) közvetlen lökést adtak a parasztok és a városi szegénység felkeléseinek az ország több részén. Felkelések lángoltak fel Anhuj, Kiangszu, Honan és Szecsuan tartományban. 1899-ben a népfelkelés kiterjedt Kanszura és Szinkiangra. A mozgalomnak ösztönös, szervezetlen jellege volt.

A népfelkelés Kína északkeleti tartományaiban, Santungban és Cseliben volt a legfenyegetőbb. Ez teljesen érthető: a külföldi tőke uralmának új módszerei (vasúti, ipari koncessziók stb.) éppen itt érték el a legnagyobb méreteket.

Az ország északi része sokkal később vált a külföldi terjeszkedés áldozatává, mint a déli. Viszont a külföldi behatolás formái itt súlyosabban nehezedtek a népre. Északon külföldi csapatok jelentek meg, amelyek elfoglalták az ország fontos pontjait. Egyre nagyobb koncessziós építkezések folytak. 1902-ben a befektetések összege 788 000 000 dollárt ért el. A Keletkínai Vasút, a Sanhajkuan—Kirin, a Peking—Tiencsin, a Peking—Paotingfu és a santungi vasút, a távíró stb. építésével együtt tovább fejlődött a külföldi kereskedelem,

amely súlyos csapásokat mért a kínai iparra. A külföldi áruk beözönlése aláásta a nemzeti ipar versenyképességét, tönkretette a mellékfoglalkozásként üzött háziipart és a kézmüipart.

A vasutak és a távíróvonalak építése fölöslegessé tette a fuvarosok, csónakosok, postakocsisok munkáját. A vasútépítkezésekkel kapcsolatban tömegesen üzték el a parasztokat földjükről. Mindez fokozatosan elősegítette, hogy a tömegekben vad gyülölet támadjon a külföldi rablók ellen. De a nép elégedetlensége nemcsak a külföldiek ellen irányult. Az országot ért csapásokért a kínai nép az uralkodó Csing dinasztiát is vádolta.

Ismeretes, hogy Kína egész megelőző története folyamán a fennálló rend elleni tömegharc szervezésében a különféle titkos társaságok jártak elöl.

Az ország egyik legrégibb és legnépszerübb titkos társasága, a „Paj-lien-csiao" („Fehér Lótusz Egyesület") volt, amely a XIV. században az első sorokban harcolt a mongol hódítók ellen és vezette a nagy népi felkelést a XVIII. és a XIX. század fordulóján. A társaságnak számos ága volt. Ezek közé tartozott a „Ji-ho-csüan" nevü szervezet, ami azt jelenti: „A béke és az igazságosság ökle". Tevékenysége a XVIII. század végén kezdődött* (Csia-csing uralkodása alatt, aki minden titkos társaság müködését betiltotta). A társaság fennállásáról hosszú időn keresztül semilyen hír sem volt, addig míg 1898-ban élénk tevékenységbe nem kezdett Észak-Kínában.

A társaság tagjainak tevékenysége egészen sajátos volt. Különböző misztikus szertartásokat alkalmaztak a tagok felvételekor: nagy figyelmet fordítottak az úgynevezett „szellemek tornájára"; csapatokat képeztek ki speciálisan kisfiúkból és kislányokból, különböző testmozdulatokra tanították öket, amelyek — szerintük — sebezhetetlenné tették öket. Legendákat terjesztettek arról, hogy a társaság egyes tagjai egyetlen érintéssel vasútvonalakat tüntetnek el stb.**

* Az 1900 június 6-i császári rendeletben egyenes utalás van arra, hogy a társaság Csia-csing uralkodása alatt kezdett tevékenykedni.

** A „Ji-ho-csüan" szervezetet külsőleg részletesen leírja. *A. Рудаков.* Общество И-хэ-туань и его значение в последних событиях на Дальнем Востоке. *(A. Rudakov.* A „Ji-ho-csüan" szervezet és jelentősége a Távolkelet legújabb eseményeiben.) Vlagyivosztok 1901.

A felkelők első megmozdulásai az idegenek, különösen a hittérítők és a feudális hatalom ellen irányultak. Jung Lu, egy mandzsu vezető méltóság, ezt írta: „A boxerek Santung 18 falujában jelentkeztek először... Vezetőik ebben az időben nyíltan a Ming dinasztia császárai követőinek tartották magukat, azaz szembeszálltak az uralkodó mandzsu dinasztiával".

A felkelők gyakorlati tevékenysége 1900-ig a gazdagok, hivatalnokok és idegenek elleni harcban nyilvánult meg. A mozgalom tagjai főképpen parasztok, tönkrement iparosok és csónakosok voltak. A mozgalom jellegzetes vezető alakjai: Csang Tö-cseng csónakos, Cao Fu-tien nincstelen földönfutó paraszt stb.

A felkelőknek a mozgalom indulásakor vallott nézeteit a legteljesebben egyik Paotingfuban talált kiáltványuk fejti ki.

„A legutóbbi öt vagy hat nemzedék alatt az ostoba hivatalnokok korlátlan bizalmat élveztek; állásokat árusító hivatalokat nyitottak és csak az kapott lehetőséget, hogy részt vegyen a kormányzásban, akinek pénze volt... Csak ezüsttel lehet most megszerezni a hivatalnoki rangot... Az egész lakosság nyomorúságosan tengeti életét, mert a hivatalnokok elrabolták tulajdonát. A jamenekben (hivatalokban — *G. J.*) uralkodó helyzetet nem lehet leírni... Minden lehetséges alkalommal adót szednek... Az igazságosság eltűnt a föld színéről. Bárhova nézünk, mindenütt végtelen veszekedés, rablás, pereskedés tárul szemünk elé.

Most az égi uralkodó haragjában elküldte a földre a szellemek hadát, hogy ítélkezzenek nagyok és kicsinyek felett egyaránt. Maga a császár, a főbünös, gyermektelen és nincs utóda. Az egész udvar, a katonai és polgári hivatalnokok tömege hallatlan állapotban van. Vakon, csupán az élvezeteknek élnek, nem törődnek az özvegyek könyörgésével, semmit sem bánnak meg és semmi jót sem tanulnak."

Majd a kiáltvány elmondja, hogy a mindenek felett ítélkező „hadak" a „Ji-ho-csüan" és a „Vörös Lámpa Fénye" társaság. A továbbiakban beszél az idegenekről, akik mérhetetlen nyomorúságot okoztak az országnak és egy figyelmeztetéssel fejezi be: „A tudósok és nemesek semmiesetre se tart-

sák ezt üres, hiábavaló átkozódásnak és fogadják meg az intelmet"*.

A felkelők tevékenységük első szakaszában aktívan harcoltak a feudális hatóságok ellen. De a mozgalom alapvető tartalma fokozatosan az idegenek elleni harc lett. Ezt sok körülmény elősegítette. A „Ji-ho-csüan" bölcsője Santung tartomány volt, amelyet a németek kizárólagos érdekszférájuknak tekintettek. A németek magatartása és eljárása Santungban a kínaiakkal szemben rendkívül szemtelen és sértő volt.

A kínai nép körében nagy felháborodást keltett a hittérítők provokatív viselkedése. A kínai nép a hittérítőket mérhetetlenül gyülölte. A hittérítők behatoltak az ország mélyébe, semmibe vették a lakosság szokásait és hitét, kémkedtek, jogot szereztek arra, hogy ítélkezzenek a keresztény kínaiak felett. Ezt a jogot különféle sötét elemek arra használták fel, hogy elkerüljék a kínai törvények büntetését. Különösen sok hittérítő volt Santungban.

Tökéletesen érthető, hogy Santung vált a felkelés kiindulópontjává. A német imperializmus politikája miatt elfogyott a kínaiak türelme. A nép egyenlőtlen harcot kezdett minden idegen ellen.

A Csing dinasztia nem tudta a végletekig semmibevenni az egyre erősödő felháborodást. Ce Hszi és klikkje megértette, hogy az ügy rosszul végződhet a Csingek számára. A kormány több rendeletet adott ki az idegen nyomással szembeni ellenállás előkészítésére. 1898 novemberében és decemberében rendeleteket adtak ki, amelyek előírták, hogy minden városban és faluban önkéntes csapatokat kell alakítani az ország védelmének előkészítésére. A pekingi kormány nem akart komolyan küzdeni az idegenek ellen. Az említett rendeleteknek az volt a céljuk, hogy az ellenállásra való készülődés látszatát megteremtsék és ezzel kiengeszteljék az ellenzéket az országon belül, és ha lehet, hatást gyakoroljanak a külföldre.

1899 elején az olaszok, amint erről már szó volt, bejelentették egy öböl bérbevételére irányuló követelésüket Csekiang

* „A Keleti Intézet közleményei" „Kisebb és bibliográfiai adalékok osztálya". 2. kot 1. rész Vlagyivosztok 1923 24 old.

tartományban. A követelést visszautasították, de Kínában az olasz lépésben újabb jelét látták annak, hogy a külföldi hatalmak esetleg támadásba mennek át Kína ellen. 1899 márciusában a németek megszállták Jicsou várost Santungban. Ekkor új császári rendelet jelent meg az ország védelmének elökészítéséről, az idegen hatalmak fenyegetö magatartásával kapcsolatban. A cungli jamen decemberben körlevelet intézett a tengerparti tartományok és a Jangce-medence hatóságaihoz, amelyben széleskörü jogokkal ruházta fel öket a külföldi hatalmak támadásával szembeni ellenállás megszervezésére.* Lényegében azonban semilyen komolyabb intézkedést nem tettek az ország védelmének megerösítésére.

A kormánynak ezek a rendeletei mégis rendkívül erösen befolyásolták a mozgalom sorsát. A helyi vezetö kormányhivatalnokok, elsösorban Ju Hszien, Santung tartomány fökormányzója, támogatást nyujtottak a felkelöknek az idegenek elleni harcban. Már nem számítottak kormányellenes, törvénytelen szervezetnek, hanem az udvar rendeletei értelmében cselekvö önkénteseknek (tuan). A kormánytényezök támogatása a mozgalomnak sokkal élesebben kifejezett idegenellenes jelleget adott, antifeudális irányzata fokozatosan háttérbe szorult.

Nyáron és ös„szel az idegenek és a keresztény kínaiak elleni megmozdulások fokozódtak. A felkelö parasztok és városi szegények szétrombolták a vasútvonalakat, a távírófelszereléseket, feldúlták az idegenek házait.

Decemberben a külföldi hatalmak követelésére leváltották Ju Hszient, Santung fökormányzóját. A helyére kinevezett Jüan Si-kaj eredménytelenül kísérelte meg a mozgalom leverését.

Anglia, Franciaország, Németország, Olaszország és az Egyesült Államok képviselöi követelték, hogy a „Ji-ho-csüan" szervezetet helyezzék törvényen kívül, de a kormány ezt nem merte megtenni, mert félt, hogy az elégedetlenség a Csing dinasztia ellen fordulhat. A kormány cselhez folyamodott.

* *G. N. Steiger.* China and the Occident. (Kína és a Nyugat.) New Haven 1927. 120. old.

1900 január 11-én rendeletet adott ki, amely különbséget tett a rablással és gyilkossággal foglalkozó titkos szervezetek és a hazafias szervezetek és társaságok között. A „Ji-ho-csüan" és a „Ta-csüan" vezetősége ezt a rendeletet a kormány támogatásának tekintette és kiadta a jelszót: „Támogassuk a mandzsukat, pusztítsuk el az idegeneket!"

Januárban az idegenek elleni megmozdulások gyakoribbá váltak; májusban támadást intéztek a Peking—Paotingfu és a Peking—Tiencsin közti vasútvonal ellen. A mozgalom nagy felkelés méreteit öltötte.

A nagyhatalmak az események alakulására azzal válaszoltak, hogy csapatokat küldtek Kínába. Júniusra Tiencsin térségében 14 000 embert összpontosítottak, főleg japán és orosz egységeket.

Június 9-én és 10-én Peking és Tiencsin között megszakadt a vasúti és távíróösszeköttetés. Június 13-án és 14-én a felkelők és az őket támogató Tung Fu-hsziang tábornok csapatai elfoglalták Pekinget. Tiencsinbe semilyen hivatalos jelentés nem érkezett a diplomáciai testület helyzetéről. Az érdekelt hatalmak beavatkozásra készültek, amely gyakorlatilag június 17-én kezdődött Taku erődjeinek elfoglalásával.

Pekingben a helyzet feszült volt. A felkelők elfoglalták a várost. A kormánykörökben végtelen viták folytak arról, hogy milyen taktikát kell alkalmazni a külföldi hatalmakkal szemben. A Ce Hszit körülvevő mandzsu hercegek, különösen Tuan herceg, sürgették a hadüzenetet.

A mandzsu hercegek, amikor a külföldi hatalmaknak hadat akartak üzenni, a legkevésbbé sem szándékoztak valóságos nemzeti háborút szervezni az imperialisták ellen. Egyetlen komoly lépést sem tettek az ellenállás megszervezésére. A mandzsu nemesség a népmozgalom megbénítására törekedett, és igyekezett azt a kormány szándékainak megfelelő mederbe terelni. A nemesség a tényleges erőviszonyok felmérése nélkül cselekedett.

Ce Hszi ingadozott. A világ legokosabb asszonyának képzelte magát. Azt mondotta, hogy a négyszázmilliós nép sorsát neki egymagának kell eldöntenie és tanácsosainak nem sok

használt veszi. Ez az öntelt vénasszony azt gondolta, hogy csak egyetlen hibát követett el életében. Ez a hiba véleménye szerint az a határozat volt, amelyet az 1900-as felkelés idején a nagyhatalmakkal szemben követendő politikáról hozott.

Ce Hszi elhatározta, hogy hadat üzen az idegen hatalmaknak. Június 20-án az erről szóló rendelet aláírásra került.

A külföldi követeknek javasolták, hogy hagyják el Pekinget, de ők visszautasították ezt a követelést, és arra hivatkoztak, hogy Cseliben a „Ji-ho-csüan" garázdálkodik és szétrombolta az utakat.

A felkelők ostrom alá vették a diplomáciai negyedet. Ezt a lépést főképpen egyes külföldi diplomatáknak a felkelőkkel szemben tanúsított kihívó magatartása készítette elő. A felkelés idején Pekingben tartózkodó külföldiek naplóiban értékes adatok vannak 1900 júniusának eseményeiről. Rolland Allen naplójában leírja, hogy a német tengerészek a német követség közelében lévő városfalról tüzet nyitottak a kínai déli városrészben tartott tömeggyülésre.*

Június 17-én „egy kis német előőrs" meggyilkolt néhány kínai katonát, amit az amerikai és a brit követ elítélt.

Von Ketteler báró német követ június 20-án a külkapcsolatok hivatalához indult, hogy követelje a kormánytól a boxermozgalom leverését. Elindult a városba, annak ellenére, hogy a többi követ figyelmeztette a veszélyre. Útközben lelőtte egy mandzsu katona, aki parancsot kapott, hogy tüzeljen a tiltott övezetben megjelenő idegenekre. Néhány nappal előbb ölték meg Szugijamát, a japán követség tanácsosát. A. Bebel, a német szociáldemokrácia tekintélyes vezetője, a Reichstag képviselője, egy német katona levele alapján egyenesen a következőket állapította meg:

„Hiszen maguk a német katonák kezdtek előbb tüzelni a falról a kínaiakra. Vajjon a berlini lakosság nem rendezett volna pogromot, ha valamelyik külföldi követ hasonlót tett volna? De a német katona nem lőtt volna elsőnek, ha Ketteler

* *G. N. Steiger.* China and the Occident. 124. old.

báró nem egyezett volna bele. Ő viseli tehát a felelősséget a nemzetközi jog megsértéséért"*.

Ketteler meggyilkolásának híre a végletekig korbácsolta a soviniszta hullámot. Németország és más imperialista országok kapitalistái profit és katonai szállítások szagát érezve csatlakoztak a német soviniszta sajtó hisztérikus üvöltéséhez.

„A kínaiakkal — írta a *Kölnische Zeitung* — úgy kell bánni, mint az emberevőkkel, Pekinget el kell törölni a föld színéről. Ha a nagyhatalmak helyesnek tartják, meg lehet engedni a kínaiaknak, hogy más várost építsenek Peking helyén, de csak akkor, ha ez szabad és nyitott lesz mindenki számára. Itt az idő, hogy végezzünk a fajok versengésének kérdésével. Az európaiaknak minden áron győzniük kell."

Németország nem akarta a beavatkozás elsőségének pálmáját senkinek sem átengedni. 1900 június 19-én Vilmos Oldenburgból táviratot intézett Bülowhoz, amelyben így fejtette ki a német imperializmus programpontjait:

„Azonnal nagy közös hadműveletekre kell készülnünk. Nem engedhetjük meg, hogy Oroszország vagy Japán ezt egyedül tegye meg és kiszorítsa Európát. Saját csapatainknak kell megbosszulniok a német követ meggyilkolását. *Pekinget el kell törölni a föld színéről!*"**

Németországgal együtt más imperialista hatalom is beavatkozásra készült Kínában. A beavatkozásra ürügyül az ostromlott pekingi külföldi kolóniák felszabadítása szolgált. A valóságban a beavatkozás alapja az volt, hogy a nagyhatalmak harcot indítottak előjogaik kiterjesztéséért a tőlük függő Kínában. A beavatkozásban nyolc hatalom vett részt: Németország, Japán, Olaszország, Anglia, az Egyesült Államok, Franciaország, Oroszország és Ausztria-Magyarország.

A nagyhatalmak készülődése során, ismét élesen kiújult régi harcuk a Kínára gyakorolt befolyásért. Különösen meg-

---

* Stenografische Berichte über die Verhandlungen, des Deutschen Reichstages. (A német Reichstag tárgyalásainak gyorsírásos jegyzete.) 179. köt. 1900 nov. 27.

** „Die Grosse Politik". 16. köt. 4527. szám. — Ez a távirat akkor készült, amikor Ketteler még élt, de Európában alaptalan hír terjedt el haláláról.

nyilvánultak az ellentétek annak a kérdésnek az eldöntésénél, hogy ki vonul be először Pekingbe.

Anglia taktikája az volt, hogy északon a japánok felhasználásával cselekedjék, saját erőit pedig délen összpontosítsa. Németország, amelynek Santungban voltak csapatai, nem merte ezeket átdobni Tiencsin térségébe, mivel félt a santungi felkeléstől. Európából szállított gyorsan új csapatokat, sietett a „torta" felosztásához, amint Bülow német birodalmi kancellár mondotta. Japán tökéletesen felkészült, hogy kezébe vegye a kezdeményezést: júniusban Tiencsin—Taku térségében négyezer főnyi japán csapat szállt partra, június végére pedig már nyolcezren voltak. Foglalkoztak egy húsz-harmincezer főből álló csapat partratételének kérdésével, de Japán nem merte ezt megtenni, mert félt az Oroszországgal való fegyveres összeütközéstől. Anglia ebben az esetben Japánt, iránta viseltetett barátsága ellenére sem biztosította fegyveres támogatásáról.

Az angolok igyekeztek megelőzni a többi hatalmat, és még júniusban Seymour tengernagy parancsnoksága alatt egy kétezer főnyi csapatot szereltek fel Peking ellen. A hadjárat sikertelen volt. Seymour expedícióját félúton bekerítették a felkelők és a reguláris csapatok s csak Sirinszkij ezredes orosz csapatának segítsége mentette meg az angolokat a pusztulástól.

1900 július 14-én hosszas harcok után az intervenciósok csapatai elfoglalták Tiencsin kínai városrészét. Véres orgia kezdődött, amely félévig dühöngött az országban. Egész negyedeket gyujtottak fel és romboltak le. Szüntelen rablás folyt, a városban egész negyedeken végig csak kiégett falakat lehetett látni. A Port-Arturban megjelenő *Novij Kraj* című lap tudósítója ezt írta: „Egyáltalában nem tisztelték a kínaiak emberi jogait. Valamilyen furcsa, középkori nézet keletkezett, hogy kínaiakkal szemben akármit el lehet követni. Nyomorúságos vadaknak tekintik őket, akiket törvénytelenül kínozni, üldözni lehet, sőt kell, s ha ellenállni merészel — meg is lehet ölni"*.

* *Д. Янчевецкий.* У стен недвижного Кита *(D. Jancseveckij* я. A mozdulatlan Kína falainál*)* Szentpétervár 1903. 302. old

A cári kormány hivatalosan bejelentette negatív álláspontját a többi hatalom agresszív törekvéseivel szemben. Az orosz kormány nem kívánta a külföldi befolyás megerősödését Pekingben. Mandzsuriában ellenben Oroszország másképpen járt el: a felkelők támadását a Keletkínai Vasút ellen felhasználta a mandzsuriai beavatkozás megkezdésére.

Éles ellentétek támadtak a nagyhatalmak között abban a kérdésben, hogy ki fogja vezetni a beavatkozók csapatait. Oroszország beleegyezett Vilmos javaslatába, hogy a szövetséges csapatok parancsnokává Waldersee német tábornagyot nevezzék ki. Ez elfogadhatóbb volt az orosz kormány számára, mintha a csapatokat az angolok által támogatott japán tábornok vezette volna. A többi hatalom különösebb lelkesedés nélkül szintén belegvezett Waldersee kinevezésébe. Mellesleg, az európai fővárosokban nem minden alap nélkül tételezték fel, hogy mire Waldersee megérkezik csapataival Kínába, Pekinget már el is fogják foglalni.

Vilmos, amikor Walderseét csapataival együtt elküldte Kínába, elmondotta híres második „hún beszédét".

„Kegyelmet ne adjatok, foglyot ne ejtsetek! Épp úgy, amint ezer évvel ezelőtt Attila király húnjai emlékezetessé tették hatalmukat, amely ma is él a mondákban és mesékben, a ti tetteiteknek a német nevet Kínában ezer évre emlékezetessé kell tenniük, hogy a kínaiak sose merjenek ferde szemmel nézni egy németre"*.

Amíg a nagyhatalmak között folyt a harc a jövendőbeli zsákmány felosztásáért, a pekingi követségi negyedet a felkelők ostromolták. Az ostrom 56 napig tartott, de a negyedet nem foglalták el. A kormány nem küldte harcba a reguláris csapatokat, mert félt az idegen hatalmak megtorlásától.

Előfordult az ostrom alatt az is, hogy az udvar élelmiszert küldött az ostromlott negyedbe. Ez általában akkor történt meg, ha Pekingbe hír érkezett a külföldi csapatok sikereiről.

Csang Cse-tung, Liu Kun-ji és Li Hung-csang, Közép- és Dél-Kína alkirályai, biztosították a külföldieknek fontos rend

* *B. Bülow*, Id. mű, 164. old.

fenntartását. Ce Hszi rendeletét nem fogadták kötelező utasításként és semmit sem tettek a hadviselés érdekében.

Az idegen nagyhatalmak Sanghajban akadálytalanul jelentős csapategységeket tettek partra.

1900 augusztus 4-én a külföldi hatalmak egyesült büntetőexpedíciója Linyevics orosz tábornok parancsnoksága alatt Peking ellen indult. Két csata után, augusztus 14-én és 15-én Pekinget elfoglalták. A kormány Szianba menekült. A követségi negyed ostroma végetért.

Ezzel befejeződött a tragédia első része. Elkezdődött a második, a legkegyetlenebb rész — a leszámolás.

„Ilyen kegyetlenségeket, mint amelyek ebben a háborúban történtek — írta Bebel — nem követtek el sem a húnok, sem a vandálok, sem Dzsingiz kán, sem Tamerlán." Bebel a Reichstag ülésén mondott beszédében idézte a büntetőexpedícióban részvevő egyik német katona hazaírt levelét:

„Ami itt végbemegy, kedves mama, az leírhatatlan — annyira esztelenek a gyilkosságok és vérfürdők. A kínaiak teljesen törvényen kívül vannak, fogságba nem ejtik őket, és hogy takarékoskodjanak a tölténnyel, nem lövik őket agyon, hanem vasárnaponként ebéd után szuronnyal agyonszúrják őket, valószínűleg azért, hogy tökéletesen megtartsák a vasárnap szent ünnepét. Kénytelenek voltunk hetvennégy kínait szuronnyal agyonszúrni"*.

Agyonlőttek és agyonszúrtak minden ítélet nélkül mindenkit, aki csak a kezük ügyébe került: a „Ji-ho-csüan" és a „Ta-csüan" titkos társaságok tagjait, kínai katonákat, egyszerű békés lakosokat. Elraboltak mindent, amihez csak hozzáfértek. A hittérítők a csapatokat békés lakosokra uszították.

Augusztus 23-án Pekingbe' nagy német csapat érkezett, s ezután elesett a „tiltott város". (Így nevezték a városnak azt a részét, ahol a császár palotája volt.) A fővárosban folytatódtak a rablások, gyilkosságok és erőszakosságok, s különösen nagy méreteket öltöttek Waldersee német tábornagynak, a beavatkozó csapatok főparancsnokának Kínába érkezése után.

* Stenografische Berichte über die Verhandlungen des Deutschen Reichstages. 179. kot. 1900 nov. 27.

Cseli tartományban minden helységbe büntetőexpedíciókat küldtek, amelyek ítélkezés nélkül gyilkoltak.

A Reuter ügynökség jelentette 1900 őszén Kínából:

Szeptember 26 (október 9). „A németek felgyujtottak néhány falut, ahol fegyvereket találtak... Néhány kínai katonát, akik 20 lépésnyire megközelítették a német csapatokat, agyonlőttek."

Október 13 (október 26). „Egy olasz csapat leváltotta a büntetőexpedícióként kiküldött brit lovasságot. Több falut felgyujtottak, sok boxert agyonlőttek."

Október 24 (november 6). „Campbell tábornok, amint jelentik, visszatérve ide (Tiencsinbe — *G. J.*) — útján nem találkozott komoly ellenállással. Összelőtt és felgyujtott 26 falut, lerombolta Menancsiang erődítményeit, és kényszerítette Jensing bírósági hivatalnokot, hogy körzetében tartóztasson le minden boxert és végezze ki őket..."*.

Németországot senki se múlta felül Kína békés lakosságának legyilkolásában. Csupán 1900 végétől 1901 áprilisáig, 46 büntetőexpedíció közül 35-öt a németek szerveztek meg.

Waldersee teljesítette Vilmos megbízását, igyekezett rémületet kelteni az országban — sikerrel. „Nincs kegyelem!" — ez volt a német katonai klikk jelszava. A *Kölnische Zeitung* így illusztrálta a jelszó gyakorlati végrehajtását:

„A Pekingtől délkeletre fekvő Lianghszianghszing városka együttműködött a boxerekkel. Hepfner tábornok parancsnoksága alatt angol-német csapatot indítottak oda, amely egy zászlóalj német tengerészgyalogságból, egy bengáliai lövészezredből és egy üteg Maxim-ágyúból állott. A csapat a helyszínre érkezve mind egy szálig kiirtotta a 12 000 lakosú város férfilakosságát, a nőket és gyermekeket elüzték, majd felgyujtották a várost négy oldalról."

Az orosz csapatok nem vettek részt a büntetőexpedíciókban. A cári kormány parancsára kivonták őket Pekingből. Söt, az orosz diplomácia valamennyi külföldi csapat kivonását sürgette. „A cári kormány nyilvánvalóan egyességet akart kötni a kínai kormánnyal. Ezzel segíteni akarta Kínát, hogy meg-

* „Russzkoje szlovo". (Orosz szó.) 1900 szeptember—október.

szabaduljon az idegen megszálló csapatoktól; az volt a számítása, hogy így döntő befolyásra fog szert tenni Pekingben"*.

A cári kormány egyidejűleg tovább terjeszkedett Mandzsuriában.

A büntetőexpedíciók és a beavatkozók véres terrorja csak az érem egyik oldala volt. A nagyhatalmak kínai eljárásának másik oldala provokációk, jövendő összeütközések cselszövése volt, az ellentmondások új csomópontjainak előkészítése.

Japán Korea és Mandzsuria meghódítására törekedve, fokozottan készülödött a háborúra Oroszország ellen. Amikor Oroszország megszállta Mandzsuriát, Japán gyorsította előkészületeit. A német diplomácia minden erejével sürgette ezt a háborút. A német diplomaták, hogy Japán határozottabban léphessen fel távolkeleti imperialista céljai érdekében, aláírták az 1900 október 16-i angol-német egyezményt Kína területi épségének fenntartásáról és a „nyitott kapuk" elvének érvénybenmaradásáról.

Németország az egyezmény aláírásával bebizonyította „baráti" viszonyát Angliához és a hozzá egyre inkább közeledő Japánhoz. (Tárgyalások folytak az angol-japán szövetségről.) Ezenkívül a németek arra számítottak, hogy az egyezmény segítségével könnyebben tudnak behatolni a Jangce medencéjébe, ahol az angolok voltak a teljhatalmú urak. Anglia arra számított, hogy a németeket háborúba sodorja Oroszország ellen. Németország azonban, amikor ezt az egyezményt Angliával megkötötte, a legkevésbbé sem volt hajlamos arra, hogy akadályozza az orosz előrenyomulást a Távolkeleten, vagy az angol politika eszközévé váljon Oroszország ellen. 1901 március 15-én Bülow, a német birodalmi kancellár, a Reichstagban kijelentette, hogy az 1900 október 16-i angol-német egyezmény nem vonatkozik Mandzsuriára és hozzáfűzte, hogy Németországot Mandzsuria sorsa nem érdekli. Bülow ezzel a kijelentéssel hangsúlyozta, hogy Oroszország Mandzsuriában saját belátása szerint cselekedhet. A német politika hagyományos vonala változatlan maradt.

1900 őszén megkezdödtek a nagyhatalmak tárgyalásai

* *Patyomkin.* A diplomácia története. 2. köt. 149. old.

Csing herceggel és Li Hung-csanggal, Kína meghatalmazottaival, a konfliktus megoldásának feltételeiről.

Ce Hszi elhagyta Pekinget s a tárgyalások vezetésével Li Hung-csangot bízta meg, akit erre a célra Kuangtungból visszahívtak és orosz katonák védelme alatt északra küldtek. A cári diplomácia az öreg méltóságot kizárólagos befolyása alatt akarta tartani továbbra is.

A tárgyalások erősen elhúzódtak, elsősorban Németország túlzott követelései miatt. Waldersee, aki nyomást akart gyakorolni a kínai kormányra, javasolta, hogy intézzenek hadjáratot Szian ellen, és szervezzék meg Szian éhségblokádját. Remélte, hogy ezzel a kínai kormányt engedékenyebbé tehetik a nagyhatalmak követeléseivel szemben. Németország rá akarta kényszeríteni a kínai kormányra a maga akaratát, s fel akarta használni az „arany alkalmat" Kína felosztására. Ezek a tervek nem azért hiúsultak meg, mert Waldersee nem buzgólkodott eléggé vagy Vilmos nem óhajtotta megvalósítani őket. A magyarázatot abban a többé-kevésbbé közös ellenállásban kell keresni, amelyet a nagyhatalmak a német hódító tervekkel szemben tanúsítottak, amikor látták, hogy Kína felosztásában a további lépéseket már nem lehet megtenni egyszerű békés megegyezéssel, háborúval terhes komoly konfliktus nélkül. Ami Németország törekvéseit illeti, természetesen egyetlen hatalom sem volt hajlandó a német imperialisták érdekeiért síkraszállni.

1901 szeptember 7-én aláírták a befejező, úgynevezett „boxer jegyzőkönyvet", amely szerint Kínának 450 000 000 tael jóvátételt kellett fizetnie, a kamatokkal együt 1940-ig pedig 982 000 000 taelt, azaz kb. 1,4 milliárd rubelt. Ha figyelembe vesszük az ország gazdasági helyzetét, amelybe a Japánnak járó jóvátétel miatt került, akkor látjuk, hogy a jegyzőkönyv által kirótt újabb terhek Kínát a csőd szélére juttatták.

A „boxer jegyzőkönyv" a sokmilliós ország leigázásának új szakaszát jelentette. A nagyhatalmak megfosztották Kínát fontos jövedelmi forrásaitól, jogot szereztek arra, hogy jelentős csapategységeket tartsanak Kínában, kötelezték a kormányt, hogy büntesse meg az ország kiemelkedő vezetőit, rabszolgaságot jelentő pénzügyi kötelezettségekkel terhelték meg az országot, s még külpolitikai szervezetében is értek el változtatásokat.

És ami a legfontosabb — amit nem lehetett a szerződés egyik pontjában sem kifejezni, de ami az egészet áthatotta: a külföldi hatalmak megalázták Kínát, a kínai népet és a kormányt. A „boxer jegyzőkönyv" azt jelentette, hogy Kínából véglegesen félgyarmat lett.

Az 1900—1901-es események visszhangjai megmutatták a kínai népnek, hogy Európában nemcsak ellenségei, de barátai is vannak. Lenin már az *Iszkra* első számában (1900 decemberében) tiltakozott az orosz munkásosztály nevében az imperialistáknak a fegyvertelen kínai nép között rendezett vérengzése ellen. Felemelte szavát az ellen is, hogy dicshimnuszt zengjenek a távolkeleti orosz „civilizátori küldetés" új sikereiről.

A német Reichstagban a munkásosztály képviselői tiltakoztak a német hadsereg embertelen kegyetlensége ellen. Wilhelm Liebknecht ezt mondotta: „Mi is beavatkoztunk akkor «vasököllel» és az *ököljogot* hangoztattuk. «Bérbe»-vettük Kína földjét, bérbe — idézőjelben. Ez komédia volt, amelyen az egész világ nevetett. Sőt, komédiánál is rosszabb volt. A bérbevett földet Kína nem kapja vissza addig, amíg Németország uralkodó helyzetben marad... Azokat a kínaiakat, akik ellenezték a bérbeadást, egyszerűen agyonlőtték. Egész falukat gyujtottak fel és templomokat romboltak le, úgy garázdálkodtak, mint egy ellenséges országban. Mindez a végletekig felháborította a kínaiakat"*.

A burzsoá irodalomban az idegen imperialisták elleni népi felkelést gyakran a kínai „csőcselék" reakciós megmozdulásaként tárgyalják, amelyet a reakciós udvari pártok támogattak az idegenek — a haladás, a civilizáció stb. hordozói ellen.

Lenin ezekkel az állításokkal szemben azt írta: „Lehetséges-e, hogy a kínaiak ne gyülöljék azokat az embereket, akik csupán a haszonért mentek Kínába, akik feldícsért civilizációjukat csak csalásra, rablásra és erőszakra használták fel, akik háborút folytattak Kína ellen azért, hogy jogot szerezzenek a népet elkábító ópiummal való kereskedésre (Anglia és Franciaország háborúja Kína ellen 1856-ban), akik a rablás

* *W. Liebknecht.* Weltpolitik, Chinawirren, Transvaal Krieg. Rede. (Világpolitika, zavargások Kínában és a transvaali háború Beszéd) Dresden, Kaden 1900. 23. old.

politikáját kétszínüen a kereszténység terjesztésével álcázták?"*

Lenin útmutatása alapján leszürhetjük, hogy az 1900-as felkelés annak az antifeudális és imperialistaellenes hullámnak volt alkotórésze, amely az egész országon átcsapott a XIX. század utolsó évtizedének végén. A kínai nép szerencsétlensége csak az volt, hogy nem ismerte a harc helyes útjait és bízott megvásárolható kormányában, amely elárulta. 1900 tragikus, de hősi lap a kínai nép történetében.

1900-ban nem az északi felkelés volt az egyetlen megmozdulás. Szun Jat-szen és forradalmi szervezete elhatározta, hogy az északi népfelkelést arra használja fel, hogy egyidejüen megmozdulásokat szervezzen délen és az ország középső részében. Hankouban, Hanjangban és Vucsangban a Tang Caj-csang vezetése alatt álló „Függetlenek Társaságának" („Ce-li-huj") kellett felkelést indítania. Ez a társaság dinasztiaellenes alapokon állt és összeköttetésben volt „Kína Újjászületésének Társaságával" („Hszin-csung-huj").

Az ország középső részének felkelésével egyidejüleg felkelést terveztek Kuangtung tartományban, Hujcsou városban, ami Kantont és Szwatowot fenyegette. A terv tehát az ország legfontosabb központjainak elfoglalását írta elö.

A tervet azonban nem sikerült végrehajtani. Hankouban a felkelés elökészítését felfedték és Tang Caj-csangot kivégezték. Csang Cse-tung az összeesküvés felfedése alkalmából kiáltványt adott ki, amely elmondotta, hogy a készülödö felkelés vezetöjének házában fegyvert, löszert és névsort találtak a társaság tagjairól stb. Levelet is találtak, amelyben „a déli és keleti tartományok szövetsége útján önálló állam megszervezéséröl" volt szó.**

Tang Caj-csang bukása 1900 öszén történt, amikor délen, Hujcsouban a felkelés elkezdödött. A felkelést Szun Jat-szen vezetése alatt készítették elö, a gyakorlati szervezö Csang Si-liang, a titkos társaságok vezetője volt. A felkelésben nagyon sok

* *Lenin* Művei. 4. kiad. 4. köt. 348. old. (oroszul).

** „A Keleti Intézet kozleményei". „A távolkelet modern évkonyve" (szeptember második fele és október eleje) 2. kot. 1. rész. 78—79. old.

paraszt vett részt. A felkelők összlétszáma néhányezer fegyelmezett emberből állott, akik számára a rablás tilos volt. Több vereséget mértek a kantoni kormánycsapatokra. Maga Szun Jat-szen ezt írta erről a felkelésről: „(Csang Si-liang) főképpen parasztcsapatokat vezetett, megrohanta a Hszinangban és Sencsuangban lévő mandzsu katonákat és lefegyverezte őket"*.

A felkelők veresége északon és a felkelés csődje az ország középső részén nehéz helyzetet teremtett a déli forradalmárok számára s végül a mozgalom elnyomását vonta maga után.

A déli megmozdulás, amelyet az északi események készítettek elő, arról tanúskodott, hogy az országban nemzeti forradalmi erők jelentek meg, amelyek győzelemre vezethették a kínai népet a helyi hűbérurak és a külföldi hódítók ellen. 1906—1908-ban és később 1911—1912-ben ugyanezek az erők vezették harcba a kínai népet a reakció ellen és döntötték meg a megvásárolható dinasztia hatalmát.

Az 1899—1901-es népi felkelés a paraszttömegek mozgalma, a város és a falu legszegényebb és kegyetlenül elnyomott rétegeinek mozgalma volt. A mozgalmat az idegen kapitalista hatalmak leigázása és felosztása s a feudális önkény szülte. A felkelés egyik láncszeme volt annak a harcnak, amelyet a kínai nép függetlenségéért és az új igazságos társadalmi rendért vívott, s amely a tajping-felkelés idején kezdődött. Az 1899—1901-es harc részvevői ennek az új rendszernek a lényegét rendkívül zavarosan képzelték el. Ez természetesen azzal kapcsolatos, hogy a mozgalomban nem volt élenjáró szervezet, a kínai proletariátus még nem állt a harc élére. Vereséget szenvedett a mozgalom azért is, mert ellene tömörült a világreakció minden ereje és maga a Csing kormány is álnok politikájával gyengítette, majd el is árulta.

---

* *Szun Jat-szen* Művei. 1. kot. 28. old.

NYOLCADIK FEJEZET

ÁZSIA ÉBREDÉSÉNEK KORSZAKA ÉS KÍNA

A XX. század első évtizede Kína életébe nagyon fontos eseményeket hozott. Ezt az évtizedet a növekvő forradalmi hullám jellemzi, amely végső soron megsemmisítette Kínában a monarchiát. Különösen nagy méreteket öltött a forradalmi mozgalom Kínában az orosz-japán háború és az 1905-ös orosz forradalom után.

A mandzsu kormány igyekezett mesterkedni, megmenteni uralmát, de törekvései hiábavalóknak bizonyultak.

1901 októberében a Csing kormány elhagyta Sziant és 1902 januárjában Pekingbe érkezett. Ce Hszi az út egy részét vasúton tette meg, amivel azt akarta bizonyítani, hogy a kormány kész elfogadni egyes újításokat és a reformok útjára lépni. Csing herceg állt a kormány élére, aki Li Hung-csanggal együtt aláírta a „záró jegyzőkönyvet". Li Hung-csang halála után Cseli tartomány helytartójává Jüan Si-kajt nevezték ki, aki 1898-as árulása után gyorsan haladt előre a kormányapparátusban. A boxer-mozgalom idején a diplomáciai testület támogatását élvezte, amelynek felbecsülhetetlen szolgálatokat tett.

Az ország belső helyzete feszült volt; a forradalmárok folytatták tevékenységüket Kína határain kívül és belül, a titkos társaságok dolgoztak. A pénzügyi helyzet tökéletesen reménytelen volt. Kínának az elmult háborúkban elszenvedett veresége megmutatta, hogy a hadsereg sok évtizeddel elmaradt fejlődésében. Az uralkodó körök tágabb látókörű képviselői kezdték belátni, hogy szükség van az államhatalmat megszilár-

dító reformok megvalósítására, mert ezek fokoznák az ország nemzetközi súlyát és segítségükkel el lehetne hárítani a forradalmat. Még 1901-ben (január 28 és február 13) rendeletek jelentek meg Szianban a közigazgatási gépezet reformjának szükségességéről. Az 1902-ben kibocsátott rendeletek eltörölték a mandzsuk egyes kiváltságait. Megszüntették a rabszolgaságot (természetesen csak mint jogi kategóriát), megengedték a vegyes házasságot, betiltották a kínai nők lábának elnyomorítását.

Lépéseket tettek a hadsereg megreformálása érdekében. 1902-ben rendelet jelent meg a tartományi hadseregek kiképzési szabályzatának egységesítéséről. 1904-ben külön intézményt alapítottak a csapatok kiképzésére, felszámolták a nyolclobogós sereg előjogait. A katonai átalakítások megvalósításában Jüan Si-kaj járt az élen. Mint a fővárosi Cseli tartomány csapatai (az úgynevezett peijangi hadsereg) parancsnokának sikerült emelnie a cseli-i csapatok harckészségét, de az általános képen ez nem változtatott, mert maga az a rendszer volt alapjában helytelen, hogy a hadsereget tartományok szerint szervezték meg. A külföldi katonai kiképzők meghívása (németek, japánok), növelte Kína függőségét a kapitalista hatalmaktól, de új hadsereget nem hozhatott létre. Így a XX. század első évtizedének közepén Kínában még nem volt olyan hadsereg, amely elérte volna az európai hadiszervezet színvonalát.

Az 1901—1905-ös évek újításai nem jelentettek gyökeres változást az ország életében és nem tudták megváltoztatni a helyzetet, mert a hübérurak és imperialisták uralma változatlanul megmaradt. 1905-ben és a következő években már jelentősebb reformok történtek.

Kína nemzetközi helyzete ebben az időben jelentősen rosszabbodott. Az 1902 január 30-án megkötött angol-japán szövetség lényegében Kína-ellenes szövetség is volt. Az orosz-japán ellentétek kiélesedése 1904—1905-ben az orosz-japán háborúhoz vezetett, egy olyan háborúhoz, amelynek japán részről az volt a célja, hogy kiszorítsa Oroszországot Kínából, s hatalmába kerítse Mandzsuriát és Kína más északi vidékeit. Az orosz-japán háború Kína felosztásáért folyt.

Kína semleges maradt ebben a háborúban, de szenvedő fél

is volt: a háború kínai területen folyt. A Liaotung-félsziget a háború után a japánoké lett. Ez lehetővé tette a japánok számára, hogy katonai támaszpontot létesítsenek a szárazföldön, amelyet később Kína elleni támadásra használtak fel.

De az orosz-japán háborúnak sajátos következményei is voltak. Ebből a háborúból egy ázsiai ország, Japán került ki győztesen. Ennek nagy hatása volt Kínában. Még az uralkodó táborban is igyekeztek tanulni Japán történelmi tapasztalatából. A reformok gyors végrehajtását sürgető irányzatok kerültek felszínre. Az imperialista hatalmak, köztük Japán újabb agressziójának veszélye ugyancsak komoly érv volt a reformok mellett. De Kína haladó köreinek hangulatát nem a reformista irányzat határozta meg. Egyre inkább terjedtek a forradalmi eszmék. Az 1905-ös orosz forradalom új szakaszt nyitott Ázsia életében — a polgári demokratikus és nemzeti felszabadító mozgalmak szakaszát. Az ázsiai népek életének ezt a szakaszát Lenin „Ázsia ébredése" korszakának jellemezte.

„Az ázsiai népek politikai életre való ébredése erős lendületet kapott az orosz-japán háború és az orosz forradalom révén"*.

Kínában a nemzeti öntudat és hazafiság fejlődését ebben az időben valamennyi figyelmes külföldi szemlélő észrevette.**

A kínai hatóságok lehetőséget adtak a nemzeti tőkének, hogy vasutakat építsen, igy kínai mérnökök vezetésével építették meg a Peking—Kalgan vasutat.

Az idegenek kihívó magatartása elleni harcban egyes külföldi államok áruit bojkottálták. 1905-ben bojkottálták az amerikai árukat, azzal kapcsolatban, hogy az Egyesült Államok korlátozó intézkedéseket vezetett be a kínai emigránsok bevándorlása tekintetében. 1908-ban a csingtaói német közigazgatás új kereskedelmi adókat vezetett be. Ezzel kapcsolatban bojkottálták a német kereskedőket.

A nemzeti öntudat és a hazafiság érzésének növekedése

---

* *Lenin* Művei. 4. kiad. 15. köt. 198. old. (oroszul).

** „Mindenekelőtt el kell ismerni — jelentette Korosztovec pekingi orosz követ — azt a tényt, hogy a régi tétlen és engedékeny Kína nincs többé." A külügyminisztérium levéltára, kínai alosztály. 129. sz. dokumentum, 282. old.

elősegítette, hogy a forradalmi eszmék a lakosság egyre szélesebb és szélesebb rétegeiben elterjedjenek. A forradalmi mozgalom legtevékenyebb részvevője a kínai diákság volt.

1902-ben Sanghajban megszervezték a „Hazafias Diákok Szövetségét", amelynek az volt a célja, hogy Liang Csi-csao müveit terjessze; Anhuj tartományban a „Hazaszeretet Társaság" alakult meg. Fokozták tevékenységüket a régi titkos társaságok. Huang Hszing (Huang-ko-csien) vezetése alatt szervezkedett a „Hszing-hua-huj" társaság, amely közvetlenül forradalmi harcra törekedett és Hunan forradalmi ifjúságát egyesítette. 1904-ben ennek a társaságnak a vezetésével felkelést kíséreltek meg Csangsában.

A forradalmi nézetek kialakulásában jelentős része volt a *Csung-kuo-pao* című lapnak, amely Hongkongban jelent meg. Magában Kínában is gyorsan nőtt az ujságok száma. Szun Jat-szen emlékirataiban megemlékezik „A forradalmi hadsereg" (Kuo-ming-csün) című könyv nagy szerepéről.* Ez a könyv nagyon elterjedt az országban. Szenvedélyes politikai tartalma a Csing dinasztia ellen irányult. Alapeszméjét meghatározza felirata: „A húnok még nem pusztultak el! Miért foglalkozunk apró-cseprő ügyekkel?"**. Az egész mü lángoló felhívás a forradalomra.

Liang Csi-csao 1902-ben kínai nyelvre fordította a Kommunista Kiáltványt.

A társadalmi fellendülés kedvező körülményeket teremtett Szun Jat-szen és pártja számára.

Az előző évek balsikerei nem bátortalanították el Szun Jat-szent és forradalmi szervezetét. Tovább folytatták a forradalmi agitációt és propagandát az országban és külföldön, a kínai emigránsok között. Az 1905-ös események új színben tüntették fel Szun Jat-szen tevékenységének fő kérdéseit. 1905 végén Szun Jat-szen új, forradalmi szervezetté alakítja át a „Kína Újjászületésének Társaságát", nagyobb tömegeket átfogó, több más szervezetet (többek között Huang Hszing szervezetét)

* Szerzője Cou Jung; 1903-ban jelent meg. Orosz fordítását a „Vesztnyik Azii" (Ázsia hírnöke.) 1910. 5—6. száma közölte.

** Ez a felirat arra vonatkozik, hogy a húnok néhány évszázadon keresztul (i. e. IV—II. sz) támadásokat intéztek Kína ellen.

egyesítő, szélesebb forradalmi szervezetté. A szervezet a „Szövetséges Liga" („Tung-meng-huj") elnevezést kapta. A „Szövetséges Liga" programja igazi forradalmi tételeket tartalmaz. Fő pontjai:

1. A fennálló kormány megdöntése.
2. Köztársasági államforma megteremtése.
3. A világbéke fenntartása.
4. Egyenlő jog a földre.
5. A kínai és a japán nép barátságának elömozdítása.
6. Más hatalmak felhívása a forradalmi mozgalom támogatására.

Mindenki, aki a „Szövetséges Ligába" belépett, a következő esküt tette:

„Esküszöm az égre, hogy minden erömmel elösegítem a mandzsu dinasztia megdöntését, a kínai szuverenitás helyreállítását, a köztársaság megteremtését, az agrárkérdés megoldását a föld igazságos újraelosztása alapján; ünnepélyesen megígérem, hogy hű leszek ezekhez az elvekhez. Ha visszaélek az irántam tanúsított bizalommal, elfogadom a legszigorúbb büntetést, amit csak el lehet képzelni."

Ezt a továbbfejlesztett programot a Japánban tanuló kínai diákok gyülésén fogadták el.

A gyülés Tokióban volt 1907 január 16-án, ahol Szun Jatszen közzétette három híres népi elvét: a nacionalizmus (a nemzet egysége és a mandzsu hatalom megdöntése), a demokratizmus (a köztársaság megteremtése) és a népi jólét (a földhöz való egyenlő jog) elvét.

Ez a program először is arról a szilárd elhatározásról tanúskodott, hogy végezni akarnak az uralkodó dinasztiával, másodszor, hogy bizonyos fokig bíztak abban, hogy az idegen hatalmak segítik a kínai forradalmat, és harmadszor, hogy szövetséget akartak kötni a parasztság tömegeivel, a földtulajdon kiegyenlítése antifeudális jelszavának hangoztatásával. Ezzel a programmal a kínai forradalmárok utat találhattak a tömegekhez. Az 1906—1911-es évek igazolták ezt. 1906-ban általában elismert adatok szerint a „Szövetséges Liga" taglétszáma tekintélyes számot: tízezer embert ért el.

„Szervezetek alakultak majdnem minden tartományban —

írta Szun Jat-szen — s ettől kezdve a forradalmi mozgalom óriási ugrást tett elöre és további fejlödése minden várakozásomat felülmulta"*.

Lenin sokra értékelte Szun Jat-szen programját és az új Kína vezérét. „Demokrácia és narodnyik irányzat Kínában" című 1912-ben írt cikkében, amely Szun Jat-szen programjáról szól, Lenin ezt írta:

„Ázsiában azonban van *még* olyan polgárság, amely valóban az öszinte, harcos, következetes demokráciát tudja képviselni és méltó társa a XVIII. századvégi Franciaország nagy gondolkodóinak és vezetöinek.

Ennek a még történelmileg haladásra képes ázsiai polgárságnak fö képviselöje, fö szociális támasza — a paraszt"**.

Lenin nagy figyelmet fordított Szun Jat-szen agrárprogramjára. A „Szövetséges Liga" 4. pontjának tartalmát, Szun Jat-szennek a földtulajdon kiegyenlítéséről szóló követelései alapján, mint a föld nacionalizálásának eszméjét fejti ki

„Lényegében miben is áll az a «gazdasági forradalom», amelyről Szun Jat-szen pompázóan és homályosan beszél cikkének elején?

Abban, hogy a földjáradékot át kell adni az államnak, vagyis, hogy a földet nacionalizálni kell, valamilyen egységes adó révén, Henry George szellemében. Egyéb *reális* tartalma egyáltalán nincsen annak a «gazdasági forradalomnak», amelyet Szun Jat-szen javasol és hirdet"***.

Szun Jat-szen a gyökeres földreform híve volt. Ennek megvalósítása hatalmas csapást mért volna a kínai feudalizmusra és ezzel széles lehetöséget nyitott volna a kapitalista fejlödés számára. De Szun Jat-szen nagyon jól ismerte a kapitalista rendszer negatív oldalait, és ezért arról álmodozott, hogy Kína kikerülheti a kapitalista fejlödést. Egy olyan társadalom felépítésének tervét alakította ki, amelyet a népi jólét rendszerének nevezett. Lenin megjegyzi, hogy az ilyen eszmék vitathatatlanul szocialista elképzeléseket tartalmaznak, és hogy a

* *Szun Jat-szen* Művei. 1. köt. 32. old.
** *Lenin* Művei. 4. kiad. 18. köt. 145. old. (oroszul).
*** Ugyanott, 147. old.

kínai demokraták szubjektíve szocialisták, „mert ellenzik a tömegek elnyomását és kizsákmányolását"*. Lenin Szun Jat-szen nézeteit narodnyik nézeteknek tartotta és kiemelte, hogy Szun Jat-szen reménye, hogy Kína elkerülheti a kapitalista fejlődést, utópisztikus. De Szun Jat-szennél a leglényegesebb a gyökeres földreform hirdetése, vagyis a feudalizmus felszámolására való törekvés. Ezért Szun Jat-szen tanítása haladó volt és a feudális reakció politikai és gazdasági elnyomása alatt elgyengült tömegek megszervezésének hatalmas mozgatóerejévé vált.

Az 1906—1908-as évek Kínában a forradalmi fellendülés kezdetének évei. Ezekben az években egész sor forradalmi tömegmegmozdulás történt, amelyeket a „Szövetséges Líga" vezetett, élén Szun Jat-szennel. A legtöbb megmozdulás az ország déli és délnyugati részén indult meg. A „Szövetséges Líga" első tűzkeresztsége a pinghsziangi (Kiangszi tartomány) bányászfelkelés volt 1906-ban. A felkelés kétezer munkás elbocsátása miatt tört ki. A kínai munkásoknak ez az általunk ismert első harci fellépése. A mozgalomban tevékenyen résztvettek a diákok — a „Szövetséges Líga" tagjai. A felkelők harmincezren voltak. Amikor Szun Jat-szen hírt kapott a felkelésről, különleges bizottságot szervezett a felkelők támogatására. A segítség azonban elkésett: a helyi hatóságoknak sikerült elnyomniuk a felkelést.

A felkelés nagy hatást keltett Kínában, az egész országban visszhangra talált.

„Az elfogott lázadók vallomásaiból kiderült, — jelentette Pétervárra Osztroverhov hankoui orosz konzul — hogy a társadalom minden osztályában akadnak olyanok, akik egyetértenek a forradalmi mozgalommal. Találtak ilyeneket a helyi csapatokban, a hanjangi fegyvergyár munkásai, a hivatalnokok, a kereskedők és főleg a tanuló ifjúság között"**.

A pekingi kormány, miután megállapította, hogy Szun Jat-szen résztvett a pinghsziangi felkelésben, elérte a japán

* Ugyanott, 146. old.

** A kulugyminisztérium levéltára, kínai alosztály. 87. sz. dokumentum, 68. old.

kormánynál, hogy a forradalmi vezért kiutasítsa. Szun Jat-szen kénytelen volt főhadiszállását áttenni Hanoïba (Indokína).

1907-ben Kuangtung tartomány Lien és Csien kerületeiben felkelés tört ki, mert nem tudták megfizetni az adókat. „Szervezőket küldtünk Lien és Csien kerületbe — írja Szun Jat-szen — hogy felrázzuk az öntudatos állampolgárok minden csoportját és összehangoljuk tevékenységüket"*.

Azonkívül, hogy szervezőket küldtek, azt is tervezték, hogy kétezer főből álló csapatot dobnak át Indokínából Kuangsziba és Kuangtungba, amely útjában felkelésre bírja a parasztságot, majd egyesül a kuangtungi felkelőkkel. Kijelölték a támadás további útját — a Jangce felé. A tervet nem sikerült végrehajtani, mert a fegyverszállítmányt feltartóztatták. 1908-ban az indokínai forradalmi csapat elfoglalta Hokou várost Jünnanban. Egyidejűleg Kína déli részén az éhező parasztok többször fellázadtak.

A zavargások kiterjedtek a hadseregre is. 1907 februárjában a katonák fellázadtak Vucsangban. Az odarendelt hupeji csapatok nem voltak hajlandók tüzelni testvéreikre. A hatóságok kénytelenek voltak tárgyalásokba bocsátkozni a „lázadókkal" és a zavargást csak azután tudták felszámolni, miután a katonáknak megfizették háromhavi zsoldjukat.**

Az 1906—1908-as események során a „Szövetséges Líga" szervezetileg közeledett a néptömegekhez, nevelődtek és megedződtek a szervezet harci káderei.

Az 1906—1908-as események idején az országban még nem alakult ki forradalmi helyzet. A felkelések nem voltak kapcsolatban az ország fő központjaival, Hankouval, Nankinggal, Sanghajjal és Kantonnal. A „Szövetséges Líga" vezetői tanultak ebből és később a forradalmi munkát főképpen Dél-Kína nagy központjaiban összpontosították.

A forradalmi mozgalom egyes részvevői a feudális bürokrácia önkénye elleni harcban a terrort is alkalmazták. 1907-

* *Szun Jat-szen* Művei. 1. köt. 35. old.

** A külügyminisztérium levéltára, kínai alosztály. 87. sz dokumentum, 65—68. old.

ben Hszü Hszi-ling, a „Pajman" („Üsd a mandzsukat") harci szervezet tagja megölte En Minget, Anhuj tartomány kormányzóját. Ennek a mandzsu szatrapának a meggyilkolása ismeretessé vált az egész országban. A „Szung Ji-kuang" harci szervezet tagja, akit ebben az ügyben letartóztattak, a kihallgatáson kijelentette:

„Át kell alakítanunk az egész államrendet, különben India és Korea sorsára jutunk. Leigáznak bennünket az idegen hatalmak és országunkat felosztják egymás között. Hogyan kényszerítsük rá vak kormányunkat, hogy ezt megértse? Beleegyeznék, hogy testemet darabokra vágják és csontomat porrátörjék, ha ezen az áron vezetőink szeméről lehullna a hályog. Most börtönbe zártak és halálbüntetés vár rám, de nem félek, mert tudom, hogy százak és ezrek lépnek nyomomba és minél több lesz a kivégzés és a kínzás, annál sürübbek lesznek testvéreink sorai. Nem magamat sajnálom, hanem a kínai népet, amely rövidesen hazátlan lesz, mint a zsidók"*.

A forradalmi mozgalomban résztvettek Kína haladó asszonyai is. Az egyik első nőforradalmár Csiu Csin költönő, a hóhérok kezétől esett el a csekiangi felkelés idején.

A forradalmárok sorai nőttek: diákok és tisztek, parasztok és bányászok, iparosok és kereskedők léptek be Szun Jat-szen pártjába, a titkos társaságokba vagy egyéb forradalmi szervezetekbe.

1907-ben a „Szövetséges Liga" megindította a *Min-pao* című lapot, amelynek a Kuomintang későbbi vezetői voltak a munkatársai. A *Min-pao*-val, amely a köztársaság eszméit népszerüsítette, a „Paohuangtang" párt („A Császár Védelmének Pártja") a *Szin-min-pao* című lap útján vitázott. A lapot Kang Ju-vej alapította; a „Paohuangtang" alkotmányos monarchiáért küzdött. De Szun Jat-szen lapja sokkal népszerübb volt Kang Ju-vej lapjánál, ami tökéletesen törvényszerü, hiszen abban az időben már maguk a mandzsu vezetők is az alkotmány hívei voltak.

---

* Leningrádi Kozponti Állami Történeti Levéltár, 390. sz. dokumentum, 217—218. old.

Szun Jat-szen a Kínában és a külföldön folyó forradalmi tevékenységnek nagyszerű szervezője és lelkesítője volt. Üldözték, fejére 100 000 dollárt tűztek ki, de semmi sem törte meg Szun Jat-szennek, a forradalmárnak és hazafinak akaraterejét. Már régen kénytelen volt emigrálni Kínából. A Csing kormány követelésére a francia kormány kiutasította Hanoïból. Kénytelen volt az Egyesült Államokba utazni. Az amerikai Barker, aki abban az időben ismerte, elmondja emlékirataiban, hogy Szun Jat-szennek beszélgetés közben tanácsolta: ne járjon az idegen város utcáin egyedül. Szun Jat-szen így válaszolt Barkernek: „Ha néhány évvel ezelőtt meggyilkolnak, ez valóban sajnálatos lett volna: akkor nélkülözhetetlen voltam. Ma az én életemnek nincs jelentősége. Szervezetünk erös. Sok kínai van, aki elfoglalhatja helyemet. Nem baj, ha engem megölnek".

Személyes szerénység, bátorság, feltétlen odaadás a forradalom ügye iránt — ez jellemezte az új Kína vezérét.

A növekvő forradalmi mozgalom kényszerítette az uralkodó osztályokat és Kína kormányzó rétegét, hogy jelentékenyebb reformokat kezdjenek, mint 1901—1905-ig. Ezeknek a műveleteknek az volt a fő értelmük, hogy feltartóztassák a forradalom kirobbanását. Olyan vezető államférfiak, mint Csang Cse-tung és Jüan Si-kaj, azt tanácsolták Ce Hszinek, hogy lépjen a reformok útjára. Javaslataik, éppúgy, mint a reform más híveinek javaslatai, a reakciós mandzsu méltóságok csoportjának ellenállásába ütköztek. A reakciósok vezetője Tö Liang hadügyminiszter volt.

Az uralkodó klikk azonban, élén Ce Hszivel, megértette, hogy a régi rendet változtatások nélkül lehetetlen fenntartani. Ezért 1905 nyarán a kormány elhatározta: külön küldöttséget indít külföldre, hogy tanulmányozza a különböző országok igazgatási formáit. A küldöttség tagjai elökelő méltóságok voltak: Caj Cö herceg, Tuan Fang hunani kormányzó stb. A küldöttség egy részének Caj Cö vezetésével Japánt, Nagybritanniát, Belgiumot és Franciaországot kellett meglátogatnia, a másik részének Tuan Fang vezetésével Németországot, Oroszországot, Ausztriát és az Egyesült Államokat. A küldöttség

elindulása előtt,* 1905 november 25-én rendeletet adtak ki egy külön iroda létesítéséről, amelynek a külföldi politikai rendszerek tanulmányozása és a Kína számára hasznos tapasztalatok felhasználása volt a feladata. Ezzel előre meghatározták a küldöttség munkájának irányát és a kormány további manőverezésének útját. 1906 augusztusában a küldöttség hazatért és jelentést tett Nyugat egyes politikai intézményeinek célszerűségéről. A javaslatok tanulmányozására bizottságot alakítottak, amelyet Csun herceg,** a császár fivére vezetett.

1906 szeptember elsején rendeletet tettek közzé az alkotmányos törvények elökészítésének megkezdéséről.

A rendelet a következő sorokat tartalmazta:

„Politikai intézményeink a legrégibb idők óta változatlanok maradtak — ez a helyzet napról-napra közeledő veszélyekkel és bajokkal fenyeget... Caj Cö herceg és társai most visszatértek és jelentést tettek. Úgy vélik, hogy az állam jólétének hiányosságai a hivatalnokok és a nép közötti távolságból és a főváros és a tartományok közötti laza együttmüködésből származnak. A hivatalnokok nem ismerik a nép szükségleteit, a nép pedig nem érti, hogy mi szükséges az állam biztonsága számára"***.

A továbbiakban a rendeletben az állt, hogy az idegen államok virágzását és hatalmát jelentős mértékben az alkotmányos kormányzás alapelvei eredményezik és ezért ezeket feltétlenül be kell vezetni Kínában is. „Az alkotmány azonban — mondotta a rendelet — még nincs elökészítve, a nép müveletlen, tehát a felesleges sietség nem kívánatos és nem vezet gyakorlati eredményekre"****. Ezért elökészítő intézkedések szükségesek a nép nevelése, a pénzügyek, a hadügy és a rendörség megszervezése terén. Röviden szólva, a Csing kormány már előre

---

* A küldöttségnek 1905 szeptember 24-én kellett volna elindulnia, de az indulást elhalasztották, mert a küldöttség tagjainak vonatára indulás előtt bombát dobtak.

** Csun herceg vezette Berlinbe azt a küldöttséget, amely a boxerfelkelés után bocsánatot kért Ketteler meggyilkolásáért.

*** *M. E. Cameron.* The Reform Movement is China 1898—1912. (A reform-mozgalom Kínában 1898—1912.) London 1931. 103. old.

**** Ugyanott.

tartalékolt magának lehetőséget a hangoztatott ígéretek teljesítésének elhalasztására.

1907 szeptember 20-án rendeletet adtak ki a Közigazgatási és Alkotmányos Ellenőrzés Legfelső Kamarájának megalakításáról, amely a főnemességből és magasrangú hivatalnokokból állott. Október 19-én rendelet jelent meg a tartományi tanácskozó bizottságok megszervezéséről. A lakosságnak 0,3%-a kapott képviseleti jogot a tartományi tanácskozó bizottságokba, vagyis a bizottságokban csak a nagypolgárságnak és földbirtokosoknak volt képviseletük.

1908 augusztus 27-én kormányrendelet jelent meg, amely kifejtette a jövendőbeli alkotmány alapelveit.

Az alapelvek szerint a császár abszolút hatalmát a parlament összehívása után is megtartotta volna. A parlament funkcióinak tisztán a tanácskozásra kellett volna korlátozódniok. Kidolgozták az alkotmány előkészítő intézkedéseinek kilencéves programját az 1908—1909. évtől kezdve. A program a parlament összehívását ezeknek a munkálatoknak a kilencedik évére tervezte, azaz 1916—1917-re*.

Az ország elutasítóan fogadta a rendeletet. A kormánynak az a nyilvánvalóan kifejezett törekvése, hogy a leendő parlamentet az államügyekre való mindennemű befolyástól megfossza, továbbá az a tény, hogy a parlament összehívását távoli időpontra helyezték, az ország minden részében tovább növelte az ellenzéket Peking politikájával szemben.

1906—1907-ben a kormány néhány reformot hajtott végre a közoktatási rendszer területén. Még 1905 szeptemberében rendeletet adtak ki, amely eltörölte az államvizsgák régi rendszerét. Az iskolai oktatás új rendszerét hozták létre, a legalacsonyabbtól a legmagasabb fokig. Tervbevették a lakosság írni-olvasni tudásának fokozását olyan ütemben, hogy 1914-re az írni-olvasni tudók száma elérje a lakosság 1%-át, 1916-ra pedig 5%-át.

Ezen a téren az átalakítási tervet elég gyorsan végrehajtották. Jelentős elemi-, közép- és főiskola hálózatot hoztak

* A program szövegét lásd *M. E. Cameron.* Id. mű. 205—206. old.

létre, külön leányiskolákat alapítottak. Emelkedett azoknak a fiatalembereknek a száma, akiket külföldre küldtek.

Az ópiumkereskedelem és az ópiumszívás elleni kampány, mely Kantonban folyt le, arra kényszerítette a kormányt, hogy 1906 szeptember 20-án rendeletet adjon ki az ópiumszívás csökkentéséről.* Ezzel a rendelettel a kormány saját ellenőrzése alá akarta vonni az ópiumkereskedelmet, azaz nagyobb jövedelemre akart szert tenni ebből a káros cikkből. Azonkívül a kormány tárgyalásokat kezdett Angliával az ópiumbehozatal fokozatos csökkentéséről (évi 10%-kal). 1908-ban valóban egyezményt írtak alá, és hivatalos adatok szerint az ópiumbehozatal Indiából csökkenni is kezdett. A valóságban az ópiumszívás még hosszú évekig Kína legnagyobb csapása maradt.

Tíz évvel előbb hasonló intézkedések esetleg bizonyos időre megszilárdíthatták volna a kormány helyzetét, de „Ázsia ébredésének" korszakában senkit sem elégítettek ki.

A mandzsu feudális hatalom elleni harc 1905-től kezdve egyre növekvő arányokban folyt. Közeledtek a Csing dinasztia fennállásának utolsó évei.

1908 végén két kibékíthetetlen ellenség tünt el a színről, akik formálisan olyan hosszú ideig osztották meg a hatalmat. 1908 november 14-én meghalt az élő ronccsá vált Kuang-hszü császár. Ce Hszi, hűen ahhoz a régi elvéhez, hogy gyermeket ültet a trónra és ezáltal a maga kezében tartja meg a teljhatalmat, a kétéves Pu Jit, az elhunyt császár fivérének, Csun hercegnek a fiát nevezte ki Kína császárává. A Pu Ji trónralépéséről szóló rendelet kiemeli Ce Hszi akaratát: „Tisztelettel megkaptam az özvegy császárnő kegyes rendeletét, amely szerint én örököltem a birodalmat"**.

Ce Hszi azonban nem sokkal élte túl a császárt. November 15-én, 24 óra mulva ő is meghalt.

Csun herceg lett a régens, tehát az állam feje. Ezek a felső

---

* *Ж. Род.* Современный Китай. *(Zs. Rod.* A modern Kína.) Szentpétervár 1912. 9. fej.

** A kulugyminisztérium levéltára, kínai alosztály. 129. sz. dokumentum, 480. old.

uralkodórétegben végbement változások a legreakciósabb csoportok jelentös megerösödésére vezettek, és arra, hogy az államban minden felelös állást a mandzsu nemesség foglalt el.

Jüan Si-kajt eltávolították. A hivatalos leiratban távozását betegségével, reumájával okolták meg. Lényegében egyszerüen elküldték.

Jüan Si-kaj eltávolítása nagy port vert fel, sok magyarázgatást és nyugtalanságot okozott a diplomáciai testületben. Az a kérdés is felmerült, hogy diplomáciai úton tiltakozzanak Jüan Si-kaj elbocsátása miatt, de ezt a tervet nem valósították meg.

A vezetö kínai államférfiak közül csak Csang Cse-tung vett közvetlenül továbbra is részt az állam igazgatásában, de ö se sokkal élte túl Ce Hszit. 1909 végén meghalt. Csang Cse-tung halála elött jelentést tett, amelyben ezt írta: „A Kínai Birodalom jelenleg nehéz helyzetben van. Mindenünnen veszély fenyegeti. A nép nyomorog, a javak kimerültek, mindenki reformot vár"*. Csang Cse-tung halála után Pekingben kizárólag mandzsu hercegek, legnagyobbrészt a császári család tagjai maradtak uralmon.

Annak ellenére, hogy a pekingi kormányban megerösödtek a reakciós elemek, a régens és a hozzá közelállók nem merték abbahagyni az alkotmány elökészítését. Megpróbáltak továbbra is alkotmányos ígéretekkel manöverezni.

1909 novemberében munkához fogtak az 1907-es rendelet alapján alakított tartományi tanácskozó bizottságok. A bizottságokban a kereskedelmi és ipari burzsoázia és a földbirtokosok voltak képviselve. Annak ellenére, hogy a bizottságok, összetételüket tekintve, rendkívül mérsékelt jellegüek voltak, nem akartak belenyugödni az alkotmány vontatott ütemü bevezetésébe.

1910-ben a bizottságok kezdeményezésére petíciós kampány folyt, amely követelte az alkotmány gyorsabb bevezetését.

A tartományi tanácskozó bizottságok tagjainak elsö kül-

* A külügyminisztérium levéltára, kínai alosztály. 132. sz. dokumentum, 117. old.

döttsége 1910 januárjában érkezett Pekingbe. Az volt a célja, hogy elérje a parlament kilencéves megnyitási határidejének megrövidítését. A régenshercegnek átadott memorandumban többek között a következőkkel is indokolták a parlament korábbi megnyitását: „Az utóbbi években a kínai kormány külpolitikájának balsikereit tájékozatlansága, tunyasága és talajtalansága okozta. A szerződéseket hosszú, titokban tartott tárgyalások után két-három személy köti, de a felelősséget ezekért az okmányokért Kína egész sokmilliós lakossága viseli"*.

Mindenütt követelték a parlament megnyitásának meggyorsítását. Ismeretes, hogy kínai hazafiak saját vérükkel írtak leveleket, amelyeket Pekingbe küldtek. Ezeknek a leveleknek a másolatai sokezer példányban forogtak közkézen. Hszü, egy hunani tanító levágta az ujját, és vérrel ezt írta: „Levágtam az ujjam és elküldöm. Kérem a parlament megnyitását". Egy másik hazafi ugyanígy járt el. Ezt írta: „Vérem járuljon hozzá a parlament létrehozásához és a törvényes kormányrend bevezetéséhez"**.

Összesen három petíciós kampányt rendeztek.

1910 október 3-án megnyilt a törvényelőkészítő kamara. Tagjai a tartományi tanácskozó bizottságok képviselőiből és a kormány által kinevezett személyekből kerültek ki. Annak ellenére, hogy a kamara rendkívül mérsékelt irányzatú volt, mégis a parlament összehívásának meggyorsítása és felelős kormány létrehozása mellett foglalt állást.

A kormány kénytelen volt beleegyezni a régens által 1910 november 4-én kiadott rendelet útján, hogy az alkotmányt 1913-ban bevezeti. De ez az új kísérlet az alkotmány bevezetésének elhalasztására csak újabb tiltakozásokat váltott ki.

Ugyanakkor az országban forradalmi helyzet alakult ki, az „alsó rétegek nem akartak" és a „felsők nem tudtak" a régi módon élni.

A növekvő kínai polgárság célja olyan erős hatalom létrehozása volt, mely képes megvédeni Kína gazdasági és politikai

---

* A külügyminisztérium levéltára, kínai alosztály. 133. sz. dokumentum, 44. old.

** Ugyanott.

érdekeit. A XX. század első évtizedében a nemzeti ipar valamelyes haladást ért el, de sikereit nemcsak nehezítette, hanem fenyegette is az idegen tőke növekvő versenye. Kína nehéziparának nagy része idegen tőkések kezében volt (20 nagy hajógyár közül 15; 18 nagy bányavállalat közül 7).

A nemzeti tőke legnagyobb vállalkozása a hanjepingi kohászati kombinát volt, melyet 1890-ben nyitottak meg. A hanjepingi részvénytársaság, mivel pénzre volt szüksége, először a németektől vett fel kölcsönt, aztán 1908-ban a japán Jokohama Banktól. Ez a bank később a hanjepingi társaság kizárólagos hitelezőjévé vált. A kölcsönöket a japánok arra használták fel, hogy a kombinátot fokozatosan befolyásuk alá vonják.

A kulkereskedelem 1902-től 1912-ig 229%-kal emelkedett, a kereskedelmi mérleg passzivitása ez alatt kétszeresére nőtt (50 000 000 taelről 102 000 000 taelra).

Kínának az idegen hatalmakkal folytatott kereskedelmében Anglia változatlanul megőrizte az első helyet, ha a Hongkongon keresztülmenő kereskedelmet figyelembe vesszük. De az angol kereskedelem súlya fokozatosan süllyedt. Ha nem számítjuk a hongkongi kereskedelmet — mint azt a kínai statisztika teszi — akkor Japán már 1913-ban kiszorítja Angliát és elfoglalja az első helyet (Japán — 19%, Anglia — 11,4%, az Egyesült Államok — 7,5%). Kína adóssága az idegen hatalmaknál (kamatok nélkül) összesen 139 000 000 fontsterlinget tett ki. A befektetések összege (a kölcsönökkel együtt) 1902-től 1914-ig 783 000 000 dollárról 1 610 000 000 dollárra emelkedett.*

A kínai burzsoázia tőkéje legnagyobb részét a könnyűiparba fektette be. Az ország kapitalista fejlődésének legnagyobb akadálya az volt, hogy Kína gazdaságilag a külföldi tőkétől függött.

A mezőgazdaságban a feudális viszonyok csökevényei továbbra is túlsúlyban voltak. Még a szépített hivatalos adatok szerint is az ország parasztgazdaságainak felét bérlő vagy feles bérlő művelte.

1911-ben a választásokkal kapcsolatban végzett vizsgálatok

* *C. F. Remer.* Id. mű. 553, 404, 338, 69. old.

eredményei megmutatták, hogy az ország legfontosabb mezőgazdasági tartományaiban a bérlők és feles bérlők száma jóval magasabb volt, mégpedig Szecsuanban 1911-ben 70%, Kiangsziban — 71, Kuangtungban — 78, Hunanban — 71, Kuangsziban — 61%.* A pénzjáradék mellett még mindig nagyon elterjedt volt a természetbeni járadék. Fennállt még a földesúri rendőrség intézménye — a mintuan.

Az idegen tőke behatolása Kínába megnehezítette a mezőgazdaság és a parasztság helyzetét. Kína félgyarmati elnyomásának rendszere arra irányult, hogy az országban fenntartsák a feudális csökevényeket. Az imperializmus politikai és gazdasági uralmának fontos feltétele volt Kína gazdasági és társadalmi rendszerének elmaradottsága. Az imperializmus hatásának ez az oldala a külföldi tőke és a kínai kereskedelmi és uzsoratőke összefonódásában tükröződött vissza. Ezenkívül, mivel a kölcsönök után kamatokat kellett fizetni, a kölcsönöket ki kellett egyenlíteni és meg kellett fizetni a jóvátételeket, az adóterhek egyre súlyosbodtak.

Az imperialisták és ügynökeik Kínában, miután a kínai mezőgazdaságot a mezőgazdasági világpiac ellenőrzése alá helyezték, a mezőgazdasági nyersanyagok árát alacsonyra nyomták. Kínát a kapitalista országok mezőgazdasági nyersanyagellátó függelékévé változtatták.

A parasztság gazdasági helyzete annyira nyomorúságos volt, hogy milliók éhezése mindennapossá vált. 1910—1911-ben rendszeres parasztzavargások kezdődnek az elviselhetetlen életkörülmények következtében. A közeledő forradalomnak legfontosabb mozgatóereje a parasztság.

Kit tartott elsősorban felelősnek a kínai nép ezekért a szenvedésekért? Ki a bűnös abban, hogy éhesek és rongyosak vagyunk? — kérdezték a parasztok.

A külföldi, mandzsu Csing dinasztia — felelték a kínai forradalmárok.

Az egész nép szemében a Csing dinasztia testesítette meg az átélt szerencsétlenségeket. A feudalizmus és imperializmus

* „Agrárkérdés és parasztmozgalom" című tájékoztató 4. köt. Moszkva 1937. 60. old.

megdöntésének alapfeltétele a Csing dinasztia elleni harc volt.

Kína haladó köreinek fokozódó felháborodása a kormány kapituláns külpolitikája ellen szintén hozzájárult a forradalom elökészítéséhez. Ezekben az években Kínában tovább erösödött a nagyhatalmak nyomása.

Az 1907 júniusában aláírt francia-japán egyezmény, amely a japán és francia ázsiai gyarmati birtokok status quojának kölcsönös garanciáját mondotta ki, tartalmazott egy nyilatkozatot Kína függetlenségének és területi sérthetetlenségének elismeréséről. Közismert dolog, hogy az ilyen nyilatkozatok gyakran agresszív aktusokat elöznek meg, és ezért ezt az egyezményt Kínában nagyon elutasítóan fogadták. A kínai kormányra is rendkívül kedvezötlen hatást tett. A cenzorok egész sereg felirattal válaszoltak rá. Se Li-csing cenzor ezt írta: „Japánnak az a szándéka, hogy megvédi Kína területét, Kína számára leírhatatlan veszélyeket von maga után", mivel Japán az álnokság megtestesítöje. Kínának „nem szabad bíznia a japánok hízelgö szavaiban, söt ellenkezöleg, önvédelmi rendszabályokat kell foganatosítani, amíg nem késö; a kínaiak keserüen meg fognak bánni minden késlekedést"*.

A kormánykörökre erös benyomást tett a felirat. A kínai külügyminisztérium bejelentette Japánnak és Franciaországnak, hogy tiltakozik az egyezmény ama pontja ellen, melyben Franciaország és Japán magukra vállalják, hogy „gondoskodnak" a rend fenntartásáról azokon a területeken, amelyek határosak a szerzödö felek befolyási szféráival. A kínai kormány hangsúlyozta, hogy egyedül neki, és nem az idegen hatalmaknak van joga a béke és rend fenntartására az országban. A tiltakozást válasz nélkül hagyták.

Ugyanabban az évben a cári Oroszország és Japán egyezményt kötött, mely szerint Mandzsuriát orosz (északi) és japán (déli) érdekszférára osztották fel. Koreát japán, Külsö-Mongóliát orosz érdekszférának ismerték el.

Nemzetközi helyzetének megszilárdítása céljából Kína 1908-ban Tang Sao-ji vezetésével küldöttséget indított Ameri-

* A külügyminisztérium levéltára, kínai alosztály. 125. sz. dokumentum, 153. old.

kába, mely azonban eredménytelen maradt, mivel az Egyesült Államok az erösödö Japánt elönyben részesítette a gyenge Kínával szemben. November 30-án az Egyesült Államok és Japán között jegyzékváltás történt (az úgynevezett Root—Takahira egyezmény), melyben megint a kínai kormány tudta és hozzájárulása nélkül vállaltak kötelezettséget Kína függetlenségének és sérthetetlenségének fenntartására.

Az amerikai-kínai közeledés gondolatát II. Vilmos császár sugalmazta a kínaiaknak, aki ekkor német-amerikai-kínai szövetséget javasolt*. Könnyü megérteni, hogy Vilmost ebben a kombinációban kevéssé érdekelte Kína. Arra számított, hogy Kína segítségével megegyezhet az Egyesült Államokkal az antant ellen. Vilmos együgyü diplomáciai lépésén az Egyesült Államokban kitünően keresztülláttak és Vilmos tervéből nem lett semmi.

Japán egyezményei Franciaországgal, Oroszországgal és az Egyesült Államokkal 1907—1908-ban Japán növekvö diplomáciai aktivitásáról tanúskodtak. Japán ebben az időben Korea annexióját készítette elö, és napról-napra erösítette Kínára gyakorolt nyomását.

A japán terjeszkedésre az európai hatalmak 1909-ben bank-konzorcium létrehozásával feleltek. A konzorcium szerzödést irt alá arról, hogy Kínának 5,5 millió fontsterling 5%-os kölcsönt nyujt vasutak építésére Hunanban és Hupejban (hukuangi kölcsön). A szerzödésnek nagy politikai jelentösége volt. Nemcsak ellensúlyozta a japán elöretörést Kínában, hanem egyszersmind Oroszországot is figyelmen kívül hagyta. A szerzödés politikai tendenciáját különösen aláhúzta 1910-ben az Egyesült Államok belépése a konzorciumba.

Az amerikai kapitalizmus fokozatosan növelte tevékenységét Kínában. Élénk érdeklödést mutatott Mandzsuria iránt. Jellemzö ebben a tekintetben Knoxnak, az Egyesült Államok külügyminiszterének az a terve, hogy nemzetközi kölcsön nyujtásával vásárolják meg Oroszországtól és Japántól a Keletkínai Vasutat és a Délmandzsuriai Vasutat. (A vasutak inter-

* „Die Grosse Politik". 25. kot „Eine Deutsch-Amerikanisch-Chinesische Entente". (Német-amerikai-kínai antant.)

nacionalizálásának terve). Knox terve megbukott. Mikor az Egyesült Államok belépett a konzorciumba, az amerikai kapitalisták és „a dollárdiplomácia", hívei, Taft és Knox arra számítottak, hogy a bank-konzorcium az amerikai tőke Mandzsuriába való behatolásának és az ottani orosz-japán befolyás csökkentésének eszközévé fog válni.

1910-ben Oroszország és Japán újabb egyezményt írt alá, melyben megerősítették és továbbfejlesztették az 1907-es egyezményt. Ez a megegyezés titkos cikkelyt is tartalmazott, melyben Oroszország és Japán kölcsönösen elismerte egymás jogát arra, hogy befolyási szférájukban csaknem korlátlanul beavatkozzanak a mandzsu ügyekbe. Ez a cikkely arra irányult, hogy meggátolja az Egyesült Államok vagy egy európai hatalom Mandzsuriába való behatolását. Végrehajtása ezenkívül odavezetett, hogy tovább korlátozták Kína szuverenitását Mandzsuriában.

Ugyanabban az évben Japán hivatalosan annektálta és főkormányzósággá változtatta Koreát.

1911-ben tovább bonyolódott Kína nemzetközi helyzete. Február 16-án Oroszország ultimátumot intézett a kínai kormányhoz melyben Kínát az 1881-es szerződés megsértésével vádolta és újabb elöjogokat követelt Nyugat-Kínában és Külső-Mongóliában. A kínai kormány a cárizmus nyomására kénytelen volt teljesíteni ezeket a követeléseket. Ugyanezekben a hónapokban (február-március) Anglia Jünnan tartományban elfoglalta Pjenma vidékét; francia seregek is behatoltak ebbe a tartományba.

A hatalmak Kína felosztásáért folyó harcában új korszak kezdődött. Ennek az új előretörésnek csak egy erős és független Kína tudott volna ellenállni, — a Csing-Kína semmiesetre sem.

Szun Jat-szen nagy érdeme, hogy ezekben az években szervezete segítségével hatalmas munkát végzett a tömegek között és előkészítette őket az ország védelmére képtelen kormány megdöntésére. Propaganda folyt a hadseregben, az újonnan besorozott parasztok között. A hadseregben dolgozó forradalmi káderek legnagyobb része azok közül a fiatal tisztek közül került ki, akik külföldön tanultak, és ott bevonták őket a „Szö-

vetséges Ligába". Ezekre a csapatokra támaszkodva a „Szövetséges Liga" Kuangtung tartományban 1910-ben felkelést indított. A felkelést elnyomták, noha a felkelők komoly ellenállást fejtettek ki. A környező falvak parasztjai szívesen fogadták a visszavonuló felkelő hadsereg szökött katonáit, élelmezték és ruházták őket.

Kuangtungban elnyomták a mozgalmat, de ez volt a Csing kormány utolsó erőfeszítése a növekvő forradalom elfojtására.

A reakció 1895-ben le tudta győzni a forradalmárokat, mivel akkor Szun Jat-szen hívei a tömegek támogatása nélkül, csak mint összeesküvők léptek fel. A reakció külföldi katonai erők segítségével le tudta verni a boxer-felkelést, mert szervezetlen és ösztönös mozgalom volt. A reakció el tudta fojtani az 1906—1908-as évek forradalmi mozgalmát, mivel ez az ország legfőbb útvonalaitól távol folyt le és Kína legfontosabb vidékein még nem alakult ki forradalmi helyzet.

1910—1911-ben a helyzet megváltozott: a parasztmozgalom, a városi szegénység és kispolgárság mozgalma egyre nőtt, a városi kispolgárság és a városi szegénység ekkor a parasztsággal egyidejűleg lépett fel. Ezért volt lehetetlen megtörni a fejlődő mozgalmat. Kína liberális burzsoáziája szintén megváltoztatta álláspontját. Míg 1906—1908-ban még távol tartotta magát a forradalmi mozgalomtól, most a petíciós kampányok megszervezésével, aktív politikai tevékenységbe kezdett. A kormányellenes erők arcvonala tehát kibővült.

KILENCEDIK FEJEZET

AZ 1911—1913-AS FORRADALOM

A népi tömegmozgalom 1910—1911-ben az egész országot elborította. Parasztfelkelések és városi „zavargások" törtek ki Kína csaknem valamennyi tartományában. Ezekről a lázongásokról az akkori sajtó „rizs-zavargások" címén emlékezett meg. A forradalmat megelőző években az országot rengeteg elemi csapás érte. Embermilliók éheztek. Felkelések voltak napirenden a rizs-spekulánsok, a magas árak, a kormány véget nem érő adószedése ellen.

1910-ben felkelések és zavargások voltak olyan városokban, mint Nanking, Csangsa, Lancsou, Talifu, Sanghaj, Kanton. Parasztmegmozdulások törtek ki Csekiang, Hupej, Kiangszi, Hunan, Anhuj, Szecsuan, Kuangtung, Honan tartományban és másutt, főleg Kína déli részén.

Az antifeudális harcot a külföldi imperializmus elleni mozgalom növekedése kísérte. A liberális burzsoázia szélesköru bojkottot szervezett az idegen áruk ellen. Különféle antiimperialista társaságok alakultak.

A hadsereg, főleg az újonnan besorozott csapatok nem álltak ellen ennek a mozgalomnak, sőt egyre jobban a mandzsuellenes, köztársaságpárti hangulat hatása alá kerultek.

Ezeknek az éveknek a népi mozgalma számára az volt a döntő körulmény, hogy most volt vezetője — a forradalmi polgári demokrácia, amely a népi mozgalomra támaszkodott és amelyet a „Szövetséges Liga" egyesített. Bár ez a vezető (polgári osztálykorlátai következtében) nem tudta véghezvinni

Kína teljes politikai és gazdasági átalakításának feladatát, mégis haladó, demokratikus programot tűzött maga elé.

A Csing dinasztiára és a monarchikus rendszerre általánosságban már 1911-ben döntő csapást mértek. A „Szövetséges Liga" Kantonban felkelést készített elő, szervezőmunkájának súlypontját itt az újonnan alakított csapatok egységeire helyezte.

Kantonban a felkelés előkészítését Huang Hszing, a kínai forradalmi mozgalom egyik aktív tagja vezette. A felkelést most is egy kis forradalmi csoport segítségével akarták megszervezni. A „Szövetséges Liga" még nem hagyott fel az összeesküvő harci módszerekkel. 1911 április 28-án fellázadt a meggyőzött forradalmi csapatok egyik egysége. Felgyujtották a kantoni főkormányzó házát. El akarták foglalni a jament is, hogy ezzel megbénítsák a kormánygépezetet. De ez az ütés nem volt elég jól kiszámítva. Az épületet védő csapatok ellenálltak a forradalmároknak. A megmozdulást leverték.

Szun Jat-szen ennek ellenére sokra értékelte ezt a felkelést: „Ebben az időben zajlott le a kuangtungi felkelés is. Legdicsőbb forradalmáraink vettek benne részt. Bár itt is vereséget szenvedtunk, a hetvenkét hős nagyszerű tettei az egész világon ismertté váltak. Ez volt tizedik vereségünk. De a kuangtungi felkelés veresége után a forradalom híveinek száma napról napra nőtt..."*

1911-ben a forradalmi szervezetek hálózata kiszélesedett, élénken működtek a titkos társaságok. A kantoni felkelés a harc folytatására lelkesített. Leverése után a forradalmi tevékenység központja Vucsang lett.

Itt összpontosították a mozgósított katonákat. Ezenkívul a déli városokban úgynevezett népfelkelő-önkéntes csapatokat alakítottak, amelyek készen állottak arra, hogy felvegyék a harcot a hatalmak Kína épsége ellen irányuló új merényletei ellen. Lényegében ezek mandzsuellenes beállítottságú csapatok voltak. Itt összpontosult a parasztmozgalom is.

A „Szövetséges Liga" vezetősége a fegyveres felkelést 1911 végére tervezte.

---

* *Szun Jat-szen* Művei 1 kot 40 old

A forradalmi propaganda sikerét a Csing kormány politikája is elősegítette. A kormány 1911 május 9-én rendeletet adott ki a vasutak nacionalizálásáról.

A rendelet szerint a részvénytulajdonosok részvényeik névértékének csak egy részét kapták meg, a déli burzsoázia pedig jelentős összegeket fektetett ilyen részvényekbe. Így a kormány rendelete a burzsoázia érdekeit sértette. A kormány azért adta ki ezt a rendeletet, hogy a nemzeti burzsoázia ne akadályozhassa a külföldi államokkal kötött üzletekben, hogy meggyengítse a kínai polgárság pozícióit, megakadályozza a tartományok önállóságának erősödését, és végül, hogy új kölcsönt kapjon a külföldi bankoktól. Május 20-án a Csing kormány, valamint Anglia, Franciaország, Németország és az Egyesült Államok bank-konzorciuma között egyezmény jött létre, amely szerint Kína 6 000 000 fontsterling 5%-os hukuangi kölcsönt kap. A kölcsön a hukuangi vasútépítkezésre szolgált. A pekingi kormány új, nemzetellenes cselekménye volt az a csepp, amelytől kicsordult a pohár. Még a kínai polgárság mérsékelt köreinek türelme is elfogyott.

Az utóbbi években a kínai polgárságot az az állandó törekvés jellemezte, hogy saját erejéből építsen vasutat. Ez anyagi előnyöket is ígért és megfelelt a növekvő nemzeti öntudatnak is.

A kormány határozata a külföldi vasútépítési kölcsönről rendkívül erős felháborodást keltett. Hunanban a tartományi bizottság tiltakozott. Nagy volt a felháborodás Kuangtungban is. De az események súlypontja Szecsuan tartományban volt. A szecsuani polgárságot érte a legnagyobb károsodás a kormány határozata miatt: alig kapott vissza többet, mint a vasútépítésbe fektetett tőkéjének a felét.

Csengtuban (Szecsuan fővárosa) megalakult a „Vasúti Liga", amely harcot akart szervezni az ellen, hogy a kormány bitorolja a részvényesek jogait.

A Liga kezdeményezésére Csengtuban hatalmas gyülést tartottak, amelyen elhatározták, hogy függőben tartanak minden ügyet és nem fizetnek adót mindaddig, amíg el nem intézik a vitás kérdéseket a pekingi kormánnyal.

Csengtuban sztrájkoltak a diákok, a kereskedők; bezárták

a piacokat. Megmozdulások voltak a falvakban is: a parasztok megtagadták az adófizetést, sok helyen lerombolták a rendőrség épületét.

Szeptember 7-én Csao Er-feng, a tartomány főkormányzója, tárgyalás ürügyével magához hivatta a felkelés vezetőit és letartóztatta őket. Ez a lépés adott jelt a felkelés megkezdésére, amelyben a katonákon és a városiakon kívül a közeli falvakból érkező parasztok is résztvettek. Csao Er-fenget, a tartomány főkormányzóját megölték, fejét póznára tűzték ezzel a felirattal: „Életében szeretett az emberekre felülről nézni. Megteheti ezt halála után is".

A szecsuani mozgalom, a mozgalom tömegjellege a megelőző események következménye volt. A felkelés vezetésében kiemelkedő szerepet játszott Lo Lun diák, aki kapcsolatban állt az emigráns kínai forradalmárokkal. A kormány a felkelők ellen többezer emberből álló csapatot küldött. Szeptember közepén leverték a szecsuani felkelést, de ez a kormány utolsó győzelme volt.

A „Szövetséges Liga" tevékenyen tovább készült az új felkelésre Hankouban és Vucsangban.

Zsuj Cseng főkormányzó azzal a kéréssel fordult a külföldi hatalmak konzuljaihoz, hogy felkelés esetén támogassák.

Vucsangban a forradalom kitörését gyorsította az a tény, hogy a rendőrség megtalálta a „Szövetséges Liga" titkos helyiségét, és ezért a Liga bizottsága elhatározta, hogy nem késlekedik. Október 10-én a felkelés megkezdődött.* A „Szövetséges Liga" vezetőinek távolléte miatt (Szun Jat-szen Amerikában volt, Huang Hszing, Cseng Csi-mej és mások délen tartózkodtak) a „Szövetséges Liga" bizottsága elhatározta, hogy Li Jüan-hung ezredest kéri fel a forradalmi csapatok vezetésére. A forradalmárok küldöttségének megjelenése megrémítette Li Jüan-hungot, mert addig nem volt kapcsolatban a forradalmi mozgalommal. Ennek ellenére elfogadta a bizottság ajánlatát. Li Jüan-hung előtérbe helyezése és elég fontos politikai szerepe a következő években a jobboldali köztársasági köröknek

* A vucsangi felkelés volt az 1911—13-as forradalom kezdete.

azzal a törekvésével magyarázható, hogy saját, mérsékelt politikát követő képviselőjét emelje ki.

Október 11-én Li Jüan-hung felhívással fordult a lakossághoz, hogy fogjanak össze a mandzsu dinasztia megdöntésére.

Li Jüan-hung később egy kínai tengernagyhoz intézett levelében így magyarázta a történteket: „A forradalmárok körülfogták táboromat, letartóztattak és halállal fenyegettek, ha nem leszek biztosuk... Mindaz, ami történt, kevéssé függött tőlem. A tegnapi csatában a tisztek nem vettek részt, de a katonák szétverték és bátran üldözték az ellenséget... Kijelentettük, hogy a kínai államot saját testvéreinknek kell kormányozniok".

A forradalmi hullám olyan embereket is magával ragadott, akik előzőleg nem is gondoltak a forradalomra. A forradalom nagyon gyors ütemben terjedt. Vucsang után Hankouban és Hanjangban is megalakult a forradalmi hatalom. A hanjangi fegyverraktár dolgozói döntő szerepet játszottak a város elfoglalásában.

Az események hatása alatt a pekingi kormány teljesen elvesztette a fejét. Október 11-én közleményt adott ki, amely beszámolt a kezdődő felkelésről és Zsuj Cseng főkormányzó „energikus tevékenységéről" a felkelés felszámolása terén. Október 12-én új közlemény jelent meg, amely így szólt: „Őszintén csodálkozunk és meg vagyunk lepve. A csapatok és a forradalmárok régen megegyeztek, hogy közösen hajtják végre a lázadást". Mindenért Zsuj Csengre hárították a felelősséget.

Október 14-én a kormány Jüan Si-kajt nevezte ki Hankou főkormányzójává. Jüan Si-kaj, a ravasz udvaronc, betegségére hivatkozva kijelentette, hogy nem fogadhatja el a kinevezést: várt és ezzel akarta magát nélkülözhetetlenné tenni.

A forradalom egyre inkább tömegjelleget öltött. Délen a parasztmozgalom határozott irányt vett, a parasztság volt a forradalom fő mozgató ereje. Erről írnak a legfigyelmesebb külföldi megfigyelők.

A „Russzkoje Szlovo" tudósítója így írta le Kínát 1914 őszén: „Középkínát parasztforradalom ragadta magával.

A parasztok, szántóvetők kapával felfegyverezve a városokba özönlenek, élelmiszert szállítanak a forradalmároknak, csatlakoznak a csapatokhoz, lovakat és fogatokat adnak a szállításhoz. A kis városok fegyverraktárait kiürítették, a fegyvereket szétosztották a lakosság közt. A forradalmárok által elfoglalt városokban hazafias felvonulásokat tartanak, zászlókkal, amelyeken «Kína felszabadítása» felirat áll. A lakosság mindenütt lelkesen csatlakozik a felvonulókhoz"*.

A forradalomban a proletariátus is jelentős szerepet játszott. Sok város helyőrsége a forradalmárok oldalára állt. Október 18-án csatlakozott a forradalomhoz Jicsang, majd Csangsa, Sase és más városok.

Csang Piao honani tábornok csapatai, amelyek hűek maradtak a pekingi kormányhoz, vereséget szenvedtek. Hanjang és Hankou körül harcok fejlödtek ki a forradalmi és a mandzsu-kínai csapatok között.

Október 20-án Vucsangban ideiglenes forradalmi kormány alakult, Huang Hszingnek, a „Szövetséges Liga" egyik vezetőjének vezetésével. Huang Hszing helyettese és a főparancsnok Li Jüan-hung tábornok lett.

Október végén és november elején egyre több város és tartomány csatlakozott a forradalomhoz.

Különös jelentősége volt Sanghaj csatlakozásának a forradalomhoz, ahol a forradalmi harcban éppúgy résztvettek a munkások, mint Hanjangban és Jicsangban. Itt alakult meg az első szakszervezet — a sangháji fegyvergyár dolgozóinak szövetsége.

November 3-án Sanghajban megalakult az ideiglenes forradalmi kormány. A kormány élén Cseng Csi-mej állt, aki már a forradalmi mozgalomban is résztvett, de tényleges vezetője egy régi kínai diplomata, Vu Ting-fang volt, aki a sikerek láttán csatlakozott a forradalmárokhoz. Az a tény, hogy a mozgalomnak két központja volt, gyengítette a forradalom fejlödését.

Az 1911-es forradalmi mozgalom jellegzetes sajátsága, amely a további évek folyamán is kifejezésre jutott, az volt,

* „Russzkoje Szlovo". 1911. október 4 (17).

hogy a forradalmi erők az ország déli részében összpontosultak. Ennek az az oka, hogy Kína déli része ipari szempontból fejlettebb volt. A nemzeti ipar központjaiban — Sanghaj, Hankou, Kanton és Nanking városában összpontosult a nemzeti burzsoázia és a proletariátus.

Nem kevéssé járult hozzá a forradalom sikereihez az, hogy délen az agrármozgalom hatalmas lendületet vett. A déli tartományokban az egész parasztság kétharmad-háromnegyedrésze — mint bérlő — mások földjén dolgozott s a feudális kizsákmányolás és a földbirtokosok elnyomása itt volt a legsúlyosabb.

A „Szövetséges Liga" tevékenységét délre összpontosította, ahol antifeudális forradalmi jelszavai alkalmas talajra találtak.

A forradalmi mozgalom főerőit a forradalmat vezető demokratikus burzsoázia és a parasztság képviselte. De a forradalom során tevékenyen csatlakozott a mozgalomhoz a liberális monarchista burzsoázia, amely távol állt a „Szövetséges Liga" forradalmi törekvéseitől. Ez a burzsoázia, bejutva a tartományi tanácskozó bizottságokba, gyorsan liberális köztársasági színeket öltött. Sokhelyütt ezek a bizottságok vették kezükbe a hatalmat.

Már a forradalom első heteiben kezdett megmutatkozni az eltávolodás a tömegmozgalom és a hatalom birtokába jutott liberális burzsoázia politikája között. Sanghajban a burzsoá kormány lefegyverezte a kulikat, akik puskát szereztek a fegyvergyárból. Kantonban a burzsoázia legmérsékeltebb körei hajlottak arra, hogy kompromisszumot kössenek a mandzsu hatalommal Csang Ming-csin, Kuangtung főkormányzójának közvetítésével. De a harc kimenetelét Kantonban nem a liberális burzsoázia, hanem a tömegek döntötték el. A városi szegénység rendkívül aktív volt, megalakította a „független kantoni köztársaság" hadseregének csapatait. Ezek a forradalmi csapatok, amelyekben Kanton munkásai is résztvettek, uralomra jutottak a városban. A tömegek nyomására a burzsoázia legnagyobb része, elsősorban a városi kispolgárság, lemondott a mandzsukkal való egyezkedésről. Kanton csatlakozott a forradalmi mozgalomhoz.

A „Szövetséges Liga" a forradalom kezdetéig a kínai bur-

zsoázia legdemokratikusabb köreit egyesítette: az értelmiséget, a városi kispolgárságot és a nemzeti nagyburzsoázia egyes képviselőit. Fő támasza katonai szempontból is a parasztság volt. A forradalom kitörése után a „Szövetséges Liga" szociális összetétele jelentős mértékben megváltozott és taglétszáma néhány hónap alatt tízezerről háromszázezerre emelkedett.

A Csing kormány ugyanakkor különböző rendeletek segítségével egyrészt a reakció erőit próbálta mozgósítani, másrészt igyekezett saját kezében tartani a hatalmat és úr maradni az országban.

Október 22-én rendelet jelent meg az alkotmányozó kamara második ülésszakának megnyitásáról. Ez a lépés már senkit sem elégíthetett ki. A kamara követelte Seng Hszüan-huaj posta- és közlekedésügyi miniszter eltávolítását, aki közvetlenül felelős volt azért, hogy a vasútépítkezést a külföldiek kezébe adták. A régens szívesen hárította az egész bűnt Sengre, és elbocsátotta. Sorra meghiúsultak a kormány kísérletei, amelyekkel fegyveres erők segítségéhez akart folyamodni a forradalmárok ellen. A Mandzsuriából kivont katonai egységek Liangcsouba érkezve, megtagadták az engedelmességet. Néhány egység parancsnoka a kormánytól nem fiktív, hanem valóságos alkotmányt követelt, továbbá azt, hogy adjon ki amnesztiát. Október 27-én a pekingi kormány kinevezte Jüan Si-kajt a forradalmárok ellen a Jangce folyó medencéjében hadműveleteket folytató (jobbanmondva nem folytató) egész haderejének parancsnokává. Néhány nap mulva miniszterelnökké nevezték ki. De Jüan Si-kaj nem sietett eleget tenni kötelességeinek. Korosztovec orosz követ véleménye szerint ez azzal magyarázható, hogy „Jüan Si-kaj már nem bízhat úgy a hadseregben, mint hat évvel ezelőtt, mikor az élén állt. A forradalmi propaganda olyan sikereket ért el, hogy állítólag még a vezérkarban is van néhány tiszt, aki rendszeres kapcsolatban áll a forradalmárokkal és értesíti őket minden hadműveletről"*.

Az udvar és az északi reakciós földbirtokos-burzsoá körök

* „Nemzetkozi kapcsolatok az imperializmus korszakában". A cári és az ideiglenes kormány levéltárának okmányai, 1878—1917. 2. sorozat, 1900—1913 18 köt. 2. rész. Goszpolityizdat 1938. 677. sz. okmány. (oroszul).

Jüan Si-kajhoz fűzték minden reményüket. A reakciós Jüan Si-kajnak, az áruló kalandornak kellett volna biztosítani a nekik szükséges rendet. Jüan Si-kaj azonban, amikor novemberben miniszterelnök lett, nem sietett megkezdeni a hadműveleteket a forradalmi dél ellen. Arra számított, hogy az idő neki dolgozik: a nagyhatalmak támogatni fogják az északiakat a forradalmárok ellen, és a forradalmi táborban hasadás állhat be.

Ezek a számítások nem voltak alaptalanok.

A forradalmi események folyamán a mozgalom vezetősége vissza akarta tartani a tömegek antiimperialista törekvéseit, mivel tudta, hogy az imperialisták csak az alkalmas pillanatot várják a beavatkozásra. A nagyhatalmak már a forradalom első napjaiban kezdték összevonni csapataikat a forradalmi események központjaiban. Hankouban Kavasima japán ellentengernagy vezetésével partraszálltak a nagyhatalmak csapatai. Német, később angol, japán stb. hadihajók is érkeztek ide.

Több ország kormányköreiben felvetették a beavatkozás megszervezésének kérdését. A kezdeményezés Japántól indult ki. Tanaka, az ismert japán tábornok, kormánya megbízásából kidolgozott egy beavatkozási tervet, melyet Oroszországgal közösen kellett volna megvalósítani. Tanaka azt javasolta, hogy küldjenek hadsereget Kínába a kínai császár támogatására, bár a valóságban Japán még a monarchia restaurációja árán sem akart Kínában szilárd politikai helyzetet létrehozni.* Oroszország célszerűnek tartotta, hogy kitérjen a javaslat elfogadása elől.

Ez alkalommal csak azért nem történt meg a beavatkozás, mert a hatalmak között ellentétek voltak, s nem akartak egy országnak sem lehetőséget adni arra, hogy a kedvező politikai helyzetet egyoldalúan a maga javára fordíthassa.

Jüan Si-kaj kinevezése a diplomáciai testület majdnem egyhangú helyeslésével találkozott. Az imperialisták benne látták annak a politikának képviselőjét, amely biztosította a számukra szükséges rendet. Jüan Si-kaj jól tudta, hogyan véleked-

* „Nemzetközi kapcsolatok az imperializmus korszakában". 2. sorozat, 1900—1913. 18. kot. 2 rész. 787, 802. sz. okmány.

nek róla a nagyhatalmak és evvel kapcsolatban dolgozta ki politikai terveit.

Juan Si-kaj azon is mesterkedett, hogy a déli forradalmárok állhatatlan elemeire hatást gyakoroljon. Pekingben új kormány alakult, Liang Csi-csao, az 1898-as reformok vezetője és néhány liberális hírben álló kantoni politikus részvételével.

1911 november 26-án formálisan kikiáltották az alkotmányos rendet, a régens esküt tett az alkotmányra. Ezeknek az intézkedéseknek kellett biztosítaniuk az északi seregek egyidejüleg megindult támadásának politikai sikerét.

November 27-én elfoglalták Hanjangot. De a déliek ezt a balsikerüket kiegyenlítették azzal, hogy december 2-án elfoglalták Nankingot. A hadműveletek nem fejlödtek tovább. December 3-án észak és dél fegyverszünetet kötött.

Jüan Si-kaj és Li Jüan-hung tárgyalásokat kezdtek a megegyezés feltételeiről. Hogy a tárgyalások menetét megkönnyítsék, december 6-án Csun régensherceg — akit hatalmának rövid ideje alatt mindenki meggyülölt — elhagyta a politika színterét. Formálisan a jelentéktelen Lung Ju császárnö (Kuang-hszü özvegye) került hatalomra. A tényleges hatalom azonban Jüan Si-kaj kezében összpontosult.

A tárgyalásokon megegyeztek, hogy összehívják észak és dél békekonferenciáját.

A déli liberális burzsoázia, mely vezetö szerepet biztosított magának a forradalmi kormányban, polgárháborútól és agrárforradalomtól félt, ezért hajlani kezdett az északkal való kompromisszumra. Jüan Si-kaj, a politikai kaméleon, szintén erre törekedett, mert remélte, hogy így a maga szempontjából elönyösen tudja megoldani a kérdést. December 18-án összehívták észak és dél békekonferenciáját. Északot Tang Sao-ji, Jüan Si-kaj személyi titkára, a délieket Vu Ting-fang képviselte. Ezzel majdnem egyidejüleg (december 21-én) Nankingban megkezdödött a vucsangi és a sanghaji kormány képviselöinek konferenciája, ahol megegyeztek abban, hogy a forradalmi erök föparancsnoka Li Juan-hung lesz.

Ebben az idöben tért vissza Kínába Szun Jat-szen, a forradalom vezére. A vucsangi felkelés idején Kolumbiában tartózkodott. A kínai eseményekről sürgönyben értesítették. Szun

nem vesztegette az időt, hazájába indult Európán keresztül. Útközben meg akarta tudni, hogyan fogadták Nyugat-Európa vezető körei a kínai eseményeket.

A londoni és párizsi külügyminisztérium biztosította Szun Jat-szent, hogy a Csing kormánynak nem nyujtanak pénzbeli támogatást. De Szun Jat-szennek sem sikerült kölcsönt szereznie a forradalmi Kína számára. Közölték vele, hogy a nagyhatalmak annak a kormánynak fognak kölcsönt nyujtani, amelyik az országban megszerzi a tényleges hatalmat.

1911 december 24-én, sokévi számkivetés után, Szun Jat-szen visszatért hazájába. Sanghajban ünnepélyes fogadtatást rendeztek számára.

Kína politikai helyzetét 1911 végén a társadalom legkülönbözőbb rétegeinek hatalmas méretű politikai aktivitása jellemezte. Délen számos ujságot adtak ki, gyüléseket és tüntetéseket rendeztek. A földhöz való egyenlő jog népszerű gondolata elősegítette a parasztmozgalom kibontakozását: sok helyen a parasztok megtagadták az adófizetést, bérfizetést stb.

Az agrárforradalom perspektívája nemcsak a földesurakat, hanem a liberális burzsoáziát is megrémítette, hiszen ezer szál füzte a földbirtokos osztályhoz, és az ország mielőbbi „megbékítésére" törekedett. Ezért is igyekezett megegyezésre jutni Jüan Si-kajjal.

A politikai helyzetnek fontos tényezője volt az imperialista államok nyomása is. Ezek közvetlen beavatkozással fenyegettek, s Hankouban, Nankingban, Sanghajban, Csefuban és Kantonban csapatokat tettek partra. Japán erős flottát vont össze Incsonnál.

December 20-án a hat nagyhatalom képviselői azonos tartalmú jegyzékkel fordultak a tárgyalásokat vezető megbízottakhoz. A jegyzékben ez állt:

„... kormánya úgy találja, hogy a Kínában folyó harc folytatása nemcsak ezt az országot, hanem a külföldiek anyagi érdekeit és biztonságát is veszélyezteti. Megőrizve az általa eddig is elfoglalt teljes semlegesség álláspontját, ... kormánya szükségesnek tartja, hogy félhivatalosan felhívja mind a két küldöttség figyelmét annak szükségességére, hogy a lehető leghamarabb jussanak olyan megegyezésre, mely végetvet a jelen-

legi konfliktusnak, mivel meg van győződve arról, hogy ez az álláspont mindkét fél kívánságának megfelel"*.

A hatalmak fellépése egyedül Jüan Si-kaj számára volt előnyös. Neki az volt az érdeke, hogy időt nyerjen, mivel a forradalmi hullám lecsillapodására és az idegen hatalmak segítségére számított. A déliek küldöttsége, melyet Vu Ting-fang, a forradalom liberális útitársainak tipikus képviselője vezetett, nem tudott elég keményen kitartani. Tudomásul vette a nagyhatalmak lépését. A konferencia kezdett elhúzódni. A hadműveletek nem indultak meg újra.

A konferencián a déliek ragaszkodtak a monarchia felszámolásához és a köztársaság megalakításához. A konferencián nem tudtak megegyezni ebben a kérdésben és hosszú vita után a kérdés eldöntését az összehívandó Nemzetgyülésre bízták.

Időközben a forradalmi dél vezetői összehívták a tartományok képviselőinek konferenciáját, ahol december 29-én Szun Jat-szent megválasztották a köztársaság ideiglenes elnökévé.

Jüan Si-kaj, érezve, hogy a talaj kicsúszik lába alól, és hogy kihajíthatják a politikai élet arénájából, 1912 január 2-án Tang Sao-jit visszahívta Pekingbe és a délieket újra háborúval kezdte fenyegetni.

A déliek táborában nem mindenki bízott Szun Jat-szenben: túlságosan baloldali volt. A liberális burzsoázia viszont kompromisszumot akart kötni az északiakkal, félt a hatalmak közbelépésétől, de ugyanakkor félt a tömegektől is.

A jövő szempontjából rendkívül fontos volt. milyen álláspontot foglal el Szun Jat-szen: a Csing dinasztia forradalmi megdöntésére törekszik-e, kiszélesítve a forradalom tömegbázisát, vagypedig folytatja a déli vezetőség által eddig elfogadott vonalat, mely kiegyezésre törekedett az északiakkal.

Szun Jat-szen tevékenységét a köztársaság elnöki székében mérséklet és óvatosság vezette, ami kapóra jött politikai ellenfeleinek. 1912 január 2-ái Szun Jat-szen felhívással fordult a néphez. Ezt mondotta:

---

* „Nemzetközi kapcsolatok az imperializmus korszakában". 2. sorozat, 1900—1913. 19. köt. 1. rész. 195. old.

„Azt állítom, hogy az állam alapja a nép. A különböző nemzetiségek, mint a han (kínai. — *G. J.*), mandzsu, mongol, mohamedán, tibeti, melyek egy államban éltek, egy nemzetté egyesültek. Ezt nevezem nemzeti egységnek.

Amióta a forradalom fellángolt Vucsangban, több mint tíz tartomány kiáltotta ki függetlenségét. Függetlenségen egyrészt azt értjük, hogy megszabadulunk a Csingektől, másrészt, hogy egyesítünk minden tartományt, Mongóliát és Tibetet is. Ezért federatív kormányra lesz szükség. Ezt nevezem területi egységnek.

Az igazság hadserege először kezdett a mi ügyünkért harcolni, az említett tartományokban sok a felkelő katona, de a hadsereg erői, bár egy a céljuk, nincsenek egységes ellenőrzés alatt, nincs egységes szervezetük. Közös parancsnokság alatt kell a hadsereget egyesíteni a közös ügy érdekében. Ezt nevezem a katonai szervezet egységének.

Az állam területe nagy, a különböző tartományoknak megvannak a saját szokásaik; a mandzsu kormány erővel központosítani akarta őket, az alkotmányos kormányzás hamis cégére alatt. Ezt most rendeznünk kell olymódon, hogy minden tartomány önkormányzattal rendelkezzék, és mind szövetségben álljon egy közös központi kormány vezetése alatt. Ez az, amit a belső adminisztráció egységének nevezek.

A mandzsu kormány, mely kénytelen volt magát névleg alkotmányosnak nevezni, elrabolta a nép pénzét, új adókat szedett és a népet a végső nyomorba taszította. A jövőben a kormány a nemzeti kiadásokat azoknak a gazdasági elveknek, azoknak a nézeteknek megfelelően fogja megállapítani, melyek biztosítják a nép boldogságát. Ez az, amit a pénzügyek egységének nevezek"*.

A továbbiakban Szun Jat-szen kijelentette, hogy ez politikájának alapja és ezt kellőképpen végre fogja hajtani.

Ebben a beszédben Szun Jat-szen széleskörű tevékenységi programot állított fel, de a felhívásban nincsenek benne a „Szö-

* „The China Year Book". (Kínai Évkönyv.) London 1913 469—470. old.

vetséges Liga" programjának főbb pontjai. A földtulajdon kiegyenlítéséről nem mond semmit.

1912 január 5-én Szun Jat-szen felhívással fordult a baráti nemzetekhez. Ebben a felhívásban hangsúlyozta, hogy az új kormány lojális marad a Kína által régebben kötött szerződésekhez. Alapgondolata a független, erős, a többi hatalmakkal egyenjogú Kínáért folyó harc eszméje volt.

„Minden törekvésünk végcélja, hogy olyan szilárd alapokon álló nemzeti hatalmat hozzunk létre, mely megfelel országunk erejének. Változatlanul az lesz a célunk, hogy a többi nemzetekkel és kormányokkal a lehető legjobb viszonyban maradjunk. Reméljük, hogy az irántunk jó szándékot tanúsító idegen hatalmak még szorosabbra fűzik velünk a barátság szálait. Reméljük, hogy belátással lesznek irántunk, munkánknak abban a szakaszában, amelyben még nem végeztük el az elénk tüzött feladatokat. Bízunk abban, hogy segítenek valóraváltani azokat a széles távlatokat, amelyeket magunk elé tüztünk, és amelyek felé ők régóta hiába igyekeztek népünket irányítani.

Mikor a Kínai Köztársaság ezzel az üzenettel fordul az egész világhoz, és jókívánságait küldi minden nemzetnek, reméli, hogy fel fogják venni a népek családjába, nemcsak azért, hogy élhessen az azzal járó jogokkal és előjogokkal, hanem azért is, hogy résztvehessen a civilizáció terjesztésének nagy, közös munkájában"*.

Ezeken az okmányokon kívül Szun Jat-szen, mikor elnökké választották, kiadott egy ideiglenes katonai törvényt, kölcsönt bocsátott ki stb. De nem fogott semmibe, ami megváltoztatta volna a társadalmi és gazdasági rend alapjait, mivel a „Szövetséges Ligával" szövetségre lépett liberális burzsoázia nem volt hajlandó segédkezet nyujtani a paraszttömegeknek a feudalizmus megdöntésére irányuló törekvésükben.

Lenin kitünően jellemezte az erők megoszlását az országban. Ezt írta: „A kínai szabadságot a paraszt demokrácia és a liberális polgárság szövetsége vívta ki. Megtarthatják-e a parasztok, akiket nem a proletariátus pártja vezet, demokratikus álláspontjukat a liberálisokkal *szemben*, akik csak az

* „The China Year Book". 470—472. old.

alkalmas pillanatot várják, hogy jobbra forduljanak — ezt a közel jövő fogja megmutatni"*.

Lenin nem egyszer hangsúlyozta a különbséget a liberális burzsoázia és a parasztságra támaszkodó demokratikus burzsoá körök programja között.

Lenin hangsúlyozta, hogy „Sztolipin burzsoá (agrár és nem agrár) politikája és Szun Jat-szen *burzsoá* politikája között «kellő távolság» van"**.

Kínában 1911 végére olyan helyzet alakult ki, hogy a liberálisok, kihasználva Szun Jat-szen és híveinek ingadozásait, igyekeztek őket maguk után vonni. Jüan Si-kaj politikája kedvezett a liberális burzsoázia taktikájának. Sürgetésére 1912 január 28-án a mandzsu hadsereg 47 tábornoka követelte a dinasztia lemondását. Február elsején a régensnő beleegyezett a dinasztia lemondásába. Február 12-én megtörtént a hivatalos lemondás.

A lemondásról szóló rendeletet az özvegy császárnő, Lung Ju és a kiskorú császár nevében állították ki. A rendeletnek egész sajátságos jellege volt. Előírta a köztársaság megalakítását, és Jüan Si-kajt ruházta fel az ehhez szükséges teljhatalommal. A császár címét meghagyta, és a császárnak „a Kínai Köztársaságtól meg kellett kapnia azt a tiszteletet, ami idegen uralkodóknak kijár". Évi négymillió dollárt kellett rendelkezésére bocsátani, tartózkodási helye továbbra is a nyári palota maradt. A császár tulajdona továbbra is sérthetetlen stb.

A Csing udvar és Jüan Si-kaj meg lehettek elégedve egymással.

De a leendő hatalom kérdésének megoldása nemcsak a pekingi politikusoktól függött. A forradalmi dél még nem mondta ki az utolsó szót. A nagyhatalmak fokozták aktivitásukat, hogy biztosítsák a hatalmi forma kérdésének óhajtott megoldását.

Jordan angol követ közölte Jüan Si-kajjal: Anglia jó szemmel nézi, hogy ő legyen a köztársaság elnöke. Újból híreket terjesztettek a készülő japán beavatkozásról. Scsekin, orosz

---

* *Lenin* Művei. 4. kiad. 18. kot 372. old. (oroszul).
** Ugyanott.

ügyvivő, jelentve ezeket a híreket kormányának, megállapította, hogy „Nankingban mindenesetre megtették a kellő hatást"*.

Szun Jat-szen elhatározta, hogy visszavonul, mivel attól tartott, ha ő marad az elnök, a nagyhatalmak fegyveresen közbelépnek és elnyomják a köztársaságot.

Február 14-én Szun Jat-szen a Nemzetgyülésben (így nevezték a tartományi küldöttek tanácskozását) tartott beszédében lemondott az elnökségről és az ország egyesítésének érdekében Jüan Si-kaj jelölését javasolta. Február 15-én a Nemzetgyülés Jüan Si-kajt ideiglenes köztársasági elnökké választotta.

Szun Jat-szen úgy vélte, hogy legfontosabb küldetését végrehajtotta: a dinasztia megdőlt, a köztársaság megalakult. Környezete is az északkal való további konfliktus ellen emelt szót.

Szun Jat-szen elhatározása engedmény volt a jobboldalnak. Ezt az elhatározást egyrészt a liberális burzsoázia közvetlen nyomása, másrészt a demokratikus Kínával ellenséges viszonyban lévő nagyhatalmak politikája váltotta ki. A beavatkozás veszélye kényszerítette Szun Jat-szent, hogy a fentmegjelölt útra lépjen.

Lenin sokra értékelte a Szun Jat-szen által vezetett demokratikus burzsoáziát, melynek fő szociális támasza a parasztság, de rámutatott:

„Ott van már mellettük a liberális burzsoázia, melynek vezetői, mint Jüan Si-kaj, mindennél jobban hajlanak az árulásra: tegnap még a császártól féltek és előtte hajlongtak; aztán — mikor meglátták a forradalmi demokrácia erejét, mikor megérezték győzelmét — elárulták a császárt, holnap pedig el fogják árulni a demokratákat, hogy megalkudjanak egy régi vagy új «alkotmányos» császárral"**.

Ezt a lenini jóslatot már a Kínai Köztársaság fennállásának első napjai is alátámasztották. Szun Jat-szen ahhoz a fel-

* „Nemzetközi kapcsolatok az imperializmus korszakában". 2. sorozat, 1900—1913. 19. kot. 2. rész. 407. sz. okmány.

** *Lenin* Művei. 4. kiad. 18. köt. 145. old. (oroszul).

tételhez kötötte Jüan Si-kaj elnökségét, hogy a forradalmi kormány tegye át székhelyét Pekingből — a reakció bástyájából — a forradalmi Nankingba. A forradalmi főváros jelentőségét emelte az is, hogy délen nagy forradalmi hadsereg volt. Március első napjaiban megérkezett Pekingbe a nankingi küldöttség, mellyel Jüan Si-kajnak meg kellett állapodnia a Nankingba való átköltözés módjáról. A küldöttség megérkezése gyanús pontossággal egybeesett a katonák és a „csőcselék" zavargásaival és tűzvészekkel a városban. Nagyon valószínű, hogy a zavargásokat Jüan Si-kaj utasítására rendezték. A „rendzavarásokra" hivatkozva, Jüan kijelentette, hogy nem hagyhatja el Pekinget.

1912 március 10-én a Nemzetgyűlés Nankingban elfogadta a Kínai Köztársaság ideiglenes alkotmányát. Az alkotmány szerint a parlamentnek két kamarából kell állnia: alsóházból és szenátusból. Választójog csak olyan személynek járt, aki elmúlt 21 éves, legalább két éve él ugyanazon a helyen, legalább 500 rubelnek megfelelő értékű vagyona van vagy legalább 2 rubelnek megfelelő összegű egyenes adót fizet.

„Már ez a választójog is rámutat a vagyonos parasztságnak a polgársággal kötött szövetségére és a proletariátus mellőzésére, illetve teljes erőtlenségére"*.

Ennek az alkotmánynak az alapján választották meg a köztársaság ideiglenes törvényhozó gyülését, mely 1912 április 29-én ült össze Pekingben.

A törvényhozó gyülés megnyitásának idejére az országban a tömegmozgalom nem lohadt le, hanem ellenkezőleg, kiszélesedett. Mindenfelől parasztfelkelésekről — munkásmegmozdulásokról érkeztek hírek, különösen Sanghajból. Hunanban és Hupejben 1912 nyarán zavargások törtek ki a lakosság újabb megadóztatása ellen. Kuangtungban harc fejlődött ki a parasztok és a büntetőkülönítmények között. A helyi hatósági szervek rendeleteikben felemlítették, hogy a parasztok sokszor megtagadják a földtulajdonosoknak járó bér kifizetését. A parasztság és a munkásság a forradalmat rendkívül helye-

* *Lenin* Művei. 4. kiad. 18. köt. 371. old. (oroszul).

sen olyan eseménynek tartotta, melynek gyökeresen javítania kellett volna helyzetükön.

Észak polgári-földbirtokos vezetői (Jüan Si-kaj és Tang Sao-ji, a minisztertanács feje) harcot kezdtek a munkás- és parasztttömegek megmozdulásai ellen. Az ország belsejébe büntetőexpedíciókat küldtek, a tömegmozgalom részvevőit kivégzéssel, agyonlövéssel büntették. A kormány a következőképp fogalmazta meg tevékenységének legfontosabb alapelveit: „a tulajdon megvédése" és „intézkedések foganatosítása a törvényesség és a rend legszigorúbb megőrzésére és mindenfajta erőszak megakadályozására". A liberális burzsoázia és a földesurak egyaránt gyülölték a plebejus tömegek harcát.

Jüan Si-kaj mintájára cselekedtek azok is, akik nemrég még résztvettek a déli forradalmi mozgalomban. Sanghaj kormányzója, Cseng Csi-mej feloszlatta a fegyvergyári dolgozók szövetségét, mert szakszervezetet alakítottak és arról beszéltek, hogy meg kell szabadulni a kapitalista kizsákmányolástól. Hu Han-ming, a „Szövetséges Liga" egyik ismert vezetője, résztvett a parasztmegmozdulások ellen kiküldött büntetőexpedíciók megszervezésében.

A tömegeket azonban nem volt olyan könnyü megtörni. Az országban nem állt helyre a nyugalom.

Krupenszkij, az új pekingi orosz követ a következőket jelentette Szazonovnak: „Mióta megérkeztem Pekingbe, egy kollégámtól sem hallottam más véleményt — Sir John Jordant (angol követ) és az amerikai követet sem véve ki, akik pedig azelőtt oly őszintén vonzódtak a Kínai Köztársasághoz — minthogy semmiképpen sem szabad arra számítani, hogy hamarosan rend és nyugalom lesz és szilárd, bizalmatkeltő rezsim alakul ki... Kínában ma nincs olyan központi hatalom, amilyen okvetlenül szükséges volna ilyen hatalmas államban, s amely elég erős és tekintélyes volna ahhoz, hogy tiszteletet és félelmet keltsen az ország minden nyugtalan és elégedetlen elemében... Sok tartományban anarchia uralkodik, némelyikben nyilt felkelés folyik"*.

---

* „Nemzetközi kapcsolatok az imperializmus korszakában". 2. sorozat, 1900—1913. 19. kot. 2. rész. 887. sz. okmány.

Valamivel később, 1913-ban, a parasztfelkelések között rendkívül ismertté vált a „Fehér Farkas" csapat hosszú és makacs harca Honan és Senszi tartományban. A „Fehér Farkas" tagjai éhező emberek voltak és nemcsak a hübérurak ellen harcoltak, hanem felvették a Jüan Si-kaj-féle diktatúra megdöntésének tisztán politikai jelszavát is.

Kína haladószellemü parasztjainak és munkásainak az volt a szerencsétlensége, hogy nem volt saját pártjuk, mely következetesen védte volna érdekeiket.

Szun Jat-szen ebben az időben pártjának minden tevékenységét az ország gazdasági fejlesztésére összpontosította. Miután a dinasztia megdöntése — Szun Jat-szen szerint a főfeladat — megoldódott, úgy vélte, hogy a kínai népnek minden energiáját az ország gazdasági jólétének emelésére kell fordítania. Különösen nagy jelentőséget tulajdonított a vasútépítés fejlesztésének Kínában, és nagyarányú vasútépítési tervet dolgozott ki. Jüan Si-kaj Szun Jat-szent a vasutak főigazgatójává nevezte ki. Evvel akarta Jüan Si-kaj lejáratni Szun Jat-szent, mivel feltételezte, hogy Szun Jat-szen nem fogja tudni megvalósítani építkezési terveit.

Augusztus 24-én Szun Jat-szen Pekingbe érkezett, ahol ünnepélyesen fogadták. Itt megbeszélést folytatott Jüan Si-kajjal. A megbeszélés eredményeiről kiadott hivatalos közlemény hangsúlyozta, hogy Szun és Jüan igen sok kérdésben egyetért. Ennek ellenére Szun Jat-szen nem bízott Jüan Si-kajban. Alá akarta rendelni a leendö parlamentnek, és ezért nagyarányú tevékenységet fejtett ki egy új párt létrehozása érdekében. Az új párt gyakorlati megszervezését Szun Csiao-zsen, a „Szövetséges Liga" egyik ismert vezetője készítette elö.

Augusztus 25-én megtartották az új párt, a Kuomintang, elsö alakuló gyülését. Szun Jat-szennek az alakuló gyülésen elmondott beszéde nyilt figyelmeztetés volt Jüan Si-kaj számára. Szun Jat-szen kijelentette, hogy semmiképpen sem tud egyetérteni a kölcsönről tárgyaló hat hatalom konzorciumának azzal a törekvésével, hogy a pénzügyeket idegen ellenörzés alá vonják. Szun Jat-szen mélységesen elítélte a hatalmak agresszív müveleteit Mandzsuriában és Mongóliában. Szun Jat-szen kijelentésében, amely az Európa és az Egyesült Államok előtt

kapitulációra készülő Jüan Si-kaj ellen irányult, érezhető volt a haza sorsáért való aggódás. A Kuomintang súlypontját a „Szövetséges Liga" tette, beletartozott még néhány újonnan alakult liberális-burzsoá szervezet. Ezeknek a „Szövetséges Ligához" csatlakozó szervezeteknek nem volt forradalmi multjuk. Egyesülésük a „Szövetséges Ligával" nem jelentette ez utóbbi győzelmét; ellenkezőleg, a Kuomintang megalakítása szervezeti formát adott a köztársasági dél fegyverletételének az északi földesúri-burzsoá tábor előtt.

Ennek világos tanúbizonysága a Kuomintang 1912-es programja.

„1. Védeni és támogatni kell az erős és egységes kormányt, és úgy kell megszervezni a centralizáció rendszerét, hogy minden alkotó intézkedés rendszerezése és összehangolása biztosítva legyen.

2. Támogatni és segíteni kell a helyi hatósági szerveket, és ki kell fejleszteni népünkben az önkormányzatnak azt az erejét, mely okvetlenül szükséges a köztársaság számára, hogy lehetővé tegye a központi kormány hiányosságainak kiküszöbölését.

3. Meg kell tenni minden intézkedést Kínában a különböző fajok egyesítésére, létre kell hozni az igazi egyenlőséget és civilizációt úgy, hogy népünk minél előbb erős és egységes legyen.

4. Meg kell állapítani és jóvá kell hagyni a közszolgálat alapelveit, és ezáltal előkészíteni az utat a nép jóléte felé, hogy emelhessük és javíthassuk az életszínvonalat és a kormány erőit gyorsabban és teljesebben országunk tartalékainak fejlesztésére fordíthassuk.

5. Ki kell fejleszteni a baráti érzést az idegen nemzetek iránt, diplomáciánkat az erők egyensúlyának fenntartására kell felhasználni, nagy figyelmet szentelve önmagunk tökéletesítésének"*.

Az új párt programja abból a tényből indult ki, hogy a forradalom befejeződött. A nacionalizmus elve a programban mint a politikai egyesülés homályos jelszava szerepel, a demo-

* „The China Year Book". 1913. 668. old.

krácia elvét úgy tárgyalja, mint a helyi önkormányzat fejlesztésének jelszavát, ugyanakkor, mikor Jüan Si-kaj a katonai diktatúra bevezetésére tett előkészületeket. A földtulajdon kiegyenlítéséről egy szó sincs benne.

A Kuomintangnak ez a korszaka „szervezeti szempontból és a forradalmi tan szempontjából is — írja Kuo Li-csi kuomintang történész — a párt halálát jelentette. Elméleti téren a párt romlása abban nyilvánult meg, hogy a földhöz való egyenlő jog konkrét elvét határozatlan jelszó váltotta fel: a nép életének megjavítását hirdető politika. A Kuomintang tévesen úgy vélte, hogy a nemzeti elv és a demokrácia elve már győzelmet aratott. Ez tanainak romlását jelentette. A párt szervezeti pusztulása abban nyilvánult meg, hogy a «Szövetséges Ligát», melyet Jüan Si-kaj fegyveres erővel oszlatott fel, újraszervezték a Kuomintangban. Ez szervezeti halál volt."

A Kuomintang új programja arról tanúskodott, hogy a „Szövetséges Liga" letette a fegyvert a liberális burzsoázia előtt, hogy széttépte szövetségét a parasztokkal. De bármily gyenge volt is az új politikai párt, Jüan Si-kaj félt tőle. Úgy érezte, hogy karrierjét, boldogulását fenyegeti. Bármi áron is csapást akart mérni az új pártra.

1912 októberében Jüan Si-kaj törvényjavaslatot terjesztett a törvényhozó gyülés elé az elnöki hatalom megerősítéséről. A Kuomintang tagjait üldözni kezdték. Jüan Si-kajnak pénzre volt szüksége a demokratikus erők végleges szétzúzásához. Felújította a tárgyalásokat a bank-konzorciummal, hogy bocsássák rendelkezésére a hukuangi kölcsönt. Evvel a kérdéssel kapcsolatban heves harc tört ki Szun Jat-szen és Jüan Si-kaj közt.

Szun Jat-szen küzdelmet folytatott az ellen, hogy aláírják a megalázó feltételek mellett nyujtandó kölcsönt.

1912 végére új, komoly külpolitikai problémák merültek fel, melyeknek megoldásánál Jüan Si-kaj változatlanul kész volt arra, hogy bármilyen engedményt megtegyen az imperialistáknak. Erre az időre Anglia jelentős mértékben megerősítette pozícióit Tibetben. Külső-Mongólia bejelentette elszakadását Kínától. 1912 november 3-án Mongólia kormányzója egyezményt kötött Oroszországgal.

Jüan Si-kaj mindevvel kibékült — a nagyhatalmak jóindulatukkal fizettek. Jüan Si-kaj, mivel háta mögött befolyásos támogatást érzett, politikai ellenfeleivel folytatott harcában a terror útjára lépett. 1913 március 21-én, titkos parancsára megölték Szung Csiao-zsen Kuomintang-vezetőt. Szung Csiao-zsent azért távolította el Jüan Si-kaj, mert mint a Kuomintang egyik vezetőjét, az állandó parlament megválasztása után miniszterelnöknek jelölték. Jüan Si-kaj tehát egyik legerősebb ellenfelét pusztította el.

1913 április 8-án megnyílt a kétkamarás állandó parlament. A Kuomintang többséget kapott a parlamentben. Jüan Si-kaj, látva, hogy bármilyen mérsékelt is a parlament, nem fogja türni diktátori viselkedését, mellőzte a parlamentet és döntő csapást készített elő a Kuomintang ellen. Sürgette a hukuangi kölcsönt, amit a forradalom elfojtására szánt.

A bank-konzorcium összetételében ekkor változás állt be. Wilson, aki az Egyesült Államok elnöki székében felváltotta Taftot, 1913 március 18-án bejelentette, hogy nem helyesli az amerikai bankok részvételét a bank-konzorciumban. Ennek a bejelentésnek hivatalos indokolása úgy szólt, hogy a kölcsön feltételei sértik Kína függetlenségét. Március 21-én az amerikai bankok bejelentették, hogy nem vesznek részt a kölcsönben.

Két körülmény okozta, hogy a kérdést így döntötték el: Wilson az Egyesült Államok közvéleményének nyomása alatt állt, mely elítélte Taft „dollárdiplomáciáját"; másodszor a gyakorlat megmutatta, hogy az Egyesült Államoknak nincs sok haszna abból, ha egyszerüen résztvesz a hat hatalom konzorciumának kölcsönében. Ellenkezőleg, az antant országai a kölcsönnel kapcsolatos minden kérdésben többé-kevésbbé egységes frontot alkottak az Egyesült Államokkal szemben. Az Egyesült Államok monopóltőkéje szempontjából előnyösebb volt, ha szabad kezet kap Kínában.

Röviddel Wilson bejelentése után az Egyesült Államok kormánya hivatalosan elismerte a Kínai Köztársaságot. Ez a lépése teljes összhangban állt elhatározott irányvonalával, amely az amerikai befolyást határozottan erősíteni akarta Pekingben. A köztársaságot elismerték, mielőtt az állandó elnököt megválasztották volna. Az Egyesült Államok lépése termész-

tesen kapóra jött Jüan Si-kajnak. Az amerikai kapitalizmus evvel a tettével meg akarta szerezni Jüan Si-kaj bizalmát, s el akarta érni, hogy az Egyesült Államok iránt is olyan szolgálatkész magatartást tanúsítson, mint a többi ország iránt. Ezenkívül az Egyesült Államok lépésének segítenie kellett Jüan Si-kajt állandó elnökké való megválasztásában.

A köztársaság hivatalos elismerése (1913 áprilisában) nagy felháborodást váltott ki a Kuomintang körében. Ezt Jüan Si-kaj közvetlen támogatásaként fogták fel, aki pedig egyre kevésbbé törődött a köztársasági intézményekkel.*

Annak ellenére, hogy a bank-konzorciumból az Egyesült Államok kivonult, 1913 április 26-án a parlament akarata ellenére aláírták a kölcsönszerződést. Jüan Si-kaj és Észak-Kína mellette álló földesúri és burzsoá tömbje 25 000 000 fontsterling kölcsönt kapott évi 5%-os kamatra. „Az új kínai kölcsönt a kínai demokrácia *ellen* kötötték meg: «Európa» Jüan Si-kaj mellett van, aki katonai diktatúrát készít elö. Miért van mellette? Egy elönyös üzlet miatt. A kölcsönt körülbelül 250 000 000 rubelre kötötték, 84-es árfolyammal 100 után. Ez azt jelenti, «Európa» burzsoái 210 000 000-t *fizetnek* a kínaiaknak; a közönségtöl azonban 225 000 000 rubelt szednek be"**.

Jüan Si-kaj, miután klikkjének gazdasági bázisát megerösítette, hozzálátott, hogy leváltsa az állami állásokról a Kuomintang vezetöit. Az alkotmányra ügyet sem vetett. Szun Jat-szen, tiltakozása jeléül, lemondott a vasutak föigazgatóságáról és követelte Jüan Si-kajtól, hogy mondjon le az elnökségről.

Szun Jat-szen ezt írta: „Szung Csiao-zsen meggyilkolása után minden világossá vált számomra. Addig soha nem tételeztem fel, hogy az ön tettei ellentétben állnak szavaival, de Szung Csiao-zsen halála kiábrándított. Ezen a hallatlan gaztetten kívül, ön, ügyet sem vetve az alkotmányra, kölcsönt kötött, hogy megteremtse katonai bázisát. Leváltotta azokat a kormányzókat, akiknek nem voltak ínyére az ön törvénytelen-

* Lásd „Vesztnyik Azii". 16—17. szám. Harbin 1913. 101—102. old.
** *Lenin.* Válogatott müvek. 1. köt. Szikra 1949. 814. old.

ségei... A népben olyan gyülölet lobog ön iránt, hogy ezrek készek életüket áldozni az ön bukásáért"*.

Jüan Si-kaj nem fogadta el Szun Jat-szen ajánlatát. Szun Jat-szen „második forradalomra" hívta fel a népet. Felhívása kedvező visszhangra talált a déli forradalmi csapatok között. Li Lie-csün tábornok Kiangsziban és Csen Csün-ming tábornok Kuangtungban felkelést indított. Az első összeütközés a kormány és a déli forradalmi csapatok között 1913 május 11-én történt Szucsouban. Megkezdődött a „második forradalom". A déli tartományok — Kiangszi, Anhuj, Fukien, Kuangtung, Hunan — egy része a forradalmárok oldalára állt. A kormánycsapatok több vereséget szenvedtek. Nagy harcok folytak Sanghajban, különösen a fegyvergyár birtokáért. Az erők azonban nem voltak egyenlők. Jüan Si-kajnak 28 000 embere volt, a délieknek 15—16 000. De nem ez volt a döntő.

Az 1913-as helyzet gyökeresen különbözött az 1911-estől. A néptömegek semmit sem kaptak a forradalomtól. Kiábrándultak a „Szövetséges Ligából" és vezetőiből. Ezért 1913-ban a forradalmi megmozdulás föképpen azokra a katonai egységekre számított, amelyek kapcsolatban voltak az 1911-es forradalmi harccal.

Sokkal kedvezőbben alakultak az események észak számára. Jüan Si-kajnak volt pénze és hadserege, mögötte állt „Európa".

A forradalmi hadsereg nem vívta ki a parasztság rokonszenvét. A parasztság passzív maradt, vagy önállóan küzdött. De nem haladt a forradalmárokkal egy úton a déli burzsoázia sem.

Végül nem támogatta a „második forradalmat" a Kuomintang sok tagja sem, egy részük Jüan Si-kaj oldalára állt. A forradalom az adott szakaszon vereséget szenvedett. Szun Jat-szen Japánba emigrált, ahol ismét megkezdte a számára ismerős politikai emigráns életet, de egy percre sem keseredett el, hitt a győzelemben. Egy tudósító, aki 1913-ban, a „második forradalom" veresége után beszélgetést folytatott Szun Jat-

* „Tokio Oszaki", idézet a „Dalnyevosztocsnoje obozrenyije" (Távolkeleti Figyelő) 1913 július 21-i számából.

szennel, ezt írta: „Megváltozott álláspontja Kínát illetően. Esküdt ellensége Jüan Si-kaj elnöknek és politikájának. Minden erejével Jüan elnök megbuktatásáért küzd"*.

1914-ben Szun Jat-szen új politikai pártot szervezett: a Csunghua Kuomingtang-ot (Kínai Forradalmi Párt). Ebbe a pártba Szun Jat-szen csak a forradalom ügyéhez leghűbb embereket vette fel. A párt a szigorú fegyelem és a centralizáció elvein épült fel. Fontos szerepet játszott a jüansikajizmus elleni harcban, később az újjászületett Kuomintang alkotórésze lett.

Jüan Si-kaj a „második forradalom" leverése után folytatta a leszámolást az ellenzékkel. Elérte, hogy kizárják a parlamentből Huang Hszinget, az egyik Kuomintang-vezetőt és sok más jelentős politikust.

Rendeletet adott ki, mely valamennyi ellenzéki szervezet ellen irányult. A rendelet a törvény értelmében feloszlatott minden ellenzéki szervezetet. Így „készültek" arra, hogy Jüan Si-kajt véglegesen elnökké válasszák. A Kuomintang-képviselők egy részét letartóztatták, más részét megvásárolták.

Október 6-án volt az elnökválasztás. Az ellenzék Li Jüan-hungot jelölte. 507 szavazatból 311-et Jüan Si-kaj, 196-ot Li Jüan-hung kapott. Jüan Si-kaj köztársasági elnök lett. Ezután a külföldi államok elismerték az új kormányt.

Jüan Si-kaj, a hóhér és áruló, egész tevékenységével „kiérdemelte" a kapitalista világ elismerését.

Ezután olyan események történtek, amelyek logikusan következtek a reakciós északi burzsoázia, a földbirtokosok és vezérük által követett politikából. 1913 november 4-én rendelet jelent meg a Kuomintang feloszlatásáról. Gyakoribbá váltak a letartóztatások és kivégzések, fokozódott a forradalom híveinek üldözése, megsemmisítették minden tartományi önkormányzati szervet, bezárták a politikai klubokat és betiltották a független lapokat. 1914 januárjában feloszlatták a parlament maradványait. 1914 május 1-én közzétették az új alkotmányt, amely a köztársasági elnököt

* *L. Sharman.* Sun Yat-sen. New York 1934. 174. old.

diktatórikus teljhatalommal ruházta fel. Többek között a minisztertanács is az elnöknek tartozott felelősséggel. Ténylegesen katonai diktatúrát vezettek be.

De Jüan Si-kaj túlbecsülte erejét és lebecsülte a forradalmi nép erőit.

A személyes diktatúrára és a monarchia helyreállítására irányuló törekvése ellentmondott a milliók akaratának. A nép leküzdhetetlen szabadságvágya erősebbnek bizonyult a reakciósok minden mesterkedésénél. Jüan Si-kaj nem sokáig élvezte „győzelmének" gyümölcseit; 1916-ban, a monarchia visszaállításának kísérletével kapcsolatban vereséget szenvedett és a történelem szemétdombjára került.

Az 1911—1913-as forradalom nem oldotta meg a Kína előtt álló alapvető feladatokat. Nem adott a parasztoknak földet, amint ezt a „Szövetséges Liga" ígérte, nem rendítette meg az imperializmus hatalmát az országban. Kína félgyarmat maradt. A forradalom csak az első, elemi feladatot oldotta meg az erős, független Kína megalakulásához vezető úton, amikor megsemmisítette a monarchiát és megdöntötte a Csing dinasztia hatalmát.

A forradalom legfőbb mozgatóereje a parasztság volt. Szun Jat-szen forradalmi-demokratikus pártja a forradalom kezdő szakaszában szoros kapcsolatban állt a néppel. Már 1905-ben zászlajára írta az egyenlő jogot a földhöz jelszót, amely sok parasztmegmozdulás jelszava volt, s ezzel mozgósította a népet. A forradalom felébresztette a tömegeket, egész Kínára kiterjedt, megérlelte a munkások aktivitásának első csíráit. Ez burzsoá-demokratikus forradalom volt.

A dinasztia megdöntése és a köztársaság megerősödése volt a forradalom legfontosabb politikai és gyakorlati eredménye.

A forradalom fontos szerepet játszott a nagy kínai nép felébredésében és abban, hogy csatlakozott az öntudatos, forradalmi-demokratikus harchoz.

„Kelet-Európában és Ázsiában a burzsoá-demokratikus forradalmak korszaka 1905-ben csak elkezdődött. Forra-

dalom Oroszországban, Perzsiában, Törökországban, Kínában, a balkáni háborúk — ez «keletünk» világeseményeinek láncolata *korunkban.* És az eseményeknek ebben a láncolatában csak a vak nem látja a burzsoá-demokratikus nemzeti mozgalmak, a nemzetileg független és nemzetileg egységes államok alakítására való számtalan törekvés ébredését"*.

A nép milliós tömegeinek felébresztése a forradalom legfontosabb pozitív eredménye. Már sem Jüan Si-kaj, sem pedig a Csang Co-lin, Vu Pej-fu típusú militaristák nem tarthatták vissza a milliók mozgalmát. Az 1911—1913-as forradalom előkészítő lépcsőfok volt az 1925—1927-es forradalomhoz, amikor Kína harcba indult legfőbb ellenségei, a hűbérurak és az imperialisták ellen.

Az 1911—1913-as forradalom antifeudális forradalom volt, de csak a mandzsu feudális nemesség felső köreinek megdöntésére korlátozódott. A valóságban antiimperialista is volt, hiszen a Csingek ellen vívott harc, harc volt az erős Kínáért s függetlenségéért. Ezért az európai, a japán, az amerikai és minden más reakció minden erejével arra törekedett, hogy bérencét, Jüan Si-kajt támogassa, akiben bízott, mert az imperializmus hű szolgája volt. Ez sikerült is, de csak ideiglenesen. Nem sokkal több mint tíz év telt el, amikor a Nagy Októberi Szocialista Forradalom által lelkesített kínai nép — a proletariátus és a parasztság, a demokratikus burzsoázia, Szun Jat-szen vezetésével — támadásra indult a Kínába befészkelődött imperialisták bástyái ellen.

De az 1911—1913-as kínai forradalom jelentősége nem korlátozódott Kínára. Nagy hatása volt Kelet többi népeire is. A prágai konferencia határozata „megállapítja a kínai nép forradalmi harcának világméretű jelentőségét, amely felszabadulást hoz Ázsiának és aláássa az európai burzsoázia uralmát, üdvözli Kína forradalmár köztársaságpártjait, tanúskodik arról a nagy lelkesedésről és teljes szimpátiáról, amellyel Oroszország proletariátusa figyeli a kínai forra-

* *Lenin* Művei. 4. kiad. 20. köt. 378. old. (oroszul).

dalmi nép sikereit és megbélyegzi a cárizmus hódító politikáját támogató orosz liberalizmus magatartását"*.

Oroszország forradalmi proletariátusa már akkor szolidaritását fejezte ki a kínai néppel és az elnyomás ellen vívott harcával.

---

* A SzK(b)P kongresszusok, konferenciák és a KB plénumainak határozatai és dontései 1 rész Goszpolityizdat 1940 191 old. (oroszul).

TIZEDIK FEJEZET

KÍNA ÉS AZ 1914—1918-AS VILÁGHÁBORÚ

Kínában az 1914—1918-as első világháború kitörése előtt megalakult Jüan Si-kaj katonai diktatúrája. Ezt a diktatúrát elismerték a külföldi hatalmak, mert Jüan Si-kaj olyan „erőskezű embernek" bizonyult, aki meg tudta szervezni a reakció erőit a tömegmozgalommal szemben és meg tudta védelmezni a külföldi tőke pozícióit Kínában. A népmozgalmak elleni harcban megnőtt a katonai kormányzók, a tucsünök szerepe. A militaristák lettek úrrá Kína különböző tartományaiban.

Az állam belső hanyatlása, a nép és a kormány közötti szakadék nem volt kisebb, mint a mandzsuk idején. Peking politikája a különböző külpolitikai befolyásoktól függött.

1914 augusztus 3-án a pekingi kormány azzal a kéréssel fordult a hadbanálló hatalmakhoz, hogy ne terjesszék ki a hadműveleteket kínai területre és a kínai felségvizekre, így a nagyhatalmak által bérelt területre sem. Anglia félt Japán megerősödésétől és ezért üdvözölte ezt a kérést. Edward Grey a japán nagykövettel folytatott beszélgetésében azt a kívánságot fejezte ki, hogy Japán lehetőleg ne sodródjék bele a háborúba és ezt azzal indokolta, hogy őrizzék meg a békét a Távolkeleten.*

Japán az ország uralkodó köreinek erős németbarát beállítottsága ellenére arra készült, hogy Németország ellen,

* „British Documents on the Origins of the War". 9. köt. 329. old.

az antant oldalán lépjen be a háborúba. Meg akarta szerezni az egész Santung-félszigetet.

Bár Kína augusztus 6-án bejelentette, hogy semleges marad a világháborúban, a japán flotta már augusztus 8-án megjelent a kínai vizeken.

Japán augusztus 15-én ultimátumot intézett Németországhoz, amelyben követelte, hogy Németország „minden feltétel és minden ellenszolgáltatás nélkül" adja át Japánnak Csiaocsou bérelt területet, „hogy visszaadhassák Kínának"*.

Az ultimátum azt állította, hogy az ilyen előzetes „baráti figyelmeztetés" Kelet-Ázsia békéjének fenntartására irányul. Németország az ultimátummal kapcsolatban diplomáciai manőverrel kísérletezett: felajánlotta, hogy visszaadja Csingtaót Kínának. A pekingi orosz ügyvivő kijelentette, hogy „amennyiben Kína elfogadná a javaslatot, ezt úgy értelmeznék jelenleg, mint Németországnak nyujtott közvetett támogatást és a semlegesség megsértését"**. Jüan Si-kaj láthatóan félt ettől az értelmezéstől és nem merte elfogadni Németország ajánlatát.

A japánok augusztus 22-én megkezdték a hadműveleteket Santungban a németek ellen, és augusztus 23-án hivatalosan is hadat üzentek. A japánok hadműveleteiket a bérelt területen kívül indították meg. Lungkounál, Csingtaótól 150 mérföldnyire északra szálltak partra, figyelmen kívül hagyva a kínai külügyminisztérium tiltakozásait.

A japán hadműveletek főcélja az volt, hogy felhasználják a Japán számára kedvező nemzetközi helyzetet és behatoljanak Kínába.

A japán hadműveletek Csingtao ellen több mint két hónapig tartottak és Csingtao elestével fejeződtek be.

Így Japán új haditengerészeti támaszpontot szerzett Kínában. De a japánok, amint ezt várni is lehetett, nem elégedtek meg a volt német koncessziós terület elfoglalásával. Megszállták a csingtao-csinani utat, és további téma-

* *G. N. Steiger.* A History of the Far East. 747. old.

** „Nemzetközi kapcsolatok az imperializmus korszakában". 3. sorozat, 6. köt. 1. rész. 130. sz. okmány.

dásra készülve, ténylegesen egész Santungot megszerezték. Nem is gondoltak arra, hogy ígéretük szerint Csiaocsout visszaadják Kínának.

Jüan Si-kaj kormánya nem állt ellen a japán agressziónak. Jüan Si-kaj csak saját hatalmának megerősítéséről gondoskodott, megsemmisítve a köztársaság demokratikus intézményeinek maradványait. December 29-én rendeletet adott ki, amely az elnökség időtartamát tíz évben állapította meg.

Az európai háború és Jüan Si-kaj népellenes politikája kedvezett a japánok Kína teljes leigázására irányuló terveinek. A japán kormány ürügyet keresett új követelések támasztására.

1915 januárjában a kínai kormány követelte a japán csapatok kivonását a Csingtaón kívüli területekről. Ezt Hioki, pekingi japán nagykövet ürügyül használta fel arra, hogy átnyujtsa Kínának a japán követeléseket. A japánok úgy tettek, mintha „megsértette" volna őket a kínai kormány követelése.

1915 január 18-án Hioki átnyujtotta a kínai kormánynak a nevezetes „21 követelést". A követeléseket közvetlenül Jüan Si-kajnak adta át, a külügyminisztérium megkerülésével. Olyan papírra voltak írva, amelyen a vízjelek csatahajókat és gépfegyvereket ábrázoltak. A japán követ az ultimátum átnyujtásakor fenyegető kijelentéseket tett Jüan Si-kajnak.

Japán „21 követelése" öt csoportból állt. A követelések első csoportja Santung tartományra vonatkozott. Japán követelte valamennyi jövendő japán-német egyezmény elismerését arra vonatkozólag, hogy Németország lemond santungi jogairól és érdekeiről; biztosítékokat követelt arra, hogy nem idegenítik el Santung tartomány semilyen részét sem és követelte Santung legfontosabb városainak és kikötőinek megnyitását Japán számára.

A követelések második csoportja Dél-Mandzsuriára és Belső-Mongólia keleti részére vonatkozott. Japán követelte Port-Artur és Talienvan, a Délmandzsúriai Vasút és az Antung—Mukdeni Vasút bérletének meghosszabbítását, kivételes jogokat követelt a földek megszerzésére és bérbe-

vételére, valamint a kereskedelmi és ipari tevékenység, a bányák kihasználásának stb. engedélyezését.

A követelések harmadik csoportja a hanjepingi fémművekre vonatkozott. A japánok követelték, hogy ezt a vállalatot vegyes japán-kínai vállalattá alakítsák át.

A követelések negyedik csoportja szerint Kína nem idegenítheti el és nem adhatja bérbe a kínai tengerpart kikötőit, öbleit és szigeteit.

A legsúlyosabb követelések az ötödik csoportban voltak. Ezek arra irányultak, hogy Kínát Japántól függő államma változtassák. Ez a csoport hét pontot foglalt magában:

1. A központi kormány hívjon meg japán politikai, pénzügyi és katonai tanácsadókat.

2. Kína belsejében adjanak földtulajdonjogot japán kórházak, templomok és iskolák számára.

3. Egységes japán-kínai rendőrséget szervezzenek sok helységben.

4. Kína 50%-ban Japánban vásároljon hadianyagokat; vegyes japán-kínai hadiüzemeket építsenek.

5. Kína adjon jogot Japánnak több vasút építésére Közép-Kínában.

6. Egyezzen meg Japánnal a fukieni koncessziók valamennyi kérdésében.

7. Adjanak jogot Japánnak Kínában vallásos propagandára.*

Az országot komoly veszély fenyegette. Japán arra számított, hogy a Németország elleni háborúval elfoglalt hatalmak nem tudnak kellő ellenállást tanúsítani követeléseivel szemben.

A japánok azonban még ilyen körülmények között is igyekeztek titkolni a „21 követelés" bejelentésének tényét s még szövetségesük, Anglia előtt is eltitkolták. A külföldi hatalmak azonban értesültek a követelések átnyujtásáról és kérték a japán kormányt, közölje a követelések tartalmát. A japán kormány hivatalos válasza az első négy

* A követelések szovegét lásd *E D Grimm.* Id. mű 188—191. old. és *McMurray.* Id. mű. 2. kot. 1231—1237 old

részt tartalmazta. Az ötödik részt a kínai sajtó közölte február 17-én.

A nagyhatalmak nem tiltakoztak komolyan a japán követelések ellen. Anglia csak azt javasolta Japánnak, hogy mondjon le a követelések ötödik csoportjáról. Oroszország a japán tanácsadókra és a Kínában létrehozandó japán-kínai rendőrségre vonatkozó követelésekkel szemben fejezte ki elégedetlenségét. A japán követelésekkel a leghatásosabban az Egyesült Államok szállhatott volna szembe, amely akkor még semleges volt. Az Egyesült Államok azonban ilyen lépést nem tett. Bryan külügyminiszter megelégedett egy jegyzékkel, amelyet 1915 márciusában nyujtottak át. A jegyzék tiltakozott több pont ellen, de az Egyesült Államok részéről semilyen határozott lépés nem történt.

Mindezek az elszigetelt és nem eléggé energikus lépések nem riaszthatták vissza Japánt. A japánok ügyesen felhasználták a kedvező nemzetközi helyzetet. Szövetségeseiket a Németországgal kötendő különbéke lehetőségével zsarolták és néhány cirkálót küldtek az amerikai partokhoz, amelyek egy zátonyra futott japán cirkáló „megmentésével" foglalkoztak. Ezek a hajók könnyen megakadályozhatták az amerikai flotta átkelését a Panama-csatornán át az Atlanti-óceánból a Csendes-óceánba.

Februártól áprilisig a japánok és kínaiak között tárgyalások folytak a követelésekről.

1915 május 7-én a japánok ultimátumot nyujtottak át, sürgetve a követelések elfogadását. Az ultimátumnak a Mandzsuriába és Santungba küldött harmincezer főből álló sereg adott nyomatékot. Az ultimátum azonban hallgatott a követelések ötödik csoportjának legnagyobb részéről (kivéve a Fukienről szóló pontot). Japán a nagyhatalmak fellépésére számítva kénytelen volt valamivel csökkenteni kezdeti étvágyát. Uralkodó körei féltek, hogy makacsságuk megronthatja Japán viszonyát Oroszországgal és Angliával; ez kellemetlen és veszélyes volt a japán-amerikai ellentétek kiéleződése miatt.

1915 május 9-én Jüan Si-kaj bejelentette, hogy elfogadja Japán követeléseit. Ez a nap a kínai történelemben „a nem-

zeti szégyen napja" néven szerepel. A japán követelések elfogadása hatalmas felháborodást keltett az országban. Mindenütt bojkottálni kezdték a japán árukat.

1915 május 25-én több japán-kínai egyezményt írtak alá, amelyek teljesítették Japán követeléseit a kuangtungi területre, a Délmandzsuriai Vasút bérletének meghosszabbítására, az új koncessziókra stb. vonatkozólag.*

Az 1915-ös japán-kínai egyezmények megkötésével kapcsolatban az Egyesült Államok értesítette a japán kormányt, hogy nem ismer el semilyen szerződést, amely érinti az amerikai érdekeket Kínában vagy megsérti a „nyitott kapuk" elvét. Ez a nyilatkozat nem befolyásolta ugyan Japán politikáját, de mindenesetre a japán-amerikai ellentétek növekedését jelezte Kínában.

Kína helyzetének romlását a „21 követelés" jelentékeny részének elfogadásával kapcsolatban Jüan Si-kaj és a hozzá közelállók arra használták fel, hogy aktív hadjáratot indítsanak a monarchia visszaállításáért. Jüan Si-kaj félt, hogy a Japán előtti meghátrálás az ellenzék megerősödéséhez vezet. Ezért igyekezett megsemmisíteni a demokratikus intézmények maradványait és császár akart lenni.

A külföldi hatalmak többsége ellenezte Jüan Si-kaj monarchisztikus terveit. 1915 október 28-án Oroszország, Anglia és Japán képviselői ultimátumot nyujtottak át, és javasolták a kínai kormánynak, hogy várjon a monarchia kikiáltásával. A nagyhatalmakat különböző megfontolások vezették. Japán a monarchia helyreállításában számára nem kívánatos erős hatalom megalakulásának távlatait látta. Ez a távlat nem volt kívánatos Oroszország és Anglia számára sem. Emellett Oroszország és Anglia félt, hogy a monarchia kikiáltása nyugtalanságot kelthet az országban, amelyet a japánok saját céljaikra használnak fel és megnehezíti Kína bevonását a háborúba az antant oldalán.**

A kínai kormány a nagyhatalmakhoz intézett válaszá-

* *McMurray.* Id. mű. 2. kot. 1216—1230 old.

** „Nemzetkozi kapcsolatok az imperializmus korszakában". 3 sorozat, 1914—1917. 9. kot. Moszkva 1937. 132. sz. okmány.

ban a „nép akaratára" hivatkozott, amelynek megfelelően a kérdést véglegesen el fogják dönteni. A nép akaratát az a komédia volt hivatva képviselni, amelyet megrendeztek a monarchia helyreállítását követelő mozgalom címén. Jüan Si-kaj helyi ügynökségei a főkormányzók személyében petíciókat kezdtek küldözni Pekingbe, s ezekben követelték a monarchia helyreállítását.

1915 november-decemberében a tartományokban a lakosság előre kiválasztott személyekből álló képviselői gyűléseket tartottak, amelyeken az államforma kérdését vitatták meg. A szavazások eredményéről szóló hivatalos jelentés szerint a túlnyomó többség a monarchia mellett volt. A népszavazás komédiája számos olyan feltevésre adott okot, amely szerint a szavazást meghamisították. A kormány kénytelen volt külön cáfolatot kiadni.

1915 decemberében hivatalosan bejelentették a monarchia küszöbönálló visszaállítását. Ezt a nyilatkozatot az ország élesen elutasította. Kiváló államférfiak — Vu Ting-fang, Vang Cseng-ting, Tang Sao-ji, Jüan Si-kaj volt hívei, Caj Jüan-pej, kiváló tudós stb. összegyűltek Sanghajban és kijelentették, hogy Jüan Si-kaj tevékenysége „ellentétben áll a nép akaratával". Jüan Si-kaj igyekezett Kang Ju-vejt a maga oldalára vonni. Kang Ju-vej ezt elutasította, gúnyosan emlékeztetve Jüant arra, hogyan árulta el őt 1898-ban.

Délen rendkívül komoly antimonarchista mozgalom támadt, mely a „harmadik forradalom" név alatt ismeretes. Jüan Si-kaj legaktívabb ellenfelei Jünnan tartományba utaztak. 1915 december 25-én Tang Csi-jao, a jünnani csapatok parancsnoka, kiáltványban függetlennek nyilvánította Jünnant Pekingtől. Kormányt alakítottak Liang Csi-csao vezetésével. A kormány tagjai: Vu Ting-fang, Tang Sao-ji és mások voltak. 1916 januárjában csatlakozott a jünnaniakhoz Kujcsou tartomány, áprilisban Kuangtung, Csekiang és más déli tartományok.

1916 májusában megalakították délen a független tartományok szövetségét, melynek központja Kanton volt.

A monarchia visszaállítása elleni harcban nagy szerepe volt Szun Jat-szennek és pártjának, a Kuomingtangnak, mely

egyesítette a legkövetkezetesebb demokrata-köztársaságpártiakat.

A helyzetet nem mentette meg Jüan Si-kaj hivatalos bejelentése arról, hogy lemond a monarchia visszaállításáról. A mozgalom tovább nőtt, és csak Jüan Si-kaj hirtelen halála (1916 június 6-án) akadályozta meg az újabb polgárháború kitörését.

1916 június 21-én Szun Jat-szen ismét visszatért hazájába. Sanghajba utazott. Politikai hitvallását abban a kiáltványban fogalmazta meg, melyet röviddel visszatérése előtt 1916 május 15-én hoztak nyilvánosságra.

„Az állam ügyei — állt a kiáltványban — annyira siralmasak és aggasztóak, hogy arra az elhatározásra jutottam, hogy idegen segítség nélkül fogok harcolni. A Csunghua Kuomingtangot szigorú elvek alapján szerveztem meg, azzal a céllal, hogy végetvessek minden társadalmi és politikai bajnak és visszaállítsam a törvény uralmát. Az utolsó két év alatt sok hívet szereztem Kína belsejében is. Mindnyájan töretlenül dolgoznak. Nem annyira mások támogatásától, mint saját ügyünk igazságosságától függ sikerünk... Jüannak a köztársaság ellen irányuló tettei az alkotmány megsértésével kezdődtek, ezért a köztársaság megvédését az alkotmány megerősítésével kell biztosítanunk"*.

Ez volt Szun Jat-szen alapvető programja 1916-ban: harc az alkotmányos rendszer visszaállításáért és megerősítéséért.

Jüan Si-kaj elnök utóda, Li Jüan-hung visszaállította az 1912-es alkotmányt. 1916 augusztus 1-én újra összeült a parlament. Összetétele ugyanaz volt, mint 1913-ban, mielőtt Jüan Si-kaj feloszlatta volna. A valóságban azonban a hatalom Jüan Si-kaj volt hadügyminiszterének, Tuan Csi-zsuj miniszterelnöknek a kezében összpontosult.

Tuan Csi-zsujt kapcsolatai és szimpátiái alapján japánbarát politikusként ismerték. Annak a kínai militarizmusnak tipikus képviselője, amely Kína politikai életében Jüan Si-kaj idejében lett olyan fontos tényező.

---

* *L. Sharman.* Id. mű. 205. old.

A kínai militarizmus — sajátságos jelenség. Jellemző formája a tucsünátus rendszere, amelyben a tartomány katonai kormányzója (a tucsün), aki a tartomány fegyveres erőinek parancsnoka, egyesíti kezében a katonai és polgári hatalmat, és katonáit a népmozgalmak elleni harcra használja fel.

A tucsünök szerepe nagyon megnőtt, mikor a központi hatalom meggyengült, és Jüan Si-kaj becsvágyó tervei végrehajtása érdekében a reakciós, militarista tábornokokkal kezdett kacérkodni. A tucsünök az ellenőrzésük alatt álló terület teljhatalmú urai lettek. Hatalmuk rövidesen az ország legnagyobb részére kiterjedt. A tucsünök hadseregei szervezetileg rendkívül elmaradt, gyenge technikájú, vakfegyelmű zsoldosseregek voltak. De ezek a seregek nagyon alkalmasak voltak arra, hogy segítségükkel az egyik tucsün harcot folytasson területe kiterjesztéséért a másik ellen. A militarista zsoldosseregek földjüket vesztett lumpenproletár rétegekből álltak.

A militarizmus növekedését elősegítette a kínai terület széttagoltsága, a laza kapcsolat az egyes tartományok és a központ között. A kínai gazdasági élet elmaradottsága és a hatalmas agrár túlnépesedés olyan embereket hozott létre, akik zsoldért akármelyik tábornoknak hajlandók voltak szolgálni. A kínai militarizmus egyszersmind az eredeti tőkefelhalmozás egyik legfontosabb eszköze is volt Kínában.

Az ország félgyarmati helyzete szintén fontos feltétele volt a militarizmus kifejlődésének.

A feudális-militarista klikkek az imperializmus legfőbb ügynökei voltak az országban: az imperialistáknak érdekükben állt, hogy Kínát széttagolják, hogy az ország néhány militarista hatalma alatt álljon, akikkel megfelelő pénzért mindig meg lehet alkudni a szükséges szolgálatokra.

1917—1920-ban a legfontosabb militarista csoport, amely Pekingben kezében tartotta a hatalmat, Tuan Csi-zsuj japánbarát csoportja volt. Becstelen, saját legközvetlenebb hasznukon és a japánok kiszolgálásából származó közvetett előnyökön kívül minden más iránt közömbös emberek voltak.

1917-től kezdve a japánok a pekingi kormány velük együttérző köreinek nagy kölcsönöket nyujtottak, az úgynevezett Nisihara kölcsönöket, melyeknek összege elérte a 200 000 000 yent. Ezek a kölcsönök egész sor újabb koncessziót biztosítottak Japánnak Mandzsuriában.

Kína egységes kormány alatt való egyesítése, melyet 1916 második felében, Jüan Si-kaj halála után vettek tervbe, nem bizonyult tartósnak. A parlamentben már ennek az évnek a végén heves politikai harc tört ki a Kuomintang és a Tuan Csi-zsuj és Feng Kuo-csang által vezetett északi militarista körök között. Az ellentétek konkrét tartalmát az 1912-es alkotmány felülvizsgálásának kérdése és Kína Németországgal kapcsolatos politikája alkotta. De az ellentétek gyökere észak és dél már régebben kialakult konfliktusában rejlett.

Kína politikai életének egyik éles kérdése a háború folyamán az volt, hogy résztvegyen-e Kína a háborúban. Jüan Si-kaj már a háború elején mérlegelte azt a kérdést, hogy Kína esetleg résztvegyen a Németország ellen folyó háborúban. Az antant országai szívesen fogadták volna ezt, Japán azonban ellenezte. Japánban feltételezték, hogy Kína jogosan követel majd viszontszolgálatot, ha résztvesz a háborúban Németország ellen. Ilyen minimális viszontszolgálat lett volna például, ha Kínának visszaadják a santungi volt német birtokokat. Ezenkívül Japánban nem akartak hozzájárulni ahhoz, hogy nőjön Kína háborús aktivitása. Japánnak Kínával kapcsolatban folytatott politikája továbbra is arra irányult, hogy Kína minden tekintetben gyenge állam maradjon.

1915 végén Oroszország, Franciaország és Anglia diplomatái Tokióban megpróbálták Japánt rávenni, hogy csatlakozzék a három állam készülő demarsához, annak érdekében, hogy Kína megszakítsa kapcsolatait Németországgal. De Japán most is ellenezte a tervet, s képmutatóan arra hivatkozott, hogy nem szabad a kínai népet kitenni a „háború borzalmainak"*.

* „Nemzetkozi kapcsolatok az imperializmus korszakában" 3. sorozat, 9 kot. 451—452 sz okmány

A háború egész tartama alatt a japánok avval a fenyegetéssel zsarolták a szövetségeseket, hogy átállnak a németek oldalára vagy különbékét kötnek. Ennek a japán diplomáciára annyira jellemző módszernek a segítségével Japán egész sor titkos szerződést kötött, melyek előre eldöntötték a Távolkelet háborúutáni sorsát.

1916 júliusában Oroszország és Japán szerződést kötött, melyben kimondták, hogy ha egy harmadik hatalom részéről veszély fenyegetne, a szerződő felek „megállapodnak abban, hogy milyen intézkedések szükségesek ilyen helyzet létrejöttének megakadályozására. Abban az esetben, ha ezeknek az előző cikkelyben felsorolt kölcsönös megegyezés alapján megtett intézkedéseknek következtében az egyik szerződő fél, és valamelyik, az előző cikkely értelmében vett harmadik hatalom között háború törne ki, a másik szerződő fél, szövetségesének kérésére segítséget nyujt neki"*.

Ez a szerződés mindenekelőtt Japán kínai érdekeit tartotta szem előtt, az Egyesült Államok ellen irányult, és mint erre Lenin rámutatott, „bizonyos fokig Anglia ellen is"**.

Ugyanebben az évben Anglia garantálta Japánnak, hogy ez utóbbi megkapja a Csendes-óceánnak az egyenlítőtől északra fekvő volt német szigeteit. Az 1917 február 16-án kötött angol-japán szerződést — amelyet a többi antant hatalom is megerősített — a háború elhúzódása, továbbá az a tény határozott meg, hogy az antantnak szüksége volt új csapatokra. Az antant azt remélte, hogy ezeket a csapatokat Kínának a háborúba való bevonása esetén onnan fogja megkapni. A szerződésben a santungi német birtokok Japánnak való átadásáról volt szó.

Az antant hatalmai által Japánnak nyujtott garanciák gyengítették Japán ellenállását Kína belépésével szemben. 1917 április 6-án az Egyesült Államok hadat üzent Németországnak. Egyre nyilvánvalóbbá vált Németország elkerül-

* *E. D. Grimm.* Id mű 191. old.
** *Lenin* Művei. 3 kiad XIX. kot. 283 old (oroszul)

hetetlen veresége. Ezt Japánban is számításba vették. Ha Japán továbbra is szembehelyezkedik az antant politikájával, ez csak bonyolíthatta Japán és a leendő győztesek viszonyát. Ezenkívül megnőtt Japán befolyása Kínában, pozíciói megerősödtek. Ha Kína hadat üzen Németországnak vagy legalább is megszakítja vele a diplomáciai kapcsolatokat, már nem sérthette ezzel a japán érdekeket.

Tuan Csi-zsuj kormánya 1917 március 14-én megszakította a diplomáciai kapcsolatokat Németországgal. De a hadüzenet még néhány hónappal elhúzódott, ami elsősorban Kína újabb belső bonyodalmaival magyarázható.

A Németország ellen indítandó háború nem volt népszerű az országban. Szun Jat-szen rámutatott, hogy Kínának csak egy olyan háborúra volna szüksége, amelynek célja Kína nemzeti szuverenitásának visszaállítása. Lloyd George-hoz írt levelében ezt írta: „A kínaiak nem tudják megérteni, miért van szükségük a hatalmaknak Kínára ahhoz, hogy megverhessék Németországot"*. A déliek attól is tartottak, hogy Tuan Csi-zsuj a Németország elleni háborúra való felkészülést arra használhatja fel, hogy büntetőexpedíciót szervezzen az ország déli tartományai ellen.

Május 10-én a kormány ennek ellenére javaslatot terjesztett a parlament elé a Németországnak szóló hadüzenetről. A javaslatot elvetették. Sok képviselő úgy tartotta, hogy Tuan Csi-zsuj a háborús helyzetet majd saját diktatúrájának létrehozására használja fel. A feldühödött Tuan Csi-zsuj a hadsereg polgári ruhás katonáival tömegmészárlást rendezett a kínai képviselők között.

Li Jüan-hung elnök rövidesen leváltotta Tuan Csi-zsujt. Az északi militaristák a parlament feloszlatását követelték. A déliek katonai expedíciót készítettek elő az északi militaristák ellen.

Ebben a feszült helyzetben Kína politikai színterén ismét megjelentek a monarchikus rendszer hívei. Csang Hszün tábornok július elsején seregével behatolt Pekingbe és monarchista puccsot hajtott végre. A parlamentet szét-

* Idézet *L. Sharman* Id. mű 209—210 old

kergette. A képviselők délre menekültek, ahol támogatásra találtak a helyi hatóságoknál. Csang Hszün és klikkje a Csing dinasztia utolsó képviselőjét, a japán felügyelet alatt őrzött Pu Jit vette elő és császárnak kiáltotta ki.

De Csang Hszün és védence csak nyolc napig tudta tartani magát. Az északi tucsünök seregei Tuan Csi-zsuj vezetésével véget vetettek a puccsnak, miután Tuan meggyőződött arról, hogy Csang Hszün kísérletének nincs semmi támasza az országban. Li Jüan-hung lemondott az elnökségről. Feng Kuo-csang elnökhelyettes lett az elnök. Ugyanakkor Tuan Csi-zsuj híveit az „Anfu" klubba egyesítette (ezért hívják klikkjét anfuista klikknek).

Tuan Csi-zsuj újbóli hatalomra jutása elmélyítette észak és dél konfliktusát. A déliek ragaszkodtak a régi parlament visszaállításához, Li Jüan-hung elnökségéhez, és Tuan Csi-zsuj azonnali elbocsátását követelték.

Tuan Csi-zsuj kormánya augusztus 14-én teljesítette az antant követelését: hadat üzent Németországnak.

Szeptember 6-án Kantonban Szun Jat-szen vezetésével kormány alakult. Ez haladóbb polgári kormány volt, mint az északi, mindamellett ezt a kormányt sem tekinthetjük igazán demokratikusnak: ebben az időben Szun Jat-szennek nem voltak erős kapcsolatai a tömegekkel. Mivel Szun Jat-szen kormányának nem volt hadserege, kénytelen volt egy blokkba tömörülni a déli militaristákkal, akik mindenképpen korlátozni akarták a kormány cselekvési szabadságát.

A déli kormány megalakulása azt jelentette, hogy az ország végleg két táborra szakadt, és odavezetett, hogy e két tábor között megindultak a hadműveletek.

A kínai kormány amikor hadat üzent Németországnak, kiharcolt néhány jelentéktelen engedményt az antant hatalmaktól: öt évvel elhalasztották a boxer jóvátételből a nagyhatalmaknak járó rész kifizetését, a vámokat az áruk reális értékének 5%-áig emelték. De Kína háta mögött egyenesen Kína rovására — mint már mondtuk — 1916-ban aláírták az angol-japán és orosz-japán szerződést.

Röviddel a kínai hadüzenet után, 1917 novemberében aláírták a híres Lansing-Isii amerikai-japán szerződést.

A szerződésben az Egyesült Államok és Japán kormánya kijelentették, hogy továbbra is tartják magukat az úgynevezett „nyitott kapuk" elvéhez, és „a maguk részéről elutasítanak minden olyan ajánlatot, mely bármi módon csökkentené Kína függetlenségét vagy területi épségét". De emellett a szerződésben volt ilyen pont is: „Az Egyesült Államok és Japán kormánya elismerik, hogy a területi közelség különleges viszonyokat teremt az országok közt, minek következtében az Egyesült Államok kormánya elismeri, hogy Japánnak különleges érdekei vannak Kínában, különösen (Kínának) abban a részében, mellyel birtokai határosak"*.

Amerika a szerződés első felére helyezett különös hangsúlyt, ahol arról van szó, hogy Japán tiszteletben tartja a „nyitott kapuk" elvét; Japán a második felére, amelyben az Egyesült Államok elismeri, hogy Japánnak „különleges érdekei" vannak Kínában. Tehát a Lansing-Isii szerződés célja az volt, hogy némileg elkendőzze az amerikai-japán ellentéteket, de nem szüntette meg, és nem is szüntethette meg őket.

Kína számára a Lansing-Isii szerződés az ország feldarabolásának megújuló veszélyét jelentette.

De a Lansing-Isii szerződésnek nemcsak ez a jelentősége. A szerződés Oroszország ellen is irányult. Japán-amerikai alku volt, amely utat nyitott az Egyesült Államok és Japán közös, a forradalmi orosz nép ellen irányuló lépéseinek.

Kína belépése a háborúba nem vetett véget észak és dél harcának. Tuan Csi-zsuj ideiglenes elmozdítása 1917 novemberében nem vezetett megegyezésre déllel. Kuangtung, Kuangszi, Jünnan, Kujcsou és Szecsuan tartományok területe a déli kormány kezében maradt.

1918 májusában a déli tartományok képviselőinek értekezletén megalakult a déli kormány, mely hét személyből állt. Tagjai: Tang Sao-ji, Vu Ting-fang, Tang Csi-jao, Lu Jung-ting, Cseng Csun-hszüan, Lin Pao-csia és Szun Jat-szen. Ennek a kormánynak a létrehozásában a Lu Jung-ting

* *E. D. Grimm.* Id. mű. 194. old.

által vezetett kuangszi-i militarista csoport játszotta a főszerepet.

Ugyanakkor, dél ellensúlyozására, 1918 augusztus 12-én Pekingben összeült a katonai klikk nyomása alatt megválasztott új, úgynevezett „mocsár" parlament. Dél nem vett részt a választásokban. Ez a parlament Tuan Csi-zsuj öccsét, Hszü Si-csangot választotta meg elnöknek (1918—1922).

A pekingi kormány politikáján mitsem változtatott az elnökváltozás.

A déli kormány nem ismerte el az új elnököt. 1918 augusztus 21-én délen összeült a régi parlament, mely a Pekingből 1917-ben elmenekült képviselőkből állt. A hadműveletek a déli és északi seregek között néhány megszakítással továbbfolytak majdnem 1918 végéig. Csak 1918 végén értek véget, és Sanghajban (1919 február 20-án) megkezdődött észak és dél békekonferenciája. A konferencia nem ért el kedvező eredményt, mivel az északiak visszautasították dél nyolc követelését: a régi parlament visszaállítását, Li Jüan-hung visszatérését stb. De a konferencia sikertelensége ellenére sem kezdték újra a hadműveleteket észak és dél között. Kína vezető politikai köreinek figyelmét a párizsi békekonferencia kötötte le.

Kína a győztes hatalmak közt volt. A háború alatt bizonyos költségeket viselt: 130 000 munkást küldött hátországi munkákra és 100 000 főből álló expedíciós hadsereget szerelt fel. Kína anyagi költségeinek összege több mint 220 000 000 kínai dollárt tett ki.

Kína részvétele a háborúban újabb szenvedéseket hozott a kínai népnek: a háborúval és a militarista klikkek harcának növekedésével kapcsolatos újabb terheket.

Kína hadikiadásainak megtérítésére számított, és arra, hogy némileg meg tudja erősíteni nemzetközi helyzetét. Ezek a számítások nem igazolódtak be. A háború csak a japán terjeszkedés meggyorsulásához vezetett Kínában. A háború új fejezetet nyitott meg a japán-kínai kapcsolatokban. A japán imperializmus teljesen kihasználta a számára kedvező nemzetközi helyzetet. Hozzálátott nagy terjesz-

kedési tervének megvalósításához Kínában: a kínai nép leigázásához, annak a programnak a megvalósításához, melyet elsőízben a „21 követelésben" fogalmazott meg.

De a háborús időknek pozitív oldala is volt Kína számára — a nemzeti ipar fejlődése. A nemzetközi gazdasági kapcsolatok gyengülése és az európai hatalmak versengésének részleges gyengülése lehetővé tette az ipari tevékenység és a nemzeti ipari vállalkozások fejlesztését.

Leggyorsabban haladt a textilipar fejlődése. Ez öt városban összpontosult: elsősorban Sanghajban, majd Csingtaóban, Vuhanban, Tiencsinben és Vuhuban. A háború előestéjén Kínában 29 gyapotfeldolgozó gyár volt, ezek közül 21 kínai. Az orsók száma 1 122 200 volt. 1915-től 1919-ig a kínai kapitalisták tizenegy gyárat építettek, a japánok nyolcat. 1922-ben már 106 gyapotfeldolgozógyár volt (ebből 69 kínai)*. A könnyűipar fejlődésének tehát jellemző sajátossága volt a növekvő konkurrencia a japán és a kínai tőke közt.

Fejlődött a malomipar, gyufaipar és a dohányipar is, főleg a nemzeti tőke javára. Épültek — ha jelentéktelen mértékben is — nemzeti vasutak, fejlődött a hajóépítés, nemzeti bankok nyíltak meg.

De Kína ipari fejlődése a háború alatt egyoldalú volt: elsősorban a könnyűipar fejlődött. A nehézipar nagyon gyengén fejlődött, jóllehet Kínában óriási nyersanyagkészletek, például nagy széntelepek vannak. 1914-től 1919-ig, tehát a háború alatt, a széntermelés 13 640 000 tonnáról 20 055 000 tonnára emelkedett. A tényleges termelés egyáltalán nem felelt meg a lehetőségeknek.

A nyersvastermelés 300 000 tonnáról 447 000 tonnára nőtt, ami természetesen rendkívül nyomorúságos szám. Ugyanez volt a helyzet a vasérccel is: ennek termelése 1 005 000 tonnáról 1 861 000-re emelkedett, de ezt az ércet is Japánba szállították. Kína kohóinak 85%-a japán kézben volt, a szén legnagyobb részét olyan bányákban termelték, melyek idegen tőke ellenőrzése alatt álltak.

---

* „The China Year Book". 1936, 1937.

Kína jóformán nem gyártott termelési eszközöket. A gépeket külföldről hozta be. 1913-ban 4 600 000 kínai dollárért hoztak be gépeket, 1920-ban 22 300 000-ért. Ezek a számok mutatják a kínai ipar növekvő gépszükségletét, és ugyanakkor Kína gazdasági függését a nagy kapitalista országoktól. A külföldi kapitalisták nem fektették tőkéjüket termelési eszközök előállításába. Az volt az érdekük, hogy a kínai gazdasági élet továbbra is a külföldtől függjön.

A kapitalista hatalmak a háború alatt megtartották gazdasági és politikai befolyásuknak minden eszközét: a vasutakat és kölcsönöket, bányákat, bankokat és üzemeket, gyárakat. Különösen Japán növelte befolyását az országban.

A nemzeti ipar fejlődése kiélezte az ellentétet Kínának az önálló nemzeti fejlődésre irányuló törekvései és félgyarmati helyzete közt.

Ez az ellentét, az előző évek körülményeihez képest jelentősen megváltozott helyzetben, tovább mélyült és nőtt. Megnőtt a nemzeti burzsoázia osztálya, nőtt és erősödött az ország munkásosztálya. A munkásosztály növekedése jóval erőteljesebb ütemben haladt, mint a nemzeti burzsoázia növekedése, hiszen az idegen vállalatok nagyszámú munkást összpontosítottak.

A háború évei alatt, 1920-ig, a gépierővel dolgozó, több mint 30 munkást foglalkoztató gyáripari üzemek száma 245-ről 673-ra emelkedett. Ezekben a vállalatokban a munkások száma 150 000-ről 500 000-re emelkedett. Ezekben az adatokban nincsenek benne a 30-nál kevesebb munkást foglalkoztató vállalatok és a proletariátusnak még néhány más fontos csoportja sem. Ezeket mind számbavéve, a proletariátus számát 2—2 500 000-re becsülhetjük. Ez már nagy forradalmi erő volt. Szem előtt kell tartanunk azokat a munkásokat is, akik a kézműipari és manufaktúra jellegű vállalatoknál dolgoztak (8—12 000 000) és végül a kulik óriási seregét: a teherhordókat, riksahúzókat, hordárokat stb. Mindez a kínai proletariátus nagy számát bizonyítja.

Az 1914—1918-as világháborúnak rendkívül komoly külpolitikai következményei voltak a Csendes-óceán egész medencéjére és elsősorban Kínára nézve. Japán állásainak

megerősödése Kínában a japán-angol, de különösen a japán-amerikai ellentétek elmélyüléséhez vezetett. Az első világháború befejezésekor már élesen kezdtek kirajzolódni egy új, a Csendes-óceán birtokáért folyó háború körvonalai.

Kína számára ez a távlat új, hatalmas megpróbáltatásokat jelentett. Az ország végleges leigázását csak Kína nemzeti függetlenségének és gazdasági erejének döntő megerősödése háríthatta el. Kínának megvolt az ereje ahhoz, hogy megoldja ezt az alapvető feladatot.

A burzsoázia és a proletariátus fejlődése fontos politikai következményeket vont maga után: a) a nemzeti burzsoázia politikai aktivitásának megnövekedését politikai és gazdasági jogaiért az imperialista hatalmakkal szemben folytatott harcában; b) a proletariátus politikai aktivitásának megnövekedését legelemibb emberi jogaiért s hazája függetlenségéért és szabadságáért vívott harcában.

Délen, ahol az ipari fejlődés a legintenzívebb volt, a burzsoáziának az északon uralkodó s a külföldi imperializmus által kitartott reakciós klikkek ellen vívott harca a nemzet politikai és gazdasági függetlenségéért, a militaristák és imperialisták — elsősorban a japánok — ellen folyó harc jellegét öltötte.

Ezen az alapon alakul ki később a burzsoázia és proletariátus egységfrontja.

A fentemlített folyamatok mind a kapitalizmus általános válságának korszakában, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom idején fejlődtek ki. Szovjetoroszország népeinek forradalmi tapasztalata, a szovjet dolgozóknak az intervenciósok ellen vívott hősies harca és az új, szocialista társadalom építésének ragyogó példája hatalmas tényezőkké váltak a kínai népnek az új, független és demokratikus Kínáért vívott harcában.

Az új nemzetközi helyzet, mely annak eredményeképpen alakult ki, hogy létrejött a világon az első szocialista állam, lehetővé tette, hogy a nemzeti felszabadító és forradalmi mozgalom Kínában új, magasabb fokra emelkedjék.

TIZENEGYEDIK FEJEZET

A NAGY OKTÓBERI SZOCIALISTA FORRADALOM ÉS KÍNA

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom új korszakot nyitott meg a világ gyarmati és függő népeinek életében.

„*Eljött* a felszabadító forradalmak kora a gyarmatokon és függő országokban, ez országok *proletariátusának* ébredési kora, a forradalomban való *hegemóniájának* kora"*.

Oroszország és Kelet minden dolgozó mohamedánjához intézett felhívásában 1917 november 20-án (december 3-án) a szovjet kormány bejelentette, hogy lemond minden olyan szerződésről, melyet a cári kormány nem az egyenjogúság elve alapján kötött a keleti népekkel, és megsemmisítette a többi hatalommal kötött titkos szerződéseket, melyek sértették a keleti népek szuverén jogait. Új korszak kezdődött ezzel két hatalmas nép: a kínai és az orosz nép egymáshoz való viszonyában. A szovjet kormány már a forradalom első hónapjaiban tárgyalásokat kezdett Li Csing-csang kínai követtel a két ország viszonyának új alapjairól, a diktátumjellegű szerződések érvénytelenítéséről. De ezeket a tárgyalásokat nem fejezhették be. A kínai kormány viseli a felelősséget megszakításukért: a tárgyalásokat az antant utasítására függesztette fel. „A szövetségesek váratlanul torkon ragadták a pekingi kormányt, a pekingi mandarinokat, a kínai sajtót aranyesővel árasztották el és kénysze-

* *Sztálin* A leninizmus kérdései 221. old.

rítették a kínai kormányt, hogy utasítson vissza minden kapcsolatot az orosz munkás-paraszt kormánnyal"*.

A tárgyalások megszakítása után az intervenció és a fehérgárdista lázadások hosszú hónapokra megnehezítették Szovjetoroszország kapcsolatát Kínával.

A kínai közvéleménynek be kellett érnie a hazug burzsoá forrásból származó hírekkel Szovjetoroszországról; az Októberi Forradalom igazi jellegéről csak szűkös értesüléseket kaptak.

Kínába csak 1919-ben kezdtek kerülő úton igazi hírek eljutni a szovjet népnek az intervenciósok ellen folytatott hősi harcáról, a nemzeti egyenjogúság politikájáról Szovjetoroszországban és arról, hogy Oroszország népei megszabadultak a nemzeti és gyarmati elnyomás láncaitól.

Ezek a hírek óriási hatást keltettek Kínában. Az oroszországi forradalom új korszakot nyitott a kínai népnek a nemzeti és politikai felszabadulásért vívott harcában.

Az imperialisták által leigázott Kína az új Oroszországban igaz barátra talált. Meglátta, hogy a nép, ha egyesul, legyőzhetetlen, hogy Kína meg tudja védeni és meg is kell védenie az önálló nemzeti léthez való jogát, amint megvédte Szovjetoroszország a magáét.

Hogy a kínai társadalom haladó körei hogyan értékelték az oroszországi forradalmat, arról legjobban Szun Jatszen kijelentése alapján ítélhetünk: „De ennek a háborúnak (a világháborúnak. — *G. J.*) volt az eredménye az emberiség hatalmas reménységének megszületése. Ez a reménység — az orosz forradalom. Oroszországban a forradalom alapjában véve nagyon korán tört ki. Már az európai háború előtt, 1905-ben történt kísérlet a forradalomra, de ez sikertelen maradt. Ez az óriási feladat az európai háború alatt valósult meg"**.

Az imperialisták kísérletei 1918-ban, hogy a Vörös Hadsereg ellen kínai katonákat használjanak fel, nem vezettek

---

* „A Szovjetunió kulpolitikája". Okmánygyujtemeny. 1. kot 1917—1920. Moszkva 1944 299. old (oroszul).

** *Szun Jat-szen.* A három népi elv. 1927. 57—58 old. (kínaiul).

komoly eredményre. Tuan Csi-zsuj anfuista klikkje, tokiói parancsra, Szovjet Távolkeletre küldött néhány csapatot, de ez az expedíció nem volt népszerű Kínában. A szovjet területen élő kínai dolgozók hangulatára jellemző, hogy sokan közülük aktívan résztvettek a Vörös Hadsereg harcában az interveniciósok és a fehérgárdisták ellen.

Az első világháború végén a kínai nemzeti burzsoázia vérmes reményeket táplált azzal kapcsolatban, hogy a Wilson „14 pontjában" megfogalmazott elvek hozzásegítik majd Kínát ahhoz, hogy a békekonferencia eredményeként megerősítse nemzetközi helyzetét.

A kínai kormány a párizsi békekonferenciára Lu Csenghsziang külügyminiszter vezetésével küldöttséget küldött. A delegáció tagja volt Wellington Koo, az ismert kínai diplomata is. A kínai delegációnak az volt a célja, hogy a békekonferencián elérje: vonják ki az idegen katonaságot és rendőrséget Kínából. Kína kapjon vámautonómiát, továbbá érvénytelenítsék a diktátum jellegű szerződéseket. A kínai követelések között különösen fontos helyet foglalt el a santungi kérdés. Kína ragaszkodott ahhoz, hogy visszaadják neki a németek által elfoglalt területeket Santungban. Rámutatott, hogy a tartomány nem alkalmas gyarmatosításra és területén harminchatmillió kínai él. Kiemelte, hogy Santung Konfucius szülőföldje, és ezért a kínaiak számára szent föld.

De a nagyhatalmak kulisszák mögött megkötött alkuikban már régen Japán javára döntöttek a volt német koncessziókról. A konferencia úgy határozott, hogy a santungi német birtokokat Japán kapja. Kína legkisebb és legtörvényesebb követeléseit is elutasították. A kínai meghatalmazottak megtagadták a béketárgyalások jegyzőkönyvének aláírását.*

A békekonferencia határozata a volt német koncessziók Japánnak történő átadásáról, nagy felháborodást keltett Kínában. 1919 május 4—5-én hatalmas antiimperialista mozgalom tört ki. 1919 május 4-én Pekingben 15 000 ember vett részt a

* Formálisan Kína és Németország békés viszonyát az elnök 1919 szeptember 15-én kelt rendeletében visszaállította. Ezután kulon békeszerződést kotottek

tiltakozó tüntetésen, amelyet a diákok vezettek. Cao Zsu-ling, Lu Cung-jü, és Csang Cung-hsziang (Kína japáni követe) anfuista miniszterek és több japánbarát házát lerombolták. Tuan Csi-zsuj, akivel szintén rendkívül elégedetlenek voltak, kénytelen volt eltávolítani ezeket a politikusokat. Az egész országban számos imperialistaellenes megmozdulás tört ki: diáksztrájkok, a japán áruk bojkottja (a bojkottot a legnagyobb méretekben Sanghaj kereskedelmi-ipari burzsoáziája szervezte). A japán vállalatok munkásai sztrájkoltak, a sztrájkok sok tartományban továbbfolytatódtak 1922-ig. 1918-tól 1919-ig a sztrájkoló munkások összlétszáma 6500-ról 91 000-re emelkedett. Megszervezték a „Kínai Egyetemi Hallgatók Társaságát". Az 1919-es májusi eseményeknek az a különleges jelentőségük, hogy a proletariátus aktív erőként kezdett résztvenni az imperialistaellenes harcban.

Az 1919 május 4—5-i események meggyorsították az úgynevezett „irodalmi forradalom" kifejlődését. Ez a mozgalom jelentős szerepet játszott a kínai társadalmi élet fejlesztésében. A mozgalom az „irodalmi forradalomért" már előbb megindult, de a május 4—5-i események sürgették a kínai írott nyelv forradalmasítását. Az ujságokat az ősi, klasszikus kínai nyelven adták ki, amely élesen különbözött a beszélt nyelvtől. Ennek a nyelvnek a megtanulása sok évi kitartó munkát követelt. A pekingi egyetem neves professzorai: Li Ta-csao, Caj Jüan-pej és mások azt javasolták, hogy reformálják meg az írott nyelvet, pontosabban azt, hogy az irodalmi nyelv alapja a beszélt nyelv (pajhua — egyszerü nyelv) legyen, csökkentsék az írásjegyek számát és egyszerüsítsék a nyelvtani szerkezeteket. Az *Új Ifjúság* című pajhua-lap rendkívül népszerüvé vált. 1919 eseményei okvetlenül szükségessé tették a pajhua széleskörü elterjesztését. A népnek szüksége volt a nyomtatott szóra. Olyan ujságot, röplapot, plakátot kellett teremteni, melyet minden írástudó kínai el tud olvasni, és — ami még fontosabb, ha tekintetbe vesszük, hogy milyen alacsony volt Kínában az írástudók száma — amelyet hallásra is meg lehet érteni. Az előző, régi klasszikus nyelven kiadott nyomtatványokat nem értette a nép. 1919-ben a pajhuát általá-

nosan elismerték, és 1920-ban az iskolákban is tanítani kezdték.

Az „irodalmi forradalom" a háborútáni évek kulturális haladásának legfontosabb, de nem egyetlen láncszeme volt. Nött a nemzeti értelmiség. A tanuló ifjúság mohón habzsolta a haladó európai gondolat eredményeit. A pekingi egyetemen orosz szakot létesítettek, ahova előadóknak szovjet professzorokat hívtak meg. Így az igazságot hallották a szovjet országról Kínában, ami rendkívüli érdeklődést és figyelmet keltett.

1919 novemberében realista irányú irodalmi csoport alakult. Jelszava: „A művészet az élet szolgálatában". Azt követelte, hogy a kínai irodalom legyen „az elnyomottak vérének és könnyeinek irodalma". Kitünő kínai írók tartoztak a csoportba: Lu Hszin, Mao Tun, Vu Sao-csün és mások. Lu Hszint a kínai Gorkijnak nevezték. Müveiben a korabeli kínai falu igaz képét festette meg. Lu Hszin egész életét összekötötte a proletariátus harcával; a Szovjetunió barátja volt.*

Ez a sok fontos esemény, mely új lapot nyitott meg Kína történetében, a Kuomintangtól és Szun Jat-szentől függetlenül zajlott le. Az egyetemi hallgatók kérése Szun Jat-szenhez, hogy támogassa mozgalmukat, nem járt eredménnyel, mivel 1919-ben a déli kormányban heves konfliktus tört ki Szun Jat-szen és Lu Jung-ting kuangszi-i militarista klikkje közt. Szun Jat-szen kénytelen volt kiválni a kormányból, elhagyni Kantont és Sanghajban, a francia koncessziós területen telepedett le. Ez a balsiker Szun Jat-szen társadalmi támaszának gyengeségéből származott. A Kuomintang ekkor gyér létszámú szervezet volt, minden tömegbázis nélkül. A háború alatti gazdasági fellendülés, a kínai burzsoázia növekvő aktivitása, a munkásmozgalom fejlődése, az 1919 májusi események idején a Kuomintangban a legnagyobb zürzavar uralkodott. A párt távolállt Kína új életének nagy eseményeitől. Gyökeres átépítés, új program, új munkamódszerek váltak szükségessé. A harcnak ezeket az új útjait Szun Jat-szen igyekezett is megtalálni a következő években.

---

* Lu Hszin 1936-ban halt meg. Lásd „Lu Hszin", 1881—1936. A mai Kína nagy írója emlékének szentelt cikkek és fordítások gyüjteménye. A Szovjet Tudományos Akadémia kiadása. Moszkva 1938. (oroszul).

Az 1919-es nemzeti szabadságmozgalom fellendülését a szovjetkormány teljes megértéssel fogadta. 1919 július 25-én a szovjet kormány „A kínai néphez, valamint Dél- és Észak-Kína kormányaihoz" történelmi jelentőségű deklarációval fordult, amely részletesen kifejtette a szovjet külpolitika alapelveit Kínával szemben.

A deklaráció rámutatott arra, hogy a szovjet kormány lemondott a cári kormány által meghódított területekről, Mandzsuriáról és a többiekről is. „Döntsék el az ezeken a vidékeken lakó népek, hogy melyik államban kívánnak élni...

A szovjet kormány megsemmisít minden előjogot, megsemmisíti az orosz kereskedői negyedeket a kínai városokban. Egyetlen orosz tisztviselő, pap vagy hittérítő se merészeljen beavatkozni kínai ügyekbe és ha valamilyen bűnt követ el, akkor a helyi bíróságok ítélkezzenek fölötte. Kínában ne legyen más hatalom, más bíróság, mint a kínai nép hatóságai és bírósága"*.

Ez a deklaráció megmutatta a kínai népnek, hogy két egymásnak szögesen ellentmondó politikai vonal létezik: a szovjet kormány politikája, amely a felek egyenjogúságának alapelvén épül fel és a Kínát leigázó imperialista hatalmak politikája. Nem lehet csodálkozni azon, hogy az imperialisták igyekeztek eltitkolni ezt a deklarációt a kínai nép előtt. A világreakció minden mesterkedése ellenére, a kínai kormány 1920 áprilisában Csang Sze-ling vezetésével katonai és diplomáciai missziót küldött Moszkvába. Ennek a missziónak az elküldése arról tanúskodott, hogy még az akkori pekingi kormány is kénytelen volt arra törekedni a nemzetközi helyzet bonyolult körülményei között, hogy a szovjet állammal felvegye a kapcsolatokat, mert remélte, hogy ezzel megjavítja Kína nemzetközi helyzetét.

Az 1920-as év szakadatlan politikai összeütközések közepette telt el. Az országban a militarista csoportok száma tovább nőtt.

A huszas évek történetében nagy szerepet játszott Csang Co-ling militarista klikkje.

---

* „A Szovjetunió külpolitikája". 1. köt. 300. old.

Csang Co-ling a kínai militaristák legjellegzetesebb alakja. Bandájával együtt felbérelték a japánok, hogy az orosz-japán háborúban az orosz csapatok ellen küzdjön. A háború után katonáival együtt belépett a kínai hadseregbe, ahol tábornoki rangot ért el és hadosztályparancsnok lett. 1911-ben Mandzsuria katonai kormányzója lett és fokozatosan kiterjesztette hatalmát egész Mandzsuriára. 1918-ban Peking hivatalosan elismerte hatalmát. Ő vezette a japánokhoz közelálló fengtieni (mukdeni) klikket.

Közép-Kínában a hatalmat Cao Kun és helyettese Vu Pej-fu cseli-i klikkje ragadta magához. (Ez a klikk az angolok és az amerikaiak felé orientálódott.)

A cseli-i klikk az anfuista klikk népszerűtlenségét 1920-ban arra használta fel, hogy megtámadja Tuan Csi-zsujt. Cao Kun és Vu Pej-fu csapatai megkezdték a hadműveleteket.

Az új belső háború közvetlenül tükrözte a fő imperialista hatalmak távolkeleti ellentéteit. Anglia és különösen az Egyesült Államok nem nyugodtak bele, hogy Japán a háború után gyors ütemben megerősítette befolyását Kínában. Az angolok és amerikaiak parancsát követő cseli-i imperialista klikk hadműveleteket indított, hogy eltávolítsa Tuan Csi-zsuj japánbarát kormányát. De Japán nem volt hajlandó tétlenül nézni az eseményeket. Tokióban megértették, hogy régi szolgájuk elvesztette a játékot, és megvásárolták Csang Co-linget, aki szintén szoros kapcsolatban állt a japánokkal. Csang Co-ling már régóta igyekezett befolyását Mandzsuria határain túl Pekingre is kiterjeszteni. Csatlakozott a cseli-i klikk háborújához az anfuisták ellen.

Tuan Csi-zsuj vereséget szenvedett és a japán kormány védelme alá menekült. Az úgynevezett tucsün kormány jutott hatalomra — Cao Kun, Csang Co-ling és Vang Csen-jüan. Növekedett Vu Pej-fu jelentősége, akit Anglia és az Egyesült Államok támogattak. Vu Pej-fu több központi tartományra kiterjesztette hatalmát. Maguk a tábornokok rendszerint nem léptek be a kormányba, de tevékenységének irányításában döntő szerepet játszottak, hiszen az ő kezükben volt a hadsereg.

Az északi harcokkal egyidejűleg változások történtek délen is. Itt heves harc tört ki Csen Csiung-ming kuangtungi

tábornok és a kuangszi-i klikk között. A harc Csen Csiungming győzelmével végződött, ami lehetővé tette, hogy Szun Jat-szen 1920 novemberében visszatérjen Kantonba és a déli kormány élére álljon.*

Szun Jat-szen sanghaji tartózkodása alatt élénken érdeklődött a szovjetoroszországi események iránt. Személyes kapcsolatot keresett az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság képviselőivel.

1920-ban Amerikán keresztül üdvözlőtáviratot küldött Vlagyimir Iljics Leninnek. Szun Jat-szen azzal, hogy kimutatta szimpátiáját Szovjetoroszország iránt, kihívta a világ reakciós erőit. Szun Jat-szen, miután visszatért Kantonba, sokat foglalkozott Szovjetoroszország társadalmi rendjének és pártszervezésének kérdéseivel. Nem elégedett meg okmányok tanulmányozásával, minden lehetőséget felhasznált, hogy közvetlen érintkezésbe lépjen szovjet emberekkel. Szun Jat-szen utat keresett szervezetének újjáalakítására és tevékenységének kiterjesztésére, a párt megerősítésére és új hadsereg alakítására.

Szun Jat-szen ugyanakkor hajlandó volt együttműködni bármely idegen hatalommal, amely egyenrangú félként tárgyalt Kínával. Nagyszabású tervet dolgozott ki arra, hogy miként vonja be az idegen hatalmakat Kína újjáalakításába. Helyeselte a hatalmakkal való együttműködést, de csak olyan körülmények között, hogyha az általuk végrehajtott újjáalakítást a kínai nép támogatja és ha ezáltal biztosítják az erős politikai hatalmat, amely egyesíti az országot. Nemzetközi együttműködési tervében Szun Jat-szen kiemelte, hogy számolni kell Japán hódító terveivel Kínával szemben. Ezt írta: „Nem akarom, hogy országom, amely végre felébredt, arra ébredjen, hogy hazánk japán Kínává változott. «A 21 követelés» megmutatta Japán karmait"**.

Szun Jat-szen a kapitalista világ vezetőihez intézett felhívására olyan válaszokat kapott, amelyek udvariasan, de

* Csen Csiung ming militarista volt. De számításba vette a változó korulményeket — a nemzeti felszabadító mozgalom novekedését, és Szun Jat-szen tekintélyét saját hatalmának megszilárdítására akarta felhasználni

** Idézve *L. Sharman* után. Sun Yat-sen. 225. old.

eléggé egyértelműen utaltak terveinek utópista voltára. Csupán Szovjetoroszország foglalt el határozott, baráti álláspontot Kína és Szun Jat-szen iránt. Ez újból kifejezésre jutott az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság Külügyi Népbiztosságának 1920 októberében Szun Jat-szenhez intézett levelében és a szovjet kormány 1920 október 27-i külön emlékiratában, amelyet a Moszkvába küldött kínai katonai diplomáciai küldöttség vezetője útján juttattak el a kínai kormányhoz. Csang Sze-ling küldöttsége ugyan nem hozott kedvező megoldást a szovjet-kínai kapcsolatok kérdésében, de 1920 végétől a pekingi kormány megszakította kapcsolatait a cári kormány pekingi diplomatáival.

Nem kerülhették el Szun Jat-szen figyelmét azok a fontos folyamatok sem, amelyek Kína társadalmi életében mentek végbe: mindenekelőtt a kínai munkásosztály növekedése és politikai aktivitásának erősödése.

A kínai proletariátus hihetetlenül nehéz körülmények között élt és dolgozott. A munkanap tizenkét-tizenhat óra volt. Munkavédelem, munkatörvények nem léteztek. A vállalkozók, felügyelők, műhelyfőnökök (akik a munkások munkabérének legnagyobb részét elrabolták) önkényét semmi sem korlátozta. A munkásokkal szemben testi fenyítést alkalmaztak. Sok selyem- és gyapotszövőgyárban hat-tizenkét éves gyermekek dolgoztak. Politikailag a munkásosztály teljesen jogtalan volt. A kulturális elmaradottság nehezítette a munkások megszervezését. De az 1919—1920-as évek nem multak el nyomtalanul a kínai proletariátus szempontjából sem. Létrejöttek az első szakszervezetek. Sanghaj a munkásmozgalom bölcsőjévé vált. 1921-ben Sanghajban megszervezték a Kínai Szakszervezetek Titkárságát.

1919—1920-ban alakultak meg Kínában az első marxista körök, ezekből fejlődött ki a kommunista párt.

Pekingben Li Ta-csao professzor szervezte meg a marxista kört. Li Ta-csao, a kínai haladó értelmiséghez tartozott és régóta résztvett a forradalmi mozgalomban. Csangsában tevékeny szervező szerepet játszott Mao Ce-tung, a Kínai Kommunista Párt későbbi vezére. Vucsangban Tung Pi-vu szervezte

meg a kommunista csoportot. Hankouban és Sanghajban is szerveztek ilyen csoportokat.

Kínában a kommunista mozgalom a növekvő munkásmozgalom és a nemzeti felszabadító harc szilárd bázisán keletkezett.

1921 júliusában ült össze a Kínai Kommunista Párt első kongresszusa. Abban az időben a párt nem volt nagylétszámú. Mindössze negyvennégy tagja volt. A kongresszus, amelyen tizenkét küldött vett részt, négy napig tartott, a legnagyobb titokban. Egyik ülése egy tavon, egy nagy csónakban folyt le.

A küldöttek között voltak a forradalomnak véletlen utitársai is, akik később árulók lettek. Voltak közöttük „céhszocialisták" és anarchisták is. De hosszú vita után a kongresszus többsége elhatározta, hogy a pártot kommunista pártnak nevezik el. Így rakták le a hős Kínai Kommunista Párt alapját, amelynek jelenleg hárommillió tagja van.

A kongresszuson kiemelkedő szerepet játszott Mao Ce-tung elvtárs, akit megválasztottak a párt Központi Bizottságának tagjává.

Mao Ce-tung 1893 májusában született, Hunan tartományban. Szülei parasztok voltak. Már hatéves korától kezdve dolgozott atyja gazdaságában. Nyolcéves korában elemi iskolába adták, ahol tizenhárom éves koráig tanult. Atyja azt akarta, hogy kereskedő legyen, de ő kitartott amellett, hogy tovább akar tanulni. Sokat olvasott, tanult és tanítója segítségével a csangsai középiskolában folytatta tanulmányait. Itt érték az 1911-es forradalmi események. Félbehagyta tanulmányait és a forradalmi hadsereg katonája lett. A forradalom után visszatért tanulmányaihoz és 1918-ban befejezte a tanítóképző szemináriumot. Mao Ce-tung jól ismerte a nép minden szükségletét, bánatát és baját. Ifjú korától kezdve kapcsolatban állt a forradalmi mozgalommal.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom meghatározta Mao Ce-tung útját: a forradalmi marxizmus útjára lépett. Így beszél magáról:

„Nagy érdeklődéssel figyeltem a Szovjetunióban lejátszódó eseményeket. 1920-ban már alaposan megismerkedtem a marxizmussal és egyre kerestem és faltam a marxista iro-

dalmat. A marxista forradalmi elmélet és az oroszországi Nagy Októberi Szocialista Forradalom tapasztalatainak hatása alatt 1920 telén Csangsában megalapítottam a munkások első politikai szervezetét. Ettől kezdve számítom magam marxistának"*.

Kína munkásosztálya és parasztsága szervezett forradalmi vezetést kapott. A munkásosztály önálló politikai harcba kezdett.

Ezek a fontos események nagy hatást gyakoroltak az ország politikai helyzetére, elsősorban a Kuomintangra és vezérére.

1921 március 6-án Kantonban összegyültek a Kuomintang tagjai. A gyülésen Szun Jat-szen beszédet mondott, amely a Kuomintang új programjának megalkotásához vezető lépésnek tekinthető. Ez a beszéd ismét felvetette a földtulajdon kiegyenlítésének eszméjét. Az 1907—1912-es népszerű program ismét polgárjogot nyert. Igaz, ennek a programnak nem lehetett gyors hatása, mert a Kuomintang tevékenysége főleg Kuangtung tartományra korlátozódott. Szun Jat-szennek nem volt saját hadserege, Csen Csiung-ming hadseregére támaszkodott. Csen Csiung-ming nem volt hajlandó hadseregével Kuangtung határain kívül harcolni. Szun Jat-szen 1921-ben megpróbálta, hogy hadjáratot indítson az északi militaristák ellen, de vereséget szenvedett. Ebben a kérdésben élesedett ki a viszony Szun Jat-szen és Csen Csiung-ming között.

Ez a konfliktus szoros kapcsolatban állt az északon elkezdődött harccal, amely éppúgy, mint 1920-ban, az imperialista hatalmak: egyrészt Anglia és az Egyesült Államok, másrészt Japán ellentéteit tükrözte.

Hogy helyesen tájékozódhassunk az 1922-ben fellángoló új kínai polgárháborút illetően, feltétlenül számításba kell vennünk azokat a változásokat, amelyeket a washingtoni konferencia okozott a távolkeleti nemzetközi helyzetben.

A washingtoni konferenciát az Egyesült Államok kezdeményezésére és Anglia támogatásával szervezték meg. Az Amerikai Egyesült Államokat komolyan nyugtalanította Japán

* „Mao Ce-tung Életrajzi vázlat". Goszpolityizdat 1939. 33. old. (oroszul).

egyre növekvő befolyása Kínában. Mint ismeretes, annak, hogy az Egyesült Államok kongresszusa nem volt hajlandó ratifikálni a versailles-i békeszerződést, egyik legfontosabb indoka az volt, hogy Anglia és az Egyesült Államok nagy engedményeket tettek Japánnak Kína és a csendesóceáni volt német gyarmatok rovására. Japánnak az utóbbi évek folyamán sikerült elérnie, hogy Pekingben számára kedvező kormány legyen uralmon. Mindez ellentétben állt az Egyesült Államok érdekeivel.

A japán-amerikai ellentétek az első világháború után áthidalhatatlan ellentétek voltak a Csendes-óceánon. Lenin így jellemezte ezeket az ellentéteket: „Háború készül közöttük. Nem élhetnek békésen a Csendes-óceán partjain, bár ezeket a partokat háromezer verszt választja el egymástól. Ez a vetélkedés, vitathatatlanul kapitalizmusuk viszonyaiból következik. Óriási irodalom van, amely a jövendő japán-amerikai háború kérdéséről szól. Hogy háború készül, hogy az elkerülhetetlen, az kétségtelen ... A földet felosztották, Japán sok gyarmatot foglalt el. Japán ötvenmillió lakost számlál és viszonylag gyenge gazdaságilag. Amerikának száztízmillió lakosa van, nincsenek gyarmatai, bár sokszorosan gazdagabb mint Japán. Japán megszerezte Kínát, ahol négyszázmillió lakos és a világ leggazdagabb szénkészletei vannak. Hogyan lehet ezt megakadályozni? Nevetséges azt gondolni, hogy a sokkal erősebb kapitalizmus nem ragadja el a gyengébb kapitalizmustól mindazt, amit az utóbbi összerabolt"*.

A washingtoni konferencia összehívására irányuló javaslat tükrözte az Egyesült Államok kapitalizmusának harcát a japán kapitalizmus ellen, a csendesóceáni, a kínai uralomért vívott harcot.

A Japánnal szövetséges Anglia szintén úgy vélte, hogy Japán túlságosan messzire megy Kína ellen irányuló tevékenységében. Anglia politikájára a Brit Birodalom dominiumai nagy befolyást gyakoroltak. A dominiumok a háború alatt kifejlesztették saját iparukat, amelynek érdekei ütköztek a növekvő japán versenytársával, ezért követelték a dominiumok London-

* *Lenin* Művei. 3. kiad. XXV. köt. 501—502. old. (oroszul)

tól, hogy korlátozza a japán terjeszkedést. Ezenkívül a dominiumok a háború alatt kiszélesítették az Egyesült Államokkal fennálló gazdasági és politikai kapcsolataikat, ami növelte függőségüket az amerikai imperializmustól. Ez is hozzájárult, hogy a dominiumok az Egyesült Államoknak megfelelő irányban gyakoroltak nyomást Angliára.

A konferencia összehívásának pillanatát az Egyesült Államok számára szerencsésen választották ki, Japánnak azonban ez az időpont nem volt kedvező: a japán imperialista katonai klikk vereséget szenvedett beavatkozása során a Szovjet Távolkeleten. A beavatkozás Japánnak nagyon sokba került és semmi eredményre sem vezetett.

Japán helyzete Washingtonban nehéz volt — Japán elszigetelődött.

A konferencián (1921—1922) két kérdéscsoporttal foglalkoztak: 1. a fegyverkezés korlátozásával, 2. a csendesóceáni és távolkeleti kérdésekkel. Ezek a kérdések éles vitát és hosszú diplomáciai harcot váltottak ki. A japánok megkísérelték, hogy a konferencia megkerülésével közvetlenül jussanak megegyezésre Kínával az őket érdeklő kérdésekben — számukra kedvező szellemben. 1921 decemberében alakult meg Pekingben Liang Si-ji kormánya, amely szoros kapcsolatban állt Csang Co-linggel, és ez bizonyos fokig Japán sikere volt. A közvetlen japán-kínai tárgyalások megkísérlése Kínában azonnal tiltakozást váltott ki, Szun Jat-szen is tiltakozott és Liang Si-ji kénytelen volt eltávozni a politikai élet porondjáról.

A washingtoni konferencia 1922 februárjában fejezte be munkáját: ideiglenesen korlátozta Japán terjeszkedését. A konferencián szerződést kötött az öt tengeri nagyhatalom — az Egyesült Államok, Anglia, Japán, Franciaország és Olaszország — a tengeri fegyverkezés korlátozásáról. A szerződésben részvevő országok számára az új sorhajóflotta építésének határát 5 : 5 : 3 : 1,75 : 1,75 arányban szabták meg. A szerződés szerint az Egyesült Államok és Anglia sorhajóflottája nem tehetett ki 525 000 tonna térfogatnál többet (egyenként), Japáné 315 000 tonnánál, Franciaországé és Olaszországé 175 000 tonnánál.

A konferencián szerződést kötött a négy hatalom — az

Egyesült Államok, Anglia, Franciaország és Japán. A szerződés értelmében tiszteletben tartják mindegyik állam jogát a Csendes-óceán körzetében fekvő szigetbirtokokra és szigetterületekre. A szerződés negyedik cikkelye úgy szólt, hogy a ratifikáció után az angol-japán szövetségi szerződés érvényét veszti. Ez az amerikai diplomácia győzelme volt. A növekvő japán-amerikai ellentétek légkörében az Egyesült Államok igyekezett felszámolni ezt a szövetséget és célját elérte.

A négy hatalom szerződése azt is előírta, hogy az Egyesült Államok nem erősíti meg a Fülöp-szigeteket, Guam-szigetet és az Aleuti-szigeteket, Japán a Kurili-, a Bonin-szigeteket, Formozát és néhány más szigetet. Japánt nem korlátozták támaszpontok építésében a tulajdonképpeni japán szigeteken. Az Egyesült Államok nem erősíthette meg távolkeleti birtokait. Ez Japánnak kedvezett. Ebben az amerikai-japán ellentét további kiéleződésének veszélye rejlett.

A konferencián fontos helyet foglalt el Kína kérdése. A kínai küldöttség Washingtonban fejlettebb formában ugyanazokat az alapelveket terjesztette elő, amelyeket Kína a párizsi konferencián oly sikertelenül próbált megvédelmezni. A kínai küldöttség követelte, hogy a hatalmak tartsák tiszteletben és őrizzék meg a Kínai Köztársaság területi épségét, politikai és közigazgatási függetlenségét. Kína a maga részéről kötelezte magát, hogy területének vagy tengerpartjának semilyen részét sem idegeníti el és nem adja bérbe egy hatalomnak sem. Kína követelte, hogy tudta nélkül a nagyhatalmak ne kössenek Kínát érintő szerződést vagy egyezményt, anélkül, hogy előzetesen ne értesítenék és ne adnának lehetőséget Kínának arra, hogy résztvegyen ezekben. A kínai küldöttség ragaszkodott ahhoz, hogy szüntessék meg az idegen hatalmak minden előjogát és kiváltságát Kínában. A küldöttség felvetette a volt santungi német birtokok visszaadásának kérdését.

A kínai küldöttség követeléseit nem teljesítették. A konferencia az amerikai ellenjavaslatokat fogadta el. A washingtoni konferencia elfogadta a kilenc hatalom szerződését, „azokat az alapelveket és azt a politikát illetően, amelyet Kínával szemben be kell tartani". A kilenchatalmi szerződés első cikkelye így hangzott:

„A szerződő hatalmak, Kína kivételével, megegyeznek, hogy:

1. Tiszteletben tartják Kína szuverenitását, függetlenségét, területi és közigazgatási sérthetetlenségét.

2. Kínának teljes és korlátlan lehetőséget adnak, hogy életképes és tartós kormányt állítson fel és tartson fenn.

3. Érvényesítik befolyásukat, annak érdekében, hogy ténylegesen megvalósítsák és fenntartsák az egyenlő jogok elvét, valamennyi nemzet kereskedelme és ipara számára Kína egész területén.

4. Tartózkodnak attól, hogy a Kínában jelenleg fennálló helyzetet olyan különleges jogok és előnyök elérésére használják fel, amelyek sérthetik a baráti államok alattvalóinak és állampolgárainak jogait és nem fognak támogatni ezen államok biztonságára nézve veszélyes tevékenységet"*.

A szerződés semmiféle biztosítékot nem nyujtott Kínának a kinyilatkoztatott „függetlenség" és „sérthetetlenség" tekintetében. Senkisem vetette fel azt a kérdést, hogy a külföldi hatalmak ne avatkozzanak be a militarista klikkek harcába, melyet a külföldi hatalmak szerveztek és szítottak.

A „21 követelés" és az ezek alapján kötött szerződések kérdése csak részleges megoldást nyert. A japánok néhány engedményt tettek, de megtartották előjogaik egy részét. Kína egyetlen szemmellátható sikere az volt, hogy visszakapta Csingtaót és Santung tartományt. A japánok az Egyesült Államok és Anglia erős nyomására kénytelenek voltak engedni Santung kérdésében. De Kínának bele kellett egyeznie, hogy nagy összeget fizet Japánnak, nemcsak a japánok, de a németek által Santungban épített berendezésekért is.

A washingtoni konferencia határozatai ideiglenes, ingadozó „egyensúlyt" hoztak létre az imperialista erők között. Ideiglenes és ingadozó volt, mert Japán kénytelen volt engedményeket tenni Amerikának a konferencián, a valóságban azonban nem akart lemondani a Kína fölötti hatalomért való harc-

* Lásd a „Washingtoni konferencia" című gyujtemény dokumentációját. Kulugyi Népbiztosság 1924.

ról. Anglia kénytelen volt kompromisszumot kötni, hogy ellensúlyozza Japánt.

Végül, ez az egyezmény nem lehetett valamennyire is tartós és hosszú, mert ez lényegében a nagyhatalmak megállapodása volt arról, hogy továbbra is egyenlő lehetőségekkel uralkodnak Kínában „a nyitott kapuk" elve alapján.

„Szilárdnak lehet-e tartani valamennyire is ezt az egyezményt? Ismét nem lehet. Először is azért, mert a szerződő felek harcolnak és harcolni fognak a véksökig egymás között a rablásban való részesedésért, másodszor azért, mert ez az egyezmény a kínai nép hátamögött jött létre, amely nem akar és nem fog engedelmeskedni az idegen rablók törvényeinek. Vajjon a kínai forradalmi mozgalom növekedése nem arról tanúskodik-e, hogy az idegen imperialisták mesterkedései kudarcra vannak ítélve?"*

A japánok természetesen egy percre sem akartak lemondani mesterkedéseikről Kínában. A washingtoni balsikerért úgy akartak kárpótlást szerezni, hogy erősítették kapcsolataikat Csang Co-linggel, akit aktívabb tevékenységre serkentettek.

1921 decemberében tett első kísérletük, hogy megerősítsék helyzetüket Pekingben, nem sikerült. Liang Si-ji japánbarát kormánya megbukott. 1922 elején megszilárdult a cseli-i klikk, Vu Pej-fu pozíciója. Csang Co-ling visszavonult Mandzsuriába, de 1922 áprilisában háborút indított a cseli-i klikk, Vu Pej-fu ellen. Ez azonban nemcsak a cseli-i és a mukdeni klikk és a mögöttük álló hatalmak harca volt. A harcban résztvett Szun Jat-szen is. Szun Jat-szen Kína militaristái közül Vu Pej-fut tartotta legfőbb politikai ellenfelének, aki ellenőrzése alatt tartotta Közép-Kína tartományait és ténylegesen fenyegette Kuangtungot, Szun Jat-szen forradalmi kormányának területi alapját. Ezért Vu Pej-fu — akkori legfőbb ellensége — ellen vívott harcában Szun Jat-szen lehetségesnek tartotta, hogy katonai egyezményt kössön Csang Co-linggel. Ez az egyezmény konjunkturális politikai számítások szempontjából megmagyarázható, de ugyanakkor Szun Jat-szen gyengeségét és határozatlanságát is tükrözi a tömegek megszervezésében, a

* *Sztálin* Művei. 7. köt. 99. old. (oroszul).

nemzeti forradalmi hadsereg megalakításában. Ez volt az oka Szun Jat-szen sok komoly vereségének.

Szun Jat-szen megegyezése a militaristákkal azzal fenyegetett, hogy a Kuomintang mozgalom egy kis militarista csoportnak a többiek elleni mozgalmává fajul el.

A mukden—cseli-i háborúban 1922-ben Csang Co-ling vereséget szenvedett. Hszü Si-csang elnök lemondott, helyét ismét Li Jüan-hung foglalta el.

Csang Co-ling veresége közvetlen következménye volt az Egyesült Államok és Anglia nemzetközi porondon kivívott sikereinek Japánnal szemben. Csang Co-ling veresége befolyást gyakorolt a kantoni helyzetre is. Szun Jat-szen és Csen Csiung-ming régi ellentétei különösen kiéleződtek.

Csen Csiung-ming, Szun Jat-szen elleni harcában nagymértékben felhasználta a szociális demagógiát. Szocialistának jelentette ki magát, s azt mondotta, hogy felépíti a szocializmust Kuangtungban. Kacérkodott a kantoni kommunistákkal, levelet írt Leninnek, amelyben bolseviknak mondotta magát. Még egyes kantoni kommunisták is hitelt adtak demagóg nyilatkozatainak.

Amikor azonban az események nem nyilatkozatokat, hanem a nemzeti felszabadító harc tényleges támogatását követelték meg, akkor Csen Csiung-ming Szun Jat-szen ellen lépett fel. 1922 júniusában államcsínyt hajtott végre, megdöntötte Szun Jat-szen kormányát.

Szun Jat-szen ismét kénytelen volt Sanghajba menekülni. Ezek az események új, komoly leckét adtak Szun Jat-szennek: azonnal meg kell szerveznie nemzeti forradalmi hadseregét, meg kell találnia a harc új útjait és formáit; az eröket a nép, nem pedig a militaristák — az imperialista hatalmak bábjai — körében kellett megtalálnia.

Ebben az időben minden lehetőség megvolt erre.

Gyorsan nőtt a munkásosztály aktivitása, vezetőszerepe a nemzeti felszabadító harcban. 1922 januárjától márciusáig tartott a hongkongi tengerészek nagy sztrájkja, amelyben ötvenezer ember vett részt. A sztrájk a munkabérek emelésének jelszavával kezdődött, de rövidesen politikai, angolellenes sztrájkká fejlödött. Százhatvanhat óceánjáró gözös állt mozdu-

latlanul a hongkongi kikötőben. A sztrájk szolidarítási kampányt idézett elő egész Dél- és Közép-Kínában. Szun Jat-szen kormánya minden eszközzel támogatta a sztrájkolókat.

A sztrájkoló tengerészek győztek: a munkabéreket felemelték. A hongkongi tengerészek sikerét Kína dolgozói nagy politikai jelentőségű, hatalmas győzelemként fogadták. Nagy sztrájkot szerveztek 1922-ben Makao portugál gyarmaton is. Szun Jat-szen kormánya ezt a sztrájkot is támogatta.

1922-ben körülbelül kétszáz sztrájk volt az országban, ezek közül hetvenegy Sanghajban tört ki. 1922 május 1-én Kantonban összeült a Szakszervezetek I. Kínai Országos Kongresszusa. A kongresszus kimondotta, hogy a szakszervezeti harc soronkövetkező feladata a nyolcórás munkanap kivívása. Megalakították a szakszervezetek országos kínai központját.

Nőtt és erősödött a Kínai Kommunista Párt. 1922 júliusában összeült a Kommunista Párt II. kongresszusa. A kongresszus határozatot fogadott el arról, hogy belép a Kominternbe és megerősítette az akcióprogramot. A program nyolc cikkelyből állt. Kimondotta a hűbérurak, militaristák és az imperialisták elleni harcot az ország függetlenségéért, a föderatív demokratikus köztársaság megalakításáért. Kimondotta a nemzetek önrendelkezési jogát. A programban — igaz, nem fejlett formában — tükröződtek a parasztság helyzetén való javítás feladatai.

1921—1922-ben többször felújították a szovjet-kínai tárgyalásokat. Az intervenciósok veresége és Szovjetoroszország helyzetének megerősödése arra vezetett, hogy a kapitalista világ rendezni akarta kapcsolatait Szovjetoroszországgal. Rendezett kapcsolatok létesítése Szovjetoroszországgal Kína számára jelentősen hozzájárult volna nemzetközi helyzetének megjavításához. Ezenkívül Kína haladó személyiségei már régóta sürgették, hogy Kína állítsa helyre kapcsolatait nagy északi szomszédjával. De a pekingi kormány annyira a kapitalista hatalmak erős befolyása alatt állt, hogy minden módon halasztotta a Szovjetoroszországgal való jószomszédi viszony megteremtését.

Peking kétkulacsos politikája 1921—1922-ben élesen megnyilvánult. 1921 áprilisában a kínai kormány értesítette a lon-

doni szovjet képviselőt, hogy ismét tárgyalni akar, de olyan feltételeket szabott, amelyek a szovjet kormány számára elfogadhatatlanok voltak. Csak 1921 végén utazhatott az első szovjet diplomáciai misszió Pekingbe. A tárgyalások nem vezettek eredményre, mivel azokat a kínaiak japán nyomásra szabotálták.

A tárgyalásokat csak 1922 második felében indították meg újra. Peking elküldte képviselőjét Moszkvába és a szovjet kormány új diplomáciai missziót küldött Pekingbe. A szovjet küldöttséget a kínai közvélemény, így a pekingi egyetem professzori kara is nagyon melegen fogadta.

A tárgyalások tovább húzódtak. Az 1922-es hadi események és a diplomáciai testület ellenkezése lassították a tárgyalások menetét, s azok újból csak 1923 őszén folytatódtak.

1923-ban a nemzeti felszabadító mozgalom töretlenül tovább fejlődött. Kína munkásosztálya 1923 februárjában ment át a tüzkeresztségen. A peking-hankoui vasúti munkások szakszervezeti értekezletét betiltották, mire sztrájk tört ki. 1923 február 7-én Vu Pej-fu parancsára — a külföldi konzulok tudtával — a katonák és a külföldi rendőrség löttek a sztrájkolókra és a szervezet munkásait szétkergették. A februári sztrájkot elnyomták, de ez a sztrájk megmutatta, hogy a kínai proletariátus már vezetőszerepet játszik a forradalmi mozgalom fejlődésében. Kína munkásai harcukkal és áldozataikkal csatlakoztak a világ proletariátusához, amely minden országban küzd a kizsákmányolók ellen.

Az ország belső helyzete továbbra is rendkívül feszült maradt. A különböző tucsünök seregeinek létszáma elérte a másfélmilliót. A militarista klikkek szakadatlan háborút folytattak, s tönkretették a parasztokat, mivel évekkel előre összeszedték az adókat és újakat róttak ki rájuk. Az agrárválság a végletekig kiéleződött. Ennek következtében a titkos társaságok tevékenysége tovább erősödött, s parasztszövetségek alakultak. A munkásmozgalomhoz csatlakozott a parasztság is.

A parasztok szövetségekbe történő szervezése sokkal komolyabb nehézségekbe ütközött, mint a munkások megszervezése. Az első paraszti szövetségeket Kuangtung tartományban szervezték. Ez a tartomány volt a forradalmi mozgalom

bölcsője az országban. Kuangtung parasztsága, mint az ország többi tartományának parasztsága, a politikai szervezkedésnek eddig semilyen formáját sem ismerte. Nem egyszer kelt harcra a földesurak igája ellen, résztvett különböző titkos társaságokban, melyeknek nem volt világos politikai programjuk, a mai politikai osztályharc szervezeti formáit azonban a parasztság nem ismerte.

A parasztttömegek szervezőjének és vezetőjének szerepét Kína Kommunista Pártja vállalta magára. A Kommunista Párt az egyetlen olyan párt, amely a dolgozó parasztság érdekeiért küzd.

A kuangtungi parasztszövetségeket Peng Paj*, az első kínai kommunisták egyike, a kínai marxista értelmiség képviselője szervezte meg.

Sokáig nem sikerült megszervezni a parasztokat, akik még attól is féltek, hogy beszéljenek egy szövetség megszervezéséről. A dzsentrik mindenáron diszkreditálni akarták Peng Pajt. De a nép igaz fia biztos volt a megkezdett ügy sikerében és igazságosságában s ez arra lelkesítette, hogy folytassa munkáját a szövetségek megszervezése terén. A szövetség eszméjének kezdtek hívei lenni. A szervezet magja már kialakult. A szövetségnek a dzsentrikkel való különböző összeütközése során elért eredményei új híveket szereztek neki. 1922 szeptemberére a szövetségnek már több mint ötszáz tagja volt. Négy hónap mulva már a hajfengi kerület lakosságának negyedrésze a szövetség tagja volt (azaz körülbelül százezer ember), és megtartotta első kerületi gyülését.

Peng Paj nem arra törekedett, hogy egyszerre végrehajtsa a parasztság helyzetének megváltoztatásához szükséges alapvető feladatokat. Lassan, fokozatosan vezette a parasztokat az antifeudális harc útján. Peng Paj azt írta, hogy 1923 második felében „a parasztok tömegesen léptek be a szövetségbe. Mindennap többszáz új tag jelentkezett... A falun két front alakult ki: az egyik a földesurak frontja, a másik a paraszti szövetség frontja". Két-három év elteltével már egész Dél- és

* Peng Paj 1929-ben halt meg. „Emlékiratai"-ban elmondja a parasztok megszervezése terén tett első lépéseit. Lásd „Peng Paj emlékiratai". „Molodaja gvargyija." (Ifjú Gárda.) 1936.

Közép-Kínát magával ragadta a proletariátus és a kommunista párt által vezetett hatalmas parasztmozgalom.

A kínai burzsoázia is fokozta aktivitását. Ezt elősegítették a politikai és gazdasági körülmények is. Az európai tőke megerősítette nyomását a kínai kapitalisták állásai ellen. Ez megnehezítette a kínai ipar helyzetét, mely 1923-tól kezdve válságba került. A külföldi konkurrencia növekedése rendkívül erősen befolyásolta a kínai burzsoázia taktikáját.

Az imperialisták támadása, Kína gazdasági és politikai helyzetének rosszabbodása, Szovjetoroszország politikai, gazdasági és diplomáciai sikerei és a nemzeti szabadságmozgalom a többi gyarmati és függő országban, tovább élénkítették Kína valamennyi forradalmi szervezetének tevékenységét.

Szun Jat-szen számításba vett az ország életében végbement minden kiemelkedő politikai eseményt. Ebben az időben világosan meghatározta imperialistaellenes álláspontját. De hogy a gyakorlatban a növekvő demokratikus erőkkel szoros kapcsolatot hozzon létre, hogy lerakhassa az új hadsereg alapját és a pártot harcos forradalmi szervezetté változtassa, mindenekelőtt az elvesztett kuangtungi pozíciókat kellett visszaszerezni.

1922-ben Szun Jat-szen érintkezésbe lépett a kuangszi-i és jünnani tábornokokkal, a Csen Csiung-ming elleni harc érdekében. Ez utóbbi, kantoni uralmának rövid ideje alatt, tökéletesen elvesztette hitelét. Leleplezte Csen Csiung-minget az a tény, hogy kölcsönt kapott az angoloktól; az a terv, hogy eladja Vampoa szigetét, továbbá az, hogy angol hajóraj érkezett Kantonba, „a külföldiek életének és vagyonának megvédelmezésére". Mindenki, aki azelőtt elhitte Csen Csiung-ming demagóg kijelentéseit, elfordult tőle. 1923 januárjában a kuangszi-i és a jünnani csapatok kiverték Csent Kantonból. 1923 február 21-én Szun Jat-szen visszatért Kantonba és új déli kormányt alakított.

Szun Jat-szen visszatérését fontos tárgyalások előzték meg Szun Jat-szen és a szovjet diplomáciai képviselő között. Amíg az imperialista hatalmak a militarista klikkeket támogatták és segélyezték, a szovjet kormány baráti kapcsolatokat

létesített Szun Jat-szennel, a népe szabadságáért és függetlenségéért harcoló nagy demokratával.

Szun Jat-szen és a szovjet kormány diplomáciai képviselője között 1923 januárjában folytatott megbeszélés eredményeképpen nyilatkozatot adtak ki, amelyben kijelentették, hogy nézeteik tökéletesen megegyeznek a kölcsönös szovjet-kínai viszonyról. A nyilatkozat olyan fontos kérdést is érintett, mint Mongólia kérdése. Szun Jat-szen rámutatott arra, hogy nem tartja „az orosz csapatok azonnali kivonását Külső-Mongóliából sem okvetlenül szükségesnek, sem Kína igazi érdekeivel megegyezőnek". A szovjet képviselő kijelentette, hogy Szovjetoroszország nem szándékozik Kínára erőszakolni semilyen célkitűzést. Ugyanakkor kiemelték Szovjetoroszország mélységes együttérzését Kínának a nemzeti egységért és a nemzeti függetlenségért vívott harca irányában.

Szun Jat-szen tevékenységét az egész haladó Kína helyeselte. Kantonba utazása győzelmi menetté vált. Szun Jat-szen, miután megérkezett Kantonba, fokozott ütemben dolgozott a párt újjászervezésén.

1923 elejére a Kuomintang lett az egyetlen jelentős nemzeti forradalmi csoportosulás Kínában. Mivel a független munkásmozgalom az országban még gyenge volt és mivel Kína központi feladata a nemzeti forradalom volt, szükségessé vált, hogy összehangolják a Kuomintang és a Kínai Kommunista Párt tevékenységét.

1923 tavaszán Szun Jat-szen küldöttséget indított Szovjetoroszországba, hogy tanulmányozza az ország építésének tapasztalatait és szovjet állampolgárt hívott meg „a Kuomintang főtanácsadója" állására. 1923-ban a Kuomintang új politikai nyilatkozatot tett közzé, amelyben feladatul tűzi ki az imperializmus elleni harcot és a néptömegek helyzetének megjavítását.

A nemzeti szabadságmozgalom az egész országban fejlődött és szélesedett. Az antiimperialista harc új fellendülésében nagy szerepet játszott a lincsengi incidens. 1923 május 5—6-án Lincsengben banditák támadtak meg egy vonatot (tiencsin—pukoui vasútvonal). Egy angolt megöltek, több mint száz kínait és huszonhat külföldit elfogtak váltságdíj reményében.

Ez ürügyül szolgált arra, hogy a diplomáciai testület a legarcátlanabb követeléseket jelentse be a pekingi kormánynál (így külföldi ellenőrzést követeltek a kínai rendőrség és vasút felett). A hatalmak jegyzékei nagy felháborodást keltettek Kínában. A közvéleményt felháborították ezek a követelések, amelyeket az Egyesült Államok és Anglia kezdeményezésére támasztottak. Szun Jat-szen tiltakozott a Kína belügyeibe való beavatkozás ellen. A diplomáciai jegyzékváltás ebben az ügyben 1923 októberéig tartott. Végül a pekingi hatóságok, Anglia és különösen az Egyesült Államok kegyeit keresve, teljesítették a nagyhatalmak követeléseit, kivéve azokat, melyek a rendőrségre vonatkoztak.

A lincsengi incidenssel kapcsolatos követelések elleni tömegmegmozdulások új korszakot jelentettek a nemzeti szabadságharc fejlődésében. Bizonyították azt is, hogy Szun Jat-szen és a Kuomintang haladó álláspontot képvisel.

A Kuomintang politikájának alapvető előrehaladása a tömegharc kiszélesítése felé, a nemzeti szabadságmozgalom támogatása a Kuomintang részéről — ezek voltak azok a tényezők, amelyek meghatározták a Kínai Kommunista Párt III. kongresszusának (1923 június) azt a fontos határozatát, hogy a kommunista párt belép a Kuomintangba, úgy, hogy megőrzi politikai és szervezeti önállóságát.

A kommunista pártnak a Kuomintangba való belépése nemcsak fontos szervezeti kérdés volt, hanem nagy politikai jelentősége is volt a proletariátus szövetségeseit illetően a nemzeti felszabadító mozgalomban. Ennek a kérdésnek eldöntésében a marxista-leninista elmélet abból indul ki, hogy a hatalmas ellenségek elleni harcban a proletariátusnak szövetségeseket kell találnia akkor is, ha ezek a szövetségesek ingadozók, ha nem is állhatatosak, de tömeg áll mögöttük és nem korlátozzák a proletariátus pártjának tevékenységét a tömegek szervezésében. Ilyen esetben feltétlenül ki kell építeni velük az együttműködést. Éppen ezek a megfontolások vezették a Kínai Kommunista Párt II. kongresszusát, amikor elfogadta azt a határozatot, hogy a párt belép a Kuomintangba.

A kommunista párt belépésének kérdése körül komoly viták folytak.

A kongresszus egyes küldöttei ellenezték, hogy a párt belépjen a Kuomintangba. A „baloldaliak", köztük Csang Kuotao, valósággal szektáns útra akarták vezetni a pártot és nem értették meg a forradalmi mozgalom jellegét és feladatait az országban. Opportunista, szektáns elméletet hangoztattak, a „stádiumok elméletét". Ennek az elméletnek a hívei addig jutottak, hogy a kantoni kormánynak a militaristák ellen folytatott háborúban elszenvedett vereségét a tömegmozgalom fejlődése szempontjából hasznosnak tartották. A párt továbbhaladásának szükséges feltétele volt, hogy a kongresszus elítélje ezeket a „baloldali" nézeteket.

A jobboldali elemek, élükön Cseng Tu-hszü, megpróbálták úgy magyarázni a kommunista párt belépését a Kuomintangba, mint lemondást a kommunista tömegpárt létrehozásáról. Cseng Tu-hszü kiadta a jelszót: „Dolgozzunk mindnyájan a Kuomintangban!" és ezt ténylegesen úgy értelmezte, mint a kommunista párt lemondását szervezeti és politikai önállóságáról.

Ezek az elgondolások a fiatal kommunista pártra gyakorolt burzsoá ideológiai befolyás egyenes következményei voltak.

A Kínai Kommunista Párt éppen csak megindult történelmi útján. A III. kongresszus idején mindössze négyszáz tagja volt. Egyáltalán nem voltak még jelentős forradalmi hagyományai. A kínai munkásmozgalom is az első lépéseknél tartott. A kínai proletariátus még jelentős mértékben kispolgári és polgári elemek befolyása alatt állt. A kezdeti időszakban a kommunista mozgalomban sok kispolgári utitárs vett részt, akik később elfordultak a forradalomtól, vagy a párt seperte ki őket.

Bár a jobboldaliak és a „baloldaliak" ellenállást tanúsítottak, a párt helyes határozatot fogadott el a Kuomintangba való belépésről. A Kínai Kommunista Párt nőtt és erősödött a két fronton viselt szakadatlan harcokban.

A Kínai Kommunista Párt III. kongresszusa elfogadta a párt újból átdolgozott programját is. Ebben a programban, annak minden érdeme mellett, voltak még lényeges hiányosságok (éppúgy, mint a II. kongresszuson elfogadott program-

ban): az agrárkérdésről hozott határozat távolról sem felelt meg a parasztság életbevágó szükségleteinek.

Az agrár-parasztkérdésben hozott határozat így szólt: „*a)* az adóknak nem szabad súlyos terhet jelenteniök a parasztság számára, meg kell szüntetni a parasztoktól való adóbeszedés rendszerének rendellenességeit... *b)* törvényt kell hozni, amely szabályozza a földbérlet kérdését... *c)* a mezőgazdaság fejlesztése érdekében mindent el kell követni" stb.

A III. kongresszus azért oldotta meg ilyen részlegesen az agrárkérdést, mert a párt vezetőségében lebecsülték e kérdés forradalmi jelentőségét, aminek rossz hatása megmutatkozott a párt további munkájában.

Szun Jat-szen kedvezően fogadta a kommunista párt nyilatkozatát arról, hogy belép a Kuomintangba. Éppen ekkor folytak az előkészületek a Kuomintang kongresszusára. A kommunista párt képviselőjét beválasztották az ideiglenes Végrehajtó Bizottságba. Li Ta-csaót Szun Jat-szen személyesen vette fel a Kuomintangba.

Létrejött a kommunista párt és a Kuomintang egységfrontja. Ezzel a Kuomintang kezdett a munkások és a parasztok, a városi kispolgárság és a nemzeti nagypolgárság egy részének pártjává válni. Éppen ezekre az osztályokra támaszkodott a Kuomintang az 1925—1927-es forradalom első szakaszában.

Az 1919—1923-as események Kínában a nemzeti fellendülés korszakát hoztak létre. A nemzeti szabadságmozgalomba a néptömegeknek egyre újabb és újabb rétegei kapcsolódtak be. A kommunista párt vezetésével a kínai munkásosztály a haza függetlenségének és a demokratikus rendszernek tevékeny, legkövetkezetesebb harcosa lett.

A nemzeti polgárság egy része, a kínai értelmiség a nemzeti erők egységfrontjába tartozott. Az ország közeledett a forradalomhoz. A Kuomintang 1924 januárjában összehívott I. kongresszusa nagy szerepet játszott az összes haladó erők akcióprogramjának kidolgozásában.

Egészen 1923 végéig a Kuomintang szervezeti felépítése teljesen határozatlan volt. Közösen elismert programja és szervezeti szabályzata nem volt, sem pontos listája a párttagokról,

gyenge volt a fegyelem, a pártnak nem voltak vezetőszervei. A párt vezetését közvetlenül Szun Jat-szen látta el. Csak 1923 végén kezdték meg a párt felépítését új, szilárd szervezeti elvek alapján. Az előkészítő munka lehetővé tette a Kuomintang első kongresszusának összehívását.

A kongresszus nagy lelkesedés közepette zajlott le. Meghiúsították a Kuomintang jobbszárnyának kísérleteit, amelyekkel meg akarta akadályozni a kommunisták felvételét a Kuomintangba. Liao Csung-kaj, Szun Jat-szen kiváló munkatársa, határozottan amellett volt, hogy a Kuomintang kössön szövetséget a többi forradalmi párttal. A kongresszus munkája idején jutott el Kantonba a hír Lenin haláláról. Kantonban háromnapos gyászt rendeltek el, a kongresszus erre az időre felfüggesztette üléseit.

A Lenin emlékére rendezett gyászgyülésen Szun Jat-szen beszédet tartott, amelyben ezt mondta:

„A világtörténelemben az évszázadok során sokezer vezér és tudós élt, akik szép szavakat mondottak, ezeket azonban sohasem váltották valóra. Te, Lenin, kivétel voltál. Te nemcsak beszéltél és tanítottál, de valóra is váltottad szavaidat. Új országot teremtettél. Utat mutattál nekünk a közös harcra. Utadon sokezer akadállyal találkoztál, amelyek az én utamat is keresztezték. A Te utadon akarok járni, bár ellenségeim ellenzik, de népem üdvözölni fog engem ezért. Meghaltál, az ég nem hosszabbította meg életedet, de az elnyomott népek emlékezetében évszázadokon át élni fogsz, Te nagy ember"*.

Ez a beszéd Szun Jat-szen politikai programja, amelyet a kongresszus határozatai megerősítettek.

A legfontosabb okmány, amelyet a kongresszus elfogadott, a Kuomintang kiáltványa volt. A kiáltvány Szun Jat-szen három népi elvén alapult. Magában a kiáltványban a program alapvető tételei a következőképpen voltak megfogalmazva:

„A militaristák önkénye és az imperialisták uralma napról-napra kegyetlenebb lesz és Kína egyre mélyebbre süllyed a félgyarmati helyzetbe. Hol a kivezető út Kína jelenlegi si-

* Idézve *G. Kara-Murza.* Kina 1918—1924-ben című műve után „Isztorik-marksziszt". (Marxista-történész.) 1939. 5—6. szám. 163. old.

ralmas helyzetéből? ... Csakis a Kuomintang alapelvei, amelyeket dr. Szun Jat-szen fejtett ki és amelyek programunk alapját képezik, vezethetik ki Kínát jelenlegi helyzetéből".

A három elv lényegét következőképpen fogalmazták meg: „*Nacionalizmus.* A Kuomintang nacionalizmusának kettős jelentősége van: 1) harc magának a kínai népnek a felszabadításáért, 2) teljes egyenlőség Kína valamennyi nemzetisége között ... Minden nemzeti szabadságharc jelszava a széles néptömegek számára csakis az imperializmus elleni harc lehet. *Demokratizmus.* A Kuomintang demokratizmusa — az egész nép népi hatalma és nemcsak a kisebbségé. Minden állampolgárnak nemcsak választójoga van, de joga van a vétóra, a kezdeményezésre és a kormányszemélyek visszahívására is. A *népi jólét elve* (min-seng-csu-ji) főkép a következő két elvet foglalja magában:

1) A földtulajdon jogának egyenlősítése,

2) A tőke korlátozása".

Ezek az alapvető tételek jelentették a maximális programot, amelynek pontjai között szerepelt még a parasztság megsegítése, a munkatörvénykezés, az ipar különböző ágainak államosítása stb.

A minimális program követelte a diktátum jellegű szerződések megsemmisítését, az önkormányzatot, az állami földtörvény bevezetését stb.

Ilyen program csak a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után születhetett meg. Számolt a kor sajátságaival, Oroszország népei harcának tapasztalataival és a kínai néptömegek harcának tapasztalataival. A programban a legtökéletesebben a nemzetiség elvét fejtették ki, amely harcot hirdetett az imperialisták kínai uralma ellen, egy erős, független állam megteremtéséért.

Szun Jat-szen ezt írta erről: „... azt akarjuk, hogy Kína egész négyszázmilliós lakossága megértse, hogy a halál közelít és ha ezt megértette, úgy harcoljon, mint a megsebzett vad"*.

Szun Jat-szen a demokráciáról szóló tanításában abból

* *Szun Jat-szen.* A három népi elv. 76. old.

indul ki, hogy a nép három szakaszon keresztül jut el hatalma megteremtéséhez: a katonai, a politikai-gyámkodási (a Kuomintang tagjai ezt a szakaszt pártjuk diktatúrájának szakaszaként értelmezték) és az alkotmányos szakasz. Szun Jat-szen megalkotta „az öt hatalom alkotmányának" elméletét, amelyben a burzsoá demokrácia tapasztalatait használja fel. (Innen ered három hatalom: a végrehajtó, törvényhozó és bírói hatalom elve.) Ugyanakkor számításba vette a kapitalista világ burzsoá-demokrata rendszerének hibáit is és még két hatalmi formát vett fel, amelyeket Kína régi politikai rendszeréből kölcsönzött — az ellenőrző és vizsgáztató hatalmat. Az ellenőrző hatalom eszméjét a régi kínai gyakorlatból kölcsönözte: Kínában sok évszázadon keresztül fennállt az állami cenzori hivatal, amely ellenőrzést gyakorolt minden intézmény felett. A vizsgáztató hatalom eszméje alapján fenn kell tartani a vizsgarendszert az állami hivatalok betöltésénél.

Ez a rendszer, amely megtartotta a régi kínai politikai intézményeket, nem biztosíthatta egymagában a nép igazi szabadságát. A formális séma eltakarta a dolog lényegét, ami az ország tervezett politikai kormányzási rendszerének hiányossága volt.

Szun Jat-szen a népi jólét elvét egy beszédében a „Minden földművesnek legyen saját földje" jelszóval fejezte ki. Ujdonság volt a tőke korlátozásáról szóló pont megjelenése. Ezt a pontot a jobbszárny határozottan ellenezte, de a tiltakozást a kongresszus nem fogadta el.

A Kuomintang 1924-ben elfogadott programja fontos forradalmi okmány. A program követelte a kínai forradalom előtt álló alapvető feladatok megoldását Kína nemzeti felszabadulása, demokratikus átalakítása és gazdasági átépítése terén, a parasztok földhözjuttatása és a tőke korlátozása útján. De emellett a Kuomintang programja, mely a forradalmi szunjatszenizmus eszméit testesítette meg, elméleti alapjában kispolgári, utópista eszméket is tartalmazott. Szun Jat-szen nem fogadta el az osztályharc elméletét és a jobboldali koumintangisták ezt a körülményt sokszor arra használták fel, hogy Szun Jat-szen tanainak forradalmi oldalát elhomályosítsák.

Az 1924-ben elfogadott program elősegítette a nemzeti fel-

szabadító harc fejlődését és a tömegek megszervezését. A kínai kommunisták a Kuomintang haladó köreinek támogatása révén nagy munkát fejthettek ki a szakszervezetek szervezése terén. A szakszervezetekbe tömörült munkások száma gyorsan emelkedett.

1924-ben sok sztrájk tört ki a külföldiek gyáraiban. A kantoni dolgozók komoly sikere volt a kantoni „Samin" külföldi koncesszió munkásainak és alkalmazottainak győzelme. Harcuknak élesen kifejezett nemzeti felszabadító, imperialistaellenes jellege volt. Egész Kuangtungban paraszti szövetségek hálózata jött létre.

Kanton munkásai támogatták Szun Jat-szent. Amikor 1924 nyarán a kuangszi-i és jünnani militaristák megpróbáltak fellázadni, kísérletüket munkássztrájkokkal verték le. Ez az esemény meggyorsította a nemzeti forradalmi hadsereg megalakulását. Ennek a hadseregnek a szervezését az 1923-ban alakított Vampoa katonai iskola vezette. (Az iskola attól a szigettől kapta a nevét, amelyen azt megszervezték.)

Szun Jat-szen aktív kampányt indított azért, hogy minél előbb szerződéses kapcsolatok jöjjenek létre a Szovjetunióval. Ezt a kampányt a kínai közvélemény széles, a Szovjetunió iránt rendkívül baráti magatartást tanusító körei támogatták.

De a Kuomintang új programját és politikáját, amely a tömegmozgalom támogatására irányult, távolról sem fogadta el egyhangúlag az egész Kuomintang. A Kuomintangban voltak erős jobboldali csoportosulások, amelyek idegenkedtek Szun Jat-szen új politikai irányvonalától. Ezek a csoportok ellenségesen álltak szemben a kommunista párttal. Csak az egész népet átható nemzeti felszabadítási lelkesedés és Szun Jat-szen személyes tekintélye kényszerítette őket arra, hogy ideiglenesen belenyugodjanak az események alakulásába, de minden erejüket megfeszítették azért, hogy megnehezítsék a kommunista párt munkáját és a Kuomintang és a kommunista párt szakítását akarták előidézni stb. A Kuomintang haladó körei nem verték vissza mindig elegendő erővel és energiával a jobboldali kuomintangistákat, s ez megnehezítette a helyzetet Kantonban.

A nemzeti felszabadító mozgalom fellendülése és a Szun

Jat-szen kormány tekintélyének növekedése befolyásolta a kínai militarista körök taktikáját is. Egyre nehezebbé vált a régi módon, tisztán militarista akcióprogrammal fellépni. Innen erednek a militaristák új mesterkedései. Vu Pej-fu is megkísérelte, hogy megváltoztassa taktikáját. Az angol és amerikai imperializmusnak ez az ügynöke már 1922-ben, a háború alatt többször japánellenes jelszavakat hangoztatott, nyilatkozatot adott ki a nép által választott nemzeti kormány létrehozásáról. Vu Pej-fu a munkásmozgalom hívének adta ki magát. Ebben nem állt egyedül: hasonló fogásokat alkalmazott Csen Csiung-ming és más is. Mindez nem akadályozta meg Vu Pej-fut abban, hogy ne lövessen a peking—hankoui vasutasokra, sem abban, hogy ne folytassa a reakciós népellenes politikát. A demagóg jelszavak a militaristák számára saját hatalmuk kiterjesztésére szolgáltak.

1922—1923-ban a vezető cseli-i klikken belül kiéleződtek az ellentétek Cao Kun és Vu Pej-fu között. Vu Pej-fu egyre nagyobb és nagyobb hatalomra tett szert, kiterjesztette hatalmát az ország középső és északi tartományaira, megtartva az elnöki székben a színtelen egyéniségű Li Jüan-hungot. Cao Kun is arra törekedett, hogy elnök legyen. Ez a militarista az Egyesült Államok támogatását élvezte. 1923 júniusában különféle intrikák, fenyegetések és az amerikaiak segítsége révén Cao Kun kényszerítette Li Jüan-hungot, hogy lemondjon az elnökségről. 1923 októberében Cao Kun összegyüjtötte a régi parlament maradványait és megvesztegetésekkel elérte, hogy köztársasági elnökké válasszák. A kormányt Cao Kunhoz közelálló személyekből és néhány hivatásos politikusból állították össze. Dél és egyes középső tartományok Cao Kunt nem ismerték el elnöknek. A miniszter-komédia ebben az időben érte el tetőpontját.

Az új pekingi kormány azonban nem szállhatott szembe a társadalmi szervezeteknek és társadalmi tényezőknek azzal az állhatatos követelésével, hogy ismerjék el a Szovjetuniót. Kénytelen volt felújítani a tárgyalásokat a Szovjetunióval a diplomáciai kapcsolatok helyreállításáról. Ezt a határozatot az is elősegítette, hogy több nagyhatalom, mindenekelőtt Anglia, diplomáciai kapcsolatokat létesített a Szovjetunióval

1924 márciusában teljes megegyezésre jutottak a diplomáciai kapcsolatok helyreállításáról, de a külföldi hatalmak beavatkozása ismét megakadályozta a szerződés megkötését. Vang Cseng-ting, a kínai kormány megbízottja kénytelen volt nyugalomba vonulni.

Először a francia kormány avatkozott be és fenyegetésekkel lépett fel a kínai kormánnyal szemben. A francia kapitalisták bejelentették igényüket a Keletkínai Vasútra és kijelentették, hogy kártérítést követelnek abban az esetben, ha ratifikálják a Szovjetunióval való egyezményt. A franciák után az Egyesült Államok is követelésekkel lépett fel, s hangoztatta, hogy résztvett a Keletkínai Vasút újjászervezésében a Szovjet Távolkeleten végrehájtott amerikai beavatkozás idején és hatnyolcmillió dollárt költött rá.

A Szovjetunió teljhatalmú képviselőjének nyilatkozata a francia-amerikai beavatkozást illetően többek között ezt mondotta:

„A Keletkínai Vasút kérdése kizárólag a Szovjetuniót és Kínát érinti és ha más hatalmak beleavatkoznak ebbe az ügybe, annak csak az a célja, hogy megakadályozzák Kínához való közeledésünket... Egyelőre csak Franciaország és Amerika imperialista fellépésével van dolgunk, de lehetséges, hogy más hatalmak is vannak a kulisszák mögött, amelyek felteszik, hogy az egész világ az ő birtokuk és hogy joguk van rendelkezni más nemzetek sorsa fölött.

A Szovjetunió már bebizonyította minden nagyhatalomnak: nem kívánja, hogy beavatkozzanak a Szovjetunió ügyeibe és most remélhetőleg meg is tanulják, hogy ne avatkozzanak bele a szovjet-kínai ügyekbe"*.

Kína létérdekei parancsolóan követelték, hogy megkössék az egyezményt. Az egyezmény felbontása nemcsak Szun Jat-szennek, hanem a tábornoki kar képviselőinek tiltakozását is kiváltotta. Még Vu Pej-fu és Csang Co-ling is tiltakozásukat jelentették be. Eljárásukat az a törekvés diktálta, hogy megerősítsék saját politikai helyzetüket azzal, hogy a kínai köz-

* „A Szovjetunió külpolitikája". 2. köt. 1921—1924. 897. old.

véleménnyel együtt követelik a Szovjetunióval való kapcsolatok rendezését.

1924 május 31-én a szerződést aláírták.*

A XIX. és XX. század sok évtizede alatt ez volt Kína első egyenjogú szerződése. Az 1924 május 31-i szerződéssel megsemmisítettek minden olyan szerződést és egyezményt, amelyet a cári kormány és valamilyen harmadik fél kötött és amely érintette Kína szuverén jogait és érdekeit. A szerződés cikkelyei előírták a diplomáciai kapcsolatok azonnali helyreállítását, kötelezték mindkét szerződő felet, hogy ne türje meg területén semmiféle olyan szervezet vagy csoport működését, amelynek az a célja, hogy „erőszakos tevékenységgel" harcoljon „bármelyik szerződő fél kormánya ellen". Az egyezmény 9. cikkelye tisztázta a Keletkínai Vasút kérdésének megoldását. A kiindulópont az volt, hogy a Keletkínai Vasút a Szovjetunió tulajdonában lévő „tisztán kereskedelmi vállalkozás". A 10. cikkelyben a szovjet kormány lemondott a cári kormány által szerzett „különleges jogokról és kedvezményekről". A szovjet kormány lemondott továbbá a boxer-jóvátétel orosz részéről, a területenkívüliség, valamint a konzuli bíráskodás jogáról.

1924 szeptember 20-án a szovjet kormány Csang Co-linggel kiegészítő helyi egyezményt kötött a Keletkínai Vasút kérdésében. Ezt az egyezményt, amelyet a szovjet-kínai szerződés kiegészítésének tekintettek, a központi kormány 1925 március 15-én megerősítette. A Keletkínai Vasút mentén végetvetettek a fehérgárdisták garázdálkodásának.

Az orosz-kínai egyezmény alkalmából a Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottsága külön kiáltványt adott ki, amelyben háláját fejezte ki Szovjetoroszországnak, „az egyezményben tanúsított jóakaratáért" és azt a kívánságát fejezte ki, hogy tovább fokozódjék az együttműködés „a függetlenség, a kölcsönös megbecsülés és támogatás szellemében".

A kínai közvélemény melegen üdvözölte azt a tényt, hogy

* A szerződés és a hozzátartozó nyilatkozat szövegét lásd „A Szovjetunió külpolitikája". 2. köt. 898—906. old.

Kína helyreállította a rendezett kapcsolatot nagy északi szomszédjával, a Szovjetunióval.

A szovjet-kínai egyezmény először Japán és Franciaország, 1924 júliusában pedig az Egyesült Államok tiltakozását váltotta ki. Az amerikaiak szemérmetlenul tiltakoztak az egyezmény ellen s ismételten rámutattak arra, hogy a szovjet-kínai egyezmény nem veszi számításba, hogy Japán, az Egyesült Államok és más hatalmak szovjet-távolkeleti beavatkozása idején az Egyesült Államok jelentős összeget költött a Keletkínai Vasútra. De ezek a tiltakozások már semmit sem változtathattak Kína és a Szovjetunió arra irányuló kívánságán, hogy jószomszédi viszonyt alakítsanak ki egymás között.

A szovjet-kínai diplomáciai kapcsolatok helyreállítása, Szun Jat-szen és a Kuomintang forradalmi tevékenysége és a kommunista párt népszerűségének növekedése kiváltotta a reakciós, imperialista burzsoázia ellenrendszabályait. Az imperialisták a kínai burzsoázia legreakciósabb részének, a komprador-burzsoáziának a segítségével akarták megdönteni Szun Jat-szen kormányát. Erre a célra a kantoni kereskedők „papírtigrisek" csúfnevű önkéntes katonai szervezetét használták fel. Ennek a szervezetnek az élén Cseng Ling-pak, gazdag pénzember, több bank tulajdonosa, az angol Hongkong-Sanghaj Bank vezetője állt. A „papírtigrisek" fegyvereket kaptak Hongkongból az angoloktól és ellenforradalmi lázadásra készülődtek.

Az angol imperializmusnak és kínai ügynökségének fokozódó tevékenysége kapcsolatban volt azzal, hogy Szun Jat-szen 1924 közepén hadjáratra készülődött Észak ellen. Vu Pej-fu cseli-i klikkje ismét fenyegette a déli forradalmárokat. A kantoni angol konzul, aki MacDonald munkáspárti kormányát képviselte, ultimátumot nyujtott át a kantoni kormánynak. Az ultimátum kifejtette, hogy amennyiben Szun Jat-szen kormánya parancsot ad arra, hogy tüzet nyissanak Szej Kuang elővárosra, (a „papírtigrisek" központjára), akkor a konzuli testulet megtesz minden intézkedést, amelyet szükségesnek lát. A konzul azzal fenyegetőzött, hogy „abban az esetben, ha kínai hatóságok tüzet nyitnak a városra, az összes ott

tartózkodó brit tengeri erők azonnal hadműveletet kezdenek ellenük".

Szun Jat-szen erre az arcátlan nyilatkozatra kiáltvánnyal felelt, amelyben leleplezte az idegen hatalmak, különösen Anglia rabló, ellenforradalmi szerepét Kínában. Kijelentette, hogy Anglia célja a Kuomintang kormány megdöntése.

„Mi a Kuomintang kormány, amelyet az imperializmus meg akar dönteni? Ez az egyetlen kormányzó apparátus az országban, amely jelenleg meg akarja menteni a forradalmi szellemet a teljes megsemmisüléstől. Ez az ellenforradalommal szembeni ellenállás egyetlen központja. Ezért irányították felénk a brit ágyúkat. Volt idő, amikor a mandzsu dinasztia leverésének kérdése volt a napirenden. Most eljött az az idő, amikor az imperialista beavatkozók leverésének kérdése van napirenden, annak az intervenciónak a leverése, amely elsősorban akadályozza a forradalom történelmi ügyének végrehajtását"*.

Szun Jat-szen ezután tiltakozó táviratot küldött MacDonaldnak, amelyben ezt írta:

„Amióta Cseng Ling-pak, a Hongkong-Sanghaj Bank ügynöke felkelést szított kormányom ellen, joggal gyaníthattam, hogy ezt a népellenes mozgalmat a brit imperializmus támogatja. Ezt azonban nehéz volt elhinnem, hiszen jelenleg Angliában a Munkáspárt van uralmon, amely programjában és nyilatkozataiban többször kifejezte együttérzését az elnyomott népekkel... Most megtudtuk az igazságot"** Szun Jat-szen eljárásával az egész ország egyetértett.

Szun Jat-szen szeptemberben hadjáratot indított északra Vu Pej-fu és Csang Co-ling egyesült klikkje ellen.

1924 október 10-én a „papírtigrisek" felhasználták azt az alkalmat, hogy Szun Jat-szen a frontra utazott és tüzet nyitottak a kantoni munkások és diákok tüntetésére, amelyet az 1911-es forradalom évfordulójára rendeztek. Majd lázadást kezdtek és elfoglalták a város egy részét. Szun Jat-szen október 12-én visszatért Kantonba. Forradalmi katonai bizottságot

* „Izvesztyija". 1924. szept. 3.

** Idézve *G. Kara-Murza.* Kína 1918—1924-ben című művéből. „Isztorik-marksziszt". 1939. 5—6. szám. 164. old.

alakított a lázadók elleni harcra. Október 17-én a Vampoa katonai iskola növendékei és a munkáscsapatok elnyomták a lázadást. A nemzetközi imperializmus kísérletét leverték.

Az északi hadjárat a kantoni hadsereg szempontjából kedvezőtlenül alakult: harca nem volt elég határozott és merész. A kantoni hadsereg vereséget szenvedett. A déliek egyébként harcuk célját közvetlen beavatkozás nélkül is elérték volna: Vu Pej-fu megbukott, amit az segített elő, hogy a cseli-i klikk egyik tekintélyes tábornoka, Feng Jü-hsziang, gazdája, Vu Pej-fu ellen fordult.

Feng Jü-hsziang némileg különbözött a többi kínai militaristától. Hadseregében szigorúbb fegyelem uralkodott, mint a többi hasonló hadseregben. Maga Feng Jü-hsziang egyszerű katonából lett tábornok. A többi tábornoknál jobban számításba vette a helyzet változását és ebből megfelelő hasznot akart húzni. Feng Jü-hsziang sok esetben igazi hazafi módjára cselekedett. Ugyanakkor többször a dolgozók szervezett harca ellen fordult, ami haladó feladatainak megvalósításában szükségszerűen hiányokhoz és kudarchoz vezetett. 1924 októberében Feng Jü-hsziang megparancsolta hadseregének, hogy fegyvereit fordítsa Vu Pej-fu ellen és elfoglalta Pekinget. Vu Pej-fu elmenekült. Feng Jü-hsziang elűzte Pekingből Pu Jit, a volt mandzsu császárt és környezetét. Hadseregét „néphadseregnek" nevezte el és érintkezésbe lépett Csang Co-linggel. A kormány megalakításával Tuan Csi-zsujt bízták meg. A választás szemmelláthatóan azért esett Tuan Csi-zsujra, mert nem rendelkezett fegyveres erővel és engedelmes eszköz lehetett Feng Jü-hsziang és Csang Co-ling kezében.

Tuan Csi-zsuj kormánya nem folytathatta nyiltan régi anfuista japánbarát politikáját. Kénytelen volt megegyezést keresni Szun Jat-szennel, aki a kínai nép szemében a legnépszerűbb politikus volt. A pekingi kormány értekezletre hívta meg Szun Jat-szent, hogy megvitassa vele a hatalom újjászervezésének kérdését.

Szun Jat-szen és a Kuomintang vezetősége előtt felmerült a fontos kérdés: elutazzanak-e Pekingbe vagy sem? Nehéz volt elképzelni, hogy az északi konferenciát sikerül majd úgy megszervezni, hogy az valóban a nép akaratát fejezze ki. Az olyan

minden hájjal megkent politikusok, mint Tuan Csi-zsuj, vagy a reakciós Csang Co-ling, nem voltak túlságosan megfelelő partnerek annak a nagy feladatnak a megoldásához, hogy az országot új, demokratikus alapokon egyesítsék.

Másrészt Szun Jat-szen az értekezletet a politikai harc szószékeként használhatta fel, s magának az utazásnak is nagy propagandisztikus jelentőséget lehetett adni. Az említett érvek alapján úgy döntöttek, hogy az utazás célszerű. Szun Jat-szen elfogadta az ajánlatot és 1924 novemberében Pekingbe utazott. Valóban, Szun Jat-szen utazásának nagy szerepe volt a nemzeti felszabadító harc haladó eszméinek hirdetésében.

Az alapvető tételeket, amelyeket Szun Jat-szen a pekingi tárgyalásokon elő akart terjeszteni, 1924 novemberében közzétett kiáltványában fejtette ki.

„Végső célunk — írta a kiáltványban — az imperializmus és a militarizmus megdöntése. Meg vagyunk győződve arról, hogy a forradalomnak az imperializmust és a militarizmust végleg meg kell semmisítenie. A forradalom ekkor eléri célját. ... Hogy megakadályozza az imperialisták népellenes befolyását és hogy lehetőséget adjon a népnek szükségletei nyílt kifejtésére, a Kuomintang javasolja a Nemzetgyűlés összehívását, amelynek legfőbb célja hazánk egyesítése és újjáépítése. Mindenekelőtt előkészítő konferenciát kell szervezni, amely dönt a nemzetgyűlési választások alapelveiről és szabályairól. Ennek a konferenciának az ipar, a kereskedelem, a tanintézetek, a parasztegyesületek, a Cao Kun és Vu Pej-fu elleni harcban részvevő katonák és a politikai pártok képviselőiből kell állnia."

Szun Jat-szen szerint a legközelebbi feladatok közé a diktátum jellegű szerződések érvénytelenítése, a helyi önkormányzat létrehozása és a Nemzetgyűlés összehívása tartozott. Szun Jat-szen utazása a közvélemény figyelmét a Kuomintang nemzeti forradalmi harca felé fordította.

A tiencsini és pekingi ünnepélyes fogadtatás Szun Jat-szen és a Kuomintang megnövekedett tekintélyét bizonyította.

Tiencsinbe érkezve Szun Jat-szen meggyőződött arról, hogy a konferencia előtt nyilvánosságra hozott javaslatait

Tuan Csi-zsuj kormánya semmibe sem veszi. A konferenciának tehát nem volt tárgyalási alapja. December 31-én Szun Jat-szen Pekingbe érkezett. Lemondott arról, hogy a konferencián résztvegyen.

Szun Jat-szent betegsége Pekingben tartotta. 1925 március 12-én meghalt. Utolsó szavai ezek voltak: „Béke, harc, Kína megmentése..."

Szun Jat-szen végrendeletet hagyott országára és pártjára. Ez a végrendelet így szólt: „Negyven évet szenteltem életemből a nemzeti forradalom ügyének, melynek célja, hogy biztosítsa Kína számára az egyenjogúságot és a szabadságot. Negyvenéves tapasztalatom arra a szilárd meggyözödésre vezetett, hogy ha el akarjuk érni ezt a célt, fel kell ébresztenünk a tömegeket és közös harcra kell egyesülnünk minden olyan néppel, mely hozzánk, mint egyenjogúakhoz viszonyul. Mivel a forradalom még nincs befejezve, elvtársaimnak folytatniok kell a harcot a forradalom megvalósulásáért. Véleményem szerint a pártunk I. kongresszusának kiáltványában kifejtett újjászervezési programnak megfelelően elsösorban össze kell hívni a Nemzetgyülést és követelni kell a diktátum jellegü szerződések érvénytelenítését. Kérem a pártot, minden erejét feszítse meg azért, hogy ezeket a célokat a lehető legrövidebb időn belül elérje"*.

Szun Jat-szennek a Szovjetunió Központi Végrehajtó Bizottságához intézett leveléből kitünik, hogy pontosan érti a Nagy Októberi Szocialista Forradalom jelentöségét Kelet elnyomott népeinek harcában, tudatában van a Szovjetunió és Lenin hatalmas szerepének:

„Kedves Elvtársak! Mialatt betegen fekszem olyan bajban, amellyel szemben az emberek tehetetlenek, gondolataim felétek és országom, pártom sorsa felé fordulnak.

Ti vezetitek a szabad köztársaságok szövetségét, azt a hatalmas örökséget, amelyet a halhatatlan Lenin hagyott a világ elnyomott népeire. Ennek az örökségnek a segítségével az imperializmus áldozatai okvetlenül el fogják érni, hogy megszabaduljanak attól a nemzetközi rendszertől, amelynek

* „Pravda", 1925. márc. 14.

alapjai kezdettől fogva a rabszolgaságban, a háborúban és az igazságtalanságban gyökereztek.

Olyan párt maradt fenn utánam, amelyik, mint ezt mindig reméltem, kapcsolatban lesz veletek, annak a történelmi munkának során, amely Kínának és a többi kizsákmányolt országnak az imperializmus alóli végleges felszabadításáért folyik. A sors akaratából kénytelen vagyok elvégzetlenül itthagyni ügyemet és átadni azoknak, akik hívek maradnak a párt valódi alapjaihoz és tanításaihoz s éppen ezért az én igazi követőim.

Ezért örökbe hagyom a Kuomintangnak, hogy folytassa a nemzeti forradalmi mozgalom ügyét mindaddig, amíg Kína, melyet az imperialisták félgyarmati helyzetbe taszítottak, fel nem szabadul.

Ezért meghagytam a pártnak, hogy állandó kapcsolatot tartson fenn veletek. Szilárdan hiszem, hogy változatlanul tovább támogatjátok országunkat, úgy, mint ahogy ezt eddig is tettétek.

Elbúcsúzva tőletek, kedves elvtársak, ki akarom fejezni azt a reményemet, hogy hamarosan eljön a nap, amikor a Szovjetunió a hatalmas, szabad Kínában barátot és szövetségest üdvözölhet, és hogy a világ elnyomott népeinek felszabadításáért vívott hatalmas harcban ez a két szövetséges kéz a kézben fog haladni a győzelem felé.

Testvéri üdvözlettel: *Szun Jat-szen*"*.

Ezekben az okmányokban megtaláljuk Szun Jat-szen legfontosabb hagyatékát, mely a hármas politika nevét kapta: szövetség a népi tömegekkel, együttműködés a kommunistákkal és barátság a Szovjetunióval az imperialista uralom forradalmi megdöntéséért. A nagy forradalmár meghalt, de országának és pártjának világosan és tisztán kijelölte a harc útját. Meghalt közvetlenül a forradalmi hullám új fellendülése előtt, mely aztán az 1925—1927-es forradalommá nőtt.

A Szovjetunió Szun Jat-szen halálhírét mélységes gyász érzésével fogadta. Sztálin elvtárs, a népek vezére, az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottsága

* „Pravda". 1925. márc. 14.

nevében a következő sürgönyt küldte a Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottságához:

„Az Oroszországi Kommunista Párt Központi Bizottsága önökkel együtt gyászolja a Kuomintang vezérét s a kínai munkások és parasztok nemzeti szabadságharcának szervezőjét, annak a harcnak a szervezőjét, amely a kínai nép szabadságáért és függetlenségéért, a kínai állam egységéért és önállóságáért folyik.

Az Oroszországi Kommunista Párt Központi Bizottsága nem kételkedik abban, hogy Szun Jat-szen magasztos ügye nem hal meg Szun Jat-szennel, hogy Szun Jat-szen ügye élni fog a kínai munkások és parasztok szívében, a kínai nép ellenségeinek rémületére.

Az Oroszországi Kommunista Párt Központi Bizottsága hiszi, hogy a Kuomintang az imperializmus alól való felszabadulásért folytatott harcban magasan fogja hordozni Szun Jat-szen zászlaját, hogy a Kuomintang el tudja vinni ezt a zászlót az imperializmusnak és kínai ügynökeinek teljes legyőzéséig.

Szun Jat-szen meghalt — éljen Szun Jat-szen ügye, éljenek és erősödjenek Szun Jat-szen utolsó intelmei!

I. Sztálin

az Oroszországi Kommunista Párt Központi Bizottságának Titkára"*.

1925 március 13.

Szun Jat-szen Gorkij találó kifejezése szerint Kína Herkulese volt.** E forradalmár-harcos alakja kiapadhatatlan forrása a sokmilliós kínai tömegek lelkesedésének leigázóik ellen folytatott harcukban.

A nemzeti szabadságmozgalom fellendülése Kínában a kor törvényszerű jelensége volt. A néptömegek évtizedek alatt összegyűlt tapasztalata bontakozott ki az 1925—1927-es forradalomban.

---

* *Sztálin.* Kínáról. 35—36. old.

** Lásd *A. M. Gorkij.* Levél Szun Jat-szenhez. „Izvesztyija". 1937. jún. 18.

A burzsoá ujságírók és politikusok sokat beszéltek és írtak a Szovjetuniónak a kínai eseményekre gyakorolt hatásáról. A kínai nép harcát megpróbálták „bolsevista propagandával", a Kínában dolgozó szovjet emberek tevékenységével magyarázni. Nem akarták észrevenni, hogy a kínai nép forradalmi aktivitásának fokozódása az ország hosszú és nehéz belső fejlődésének az eredménye. Nem akarták tudomásul venni, hogy a kínai kulik, munkások és parasztok már nem békülnek meg félrabszolgai helyzetükkel. Különböző külső okokat kerestek, és nem vették észre a legfontosabbat.

Kétségtelen, hogy a Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a Szovjetunió léte nagyon nagy hatással volt Kína sorsára. A nemzetek egyenlőségének elve, a lemondás az egyenlőtlen szerződésekről, a beavatkozók szétverése, a szocialista társadalom felépítése, az elnyomott népek támogatása — mindez felébresztette Kína legjobb fiait, és arra késztette őket, hogy számoljanak a szovjet tapasztalattal.

„A Moszkvában felhangzó jelszavak számára — írta Szun Jat-szen — nincs távolság. Villámsebesen beszáguldják az egész földet és visszhangra találnak minden dolgozó szívében... Tudjuk, hogy a Szovjetek sohasem fognak igazságtalan ügy mellé állni. Ha velünk vannak, az azt jelenti, hogy az igazság velünk van, és nem történhet másként, minthogy az igazság győzzön, a jognak az erőszak fölött győzelmet kell aratnia"*.

---

* „Mezsdunarodnaja zsizny". (Nemzetközi Élet). 2. sz. 1925. 114—115. old.

TIZENKETTEDIK FEJEZET

AZ 1925—1927-ES KÍNAI FORRADALOM

1925 elején a nemzeti felszabadító mozgalom a munkások, parasztok, az értelmiség és a nemzeti burzsoázia újabb és újabb tömegeit ragadta magával. Az imperialisták és ügynökeik — a militaristák — büntetlen garázdálkodásának, a földesúri és uzsorás elnyomásnak türhetetlen körülményei között csak a nemzeti felszabadító harc és a demokratikus forradalom jelentett menekvést Kína számára.

Melyek a közeledő forradalmat meghatározó alapvető vonások?

„*a)* Kína félgyarmati helyzete, az imperializmus pénzügyi és gazdasági uralma;

b) a feudális csökevények igája, amelyet a militarizmus és a bürokratizmus igája súlyosbít;

c) a munkások és parasztok milliós tömegeinek fokozódó forradalmi harca a hübéri és hivatalnoki iga ellen, a militarizmus ellen, az imperializmus ellen;

d) a nemzeti burzsoázia politikai gyengesége, imperializmustól való függősége, a forradalmi mozgalom lendületétől való félelme;

e) a proletariátus fokozódó forradalmi aktivitása, tekintélyének növekedése a dolgozók milliós tömegei körében;

f) a proletárdiktatúra fennállása Kína szomszédságában"*.

A kínai forradalom éle az idegen imperializmus kínai

* *Sztálin.* Kínáról 68 old.

uralma ellen irányult. A forradalomnak meg kellett semmisítenie az országban uralkodó feudális csökevényeket és a militarizmust, a feudális csökevények uralmának politikai kifejeződését. Meg kellett szüntetnie azt a helyzetet, hogy az ország az imperialista hatalmak befolyási szféráira tagolódjék.

Kínában a forradalmi mozgalom jellegzetes sajátsága volt már a forradalom előtti években is a kommunista párt által vezetett kínai proletariátus fokozódó befolyása. A hongkongi sztrájk, az 1923 februári események, a szakszervezeti kongresszusok a proletariátus erőinek megszilárdulásáról tanúskodtak. A parasztmozgalom fellendülése, az első paraszti szövetségek létrejötte mutatta, hogy a proletariátus befolyása falun is fokozódott. A parasztság vezetőt kapott a kínai feudális földesúri rendszer pillérei ellen folyó harcában. A Kuomintang jobboldali körei, amelyek a burzsoáziának a tömegmozgalommal szemben leginkább ellenséges elemeinek érdekeit képviselték, kezükbe akarták ragadni az események irányítását s a Kuomintang és a kommunista párt együttműködése ellen léptek fel.

Így a forradalom fejlődésének legfontosabb kérdése a forradalomban való hegemónia, a burzsoázia, vagy a proletariátus hegemóniájának kérdése volt.

A forradalom menetében szükségképpen fontos szerepet kellett játszania a Szun Jat-szen tanításának három alapelvében megtestesült forradalmi demokratikus programnak. Így is történt. E program megvalósításának a független Kína megalakulásához és a nemzeti felszabadító demokratikus forradalom feladatainak teljesítéséhez kellett vezetnie. A kínai proletariátus a kommunista párt vezetésével következetesen harcolt Szun Jat-szen programjának megvalósításáért.

A másik kérdés az volt, hogy a burzsoázia és annak kuomintangista része mennyire képes végsőkig hű maradni Szun Jat-szen hagyatékához. Erre a kérdésre az 1925—1927-es forradalom története adja meg a választ.

1925 elején a burzsoázia legjobboldalibb körei és a régi militarista földbirtokos csoportosulások minden erejüket megfeszítették, hogy feltartóztassák a forradalom fellendülését. Megpróbálták Szun Jat-szen halálát felhasználni a kantoni

forradalmi kormány felszámolására. A jünnani és kuangszi-i militaristák hadjáratot indítottak Kanton ellen. A hadjárat vereséget szenvedett. A Kuomintangon belül szélsőjobboldali reakciós csoport alakult, amely Taj Csi-tao, Cou Lu, Hszien Cse és mások vezetésével a Kuomintangnak a kommunista párttal való szakítását tervezte. De a demokratikus tábor szétverte a reakciósok mesterkedéseit. 1925-ben a kínai munkásmozgalom töretlenül tovább fejlődött.

1925 januárjában összeült a Kínai Kommunista Párt IV. kongresszusa. Ebben az időben a Kínai Kommunista Pártnak már körülbelül ezer, a Kommunista Ifjúsági Szövetségnek kilencezer tagja volt. A párt tömegbefolyása növekedett. A kongresszus fontos határozatokat fogadott el a tömegek között folyó munka kiterjesztéséről. De még a IV. kongresszus sem fogadott el magasszínvonalú határozatokat az agrárkérdésben.

1925-ben a kínai ipar, különösen a textilipar gazdasági válságba került. Ezzel kapcsolatban rendkívül rosszabbodott a munkások helyzete, ami fokozta a munkásosztály aktiv harcát gazdasági és politikai jogaiért. Februárban a japán kapitalisták sanghaji textilgyáraiban negyvenezer munkás sztrájkolt. Március-áprilisban ismét sztrájkok voltak Csingtaóban, Kantonban, Hankouban és Sanghajban.

A csingtaói sztrájk május 9-én a kínai munkások győzelmével végződött, de a japán vállalkozók a munkásoknak tett ígéreteiket rövid idő mulva semmibe vették. Az eredmények visszavonását Japánból rendelték el. A japánok ilyen hitszegő lépése Csingtaóban és Sanghajban tiltakozó tüntetéseket váltott ki. A japán rendőrség a tüntetőkre lőtt. Sokan megsebesültek és meghaltak, a rendőrség többek között megölte Ku Cseng-hung kommunista munkást. A sortüzek jeladásul szolgáltak a kínai dolgozóknak, hogy nyilt nemzeti forradalmi szabadságharcot kezdjenek.

Az 1925—27-ES FORRADALOM ELSŐ SZAKASZA

Az 1925—1927-es forradalom az 1925 május 30-i sanghaji eseményekkel kezdődött. A japánok csingtaói és sanghaji sortüzei ellen tiltakozó munkások és diákok tüntetését a nemzet-

közi negyed angol rendőrsége sortüzzel szétverte. Sok ember meghalt és megsebesült, sokszáz tüntetőt letartóztattak. Az angol imperializmusnak ez a kihívó tette csordultig töltötte a kínai nép türelmének poharát. Sanghaj utcáin tömeggyűléseket rendeztek, imperialistaellenes jelszavakat hangoztattak, határozatokat fogadtak el általános sztrájkok megszervezéséről. Munkások és diákok vezették a mozgalmat, amely lelkes, az egész nemzetre kiterjedő jelleget öltött.

A sanghaji általános sztrájkban nemcsak a munkások és a diákok vettek részt, hanem sztrájkoltak a kereskedők, a pénzváltó irodák és a bankok tulajdonosai is. A kikötőben kihalt az élet, nem hordták ki a külföldi lapokat, sztrájkoltak a külföldiek kínai szolgái. Június 11-én Sanghajban ötszázezren sztrájkoltak. A sztrájkolók követelték, hogy 1) bocsássák szabadon a letartóztatott munkásokat és diákokat, 2) adják meg a gyülekezési-, szervezkedési-, sajtó- és sztrájkszabadságot, 3) szüntessék meg a külföldiek területenkívüliségi jogát, 4) a külföldi negyed városi hatóságai kérjenek bocsánatot a kínai kormánytól az eseményekért.

A sanghaji sztrájk óriási hatással volt az egész országra, mindenütt szolidaritásmozgalmakat váltott ki. Pekingben százezrek tüntettek, sztrájkok kezdődtek a külföldi tulajdonban lévő vállalatoknál Hankouban, Nankingban, Kantonban, Hongkongban és sok más városban. A munkásosztály mindenütt a mozgalom élén állt. Növekedett a munkásosztály szervezettsége: csupán Sanghajban hetvenkét szakszervezet alakult.

A mozgalom mindenütt imperialistaellenes jelszavakkal, a nemzeti szabadságmozgalom jelszavaival folyt. A proletariátus feladata az volt, hogy az imperialistaellenes forradalmi demokratikus harc útján egyesítse a kínai nép milliós tömegeinek erőfeszítéseit.

A világ imperialistái hadihajóik összpontosításával és azzal válaszoltak a sanghaji eseményekre, hogy angol és amerikai csapatokat tettek partra a sanghaji nemzetközi negyed területén. A pekingi kormány az egész országra kiterjedő általános felháborodás nyomására tiltakozó jegyzéket intézett az idegen hatalmakhoz. Ebben a jegyzékben, amelyet a sanghaji szervezetek követelései alapján állítottak össze, követelték a

sortűzben bűnösök megbüntetését, a vegyes bíróságok átadását a kínaiak kezébe, kínaiak felvételét a nemzetközi negyed közigazgatási tanácsába stb. Külön jegyzék követelte az olyan szerződések felülvizsgálását, amelyeket nem az egyenjogúság elve alapján kötöttek. A sanghaji militarista erők (1925 januárjától kezdve Csang Co-ling csapatai Sanghajban tartózkodtak, fia, Csang Hszüe-liang parancsnoksága alatt) eredetileg nem avatkoztak be az eseményekbe, 1925 június közepétől azonban imperialista gazdáik parancsára már kezdtek megtorlásokat alkalmazni a tömegmozgalom ellen.

A sanghaji eseményekkel kapcsolatban tanúsított szolidaritás legjelentősebb megnyilvánulása az élesen, kifejezetten imperialistaellenes, felszabadító jellegű hongkongi sztrájk volt.

A hongkongi sztrájk június 19-én kezdődött. Százezer hongkongi munkás átment Kantonba. Hongkongban megállt az élet. Az angol cégek hatalmas veszteségeket szenvedtek. A kantoni kormány mindenben támogatta a sztrájkolókat. A Szovjetunió Szakszervezeteinek Központi Tanácsa képviseletében Kínában tartózkodó küldöttség megállapította: „Kantonban minden politikai előfeltétel megvan a munkások és parasztok társadalmi tevékenységének szabad kibontakozásához és a küldöttségnek ki kell emelnie, hogy a déli fővárosban forrásban van a közélet"*.

A hongkongi sztrájk tizenhat hónapig tartott. A sztrájkbizottság elnöke a kommunista Szung Csao-cseng,** a kínai munkások egyik legnépszerűbb vezetője volt.

Június 23-án Kantonban nagy szolidaritástüntetés zajlott le a sanghaji mozgalom mellett. A tüntetést a Samin koncesszió angol rendőrei sortűzzel szétzavarták. A sortűz miatt az egész országban bojkottálták az angol árukat.

Sanghajban a kereskedő burzsoázia június 26-án be-

* „A munkásosztály helyzetéről és a munkásmozgalom állapotáról Kínában és Japánban". A Szovjetunió Szakszervezeteinek Központi Tanácsa küldöttsége előzetes jelentése. Moszkva 1926. 15. old. (oroszul).

** Szung Csao-cseng már 1908-ban csatlakozott a forradalmi mozgalomhoz, résztvett az 1911-es forradalomban, később kommunista lett. Sikeresen vezette a sztrájkot. 1926-ban ő lett a Kínai Országos Munkásszövetség elnöke.

szüntette a sztrájkot. A dolgozók sztrájkja azonban még hetekig tartott.

1925 augusztus 12-én a sanghaji Szakszervezeti Tanács felhívást intézett a néphez, amelyben javasolta, hogy kössenek részleges helyi egyezményeket, hogy megőrizzék erőiket az eljövendő nemzeti érdekekért folyó döntő harc érdekében. „A szakszervezetek tanácsába megszervezett sanghaji munkások — mondotta a felhívás — az egész kínai néppel együtt fognak harcolni Kína önállóságáért és nemzeti függetlenségéért.

Minden áldozatra készek vagyunk és szilárdan hisszük, hogy a nép és a kínai munkásosztály akaratával előbb vagy utóbb kivívjuk a győzelmet." Ennek az utasításnak az alapján a sztrájkmozgalom lankadni kezdett.

A sanghaji japán vállalatoknál a munka csak szeptemberben kezdődött meg újra. A munkásoknak a sztrájkok eredményeképpen sikerült elérniök gazdasági követeléseik egy részének teljesítését. Az események során felvetődött nagy politikai kérdések nem nyertek megfelelő megoldást. A kínai nép meggyőződött arról, hogy ezeket a kérdéseket csak az imperializmus és kínai ügynöksége ellen folytatott általános megalkuvás nélküli szabadságharccal lehet megoldani.

A sanghaji és hongkongi politikai sztrájkok fordulópontot jelentettek a kínai népnek a külföldi imperialisták ellen, a haza függetlenségéért, a népuralom megteremtéséért vívott felszabadító harcában.

A forradalmi mozgalom sikerei megerősítették a baloldali elemeket a Kuomintangban. A kantoni nemzeti forradalmi kormány és a nemzeti egységfront alapvető pártjai, a Kuomintang és a Kínai Kommunista Párt, rövid idő alatt hatalmas munkát végeztek. Megerősödött a munkásmozgalom: 1925 május 1-én Kantonban összeült a szakszervezetek második kongresszusa, amelyen megalakították a Kínai Szakszervezeti Szövetséget.

A Kantonba átment hongkongi sztrájkolók a kantoni kormány fontos támaszává váltak. Eröteljesen fejlödött a parasztszövetségek szervezése. A parasztság szervezésében kiemelkedő szerepet játszott Mao Ce-tung és Peng Paj elvtárs. 1925 májusában összeült Kuangtung tartományban a parasztszövetségek

első kongresszusa, amely a szövetség kétszáztízezer tagját képviselte. Megerősödött a forradalom katonai alapja, a nemzeti forradalmi hadsereg létszáma elérte a hatvanezer főt. Növekedett a kommunista párt. A kantoni kormány elvette a külföldiektől a vámügyek intézését, ami erősítette a kormány pénzügyi alapját.

1925 júliusában Kantonban baloldali Kuomintang-kormány alakult, amelyben Liao Csung-kaj, baloldali Kuomintang-politikus játszott fontos szerepet.

De a reakció nem volt hajlandó letenni a fegyvert. Az imperialistaellenes fellendülésre és a kantoni nemzeti forradalmi kormány sikereire népellenes harcának fokozásával felelt. Az imperialista gazdáikhoz hű militaristák mindenütt rohamot indítottak a nemzeti szabadságmozgalom erői ellen. Csen Csiung-ming megpróbálta visszaszerezni a hatalmat Kantonban, de vereséget szenvedett. 1925 augusztusában a reakciósok megölték Liao Csung-kajt. Ezek a csapások azonban nem törték meg Kantont. A forradalmi kormány hatalma Kuangtung egész területére kiterjedt, s ez a terület volt a szabad és független Kínáért folyó harc legfontosabb támaszpontja.

Az északi militaristák (Csang Co-ling, Vu Pej-fu és a többiek) tevékenyen harcoltak a munkásmozgalom, a diákszervezetek ellen. Ez nem akadályozta meg őket abban, hogy egymás között is ne marakodjanak. Szung Csuang-fang tábornok, Vu Pej-fu híve, 1925 októberében elfoglalta Sanghajt, kiverve onnan Csang Co-ling csapatait.

Csang Co-ling és Szung Csuang-fang harca is az imperialista hatalmak közötti ellentmondásokat tükrözte. Csang Co-ling csapatainak jelenléte Sanghajban Japán pozícióinak megerősödésére vezetett a Jangce medencéjében. Ez nyugtalanságot keltett Angliában. Szung Csuang-fang fellépését Anglia készítette elő és úgy is kell tekinteni, mint Anglia sikerét. Anglia azonban nem akart Csang Co-linggel szemben túlságosan ellenséges álláspontot elfoglalni. Nem volt ellenére az sem, hogy Csang Co-linget a saját oldalára vonja és hajlandó volt felhasználni reakciós hadseregét a nemzeti szabadságmozgalom ellen.

Feng Jü-hsziang ebben a harcban különleges szerepet ját-

szott. Nem kötötte össze sorsát egy militarista csoporttal sem. Eltérően a régi militaristáktól, a Kínában végbemenő új folyamatokat saját befolyása kiterjesztésére igyekezett felhasználni. Hadseregét „kuomin-csün"-nek (néphadseregnek) nevezte és hajlandó volt megegyezni Kantonnal.

1925 novemberében Feng Jü-hsziang seregei nagy támadást indítottak Csang Co-ling mukdeni csapatai ellen és november 26-án elfoglalták Pekinget, majd egy hónap mulva Tiencsint. A mukdeni csapatok helyzetét még az is rontotta, hogy egyik tábornoka, Kuo Szung-ling is, akit Feng Jü-hsziang támogatott, Csang Co-ling ellen fordult.

Kuo Szung-ling támadása Csang Co-ling ellen sikeresen haladt előre. Csapatai már Mukden alá értek. Csang Co-ling bukása azonban nem illett volna bele sem japán gazdái, sem a többi imperialista hatalmak számításaiba. Veresége megerősítette volna az országban az imperialistaellenes frontot.

Ezért Kuo Szung-lingnek Mandzsuriában és Feng Jü-hsziangnak Észak-Kínában rövidesen össze kellett ütköznie a külföldi hatalmak nyilt beavatkozásával. A kezdeményezést a Feng Jü-hsziang néphadserege és Kuo Szung-ling csapatai elleni harcban az imperialista Japán vállalta magára. A japánok követelték a hadműveletek beszüntetését Mandzsuriában és csapatokat küldtek Csang Co-ling segítségére. Kuo Szung-ling vereséget szenvedett. A japánok elfogták és agyonlőtték. Ez rendkívül megnehezítette Feng Jü-hsziang helyzetét. Csang Co-ling és Vu Pej-fu megegyeztek, hogy közösen fognak harcolni Feng Jü-hsziang hadserege és a demokratikus mozgalom ellen.

Ennek az egyezménynek a megkötése az imperialista hatalmak megfelelő beavatkozásának az eredménye, akik meg akarták tartani uralmukat Kínában a nemzeti felszabadító forradalommal szemben.

1926 február-márciusában a mukdeni csapatok támadásba mentek át Tiencsin ellen. Vu Pej-fu csapatai vereséget mértek a néphadseregre Honanban. Március 12-én japán torpedórombolók tüzeltek Taku erődjeire, amelyek Feng Jü-hsziang ellenőrzése alatt állottak. Ez a kínai haladó erők elnyomására irányuló japán politika folytatása volt. Március 16-án a diplomáciai testület ultimátumot intézett a pekingi kormányhoz, amely-

ben követelte a hadműveletek beszüntetését Taku—Tiencsin—Peking térségében. Az ultimátum 1926 március 18-án tiltakozó tüntetést váltott ki Pekingben a takui japán beavatkozás és Tuan Csi-zsuj kormánya ellen. A tüntetésben harmincezer diák és diáklány vett részt. A tüntetést Tuan Csi-zsuj miniszterelnök parancsára katonák verték szét.

A reakció erőinek megszilárdulása arra kényszerítette Feng Jü-hsziangot, hogy 1926 áprilisában visszavonuljon Tiencsin—Peking térségéből. Feng Jü-hsziang csak 1926 végén, gyökeresen megváltozott katonai helyzetben kezdte meg ismét hadműveleteit.

Feng Jü-hsziang csapatainak visszavonulása Csang Co-ling és Vu Pej-fu győzelmét jelentette. Tuan Csi-zsuj elmenekült Pekingből. Az országban néhány hétig nem volt központi kormány. Csak májusban alakult meg Jang Huj-csinggel az élén egy kevéssé befolyásos és ingadozó kormány.

A reakció megerősödése északon és délkeleten, az imperialisták fokozódó nyomása és Feng Jü-hsziang néphadseregének veresége befolyásolta a Kuomintangon belüli helyzetet is.

A jobboldali Kuomintang-csoport 1925 novemberében Észak-Kínában, nem messze Pekingtől, a nyugati hegyek (Hszisan) vidékén tanácskozást hívott össze. Az összehívás helye után a csoport a hszisani nevet kapta. A jobboldaliak tanácskozása határozatot fogadott el, amely a baloldali kuomintangpártiakat kizárta a Kuomintangból, követelte a szakítást a kommunistákkal és a Kuomintang új Központi Végrehajtó Bizottságának megalakítását Sanghajban. Ennek a reakciós csoportnak a politikai mozgatója Taj Csi-tao volt, ő azonban taktikai elgondolásaiban elhatárolta magát a hszisaniaktól, s a Kuomintang sorain belül folytatta felforgató tevékenységét.

1926 januárjában azonban a Kuomintang II. kongresszusa Kantonban elítélte a hszisaniak frakciós tevékenységét. Sok jobboldalit kizártak a pártból. Az együttműködést fenntartották a kommunista párttal. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a nemzeti burzsoáziának a Kuomintangban képviselt döntő része következetesen együttműködött volna a néppel és a kommunista párttal. Az északi események és mindenekelőtt az imperialista hatalmak beavatkozása meghozta gyümölcseit.

A Kuomintang burzsoá elemei igyekeztek fékezni a tömegharc lendületét. Csoportosulni kezdtek Csang Kai-sek tábornok körül; őt olyan hatalomra törekvő politikusnak tekintették, aki kész küzdeni a kommunista párttal való együttműködés, a munkás- és parasztmozgalom ellen. Csang Kai-sek számos tettével bebizonyította, hogy a választás nem véletlenül esett rá. Államcsínyt kezdett előkészíteni a baloldali Kuomintang-kormány eltávolítására, a kommunisták kiüzésére a hadsereg parancsnoki állásaiból stb. Csang Kai-sek azonban nem rendelkezett elegendő katonai erővel és ezért várta az alkalmas pillanatot. Ez el is jött: a kantoni csapatok egy része Kantonból a militarista bandák ellen vonult. Ez megkönnyítette Csang Kai-sek feladatát. 1926 március 20-án államcsínyt hajtott végre Kantonban, amely a nemzeti burzsoázia első komoly kísérlete volt a forradalom megfékezésére.

Csang Kai-sek parancsára eltávolították a baloldali Kuomintang kormányt, letartóztatták egy hadihajó kommunista parancsnokát és több más parancsnokot, leváltották a hadsereg parancsnoki állásairól a kommunista és baloldali kuomintang-pártiakat, akik a kommunista párttal való együttműködés hívei voltak.

Csapásokat mértek a szakszervezetekre is: lefoglalták a sztrájkbizottság helyiségét, lefegyverezték a sztrájkőrségeket. Az 1926 március 20-i események Kuangtung tartományban azonnal visszhangra találtak. A földbirtokosok sokkal aktívabban kezdtek harcolni a parasztszövetségek ellen, mint azelőtt.

Az eltávolított baloldali Kuomintang-kormány helyett a Kuomintang jobbszárnyából alakult kormány, élén Tang Jang-kajjal és Csang Csing-csianggal.

Az 1926 március 20-án kezdődő politikai vonal logikus folytatása volt az, hogy Csang Kai-sek 1926 május 15-én a Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottságának plénumán javasolta a kommunisták tevékenységének további korlátozását.

A március 20-i események világosan bizonyították, hogy Kínában a burzsoázia és a munkásosztály között kiéleződött a harc a forradalomban való hegemóniáért.

Ebben a harcban dőlt el az a kérdés, hogy sikerül-e a burzsoáziának szétvernie a proletariátust és az imperialistákkal

szövetségben a forradalom ellen támadnia, vagy a proletariátus tudja félretolni az ellenforradalmi burzsoáziát, leküzdeni ellenállását, megszilárdítani saját hegemóniáját és kivívni a nemzeti felszabadító demokratikus forradalom teljes győzelmét.

Az új kantoni kormány 1926 tavaszán mégsem határozta el, hogy szakít a kommunista párttal. A nemzeti burzsoázia nem tehette meg ezt a lépést, mert az egész ország egyesítésének feladatát nem oldhatta meg a tömegek között nagy befolyással rendelkező kommunista párt nélkül.

A kommunista párt, a független és demokratikus Kína megalakításának következetes képviselője a forradalom továbbfejlesztéséért küzdött, a kommunisták és a Kuomintang haladó köreinek együttműködése alapján. Meg kellett erősíteni a Kuomintang egységét, ki kellett zárni a jobboldaliakat a Kuomintangból.

Ez volt az egyedül helyes politikai vonal, amelyet a további események menete igazolt is.

A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának vezetősége azonban, Cseng Tu-hsziunak, a Központi Bizottság akkori főtitkárának személyében nem vont le politikai következtetéseket a március 20-i eseményekből. Ahelyett, hogy határozottan ellenállt volna a Kuomintang jobbszárnyának, Cseng Tu-hsziu ténylegesen alárendelte magát neki és Csang Kai-sek uszályába került. Eddig sem tanúsított kellő éberséget és nem változott meg ezek után az események után sem. A vezetőség opportunista vonala súlyos következményekkel fenyegette a forradalom ügyét.

A kommunista párt felelőssége a forradalom, a nép sorsáért, napról-napra fokozódott.

A helyi kommunista szervezetek a haladó körökkel együtt egyre jobban kiterjesztették a tömegek szervezésének munkáját.

Májusban Kantonban megtartották a kínai szakszervezetek III. kongresszusát. A kongresszus 1 200 000 szakszervezeti tagot képviselt. Kanton a nemzeti felszabadító mozgalom központja maradt.

Nyáron Kantonban hadjáratot készítettek elő Észak ellen. Az északi hadjárat eszméjét még Szun Jat-szen vetette fel.

Megkísérelte megvalósítani, de nem ért el sikert. Szun Jat-szen vereségét az okozta, hogy az országban még nem volt az egész népre kiterjedő mozgalom és Szun Jat-szennek nem volt elegendő ereje. 1926-ban a helyzet gyökeresen megváltozott.

A hadjárat közvetlen célja a militaristák (Vu Pej-fu, Szung Csuang-fang, Csang Cung-csang, Csang Co-ling és a többiek) hatalmának megdöntése és az egész ország nemzeti forradalmi hatalom útján történő egyesítése volt. De a hadjárat feladatai nemcsak erre korlátozódtak. Amikor a kantoni nemzeti forradalmi hadsereg a militaristák ellen harcolt, a hátuk mögött állók — a militaristák imperialista gazdái ellen is küzdött. Sztálin elvtárs 1926 november 30-i beszédében ezt mondotta: „Vu Pej-fu és Szung Csuang-fang, Csang Co-ling és Csang Cung-csang harca a kínai forradalom ellen egyszerűen lehetetlen lett volna, ha az ellenforradalmi tábornokokat nem ösztönöznék a világ imperialistái, ha nem látnák el őket pénzzel, fegyverrel, kiképzőkkel, «tanácsadókkal» stb."*.

Ebből következett, hogy Kínában az imperialista beavatkozás a nemzeti hadsereg ellen abban az időben nem a külföldi csapatok közvetlen hadműveletei formájában valósult meg. Jóllehet az imperialisták ügynökeik, a militaristák útján cselekedtek, a kínai imperialista beavatkozás ténye mégis fennállt, ami nagymértékben meghatározta az akkori politikai helyzetet. A nemzeti forradalmi csapatok történelmi jelentősége az volt, hogy felszabadulást hoztak Kínának az imperialista elnyomás alól.

A hadjárat előkészítése és menete során világosan megmutatkozott az, hogy a hadjárat alapvető feladatait a Kuomintang egyes csoportjai és a kommunista párt különféleképpen értelmezték. A Kuomintang egyrésze, amely a párt jobboldali köreit képviselte, arra hajlott, hogy a hadjáratot egy feladat megoldására korlátozza, nevezetesen arra, hogy az országot a nemzeti burzsoázia hatalma alatt egyesítse. E cél megvalósításának főeszközei a területi hódítások voltak. A Kuomintang leghaladóbb körei és a kommunisták látták, hogy lehetetlen megoldani az ország egységes nemzeti hatalom alatt való egye-

* *Sztálin.* Kínáról. 50. old.

sítését anélkül, hogy ne teljesítenék a dolgozók, főleg a lakosság alapvető tömege — a parasztság — életbevágó követeléseit. A parasztság forradalomba való bevonásának kellett a nemzeti egységfrontot még erősebbé és hatalmasabbá tennie.

Hatalmas szerepet játszott a hadműveletek, valamint a további események menetében az, hogy a forradalmi nemzeti felszabadító harc kibontakoztatását különféleképpen akarták elérni.

Az északi hadjáratnak erősítenie kellett a proletariátus vezetőszerepét a forradalomban. A kommunista párt erőfeszítései ennek a célnak az elérésére irányultak. Ellenkező esetben a burzsoázia, amely már az 1926 március 20-i események során bebizonyította, hogy a proletariátus elnyomására törekszik, az északi hadjáratot a tömegmozgalom ellen használhatta volna fel.

A Kínai Kommunista Párt vezetősége, élén Cseng Tu-hsziuval, a Központi Bizottság főtitkárával, az északi hadjárat alatt is folytatta opportunista politikáját. A hadjárat alatt kiadták a következő jelszót: „Nincs szükség az északi expedíció menetét befolyásoló sztrájkokra!" Cseng Tu-hsziu megalkuvóan kezelte a jobboldali kuomintangisták reakciós kirohanásait, s azt az elvtelen taktikát követte, hogy bármi áron „ápolni kell a jószomszédi kapcsolatokat".

Ez a politikai gyakorlat megnehezítette a hadjárat során felmerülő feladatok következetes megoldását és ha a kommunista pártnak az északi expedícióban sikerült is új eredményeket elérnie a tömegmozgalom fejlesztésében, ez a leggyakrabban azért történt, mert a pártszervezetek Cseng Tu-hsziu ellenére cselekedtek.

A hadjárat júliusban kezdődött a Csang Kai-sek vezetése alatt álló hét hadtest hadműveleteivel. A hadsereg Kuangtungból Hunanba indult. Tang Seng-cse hunani tábornok csapatai már korábban csatlakoztak a nemzeti forradalmi hadsereghez. Július 13-án elfoglalták Csangsát. A támadó hadsereget a lakosság mindenütt, mindenben támogatta.

Csangsa elfoglalása után a támadó hadsereg két irányban kezdett hadműveleteket: északra, Hankou irányában, ahol Vu

Pej-fu csapatai voltak és a tengerpart felé keleti irányba, Szung Csuang-fang csapatai ellen.

A tingsicsiaói csatában Vu Pej-fu csapatait szétverték. Szeptember 5—7-én a nemzeti forradalmi hadsereg elfoglalta Hanjangot és Hankout, október 10-én pedig (az 1911-es forradalom 15. évfordulóján) Vucsangot. Hupej tartomány a forradalmi kormány hatalma alá került. Vu Pej-fu szétvert csapatai Honanba menekültek.

A következő feladat Szung Csuang-fang százötvenezer fönyi hadseregének szétverése volt. Ez a hadsereg egész Délkelet-Kínát (Kiangszu, Csekiang, Fukien, Kiangszi, Anhuj) ellenőrzése alatt tartotta. A novemberi harcok eredményeképpen Szung Csuang-fang hadseregét szétverték. Szung Csuang-fang ezután északra ment, hogy segítséget kérjen Csang Co-lingtől. Nankingot Csang Cung-csang santungi tábornok hadserege foglalta el. A nemzeti forradalmi hadsereg előtt megnyílt az út Sanghaj—Nanking felé.

A nemzeti forradalmi hadsereg nem érhetett volna el számottevő sikereket az imperialisták által támogatott militaristák ellen, ha a hadjárat tisztán katonai vállalkozás lett volna. De a hadjáratot a tömegszervezetek növekedése és a nép politikai aktivitásának megélénkülése is kísérte. Sztálin elvtárs mondotta, hogy „a kantoniak előnyomulása — csapás az imperializmusra, csapás az imperializmus kínai ügynökeire és gyülekezési szabadságot, sztrájk-, sajtó- és szervezkedési szabadságot jelent általában valamennyi kínai forradalmi elem és különösen a munkások számára. Ebben van a kínai forradalmi hadsereg sajátossága és rendkívüli jelentősége"*.

A parasztok milliói egyesültek szövetségekbe, növekedtek a munkásszövetségek. 1927 elejére a szakszervezeti tagok száma elérte a kétmilliónyolcszázezret, míg a parasztszövetségeknek körülbelül tízmillió tagja volt.

Mao Ce-tung beszédében (1927 február) megállapította, hogy Hunan tartomány parasztjainak fele parasztszövetségekbe tömörült. A parasztmozgalom hatalmas tényezővé vált a forradalom fejlődésében.

---

* *Sztálin.* Kínáról 51 old.

Hunanban a parasztok rövid idő alatt elérték, hogy a bérleti díjakat 60-ról 30%-ra, a kölcsönök kamatait 80-ról 30%-ra csökkentették, leszállították a rizs árát, azonkívül önvédelmi csapatokat szerveztek, lefegyverezték a földesúri rendőrséget.

A forradalom további fellendülésére a világ imperializmusa és a kínai reakció erőinek összpontosításával felelt.

Az imperialista kormányok a földkerekség minden részéből — Angliából, Franciaországból, az Egyesült Államokból, Japánból — hadihajókat küldtek Kínába és a leplezett beavatkozásról a nyilt beavatkozásra készültek áttérni. A világ dolgozói a készülődő beavatkozásra „El a kezekkel Kínától" társaságok alakításával feleltek. (A Szovjetunió dolgozói már 1924-ben alapítottak ilyen társaságot.)*

Az a tény, hogy az angol flotta bombázta Vanhszien várost (1926 szeptember 5-én), az imperializmus közvetlen támadása volt a kínai nép ellen. Körülbelül ezer lakos meghalt vagy megsebesült.

1926 decemberében az északi militaristák valamennyi csapata egyesült Csang Co-ling parancsnoksága alatt. Megalakult az úgynevezett Ankuocsün hadsereg (az állambéke helyreállításának hadserege). Csang Co-ling helyetteséül Jen Hszi-sant, Szung Csuang-fangot és Csang Cung-csangot nevezték ki.

A kínai munkások a reakció nyomásának fokozására újabb imperialistaellenes megmozdulásokkal feleltek. Ezek között az volt a legjelentősebb, hogy 1927 elején a munkások elfoglalták Hankouban az angol koncessziót. Ez a következőképpen történt. Hankouban tömegünnepségek folytak a nemzeti kormány és az imperializmus elleni harc sikerének tiszteletére. Nem messze az angol koncessziótól sokezres gyülés volt. Az angol matrózok megpróbálták szétzavarni a gyülést és néhány kínait megsebesítettek.

A Szakszervezeti Tanács által alapított egyesült társadalmi bizottság követelte a nemzeti kormánytól, hogy tiltakozzék az angol fökonzulnál, követeljen pénzbeli kárpótlást a sebesültek számára, az angol hadihajók visszahívását a hankoui kikötő-

* 1924 október 11-én Szun Jat szen „Kína lakosságához" című felhívásában ezt írta „Ne feledjétsétek el, hogy ott, a szabad Oroszországban felhívás hangzott el. «El a kezekkel Kínától!»"

ből és a koncesszió határán lévő barrikádok és drótakadályok eltávolítását. A bizottság demokratikus szabadságjogokat követelt a kínai lakosság számára a koncesszió területén. Javasolta, hogy a koncesszió őrizetét a nemzeti kormány lássa el.

Az angolok tárgyalásokat kezdtek a kínai hatóságokkal, de az angolok kihívó magatartásán felháborodott hankoui dolgozók nem várták meg a tárgyalások végét. 1927 január 4-én a nép lerombolta a koncessziós terület bejáratánál lévő barrikádokat, szétszedte a folyó felől védő láncokat és elfoglalta a koncessziós területet. Az angolok nem mertek tüzelni. A munkások nem engedtek meg semilyen túlkapást és kezukbe vették a koncessziós terulet védelmét.

A *Daily Mail* tudósítója 1927 januárjában ezt jelentette: „A kínai nacionalisták fényes nappal hatalmukba kerítették és őrizetükbe vették a koncessziót. Ez oly heves és magávalragadó volt, hogy az angol kolónia nem tudott magához térni a csodálkozástól és még most sem tudja elképzelni, hogy mi lesz a közeljövöben".

Január 6—7-én a munkásörségek elfoglalták az angol koncessziós területet Csiucsiangban.

Az angol imperialisták a megváltozott politikai körülmények miatt kénytelenek voltak manöverezni. Londonban számolni kellett azzal, hogy Anglia kínai főügynökének, Vu Pejfunak a csapatait szétverik és a bojkott miatt károsodás éri az angol kereskedelmet Kínában. Az angolellenes bojkott Japánnak és az Egyesült Államoknak kedvezett. Végül számításba vették azt a körülményt is, hogy az új nemzeti hatalommal folytatott tárgyalások valamivel gyengítik az utóbbi angolellenes politikai irányát és esetleg talajt teremtenek egy messzebbmenő közeledés számára a nemzeti forradalom ügyének kárára és az angol kapitalisták megelégedésére.

A brit diplomácia ezekből az elgondolásokból kiindulva tárgyalásokat kezdett a nemzeti hatóságokkal és javasolta, hogy tartsanak közös tárgyalásokat a kínai kérdésről a többi hatalmak kormányaival.

Már 1926 júliusában előzetes tárgyalások folytak Csenggel, a kantoni kormány külügyminiszterével.

1926 december 18-án O'Malley, pekingi brit ügyvivő Austin

Chamberlain utasítására memorandumot nyujtott át, amelyben felhívta a hatalmakat, hogy vizsgálják felül mindazokat a szerződéseket, amelyeket nem az egyenjogúság elve alapján kötöttek. Erre a lépésre az angolokat az imperialistaellenes forradalom sikeres menete indította.

A hatalmak legnagyobb része nem helyeselte az angol memorandumot. Japán és az Egyesült Államok nem akarta segíteni Angliát kínai nehézségeinek leküzdésében, hanem a helyzetet saját befolyásának további növelésére akarta kihasználni. Japán kijelentette, hogy külön tárgyalásokat akar folytatni Kínával: az Egyesült Államok — mint Kellogg nyilatkozatában kifejezésre juttatta — helyesli, hogy Kínának vámautonómiát adjanak, azzal a feltétellel, hogy az Egyesült Államok megkapja a legnagyobb kedvezmény jogát. Franciaország elutasította az angol javaslatot.

Mégis, Anglia fellépését a kínai forradalom sikereként kell értékelni, amely arra kényszerítette az angolokat, hogy tárgyalásokat kezdjenek új rendszer bevezetéséről a koncessziós területeken. A tárgyalásokon a nemzeti forradalmi kormány kénytelen volt megmagyarázni a hatalmaknak: jelenleg nem arról van szó, hogy a hatalmak támogatják „a kínai nép jogos törekvéseit", amint az angol jegyzék kifejezte, hanem arról, hogy milyen jogokat kíván biztosítani a nemzeti kormány Angliának és a többi hatalomnak a Kína felett gyakorolt idegen ellenőrzésnek a történelem által elítélt rendszere helyett.*

Maga Chamberlain 1927 január 29-i alsóházi beszédében anakronizmusnak nevezte a régi rendszert. Sok idő kellett azonban ahhoz, hogy megállapodjanak akárcsak egy részletkérdésben is a koncessziók új rendszerének kérdésében. Ezt az egyezményt csak 1927 március 15-én kötötték meg. A koncessziós területeken a brit városi hatóságokat feloszlatták és kínaiakkal váltották fel (angolok részvételével). A diktátum jellegü szerződések rendszere azonban egészében változatlan maradt.

Az angol diplomácia mesterkedései az éremnek csak egyik oldalát jelentették. Az volt a rendeltetésük, hogy gyengítsék a nemzeti felszabadító forradalom angolellenes élét. Az érem

* „The China Year Book" 1928. 762—764 old

másik oldala a külföldi csapatok Kínában való összpontosításának folytatása volt. Csupán a sanghaji térségben körülbelül harmincezer főnyi katonaságot vontak össze, brit repülőgépek mindennap kínai terület felett repültek. Az imperialisták különösen nyugtalanul figyelték Sanghaj—Nanking térségének helyzetét; itt voltak legfontosabb tőkebefektetéseik, koncessziói, ide összpontosult kereskedelmük. Az imperialista beavatkozás tényleges vezetője továbbra is Anglia volt — miközben az angol diplomaták kétszínűen folytatták tárgyalásaikat a nemzeti forradalmi kormánnyal. Az intervenció irányítását ugyancsak angol katonák látták el.

Imperialista, intervencionista jellege volt az Egyesült Államok politikájának is. 1927 februárjában az amerikai képviselőház határozatot hozott, hogy tárgyalni kezd Kínával a területenkívüliség megszüntetéséről és a vámautonómiáról. Ugyanakkor az Egyesült Államok sokezer tengerészkatonát küldött Kínába.

Nagy tevékenységet fejtett ki ezekben a hónapokban a sanghaji amerikai kereskedelmi kamara, amely határozottabb beavatkozási politikát követelt kormányától.

Az amerikai imperializmus az angol imperializmussal való minden ellentéte, az angol áruk bojkottjának legszélesebbkörű kihasználása ellenére is teljesen az angol imperializmus nyomában haladt a kínai nép ellen.

A forradalom történetének ebben a feszült szakaszában újból kiélesedett a harc a Kuomintangon belül.

A Kuomintang jobboldali körei, melyek szoros kapcsolatban voltak a földbirtokos dzsentri rétegekkel, ellenségesen álltak szemben a fejlődő munkás-parasztmozgalommal. Féltek a proletariátus befolyásának növekedésétől a városban és a falun. Egyre gyakrabban mutatkozott meg a nemzeti burzsoázia függősége az imperialista hatalmaktól, amelyek a munkás-parasztmozgalom elnyomását követelték.

Ez azonban nem jelentette azt, hogy az egész Kuomintang ellenséges szemmel nézte a tömegmozgalmat. A Kuomintang tagjainak zöme megértette, hogy a nép nélkül, a nép ellen nem lehet megoldani a nemzeti forradalom hatalmas feladatait. Magában a Kuomintang vezetőségében is növekedtek az ellen-

tétek. Ezek az ellentétek megmutatkoztak annak a kérdésnek eldöntésénél, hogy hol legyen a kormány tartózkodási helye. 1926 december elején a Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottsága és a kantoni kormány határozatot hozott, hogy Vuhanba költözik át. Csang Kai-sek főparancsnok főhadiszállása Nancsangban volt. A kormány nagyrésze átköltözött Vuhanba, de Csang Kai-sek egészen január közepéig nem látta szükségesnek, hogy ott megjelenjék. Sőt, mi több, a Kuomintang vezetőinek egy része körülötte tömörült Nancsangban. Kezdett kialakulni a vuhani központ mellett egy jobboldali Kuomintang-központ. Ez a két központ különböző hadseregcsoportokra támaszkodott: a vuhani, a Csangsából Hankou felé támadó csapatokra, a nancsangi, a Csangsától keleti irányba előretörő egységekre.

1927 februárjában Csang Kai-sek megpróbálta Nancsangot a Kuomintang-Kína fővárosává tenni. Ez azt jelentette, hogy a jobboldali Kuomintang megpróbálta megbontani az egységfrontot a kommunista párttal és a Kuomintang szakadása felé hajlott. De a Kuomintang vuhani baloldali köreinek egységes ellenállása kényszerítette a jobboldaliakat, hogy ideiglenesen lemondjanak tervükről. Vuhan a munkásosztály és a parasztmozgalom növekvő aktivitása következtében megerősödött. Ezzel a jobboldali Kuomintang-burzsoáziának is számolnia kellett. De lemondásuk arról, hogy Nancsang Dél-Kína hivatalos fővárosa legyen, nem jelentette azt, hogy a jobboldali Kuomintang felhagy a proletariátus elnyomására és reakciós uralom létesítésére irányuló kísérleteivel. Ellenkezőleg, Vuhanba egyre gyakrabban és gyakrabban érkeztek hírek a munkás-parasztmozgalom elleni megtorló intézkedésekről, egyes, Csang Kai-sek hatalma alá tartozó vidékekről. Az egységfront felbomlásának veszélye fenyegetett.

A tömegek aktivitása szüntelenül növekedett, nemcsak a nemzeti forradalmi kormány területén, hanem a militaristák hátában is. A sanghaji proletariátus az 1925-ös év tapasztalataival felfegyverezve folytatta a sztrájkharcot 1926-ban is. Ekkor több mint kétszázezer munkás sztrájkolt. Az északi hadjárat sikere a sanghaji proletariátust nyílt harcra lelkesítette a hatalomért, a várost ellenőrző militarista Szung Csuang-fang

ellen. 1926 október 24-én volt az első felkelési kísérlet, amelyet a kommunista párt, a Kuomintang és a sanghaji Szakszervezeti Tanács vezetésével szerveztek meg. Ez a kísérlet vereséget szenvedett. Sikertelen maradt a második felkelési kísérlet is, 1927 február 22-én.

1927 februárjában Csang Kai-sek csapatai több megszakítás után ismét támadásba kezdtek Sanghaj—Nanking ellen. Amikor Csang Kai-sek ismét megindította a támadást, nemcsak az általános célok vezették, hanem meg akarta előzni, hogy a várost a felkelő proletariátus foglalja el.

A déli csapatok közeledésével kapcsolatban a sanghaji Szakszervezeti Tanács és a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága új megmozdulást készített elő Sanghajban. A fronton éppen ebben az időben egyesültek a Paj Csung-hszi és a Ho Jin-csing parancsnoksága alatt álló hadseregcsoportok. (Az utóbbi csoportja Fukienben működött.) Március 21-én délben 12 órakor a párt és a szakszervezeti vezetőség határozata értelmében általános sztrájk kezdődött Sanghajban. A sztrájkban ötszázezer ember vett részt. Két órakor általános felkelés indult a militaristák ellen. A várost a dolgozók elfoglalták. Március 22-én Csang Kai-sek hadserege bevonult a felszabadult Sanghajba.

A dolgozók felkelésének eredményeként Sanghajban kormány alakult, amely kommunista munkásokból és a burzsoázia képviselőiből állott. Az utóbbiak felforgató tevékenysége arra vezetett, hogy egészében véve a kormány nem tudta megszervezni a támadásra készülő reakció elleni védekezést.

Ugyanekkor a Kuomintang-hadsereg Nanking alá érkezett. Csang Cung-csang militarista csapatai kiürítették a várost. Ebben az időben ellenforradalmi bandák provokációs céllal megöltek néhány külföldit, tizenegyet megsebesítettek és kiraboltak.

Ez jó alkalom volt az imperialisták beavatkozására. Angol és amerikai hadihajók tüzet nyitottak a nemzeti forradalmi hadsereg által elfoglalt városra.

Az imperialista hatalmak nyílt beavatkozást kezdtek, igyekeztek befolyásolni a nemzeti burzsoáziát és elfojtani a forradalmat.

A kezdeményezést az amerikai hadihajók hajtották végre. Ez azt jelentette, hogy az Egyesült Államok vette kezébe a vezetést a kínai forradalom elfojtásában. Az Egyesült Államok kongresszusán elhangzott szép szavakat — mint szükségteleneket — azonnal elfelejtették.

Az amerikai monopolkapitalisták meg voltak győződve, hogy a Kuomintangban vannak olyan emberek, akik félnek saját népüktől és az amerikai ágyúk dörgésétől megrémülve meghajolnak az amerikai dollár előtt.

Anglia és az Egyesült Államok nyilt háborút kezdtek a kínai nép ellen.

Nanking lövetése Pekingben is visszhangot keltett: az északi militaristák, élükön Csang Co-linggel, a diplomáciai testület tudtával és beleegyezésével támadást szerveztek a pekingi szovjet nagykövetség katonai attaséjának és munkatársainak hivatala ellen. Több szovjet tisztviselőt letartóztattak. Csang Co-ling provokációja egy részlete volt az imperialista hatalmak általános támadási tervének, a Szovjetunió ellen, amely iránt a kínai nép határtalan rokonszenvvel viseltetett. A pekingi kormány, gazdái akaratát teljesítvé, „okmánygyüjteményt" tett közzé, amelyet állítólag a szovjet hivatali helyiségek átkutatásakor talált és amely a Kínában folyó kommunista propagandát „bizonyította". Hasonló provokációkat hajtottak végre a kínai reakciósok az ország más helyein is. A kínai rendőrség a francia konzul engedélyével megtámadta a tiencsini szovjet hivatali helyiségeket, amelyek a francia koncesszió területén voltak; a sanghaji szovjet konzulátust zár alá vették. Peking a Külügyi Népbiztosság jegyzékére nem adott kielégítő választ, ezért a szovjet nagykövetséget visszahívták Pekingből és csak a konzuli teendők elvégzéséhez szükséges személyzet maradt ott.

Ugyanakkor Csang Co-ling letartóztatásokat hajtott végre a pekingi kommunisták körében. A világimperializmus e lakájának parancsára bestiális módon (hosszas kínzással) megfojtottak huszonöt kommunistát, köztük a Kínai Kommunista Párt egyik alapítóját, Li Ta-csaót. Erről a szörnyü büntettről szóló angol jelentésben az áll, hogy ezt a kegyetlen kivégzési módszert azért választották, hogy „megfélemlítsenek mindenkit, aki a vörösökkel együttérez".

A tömegek növekvő politikai aktivitása és forradalmi követelései, azonkívül az imperialisták fokozott nyomása növelte a nemzeti burzsoázia ingadozását. A burzsoázia az egységfront felbomlasztására készült. 1927 április 11-én Anglia, az Egyesült Államok, Franciaország, Japán és Olaszország ultimátumot intéztek Kínához, amelyben követelték, hogy büntessék meg a külföldiek elleni nankingi támadás bünöseit és vállalják a felelösséget az ottani eseményekért. Ez a lépés szintén befolyásolta a nemzeti burzsoáziát.

„Nanking lövetése ebben a tekintetben jeladásul szolgált a kínai harcoló erök újabb elhatárolódására. Az imperialisták Nanking lövetésével és ultimátumukkal azt akarták kinyilvánítani, hogy várják a nemzeti burzsoázia támogatását a kínai forradalom elleni közös harcra"*.

A nemzeti burzsoáziára nyomást gyakoroltak a belső reakciós erök is.

A sanghaji gyárosok és bankárok, megijedve a sanghaji proletariátus március 21-i forradalmi felkelésétől, követelték Csang Kai-sektől „a rend" helyreállítását. A forradalmi munkásság vérével akarták öntözni Sanghaj utcáit. Csang Kai-sek Sanghajba érkezve tárgyalásokat kezdett a sanghaji burzsoáziával új kormány alakításáról Nankingban, amely hasznos lenne a nemzetközi és a kínai ellenforradalomnak. Elhatározták, hogy harmincmillió dollárt gyüjtenek Csang Kai-seknek, azzal a feltétellel, hogy „a nankingi kormány határozottan kommunistaellenes lesz"**. Az üzlet létrejött!

Április 12-én Csang Kai-sek megbontotta az egységfrontot. Csapatai körülfogták a sanghaji munkásszövetségek helyiségeit és kezdték lefegyverezni a munkásgárdát. A munkások ellenálltak, fegyveres összetüzések történtek. A tiltakozó tüntetést a csapatok gépfegyverrel szétkergették, megkezdödött a szakszervezeti vezetök és a kommunisták letartóztatása és kivégzése. Meggyilkolták a sanghaji Szakszervezeti Tanács elnökét, a kommunista Ho Csin-liangot. Hasonló fordulat történt Nankingban és Kantonban is.

---

* *Sztálin.* Kináról. 72. old.

** *R. Berkov.* Strong Man of China. The Story of Chiang Kai-shek. (Kína erős embere Csang Kai-sek életrajza.) 1938. 64. old.

Április 18-án Csang Kai-sek Nankingban új kormányt alakított — a reakció kormányát.

A fordulat a kapitalista világra a legkedvezőbb benyomást tette. Az április 11-i követelésekről elfeledkeztek, s szokatlan békeszeretetet tanusítottak. Ennek a „békeszeretetnek" az okát Chamberlain fejtette ki május 9-i alsóházi beszédében. A reakciós angol burzsoázia vezetője kijelentette, hogy Anglia kész segíteni Csang Kai-seket „a rend" helyreállításában és „az ideiglenes mozgalom" felszámolásában.

A forradalom első szakasza — a nemzeti egységfront szakasza — befejeződött. A kínai burzsoázia megbontotta a nemzeti egységfrontot. Az országban három központ alakult ki: a vuhani forradalmi központ, ahol a baloldali Kuomintang és a kommunista párt együttmüködése tovább tartott; a nankingi központ, ahol a burzsoázia már megalkudott az imperialistákkal és a földbirtokosokkal, de még folytatta a harcot a reakciós északkal; és a harmadik központ, az ország összes reakciós erőinek központja Pekingben, élén Csang Co-linggel.

Az 1925—27-es forradalom első szakaszában az imperializmus ellen harcba indultak a kínai nép hatalmas tömegei, előtérbe nyomult a legfontosabb forradalmi erőként a proletariátus, nagy méreteket öltött a parasztmozgalom, a déli csapatok sikeres hadjárata megingatta a militaristák hatalmát, megrendültek az imperialisták uralmának pillérei.

Az a tény, hogy a nemzeti burzsoázia elárulta a nemzeti felszabadító forradalom ügyét, nem jelentette a forradalom vereségét. A forradalmi harc folytatódott, s új, magasabb szakaszba lépett, amelyben a forradalom legfőbb tartalma az agrárforradalomért, a feudális földesúri osztály ellen folyó harc lett.

A kommunista párt stratégiai és taktikai kérdéseinek a nemzeti felszabadító forradalomban nagy elméleti és gyakorlati jelentősége volt. Ezért természetes, hogy a Kínai Kommunista Pártban, valamint sok más kommunista pártban a kínai forradalom kérdései éles vitát váltottak ki. A Kínai Kommunista Párt politikája az ellenforradalmi, trockista-zinovjevista blokk áruló vonala elleni harcban alakult ki. Ez a blokk ügynökségein keresztül minden áron alá akarta ásni a kínai forradalmat.

A Kínai Kommunista Párt a forradalmi harcban követendő taktikájának eldöntésében a következő tények felismeréséből indult ki ebben az időben: abból, hogy Kínában a feudális maradványok jelentik az elnyomás legáltalánosabb formáját, s ezek a maradványok kapcsolatban állnak az imperializmussal. Ezért a kommunista párt a hatalmas agrármozgalmat döntő jelentőségű ténynek tartotta.

Ez ellen a vonal ellen harcolt Kínában az ellenforradalmi trockista banda, igyekezett a pártot letéríteni a helyes, forradalmi útról és mindenekelőtt elméleti tisztánlátásától akarta megfosztani. Tagadta a feudális, militarista elnyomás túlsúlyát, nem vette számításba a kínai forradalmi agrármozgalom döntő jelentőségét és azzal akarta magyarázni a kínai forradalom imperialistaellenes jellegét, hogy a kínai kapitalizmus harcol Kína vámügyi önállóságáért.

Sztálin elvtárs rámutatott, hogy a trockisták, amikor a kínai nép egész forradalmi és nemzeti szabadságharcát Kínának a vámügyi önállóságért folytatott harcává fokozzák le, akkor elfogadják Csang Co-ling álláspontját, vagyis elárulják a kínai nép forradalmának ügyét, s az agrárforradalom és az igazi imperialistaellenes harc ellen lépnek fel.

A trockisták és zinovjevisták áruló taktikája megnyilatkozott többek között a kommunista pártnak a Kuomintanghoz való viszonya kérdésében is. A trockisták már 1926-ban követelték a kommunisták azonnali kivonulását a Kuomintangból. Ezzel fel akarták bomlasztani a nemzeti egységfrontot, teljesítve az imperialista hatalmak és Csang Co-ling megbízását.

A kommunista párt azért lépett be a Kuomintangba, hogy megsokszorozza kapcsolatait a tömegekkel, kiterjessze a forradalom területét, „lehetőséget teremtsen magának a proletariátus nyílt szervezésére és utat törjön magának a parasztság felé"*.

A kommunisták feladata az volt, hogy harcoljanak a forradalom továbbfejlesztéséért, a kommunisták és a baloldali

* *Sztálin.* Kínáról. 148. old.

Kuomintang együttműködésének megerősítéséért, a jobboldali kuomintangisták leleplezéséért és elszigeteléséért.

„A későbbi események — írta Sztálin elvtárs — teljesen igazolták e vonal helyességét. A parasztmozgalom hatalmas fejlődése és a parasztszövetségek s parasztbizottságok megszervezése a falun, a hatalmas erejű sztrájkhullám a városokban és a szakszervezeti tanácsok megalakítása, a nemzeti csapatok győzelmes előnyomulása az imperialisták hajóhada és csapatai által körülvett Sanghaj felé — mindezek és az ezekhez hasonló tények arról tanúskodnak, hogy ez a vonal volt az egyetlen helyes vonal"*.

A kommunisták kilépése a Kuomintangból csak a forradalom ellenségeinek kedvezett volna.

A Kínai Kommunista Párt az első szakaszban hatalmas munkát végzett a tömegek szervezése terén, de a párt vezetősége, illetve Cseng Tu-hsziu, a Központi Bizottság főtitkára, már az első szakaszban komoly opportunista hibákat követett el. A Központi Bizottság vezetősége sok kérdés eldöntésében lemondott az önálló vonalról, Cseng Tu-hsziu lemondott a Kuomintang és vezetőinek bírálatáról.

Cseng Tu-hsziu és hívei mensevik álláspontot álltak: a burzsoáziát tartották a forradalom vezetőjének és úgy vélték, hogy a proletariátus szerepének a nemzeti forradalomban a burzsoázia segítésére kell korlátozódnia.

A helyi kommunista szervezetek hatalmas munkát fejtettek ki a tömegeknek a forradalmi harcba való bevonása érdekében. Cseng Tu-hsziu és társai azonban semmibe sem vették a parasztok tömegmozgalmát. Ebben nagy veszély rejlett a forradalom jövőjére nézve.

AZ 1925—27-ES FORRADALOM MÁSODIK SZAKASZA. A VUHANI SZAKASZ

1927 márciusában Vuhanban megalakult a baloldali Kuomintang-kormány két kommunista: Tang Ping-san (föld-

* *Sztálin.* Kínáról. 71. old.

művelésügyi miniszter) és Szung Csao-csen (munkaügyi miniszter) részvételével.

Csang Kai-sek sanghaji és kantoni ellenforradalmi államcsínye után a vuhani kormány, mint forradalmi központ, megtartotta hatalmát Hunan, Hupej, Kiangszi tartományban és Honan tartomány egy részében.

A Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottságának plénuma határozatot hozott a demokrácia megvédéséről a katonai körök diktatúrára irányuló törekvéseivel szemben, és nyilatkozott a tartományi népgyűlések összehívása, a munkás- és parasztmozgalom támogatása mellett. Annak ellenére azonban, hogy Vuhan határain túl gyakoribbá váltak a terrorcselekmények a tömegmozgalom ellen, a plénum mellőzte ennek a kérdésnek tárgyalását.

A vuhani szakaszban a nemzeti felszabadító mozgalom új, magasabb fokot ér el, amikor az imperializmus és szolgái, a militaristák elleni harc egyre nagyobb mértékben kezd összefonódni az agrárforradalommal. Az 1925—1927-es események a tömegeket aktív politikai és gazdasági tevékenységre ébresztették. A nép harcot kezdett a földért. Ez azt jelentette, hogy a nemzeti felszabadító mozgalom magasabb fokra emelkedett. Harc indult Kína feudális földbirtokos körei, a belső reakció támaszai, az imperialista hatalmak engedelmes eszközei ellen.

Sztálin elvtárs rámutatott, hogy „Kínában az imperializmus, egész pénzügyi és katonai hatalmával egyetemben, az az erő, amely támogatja, éleszti, ápolja és konzerválja a feudális csökevényeket, egész bürokratikus-militarista felépítményükkel egyetemben"*. Nem lehet leverni és megsemmisíteni a feudális maradványokat Kínában az imperializmus elleni döntő harc nélkül. A kínai nemzeti felszabadító forradalom vuhani szakaszában tehát a legkövetkezetesebben össze kellett kapcsolni a feudális maradványok elleni harcot az imperializmus elleni harccal.

Természetes, hogy a harcnak ez a jellege a proletariátussal és a kommunista párttal szemben rendkívül magas

* Ugyanott, 111. old.

követelményeket támasztott. A kommunista pártnak, jobban, mint bármikor máskor, „meg kell őriznie önállóságát, mint olyan feltételt, amely elengedhetetlen ahhoz, hogy a proletariátus hegemóniáját a polgári-demokratikus forradalomban biztosítsa"*. A vuhani kormány fennállásának első szakaszában a forradalom ügye felfelé ívelő vonalban haladt.

Április 27-én a Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottsága Vuhanban kiáltványt adott ki a parasztkérdésről, amelyben kijelentette, hogy a Kuomintang támogatja a parasztságnak a földesúri földek megszerzésére irányuló törekvését. A kiáltvány javasolta még, hogy alapítsák meg falun az önkormányzati szerveket, csökkentsék a bérleti díjakat, szervezzék meg a falusi önvédelmet a minhuanok lefegyverzése útján stb.

A kommunista helyi szervezetek vezetésével, különösen Hunan tartományban, megkezdődött a földesúri földek felosztása. A parasztszövetségek taglétszáma, csupán a vuhani kormány fennhatósága alá tartozó területeken, elérte a tízmilliót, a kommunista párt tagjainak száma öt-hat ezerről ötven-hatvanezerre nőtt, a szakszervezetekbe több mint hárommillió ember tartozott.

A hupeji parasztszövetségek bizottságának adatai szerint 1927 május 15-re Hupej tartományban a parasztszövetségeknek 2 200 000 tagja volt. Sok földesúr, uzsorás és dzsentri vagyonát szétosztották a parasztok között. Sok helyen a parasztok kezébe került a hatalom a faluban. Lotien körzetben a parasztok gyűlésen követelték a nagy földbirtokosok földjének azonnali elkobzását. Más körzetekben a parasztok elűzték a földesurakat és maguk váltak a föld gazdáivá.

Mao Ce-tung erről az időszakról beszélve így ír: „Egyedül Hunanban a parasztszövetségeknek ötmillió tagja volt. A parasztszövetségek váltak a faluban majdnem mindenütt a tényleges hatalom szerveivé. A parasztok egész sor helyen megkezdték a földesúri földek elfoglalását"**.

* *Sztálin.* Kínáról. 74. old.
** „Mao Ce-tung. Életrajzi vázlat". 39. old.

A forradalom második szakaszában a forradalmi mozgalom középpontjában az agrármozgalom állt. „A kommunista párt az agrárforradalom vezetőjévé válik. A proletariátus hegemóniája óhajból ténnyé kezd válni"*.

A vuhani kormány folytatta az északi hadjáratot. Csang Co-ling hadserege a délről (vuhani seregek) és az északról jövő (Feng Jü-hsziang csapatai) csapások következtében kénytelen volt visszavonulni. Ha a vuhani kormány radikálisan demokratizálta volna a Kuomintangot és kifejlesztette volna az agrárforradalmat, igazi demokratikus hatalommá válhatott volna, amely képes a nemzeti felszabadító és antifeudális harc vezetésére.

De a forradalmi Kína szerencsétlenségére a vuhani szakaszban a Kuomintang vezető körei és a kommunista párt csengtuhsziuista vezetősége lépten-nyomon akadályozta a tömegek politikai tevékenységének növekedését, ellenezte az agrárforradalmat, és megalkuvó álláspontot foglalt el Nanking kérdésében.

1927 áprilisában a vuhani kormány élére Vang Csing-vej állt, aki a kínai nép ellen folytatott felforgató tevékenységét baloldali frázisokkal leplezte. Cseng Tu-hsziu és Peng Sun-cse továbbra is opportunista maradt és a forradalom sok fontos kérdésében lemondott a kommunista párt önálló politikájáról.

Jellemző ebben a tekintetben a Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottsága által létrehozott, az agrárkérdéssel foglalkozó bizottság tevékenysége. Ez a bizottság napokon át meddő vitákat folytatott, amikor vidéken már folyt a harc a földért. Az agrárbizottság megelégedett azzal, hogy határozatot hozott az olyan nagy földbirtokosok földjének „politikai" elkobzásáról, akik ellenséges magatartást tanúsítottak a forradalommal szemben. De még ezt a határozatot sem hozták nyilvánosságra.

Április 29-én Vuhanban összeült a Kínai Kommunista Párt V. kongresszusa. Körülbelül két hétig tartott. A kongresszus idején a kommunista pártnak 57 964 tagja volt,

* *Sztálin.* Kínáról. 145. old.

ezek közül 58,3% munkás. A kommunista ifjúsági szövetségnek 38 000 tagja volt. A párt hetilapját 50 000 példányban adták ki. A párt vezetése alatt álltak a sokmilliós szakszervezetek és a parasztszövetségek.

A Központi Bizottság politikai beszámolóját Cseng Tu-hsziu, a Központi Bizottság főtitkára tartotta. Beszédében hibásan szembeállította a nemzeti forradalmat az agrárforradalommal: „Az északi hadjáratot tovább kell folytatni, várni kell a parasztmozgalom kiszélesítésével és majd csak később lehet elmélyíteni a parasztforradalmat" — mondotta Cseng Tu-hsziu. Ez a tétel egybehangzott Cseng Tu-hsziunak a sztrájkmozgalom ellen és a burzsoáziával való feltétlen szövetség mellett tett régebbi kijelentéseivel.

A kongresszus küldöttei megbírálták Cseng Tu-hsziu mensevik, jobboldali opportunista megállapításait és a Központi Bizottság munkájának hibáit.

A kongresszus megállapította, hogy „a párt nem fordított elég figyelmet a forradalom társadalmi alapjának kimélyítésére, kiterjedésének növelésével egyidejűleg". Megbírálták a Központi Bizottság agrárpolitikáját is.

A kongresszus egyhangúlag helyeselte a Komintern Végrehajtó Bizottsága VII. plénumának határozatát és azt irányelvként fogadta el. Az agrárkérdésben a kongresszus nem hozott következetes határozatokat. A határozatok szétfolyók, bizonytalanok voltak, világos, tiszta programot nem dolgoztak ki.

Bár a kongresszus feltárta a Központi Bizottság és a főtitkár által elkövetett súlyos hibákat, a választás alkalmával Cseng Tu-hsziut meghagyta a főtitkári helyen. A kongresszus azt remélte, hogy Cseng Tu-hsziu ki fogja javítani opportunista hibáit. Hittek neki, figyelembe vették, hogy ő is amellett a határozat mellett szavazott, amely elítélte a Központi Bizottság hibáit. Ez komoly hiba volt a kongresszus részéről és a párt később ezt drágán fizette meg.

1927 májusában a vuhani kormány területén rosszabbodott a helyzet. Megkezdődött Vuhan gazdasági blokádja. Vuhan, Csangsa és más városok burzsoáziája a szabotázs módszereihez nyult. A kormány egyre gyakrabban szállt

szembe a munkás- és parasztmegmozdulásokkal. Vuhanba 36 külföldi hadihajó érkezett. Ezek az események szárnyakat adtak a vuhani hadsereg reakciós elemeinek, akik eddig igyekeztek lojálisnak mutatkozni. Reakciós lázongások törtek ki.

Vuhan ellen elsőnek Hszia Tou-jin tábornok lépett fel. Egy szecsuani militarista, Jang Szeng támadó csapatai ellen küldték, de ő, ahelyett, hogy végrehajtotta volna feladatát, a parasztszövetségeket kergette szét s kommunistákat végzett ki.

Május 21-én Csangsában Hszu Ko-hsziang államcsínyt hajtott végre. A baloldali Kuomintang-kormányt szétkergette. Megkezdődtek a kivégzések. Mao-Ce-tung, a hunani kommunista szervezet vezetője, nagy, felfegyverzett parasztokból álló sereget szervezett, amely bekerítette Csangsát. Evvel az erővel el lehetett volna fojtani a lázadást, de a kommunista párt Központi Bizottságának vezetősége, amely Vuhanban tartózkodott, azzal az ürüggyel, hogy ez az egységfront szakadásához vezethet, megtiltotta a fegyveres harcot az ellenforradalmárok ellen.

Júniusban Nancsangban Csu Pej-tö tábornok felkelést szervezett. Felkelését a munkás- és parasztszervezetek ellen féktelen terror kísérte.

A vuhani kormány hadseregének katonái követték az ellenforradalmi tábornokokat és hitelt adtak ellenforradalmi felhívásaiknak, mivel a hadjárat évében a hadsereg összetételében nagy változások történtek. A Kantonból érkezett hadseregtörzs nem volt nagy. (A hadjárat elején 60 000 főből állt.) A hadsereget egész idő alatt a militaristák csapataiból, zsoldoskatonákból egészítették ki. Ezek a katonák a tábornokok kezében gyakran vak eszközzé váltak.

A vuhani kormány ahelyett, hogy energikus, határozott harcot folytatott volna a reakció oldalára átállt tábornokok ellen, hosszas diplomáciai tárgyalásokba kezdett velük. A tábornokok ezt úgy tekintették, mint a kormány gyengeségének jelét.

A kommunista párt Központi Bizottságának vezetősége nem állt a feléledő reakció ellen folyó harc élére. Sőt, a

nemzeti egység megőrzésének jegyében engedett a reakciósoknak. Tang Ping-san, a kommunista földművelésügyi miniszter a falukba olyan utasítást küldött, hogy ne tűrjék meg a „túlkapásokat" azaz a földbirtokosok földjének elfoglalását. Feloszlatták a felfegyverzett munkáscsapatokat, sőt még az úttörő szervezeteket is.

Véget kellett vetni a megbízhatatlan tábornokoktól való függésnek, mozgósítani kellett a forradalom ügyéhez hű munkásokat és parasztokat, fel kellett használni a katonaiskolák növendékeit és megbízható hadsereget kellett szervezni, míg nem késő. Csak ez jelenthetett biztosítékot a reakció üzelmeivel szemben. Nehéz feladat volt, de semilyen más lehetséges út nem volt.

Csak a bátorság és a forradalmi állhatatosság biztosíthatta az ellenforradalmi tábornokok leverését, csak ez erősíthette meg a proletariátus hegemóniáját, csak ez állíthatta meg a proletariátus kispolgári táborba tartozó szövetségeseinek ingadozását.

A tábornokok elárulták a forradalmat. A vuhani Kuomintang burzsoá körei készek voltak felhagyni a tömegmozgalom támogatásával, hogy megalkudhassanak Nankinggal.

Északon a vuhani hadsereg tovább nyomult előre. A harcok Honan tartományban, a peking-hankoui vasútvonal vidékén folytak. A vuhani hadsereg egyesülni akart Feng Jü-hsziang csapataival. Hogy ezt a célt elérjék, le kellett küzdeniük Csang Co-ling hadseregének ellenállását.

Május végén Csang Co-ling csapatai visszavonultak Honanból, mert mind a két szárnyon támadás fenyegette őket. Május 31-én a vuhani csapatok és Feng Jü-hsziang csapatai egyesültek.

Feng Jü-hsziang azonban nem volt hajlandó támogatni a Kuomintang balszárnyát. A május 31-i sikerről először Csang Kai-seknek küldött sürgönyt Nankingba és a sürgöny másolatát küldte el Vuhanba. Csang Kai-sekkel árulása után sem szakította meg kapcsolatait. Később a tömegmozgalom elnyomásának útjára lépett, éppúgy, mint a Kuomintang-tábor többi új militaristája is.

Májusban Csang Kai-sek nankingi hadserege támadásba ment át az északi militaristák csapatai ellen. Nanking nem akarta átengedni Vuhannak a Csang Co-ling felett aratott győzelmet, félt, hogy ez Vuhan befolyásának megerősödéséhez vezet és gyengíti Nanking hatalmát. Május 16-án Csang Kai-sek csapatai elfoglalták Pukout. Szung Csuang-fang és Csang Cung-csang egységei visszavonultak Santungba. A japán kormány a déli csapatok támadásában kínai befolyásának veszélyeztetését látta és határozatot fogadott el, hogy nyíltan beavatkozik Kína ügyeibe. Mint ahogy két hónappal azelőtt (Nankingban) az angol-amerikai imperialisták közvetlen hadműveletekbe kezdtek, most a japánok léptek a beavatkozás útjára. A japán kormány meggyőződött arról, hogy az általa segélyezett militaristák nem tudják feltartóztatni a déli csapatok előrenyomulását és kézbe vette a kezdeményezést.

Május 31-én a japánok elfoglalták Csingtaót. Fellépésüknek az volt a célja, hogy megállítsák Csang Kai-sek seregének támadását. Egyúttal figyelmeztetés volt Nanking számára, hogy határozottabban kell elfojtani a forradalmi mozgalmat az országban.

A japánok nyomása alatt Csang Kai-sek hadserege kénytelen volt majdnem magáig Nankingig visszavonulni.

A japánok, amikor az 1927 májusvégi hadműveleteket megindították, bizonyos mértékig a többi imperialista hatalom akaratát is megvalósították, de természetesen elsősorban saját érdekeikkel törődtek. Nem véletlen, hogy Japánban éppen ebben az időben jelent meg Tanaka tábornok miniszterelnök híres memoranduma (1927 július) — Japán imperialista hódításainak programja. Ez az emlékirat Kínára vonatkozóan a következőket mondotta:

„Ahhoz, hogy Mandzsuriában és Mongóliában kézzelfogható jogokat vívjunk ki, támaszpontként kell felhasználnunk ezeket a területeket és kereskedelmünk fejlesztésének ürügyén be kell hatolnunk Kína többi részébe is. A már biztosított jogokkal felfegyverkezve, birtokunkba fogjuk venni az egész ország gazdasági erőforrásait. Ha egyszer Kína erőforrásai hiánytalanul rendelkezésünkre

állanak, akkor hozzáfogunk majd India, az Archipelagusz, Kisázsia, Közép-Ázsia, sőt Európa meghódításához is. A Mandzsuria és Mongólia fölötti ellenőrzés megszerzése az első lépés, ha Jamato faja ki akar tünni az ázsiai szárazföldön"*.

Kínának az egyesült nemzeti front szétesésével kapcsolatos meggyengülése kedvezett a japán militaristáknak, mert a japán imperializmus mindig Kína széttagoltságát használta fel eszközül terjeszkedő céljainak elérésére.

Az agrárforradalomtól való félelem és a nyilt imperialista beavatkozás fokozta a reakciós erők nyomását a vuhani kormány ellen.

Júniusban a vuhani kormány kijelentette, hogy a tömegmozgalom korlátozására törekszik. Június 14-én Vuhanban a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága vezető csoportjának akarata ellenére munkástüntetés volt a reakciósokkal szemben elnéző kormány politikája ellen. De Cseng Tu-hsziu még ebben a helyzetben is a tömegmozgalom ellen lépett fel.

A Kínai Kommunista Párt soraiban növekedett a felháborodás a Központi Bizottság vezetőségének politikája miatt, s napirendre került a vezetőség leváltásának kérdése. Amikor a vuhani kormány a reakció eszközévé vált, a kommunistáknak tüntetőleg ki kellett volna lépniök a kormányból és kiszélesíteniök a harcot a Kuomintangon belül a jobboldaliak ellen. De a Központi Bizottság vezetősége nem akarta megvalósítani ezt az egyetlen helyes taktikát. Tang Ping-san „betegség" ürügyével lépett ki a kormányból, s kilépésekor nem leplezte le a kormány népellenes politikáját.

A reakció ebben az időben folytatta az aktív támadást. Vang Csing-vej és társai kommunistaellenes „tisztogatást" rendeztek a Kuomintangban. 1927 július 26-án nyilatkozat jelent meg, hogy a Kuomintang szakított a kommunistákkal. Vuhan ellenforradalmi erővé vált.

---

* „Tanaka emlékiratá"-t először a *China Critic* című lap közölte 1931 szeptemberében. Orosz nyelven megjelent a „Kommunyisztyicseszkij Internacional" (Kommunista Internacionále) 33—34. számában, 1931. Lásd *Patyomkin*. A diplomácia története. 3 kot Szikra 1950, 454 old.

1927 júliusában Feng Jü-hsziang átpártolt Csang Kaisek reakciós klikkjéhez. Feng és Csang megegyezését hszücsoui találkozásukon beszélték meg. Feng Jü-hsziang ezután a találkozás után követelte a vuhani kormánytól, hogy kapituláljon Nanking előtt. A Kuomintang haladó vezetői, Szung Csing-ling, E. Cseng, a vuhani Kuomintang ellenforradalmi politikája elleni tiltakozásul kiléptek a Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottságából és a kormányból.

A baloldali Kuomintang vezetősége a reakció oldalára állt. Felbontotta szövetségét a kommunista párttal s a munkások és parasztok ellen fordult. A kommunista párt illegalitásba szorult, dühöngött a fehér terror. A Kínai Kommunista párt feladata akkor az volt, hogy a Kuomintang egyszerű tagjait a vezetők ellen fordítsa és a szovjetek eszméjét hirdesse. A szovjetek közvetlen felépítésének lehetősége az új forradalmi fellendüléstől függött.

A kínai forradalom második szakasza befejeződött. Ebben a szakaszban a proletariátusnak a kommunista párt vezetésével sikerült új, komoly sikereket elérnie a dolgozók megszervezésében, a proletariátus befolyásának megszilárdításában, az agrárforradalom fejlesztésében. De a forradalom második szakaszának tartalmát meghatározó agrárforradalmi feladatokat éppúgy nem oldották meg, amint nem oldották meg az első szakaszban az imperialistaellenes harc feladatait. Ezek a feladatok a kínai munkások, parasztok és dolgozó értelmiségiek vállán nyugodtak és ezeknek a feladatoknak kellett meghatározniuk a további forradalmi harc tartalmát.

1927 augusztus 1-én Nancsangban fellázadt a nemzeti hadsereg Ho Lung és Je Ting parancsnoksága alatt álló két hadteste. A fellázadt csapatok létszáma körülbelül húszezer fő volt.

A felkelés a forradalmi munkások és parasztok kísérlete volt a forradalmi vívmányok megvédésére. A felkelés vezetősége elhatározta, hogy nem marad Nancsangban, nem szervez itt szilárd forradalmi támaszpontot, hanem hadjáratot indít délre, „a régi ház", Kuangtung, a forradalom bölcsője ellen. A határozat végrehajtásának elkerülhetet-

lenül nagy nehézségekbe kellett ütköznie. Az út hosszú volt odáig. A forradalmi hadseregnek a Kuomintang-militaristák erőinek komoly ellenállását kellett leküzdenie. A dél felé való előnyomulás sikere elsősorban attól függött, hogy a hadjárat alatt milyen mértékben sikerül harcba vinni a néptömegeket, kiszélesíteni a forradalmi csapatok sorait. A felkelők a határozat értelmében déli irányban kivonultak Nancsangból. Az 1927 augusztus 1-i felkelés teremtette meg a hősiesen harcoló kínai felszabadító néphadsereg egyik csapattestét.

A trockista, zinovjevista blokk már 1927 áprilisában javasolta a Kuomintanggal való szakítást és a szovjetek megalakítását. Ez az út elszakította volna a Kínai Kommunista Pártot azoktól a tömegektől, amelyek még hittek a Kuomintangban, elszigetelte volna a Kínai Kommunista Pártot, meghiúsította volna a Kínai Kommunista Párt alsó szervezetei által folytatott tömegharcot. A vuhani szakasz elején a Kuomintanggal való szakítás csak a kínai nép ellenségeinek kedvezett volna.

1927 áprilisában a szovjetek azonnali megalakításának jelszava azt jelentette, hogy kiadják a jelszót az e területen fennálló hatalom, a forradalmi Kuomintang elleni harcra.

Ez „végül azt jelenti, hogy nem értik meg, milyen szakaszban van a kínai forradalom az adott pillanatban. Azt jelenti, hogy új fegyvert adnak a kínai nép ellenségeinek kezébe a forradalom elleni harcra, olyasféle új legendák teremtésére, hogy Kínában nem nemzeti forradalom van, hanem a «moszkvai szovjetizálás» mesterséges átültetése.

Tehát az ellenzék, amikor kiadja a szovjetek *azonnali* megteremtésének jelszavát, a kínai forradalom ellenségeinek kezére játszik"*.

Nem voltak meg a feltételek a szovjetek megalakítására 1927 májusában sem.

Miután a vuhani vezetőség szakított a kommunista párttal és átállt az ellenforradalom táborába, a helyzet

* *Sztálin.* Kínáról. 75—76. old.

megváltozott. Kiadták a jelszót: „Le a vuhani Kuomintang-vezetőséggel!" A forradalmi mozgalom Ho Lung és Je Ting hadjáratával kapcsolatos új fellendülése napirendre tűzte azt a feladatot, hogy megalakítsák a szovjeteket, a tanácsokat, mint a néphatalom szerveit, mint az ország haladó erői egységének központjait, amelyek a tömegeket az antiimperialista, antimilitarista és antifeudális harc folytatására mozgósítsák.

A Kínai Kommunista Párt előtt álló új bonyolult feladatok még inkább fokozták a párt történelmi felelősségét az ország és a nép sorsáért. A Kínai Kommunista Párt csengtuhsziuista vezetősége teljesen csődöt mondott. „Majdnem az egész párt Cseng Tu-hsziu áruló vonala ellen lépett fel"*. 1927 augusztus 7-én, Cseng Tu-hsziu és hívei akarata ellenére, teljes illegalitásban összeült a Kínai Kommunista Párt rendkívüli konferenciája (augusztusi konferencia). A konferencia megállapította Cseng Tu-hsziu és környezete működésében az árulás tényét. Az árulókat kizárták a Központi Bizottságból.** A konferencia elhatározta, hogy az agrárforradalomért folyó harcot állítja a kommunista párt egész tevékenységének központjába.

A konferencia kijelentette: „Teljes határozottsággal elítéljük Központi Bizottságunk opportunista, nem forradalmi politikáját és a mult tapasztalata alapján szükségesnek tartjuk a pártpolitika irányának gyökeres megváltoztatását".

A Kínai Kommunista Párt augusztusi konferenciája természetesen nem tudta azonnal felszámolni a párt csengtuhsziuista vezetésének súlyos következményeit. Egyesek a párt új vezetői közül, mivel nem volt meg a kellő tapasztalatuk a pártélet terén, gyakorlati munkájukban és politikai vonalukban „baloldali" hibákat követtek el.

A konferencia nem vont le megfelelő politikai és szervezeti következtetéseket annak érdekében, hogy biztosítsa

---

* „Mao Ce-tung. Életrajzi vázlat". 39. old.

** 1929-ben Cseng Tu-hsziut és Peng Sun-csét kizárták a pártból, mert ellenforradalmi harc útjára léptek a párt ellen.

a nancsangi felkelés sikerét. Ez pedig feltétlenül szükséges volt. A régi vezetőség súlyos öröksége befolyásolta Ho Lung és Je Ting felkelésének sorsát.

Ho Lung és Je Ting csapatainak nem sikerült elfoglalniok Kuangtungot. A forradalmi hadsereg, miután szeptember 24-én elfoglalta Szvatout, vereséget szenvedett. A reakciós erők oldalán volt a túlsúly. A vereségben nagymértékben volt hibás Tang Ping-san is, aki a hadjárat politikai vezetője volt. Nem tűzött ki világos és pontos politikai programot.

Ho Lung és Je Ting hadseregéből csak egyes forradalmi egységek maradtak meg az újabb harcok számára.

Mao Ce-tung vezetése alatt Hunan tartományban nagyszabású parasztfelkelés tört ki, amely „az őszi termés felkelése" néven ismeretes. Ez a megmozdulás teremtette meg azt a szilárd magvat, amely körül megszervezték a későbbi forradalmi néphadsereget, „a munkások és parasztok első hadseregének első hadosztályát". A hadosztály élén Mao Ce-tung állt. 1927 telén Mao Ce-tung alakulata Csingkangsan megközelíthetetlen hegyvidékére vonult (Kiangszi és Hunan határára), és ott befészkelte magát. 1927 novemberében ezen a területen megalakították a szovjet hatalmi szerveket, a tanácsokat.

Peng Paj vezetése alatt Kuangtung tartomány Hajfeng és Lufeng körzeteiben megalakultak a tanácsok. A kommunista párt vezetése alatt a forradalmi nép folytatta a harcot a haza megmentéséért.

A Hajlufengi Tanácsköztársaság megalakulása kedvező feltételeket teremtett a kantoni dolgozók harca számára is. Elősegítette ezt a Kuomintang-parancsnokságban kitört konfliktus is. Csang Fa-kuj tábornok november közepén elfoglalta Kantont, és kiűzte onnan Li Csi-sen tábornok csapatait. A Kuomintang-tábornokok közötti harc gyengítette a hatalmi apparátust és megkönnyítette a kantoni proletariátus harcát.

Kantonban munkástüntetések, sztrájkok zajlottak le. A kommunista szervezet, amelyet Csang Taj-lej, a lángoló forradalmár vezetett, fáradhatatlanul készítette elő a kan-

toni proletariátus felkelését a reakció ellen. Megalakították a Vörös Gárda illegális alakulatait. A kommunisták befolyása alatt állt a Kantonban állomásozó kiképző ezred. A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságát azonban nem tájékoztatták a kantoni forradalmi mozgalom sikereiről, ami megmutatkozott az 1927 december 11—13-i kantoni felkelés sorsában.

December 11-én korán reggel Csang Taj-lej megjelent a kiképző ezrednél, fellázította a katonákat és harcba vezette őket. Egyidejűleg megmozdultak a Vörös Gárda csapatai és a munkásszövetségek is. Még aznap reggel a város legfontosabb pontjai a felkelők kezére kerültek. Csak két-három pontról nem sikerült kiverni a militaristákat. Ugyanaz nap megalakult a tanácskormány, élén Szung Csao-csennel és Csang Taj-lejjel.

A város utcáin plakátokat ragasztottak ki a felkelés főjelszavaival: rizst a munkásoknak, földet a parasztoknak, minden hatalmat a munkások, parasztok és katonák tanácsainak, le a militaristák háborújával!

Ez a felkelés a Kantoni Kommün néven került be a kínai forradalom történetébe.

A Kantoni Kommün akcióprogramja és a tanácskormány által kiadott dekrétumok harcot hirdettek a nemegyenjogú szerződések megsemmisítéséért, az imperialisták vagyonának elkobzásáért, a nyolcórás munkanap, a demokratikus szabadságjogok bevezetéséért, a földesúri földek elkobzásáért és más követelésekért, amelyek biztosították a kínai demokratikus és nemzeti felszabadító forradalom feladatainak teljes megoldását.

Az ellenséget azonban nem verték meg. A militaristák csapatai csak kivonultak a városból, s bármely pillanatban készek voltak az ellentámadásra. A külföldi hatalmak hadihajói a Hszikiang folyón álltak a város központjában, s támogatták a militaristákat. A forradalmi várost ostromzár alá vették. Ezenkívül, még nem mozgósították teljesen az egész kantoni proletariátust. A forradalmi parasztcsapatok kevés kivétellel nem tudtak behatolni a városba. A hadműveletek egy percre sem szűntek meg. A kommünre

nézve súlyos csapás volt Csang Taj-lej halála, akit arról a gyűlésről visszatérőben gyilkoltak meg, amelyen a tanácskormány programját hirdették ki. December 12-én estére a helyzet már reménytelenné vált. A felkelés vezetősége parancsot adott a visszavonulásra. A kommün fegyveres erőinek egy része áttörte magát a Hajlufengi Tanácsköztársaságba és később beolvadt a Kínai Vörös Hadseregbe. December 13-án a felkelést leverték. A harc zárófejezetét véres fehér terror tette emlékezetessé.

A kantoni dolgozók ezrei pusztultak el a város utcáin. Fokozódott a terror az egész országban. Vang Csing-vej, az áruló és hóhér, kiadta a jelszót: „Inkább pusztuljanak az ártatlanok ezrei, semmint kegyelmet kapjon a kommunizmus egyetlen híve is". A kommünt elfojtotta a kínai és a nemzetközi reakció túlereje.

A felkelés mindössze ötvenhét óráig tartott, de jelentősége óriási: a forradalmi nép további harcának zászlajává vált.

A kantoni felkelés akkor történt, amikor az ország legfontosabb központjaiban a forradalmi mozgalmat elnyomták s dühöngött a fehér terror.

A kantoni felkelés a kínai munkások hatalmas hősiességének példája volt, azoké a munkásoké, akik tudatára ébredtek, hogy övék a történelmi vezető szerep a nagy kínai forradalomban.

A kommunista párttal való szakítás után a Kuomintang-tábor társadalmi bázisa erősen leszűkült, s a Kuomintang a burzsoá-földesúri blokk pártjává vált. A Kuomintangban éles frakciós harc folyt, ami lépten-nyomon fegyveres összeütközéssé fajult a különböző tábornoki csoportosulások között.

A Csang Co-ling elleni háború eredménytelensége és a frakciós harc Csang Kai-seket arra kényszerítette, hogy augusztus 12-én nyugalomba vonuljon. Szélsőjobboldali elemekből új kormány alakult, amelyben a kuangszi-i tábornokok játszottak vezető szerepet. Ez a kormány folytatta a munkás- és parasztszervezetek elleni harcot.

A Kuomintang vuhani csoportja a kommunistákkal való szakítás után sem volt hajlandó elismerni a nankingi

kormány hatalmát. Ez a különbség Vuhan és Nanking között a Kuomintang csoportjainak társadalmi bázisa közötti eltérést tükrözte. A nankingi Kuomintang a nemzeti nagyburzsoázia érdekeit, a vuhani Kuomintang pedig a városi és falusi kispolgárság kizsákmányoló részét képviselte. Emellett Vuhan és Nanking ellentétében nagy szerepet játszottak a hatalomért vívott harc személyes indokai. A vuhani militaristák nem akartak belenyugodni, hogy másodrangú szerepet játsszanak a kormányban és nem voltak hajlandók Nankinggal együttműködni.

Októberben a nankingi csapatok (főleg a kuangszi-i tábornokok csapatai) hadjáratot indítottak Vuhan ellen. November 14—15-én elfoglalták Vuhant. Vang Csing-vej Kantonba utazott. A Kuomintang vuhani és nankingi csoportjai többször próbáltak megegyezni, de csak decemberben értek el megegyezést, amely szerint Csang Kai-sek lett a Kuomintang-csapatok főparancsnoka. Ami a tömegmozgalom elleni harcot illeti, ebben a Kuomintang-csoportok teljesen egyetértettek. Hasonlóképp egyetértettek a külpolitika egyes kérdéseiben. A Kuomintang-hatóságok szívesen megegyeztek az imperialistákkal, s hogy érdemeket szerezzenek előttük, szovjetellenes provokációkat szerveztek.

Köztudomású, hogy az 1927-es év a szovjetellenes kampányról nevezetes. Ezeknek a Szovjetunió ellen irányuló megmozdulásoknak a kezdeményezője az angol imperializmus volt. Miután az angol kormány kínai politikájában az egyik vereséget a másik után szenvedte, és nem tudta térdre kényszeríteni a hős kínai népet, most „szovjet intrikákkal", „bolsevik fondorkodással" próbálta magyarázni a kínai forradalmat. Új „keresztes hadjáratot" akart szervezni a Szovjetunió ellen. A pekingi kormány által kiadott hamisított okmányok ugyancsak ürügyet szolgáltattak az angol-szovjet kapcsolatok megszakítására 1927 május 27-én.

A Kuomintang tagjai teljesen gazdáik akaratának megfelelően működtek.

A külföldi konzulok tudtával és hozzájárulásával fehérgárdista és zsoldos banditák támadást szerveztek a Szovjetunió sanghaji főkonzulátusa ellen. Kantonban a felkelés le-

verésekor megtámadták a szovjet konzulátust. A konzulátus munkatársainak egy csoportját, élükön A. Haszisz alkonzullal, agyonlötték. A nankingi kormány területén minden szovjet konzulátust és intézményt bezártak. Evvel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a szovjet kormány Nankinggal nem is vette fel a hivatalos diplomáciai kapcsolatot. Dél-Kínában a szovjet konzulátusok 1924 óta — mikor a Szovjetunió és Kína között helyreállították a diplomáciai kapcsolatot — álltak fenn, a pekingi kormánnyal kötött megegyezés alapján.

Melyek tehát az 1925—1927-es forradalom tanulságaiból levont legfontosabb politikai következtetések?

Az 1925—1927-es kínai forradalom sokmillió embert vitt harcba az imperializmus és a feudalizmus ellen. Ideiglenes veresége — mint ezt a következő évek megmutatták — nem semmisíthette meg a tömegek által gyüjtött tapasztalatokat. Az a tény, hogy Kína közel van olyan országokhoz, mint India és Indokína, lehetővé tette, hogy a forradalom hatása kiterjedjen Ázsia sokszázmillió lakosára.

A gyarmatok dolgozó tömegei kezdtek az imperializmus rabsága ellen harcoló hatalmas hadsereggé változni. „A kínai forradalom legfontosabb eredménye — mondotta Sztálin elvtárs — az a tény, hogy a kizsákmányoltak és elnyomottak százmillióit felrázta évszázados álmukból és mozgásba hozta őket, hogy teljesen leleplezte a tábornoki klikk ellenforradalmiságát, letépte az álarcot az ellenforradalom kuomintangi szekértolóiról, az alsóbb néprétegekben megerősítette a kommunista párt tekintélyét, a mozgalmat egészében magasabb fejlődési fokra emelte és új reményt ébresztett India, Indonézia stb. elnyomott osztályainak millióiban. Csak a vak és kishitü emberek kételkedhetnek abban, hogy a kínai munkások és parasztok új forradalmi fellendülés felé haladnak"*.

Az emberek millióit függetlenségükért és szabadságukért vívott titáni harcukban állandóan lelkesítette a világ első szocialista állama — a Szovjetunió. A Szovjetunió külpolitikája, mely a nemzetek egyenjogúságának elvén alapul, az elnyomott országok támogatása elsőrendüen fontos szerepet játszott a

* *Sztálin.* Kínáról 198 old

haladó eszméknek a kínai nép között való elterjedésében. Az intervenciósok ellen folytatott győzelmes fegyveres harc tapasztalatai, a szocializmus építésének sikerei — példává, mintaképpé váltak Ázsia dolgozóinak szemében.

A forradalom folyamán eldőlt az a kérdés, kié a hegemónia a forradalomban — a burzsoáziáé vagy a proletariátusé. Az 1925—1927-es forradalom történelmi jelentősége az, hogy a proletariátus volt a tömegharc kezdeményezője, hogy a proletariátus a forradalom vezetőjévé tudott válni.

A kínai forradalom megmutatta, hogy az agrárkérdés milyen hatalmas szerepet játszik a gyarmati országok forradalmaiban. Éppen az agrárkérdéshez való viszony igazolja a pártok vagy politikusok őszinteségét. Csak a proletariátus, a parasztság és a kommunista párt állta ki ezt a próbát.

1927 végén a forradalom ideiglenesen vereséget szenvedett. A burzsoázia elárulta a forradalmat és elfordult tőle. Elárulta a forradalmat a Kuomintang kispolgári értelmisége is. De a proletariátus és a nemzeti burzsoázia egy részének szövetsége az első szakaszban lehetőséget adott a proletariátusnak és a kommunista pártnak, hogy kiterjessze befolyását a tömegek között és harcba vezesse őket az imperializmus ellen. A proletariátus és a városi kispolgárság szövetsége a második szakaszban lehetőséget adott a proletariátusnak, hogy növelje harckészségét, megsokszorozza a tömegekhez fűződő kapcsolatait, emelje tekintélyét a tömegek előtt, az agrárforradalomért folyó harcra irányítva a tömegeket. A forradalom ideiglenes szövetségeseinek árulása után a parasztság a proletariátus és a kommunista párt köré kezdett tömörülni, bennük látta igazi vezetőit.

A forradalom ideiglenes vereségének oka az osztályerőknek a forradalomra nézve kedvezőtlen alakulásával magyarázható mind az országon belül, mind nemzetközi méretekben.

A világimperializmus erői, minden gazdasági és politikai hatalmukkal, a feudálisok, élükön Csang Co-linggel, valamint az ellenforradalmi nemzeti burzsoázia végső soron egységfrontban működtek a munkások és parasztok ellen, akiknek még nem volt elég erejük a reakció rendkívül erős támadásának visszaverésére. Ez a körülmény határozta meg elsősor-

ban a forradalom vereségét. Az a tény, hogy a nemzeti burzsoázia elárulta a nemzeti felszabadító forradalom ügyét, az ideiglenes vereség legfontosabb tényezőjévé vált.

Sztálin elvtárs annakidején előre megmondotta, hogy „a kínai forradalom sokkal több nehézségre fog bukkanni a győzelemhez vezető úton, mint az oroszországi forradalom. hogy e forradalom folyamán összehasonlíthatatlanul több átpártolás és árulás lesz, mint az oroszországi polgárháború időszakában"*.

Így is történt. Ezek az átpártolások és árulások megváltoztatták az erőviszonyokat, amit a fiatal Kínai Kommunista Párt nem mindig idejekorán vett számításba.

A forradalmi harc során rendkívül károsan hatott a forradalom fejlődésének egyenlőtlensége Kína különböző tartományaiban, bizonyos szakadás volt a városi és falusi mozgalom között is.

A forradalomhoz hű hadseregparancsnokok hiánya és a hadsereg zsoldos jellege is befolyásolta a forradalom menetét.

A forradalom ideiglenes vereségéért nagyrészt felelős a kommunista párt vezetősége is, amely sok komoly hibát követett el.

Sztálin elvtárs a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának legsúlyosabb hibáiról szólva ezt mondotta: „De nevetséges volna azt gondolni, hogy a Kínai Kommunista Párt igazi bolsevik párttá válhat, úgyszólván együttében, a Kommunista Internacionále direktívái alapján"**. A Kínai Kommunista Párt, a forradalmi munkások és parasztok, a haladó értelmiség, a forradalom veresége után sem tették le a fegyvert. „A nagy népforradalmak sohasem aratnak teljes győzelmeket megmozdulásaik első szakaszában. Ár és apály váltakozásai során növekednek és erősödnek. Így volt ez mindenütt, többek között Oroszországban is. Így lesz Kínában is"***.

A független és szabad Kínáért vívott harc tovább folyt.

---

* *Sztálin.* Kínáról. 69. old.
** Ugyanott, 145. old.
*** Ugyanott, 197—198. old.

TIZENHARMADIK FEJEZET

A KÍNAI NÉP FORRADALMI HARCA A REAKCIÓ ÉS A JAPÁN INTERVENCIÓ ELLEN (1928—1937)

1927 végén a forradalom ideiglenesen vereséget szenvedett. A feudális maradványok megsemmisítésének, a demokratikus átalakítások megvalósításának és a nemzeti függetlenség kivívásának feladatait nem oldották meg.

„A burzsoázia elfordult a forradalom ügyétől és kapitulált az imperializmus előtt, átment a kínai nép ellenségeinek táborába. Csak a kommunista párt maradt meg forradalmi pártnak és ezért egyedül a kommunista pártnak kellett vállalnia a forradalmi kötelezettségeket"*.

A reakció uldözte a munkás- és parasztmozgalmat, a munkások és parasztok szervezeteit feldúlták. A munkás- és parasztmozgalom forradalmi kádereinek jelentékeny részét kiirtották.

Úgynevezett „falutisztogatási kampányt" rendeztek, amelynek a haladó parasztok estek áldozatul. A városokban megsemmisítették a forradalmi szakszervezeteket. Munkások százai és ezrei estek áldozatul a fehér terrornak. A Kuomintang hivatalos adatai szerint 1927-től 1929-ig körülbelul háromszázezer forradalmár munkást és parasztot öltek meg.

A burzsoá-földesúri blokk sortüzek és letartóztatások, üldözés és állásukból való elbocsátás útján igyekezett megsemmisíteni Kína demokratikus erőit. 1928—1929-ben a forradalom ideiglenes vereségének éveiben a forradalmi hullám

* „Mao Ce-tung Életrajzi vázlat" 40. old.

lehanyatlott; ugyanebben az időszakban a tömegek felkészültek a forradalom új fellendülésére.

Az ország belső helyzete rendkívül súlyos volt. A nankingi kormánynak nem sikerült egyesítenie az országot. Hatalma csak a Jangce alsó folyásának öt tartományára: Kiangszu, Csekiang, Anhuj, Kiangszi és Fukien tartományra terjedt ki.

A kormány élén 1928 január 7-től kezdve Csang Kai-sek állt, emellett megtartotta a fegyveres erők főparancsnokának tisztségét is. A nankingi kormány szociális jellegét tekintve a burzsoá-földesúri blokk kormánya volt. A pártból kiüzték a forradalmi elemeket.

A tagok újbóli bejegyzése megmutatta, hogy a Kuomintangban alig maradt munkás vagy paraszt. A legnagyobb ipari központ Kuomintang-szervezetében, a sanghaji szervezetben mindössze 4% (kevesebb mint 400) munkás volt, ugyanakkor 40% rendőr; Hangcsou városban (Csekiang tartomány) a Kuomintang-szervezet tagjainak 75%-a katona, földbirtokos és tisztviselő volt.

Csang Kai-sek kormánya a legreakciósabb kuomintangistákból állt. A kormány szervezetében és tevékenységében fontos szerepe volt a kiangszui és csekiangi bankárok csoportjának. Ez a csoport Sanghaj legnagyobb kapitalistáit egyesítette. A csekiangi klikk tényleges vezetője Csang Csing-csiang nagybankár volt, aki már régóta kapcsolatban állt Csang Kai-sekkel.

1928-tól kezdve az egész katonai és polgári hatalom — éppúgy, mint a Kuomintang pártapparátusának vezetősége — fokozatosan Kína négy családjának kezében kezdett összpontosulni. Ezek: a Csang család (ennek a családnak a képviselője Csang Kai-sek), Szung Ce-ven és Kung Hsziang-hszi családjai és a Csen testvérek: Csen Kuo-fu és Csen Li-fu családja. Az első három politikus viszonyára közeli rokonságuk jellemző. Csang Kai-sek és Kung Hsziang-hszi Szung Ce-ven növéreit vették feleségül. A csoport politikai vezetője Csang Kai-sek volt és maradt. „Kung Hsziang-hszi és Szung Ce-ven majdnem egész idő alatt közvetlenül pénzügyi, kereskedelmi és ipari vonalon működött. Az ő kezükben volt a pénz-

ügyminisztérium, a kereskedelmi minisztérium és az iparügyi minisztérium, az állami bankok igazgatói állásait is ők foglalták el. Előfordult, hogy a kormányelnök is közülük került ki"*.

A Csen testvérek vezető helyet foglaltak el a Kuomintang pártapparátusában. Ugyanakkor működtek kereskedelmi és pénzügyi téren is.

A Kuomintang-kormány egész politikájáért elsősorban ez a négy család viseli a felelősséget.

A kapitalisták csekiangi klikkje volt az az erő, amely segítette Csang Kai-seket hatalmának megszilárdításában. Később a hatalmi helyzet megváltozott és Csang Kai-sek függő helyzetbe került a négy családdal szemben

A csekiangi kapitalista klikk és politikai vezetői szoros kapcsolatban álltak az amerikai tőkével. Az amerikaiak segítették a számukra előnyös kormány hatalomrajutását és 1928-ban többször kifejezésre juttatták, hogy helyeslik a nankingi kormány összeállítását: beleegyeztek a vámautonómiába és a hatalmak közül elsőnek ismerték el a nankingi kormányt. Az Egyesült Államoknak ez a lépése hasonlít ahhoz, ahogy 1913-ban Jüan Si-kajjal szemben viselkedett. 1913-ban az Egyesült Államok azzal, hogy elismerte Jüan Si-kajt, segített a reakciónak leszámolni a tömegmozgalommal; ugyanezt a célt követte 1928-ban is.

Az amerikai imperializmus tevékeny szerepe Kína ügyeiben fokozta Angliával és Japánnal szemben fennálló ellentéteit.

Ezeket az ellentmondásokat tükrözte az is, hogy délnyugaton, Kantonban, a Kantoni Kommün leverése után, a kuangszi-i katonai klikk jutott uralomra. Ezt a klikket Paj Csung-hszi, Li Cung-zsen és mások vezették.

A tábornokok kuangszi-i csoportja majdnem 1927 végéig együttműködött a nankingi Kuomintang-körökkel. 1927 nyarán és őszén Csang Kai-sek távozása után ez a csoport lett a helyzet ura Nankingban, de Csang Kai-sek visszatérése után

---

* V. Avarin előszava *Csen Po-ta.* Kína négy családja című könyvéhez. Moszkva 1948. 11. old. (oroszul).

a csoport különvált és gyakorlatilag független lett Nankingtól.*

A külön délnyugati csoport létezése azt jelezte, hogy magában a burzsoá-földesúri táborban is voltak ellentétek a külés belpolitika kérdéseiben. A kuangsziisták politikai tevékenységük során demagóg jelszavakat hangoztattak, ezzel akarták megszerezni a kis- és középpolgárság kizsákmányoló rétegeinek rokonszenvét. Nanking és Kanton harcában a külpolitikai orientáció különböző irányai is kifejezésre jutottak: Nanking legföképpen az Egyesült Államokkal, Kanton Angliával állt kapcsolatban. Kanton és Nanking harcát Japán — nem is sikertelenül — az Egyesült Államok és Anglia befolyásának gyengítésére akarta kihasználni. Japán befolyása a kuangszi-i klikkre időnként eléggé jelentős volt.

Északon 1928 elején továbbra is Csang Co-ling volt az úr. Jünnan, Kujcsou, Szecsuan tartományban helyi militaristák voltak uralmon, akik nem ismerték el Nanking fennhatóságát. Sanszi tartomány élén Jen Hszi-san tábornok állt, Honan, Senszi és Kanszu tartományokat pedig Feng Jü-hsziang tartotta kézben. A két utóbbi tábornok formálisan együttműködött Nankinggal.

1928 áprilisában Csang Kai-sek bejelentette, hogy folytatja az északi hadjáratot. Feng Jü-hsziang és Jen Hszi-san is Csang Co-ling ellen foglalt állást.

Április 30-án az északi militaristák csapatai kiürítették Csinant, Santung tartomány fővárosát. A várost nankingi csapatok szállták meg. Május 3-án a japán csapatok, amelyek tíz nappal korábban érkeztek Csinanba, megtámadták a kínai egységeket. Így keletkezett az úgynevezett csinani incidens. Tanaka japán miniszterelnök követelte a kínai csapatok kivonását Santungból. Ez viharos felháborodást keltett Kínában. Ismét bojkottálni kezdték a japán árukat.

A japán parancsnokság ultimátum formájában követelte a nankingi csapatok kivonását Csinanból és tüzet nyitott a

* A kuangszi-i csoport egészen 1929 tavaszáig nemcsak Kuangtungot és saját tartományát tartotta ellenőrzése alatt, hanem Hunan és Hupej tartományt is. A harc Csang Kai-sek csoportja (Nanking) és a kuangszi-i klikk között időnként nyílt hadműveletek formáját öltötte, és több megszakítással öt évig tartott.

kínai egységekre. Csang Kai-sek kénytelen volt megállítani csapatainak további északi támadását.

A nankingi kormány panasszal fordult a Népszövetséghez. A japánok memorandumot intéztek valamennyi hatalomhoz, amelyben kifejtették, hogy Észak-Kínában a polgárháború megengedhetetlen. Tokio arra számított, hogy sikerül létrehoznia az imperialista hatalmak egységfrontját és ezzel megőrizni az északi militaristák hatalmát. A memorandumot Anglia és az Egyesült Államok nem támogatta hatékonyan.

A szovjet kormány élesen elutasító álláspontot foglalt el a japán beavatkozással szemben.

A szovjet kormány magatartásának nagy szerepe volt abban, hogy Japánnak végülis nem sikerült megtartania Santungot.*

A csinani konfliktus ideje alatt Nanking szövetségesei folytatták támadásukat Peking ellen.

Jen Hszi-san csapatai június 5-én elfoglalták Pekinget. Így Nanking hatalma formálisan jelentős mértékben kiterjedt, bár lényegében sem Jen Hszi-san sem Feng Jü-hsziang nem volt Nanking feltétlen alárendeltje.

Június végén a kormány bejelentette, hogy Pekinget Peipingnek, Cselit Hopejnek nevezi el.

Ez a lépés a nankingi kormány politikai demonstrációja volt. Peking északi főváros, Peiping északi békét jelent. A város nevének megváltoztatásával a kormány azt akarta hangsúlyozni, hogy Északot egységes nemzeti hatalom alatt pacifikálták és egyesítették.

Decemberben a nankingi kormány hivatalosan kiterjesztette hatalmát Mandzsuriára is. Ezt a következő események előzték meg: Mandzsuria ura, Csang Co-ling az egész országra kiterjedő nemzeti felszabadító mozgalom éveiben megszűnt Japán engedelmes szolgája lenni és a japánok szempontjából túlságosan sok önállóságot tanusított. Csang Co-

* 1928 augusztusában a japánok kénytelenek voltak megkezdeni Santung kiürítését. A csinani konfliktust véglegesen 1929-ben rendezték.

ling nem oldotta meg azt a feladatot, hogy megakadályozza a Kuomintang-csapatok elönyomulását északra és ezért a japánok eltávolították.*

Csang Co-ling utóda fia, Csang Hszüe-liang lett. A japánok minden erővel igyekeztek megakadályozni, hogy Csang Hszüe-liang elismerje a nankingi kormány fennhatóságát, de ez nem sikerült. A nemzeti öntudat növekedése, a mandzsu lakosságnak a japán mesterkedésekkel szemben érzett gyülölete kényszerítette Csang Hszüe-liangot, hogy elismerje Nanking fennhatóságát. 1929 január 1-én Mandzsuria kormányhivatalaira felvonták a Kuomintang lobogóját. De gyakorlatilag Mandzsuria Csang Hszüe-liang hübérbirtoka maradt.

Az a körülmény azonban, hogy több tartomány katonai hatóságai formálisan elismerték Nanking fennhatóságát, hozzájárult a nankingi kormány tekintélyének emelkedéséhez az országban.

Október 10-én a nankingi kormány hivatalosan nemzeti kormánnyá nyilvánította magát. Ezt megelözően közzétették Kína új alkotmányának általános elveit. A háborús szakasz befejeztével létrejött a Kuomintang politikai gyámkodásának szakasza. Ebben az időben, amint a „politikai gyámkodás programjának" nevezett okmány kijelentette, a Kuomintang nemzeti kongresszusa „fogja vezetni az országot és gyakorolni a kormányhatalmat a nép nevében". Így határozatlan időre (a politikai gyámkodás korszakának hivatalosan hat évig kellett tartania, de gyakorlatilag a Kuomintang-Kínában nem szünt meg) a Kuomintang által képviselt burzsoá-földesúri blokk diktatúrája alakult ki.

Az alkotmánytervezetek kuomintangista szerzői Szun Jat-szen tekintélyére hivatkoztak, mint aki tervbevette a „politikai gyámkodás" korszakát. Formálisan ez így is volt, de figyelmen kívül hagyták azt a tényt, hogy Szun Jat-szen idejében a Kuomintang a nép pártja volt, amely a tömegek érde-

* Júniusban, amikor Csang Co-ling vonaton Mukdenbe ment, robbanás történt, amelynek áldozatul esett. A robbanást, amint később megállapították, a japánok szervezték meg.

keit képviselte, míg 1928-ban a Kuomintang a társadalom jelentéktelen részének, a burzsoá-földesúri felső réteg, a hivatalnokok és a rendörök pártjává vált.

Formálisan bejelentették, hogy a Kínai Köztársaság Szun Jat-szen három népi alapelvén alapszik. Lényegileg ez puszta nyilatkozat volt, amelyet a Kuomintang-hatóságok politikai gyakorlata egyáltalában nem igazolt.

A nép helyzete továbbra is súlyos volt. Az Amerikai Vöröskereszt adatai szerint Kínában 1927-ben kilencmillió, 1928-ban huszonhétmillió, 1929-ben ötvenhétmillió ember éhezett.

A nankingi kormány 1928—1929-ben nagy külpolitikai tevékenységet fejtett ki. Jegyzékekben követelte a diktátum jellegü szerződések felfüggesztését, több koncesszió visszaadását, a vámtarifák felülvizsgálását. A valóságos sikerek azonban jelentéktelenek voltak ezen a téren. 1928-ban a kormány elérte, hogy a külföldi hatalmak de jure elismerték és felülvizsgálták a vámtarifákat, aminek következtében egyes árukra (főleg a fényüzési cikkekre) felemelték a vámokat. Ez növelte a kormány jövedelmét, de nem biztosította a protekcionizmust a fő iparágak fejlesztésében. 1930-ban angol-kínai egyezményt írtak alá a vejhajveji koncesszió visszaadásáról, de Anglia megtartotta azt a jogát, hogy Vejhajvejt haditengerészeti támaszpontként használja: két másodrendü angol és egy szintén másodrendü belga koncesszió visszakerült Kínához.

Az imperializmus alapvető gazdasági és politikai pozíciói (beleértve a külföldiek területenkívüliségi jogát) változatlanul fennmaradtak. Sőt mi több, a külföldi tőke a Kínában folyó politikai harcokat és a nemzeti szabadságmozgalom ideiglenes vereségét pozíciói kiterjesztésére használta fel. A szén- és kohászati iparban a külföldi tőke aránya emelkedett. Még a textiliparban is, ahol a kínai tőke azelőtt vezető szerepet játszott, győzedelmeskedett a japán tőke.

A politikai változások eredményeképpen az amerikai kapitalizmus jelentősen megszilárdította kínai pozícióit. Az amerikaiak Nankingnak nyujtott politikai támogatása meghozta gyümölcseit. Az amerikai tőkebefektetések összege Kínában 1914—1930-ig 49,3 millió dollárról 196,8 millió dollárra (az

összes tőkebefektetésekhez viszonyítva 3,1%-ról 6,1%-ra) emelkedett.*

Különösen jelentősek voltak a sikerek a kereskedelem terén. Az amerikai-kínai kereskedelem volumene 1913-tól kezdve 73 000 000 taelről 364,3 millió taelre emelkedett. (1913-ban az egész kereskedelem 7,5%-a, 1930-ban 16,3%.)** Az Amerikai Egyesült Államok elsö helyre került a Kínával való kereskedelemben és kiszorította Angliát (Hongkongot nem számítva).

Az amerikai imperializmus támadása fokozta az angol-amerikai és az amerikai-japán ellentéteket. A Kanton és Nanking közötti háborús konfliktusok a valóságban ezeket az ellentéteket tükrözték. Anglia, az Egyesült Államok és Japán kínai politikájában semilyen elvi különbség nem volt. A „nyitott kapuk" elve volt az a liberális maszk, amely elősegítette az Egyesült Államok megerősödését Kínában. Az Egyesült Államok, gazdasági hatalmára támaszkodva, a súlypontot a gazdasági élet kulcspozícióinak megszervezésére és a központi kormány pénzügyi és diplomáciai alárendelésére helyezte át. Így akarta ellensúlyozni azt, hogy nem voltak területi befolyási szférái. A megszerzett pozíciókat később akarta felhasználni, ha majd szükséges, s akár erőszakos harci módszerek alkalmazásával is.

Az érlelödö világgazdasági válságban Kínának a külföldi tőkétől való növekvő függősége elviselhetetlen körülményeket teremtett a kínai gazdasági élet fejlödése számára.

1929 februárjában éles összeütközés támadt Nanking és a kuangszi-i tábornokok között, akik Csang Kai-sek véleménye szerint túlságosan sok önállóságot mutattak. Háborús készülödések kezdödtek a kuangsziisták ellen. Ebben az időben a Kuomintangon belül a helyzet egy új klikk keletkezése miatt még bonyolultabbá vált. Márciusban Vang Csing-vej megalapította az úgynevezett Kuomintang „újjászervezésének" pártját, amely saját provokációs céljai érdekében akarta felhasználni a kispolgárság kizsákmányoló részének elége-

* *C. F. Remer* Id mű 388 old
** Ugyanott.

detlenségét a nankingi rezsimmel szemben. Ez a klikk Japán ügynöksége volt a Kuomintangban és szívesen támogatott bármilyen katonai megmozdulást Nanking ellen — ugyanakkor pedig a tömegmozgalom ledühödtebb ellensége volt.

Csang Kai-sek, hogy csökkentse a kuangsziisták és az újjászervezés híveinek befolyását, márciusban összehívta a Kuomintang III. kongresszusát, hogy bebizonyítsa a párt egységét. A kongresszus határozatot fogadott el, amely kizárta a Kuomintangból Paj Csung-hszi, Li Cung-zsen és Li Csi-sen kuangszi-i tábornokokat (később ismét felvették őket).

Márciusban Nanking a kuangsziisták ellen hadműveletekbe kezdett, amelyek júliusig tartottak. A háború a kuangszi-ista tábornokok vereségével végződött. Ezek a tábornokok megtartották hatalmukat Kuangszi tartomány nagyrésze felett, a többi területeket azonban elvesztették.

1929-ben Feng Jü-hsziang (október, november), Tang Seng-cse (december) és Csang Fa-kuj (1929 szeptember—1930 január) fegyveres harcot indítottak Nanking ellen. Ezek a háborús összeütközések Nanking győzelmével végződtek.

Az imperialista hatalmak — elsősorban az Egyesült Államok és Anglia — nem tudtak Kínában kirobbantani belső háborút olyan nagy méretekben, mint a huszas évek elején. Nanking szükséges volt számukra, mint kínai pozícióik biztosítéka, mind a nemzeti szabadságmozgalommal, mind Japánnal szemben, mely a belső háborút saját céljaira igyekezett felhasználni. Anglia és Japán „kölcsönös megértése" Kínában a közös amerikaellenes érdekek talaján, nem terjedt odáig, hogy Anglia belenyugodott volna abba, hogy Japán Nanking és Kanton háborúját saját céljaira használja fel az angol érdekek rovására.

Volt azonban egy terület, ahol a kínai militaristáknak szabad kezet engedtek — s ez a Szovjetunió elleni harc volt. A kínai militaristák mindíg a nemzetközi imperialista burzsoázia legreakciósabb csoportjainak kezében voltak. Innen ered tevékenységük szovjetellenes jellege, amely az 1929-es provokációban nyert éles kifejezést.

1929 május 27-én a kínai militaristák feldúlták a harbini szovjet konzulátust. Július 10-én Csang Hszüe-liang csapatai

megpróbálták elfoglalni a Keletkínai Vasutat. A szovjet munkatársak egy részét letartóztatták, egy részét kiutasították. Maga Csang Hszüe-liang nem merészelte volna ezt megtenni. Eljárását az imperialista hatalmak, elsősorban az Egyesült Államok provokációs keze irányította és Nanking is teljes mértékben támogatta. 1929 július 25-én Stimson, az Egyesült Államok külügyminisztere, jegyzéket intézett több hatalomhoz, amelyben javasolta, hogy közvetítsenek a szovjet-kínai konfliktusban. Stimson ezzel fejezte ki, hogy az Egyesült Államok kézbe akarja venni a kezdeményezést a Keletkínai Vasút problémáinak megoldásában. Ezenkívül ez a lépés Nankingot arra bíztatta, hogy további provokációkat hajtson végre a Keletkínai Vasút ellen és a szovjet-kínai határon a Szovjetunió erejének kitapogatása céljából. A közvetítési tervnek az volt a célja, hogy valamiféle nemzetközi gyámságot létesítsen a Keletkínai Vasút fölött az Egyesült Államok vezetésével. A szovjet kormány nagy kitartást tanúsított és minden lehetséges békés eszközzel igyekezett helyreállítani törvényes jogait. Ezek a törekvések nem vezettek kedvező eredményekre és a szovjet kormány kénytelen volt visszahívni diplomáciai képviselőit Kínából. Válaszul a szovjet állam határainak rendszeres megsértésére, a Szovjetunió távolkeleti hadserege visszavágott a militarista csapatoknak és gazdáiknak. Ez azonnal megváltoztatta a helyzetet. A kínai hatóságok kénytelenek voltak egyezményt kötni a Szovjetunióval (decemberben), amely szerint visszaállították a konzuli kapcsolatokat és a status quo-t a Keletkínai Vasúton.

A belső háború, a gazdasági válság és a Kína helyzetére 1928-29-ben annyira jellemző politikai reakció viszonyai közepette a Kínai Kommunista Párt egy percre sem tette le a fegyvert: harcolt hazája függetlenségéért és szabadságáért. A forradalmi munkások és parasztok a kommunista párt vezetésével megalakították a tanácsmozgalom első fészkeit Kínában és megalakították a Kínai Vörös Hadsereg első csapatait.

A legfontosabb bázis, ahonnan a tanácsmozgalom fejlődni és terjeszkedni kezdett, Csingkangsan vidéke volt. Mao Cetung alakulata 1927 végén ért ide. Forradalmi elszántság és az igaz ügybe vetett hit, a nép iránti határtalan szeretet és a nép-

pel való kapcsolat kellett ahhoz, hogy bízni tudjanak a megkezdett ügy sikerében. 1928 májusában Csu Te is Csingkangsanba érkezett csapataival. E csapatok egyesülése fektette le a Vörös Hadsereg híres Negyedik Hadseregének alapját.

A Kuomintang-csapatok többször megtámadták Csingkangsant, de sikertelenül. A Negyedik Hadsereg kapcsolatai szorosak voltak a környező vidékek parasztságával. A Kuomintang-csapatok állandóan támadásokat intéztek a parasztpartizánok ellen. A parasztok a Vörös Hadseregben látták egyetlen védelmezőjüket. A Csingkangsan közelében lévő területeken felosztották a földesurak földjeit a parasztok között, a családtagok arányában. Csingkangsanba egyre újabb és újabb csapatok, a haladó munkások és parasztok egyre újabb csoportjai érkeztek.

Az élet az ostromzár alá vett területen súlyos volt: nem volt ruha, hiányzott az élelmiszer, hónapokig csupán zabliszttel vagy úritökkel táplálkoztak. De a parancsnokok és a katonák harci szelleme kitünő maradt.

Ez valóban új hadsereg volt. Mao Ce-tung mondotta azokat a jelentős szavakat, amelyek rámutattak a Vörös Hadsereg harcosai, parancsnokai hősiességének forrásaira:

„Mi a kegyetlenül elnyomott dolgozó nép pártja, a forradalom pártja vagyunk, amely elsöpör minden rothadást erről a földről. A halál csak fizikai eltávozás az életből. És ha az ember és méginkább a kommunista, halálával, értelmével és bátorságával hasznot hajthat, akkor nem szabad gondolkoznia... Az olyan párt, amely a nép érdekeiért él, a néppel együtt szenved és harcol a nép boldogságáért, elpusztíthatatlan. Nincs olyan erő, amely legyőzheti a kommunisták pártját — a dolgozó tömegek harcos élcsapatát"*.

Ebben az időben Hupej, Kiangszi és Hunan tartományokban is felemelték a tanácshatalom lobogóját. A tanácsmozgalomnak ezeket a tüzhelyeit Mao Ce-tung, Csu Te, Ho Lung, Fang Cse-ming, Peng Tö-huaj és a kínai nép más dicső fiai szervezték meg és vezették.

A tanácsmozgalom további fellendülésében és fejlődésében

* „Mao Ce-tung Életrajzi vázlat". 45. old.

nagy szerepet játszott a Kínai Kommunista Párt 1928-ban összeült VI. Kongresszusa.

A Kínai Kommunista Párt VI. kongresszusa felmérte az 1925—27-es forradalom eredményeit és határozatot hozott a Kínai Vörös Hadsereg további fejlesztéséről és tanács-területek létesítéséről.

A kongresszus elvetette azt a jellemzést, amelyet a kínai forradalom fejlődésének távlatairól 1927 novemberében a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának plénuma adott. A Központi Bizottság novemberi plénuma nem vette számításba a forradalom ideiglenes vereségének tényét és kimondotta a forradalom szakadatlan fejlődési lehetőségének, „a permanens forradalomnak" tézisét. A dolgok reális állásának semmibevevése helytelen elméleti következtetésekhez vezetett, ami hatással volt a párt gyakorlati munkájára. Így például a Központi Bizottság 1927 decemberében a helyi szervezetek munkájához utasításokat adott, amelyekben ez a felhívás állt: „Az újévet mindenkinek a földesurak, tuhaók* és dzsentrik házaiban kell köszöntenie!"

Világos, hogy ez csak hangzatos frázis volt, amely nem adott semmiféle helyes tájékozódást. A kommunista párt előtt nehéz, fáradságos munka állt az első demokratikus területek, forradalmi csapatok megerősítése és a Kuomintang-területeken az illegális apparátus megteremtése terén. Puccskísérletek, katonai kalandok komoly károkat okozhattak a párt ügyének.

A VI. kongresszus helyes határozatokat hozott a Kínai Kommunista Párt további tevékenységének kérdéseit illetően. A Kínai Kommunista Párt vezetőségének gyakorlati munkájában azonban sok elméleti és gyakorlati hiba volt. Túlbecsülte az ellenforradalom táborában a különvélemények jelentőségét és az ellentétek mélységét, volt egy arra irányuló tendencia, hogy lehetőleg „a legrövidebb távlatokat" vegye számításba és ezért nem akart és nem is tudott az illegális munkafeltételekhez alkalmazkodni.

---

* *Tuhao* — a falusi kizsákmányolók egyik kategóriája, amelybe elsősorban a kulákok, uzsorások, földbirtokosok s a bűnözőkkel és a rendőrséggel kapcsolatban álló lebujtulajdonosok tartoznak.

A Kínai Kommunista Párt VI. kongresszusa Mao Ce-tung és Csu Te csapatainak működési körzetén kívül folyt le. Mao Ce-tung megjegyzi, hogy magában a Kínai Vörös Hadseregben is voltak „baloldali", kalandor és defetista irányzatok. A tanácsok építéséért folyó harc egyes részvevői már 1928-ban javasolták, hogy indítsanak hadjáratot Csangsa ellen, ami tiszta kalandorpolitika lett volna, mások viszont azt javasolták, hogy vonuljanak délre Kuangtung felé, amelyet Mao Ce-tung vereséghangulatként értékel. „Fő feladatunknak a tanácsok megalakítását, a földosztást és a tömegek felfegyverzését tartottuk"*.

Éppen ez, a VI. kongresszus határozataiban hangsúlyozott vonal volt a tanácsokért való harc alapja. A tanácsokért folyó harc 1929-ben érte el az első komoly sikereket. Az év végére a tanácshatalom 156 körzetre terjedt ki.

A kínai tanácsok tevékenységük egész ideje alatt küzdöttek a nemzeti szabadságharc és a demokratikus forradalom feladatainak megoldásáért. Megsemmisítették az alapvető termelési eszközök földesúri feudális monopóliumát, felosztották a parasztok között a földesúri földeket, bevezették a nyolcórás munkanapot, harcba vitték a népet az imperialisták ellen. Maguk a tanácsok mint a proletariátus és a parasztság forradalmi demokratikus diktatúrájának szervei működtek.

1930-tól a forradalmi fellendülés új szakasza kezdődött az országban. Kiangszi tartomány déli részében megalakult a Központi Tanács-Terület. 1930-ban már 19 tanács-terület volt Dél- és Közép-Kína egész területén szétszórva.

1930 február 7-én Kiangszi déli részén összehívták a kerület pártértekezletét az akcióprogram megvitatására. Itt jelölték ki az agrárkérdés megoldásának konkrét útjait. A konferencián határozatot hoztak, hogy Zsujcsingban egységes tanácskormányt szerveznek. A tavaszi vetés idején a tanácsok vezetésével megkezdődött a föld általános egyenlősítő felosztása. Kijavították az előző hónapok hibáit, amikor a földeket a termelési eszközök mennyisége szerint osztották fel.

Május 30-án összeült a tanács-területek képviselőinek első konferenciája. Ezen Fukien, Hupej, Hunan, Kiangszi, Kuang-

* „Mao Ce-tung. Életrajzi vázlat". 43. old.

tung, Kuangszi, a Kínai Vörös Hadsereg és a szakszervezetek képviselői vettek részt. A konferencián különösen élesen megnyilvánult a tanácsmozgalom hatalmas lendülete.

Kuangtung küldötte így jellemezte a tartomány tanácsterületein a földkérdés megoldásának alapelveit: „A tanácshatalom alatt már az egész földet elkobozták és kiosztották... A kiosztás a falu határain belül, a családtagok száma szerint történt... az az elv vezetett bennünket, hogy elvesszük azoktól, akiknek sok van és átadjuk azoknak, akiknek hiányzik... Ez a rendszer semmiféle nehézséget sem okozott és a parasztság nagyon elégedett volt"*.

Kuangszi küldötte beszámolójában vázolta a területeiken kiadott munkatörvényt: bevezették a nyolcórás munkanapot, megállapították a szabadságokat és felemelték a munkabért.

A konferencia törvénytervezeteket fogadott el a munkáról és a földről s elrendelte az I. Kínai Tanácskongresszus összehívását. A konferencia fontos mérföldkő volt a forradalmi mozgalom történetében, de komoly politikai hibákat is követett el. Határozataiban arról volt szó, hogy Kínában már közvetlen forradalmi helyzet van. Ezért adták ki az azonnali fegyveres felkelés hibás jelszavát. Helytelen volt az a határozat, hogy ne adjanak a Vörös Hadsereg katonáinak földet, hogy alakítsanak szovhozokat stb.

1930-ban a Kínai Kommunista Pártnak meg kellett küzdenie egy trockista típusú elhajlással, a liliszanizmussal. Ennek az elhajlásnak a vezére Li Li-szan,** a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága Politikai Bizottságának akkori tagja volt, aki „baloldali" taktikát akart folytatni. Abból indult ki, hogy Kínában megérett a forradalmi helyzet és javasolta, hogy szervezzenek mindenütt forradalmi felkeléseket, a Vörös Hadsereg kezdjen támadást a nagy központok ellen stb. „Szen-

* „A szovjetek Kínában" című gyujtemény. Partyizdat 1934. 326—327. old. (oroszul).

** Li Li szan elvtárs megszívlelte a párt bírálatát, teljesen szakított elhajló nézeteivel és onkritikát gyakorolt Azóta is fontos szerepet tolt be a kínai munkásmozgalomban, jelenleg a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának tagja és a Kínai Országos Munkásszovetség alelnoke.

zációs támadást akart indítani a város ellen, amelyet felkelések és kalandor tevékenységek kísérnek"*.

Li Li-szan hadjáratot követelt Vuhan, Sanghaj, Nanking ellen. Javasolta, hogy azonnal kezdjék meg a szocializmus építését, a kolhozok, szovhozok stb. megteremtését.

Li Li-szan túlbecsülte az ország politikai életének forradalmi tényezőit és a Vörös Hadsereg katonai erejét, nem értette meg a kínai forradalom jellegét.

Kína előtt továbbra is a demokratikus forradalom feladatai — a félfeudális rendszer és a külföldi uralom megsemmisítésének feladatai állottak. Ezeknek a feladatoknak a megoldása nem zárta ki az együttműködést a burzsoázia bizonyos rétegeivel, a kiskereskedőkkel, kézművesekkel, háziiparosokkal és az értelmiségi körökkel. A párt „baloldali" elemei még a gondolatát is elvetették ennek az együttműködésnek. A gyakorlatban Li Li-szan vezetése nagy hibákhoz vezetett és gyengítette a tanácsmozgalom erejét.

A Kínai Kommunista Párt, élén Mao Ce-tunggal, leleplezte a liliszanizmus ellenséges jellegét.

A liliszanizmus visszhangja volt a Vörös Hadsereg egyes csapatainak fukieni megmozdulása a tanácsmozgalom vezetősége ellen, Li Li-szan kalandorvonalának megvalósítása érdekében. A lázadást leverték. A liliszanizmust véglegesen megsemmisítették. A tanácsmozgalom és a Vörös Hadsereg még erősebben került ki a megpróbáltatásokból.

A Kínai Kommunista Párt sikeresen leleplezte Lo Csang-lungnak, a Központi Bizottság volt tagjának ellenséges vonalát is. Lo Csang-lung azt hirdette, hogy el kell fordulni a tanácsok építésétől és kapitulációt javasolt a Kuomintang előtt.

A Kínai Kommunista Párt fejlődött és erősödött a két fronton folytatott harcban. De a Kínai Kommunista Párt új vezetősége is, amely 1931-től 1934-ig vezette a pártot, politikai tevékenységében új, komoly hibákat követett el. Mao Ce-tung ezeknek a hibáknak a lényegét úgy jellemzi, mint „téves, bal-

* „Mao Ce-tung. Életrajzi vázlat". 49. old.

oldali elhajló" politikát a kis- és középpolgársággal szemben.*

Ez a „túlzó baloldali" politika kifejezésre jutott az egységes nemzeti egységfront megszervezésének kérdésében a japán hódítók elleni harc során (1931—1932-től kezdve). A „túlzó baloldaliak" hibás politikájukat azzal a jelszóval leplezték, hogy a jobboldali opportunisták ellen küzdenek, mint a legfőbb veszély ellen. A gyakorlatban politikájuk nagy kárt okozott a független és demokratikus Kínáért folyó harc ügyének. A „túlzó baloldaliak" ellenezték a munkások és parasztok egységfrontját a hadsereg haladó, hazafias köreivel s a kis- és középpolgársággal. A hibás politikai taktika különösen súlyosan mutatkozott meg 1932-ben, Sanghaj védelménél, a fukieni események idején 1933—1934-ben, a mandzsuriai partizánharc gyakorlatában stb.

A „túlzó baloldaliak" komoly hibákat követtek el a tanácsterületeken a gazdasági építés terén is, ami abban mutatkozott meg, hogy a jómódú parasztoktól is elkobozták a földet.

A „túlzó baloldali" elhajlás megmutatkozott a Vörös Hadsereg stratégiájában és taktikájában is. Így katonai körökben követelték „a korszerű hadsereg" megalakítását, bírálták a partizánháború módszereit, holott azok ragyogóan beváltak a kínai nép forradalmi háborújában a reakció ellen.

A kommunista párt a Kuomintang-területen folytatott munkájában nem kisebb, sőt ha lehet, még komolyabb hibákat követett el.

A párt munkájában a Kuomintang-területen a főhiba mindenekelőtt a szektánsság volt. A párt az imperialistaellenes egységfrontért folyó harcban nem tudta tömöríteni és felhasználni az összes imperialistaellenes erőket, nem tudta rugalmasan alkalmazni az imperializmus elleni harc jelszavát a folyó eseményekhez. Nem tudta összekötni az imperialistaellenes harcot a nagy tömegek mindennapi követeléseivel, nem tudta kihasználni munkájában a legális és félig legális lehetőségeket, nem tudta szervezetileg megerősíteni a tömegekre gyakorolt

* Mao Ce-tung beszámolója a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának 1947 december 25-i ülésén A kínai forradalom diadalmas útja Mao Ce-tung válogatott beszédei és írásai. (1939—1949) Szikra 1950. 200 old.

politikai befolyását, nem tudott szervezetileg átépülni a megváltozott helyzetnek megfelelően, nem fordított kellő figyelmet a káderek védelmére és helyes elosztására.

A „túlzó baloldali" hibák természetesen súlyos károkat okoztak, de nem tudták megakadályozni a kínai nép forradalmi harcának változatlan előrehaladását.

A tanácsmozgalom a kínai dolgozók százmillióinak akaratát és kívánságát fejezte ki. Megnőtt a párt tekintélye és befolyása a tömegek körében. Új párt- és katonai vezető káderek nőttek ki, akik a politikai harc komoly iskoláján mentek keresztül.

A harmincas évek elején a tanácsmozgalom a fellendülés szakaszába lépett. Történetének fontos határköve volt az I. Kínai Tanácskongresszus összehívása 1931 novemberében.

A kongresszust az oroszországi Nagy Októberi Szocialista Forradalom 14. évfordulóján nyitották meg, a Központi Tanács-Terület fővárosában, Zsujcsingben. A kongresszuson több mint hatszáz küldött vett részt. Ebben az időben a tanácshatalom Kína hatvanmillió lakosságú területére terjedt ki, a Vörös Hadseregnek 150 000 harcosa volt.

A kongresszus elfogadta a tanácsköztársaság alkotmányát, amelynek első szakasza a kínai tanács-területek proletariátusa és parasztsága demokratikus diktatúrájának feladatait fogalmazta meg, többek között a feudális maradványok megsemmisítését, az imperialisták hatalmának felszámolását Kínában, az egész ország egyesítését, a kapitalista elemek fejlődésének rendszeres korlátozását, a gazdasági építés megerősítését stb.

Elfogadták a földről szóló törvénytervezetet. A törvény első cikkelye így szólt: „A hűbérurak, földbirtokosok, militaristák, tuhaók, dzsentrik, kolostorok és más nagy magántulajdonosok minden földjét, függetlenül attól, hogy maguk gazdálkodnak rajta vagy bérbeadják, azonnal, minden ellenszolgáltatás nélkül el kell kobozni. A tanácsok az elkobzott földet a parasztok — szegény és középparasztok — között felosztják"*.

Törvényt fogadtak el a munkáról, határozatot a Vörös Hadseregről és más fontos kérdésekről.

---

* „A szovjetek Kínában" című gyűjtemény. 423. old.

A kongresszus megalakította a kínai központi tanácskormányt, élén Mao Ce-tunggal. Csu Tet megerősítették a Forradalmi Katonai Tanács elnöki tisztségében.

A tanácsmozgalom kiemelkedő sikereit ellenségei is kénytelenek voltak elismerni. Ho Jin-csing, a nankingi kormány hadügyminisztere a Nemzetgyülésben panaszkodott, hogy „a vörös métely átragad az egyik faluról a másikra, egyetlen faluból átterjed egy egész körzetre. Végső soron ma számolni lehet azzal, hogy Kínában több mint háromszáz körzet esett áldozatul a vörös veszélynek"*.

A Kuomintang-hatóságok rendszeres hadjáratokat szerveztek a tanács-területek és a Vörös Hadsereg ellen. 1930 szeptemberében indult meg az első hadjárat, amely 1931 januárjában két Kuomintang-hadsereg pusztulásával végződött. Ugyanezév áprilisában és májusában volt a második hadjárat, amely épp olyan sikertelen volt, mint az első. Ezért júliusban és szeptemberben megszervezték a harmadik hadjáratot, amely semmivel sem volt sikeresebb, mint az előzők.

Mi az oka, hogy a rosszul felfegyverzett, számbelileg kisebb Vörös Hadsereg sikeresen visszaverte a Kuomintang-csapatok hadjáratait? Először is a Vörös Hadsereg harcosainak és parancsnokainak egysége, fegyelmezettsége és hűsége a nagy ügyhöz. Másodszor, az egész nép támogatása, hiszen a Vörös Hadsereg harca az egész nép ügye volt. A már említett Ho Jin-csing mondotta, hogy a Vörös Hadsereg egységei „hol váratlanul ránk támadnak elkeseredett elszántsággal, hol meglátva egységeinket, elrejtőznek a parasztoknál és teljesen egybeolvadnak a paraszttömegekkel, hol pedig a megközelíthetetlen hegyekbe húzódnak vissza"**. A Vörös Hadsereg harcosának egyik legfontosabb szabálya így hangzott: semmit se végy el a szegényparaszttól.

A harcosnak előírták: „Ha eltávozol egy házból, tedd vissza a helyére az ajtót, amelyet ágynak használtál; szedd össze és add vissza a szalmaköteget, amelyen aludtál; légy udvarias és előzékeny a néppel szemben, segíts neki, ha tehe-

* A szovjetek Kínában" című gyujtemény 460. old
** Ugyanott, 462 old.

ted; adj vissza mindent, amit kölcsönvettél; téríts meg minden megrongált tárgyat; légy tisztességes mindenben a parasztokkal; fizess mindenért, amit elfogadtál; légy tiszta és gondoskodj arról, hogy ne piszkítsd be a házat"*.

Harmadszor, a Vörös Hadsereg ellenállásának sikere az ügyes taktikával magyarázható. A taktika alapját a partizánháború elvei alkották. Ha a Kuomintang-hadsereg nagy erőkkel támadott, a Vörös Hadsereg egységei visszavonultak. Ha „az ellenség beássa magát, mi állandóan zaklatjuk; az ellenség kimerül, mi támadunk; az ellenség visszavonul, mi üldözzük"**.

Végeredményben a Kínai Vörös Hadsereg a tanácsmozgalom minden sikerének alapja a kommunista párt növekvő tekintélye és befolyása, fő politikai vonalának helyessége volt.

A kommunista párt felhívásának életrevalósága nemcsak a tanácsmozgalom tüzhelyeivé vált körzetekben igazolódott be, hanem Kína egész területén is. Erről tanúskodik a munkás- és parasztmegmozdulások, sztrájkok, tüntetések, parasztzavargások nagy száma is. 1928-ban mindössze 300 000 munkás sztrájkolt. 1929-ben 700 000, 1930-ban 357 000, 1931-ben 760 000, 1932-ben 1 215 000. 1930 november 7-én és 1931 május 1-én politikai tüntetések voltak.

A Kuomintang-Kínában a néptömegek nyomorúsága a gyakori polgárháborúk következtében fokozódott. 1930 április-szeptemberben volt az 1928—1930-as évek legjelentősebb konfliktusa, az 57 északi tábornok háborúja, mely Feng Jühsziang, Jen Hszi-san vezetésével és az „újjászervezők" részvételével Nanking ellen folyt. Nanking Csang Hszüe-liangtól kapott támogatást s a háború Nanking győzelmével végződött.

A központi kormány megpróbálta szembeállítani agrárprogramját a tanácsok agrárpolitikájával és 1930-ban új agrártörvényt adott ki. Ez a törvény lényegében semmit sem változtatott az ország társadalmi és gazdasági szerkezetén. Csupán a bérleti díjakat szállította le a termés 37,5%-ig, de ezt a kor-

* „Mao Ce-tung. Életrajzi vázlat". 47. old.

** A kínai forradalom diadalmas útja. Mao Ce-tung válogatott beszédei és írásai. 116. old.

látozó intézkedést sem hajtották végre a kormány tényleges vidéki hatalmának gyengesége miatt.

1931 májusában a kormány Nankingban összehívta a Nemzetgyülést. A Nemzetgyülésnek Nanking elgondolása szerint be kellett volna bizonyítania, hogy az állam egységes, hogy a nép a nankingi kormány körül tömörül stb.

Már a Nemzetgyülésre való elökészület is kemény harccá fejlödött Délnyugat és Nanking között. Csang Kai-sek letartóztatta Hu Han-minget. Délnyugat vezetö politikusát, akinek az volt a véleménye, hogy az ország még nem készült fel az alkotmány bevezetésére és a Nemzetgyülés nem fog továbbmenni papírnyilatkozatoknál.

Valóban, a Nemzetgyülés egész munkája az ideiglenes alkotmánytervezet elfogadására korlátozódott.

Az alkotmánytervezet megállapította, hogy Kínában a legfelsö hatalmi szerv a Kuomintang Országos Kongresszusa, az ülések közötti időszakban pedig a Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottsága. A nemzeti kormányt a Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottsága nevezi ki. A nemzeti kormány fejét a Központi Végrehajtó Bizottság határozattal nevezi ki, a kormányfö nem tartozik felelösséggel a népnek.

Maga a kormány az Államtanácsból és az öt jüanból áll (végrehajtó, törvényhozó, igazságügyi, vizsgáztató és ellenörzö jüan). A végrehajtó hatalmat a végrehajtó jüan gyakorolja, amelyhez a megfelelö minisztériumok tartoznak.

Az 1931-es alkotmány tehát fenntartotta a Kuomintang kemény diktatúráját, a burzsoázia és a földesurak reakciós blokkjának diktatúráját.* Az alkotmány népellenes volt. Ez szabályszerüen következett a burzsoázia, a földesurak, és a Kuomintang-tisztviselök képviselöiböl álló nemzetgyülés népellenes jellegéböl.

---

* Lásd „A Kínai Koztársaság ideiglenes alkotmánya a politikai gyámkodás korszakában". „A burzsoá országok alkotmányai" cimü gyujteményben. 3. kot Moszkva 1936 (oroszul).

Ismeretes egyébként, hogy a Kuomintang-teruleteken élö népnek mindezideig nem volt lehetösége arra, hogy megválassza a hatalmi szerveket. A hatalmat, mint azelött, a Kuomintang gyakorolta Ami a demokratikus szabadságjogokat illeti, a demokratikus erök elleni polgárháború szemléltetoen illusztrálja a kihirdetett tervezet papírosjellegét.

A Nemzetgyülés összehívása és az alkotmány elfogadása nem mozdította elő az ország egyesülését.

1931 elején a kantoni csoport, élén Cseng Csi-tanggal megegyezett a kuangsziistákkal, hogy közösen lépnek fel Nanking ellen.

Május 29-én Kantonban kihirdették a második „nemzeti kormány" megalakulását, élén Cseng Csi-tang tábornokkal. Ez a blokk érintkezésbe lépett az északi tábornokok csoportjával. Ismét elkezdődtek Délnyugat hadmüveletei Nanking ellen. Kína egyesítésének politikája a nép nélkül és a nép ellen ismét döntő vereséget szenvedett.

1931 őszén Japán háborút indított Kína ellen. Az 1929—1933-as gazdasági világválság a kapitalista világban elősegítette különböző kalandortervek keletkezését. Sok imperialista hatalom kormánya arról álmodott, hogy a háborúban talál kiutat a válságból.

A japán imperialista körök számításba vették ezeket a terveket. Jól voltak tájékozva az európai burzsoázia reakciós köreinek szovjetellenes hangulatáról. Ezért Japán mandzsuriai eljárását azzal igyekezett magyarázni, hogy „a civilizáció" bástyáját építi ki a bolsevikok ellen.

A japánok meg voltak győződve, hogy mandzsuriai támadásukra a nagyhatalmak nem felelnek ellenrendszabályokkal.

Japánnak a gazdasági világválsággal kapcsolatos belső nehézségei szintén a háború felé sodorták a japán monarchiát. Rendkívül kedvező volt Japán számára Kína belső helyzete: Nanking és Dél harca, Nanking és Észak harca, Feng Jühsziang összeütközése Csang Hszüe-lianggal és végül, ami a legfontosabb, hogy a nankingi kormány szüntelen harcot folytatott az ország legjobb hazafias és demokratikus erői, a tanácsokkal egyesített, a Kínai Kommunista Párt vezette munkások és parasztok ellen. A Kuomintang-hatóságok fegyveres harca a kínai nép ellen Kína ellenségei kezében a legfőbb ütőkártya volt.

Szeptember 18-án a japán katonai klikk, miután több kisebb incidenst provokált ki, támadásba ment át. Elkezdődött Mandzsuria meghódítása.

Szeptember 19-re virradó éjjel megszállták Mukdent és

Csangcsunt, szeptember 22-én Kirint. Mandzsuria megszállásában a japánoknak tevékenyen segített régi ügynökségük, különösen Csang Csing-huj, mandzsu tábornok (Mandzsukuo bábkormányának későbbi miniszterelnöke). November 18-án elfoglalták Cicikart. 1932 elejére Mandzsuria majdnem valamennyi nagyobb városa és vasúti csomópontja japán kézben volt. Csang Hszüe-liang megtiltotta csapatainak, hogy ellenálljanak a japánoknak. Csak egyes tábornokok (például Ma Csang-san ismert tábornok, Li Tu és mások) folytattak még egy ideig fegyveres harcot a japánok ellen. Végül szétverték őket, de a Japán elleni harc nem ért véget. Mandzsuria lakossága a japán megszállás egész ideje alatt harcolt a hódítók ellen.

A japán csapatokat, miután azok elfoglalták Észak-Mandzsuriát, a szovjet határon összpontosították. A japán sajtó egyre fokozottabb mértékben terjesztett mindenféle provokációs híreszteléseket, abból a célból, hogy megzavarja a japán-szovjet kapcsolatokat. Amikor a japánok átvágták a Keletkínai Vasút vonalát, a külföldi sajtó Japán szovjetellenes háborújának elkerülhetetlenségéről írt. A japánok fehérgárdistákat toboroztak szovjetellenes bandák szervezése céljából.

A Szovjetunióval szemben ellenséges japán imperializmus arra számított, hogy szövetségesekre talál Európa és Amerika reakciós köreiben.

De a japán imperializmus, amikor háborúra készült a Szovjetunió ellen, más terveket is követett: „Japánnak nyilvánvalóan az volt a célja, hogy Kínát maga alá veti s az európai imperialista hatalmakat és Amerikát kiszorítja Kínából"*.

A kapitalista világ érdekelt országainak kormányai semmiféle aktív ellenállást nem szerveztek a támadóval szemben. A japán-kínai konfliktusban a hírhedt „benemavatkozás" útjára léptek.

Kína képviselője a Népszövetségben követelte, hogy a Népszövetség azonnal avatkozzék be és szüntesse meg a Kína elleni agressziót. Ennek ellenére a Népszövetség Tanácsa csak szeptember 30-án kezdte meg a kérdés megvitatását. A követ-

* A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának története. Rovid tanfolyam. Szikra 1950. 363. old.

kező ülés nem október 14-én ült össze, amint tervezték, hanem október 24-én, akkor, amikor Mandzsuria jelentős része már a japánok kezében volt. A Népszövetség Tanácsa határozatot hozott, amelyben javasolta Japánnak, hogy három héten belül vonja ki csapatait Mandzsuriából, de mivel Japán a határozat ellen szavazott, Briand, a tanács elnöke, bejelentette, hogy a határozat nem jogerős.

A Népszövetség teljesen képtelen volt megállítani az agressziót. Ezt különösen Anglia segítette elő; Simon angol külügyminiszter még közvetlen japán-kínai tárgyalásokat is javasolt, hogy a távolkeleti kérdés megoldását teljesen Kínára hárítsa. A Népszövetség így saját maga vonult vissza a japán-kínai konfliktusba való beavatkozástól.

A Népszövetség Tanácsa december 10-én határozatot hozott, hogy bizottságot küld a Távolkeletre.

Az Egyesült Államok kormánya sem tett semmit a mandzsuriai japán agresszió ellen, amire Japán számított is. Csak 1932 január 7-én, vagyis miután már egész Mandzsuriát elfoglalták, Stimson, az Egyesült Államok külügyminisztere, akkor adott ki egy jegyzéket, amely rámutatott, hogy Japán megsértette a „nyitott kapuk" elvét. Stimson jegyzéke a következőket jelentette ki:

„Az amerikai kormány kötelességének tartja, hogy egyidejűleg jegyzéket intézzen Kínához és Japánhoz, mert nem tekintheti törvényesnek, semilyen de facto status létesítését. Nem ismerhet el semilyen szerződést vagy egyezményt, amelyet a két kormány vagy annak képviselői kötöttek és amely megsértheti az Egyesült Államok vagy polgárainak jogait Kínában, beleértve Kína szuverenitását, függetlenségét, adminisztratív vagy területi épségét, a «nyitott kapuk» politikája név alatt ismeretes jogokat érintő szerződéseket és egyezményeket. Nem szándékozik elismerni olyan helyzetet, sem szerződés sem egyezmény formájában, amely a Kína és Japán, valamint az Egyesült Államok részvételével kötött párizsi szerződésből folyó feltételekkel és kötelezettségekkel ellentmondó módszerek alkalmazása következtében keletkezhet"*.

---

* *G. Stimson.* A távolkeleti válság. Moszkva 1938. 66. old.

De Anglia nem támogatta az Egyesült Államoknak még ezt az elkésett és több mint szerény fellépését sem. Az angol kormány csak január 11-én válaszolt Stimson jegyzékére; kijelentette, hogy nem támogatja az amerikaiak lépését. Ezt azzal okolta meg, hogy Japán biztosítékot adott, amely szerint betartja a „nyitott kapuk" és az „egyenlő lehetőségek" elvét Mandzsuriában. Másszóval, Anglia nyiltan elnézte a japán agressziót. Február 6-án a japánok megszállták Harbint. Baldwin kormányának taktikája — éppúgy, mint a többi kapitalista hatalmak kormányának taktikája — elősegítette a japán imperializmus új, agresszív lépéseit.

Március 1-én a japánok Mandzsuriát Kínától független állammá nyilvánították, Mandzsukuo név alatt. Ez azt jelentette, hogy Mandzsuria japán gyarmattá vált, amelynek élére Pu-ji bábcsászárt. a japánok kreatúráját állították.

Mandzsuria elfoglalása és a kormány kapituláns politikája vetette meg a kínai nép függetlenségi harca új szakaszának alapját. Fellendült a hazafias, japánellenes mozgalom. 1931 decemberében volt a hatvanezer nankingi diák ismert felvonulása, amelyen a diákok követelték a japánellenes harc megszervezését. A japán vállalatok munkásai sok helyen sztrájkoltak, különösen Sanghajban.

A Kuomintang, hogy megerősítse ingadozó hatalmát, megegyezett az újjászervezőkkel és engedményeket tett Délnyugatnak. Az év végén összeült a Kuomintang IV. kongresszusa, amely kompromisszumos határozatokat fogadott el Kanton és Nanking megegyezése érdekében. A kuangtungi és kuangszi-i tábornokok hivatalosan elismerték Nanking fennhatóságát, de megőrizték teljes önállóságukat. Külön politikai szervük volt, a Délnyugati Politikai Tanács és a Kuomintang Külön Bizottsága. A kantoni 19. hadsereget, élén Caj Ting-kajjal, Sanghaj térségébe vezényelték, a kormányba beléptek az újjászervezők. Vang Csing-vej a végrehajtó jüan elnöke lett. Csang Kai-sek a katonai tanács feje és a hadsereg vezetője maradt. A Kuomintang-vezetőség véleménye szerint az a tény, hogy egy olyan ismert japánbarát, mint Vang Csing-vej belép a kormányba, meg kellett hogy könnyítse a tárgyalásokat Japánnal. A lakosság egyes részei szemében (például a kispolgárságában) Vang

Csing-vej még mindig radikális, baloldali kuomintangista volt és ennek meg kellett könnyítenie a kormány manöverezését belpolitikai téren.

A japán katonai klikk Mandzsuria büntetlen elfoglalásán fellelkesedve, elhatározta a második csapást: 1932 január 28-án hadműveleteket kezdett Sanghaj elfoglalása érdekében. Japán arra számított, hogy Sanghajt „egycsapásra" foglalja el „három óra alatt, egyetlen lövés nélkül", mint egy japán tengernagy kijelentette.

De Sanghajban még éltek a forradalmi hagyományok, amelyek a forradalom éveiben az imperialisták elleni harcban alakultak ki. A sanghaji munkások élharcosok voltak a japán hódítókkal szembeni elkeseredett ellenállásban. Sanghajban japánellenes munkásokból és diákokból önkéntes csapatok alakultak. Különböző japánellenes hazafias szervezeteket is alakítottak. A munkások, maguk után vonva a városi szegénységet és a diákság egy részét, utcai harcokat kezdtek Csapejben a japán csapatok ellen. „Gyorsan lövészárkokat ástak és barrikádokat építettek az utcákon Csapej védelmére... Páratlan hősiességet tanúsítottak a csapeji selyemszövőgyár munkásnői. A férfiakkal vállvetve küzdöttek a barrikádokon"*.

A már visszavonulóban lévő Kuomintang-csapatok csatlakoztak a néphez. A katonák a harc folytatását követelték. A Kuomintang és Japán közti megegyezési kísérlet meghiúsult. A sanghaji burzsoázia követelte, hogy Caj Ting-kaj vonja vissza hadseregét, de a parancsnok nem tehette ezt meg, mert elvesztette volna hatalmát a hadsereg fölött. A nankingi kormány megtagadta támogatását Sanghaj védőitől.

A japánok feltöltötték csapataikat, erősítéseket vetettek be, de február 1-re a 19. hadsereg beavatkozott a harcba. A hadműveletek egész februárban folytatódtak. A kínai katonák és munkások az egész világnak megmutatták, hogy akarnak és tudnak ellenállni. A kínai történelem örökre megörzi Csapej védőinek hősiességét és kitartását. Ezzel a japánok presztizsén igen komoly csorba esett.

---

* „Kína problémái". A Kommunista Egyetem Tudományos Kutató Intézetének jegyzetei. Moszkva 1933. 10. szám. 201. old. (oroszul).

Sanghaj védelmében nagy szerepet játszott a kommunista párt sanghaji szervezete. A sanghaji kommunisták tették meg az első lépéseket az egyesült nemzeti front megszervezése terén, de mégsem eléggé határozottan vitték ezt a vonalat. Egyes pártmunkások ellenezték a kis- és középpolgársággal való együttműködést a Japán elleni harcban. Nem voltak egybehangolva a forradalmi és a Kuomintang-szakszervezetek erőfeszítései. Sanghajban nem szerveztek általános sztrájkot. Mindez a „túlzó baloldaliak" tevékenységének az eredménye, a pártvezetőség szektáns irányzatának megnyilatkozása.

Február végére a fronton a helyzet a kínai hadsereg számára súlyossá vált. A japánok légierőt és komoly erőt képviselő tüzérséget vetettek harcba. Egész Csapej lángokban állt. A kínaiaknak nem volt elegendő lőszerük. Március 1-ről 2-ra virradó éjjel a 19. hadsereg megkezdte a visszavonulást. A hadsereg új vonalon akarta folytatni a harcot.

Délkelet-Kínában a japán hódító tervek megvalósításának fő akadálya Sanghaj védelmezőinek hősies ellenállása volt.

A sanghaji konfliktusban a külföldi hatalmak nem ugyanazt az álláspontot foglalták el, mint Mandzsuriával kapcsolatban. Anglia és az Egyesült Államok ezúttal sokkal élesebben reagált a japán beavatkozásra. Ennek az volt az oka, hogy Sanghajban és a környező vidéken összpontosultak a legnagyobb külföldi tőkebefektetések. Ezenkívül a mandzsuriai események idején Anglia és az Egyesült Államok bizonyos körei szovjet-japán konfliktusban reménykedtek. Anglia és az Egyesült Államok fellépésének szintén bizonyos szerepe volt abban, hogy a japánok beszüntették a hadműveleteket. Elhatározták, hogy támadásukat Mandzsuriából folytatják Észak-Kína ellen.

Május 5-én Kína és Japán egyezményt írt alá, amely szerint a japán csapatok kiürítik Sanghajt, de a kínai csapatokat is vissza kell vonni Sanghajból. A nemzetközi negyedben a japánok megtartották helyőrségüket, sőt még növelték is a létszámot.

A Népszövetség bizottsága, élén Lord Lyttonnal, csak Mandzsukuo megalakulása után érkezett meg Mandzsuriába. Októberben a bizottság beterjesztette jelentését a Népszövetséghez, amely, bár félmunka volt, mégis kedvezőtlen volt Japánra

nézve. A jelentés kifejtette, hogy a kínai nép Mandzsuriát Kína elszakíthatatlan részének tekinti, s hogy Japán megsértette a washingtoni konferencia határozatát. A továbbiakban a bizottság arra a következtetésre jutott, hogy „a jelenlegi mandzsuriai uralom támogatása és elismerése nem jelenti a kérdés kielégítő megoldását". Ugyanakkor a jelentés nyilatkozatot tartalmazott Japán „különös jogairól és érdekeiről" ezekben a kínai tartományokban. A jelentést a Népszövetség Tanácsa elfogadta. A Népszövetség határozata értelmében a Népszövetség tagjainak nem kellett elismerniök Mandzsukuót, sem de facto, sem de jure.

Simon angol külügyminiszter azonban az alsóházban kijelentette, hogy az angol kormány semilyen lépést sem szándékozik tenni Japán ellen. Ez a nyilatkozat azt jelentette, hogy Anglia ténylegesen nem ért egyet a Népszövetség határozatával és hozzájárul a japán agresszió folytatásához.

Japán, válaszul a Népszövetség határozatára, bejelentette, hogy kilép a Népszövetségből (1933 március 27). Így a távolkeleti agresszor szabaddá tette a kezét további hódításokra a Távolkeleten.

Japán két hónappal Hitler németországi hatalomrajutása után lépett ki a Népszövetségből. A japán katonai klikk határozottabbá vált, mert a hitlerista Németországban jövendő szövetségesét látta. Ezzel megtörtént az első politikai lépés a későbbi német-japán szövetség, a szabadságszerető emberiség ellen szött összeesküvés felé.

A Kuomintang-kormány nyiltan és egyértelműen kijelentette, hogy harcot folytat saját népe ellen és semilyen ellenállást sem tanúsít Japánnal szemben. A Kuomintang-kormány által 1932 április 7-én összehívott „nemzeti tanácskozáson" ezt nyiltan hangoztatták.

Kína tanács-területeinek kormánya a japán beavatkozás kezdetétől fogva, határozott japánellenes álláspontot foglalt el.

1931 szeptember 25-én Kína tanács-területeinek kormánya a kínai néphez intézett felhívásában kiadta a jelszót: „Ki a japán tengeri, szárazföldi és légierőkkel Kínából!" 1932 április 20-i felhívásában kijelentette: „A Kínai Tanácsköztársaság Ideiglenes Központi Kormánya meg nem alkuvó harcot hirde-

tett a japán imperializmus ellen és minden erőfeszítése arra irányul, hogy a munkás-paraszt Vörös Hadsereget és egész Kína néptömegeit harcba vezesse a japán imperializmus, Kína felosztása ellen, a kínai nép teljes szabadságának és függetlenségének megteremtéséért"*.

A Kuomintang-kormány azonban tovább folytatta a polgárháború taktikáját és 1933 áprilisában negyedszer is hadjáratot szervezett a tanácsok ellen. Ez a negyedik hadjárat teljes vereséget szenvedett.

Csang Kai-sek csapatainak a kezdődő japán beavatkozás közepette a kínai tanácsok ellen indított hadműveletei arról tanúskodtak, hogy a Kuomintang-kormány a kívülről fenyegető veszély láttán is hű maradt régi, reakciós belpolitikai irányvonalához.

Ugyanakkor a Japánnal vívott harc egyes új jelenségeket hívott életre Nanking külpolitikájában. 1932 decemberében diplomáciai kapcsolatok létesültek a Szovjetunió és a nankingi kormány között.

Kína és a Szovjetunió rendezett diplomáciai kapcsolatainak hiányát a japán imperialisták nagymértékben felhasználták Kína ellen. Litvinov külügyi népbiztos 1932 december 12-én egy interjú során kijelentette, hogy „aligha gondolhatná valaki most Kínában, hogy azok a sajnálatos események, amelyek a Szovjetunió és Kína kapcsolatainak megszakítására vezettek, hajtottak valamilyen hasznot Kínának. Nem kétséges azonban, hogy a jelenlegi távolkeleti zavarokat nagymértékben elősegítette az a tény, hogy nem minden állam támogatta a Csendes-óceán mentén az egymásközötti normális diplomáciai kapcsolatokat"**.

A szovjet kormány az önzetlenség és a barátság érzésétől vezettetve helyreállította a diplomáciai kapcsolatokat Kínával.

1933-ban a japán beavatkozás tovább folytatódott. 1933 január 1-én elfoglalták Sanhajkuant, 1933 márciusában Zsehol tartományt. A japán csapatok átléptek a Nagy Fal vonalán és Pekinghez közeledtek.

---

* „A szovjetek Kínában" című gyűjtemény. 455. old.
** „A Szovjetunió kulpolitikája". 3. kot. 1925—1934. 573. old.

A Kuomintang-kormány ismét kapitulált Japán előtt. 1933 május 31-én egyezményt írtak alá Tangkuban, amely szerint Hopej északkeleti részét demilitarizált övezetnek nyilvánítják, s Csang Hszüe-liang csapatait kivonják Hopejből.

A Kuomintang vezető csoportjának politikája továbbra is távol állt a nép érdekeitől. Csang Kai-sek folytatta a polgárháborút annak ellenére, hogy valamennyi kínai hazafi, elsősorban a kommunisták, követelték, hogy mozgósítsanak minden erőt a Japán elleni harcra. 1933 január 10-én Kína tanácsterületeinek kormánya nyilatkozatot adott ki arról, hogy kész együttműködni bármely fegyveres erővel a japán imperializmus hódító politikája elleni harcban. Ezt a felhívást a Kuomintang nem támogatta.

A Kuomintang-kormány nem támogatta a többi hazafias megmozdulást sem 1933-ban (például az imperialistaellenes liga megalakulását, élén Szung Csing-linggel).

A kínai népnek a japán hódítókkal szemben tanúsított növekvő ellenállásában külön helyet foglalt el a mandzsuriai japánellenes harc.

A japán imperialisták Mandzsuriában létesített gyarmati uralma elviselhetetlen szenvedéseket zúdított a megszállt területek lakosságára. A megszállók fokozott ütemben japánosították az országot, elvették a jóltermő földeket a parasztoktól, növelték az adóterheket, a kínai kapitalistákat megfosztották minden szereptől a japán iparban, a japán trösztök rendszeresen kirabolták Mandzsuriát.

A japánok mandzsuriai „új rendjét" a békés lakosság ellen alkalmazott vadállati kegyetlenség és erőszak jellemezte.

Mandzsuria lakossága hosszú és kitartó partizánharccal válaszolt a megszállásra. Az ellenállási mozgalom évről-évre nőtt és nagy nehézségeket küzdött le. A mozgalomnak eleinte ösztönös jellege volt. A mandzsuriai kommunista szervezetek nem találták meg azonnal a harc helyes útját. Sok „baloldali" szektáns hibát követtek el, mert nem értették meg egy széles japánellenes front megalakításának feladatait. De már 1933—1934-ben kijelölték az utat ezeknek a hibáknak a leküzdésére. A mandzsuriai kommunista szervezetek harcot kezdtek a japánellenes nemzeti egységfront megszervezéséért. A kommunista

párt a japánellenes harc fő szervező erejévé vált. 1935-ben különböző japánellenes partizáncsapatokban több mint százezer ember harcolt, akiket a kommunista párt vezetése egyesített.

A kommunista párt felhívásait a japánok elleni népi háborúra az ország lakosságának mind nagyobb része tette magáévá. 1933 május-augusztusában a japánok komoly ellenállásba ütköztek Csaharban, ami a hadsereg hazafias lelkesedésének, a kommunista párt szervező szerepének eredménye volt.

Észak-Kínában fegyveres összeütközésekre került sor a japánok és egyes Kuomintang-hadtestek között, amelyeket Csi Hung-csang, Fang Cseng-vu, Szung Tien-jing és más tábornokok vezettek. Csi Hung-csang tábornok belépett a kommunista pártba, mert úgy vélte, hogy a kommunista párt képviseli igazán a nemzet haladásának és megmentésének eszméit. Később Csang Kai-sek parancsára kivégezték.

Nanking nem támogatta a hazafias fellendülést. Ellenkezőleg, a nankingi kormány mindent megtett, hogy elfojtsa a japánellenes mozgalmat. Így Nanking támogatásának hiányában Feng Jü-hsziang, a csahari csapatok parancsnoka, kénytelen volt kiüríteni az általa elfoglalt Dolonnort, amit a japánok ismét megszálltak.

Nanking, népellenes politikájához híven, új hadjáratot indított Kína tanács-területei ellen. Ez a hadjárat 1933 októberében kezdődött.*

A hadjárat elökészítésében a Kuomintang-militaristák mellett német tisztek és amerikai kapitalisták is tevékenyen résztvettek. A Kuomintang-hadsereg szervezésében résztvett Walter Bauer ezredes, Ludendorff tanítványa, Hitler barátja, Kriebel náci alezredes, von Seeckt tábornok, Falkenhausen tábornok stb.

Az amerikaiak kölcsönt nyujtottak Nankingnak, az úgynevezett légügyi kölcsönt, azzal a céllal, hogy azon Amerikában repülögépeket épittessenek. A kuomintangisták az ötödik hadjárat előtt százötven repülögépet kaptak.

* Az 1933 októberében kezdődött hadjáratot a kínai kommunisták az ötödik hadjáratnak számítják (lásd „Mao Ce-tung. Életrajzi vázlat". 55. old), bár a szovjet irodalomban általában hatodiknak nevezik.

A hadjárat főcélja a Kiangszi-i Központi Tanács-Terület megsemmisítése volt. A százötvenezer fönyi Vörös Hadsereg ellen hétszázezer főből álló hadsereg indult, amely háromszáz repülőgéppel rendelkezett. De a hadjárat már a legelején komoly vereséget szenvedett. Fukien tartományból a hazafias és japánellenes hangulatú 19. hadsereg indított támadást a Központi Tanács-Terület ellen. Ennek a hadseregnek soraiban megszervezték az úgynevezett „egyesült munkás-paraszt pártot". A párt élén a hadsereg egyik vezetője, Cseng Ming-su állt. A párt programja az ország nemzeti erői egyesítésének jelszavait és japánellenes jelszavakat tartalmazott.

A 19. hadsereg nem volt hajlandó harcolni a kínai néphadsereg — a Vörös Hadsereg ellen. Novemberben Fukienben államcsínyt hajtottak végre, új kormány alakult, amelynek élén a 19. hadsereg vezetősége állt. A Vörös Hadsereg és a 19. hadsereg parancsnoksága egyezményt írt alá a hadműveletek beszüntetéséről. Ez az egyezmény széles távlatokat nyitott az imperialisták, a japán agresszió elleni nemzeti egységfront megszervezése számára.

A kiangszi-i tanács-területek és a fukieni hazafias beállítottságú 19. hadsereg, ha egyesülnek, hatalmas tényezőként szerepelhettek volna a Kína erőinek imperialistaellenes és antifeudális program alapján való egyesítéséért vívott harcban. A nép széleskörű támogatása sikert biztosíthatott ennek az egységfrontnak.

A kommunista pártban azonban még voltak olyan vezetők, akik, mint kiderült, lebecsülték az egységfront megalakításának feladatait. Nem tudták kellően értékelni a fukieni események jelentőségét. Nem törekedtek arra, hogy megegyezzenek minden olyan Kuomintang-csoporttal, amely a nemzeti felszabadító harc álláspontját képviselte. Ennek az lett a következménye, hogy a Vörös Hadsereg egységei nem alkottak egységfrontot a 19. hadsereggel a Csang Kai-sek csapatai ellen folytatott harcban, hanem szét voltak szórva a front más szakaszain. Ennek eredményeképpen Csang Kai-seknek lehetősége nyílt arra, hogy erőt gyüjtsön és decemberben nagy támadást indítson Fukienben a 19. hadsereg ellen. Elszalasztották a legjobb alkalmat a nemzeti egységfront sikeres megszervezésére. A fukieni kor-

mány két hónapig állt fenn. 1934 januárjában a Kuomintang-csapatok megtörték a 19. hadsereg ellenállását.

A fukieni események megmutatták, hogy a kínai nép egyre újabb és újabb rétegei kezdik felismerni, még a hadseregben is, a japán agresszióval szembeni határozott ellenállásnak és a polgárháború megszüntetésének szükségességét. A fukieni események a Vörös Hadseregnek lélekzetvételnyi szünetet adtak. Január 22-én Zsujcsingben megnyílt a II. Kínai Tanácskongresszus. A kongresszuson meghallgatták a tanácskormány jelentését és határozatot hoztak a milliós Vörös Hadsereg megteremtéséről.

Februártól kezdve felújult a Kuomintang-hadsereg támadása a Központi Tanács-Terület ellen.

Kiangszi védelmének folytatása egyre nehezebbé vált. A kuomintangisták is megváltoztatták taktikájukat, felhagytak a gyors előnyomulással és főerőik kikerülték a Vörös Hadsereggel való összeütközést. Az előnyomulás rövid távolságokon történt, légierők bevetésével. A tanács-területekkel határos vidékeken szétágazó rendőrhálózatot létesítettek, amely együttműködött a Kuomintang-csapatokkal. A kuomintangisták lassan nyomultak előre, ostromzár alá vették a tanács-területeket, fokozatosan szorosabbra vonták körülöttük a gyűrűt. Ez katonai és gazdasági téren egyaránt nagy nehézségeket okozott: kevés volt az élelmiszer, különösen a sóhiány volt érezhető. De a Vörös Hadsereg legnagyobb nehézségeit nem annyira az ellenség új módszerei okozták, mint a Vörös Hadsereg taktikai hibái. Mao Ce-tung ezekről a hibákról ezt mondotta:

„Állóharcot folytattunk a számbeli túlsúlyban lévő ellenség ellen akkor, amikor a Vörös Hadsereg sem technikailag, sem taktikailag nem készült fel erre a hadviselési módra. E hiba és az ellenség számbeli és technikai túlsúlya következtében a Vörös Hadsereg helyzete Kiangsziban 1934-ben rendkívül kedvezőtlen volt"*.

A Vörös Hadsereg parancsnoksága és a tanácsmozgalom vezetősége határozatot fogadott el a Központi Tanács-Terület kiürítéséről.

---

* „Mao Ce-tung. Életrajzi vázlat." 56. old.

A tanács-területek kormánya, amikor lemondott Kiangszi további védelméről, elvi megfontolásokból indult ki: abból, hogy a japánok elfoglalták Mandzsuriát és Zseholt s Északkelet-Kína elfoglalására készültek. Kínát halálos veszély fenyegette. Ezért a tanács-területek kormánya és a Kínai Kommunista Párt vezetősége kötelességének tartotta, hogy a Japán elleni harc élcsapatába álljon. Határozatot hoztak, hogy Kiangszi tartományból Szecsuanba vonulnak, majd tovább északnyugatra, a japánok fenyegette tartományokba. A nyugatra vonulás alapgondolata a japánellenes nemzeti egységfrontért, a haza megmentéséért folytatott harc kifejlesztése volt. A tervezett hadművelet rendkívül nehéz volt. El kellett vonni az ellenség figyelmét, át kellett törni az ostromzárat és az áttörési ponton keresztül kellett vezetni egy nagy hadsereget, s harc közben hatalmas utat kellett megtenni. Azonkívül elő kellett készíteni a Vörös Hadsereg többi egységeinek nyugat felé való áttörését is, azokét az egységekét, amelyek Dél- és Közép-Kína különböző tartományaiban szétszórtan működtek.

A fő hadjárat sikerét több előzetes hadművelet készítette elő. Júliusban Lo Ping-kuj parancsnoksága alatt Fukien térségében nagyarányú portyázó hadműveleteket hajtottak végre. Lo Ping-kuj után ugyanabba az irányba vonultak Peng Tö-huaj egységei is. Sujkou térségében a két hadtest egyesült, nagymennyiségű fegyvert, élelmiszert és sót zsákmányolt, amire oly nagy szükségük volt, áttört a tanács-területre Kiangszi északkeleti részén, Fukien és Csekiang találkozásánál, ahol a Vörös Hadsereg X. hadteste működött Fang Cse-ming parancsnoksága alatt. Azután a portyázó egységek új úton visszatértek a Központi Tanács-Területre. Ez a portyázás szétrombolta az ellenség háta mögötti területeket, elvonta a figyelmét a főirányról, amerre az áttörés készült, fegyverhez és élelmiszerhez juttatta a Vörös Hadsereg egységeit.

Fang Cse-ming X. hadteste, amelyet 1. japánellenes népi gárdahadseregnek neveztek el, Csekiangba és azon túl, Anhujba indult, harcba hívta a kínai hazafiakat a japán hódítók ellen. Fang Cse-ming árulás következtében az ellenség kezébe került. Megkísérelték megvásárolni, kényszeríteni, hogy a Kuomintang

oldalára álljon, de Fang Cse-ming hű maradt a néphez és hősként halt meg.

A második portyázást augusztusban Hsziao Ko egységei hajtották végre. Hsziao Ko célja az volt, hogy Hupej és Hunan tartományok nyugati határán áttörjön a tanács-területre és egyesuljön Ho Lung csapataival. Ezt a hadjáratot sikeresen végrehajtották, ami hozzájárult a partizánmozgalom fellendüléséhez Hunan, Kuangtung és Kujcsou tartományokban. Hsziao Ko Hupejbe érkeztével a tanácsmozgalom kiterjedt Szecsuan tartomány déli részére is. Szecsuan tartomány északi részében már volt tanács-terület, ahol a Vörös Hadsereg egységeit Hszü Hsziang-csien vezényelte. A Vörös Hadsereg élenjáró csapatai széleskörü agitációs kampányt indítottak a következő jelszavakkal: „Kínaiak nem ölnek kínaiakat!", „Hadseregek! Küldjétek el képviselőiteket a japán agresszióval szembeni ellenállás megvitatására!"

Októberben a Vörös Hadsereg főerői Mao Ce-tung és Csu Te parancsnoksága alatt megkezdték híres „huszonötezer lis menetelésuket".

A harcosokkal, parancsnokokkal, vezető párt- és tanácsmunkásokkal együtt sokezer paraszt ment. Sok harcos Kiangsziban maradt, hogy vezesse a partizáncsapatokat, melyek tovább folytatták a harcot a Kuomintang-csapatok ellen A Vörös Hadseregnek sikerült áttörnie a Kuomintang-csapatok négy egymás után következő ellenállási vonalát. Szüntelen harcok közt haladt Kiangszi, Hunan, Kuangszi, Kujcsou és Szecsuan tartományokon keresztül. Nanking egyre újabb és újabb csapatokat vetett be a Vörös Hadsereg szétverésére. A nem eléggé ügyes hadvezetés arra vezetett, hogy a Vörös Hadsereg egyes ütközetekben nagy veszteségeket szenvedett.

A Tatu folyónál (Szecsuan tartomány) a nankingi parancsnokság elhatározta, hogy minden áron megsemmisíti ellenségét. A folyó északi partján mindenutt Kuomintang-csapatokat helyeztek el. A folyó megáradt, rendkívül széles, sebes áramlású volt, minden csónakot az északi partra vittek. A Vörös Hadsereg egységeinek mindössze három csónakja volt, rajtuk egy kis csapatnak sikerült átkelni az északi partra. Mao Ce-tung számított arra, hogy ha a nankingi parancsnokság nagy

erőket gyüjt itt össze, akkor a hadsereget megsemmisítheti. Úgy határozott tehát, hogy nyugat felé halad, arra, ahol a folyó mély hegyi szakadékban folyt, felette a híres Liu Tingcsiao függőhíd volt. A híd tizenhat vaslánchól állt, amelyre deszkák voltak téve. Amikor a Vörös Hadsereg egységei a hídhoz értek, kiderült, hogy a burkolat félig szét van rombolva és az ellenkező parton gépfegyverek állnak. Harminc hös az ellenséges tüzben megkezdte az átkelést a láncokon, az örvénylő folyó felett. Edgar Snow ujságíró, aki leírta a nyugati hadjáratot, ezt írja: „Ellenség még sohasem látott olyan kínai harcosokat, mint ezek. Ezek a fiatalok az öngyilkosságra is készek a győzelemért! «Mik ezek, emberi lények, örültek vagy istenek?» — csodálkozott a babonás ellenség. Az ellenség harci szelleme megingott... Végül az egyik harcos felkúszott a híd burkolatára és gránátot vetett egyenesen az ellenséges erődbe"*. Példáját más harcosok is követték, az ellenség visszavonulásba kezdett.

A sok harc, erőszakos átkelések a folyókon, a víztelen sivatagok és hegygerincek, harc a vadállatokkal, olyan vidékek, ahová emberi láb még nem lépett — semmi sem törte meg a Vörös Hadseregnek, a nagy nép méltó szülöttének forradalmi energiáját.

Mao Ce-tung verset írt a Hosszú Menetelésről. Ebben a következőket írja:

A Nagy Menetelés egy vörös katonát se rémített,
fel sem vettük a tízezer folyót s ezernyi szirteket,
az Öthegység, akár a viharos tenger, tajtékozott,
aztán a Yulien úgy tűnt, akár apró kis kavicsok.
A szakadékok izzó homokja csak úgy égetett,
s jégben álltak a hidak a fagyos Tatu folyó felett.
S a végső győzelem után boldogan felnevetett
*a Min hegység havas fennsíkjain a Három Hadsereg.***

A Hosszú Menetelés idején, 1935 januárjában, a Vörös Hadsereg nagy győzelmet aratott Cunji városnál (Kujcsou tar-

* *E. Snow.* Kína hősi népe. „Molodaja gvargyija" 1938. 38—39. old.
** *E. Snow.* Id mű 46 old — A vers Somlyó György fordítása.

tományban). A Kuomintang-csapatok négy hadosztálya vereséget szenvedett és letette a fegyvert. A Vörös Hadsereg egységei itt tizenkétnapos pihenőt tartottak.

A kommunista párt Cunjiban történelmi jelentőségű konferenciát tartott. A cunji-i konferencián a „túlzó baloldaliakat" eltávolították a pártvezetőségből. A párt Központi Bizottságának főtitkárává Mao Ce-tungot választották meg. Kielemezték és elítélték az elmúlt évek „túlzó baloldali" hibáit: a hadműveletek vezetése terén elkövetett hibákat (az „álló" háború taktikáját, „az egyenesvonalú" elönyomulást a nyugati hadjárat alatt stb.).

Az értekezleten célul tűzték ki a japánellenes nemzeti egységfront megteremtését, amely lehetőséget nyithatott a kommunista párt számára, hogy eredményes harcot indítson minden haladó hazafias erő egyesítéséért a japán hódítók visszaverésére.

A párt befolyása a kínai társadalom egyre szélesebb és szélesebb rétegeire terjedt ki.

A nyugati hadjáratnak komoly propagandisztikus jelentősége volt. A demokratikus átalakulások, a japánellenes felszabadító háború eszméit a széles néptömegek magukévá tették. Ezrek csatlakoztak a Vörös Hadsereghez.

Június 15-én Tiencsüannál (Csengtu város közelében) a Vörös Hadsereg főerői egyesültek a Vörös Hadsereg szecsuani egységeivel. Rövid pihenő után megkezdődött a Hosszú Menetelés második szakasza: Szecsuanból Senszibe. Elsőnek a híres hupej-honani 25. „Utász hadtest" ért el ebbe a tartományba. A Vörös Hadsereg főerői októberben érték el céljukat. A tartományban új tanács-területet alakítottak. Tizenháromezer kilométer utat tettek meg. A menetelés több mint egy évig tartott. Átlagban a hadjárat minden egyes napjára egy ütközet esett. 24 folyón és 18 hegyláncon keltek át, a hegyláncok közül ötöt örök hó borít. A Vörös Hadseregnek ebben az időben nagy veszteségei voltak.

A nyugati hadjárat azonban nem volt öncélú: az egységfrontért vívott harc jelentős eszközéül kellett szolgálnia. A Kínai Tanácsköztársaság Központi Végrehajtó Bizottsága és a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága még 1935

augusztusában felhívást intézett az egész kínai néphez a nemzet minden erejének egyesítésével kapcsolatos új politikáról a Japánnal szembeni ellenállás érdekében, a haza megmentéséért. A felhívás rámutatott arra, hogy „a kérdést élére állítottuk: *vagy ellenállunk a japán támadásnak és ez az életet jelenti, vagy lemondunk arról, hogy ellenállunk a külső támadásnak és ez a halál*".

„A tanácskormány és a kommunista párt — mondotta a felhívás — szilárdan meg van győződve arról, hogy ha négyszázmilliós népünk egységes, ha a nemzetvédelmet központi népi kormány egységes politikája irányítja, ha a felfegyverzett nép milliós erőit a kínai egyesült japánellenes hadsereg egységes katonai élgárdája vezeti, egész Kelet és az egész világ proletariátusának és népeinek támogatásával elkerülhetetlenül legyőzzük a japán imperializmust, amely a japán nép szemében is gyűlöletes és világviszonylatban elszigetelten áll"*.

A felhívás kitűzte a kormány konkrét akcióprogramját:

„Az ilyen népi kormány alapvető feladata a japán imperializmus visszaverésének és a haza megmentésének megszervezése. Ezért programjának a következő alapvető pontokból kell állnia:

1. Fegyveres ellenállás a japán terjeszkedéssel szemben és a megszállt területek visszaszerzése.

2. Az éhezők segítése, a folyómedrek és gátak általános kijavítása az árvíz és a szárazság elleni harc érdekében.

3. A japán imperializmus Kínában lévő minden vagyonának elkobzása és a Japán elleni harc katonai kiadásaira fordítása.

4. A föld, rizs, gabona és minden vagyon elkobzása a hazaárulóktól és a japán ügynököktől. Mindezeket a munkanélkülieknek, szegényeknek és a japánellenes harc részvevőinek kell átadni.

5. Az elviselhetetlen adók és szolgáltatások megszüntetése, a pénzügyi politika, a pénzrendszer és az egész nemzetgazdaság rendezése.

---

* „Harc a japánellenes nemzeti egységfrontért Kínában" című gyűjtemény. Partyizdat 1937. 104—110. old. (oroszul).

6. A munkások, parasztok, katonák és értelmiségiek anyagi helyzetének megjavítása, fizetésük és jövedelmük felemelése.

7. Demokratikus szabadságjogok és valamennyi politikai fogoly szabadlábrahelyezése.

8. Általános, ingyenes oktatás és munkaalkalom az iskolát végzett ifjúságnak.

9. Egyenjogúság a Kínában élő nemzetiségek számára, a személyi és vagyonbiztonság megvédése, tartózkodási és munkavállalási jog magában Kínában és a kínai emigránsok számára külföldön.

10. Kapcsolat felvétele a japán imperializmussal szemben ellenséges néptömegekkel (a japán dolgozó néppel, a koreaiakkal, a formózaiakkal stb.) a közös ellenség elleni egységes harc érdekében. Szövetség létesítése minden nemzettel és állammal, amely együttérzéssel kíséri és támogatja a kínai nép nemzeti szabadságharcát, baráti kapcsolatok létesítése minden hatalommal és nemzettel, amely tiszteletben tartja a jószomszédi semlegességet a japán imperializmus és a kínai nép közötti hadműveletekben."

Ez a felhívás annál is inkább időszerű volt, mert a japán katonai klikk nyiltan készült Észak-Kína elfoglalására. 1935 januárjában Hirota japán külügyminiszter a parlamentben beszédet mondott „a Kínával való barátság" új irányáról. Ugyanazon a napon, amikor Hirota a beszédét elmondotta, szembetünően illusztrálták ezt az „új irányt": a japán-mandzsu csapatok Csahar földjére léptek.

A Kuomintang-kormány folytatta népellenes politikáját és 1935 júliusában újabb kapituláns egyezményt kötött Japánnal, az úgynevezett Ho Jin-csing—Umedzu egyezményt. E szerint az egyezmény szerint a Kuomintang-kormány kötelezte magát, hogy kivonja a kínai csapatokat (az 51. hadsereget) Hopejből, feloszlatja a helyi Kuomintang-bizottságokat, betiltja a japánellenes propagandát az országban stb.

1935 októberében Hirota a kínai nagykövettel folytatott beszélgetésében megfogalmazta a japán-kínai „közeledés" három feltételét: 1. Kína együttmüködése Japánnal; 2. Mandzsukuo elismerése és Japán különleges jogainak elismerése Kínában.

ban; 3. a japánellenes és a kommunista mozgalom közös elnyomása.*

Decemberben megalakították a külön Hopej-Csahari Politikai Tanácsot, amelynek joga volt, hogy helyi tárgyalásokat folytasson a japán parancsnoksággal. Az anfuisták vezetőszerepet játszottak a tanácsban.

A kínai néptömegek egyre jobban és jobban meggyőződtek arról, hogy a Kuomintang-kormány politikája áruló, nemzetellenes. A kommunista párt és a tanácsok igaz propagandája megmutatta a kínai népnek a harc útját. Vitathatatlan ténnyé vált, hogy mindjobban erősödött a nemzeti felszabadító mozgalom Kína egész területén. Az országban a kormány politikája ellenére nemzeti japánellenes szövetségek kezdtek alakulni. Szervezésükben nagy szerepe volt Szung Csing-lingnek (Szun Jat-szen özvegyének).** Japánellenes jelszavakkal gyűléseket, tüntetéseket rendeztek. Decemberben a japánok a Hopej-Csahari Politikai Tanácsot „független" (természetesen a kínai központi kormánytól független) kormánnyá akarták átalakítani. Válaszul a diákság tízezres tüntetést szervezett. Hasonló megmozdulások voltak Sanghajban és Nankingban is. Az úgynevezett „autonomista" mozgalom Észak-Kínában csődöt mondott. Csupán Vuhanban (1935) több mint háromszázezer ember vett részt japánellenes utcai tüntetésekben.

A társadalom legkülönbözőbb rétegei csatlakoztak a mozgalomhoz. Kínai hazafiak meggyilkolták a japánbarát politikusokat, így például Tang Jü-zsent, Vang Csing-vej külügyminiszter helyettesét, 1935 novemberében pedig merényletet követtek el Vang Csing-vej ellen.

A kormány különböző fogásokkal próbálta megbénítani ezt a hatalmas fellendülést. Ezért próbálta például fellendíteni Konfucius kultuszát, ezért szervezte meg „az új életért" mozgalmat.

---

* 1936 januárjában Hirota új beszédet mondott a parlamentben, amely ben „pontosabban meghatározta" ezeket a feltételeket. Ez a japán imperializmus kínai akcióprogramját tartalmazó három pont „Hirota három pontja" elnevezés alatt ismeretes.

** 1934 júliusában Szung Csing-ling kezdeményezésére alakították meg a Fegyveres Honvédelem Bizottságát.

Ezt az irányvonalat képviselte Csang Kai-sek beszéde, amelyet 1934-ben Nancsangban egy gyülésen tartott. Csang Kai-sek tételeinek elméleti terméketlensége különösen szembetünően nyilvánult meg abban, hogy az ösrégi konfuciánus erényeket jelölte meg a nép előtt, mint követendő erkölcsi alapelveket.

A konfuciánus erények hirdetésének eszméjét Csang Kai-seknek a népbutító Csen Li-fu, az ismert reakciós Kuomintang-vezető sugalmazta.

Csang Kai-sek beszédének gyakorlati részében a népet spártai életmódra, a ruházat és az élelmezés terén takarékosságra és tisztaságra szólította fel.

„Az új életért" mozgalom bírálói helyesen mutattak rá, hogy a kínai dolgozókat felesleges volt meggyőzni a takarékosság szükségességéről, ezt inkább az uralkodó osztályoknak kellett volna ajánlani, ezek voltak azonban a legkevésbbé hajlandók hallgatni Csang Kai-sek beszédére.

„Az új életért" mozgalom kampányának a tömegeket politikailag arra kellett volna nevelnie, hogy elforduljanak a forradalmi eszméktől, a Japánnal szembeni fegyveres ellenállás eszméitől. De a kormánynak mindezek a mesterkedései nem tudták megbénítani a növekvő hazafias lelkesedést.

1935 novemberében összeült a Kuomintang V. kongresszusa. A kongresszuson Csang Kai-sek kijelentette, hogy amíg a legkisebb remény van a békére, fenntartják a békés viszonyokat és ezzel megerősítette a régi kapituláns vonal változatlan fenntartását. A Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottságának II. plénumán 1936-ban Csang Kai-sek azt mondotta, hogy a kormány soha semilyen egyezményt nem fog kötni, amely sérti Kína területi szuverenitását.

A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága a Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottságához intézett levelében (1936 augusztus 25) kijelentette, hogy ez a beszéd az előzőkhöz képest egy lépés előre, de egyidejüleg rámutatott, hogy mindenütt, állandóan folyik Kína területi és szuverén jogainak megsértése.

A Kuomintang V. kongresszusa több japánbarát politikust eltávolított a kormányból, többek között a japánok főügynökét,

Vang Csing-vejt, de mégis sok japánbarát elem maradt a kormányban.

A Kuomintang-burzsoázia a növekvő japánellenes mozgalom nyomására kénytelen volt eltávolítani a kormányból a leghirhedtebb személyeket, s néhány intézkedést tett a katonai és gazdasági építés fokozása terén is.

A Kuomintang-kormány politikájában mutatkozó új jelenségeknek politikai körülmények mellett gazdasági tényezői is voltak. Az 1937—1945-ös japán-kínai háborút megelőző évtized alatt a burzsoázia bizonyos sikereket ért el a nemzeti ipar fejlesztése terén. 1925—1934-ig a gyárvállalatok száma 1099-ről 2500-ra emelkedett, a pamutszövő gyárak száma 118-ról 137-re nőtt, a vasérckitermelés 1 519 000 tonnáról 2 142 000 tonnára, a nyersvastermelés 200 000 tonnáról 601 000 tonnára, a széntermelés 24 000 000 tonnáról 27 000 000 tonnára emelkedett. Különösen jelentős volt a haladás az autóutak építésében, amelyeknek hossza 22 500 kilométerről 100 000 kilométerre emelkedett, a vasúthálózat 3500 kilométerrel nőtt.*

De még mindig, mint azelőtt, főleg a könnyüipar fejlődött, a nehézipar aránya pedig továbbra is rendkívül alacsony maradt.

Változatlan maradt a külföldi tőke túlsúlya Kína gazdasági életében. A külföldi tőke kezében tartotta majdnem az egész közlekedést és a gyáripar jelentékeny részét. Mandzsuria elfoglalásáig a tőkebefektetések terén az angolok voltak az első helyen, szorosan utánuk a japánok következtek. Mandzsuria elfoglalása után a japán tőke felülmúlta az angolt. A tulajdonképpeni Kínában (Mandzsuria nélkül) az angolok megtartották az első helyet, az amerikaiak pedig megközelítették a japánokat, a befektetések összegét tekintve.

Ilymódon a külföldi verseny, mint eddig is, akadályozta a nemzeti kapitalizmus fejlődését. A kínai burzsoázia összeütközésbe került a külföldivel és a dolgok logikája arra kényszerítette, hogy harcra készüljön a legagresszívebb külföldi imperializmus, a japán imperializmus ellen és a többi hatal-

* *B. Maszlennyikov.* Китай. (*V. Maszlennyikov.* Kína.) Goszpolityizdat 1946. 175. old

maknál keressen támogatást arra számítva, hogy azoknak érdeke Japán kiszorítása Kínából.

Ebből a szempontból tanulságos a kínai pénzreform. Az angolok, akik féltették tőkéiket Japán előretörésétől, azt a tervet vetették fel, hogy nemzetközi kölcsönt nyujtsanak Kínának. De a japánok nem voltak hajlandók ebben résztvenni. Nem akartak senkivel sem osztozni Kínán. Ekkor Anglia azt javasolta a pénzügyi nehézségekkel küzdő Kínának, hogy angol segítséggel hajtson végre pénzreformot. Ezt a reformot 1935 novemberében Leith-Ross, az angol kormány legfőbb gazdasági tanácsadója hajtotta végre.

A reform lényege az volt, hogy az egyes tábornokok által kibocsátott helyi valutákat egységes, stabil pénzrendszerrel váltották fel. Ezt az ezüst nacionalizálása és a forgalomban lévő ezüst kötelező papírpénzre való beváltása útján valósították meg. A reform jelentős mértékben megerősítette a központi kormány helyzetét, elősegítette a Kuomintang vezető klikkjének meggazdagodását és fokozta nemcsak Anglia, de az Egyesült Államok befolyását is.

1936 februárjában és novemberében a sanghaji japán textilgyárakban nagy japánellenes sztrájkok voltak. A sztrájkokban tizennyolcezer munkás vett részt. Ugyanebben az évben megszervezték a Nemzet Megmentésének Országos Kínai Szövetségét, amelynek élén Szung Csing-ling, Csang Naj-csi, Tao Szun-cse, Csou Tao-feng, Seng Csün-zsu és mások állottak. A kínai társadalom legkülönbözőbb köreinek képviselői foglaltak állást a nemzeti egység védelme mellett.

Május 5-én a nankingi kormány új alkotmánytervezetet tett közzé, amely a Nemzetgyülést jelölte meg az államhatalom legfelsö szervéül. A Nemzetgyülés összehívására tett ígéretnek a Kuomintang tervei szerint elö kellett volna segítenie az ország politikai egyesítésének ügyét. De a nemzetgyülési választások tervezett rendje komoly bírálatot váltott ki. Elegendő megemlíteni, hogy a küldöttek egynegyedét maga a Kuomintang-kormány nevezte ki. Az egész választási rendszer nem felelt meg Szun Jat-szen 1924-ben kifejtett javaslatának. A beígért Nemzetgyülést azonban nem is hívták össze, sem a háború előtt, sem alatta. Folytatódott a Kuomintang-diktatúra.

1936 júliusában a délnyugati politikai tanács: Paj Csung-hszi, Li Cung-zsen, Cseng Csi-tang ismert tábornokok és mások követelték, hogy a központi kormány engedélyezzen japánellenes katonai expedíciót észak felé. Éles konfliktus keletkezett Nanking és Kanton között. A konfliktus a belháború felújulásának veszélyét rejtette magában, ami csak a japánoknak kedvezett volna. Ezt maguk a délnyugati politikusok is megértették. Júliusban létrejött a megegyezés. A Délnyugati Politikai Tanácsot és a Kuomintang különleges bizottságát feloszlatták, ami a kormány komoly sikere volt.

1936 augusztus 25-én a kommunista párt Központi Bizottsága nyilt levéllel fordult a Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottságához, amelyben ismét javasolta a japánellenes nemzeti egyesült front megalakítását.

Mao Ce-tung a kommunista párt javaslatának okait kifejtve, három alapvető tényezőre mutatott rá: 1. a fenyegető japán agresszióra, amellyel szemben Kína minden erejének egyesülnie kell; 2. arra a tényre, hogy a néptömegek a legmesszebbmenően támogatják a kommunista párt javaslatát, amely a Japánnal szembeni ellenállás érdekében valamennyi kínai párt szövetkezésének szükségességét hangoztatta; 3. arra, hogy a hazafias elemek helyeslik az egyesülést a Kína nemzeti létét fenyegető veszély láttán.* A kommunista párt javasolta, hogy hozzák létre az egységes demokratikus Kínai Köztársaságot, amelynek a tanácsköztársasághoz tartozó területek is alkotórészei lennének. A kommunista párt javaslatát hivatalosan nem fogadták el. Gyakorlatilag azonban az év második felében a hadműveletek a Kuomintang-csapatok (a Vörös Hadsereg ellen Sensziben Csang Hszüe-liang Mandzsuriából kivont tungpeji hadserege működött) és a Vörös Hadsereg között csaknem teljesen megszüntek. A tungpeji hadsereg csapatai a japánellenes Vörös Hadsereg oldalára álltak. Az országban új helyzet alakult ki.

Szeptemberben a japánok több új követelést jelentettek be a kínai kormánynak, köztük azt, amely „autonom" rendszer lé-

---

* Lásd *E. Snow.* Interjú Mao Ce-tunggal, a kommunisták vezetőjével. „Tyihij Okean". (Csendes-óceán.) 1937. 1. szám. 191—192. old.

tesítését szorgalmazta Észak-Kínában. Ezúttal visszautasította a kínai kormány a japán követeléseket és bejelentette ellenköveteléseit, többek között sürgette a hopeji demilitarizált övezet megszüntetését, a japán csapatok kivonását Hopejből és Csaharból stb. A Kuomintang vezető körei kezdtek számolni azzal, hogy a kapituláns politika további folytatása már magát a Kuomintang-uralom létét veszélyezteti.

A japán-kínai tárgyalásokat nem fejezték be nemcsak az alapvető kérdésekben mutatkozó gyökeres ellentétek miatt, hanem azért sem, mert októberben a japánok benyomultak Szujjüanba. Fu Co-ji szujjüani tábornok csapatai ellenálltak a japánoknak.

A japánokkal szembeni ellenállás hírét az ország hatalmas lelkesedéssel fogadta. Kína minden részéből üdvözleteket és ajándékokat küldtek Szujjüanba a hadsereggel való szolidarítás jeléül.

A szujjüani események tetőpontján sok kínai hazafi számára váratlan esemény történt: Sanghajban letartóztatták a Nemzet Megmentésének Országos Kínai Szövetsége hét vezetőjét. Ezek a letartóztatások megmutatták, hogy a Kuomintang-kormány hű maradt nemzetellenes, hazafiatlan politikájához.

Később újabb tények erősítették meg, hogy Csang Kai-sek és környezete folytatni akarja a kínai polgárháborút.

Decemberben Csang Kai-sek, a kormány és a hadsereg feje, Szianba érkezett (Senszi). Ezt az északnyugati utazást a japánellenes harc szervezésére irányuló lépésnek tekintették. De Szianban Csang Kai-sek kijelentette, hogy előbb szét kell verni a vörösöket és csak azután lehet harcolni Japán ellen. Ez a nyilatkozat határozott tiltakozást váltott ki még a tungpeji tábornokok körében is. Ezek tudták, hogy hadseregük nem fogja folytatni a háborút a nép ellen. Csang Hszüe-liang és Senszi kormányzója, Jang Hu-cseng parancsára Csang Kai-sek testőrségét lefegyverezték, őt magát pedig letartóztatták.

A felkelők a következő nyolc feltétel teljesítését követelték a nankingi kormánytól:

1. A nankingi kormány újjászervezése azon az alapon, hogy valamennyi párt és csoportosulás képviselői belépnek a

kormányba, a haza megmentéséért folytatott közös harc érdekében.

2. A polgárháború teljes megszüntetése az országban.

3. A Nemzet Megmentésének Országos Kínai Szövetsége Sanghajban nemrégen letartóztatott vezetőinek azonnali szabadlábra helyezése.

4. Valamennyi politikai fogoly szabadlábra helyezése az egész országban.

5. A hazafias mozgalmak szabadsága.

6. Szólás-, sajtó-, szervezkedési- stb. szabadság.

7. Szun Jat-szen végrendeletének valódi teljesítése.

8. Országos konferencia összehívása a haza megmentése érdekében.

A sziani események, melyek hazafias célok érdekében történtek, azzal a következménnyel fenyegettek, hogy Nanking és Csang Hszüe-liang csapatai között hadműveletek indulnak meg. Ezt a japán imperializmus a saját érdekében használta volna fel.

Ezért a kínai közvélemény határozott kampányt indított Csang Kai-sek kiszabadításáért, mert letartóztatásában ürügyet látott egy japán provokációra.

Csu En-laj, a Kínai Kommunista Párt politikai Bizottságának tagja résztvett a sziani tárgyalásokon és sürgette Csang Kai-sek szabadonbocsátását.

A haladó közvélemény erőfeszítésének annál is inkább nagy jelentősége volt, mert Nanking egyes vezető politikusai — köztük Ho Jin-csing hadügyminiszter — Csang Kai-sek letartóztatását a Kuomintang reakciós és japánbarát csoportjának megerősítésére akarták felhasználni. Ho Jin-csing a sziani események idején Vang Csing-vejt hazahívta Németországból Nankingba, és Vang Csing-vej nem is vonakodott a hívásnak eleget tenni.

A kommunisták és Csang Kai-sek között folyó sziani tárgyalások megmutatták, hogy a kommunisták mindenekelőtt a nemzet, a nép érdekeit tartják szem előtt. A tárgyalásokon megegyezést értek el az akkoriban legfontosabb politikai kérdést, a polgárháború megszüntetését illetően. 1936 december 25-én Csang Kai-sek kiszabadult.

„Valamennyi párt és csoport egyesülése az ellenség ellen, a haza megmentéséért!" — ez a jelszó behatolt a kínai társadalom legkülönbözőbb rétegeibe. A Kínai Kommunista Párt és a Vörös Hadsereg volt az egységfront igazi szervezője és kezdeményezője, és ezt az ország sok kiváló társadalmi tényezője értékelte. Tizenhat ismert Kuomintang-vezető, köztük Feng Jü-hsziang, Szung Csing-ling, Szun Fo, nyilatkozatot intéztek a februári plénumhoz, amelyben követelték, hogy a Szovjetunióval kapcsolatban térjenek vissza a szunjatszeni politikához, alakítsanak közös blokkot a kommunistákkal, továbbá követelték a munkások és parasztok érdekeinek megvédését.

1937 február 10-én, a Kuomintang plénumának megnyitása előtt a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága táviratot intézett a plénumhoz, amelyben javasolta, hogy alakítsák meg az egységfrontot. A kommunista párt a nemzeti politika öt alapelvének megvalósítását javasolta:

1. A belső háború megszüntetése.

2. Gyülekezési, sajtó és szervezkedési szabadság; általános amnesztia a politikai foglyoknak.

3. Nemzeti kongresszus összehívása valamennyi párt és csoportosulás részvételével.

4. A Japán elleni fegyveres harc elökészületeinek gyors végrehajtása.

5. A néptömegek helyzetének megjavítása.

A kommunista párt kötelezte magát, hogy ha a plénum elfogadja ezt a nemzeti politikát,

1. Beszünteti a Kuomintang-kormány megdöntésére irányuló fegyveres harcot.

2. A tanácskormányt a Kínai Köztársaság külön területi kormányzóságának, a Kínai Vörös Hadsereget pedig nemzeti felszabadító hadseregnek nevezi el, és közvetlenül a nankingi kormánynak rendeli alá.

3. A tanács-területeken helyi önkormányzatot léptet életbe.

4. Felhagy a földesúri földek elkobzásával.

5. Szigorúan betartja a japánellenes nemzeti egyesült front közös programját.

A kommunista párt kijelentette, hogy hajlandó együtt küzdeni a Kuomintanggal Szun Jat-szen három népi elvének meg-

valósításáért. Sőt mi több, a kommunista párt, amint az öt előbbi pont megmutatta, az ország egysége érdekében „fontos politikai engedményeket tett"*.

A Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottságának plénuma ismét elutasította a kommunista párt együttműködésre irányuló javaslatát. A Kuomintang több vezetője, köztük Vang Csing-vej, kijelentette, hogy nincs szükség Kína Japánnal kapcsolatos politikájának felülvizsgálására.

A kommunista párttal való együttműködés ellen a plénumon kifogásként azt a tételt hangoztatták, hogy a kommunista párt állítólag ellenzi Szun Jat-szen három elvét. Ez az állítás nem felelt meg a valóságnak. A kommunista párt és a Kuomintang együttműködésének tapasztalatai az 1925—1927-es forradalom idején, továbbá a legutóbbi események megmutatták, hogy a kommunista párt következetesen harcolt Szun Jat-szen hagyatékának megvalósításáért. Mao Ce-tung ezt írta:

„A kommunisták által a legutóbbi tíz év alatt folytatott politika (1927—1937. — *G. J.*) alapjábanvéve pontosan megfelel Szun Jat-szen három népi alapelve forradalmi szellemének... A kínai forradalomnak ma az a feladata, hogy visszaállítsa Szun Jat-szen három népi alapelvének forradalmi szellemét, határozott programban és politikában fejezze ki őket és késedelem nélkül valósítsa meg"**.

Annak ellenére, hogy a Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottságának plénuma elutasította a kommunista párt javaslatát, „magán a plénumon már bizonyos haladás volt észlelhető a nemzeti erők együttműködésének megteremtése felé, a kommunista párt által megfogalmazott feltételek alapján"***.

A Kuomintang vezetősége nem vehette végsőkig semmibe a nemzet akaratát, kockáztatta volna, hogy a történelem szemétdombjára kerül. A nemzet kész volt a függetlenségért való harcra.

---

* „Mao Ce-tung. Életrajzi vázlat". 65. old.
** Ugyanott, 69—70. old.
*** Ugyanott, 66. old.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

A KÍNAI NÉP NEMZETI FELSZABADÍTÓ HÁBORÚJA (1937—1945)

1937 július 7-én a japán imperializmus nagy háborút indított Kína ellen.

Az imperialista Japán által megindított háború a béke és az emberiség elleni összeesküvés szerves alkotórésze, a világháború alkotórésze volt. Sztálin már 1936 március 1-én, Roy Howarddal folytatott beszélgetésében megmondotta: „Véleményem szerint a háborús veszélynek két tüzfészke van. Az első tüzfészek a Távolkeleten, Japán övezetében van. Japán katonai körök más államoknak szánt többszörös fenyegető kijelentéseire gondolok. A második tüzfészek Németország övezetében van. Nehéz megmondani, hogy melyik tüzfészek a veszélyesebb, de mind a kettő létezik és müködik ... Eddig a veszély távolkeleti tüzfészke tanúsította a nagyobb aktivitást. Lehetséges azonban, hogy ennek a veszélynek középpontja Európába tolódik át"*.

Sztálin elvtárs elörelátása teljesen beigazolódott.

A Japán és Németország által 1936 november 25-én aláírt úgynevezett „antikomintern-paktum" lehetőséget adott a japán katonai klikknek, hogy nagy katonai és politikai kalandba bocsátkozzék. A hirhedt „benemavatkozási" politikára számító japán imperialistáknak volt alapjuk, amikor feltételez-

* *Sztálin.* Beszélgetés Mr. Roy Howarddal, az amerikai „Scripps-Howard Newspapers" troszt elnökével, 1936 március 1-én. Goszpolitizdat 1939. 5. old. (oroszul).

ték, hogy magatartásuk ezúttal sem fog semmiféle hatásos tiltakozást kiváltani olyan hatalmak részéről, mint Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok.

Sőt, mi több, az angol és francia sajtó minden tőle telhetőt megtett, hogy Japánt kínaellenes fellépésre biztassa. Sztálin elvtárs a XVIII. pártkongresszuson mondott beszédében megemlítette az angol és a francia körök politikájának ezt a fontos oldalát: „Jellemző, hogy mielőtt Japán betört Észak-Kínába, valamennyi befolyásos francia és angol ujság dörgedelmesen azt kiáltozta, hogy Kína gyönge, hogy ellenállásra képtelen, hogy Japán a maga haderejével két-három hónap alatt le tudja igázni Kínát. Azután az európai-amerikai politikusok elkezdtek várakozni és megfigyelni"*.

Várakoztak és figyeltek, hogy a megfelelő pillanatban avatkozzanak be és a háborúból mindkét ellenfél legyengülése következtében a legnagyobb hasznot húzzák.

A japán imperializmus, amikor megindította a háborút Kína ellen, arra törekedett, hogy csapást mérjen Kínára még mielőtt megalakul az országban az egységes nemzeti felszabadító front. Az egyesült Kína nagy akadály lett volna a japán agresszió útjában. Tokióban elhatározták, hogy nem vesztegetik az időt, hanem fegyverrel akadályozzák meg a nagy nép egyesülését. Ebből a szempontból számítottak ügynökeikre, a Kuomintang erős japánbarát elemeire.

De a kínai csapatok már a harcok első napjaiban határozottan ellenálltak az agresszornak. A hadműveletek 1937 július 7-én a liukoucsiaoi (község Pekingtől 12 kilométerre délnyugatra) konfliktussal kezdődtek meg.

A konfliktus abból származott, hogy egy éjszakai gyakorlatot tartó japán század megrohamozott egy kínai csapatok által őrzött hidat. A kínaiak ellenálltak. Fegyveres összeütközés támadt. A japánok elhíresztelték az egész világon, hogy a kínaiak megöltek egy tisztet és hét katonát. Ezután maguk a japánok helyesbítettek: hét lövés esett és egy katona eltünt. A katona később előkerült, a hadműveleteket azonban megkezdték.

---

* *Sztálin* A leninizmus kérdései 673. old.

Természetesen semmi sem volt véletlen. A japánok már jóval a konfliktus előtt csapatokat vontak össze az említett térségben. A japán imperializmus már régóta készült a Kína elleni „nagy háborúra" és 1937 nyara a legalkalmasabb időnek látszott Japán számára a háború megindításához. A háborút sem Japán, sem Kína nem üzente meg, ez azonban nem változtatott a háború tényén. (Hivatalos hadüzenetre csak 1941 decemberében került sor.)

A Kínai Kommunista Párt konkrét együttműködési programot javasolt a Kuomintangnak a japán agresszió elleni nemzeti egységfront alapján. Ez a javaslat kifejezte a kommunisták áldozatkész hősiességétől fellelkesített nép akaratát.

A kommunista párt kiadta a japán imperializmus elleni nemzeti szabadságharc jelszavát:

„Akinek ereje van, erejét adja;
akinek pénze van, pénzét adja;
akinek fegyvere van, fegyverét adja;
akinek tudása van, tudását adja —
a haza megmentésére".

Csang Kai-sek 1937 júliusában Kulingban kijelentette, hogy Kína nem tesz engedményt a beavatkozóknak és fegyveres harcot fog folytatni a hódítók ellen.

A hivatalos nyilatkozat és az agresszor elleni népi harc reális megszervezése között azonban hatalmas távolság volt. Mindenesetre bejelentették, hogy meg kell szervezni az ellenállást a japánokkal szemben.

Mi idézte elő a Kuomintang-kormánynak ezt a határozatát? Mandzsuria, Zsehol, Csahar japán megszállásának tapasztalatai azt mutatták, hogy a megszállók a kínai burzsoáziát nemcsak megfosztják minden jövedelmi forrásától, hanem teljesen tönkrejuttatják. A japánok kézbe vették az elfoglalt területek iparát, s elkezdték a földesúri földek elkobzását is. A japán megszállás csak a japánbarát kínai kompradorok maroknyi csoportjának és a bábhatóságok tisztviselőinek jelentett nyereséget. Mindez arra kényszerítette a kínai burzsoáziát, hogy a Japán elleni harcról kezdjen beszélni. De a legfőbb ok, amely a kormány határozatát kiváltotta, a tömegek növekvő nyomása, az

egész népre kiterjedő japánellenes hazafias lelkesedés volt. A kínai nép fegyvert fogott nemzeti függetlenségének védelmére. Az ellenállás megszervezésének elutasítása a felháborodás új hullámát váltotta volna ki a népből a Kuomintang-politikával szemben, ami a Kuomintang-uralom létét veszélyeztette volna.

De a japán hódítók elleni harc semmiképpen sem lehetett volna sikeres, ha Kína megoszlása tovább tart. A nemzeti egység érzése az utóbbi években mérhetetlenül megnőtt. A nép felismerte, hogy saját sorsa, a nemzet és az állam sorsa forog kockán. Ezért követelte mindenki az egységfrontot.

A kínai nép ellenségei, a gyalázatos Vang Csing-vej és bűntársai, mindenképpen igyekeztek az egységfront megalakulását megakadályozni, de kísérleteik eredménytelenek maradtak. Egyébként a Kuomintang hivatalos vezetősége minden eszközzel halasztotta a választ a kommunisták júliusi és augusztusi ajánlataira. Csak szeptember 22-én, vagyis már Peking, Tiencsin eleste és a japánok Sanghajba való benyomulása után tett Csang Kai-sek, a Kuomintang-kormány feje nyilatkozatot a Kuomintang és a Kínai Kommunista Párt együttműködésének megteremtéséről.

Csang Kai-sek nyilatkozatát megelőzte a kommunista párt deklarációja a Kuomintang és a kommunista párt megegyezésének alapfeltételeiről.

A Kínai Kommunista Párt kijelentette: beleegyezik, hogy

1) harcot folytassanak a szunjatszenizmus három elvének megvalósításáért;

2) abbahagyja a Kuomintang-hatalom megdöntésére irányuló felkelések szervezését, felhagy a földesúri földek erőszakos elkobzásának politikájával;

3) egységes hatalmat létesítsenek az országban;

4) a Vörös Hadsereget népi forradalmi hadseregként szervezzék újjá és alárendeljék a nemzeti kormány katonai tanácsa parancsnokságának; s kötelezettséget vállal, hogy a front első vonalában harcol a japán hódítók ellen.

Ugyanakkor a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága a következő harci célokat tűzte ki:

„1. Harcolni kell a kínai nemzet függetlenségéért és szabadságáért, ezért mindenekelőtt gyors ütemben és ténylegesen végre kell hajtani az előkészületeket és mozgósítani a népet a japán hódítók elleni nemzeti forradalmi háborúra, az elvesztett területek visszaszerzése, Kína szuverenitásának és területi épségének helyreállítása érdekében.

2. Demokratikus rendszert kell megvalósítani és össze kell hívni a Nemzetgyűlést, hogy kidolgozza az alkotmányt és a haza megmentésének tervét.

3. Nyugodt és boldog életet kell biztosítani a kínai nép számára; mindenekelőtt tényleges segítséget kell nyujtani az ínségeseknek, tervszerű munkát kell folytatni a nép jólétének emelése érdekében, a nemzetvédelem szempontjából fontos gazdasági élet fejlesztésével meg kell szabadítani a népet szenvedéseitől, javítani kell életén".

A kommunista párt és a Kuomintang egyesült frontjának megalakulása nagy történelmi jelentőségű esemény volt. Az ország két legnagyobb pártjának együttmüködése Kína forradalmi demokratikus átalakításának alapelvei alapján — ahogy azt Szun Jat-szen megfogalmazta — hosszúvá és tartóssá válhatott nemcsak a japán agresszor elleni harcban, de a háború után is.

A Kuomintang vezetősége azonban a kommunista párttal való megegyezésnek egész sor feltételt szabott, amelyek a burzsoá-földesúri párt régi (igaz, hogy álcázott) ellenségességéről tanúskodtak a kommunista párttal, a kínai munkások és parasztok vezetőjével szemben. Az egyezmény korlátozta a népi forradalmi hadsereg létszámát. A népi forradalmi hadsereget a legveszélyesebb helyekre állították, arra számítva, hogy a japánok felőrölik.

A Kuomintang-hatóságoknak erre a rejtett, a kommunista párttal szemben ellenséges magatartására sok más tényből is lehetett következtetni.

A japánellenes nemzeti egységfront kihirdetése az 1925—1927-es forradalom veresége után hozott több rendkívüli törvény felfüggesztésére vezetett. De felfüggesztésük jelentős mértékben formális volt.

A kommunista párt és sok japánellenes szervezet hivatalosan legális lett, de sok tartományban továbbra is be volt tiltva. Részleges politikai amnesztiát rendeltek el, (30 000 politikai foglyot bocsátottak szabadon) de sok fogoly maradt még a börtönökben. A szólás- és sajtószabadságot még a szokásos burzsoá keretek között sem engedélyezték. Az egyetlen kivétel az volt, hogy megengedték a kommunistáknak, hogy Hankouban saját lapot adjanak ki — a *Szinhuazsipaó*-t.

De az egységfront még ezek között a korlátok között is nagy lépés volt előre Kína megerősödése terén.

A kommunista párt a maga részéről minden szükségest megtett vállalt kötelezettségeinek szigorú teljesítése érdekében. A Vörös Hadsereg a Nyolcadik Népi Forradalmi Hadsereg nevet kapta és Csu Te vezetésével Sanszi tartományba vonult, ahol fegyveres harcot kezdett a japán rablók ellen. A volt tanácsköztársaság területein külön körzet alakult, amelyet a továbbiakban Külön Szenszi-Kanszu-Ninghszia Határterületnek neveztek. Itt már júniusban megválasztották a hatalmi szerveket. Kína történetében először választották meg a hatalmi szerveket általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján. Választójoga volt minden állampolgárnak, aki 18. életévét betöltötte, kivéve az árulókat és az elítélteket.

Az egységfront felébresztette a népben Kína legyőzhetetlenségének tudatát, ami az ellenséggel szemben való sikeres ellenállás politikai alapjává vált. Új korszak nyílt a kínai nép függetlenségi és szabadságharcában.

A japán katonai klikket, amikor hódító háborút indított Kína ellen, a rövid háború, a kínai hadsereg főerőinek bekerítésére és megsemmisítésére irányuló gyors csapás eszméi vezették. Ez a terv már a háború első hónapjaiban csődöt mondott.

Kína hosszú, elnyujtott háborúra készült. Mao Ce-tung, a Kínai Kommunista Párt vezére, így jellemezte Kína stratégiai tervének lényegét:

„A Kína és Japán közötti hosszantartó háború terve három szakaszra osztható: Az első szakasz az ellenség támadásának és Kína védekezésének szakasza; a második szakasz az ellenség védekezésének és a kínai ellentámadás előkészítésé-

nek szakasza; a harmadik szakasz Kína ellentámadásának és az ellenség visszavonulásának szakasza"*.

A gyakorlat igazolta a kínai stratégiai terv helyességét. A japánok a háború első szakaszának elején nyomultak előre a leggyorsabb ütemben (a liukoucsiaói konfliktustól Nanking és Kína északkeleti tartományainak elestéig, július-december).

Észak-Kínában az első japán rohamokat a kínai csapatok visszaverték. Ha a parancsnokság és a nankingi kormány harcbavetett volna Peking és Tiencsin térségében minden csapatot, a japánok vereséget szenvedtek volna. De a japánok fegyverszünetet ajánlottak fel. Szung Csö-jüan, a helyi fökormányzó elfogadta az ajánlatot és július 11-én aláírták a fegyverszünetet. Szung Csö-jüan és a nankingi hatóságok ekkor még mindig bíztak a megegyezésben, a japánok pedig a tárgyalások leple alatt felemelték fegyveres erőik létszámát és elérték Szung Csö-jüannál, hogy a kínai csapatokat kivonták Liukoucsiao térségéből. Július 15-én a japánok több mint húszezer katonát és száz repülőgépet összpontosítottak oda és július végén támadásba mentek át.

A Pekingért és Tiencsinért folyó harcokban a japánok ismét a kínaiak makacs ellenállásába ütköztek. A japánok ezúttal ismét nem közvetlen harccal értek el katonai sikert, hanem Szung Csö-jüan parancsa következtében, aki a japán ultimátum után kivonta csapatait Pekingből és Tiencsinből.

Augusztus elején a japánok elfoglalták Pekinget és Tiencsint. Ezután Pekingtől nyugatra folytak a hadműveletek. A japánok már százezer főnyi hadsereggel rendelkeztek. Néhány hétig kemény harcok dúltak Nankou hegyi átjáróért. Augusztus végén a japánok elfoglalták Kalgant és szeptemberben bevették Paotinget.

A kínai csapatok ellenállása fokozódott. A japánok fokozatosan győződtek meg arról, hogy az 1937-es helyzet erősen különbözik az 1931-estől, amikor rövid idő alatt sikerült elfoglalniok Mandzsuriát.

Igaz, 1937-ben is akadtak árulók, akik vagy a japánok

* *Cseng Ling.* A kínai nép hősi harcának két éve. Goszpolityizdat 1939, 9. old. (oroszul).

szolgálatába léptek vagy megnyitották a frontot az ellenség előtt. A japánok ügynökük, Liu Zsu-ming kormányzó segítségével foglalták el Kalgant, Szujjüanban Tö Vang mongol herceg ment át a japánok szolgálatába, Santung tartományt pedig (decemberben) kizárólag Han Fu-csü tábornok árulása révén sikerült hatalmukba keríteniök.

A hadműveletek során az a körülmény is kitünt, hogy a központi kormány és az északi csapatok főparancsnoksága a hadműveletek tényleges kezdetéhez képest nagy késéssel nyujtott segítséget.

De a kínai hadsereg minden nehézség ellenére bátran ellenállt a japán hódítóknak. Kemény, véres harcokban védelmezte földjét a kínai nép. A szeptemberben harcba vetett Nyolcadik Népi Forradalmi Hadseregnek jutott a dicsőség, hogy elsőnek mért súlyos vereséget a japán csapatokra. A Nyolcadik Hadsereg Pinghszingkuannál a szeptemberi ütközetben szétverte a japán csapatok egy nagy egységét, Itagaki tábornok hadosztályát. Ennek a győzelemnek az volt a történelmi jelentősége, hogy széttépte a japán csapatok „legyőzhetetlenségének" mítoszát.

Augusztus 13-án a japánok partraszálltak és harcot indítottak Sanghajnak — az ország legnagyobb városának és kikötőjének elfoglalásáért. A japánok arra számítottak, hogyha Sanghajt elfoglalják, megtörik egész Kína ellenállását és fegyverletételre kényszerítik a kínai kormányt. Sanghajért három hónapig tartó hosszú harc folyt. Kína története örökre feljegyzi Sanghaj védőinek hősiességét. Az egész világot bejárta a hír, hogy a 88. kínai hadosztály egyik zászlóalja Csapejben maradt, befészkelte magát egy épületbe és nem volt hajlandó elhagyni a kiürített várost. A japánok tüzérséggel lőtték és a levegőből bombázták az épületet, de a zászlóalj tovább tartotta magát. Egy Jan Vej-ming nevü kislány a japán állásokon keresztül nemzeti zászlót vitt a hös zászlóaljnak. A zászlót kitüzték az épületre. Csak a kínai parancsnokság ismételt követelésére hagyta el a zászlóalj az épületet.

A japán hódítók elleni háború során egyes Kuomintang-tábornokok által vezetett csapategységek is bebizonyították, hogy tudnak hösiesen harcolni az ellenség ellen. Javult a had-

sereg fegyelme, növekedett hazafias öntudata. Ugyanakkor a Kuomintang-csapatoknak rossz volt a harci kiképzése és parancsnokai még a háború első szakaszában sem tudtak mindig elég határozottan viselkedni az ellenséggel való harcban. Ezeknek a hadseregeknek a legnagyobb hiányossága a taktikában az volt, hogy nem vonták be a harcba a néptömegeket. A Kuomintang-parancsnokság nem akarta, hogy a háború során a nép politikai aktivitása fokozódjék. Amíg a Nyolcadik Hadsereg gyorsan meg tudta szervezni a népi háborút az ellenség hátában, addig a Kuomintang-csapatok működési területén a tömegek aktivitását nem szervezték meg és nem vezették kellően.

Sanghaj elfoglalása után a japánok Nanking elfoglalására összpontosították erőfeszítéseiket. December közepén Nankingot elfoglalták. Kína fővárosa Hankou lett.

A japán-kínai háború első napjaitól kezdve a japán hódítók útját vad bestialitás, erőszak, rablás és a békés lakosság bombázása jelezte. Szemmelláthatólag meg akarták félemlíteni a kínaiakat s terrorral, öregek, nők, gyermekek tömeges kiirtásával akarták megtörni az ellenállást.

Taling körzeti központban (Sanszi tartomány) a japánok kiirtották majdnem az egész lakosságot, Silei várost (ugyanabban a tartományban) felgyujtották. Ugyanez a sors érte az ország sok más városát, sokszázezer és millió lakosát. A japánok megelőzték a hitlerista rablókat az embertelen módszerek alkalmazásában és a gyilkosság szörnyű válfajait eszelték ki: az embereket tüzes kazánba vetették — ez volt a „vasuton való utazás", vagy forró vízzel teli üstbe dobták — ezt „autón való utazásnak" nevezték. Előfordult, hogy embereknek felvágták a hasát, kivették a belsőrészét, helyére petróleumot öntöttek, majd felgyujtották. A japán ujságok közölték, hogy a katonák versenyeztek abban, hogy ki öl meg több kínait. Természetesen békés lakosokról van szó. Ennek a kannibál versengésnek a részvevői sokszáz kínait öltek meg.*

* Lásd *Csou Ji-ming.* A japán hódítók állatiassága és a Kínának nyujtott nemzetkozi segély. „Kommunyisztyicseszkij Internacional" 1938 7 szám

Számtalan áldozatot követelt és hatalmas pusztítást vitt végbe a békés városok és falvak bombázása is.

Mindezek a kegyetlenségek azonban nem törték meg a kínai népet. A kínai nép megértette, hogy számára nincs más út, mint az önfeláldozó harc a haza megmentéséért.

A japán katonai klikk nehézségei állandóan, hónapról-hónapra fokozódtak.

Decemberben Japán a kínai német nagykövet útján „béke-ajánlattal" fordult a kínai kormányhoz. A japán javaslatok gyakorlatilag azt követelték Kínától, hogy teljesen mondjon le függetlenségéről. (A javaslatok között szerepelt a következő pont: „Kínának japán tanácsadókat kell fogadnia és bele kell egyeznie, hogy bizonyos helyeken egyidőre japán csapatok fognak állomásozni"* és több ehhez hasonló.) A javaslatokat elutasították. Csupán Vang Csing-vej jelentette ki a sajtón keresztül, hogy kész békét kötni Japánnal.

1937 végétől 1938 májusáig a harc Szucsou vasúti csomópont térségéért folyt. A japánok azt a célt tűzték maguk elé, hogy egyesítik északi és déli hadseregcsoportjaikat. El akarták vágni a Kiangszuban lévő kínai egységeket a hadsereg főerőitől. A feladatnak ezt az utóbbi részét nem sikerült megoldaniok. A kínai csapatok hosszú ellenállása, a védekező taktikáról az aktív ellentámadásokra való áttérés megőrizte a kínai hadsereg emberanyagát. Tajercsuang alatt a kínai hadsereg súlyos vereséget mért a japánokra, szétverte az ellenség két hadosztályát. A japánok csak sok tízezer ember elvesztése után, május 20-án foglalták el Szucsout.

A harc a népi forradalmi hadsereg működési körzetében általános népi jelleget öltött. A japánok által formálisan elfoglalt területeken nagy partizánkörzetek alakultak, ahol helyreállították a kínai fennhatóságot (Felszabadult Körzetek).

„A Nyolcadik Hadsereg elhatározta, hogy nem kel át a Hoanghón, hanem Észak-Kínában marad, e terület százmilliós lakosságával együtt — mondotta még 1937 novemberében Peng Tö-huaj, a Nyolcadik Hadsereg helyettes parancsnoka. — Meg-

* *K. K. Kawakami.* Japan in China. (Japán Kínában.) London 1938. 145—146. old.

szervezzük és felfegyverezzük Észak-Kína férfiait és asszonyait és elérjük, hogy az egész százmilliós lakosság harcolni fog a japán imperializmus ellen"*.

Az elkövetkező években a Nyolcadik Hadsereg parancsnokságának ez a határozata ragyogóan beigazolódott. A Nyolcadik Hadsereg nagyarányúan alkalmazta a mozgó partizánháború módszereit, — ami Kína katonai és technikai elmaradottsága mellett, a kínai területen folyó háború körülményei között a leghelyesebb volt — harcba vitte a japán hódítók ellen a kínai nép milliós tömegeit és a japán hadsereg nagy erőit tartotta lekötve. Sanghaj—Nanking térségében megszervezték a Negyedik Népi Forradalmi Hadsereget, amely sikeresen harcolt a beavatkozók ellen.

A háborúnak ez az éve felélesztette a népben a győzelembe vetett hitet, megmutatta, hogy a japán imperialistákkal szembeni sikeres ellenállás alapja a japánellenes nemzeti egységfront megalakítása.

1938 elején újjáalakították a kormányt, amelynek élére a négy család egyik képviselője, Kung Hsziang-hszi nagybankár került. Kinevezése csodálkozást keltett a kínai hazafiak körében, tekintve, hogy Kung Hsziang-hszi az imperialista hatalmakkal való megegyezés híve volt. A háború alatt hatalmas összegeket helyezett el külföldi bankokban. A párt és a hadsereg vezetése továbbra is Csang Kai-sek kezében maradt.

1938 március-áprilisában összeült a Kuomintang VI. rendkívüli kongresszusa. Határozatai felfedték a Kuomintang politikájának kettősségét. Egyrészt a kongresszus kénytelen volt a Japánnal szembeni fegyveres ellenállás további szervezésére irányuló határozatokat hozni, másrészt a kongresszus meggyőzően bizonyította, hogy a Kuomintang az országban mindent meg akar hagyni a régi módon, fenn akarja tartani a félfeudális rendszert, és hatalmon akarja tartani a régi politikusokat.

A kongresszus kijelentette, hogy „a végsőkig tartó határozott ellenállás, Kína nemzeti függetlenségének és szabadságá-

* „Beszélgetés Peng Tö-huajjal a mai helyzetről". „Kommunyisztyicseszkij Internacional". 1938. 1. szám.

nak kivívása valamennyi honfitárs egyhangú kívánsága és követelése". A külpolitika terén a kongresszus kihirdette „az ország függetlenségének és a béke oszthatatlanságának" elveit és valamennyi japánellenes erővel való szövetség mellett foglalt állást.

A belpolitika terén programot fogadtak el, hogy az ország minden gazdasági tartalékát mozgósítják a háborús szükségletek fedezésére, fel akarták lendíteni a nemzeti termelést, rendezni a pénzügyeket stb. De ezeknek a határozatoknak, amint a gyakorlat megmutatta, deklaratív jellegük volt. Azt, hogy a Kuomintang vezetősége nem készült komolyan a fejlődés új útjára lépni, megerősítette az a tény, hogy Vang Csing-vejt választották meg Csang Kai-sek helyettesévé és a Nemzeti Politikai Tanács elnökévé.

Az, hogy Vang Csing-vej, közismert japánbarát és defetista volta ellenére a vezetőségben maradt, arról tanuskodott, hogy Vang Csing-vej nem volt egyedül és sok barátja volt a Kuomintang vezető köreiben. Vang Csing-vej minden eszközzel meg akarta hiúsítani a Kommunista Párt és a Kuomintang együttműködését, belülről akarta felrobbantani a nemzeti egységfrontot.

A kongresszus elhatározta, hogy a Nemzeti Kormány mellett Nemzeti Politikai Tanácsot hoz létre, hogy tömörítse az ország erőit, megerősítse az egységet és segítsen az állami feladatok megoldásában. Ezt a tanácsot július 1-én szervezték meg.

A Nemzeti Politikai Tanácsnak a különböző pártok és szervezetek kétszáz képviselője lett a tagja. A tagok túlnyomó többsége azonban a Kuomintang soraiból került ki. Világos volt, hogy a Kuomintang nem volt hajlandó komoly demokratikus átalakításokat végrehajtani. A kommunista pártot a Politikai Tanácsban Mao Ce-tung, Vang Ming, Ling Cung-han, Tung Pi-vu és mások képviselték. A tanács első, július 10—16-a között megtartott ülésszaka elfogadta a japánellenes háborúnak és az állam újjáépítésének programját. Gyakorlatban ezt a programot jóformán egyáltalában nem valósították meg.

A Nemzeti Politikai Tanács javaslatára a kormány vala-

mivel később Tartományi Nemzeti Politikai Tanácsokat alakított.

A nemzetközi politika terén Kína legnagyobb sikere a háború megindulása óta a Szovjetunióval kötött megnemtámadási szerződés aláírása volt. (1937 augusztus 21.)

A szerződés első cikkelyében a Szovjetunió és Kína lemondtak az egymásközötti viszonyban a háborúról, mint a nemzeti politika eszközéről. A szerződő felek kötelezték magukat, hogy nem indítanak támadást a másik fél ellen, sem egyedül, sem egy vagy több más hatalommal együtt.

A szerződést öt évre kötötték. Abban az esetben, ha a határidő lejárta előtti hat hónapig egyik fél sem mondja fel a szerződést, az automatikusan további három évig érvényben marad.

A szovjet-kínai szerződés az egész világon visszhangot keltett. Úgy értékelték, mint a Szovjetunió békeszerető álláspontjának bizonyítékát, mint a háborús veszély elleni harc szembetűnő példáját.

V. M. Molotov így fogalmazta meg a Szovjetunió elvi viszonyát a kínai nép harcához:

„Önök jól ismerik Sztálin elvtárs nyilatkozatát az agresszió áldozatul esett és hazájuk függetlenségéért küzdő népek támogatásáról. Ez teljes mértékben vonatkozik Kínára és nemzeti függetlenségéért vívott harcára. Mi következetesen megvalósítjuk ezt a politikát. Ez a politika összhangban van azokkal a feladatokkal, amelyek Európában állanak előttünk, ahol létre kell hoznunk a békeszerető hatalmak egységfrontját az agresszió további kibontakozása ellen"*.

A Szovjetunió komoly anyagi támogatást nyujtott a kínai népnek a háború során. A Szovjetunió 1938-ban két alkalommal 50 000 000 amerikai dollár kölcsönt nyujtott Kínának, 1939-ben pedig 150 000 000 dollár kölcsönt adott. Ugyanakkor kötötték meg a szovjet-kínai kereskedelmi szerződést is.

Más volt a kapitalista hatalmak viszonya Japán Kína ellen indított háborújához. Nem lehet azt mondani, hogy az imperia-

* *V. M. Molotov.* A Szovjetunió nemzetközi helyzetéről és külpolitikájáról. Beszámoló a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa harmadik ülésszakán 1939 május 31-én. Goszpolityizdat 1939. 14—15. old. (oroszul).

lista hatalmak diplomáciája fukarkodott volna a Kínához intézett baráti biztatásokkal. Ebből sok is volt. De a nagyhatalmak politikája gyakorlatilag Japánt segítette. A Népszövetség egyáltalában nem volt hajlandó megvizsgálni Kínának a Népszövetség Tanácsához intézett felhívását és azt felülvizsgálás végett egy különleges értekezletnek adta át.

1937 augusztus 25-én Japán bejelentette, hogy zár alá veszi a kínai tengerpartot. Az amerikai kormány, mintegy elismerve ezt a helyzetet, megvonta támogatását a Kínába menő hajóktól és ezzel segítette Japánt, mert mint ismeretes, Japánnak volt flottája, amely amerikai hajók nélkül is szállíthatta a megvásárolt fegyvereket. Kínának azonban nem volt flottája. 1937-ben Japán az Egyesült Államokból 173 000 000 dollár értékű fegyvert és hadianyagot kapott — ami az Egyesült Államok Japánba irányuló kivitelének 58%-át jelenti.

Az amerikai monopoltőke a japán-kínai háborút úgy tekintette, mint meggazdagodásának és távolkeleti befolyása megerősödésének eszközét Japán és Kína rovására. Az amerikai monopoltőke a japán imperializmus fő hadiszállítójává vált.

A helyzetet Sztálin így jellemezte:

„1937-ben a japán fasiszta katonai klikk elfoglalta Pekinget, betört Közép-Kínába és megszállta Sanghajt. A japán csapatok betörése Közép-Kínába ugyanúgy történt, mint néhány évvel azelőtt a mandzsuriai betörés, japán módszerekkel, vagyis orozva, a Japán által provokált különböző «helyi incidenseket» ürügyül kihasználva, minden néven nevezendő «nemzetközi szabály», szerződés, egyezmény stb. megszegésével történt. Tiencsin és Sanghaj elfoglalásával Japán kezébe került a Kínával való kereskedelem, az óriási kiterjedésű kínai piac kulcsa. Ez azt jelenti, hogy Japán, amíg Sanghaj és Tiencsin a kezében van, bármely pillanatban kiszoríthatja Közép-Kínából Angliát és az Amerikai Egyesült Államokat, amelyek óriási tőkéket fektettek be Közép-Kínába...

Így tehát a Csendes-óceánon, Kína térségében is újabb háborús csomópont jött létre"*.

1937 október 5-én Roosevelt, az Egyesült Államok elnöke,

* A SzK(b)P története. 401—402. old.

chicagói beszédében kijelentette, hogy az Egyesült Államok érdekei a béke fenntartását kívánják a Távolkeleten. Roosevelt vesztegzár létesítését követelte az agresszor ellen. Az Egyesült Államok külügyminisztériuma kijelentette, hogy Japán megsértette a washingtoni szerződést.

De mindezen kijelentések ellenére az Egyesült Államok nem szándékozott semmiféle gyakorlati lépést sem tenni a japán agresszió ellen.

1937 novemberében Bruxelles-ben értekezletet tartottak a washingtoni kilenchatalmi szerződést aláíró országok (Japán kivételével, amely fennhéjázóan távolmaradt az értekezlettől). Az értekezletre meghívták a Szovjetuniót is, amely, mint ismeretes, nem vett részt a washingtoni értekezleten. Az értekezlet elismerte, hogy Japán megsértette a kilenchatalmi szerződést, de gyakorlati intézkedést az agresszor elleni harcra nem hozott. Még fel sem merült az a kérdés, hogy Japán ellen szankciókat alkalmazzanak.

Az amerikai és angol diplomácia az értekezleten megpróbálta a Szovjetuniót japánellenes fellépésre biztatni. A szovjet diplomaták azonban tudtukra adták, hogy a Szovjetunió nem fogja „másoknak kikaparni a tüzből a gesztenyét".

1938 májusától októberig bezárólag a japán hadműveletek fő célja Hankou, Hanjang és Vucsang (ennek a három városnak a közös neve Vuhan) elfoglalása volt. A japánok nagy erőket vetettek harcba, amelyeket a Jangcéről hadihajókkal támogattak. A japán parancsnokság úgy számított, hogy Vuhan elfoglalása meggyorsítja Kína fegyverletételét.

A hadműveletek Vuhan elfoglalásáért több mint öt hónapig tartottak. A japánok naponta három vagy négy kilométernél többet nem tudtak előrenyomulni. Július végén a japánokat Csiucsiang térségében megállították. A kínai hadsereg ismét megmutatta, hogy tud bátran küzdeni az ellenség ellen.

Vuhan elfoglalásának nehézségei újabb nagy hadművelet végrehajtására ösztönözték a japánokat, amelynek az volt a feladata, hogy megkönnyítse a japán támadás sikerét: partraszálltak Kanton térségében. Kanton abban az időben a kínai csapatok legfontosabb ellátási bázisa volt. Egy ideig a japánok féltek hadműveleteket indítani Kantonért, mert számoltak azzal,

hogy itt nagy angol érdekek összpontosultak. De a Chamberlain-kormány politikája, amely elnéző volt az agresszorral szemben, továbbá a müncheni egyezmény felbátorította a japánokat. Támadásba mentek át és október 22-én elfoglalták Kantont. Ez azonnal rontott a Vuhant védelmező csapatok helyzetén. A japánok október 25-én elfoglalták Vucsangot. Ezután Hankou védelme értelmetlenné vált és a kínai csapatok kivonultak Vuhanból. Kína ideiglenes fővárosa Csungking lett.

A nekivadult japán katonai klikk, amelyet a nyugateurópai államok és az Egyesült Államok „benemavatkozási" politikája fellelkesített és támogatott, új támadást kísérelt meg a Szovjetunió ellen. A japán fegyveres erők benyomultak szovjet területre a Haszan-tó térségében (1938 július-augusztus). Sztálin elvtárs 1945-ben a Japán fölött aratott győzelem alkalmával mondott szózatában felfedte ennek a támadásnak a messzemenő értelmét: „1938-ban Japán újra rátámadt országunkra a Haszan-tó térségében Vlagyivosztok környékén, azzal a céllal, hogy Vlagyivosztokot bekerítse ..."* A Szovjetunió fegyveres erői visszaverték a japán támadást és nagy veszteségeket okoztak a hódítóknak. Ez a vereség komoly lecke volt a japán agresszorok számára. Kínának is megmutatta, hogyan kell küzdenie a felbátorodott ellenség ellen.

A kínai nép a szovjet csapatok bátor japánellenes harcának példáját követve továbbra is szívósan ellenállt a hódítóknak. Hankou eleste nem változtatott semmit a nép elhatározottságán, hogy folytatja a harcot a végső győzelemig.

1938 novemberében a Nemzeti Politikai Tanács második ülésszaka fontos határozatokat hozott, amelyek a nép erőinek a háború folytatása érdekében történő mozgósítására irányultak, de ezeknek a határozatoknak a többségét nem hajtották végre.

A Nemzeti Politikai Tanács ülésszakával egyidejűleg Jenangban összeült a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának 6. plénuma. A plénum megerősítette, hogy a Kínai Kommunista Párt hű marad a japánellenes nemzeti egység-

* *Sztálin.* A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról. Szikra 1949. 198. old.

fronthoz. A plénum rámutatott arra, hogy a háború második szakaszába jut, amelynek fordulóponttá kell válnia: az országnak elő kell készítenie erőit a japán hódítók elleni általános ellentámadásra. A fontos ipari területek elvesztésével kapcsolatos növekedő nehézségek nagy áldozatokat, önfeláldozó munkát követeltek. Ezeket csak úgy lehet legyőzni, ha határozottan harcolnak a kapitulánsok, pánikkeltők ellen és mozgósítják a nép minden erejét.

Miután a japánok elfoglalták Hankout és Kantont, a Vang Csing-vej féle japánbérencek és a kínai trockisták az agresszorral szembeni ellenállás beszüntetésére törekedtek. Japán nyilt ügynökeiként léptek fel, tekintve, hogy éppen a Vuhan elestét követő napokban Konoe japán miniszterelnök közzétette azokat az új békefeltételeket, amelyek mellett Japán hajlandó volt a Kína elleni háború beszüntetésére. Ezek a feltételek a következők voltak: Mandzsukuo elismerése, Kína csatlakozása az „antikomintern-paktumhoz", japán csapatok tartózkodása Kína bizonyos pontjain, Belső-Mongólia átalakítása különleges antikommunista területté, a japánoknak szabad letelepedés, kereskedelmi és gazdasági tevékenység biztosítása egész Kínában, azonkívül külön előjogok juttatása Kína természeti kincseinek kiaknázására különösen Észak-Kínában és Belső-Mongóliában.

Vang Csing-vej — gazdái akaratát teljesítve — követelte Csang Kai-sektől, hogy kezdjen tárgyalásokat Japánnal. Vang Csing-vej, miután elutasították, Kunmingba (Jünnan) utazott, ahol megpróbálta rávenni Lun Jün tábornokot, hogy aktívan lépjen közbe a béketárgyalások érdekében. Miután itt sem sikerült elérnie semmit, cinkosaival (Cseng Kung-póval, Csou Fu-hajjal stb.) együtt gazdáihoz, a japán imperialistákhoz menekült.

A kínai nép folytatta hősi nemzeti-felszabadító háborúját. Az ország távoli nyugati részén megtették az első lépéseket új ipari vállalatok építésére; a keletről elmenekült munkások ipari szövetkezeteket alakítottak; új katonákat képeztek ki. Szecsuan, Jünnan és más tartományok a japán támadással szembeni ellenállás támaszpontjaivá váltak. Negyven-ötvenmillió ember

hagyta el keletet és nyugatra ment, mert nem akart a japánok uralma alatt élni.

A megszállt körzetekben a japánok csak a nagy központokat tartották kezükben. A körzetek mélyén partizáncsapatok működtek, a japánok által megszállt területek nagy részén helyreállították a kínai fennhatóságot (pl. a Hopej-Csahar-Sanszi Határterületen, ahol tizenkétmillió ember él).*

A nemzeti felszabadító háborúban történelmi szerepet játszott a Külön Senszi-Kanszu-Ninghszia Határterület — azelőtt a Kínai Tanácsköztársasághoz tartozó terület, amely a Nyolcadik Népi Forradalmi Hadsereg fő élelmezési támaszpontja volt. Ez a terület Kína demokratikus elvek szerinti átépítésének mintája volt.

A Külön Határterület körülbelül százezer négyzetkilométer kiterjedésű volt, körülbelül kilencszázötvenezer lakossal. Valamikor ez volt Kína egyik legnyomorúságosabb és legelmaradottabb része. A demokratikus hatóságok teljesen átalakították. A vetésterületek megnövelése az eddig még meg nem művelt földek rovására, a mesterséges öntözési rendszer megteremtése megszüntette az éhínségeket, ami azelőtt gyakori jelenség volt ezen a területen.

A néptömegek érdekeinek védelmére és életének megjavítására külön kormányrendeleteket adtak ki: a bérleti díjakat 25%-kal csökkentették, megtiltották a közvetítők által üzött kizsákmányolást és megakadályozták, hogy nagy termés esetén különböző kiegészítő bérleti díjakat szedjenek a földesurak javára. A földesuraknak megtiltották, hogy a bérlő beleegyezése nélkül a bérelt földet más bérlőnek adják át, továbbá hogy évente 10%-nál több kamatot hajtsanak be adósoktól.**

Valamivel később, 1941-ben törvényt fogadtak el, amely szerint a bérleti díj nem haladhatja meg a termés 30%-át.

A Határterületen azelőtt nem volt ipar. A demokratikus hatalmi szervek fennállásának néhány éve alatt számos válla-

---

* Lásd *Lin Piao.* A kínai nép nemzeti felszabadító háborújának három éve. „Kommunyisztyicseszkij Internacional". 1940. 7. szám. 58. old.

** Lásd *A. Kogan.* Национально-освободительная война героического китайского народа. *(A. Kogan.* A hős kínai nép nemzeti felszabadító háborúja.) Moszkva 1939. 88. old.

lat alakult: textilvállalatok, bányák stb. Rendkívül elterjedt a szövetkezeti kereskedelem, szigorú intézkedésekkel megakadályozták a spekulációt.

A Határterület látogatóira különösen a kulturális átalakulások tettek mély benyomást. Számos iskola nyílt gyermekek és felnőttek számára, azonkívül tanfolyamok, körök működtek. A nőket bevonták a termelésbe, az iskolába és a hadseregbe.

Világhírre tett szert a Jenani Katonai Akadémia, amely katonai és politikai káderekét képzett a független és demokratikus Kína harcosainak hatalmas hadserege számára. Az Akadémián a tanítás nehéz körülmények között folyt. „Ez valószínűleg a világ egyetlen főiskolája volt, ahol a tantermek barlangok voltak, köből és téglából készült asztalokkal és székekkel, a táblák pedig mészkőből és agyagból voltak"*.

Az ország különböző részeiből a Kuomintang-rendőrség üldözése ellenére már jóval a háború megkezdése előtt erre az Akadémiára igyekezett eljutni a hazafias ifjúság.

Mindezek az átalakulások úgy váltak lehetővé, hogy a Határterületen az egész nép által választott demokratikus uralom volt, amely mindenekelőtt a nép érdekeit tartotta szem előtt.

Kanton és Hankou elestével befejeződött a japán-kínai háború első szakasza. A Kína gyors leigázására irányuló japán terv meghiúsult. Ráadásul a japán hadsereg a háború másfél éve alatt nagy veszteségeket szenvedett — 650—700 000 embert halottakban és sebesültekben.

Másrészt a kínai csapatok ellenálló ereje megnövekedett. Amíg a háború elején a kínai és a japán hadsereg veszteségének aránya 3 : 1 volt, addig a Vuhanért vívott harcokban ez az arány 1 : 1 volt.

A háború elhúzódó jellege arra indította a japánokat, hogy lemondjanak a további nagyarányú támadási kísérletekről. A japán burzsoázia siettette az elfoglalt területek gyors kiaknázását, a készletek intenzív kihasználása útján.

Elkezdődött a kínai nép nemzeti felszabadító harcának második szakasza a japán imperialisták ellen.

A japánok taktikáját ebben a szakaszban az jellemezte,

* *E. Snow.* Id mű. 19. old.

hogy nagyarányú politikai és gazdasági kártevőmunkát szerveztek Kína szétzüllesztésére azzal a céllal, hogy „a kínaiak keze által" hódítsák meg Kínát.

Ezért a japánok bábkormányokat alakítottak, nagymértékben felhasználták ügynökségeiket a meg nem szállt területeken, a feudális földesúri és komprador körök útján igyekeztek megbontani a nemzeti egységfrontot és elérni azt, hogy Kína megadja magát. Szolgálatukba fogadták a kínai trockisták bandáját, akiknek tevékenységét a Kuomintang és a kommunista párt együttműködésének meghiúsítására igyekeztek felhasználni.

A japánok e taktika alkalmazása mellett azonban folytatták a támadó hadműveleteket is a fronton, csak szűkebb jelentőségű hadműveleteket hajtottak végre, mint az első szakaszban. A japánok már nem tudtak nagy támadó hadműveleteket folytatni, lehetetlennek tartották hadseregük létszámának növelését, mert számításba vették a közeledő európai háborút és ezzel kapcsolatosan a japán imperialistáknak Anglia és az Egyesült Államok ellen tervezett háborúját.

1939-ben a japánok elfoglaltak két kikötőt, Amojt és Szvatout, Közép- és Dél-Kína nagyvárosai közül pedig Nancsangot sikerült bevenniök. Nancsang után (1939 március) hathónapos szünet következett. Ez alatt a japánok felkészültek a Csangsa (Hunan fővárosa) elleni támadásra.

1939 szeptemberében a hitleri Németország megindította a háborút Európában. Világos, hogy távolkeleti társa a Csangsa ellen irányuló csapással egyesíteni akarta központi frontját a délivel (a kantonival), el akarta vágni Délkelet-Kínát és megadásra kényszeríteni Csungkingot, hogy szabaddá tegye kezét a déli tengerek országaiban az európai hatalmak és az Egyesült Államok ellen irányuló új háborúra.

Ezt a tervet Kínában nem sikerült megvalósítani: meghiúsította a kínai csapatok ellenállása. Csangsát nem foglalták el.

A távolkeleti problémák fejlődésében hatalmas jelentősége volt a Szovjetunió szilárd békepolitikájának és annak, hogy a szovjet fegyveres erők határozottan visszaverték a japán imperialisták minden provokációs törekvését. Ebből a szempontból jellemzőek a Halhin folyó térségében 1939 május-szeptemberé-

ben végbement események. A japánok el akarták foglalni a Mongol Népköztársaság területének egy részét, a Halhin folyó térségében. Nagy harcok fejlödtek ki páncélosok, légierő és tüzérség részvételével. A Szovjetunió a Mongol Népköztársasággal kötött kölcsönös segélynyujtási szerződés értelmében 1936 március 25-étől segítségére sietett a Mongol Népköztársaságnak. A japán-mandzsu csapatokat szétverték.

Sztálin elvtárs 1945 szeptember 2-i szózatában feltárva a japán provokáció lényegét, azt mondotta, hogy a Haszan-tó térségében történt támadás után „következő évben pedig Japán már más helyen ismételte meg támadását, a Mongol Népköztársaság térségében, a Halhin folyó környékén, azzal a céllal, hogy szovjet területre hatoljon, átvágja Szibériai Fővasútvonalunkat és elvágja Oroszországtól a Távolkeletet"*.

A japán tervet meghiúsították. A Szovjetunió bebizonyította fegyveres erői hatalmát, megmutatta az egész világnak, hogy a szovjet állam szilárdan védelmezi a békét és Ázsia népeinek függetlenségét. Ezzel a japán imperialistáknak is számolniok kellett.

1939 őszén az európai háború megnehezítette Kína nemzetközi helyzetét, tekintve, hogy Anglia és Franciaország nem mondott le az agresszorokkal való megegyezésről. Tovább keresték az utat Japán Kína rovására történő „megbékítésére".

Még az európai háború előtt, július 24-én írták alá a Craigie-Arita angol-japán egyezményt, amelynek értelmében Anglia kötelezte magát, hogy nem segíti a kínai kormányt a Japán elleni háborúban.

Az angol kormány ezzel kedvezni akart Japánnak, de hasztalanul próbálta kiengesztelni a japán militaristákat és megvédelmezni a Kínában lévő angol tőkéket. A gyakorlat megmutatta, hogy ezek az engedmények Japánt csak újabb követelésekre buzdították. Az Egyesült Államok politikája ezekben a hónapokban látszatra különbözött az angolokétól: 1939 július 26-án az Egyesült Államok kormánya bejelentette, hogy felbontja a Japánnal kötött kereskedelmi szerződést. Lényegében azonban a japán-amerikai kereskedelemben semmi

* *Sztálin.* A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról. 198. old.

sem változott. Amíg 1938-ban az Amerikai Egyesült Államok 240 000 000 dollár értékű árut (ebből 67% hadianyag) szállított Japánnak, addig 1939-ben 231 000 000 dollár értékű árut (ebből 70% hadianyag) szállított. Az Egyesült Államok tehát a japán imperializmus fegyvertára volt a kínai nép ellen folyó harcban.

1940 július 18-án a Chamberlain-kormány helyébe lépő Churchill-kormány Japán nyomására lezárta a burmai utat, azt a fontos ütőeret, amelyen át Kína hadianyagokat hozhatott be.

Ugyanez év augusztusában az angol csapatokat kivonták Észak-Kínából és Sanghajból. Ez a politika felbátorította az agresszort és újabb nehézségeket okozott Kínának.

Kína külpolitikai nehézségei azonban nem magyarázhatják meg, hogy a kínai hadsereg parancsnoksága miért nem tett kísérletet az ellentámadásra.

A viszonylagos erőegyensúly megteremtése a fronton lehetővé tette a háború vontatott jellegének kihasználását, az ellentámadásra való felkészülést. A Sanghajért, Pekingért és Hankouért folyó harcok alatt a kínai csapatok súlyos csapásokat mértek az ellenségre. Az 1939—1940-es harcok alatt tanúsított sikeres ellenállás arról tanúskodik, hogy a kínai hadsereg tudott volna ellentámadást indítani. Miért nem történt ez meg? Az 1937—38-as évek sikeres ellenállását a Kuomintang, a kommunista párt és az összes többi nemzeti erők igazi együttműködése tette lehetővé. 1938 végétől, de főleg 1939-től kezdve a nemzeti egységfronton komoly rések támadtak. A kormány már 1938-ban feloszlatott minden nem kuomintang ifjúsági szervezetet. A hazafias diákszervezeteknek gyakorlatilag nem volt működési lehetőségük. 1938 végén fegyveres összeütközés keletkezett a Kuomintang-csapatok és a Nyolcadik Hadsereg egyik egysége között. 1939-ben számos hasonló konfliktus történt.*

1939-ben a Kuomintang-kormány beszüntette a Nyolcadik Hadsereg anyagi támogatását. Ugyanakkor a Köz-

---

* *L. Rosinger.* China's Wartime Politics. (Kína politikája a háború alatt.) 1944. 36—39. old.

ponti Végrehajtó Bizottsága határozatot fogadott el „egyes pártok tevékenységének korlátozásáról". Az ügy a nemzeti egységfront bomlása felé haladt.

Mi okozta ezeket az új jelenségeket Kína politikai életében? Miért változtatta meg a Kuomintang az 1937 őszén elfogadott taktikát? Hiszen az országban a hazafias fellendülés nem gyengült. Ellenkezőleg, a japánok által okozott nyomorúság, a hódítók kegyetlenkedései elősegítették a nép eltökéltségét, hogy a háborút a győzelmes befejezésig folytatja. A Kínát fenyegető veszély nem lett kisebb, sőt növekedett. Mégis a Kuomintang taktikájában cáfolhatatlanul változás állt be.

Ezeket a változásokat mindenekelőtt politikai okok idézték elő.

A nép megnövekedett szerepe a háborúban félelemmel töltötte el a Kuomintang reakciós köreit. A nép politikai aktivitásában fenyegetést láttak hatalmuk, a kezükben összpontosult vagyonok ellen. Ezért jelentek meg egyre gyakrabban hírek egyes Kuomintang csapatok provokációs megmozdulásairól a Negyedik és a Nyolcadik Hadsereg egységei ellen, megtorlásokról a kommunisták és általában a hazafias tömegszervezetek ellen. Ezeknek a tényeknek elkerülhetetlen következménye volt, hogy fokozódott az uralkodó körökben a kapituláns hangulat.

Csu En-laj, a Kínai Kommunista Párt egyik vezetője 1940 elején ezt írta: „A hosszú háború fáradtságot idézett elő — ez tény. Ennek ellenére azonban a néptömegek, félelmet nem ismerve, önfeláldozóan mennek a nemzeti forradalmi háború arcvonalába. Kína földesúri és burzsoá köreinek egyrésze, éppen ezért, félve a kínai nép nemzeti felszabadító harcának további fellendülésétől, kész meghajolni a nehézségek előtt, megalkudni a japán imperialistákkal, hogy velük együtt facsarjon ki profitot Kína dolgozó lakosságából és gazdagodjék az európai háborún"*.

A kínai uralkodó körök vereséghangulatát a japán propaganda és a japánok ügynöksége minden eszközzel támogatta

* *Csu En-laj.* A szakadás és a kapituláció veszélye ellen Kínában „Kommunyisztyicseszkij Internacional". 1940. 3—4. szám. 101. old.

és szította. A japánok a megszállt területeken vegyes japán-kínai vállalatokat alapítottak, ezzel akarták meggyőzni a kínai kapitalistákat a front túlsó oldalán, hogy semmit sem vesztenek, ha lemondanak az ellenállásról. Bábkormányokat alakítottak — Vang Ko-mingét Észak-Kínában, Tö Vangét Mongóliában, felhasználták a földbirtokosokat és a komprador burzsoáziát, hogy érdekükben gyakoroljanak befolyást a Kuomintang köreire.

A Kuomintangban a nép- és nemzetellenes politika tevékeny harcosa volt a Csen testvérek befolyásos csoportosulása, a Vampoa klikk és a „Politikai Tanok" klikkje. Ezek a csoportok képviselték a Kuomintangban a régi feudális Kína legreakciósabb rétegeit: a nagy földesurakat és hivatalnokokat, a komprador burzsoáziát és a militaristákat. Ezeknek a klikkeknek a tagjai magas állásokat foglaltak el a Kuomintangban és a kormányban, vállalatokat, bankokat és földeket szereztek (különösen a háború alatt) és az ország legnagyobb kapitalistái, monopolistái és földbirtokosai lettek.

A Kuomintang egyik legismertebb reakciós csoportja Csen Li-fu és Csen Kuo-fu „Hszi-Hszi" klikkje volt. A klikk tagjai fontos állásokat töltöttek be a kormányban és a Kuomintangban, s közismertek voltak szélsőségesen reakciós nézeteikről. Ez a klikk volt annak a titkos rendőrségnek a vezetője és szervezője, amelyet az „Amerasia" című amerikai ujság nem alaptalanul nevezett el kínai Gestapónak.

A Vampoa klikk (katonai csoport) a vampoaszigeti katonaiskoláról kapta a nevét, ahol sok kínai katona tanult. Ennek a klikknek volt tagja Ho Jin-csing tábornok, aki sok éven keresztül Kína hadügyminisztere volt. Ő vezette a kínai tanácsok ellen indított hadjáratokat és Japán iránti megalkuvó politikájáról volt ismeretes.

A „Politikai Tanok" csoportja a komprador burzsoázia érdekeit képviselte, s elvileg nem különbözött a többi csoporttól. Versenyzett velük abban, hogy melyikük tud nagyobb hasznot húzni az ipar, a pénzügyek, a mezőgazdaság egyik vagy másik ágából.

Ezekhez a reakciós klikkekhez csatlakoztak olyan alakok is, mint Tu Ju-sen, az ópiumkirály és Jen Hszi-san tábornok,

Sanszi tartomány „gazdája", aki régen Jüan Si-kajt is, az anfuistákat is, a cseli-i klikket is szolgálta, majd a Kuomintang szolgálatába lépett és nagyszerüen megfért a japánokkal.

Ezek az emberek, akik a háború elején kénytelenek voltak némileg háttérben maradni, fokozatosan visszaszerezték döntő befolyásukat a Kuomintang politikájára. A Kuomintang vezetősége, élén Csang Kai-sekkel, sosem volt következetes a nemzeti egységfront programjának végrehajtásában és mikor a háború második szakaszában a japán támadás megakadt, a csungkingi kormány ismét a népellenes provokációk útjára lépett. A legreakciósabb csoportosulások előtérbe léptek és tevékenységüket a Kuomintang hivatalos vezetői egyáltalán nem akadályozták. 1939-től, attól az évtől kezdve, amikor a reakció nyilt támadásba ment át a demokrácia erői ellen, a kormány élére ismét Csang Kai-sek került. Következésképpen a nemzeti egységfront felbomlasztásának politikája az egész Kuomintang-vezetőség, a négy család politikája volt.

A Kuomintang baloldali vezetői nem tudták biztosítani pártjuk haladó irányát.

De a reakciós körök megerösödése a Kuomintangban és a nemzeti egységfront felbomlasztására irányuló törekvésük nem ingatta meg a nemzet elhatározását, hogy folytatja a harcot a haza megmentéséért.

A Kínai Kommunista Párt és a párt által vezetett Negyedik és Nyolcadik Népi Forradalmi Hadsereg bátran teljesítette kötelességét. Ezek a hadseregek és a japánok hátában harcoló partizánegységek okozták a legnagyobb veszteségeket a japán hadseregnek Kínában. Ezt a japán parancsnokság is világosan látta és elhatározta, hogy 1940-ben nagy támadást indít a Nyolcadik Hadsereg partizánjai ellen. A népi forradalmi hadseregek parancsnoksága elhatározta, hogy ellentámadással megelözi az ellenség tervét. 1940 augusztus—szeptemberében megindult a nagy támadás, amelyet a „Száz Regiment Offenzívája" néven ismernek. A hadjáratban jelentös hadizsákmányt ejtettek, 46 megerösített körzetet megsemmisítettek, hatezer japán elesett, átvágtak sok vasútvonalat és müutat.

A támadás azért állt meg, mert a Kuomintang-csapatok hátbatámadták a néphadsereget.

Japán hatalmas veszteségeket szenvedett a háborúban: a harmadik év végéig halottakban és sebesültekben körülbelül egymillió embert vesztett, a háborús kiadások tizennyolc milliárd jenre emelkedtek, Japán államadóssága tízmilliárdról huszonnégymilliárd jenre nőtt.* De még az elfoglalt területeket sem sikerült leigázni, mert az ellenség hátában sok helyen ismét a kínaiak vették kézbe a hatalmat. Közben az európai események hatására, magában Japánban is egyre gyakrabban és gyakrabban hallatszottak hangok a japán terjeszkedés új iránya mellett (a déli tengerek országai).

A japánok megkísérelték, hogy politikai manőverrel gyorsítsák meg Kína leigázását. 1940 márciusában tokiói parancsra Vang Csing-vej Nankingban megalakította Kína „kormányát". A japánok azonban nem ismerték el a kormányt azonnal. A hivatalos elismerésig nyolc hónap telt el. A japánok közben azzal fenyegették Csungkingot, hogy „elismerik" Vang Csing-vej „kormányát". Így akarták a megegyezést kierőszakolni. Vang Csing-vej „kormánya" nem segítette a japánokat Kína megtörésében, de bizonyos mértékben hozzájárult ahhoz, hogy fokozódott a burzsoá-földesúri tábor egy részének ingadozása.

1940 második felében a japán terjeszkedés a déli tengerek országaiban egyre aktívabb formákat öltött.

Franciaország gyors összeomlása, Hollandia és Belgium elfoglalása, valamint a fasiszta Németország más ideiglenes sikerei hatalmas befolyást gyakoroltak Japán — a távolkeleti agresszor politikájára. 1940 szeptember 23-án a japán csapatok Észak-Indokína területére léptek. Formálisan ezt a Kína elleni háború által támasztott követelményekkel indokolták. A valóságban felvonulási területet akartak létesíteni a déli tengerek országai, az ottani angol birtokok ellen készülő csapás számára.

Négy nappal később — 1940 szeptember 27-én — Németország, Japán és Olaszország katonai szövetségi szerződést írtak alá, amely a világot ezek között az országok között osztotta fel.

---

* Lásd *X. Эйдус.* Япония от первой до второй мировой войны. (*H. Ejdusz.* Japán a két világháború között.) Goszpolityizdat 1946. 199. old.

Úgy tünhetett, hogy a nemzetközi helyzet új, tág teret nyitott a japán támadás számára Kínában: Anglia és az Egyesült Államok figyelmét az európai események kötötték le. A támadás azonban nem indult meg. Japán egészen a csendes-óceáni háború megkezdéséig, 1941 decemberéig nem kezdett nagy hadmüveletekbe Kínában. Nem merészelt fellépni Anglia és az Egyesült Államok ellen, sem 1940 második felében, sem 1941 elsö felében, amikor pedig Anglia helyzete a legnehezebbnek látszott. Ennek az volt az oka, hogy Japán kénytelen volt számításba venni azt a következetes békepolitikát, amelyet a Szovjetunió mindenütt, így a Távolkeleten is folytatott. A szovjet nagyhatalom hatalmas erői megbénították a japán agressszort. A japán kormány kivárta Németország támadását a Szovjetunió ellen. Úgy vélte, hogy ez a támadás szabaddá teszi a japánok kezét, mind az Anglia és az Egyesült Államok elleni támadásra, mind a Szovjetunió elleni támadásra.

Japán újabb agresszív lépései hozzájárultak ahhoz, hogy Anglia vezetö köreiben kezdték felismerni annak a lehetöségét, hogy Japán fegyveresen lép fel Anglia ellen a Távolkeleten.

Az Egyesült Államok kormánya Indokína megszállására azzal felelt, hogy megtiltotta a vashulladék és acél kivitelét, kivonta Japánból az amerikai tökéket, és több hasonló intézkedést tett. Az Egyesült Államok és Japán kereskedelmi kapcsolatai csak 1941-ben szüntek meg.

Az Egyesült Államok, amikor a japánok megegyeztek Vang Csing-vejjel, kijelentette, hogy nem ismer el Kínában más kormányt, mint a csungkingit. 1940—41-ben az Egyesült Államok 95 000 000 dollár hitelt nyujtott Csungkingnak.

Japán kihívó politikája és az amerikaiak válaszlépései megfelelö hatást tettek Anglia politikájára. Ráadásul Anglia nemzetközi helyzete úgy alakult, hogy politikáját kénytelen volt az Egyesült Államok politikájától függöen alakítani.

Anglia 1940 októberében ismét megnyitotta a burmai utat és kölcsönt nyujtott Kínának. A távolkeleti helyzet napról-napra feszültebbé vált.

Nem nehéz megállapítani, hogy Anglia és az Egyesült Államok intézkedései csak védelmi jellegüek voltak. „Nyujtottak ugyan kölcsönöket Kínának és egyéb gazdasági támogatásban

is részesítették, speciális szakértők müszaki és katonai tanácsokkal látták el, ezenfelül még politikailag is támogatták. De mindez a segítség pontosan megszabott határokon belül mozgott. A két nagyhatalom által nyujtott segítség természetszerü indítóoka abban volt keresendő, hogy Japán ellen felhasználandó lényeges ellensúlyként lehetöleg fenn akarták tartani Kína védekezöképességét"*.

Kína belpolitikai helyzete a Franciaország fegyverletételétöl a hitleristák Szovjetunió elleni támadásáig eltelt egy év alatt még súlyosabbá vált.

A japánok nagy háborúra készültek a Csendes-óceánon és fokozták nyomásukat a Kuomintang ingadozó, defetista köreire, el akarták érni, hogy a kínai kormány letegye a fegyvert. Csungking vezetö köreiben egyre gyakrabban beszéltek arról, hogy „tisztességes békét kell kötni Japánnal, amíg nem késö" és hogy „hiábavalók Kína további katonai erőfeszítései" stb. A Kuomintang sok vezetöjét csak a félelem tartotta vissza a megadási kísérletektöl. Féltek, hogy a népharag elsepri öket. Tevékenyen segítették Japánt Kínában a tengelyhatalmak csungkingi képviselöi is.

1940 október 24-én Németország, Olaszország, és Vichy csungkingi képviselöi ismét azzal az ajánlattal fordultak a kínai kormányhoz, hogy kössön békét Japánnal. Bár ezt a javaslatot elutasították, a Csungkingban tartózkodó külföldi megfigyelök megerösítették, hogy a Kuomintang sok vezetöje kész átállni a tengelyhatalmak oldalára. Csang Kai-sek ausztráliai tanácsadója, Donald, azt mondja, hogy még Csang Kai-sek is hajlott erre.** A japán diplomácia Vang Csing-vejjel folytatott megegyezési tárgyalásaival is nyomást gyakorolt Kínára. De ez a fogás nem hozott sikert Japánnak. Ekkor, 1940 november 30-án, Japán közölte feltételeit Vang Csing-vejjel, amelyeket ö el is fogadott. Vang Csing-vej „kormánya" elismerte Mandzsukuo Japán által történt elfoglalását, beleegyezett abba, hogy Belsö-Mongóliában japán katonai eröket helyezzenek el, kötelezte magát, hogy „szoros egyetértésben

* *V. Avarin.* Harc a Csendes-óceánért. Szikra 1950. 410—411. old.
** Lásd „Bolsevik". 1948. 20. szám. 63. old.

Japánnal" kiaknázza Észak-Kína és Belső-Mongólia „különleges készleteit", elismerte az északkínai külön uralmat, élén az áruló Vang Ko-minggel, japán tanácsadókat hívott meg; mindkét fél kötelezte magát, hogy együttműködik politikai, gazdasági és kulturális téren és közös harcot folytat az úgynevezett „kommunista jellegű tevékenység" ellen stb. Röviden szólva Vang Csing-vej „kormánya" elfogadott mindent, amit Tokio diktált.

A japán diplomácia helyesen látta meg, mi okozza „békés" álláspontjai sikertelenségét. Meglátta, hogy Kína ellenállása azért tart tovább, mert népi háború folyik a hódítók ellen. A nemzeti erők, bár csak formálisan folytatódó együttműködésének felbomlasztása, polgárháború szervezése — ez volt az a főirány, amelynek érdekében fejtették ki a japán hódítók minden erőfeszítésüket. 1941-ben a nemzeti egység meghiúsítása terén fel is mutathattak bizonyos sikereket. 1941 januárjában Ku Csu-tang, a Kuomintang egyik tábornoka, bekerítette a Negyedik Népi Forradalmi Hadsereg egységeit és kemény harcok után lefegyverezte őket. A Negyedik Hadsereg sebesültekben és halottakban körülbelül négyezer embert vesztett. Parancsnokát, Je Tinget letartóztatták. A Negyedik Hadsereget hivatalos paranccsal feloszlatták. (Később újjáalakították.)

Ez az esemény felháborodást váltott ki Kína és a világ demokratikus közvéleményének haladó köreiben s a kínai belső háború felújulásának veszélyét mutatta, amely Japánnak lett volna kedvező. A Negyedik Hadsereg elleni támadás nem volt magánbanálló, véletlen eset, hanem fontos láncszem a népi forradalmi hadseregek és a kommunista párt ellen irányuló kuomintang-provokációk láncolatában. Kína demokratikus köreinek törekvései következtében a polgárháború nem fejlődött tovább, de ez az esemény, valamint a többi hasonló, arról tanúskodott, hogy Csungkingban a reakciós körök a japán imperialisták megelégedésére, fokozták felforgató munkájukat a kínai nép egységfrontja ellen.

A Negyedik Hadsereg elleni támadással kapcsolatban a kommunista párt követelte a központi kormánytól a kommunistaellenes tevékenység megszüntetését és a Negyedik Had-

sereg elleni támadás bünöseinek megbüntetését. Követelte továbbá a kormánytól, hogy új, a közös ellenség elleni háború energikus vezetésében megnyilvánuló politikát folytasson. A Nemzeti Politikai Tanács soron következő ülésén a kommunisták nem vettek részt. A Kuomintang-parancsnokság a legjobb egységeit visszavonta a frontról és már 1940-ben a Külön Határterület ellen összpontosította öket. A Külön Határterület blokádját Hu Cung-nan tábornok hadserege hajtotta végre.

„Csang Kai-sek legharcképesebb csapatainak nagyrészét — állapította meg 1943-ban az amerikai *New Republic* cimü hetilap — északon összpontosították a kommunista hadseregek ellen, amelyektől Csungking már hónapok óta megtagadta a fegyvert és az ellátást"*.

A kínai polgárháború felújulásának veszélye hozzájárult több kisebb kínai politikai szervezetnek új pártba — a Demokratikus Lígába való egyesítéséhez. 1941 március 25-én a nemzeti szocialista párt, a fiatal Kína pártja, a „harmadik párt" és mások szerződést kötöttek a Líga megszervezéséről.**

A Demokratikus Líga Kína értelmiségének egy részét és más, a Kuomintang reakciós politikájával elégedetlen kispolgári rétegeket egyesítette maga körül. A Líga haladójellegü kiáltványt fogadott el, de sokrétü szociális összetétele és az egyes csoportok politikai nézetei közötti különbségek arra vezettek, hogy fennállásának első éveiben nem küzdött energikusan meghirdetett alapelvei megvalósításáért. Ingadozást mutatott több alapvető kérdésben és csak 1944-től kezdve foglalt el többé-kevésbbé következetes demokratikus álláspontot.

A nemzeti egységfront tényleges felbomlása kedvezőtlenül hatott a front helyzetére. A Kuomintang-csapatok meg sem kísérelték az ellentámadást és a legjobb esetben csak a japán támadásokat verték vissza.

1941-ben a japánok megpróbálták elfoglalni Sziant, két támadást indítottak Csangsa ellen, de nagy veszteségeket szenvedtek és kénytelenek voltak visszavonulni · kiindulási pont-

* „Vojna i rabocsij klassz". (A háború és a munkásosztály.) 1944. 14. szám. 11. old.

** 1947 október 27-én a belügyminisztérium képviselője kijelentette, hogy a Demokratikus Ligát törvényen kívül helyezték.

jaikra. A kínai parancsnokság néhány többé-kevésbbé sikeres ellentámadást indított, de ezek nem hoztak a fronton gyökeres változást.

1941 közepén a nemzetközi helyzet megváltozott. A hitleri Németország hitszegő támadása a Szovjetunió ellen és a szovjet nép Nagy Honvédő Háborújának kezdete a kínai nép sorsára nézve rendkívül fontos esemény volt. A kínai közvélemény egyhangúlag szolidaritását fejezte ki a szovjet nép iránt.

A Szovjetunió hősi háborúja a kínai nép számára hatalmas támogatást jelentett a nemzeti felszabadulásért folyó csatákban és az állhatatosság, a hazafiság lelkesítő példája volt. A Szovjetunió népeinek a hitlerista hódítók ellen folytatott harcának tapasztalatait Kínában alaposan tanulmányozták.

A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága 1941 júliusában nyilatkozatot tett közzé, amelyben új akcióprogramot fejtett ki. Ez meghatározta Kína feladatait a Japán elleni háborúban, a második világháború további kiterjedésének körülményei között. A program tíz pontja a következőképpen hangzott:

1. A nemzetközi antifasiszta front támogatása; Kína, a Szovjetunió, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok szövetségének megvalósítása a fasiszta blokk ellen, a kapcsolatok megszakítása Németországgal és Olaszországgal.

2. Fokozott harc Vang Csing-vej bábkormánya ellen és követői maradványainak felszámolása a nemzeti Kínában.

3. A csapatok átképzésének fokozása, a különböző hadseregek együttműködésének megjavítása a fronton, az ellenség hátában küzdő japánellenes csapatok fegyverrel és gyógyszerrel való ellátása.

4. Az ellenség hátában lévő japánellenes támaszpontok politikai, gazdasági és kulturális szervezeteinek megerősítése, tevékenységük fokozása, az ellenség erőinek lekötése érdekében.

5. A különböző politikai pártok közötti együttműködés biztosítása, a Kuomintang és a kommunista párt közötti kapcsolatok és a Negyedik Hadsereg kérdésében felmerült ellentétek rendezése, a többi japánellenes politikai párt tevéken-

ségének törvényesítése, a kommunisták és hazafiak üldözésének és letartóztatásának megszüntetése.

6. Sajtó-, gyülekezési és szervezkedési szabadság a hazafiak számára.

7. A belső igazgatás újjászervezése, a hivatalnoki kar összetételének javítása, a japánbarát elemeknek és az „ötödik hadoszlop" ügynökeinek felszámolása a kormányapparátusban.

8. Harc a készletrejtegetők és a spekulánsok ellen, az ellátás és az árak szabályozása.

9. A hadseregbe való kényszermozgósítás megszüntetése és helyette önkéntes toborzás bevezetése.

10. A központi és a helyi kormányok közötti viszony rendezése.*

Ez a program nem jutott kifejezésre a hivatalos Kuomintang-körök tevékenységében. Igaz, a Nemzeti Politikai Tanács 1941 novemberi ülésén és a Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottsága 9. plénumán ugyanez év decemberében sokat beszéltek a nép tömörítéséről és a hadviselés módszereinek javításáról. A Kuomintang-kormány politikai vonala azonban a 9. plénum ülése után is változatlan maradt és semmivel sem segítette elő Kína nemzeti erőinek tömörülését a japán támadás elleni harcra. Ellenkezőleg, egyre inkább megnyilvánult az ellentmondás a parancsnokság passzív taktikája és a kínai hazafiak százezreinek bátor harca között.

1941 december 7-én Japán a hitleri Németország győzelmére számítva, nagy háborút indított a Csendes-óceánon Anglia és az Egyesült Államok ellen. December 9-én Kína hivatalosan bejelentette, hogy hadiállapotban van Japánnal és december 10-én hadat üzent Németországnak és Olaszországnak. Ezzel Kína a reakció és az agresszió ellen harcoló demokratikus nagyhatalmak sorába lépett. 1942 január 1-én Szung Ce-ven, a Kínai Köztársaság nevében aláírta az Egyesült Nemzetek deklarációját. (26 állam deklarációja.)

A csendesóceáni háború első szakasza (1941 december—1942 május) kedvezőtlenül alakult a szövetségesek számára.

* Lásd „Mirovoje hozjajsztvo i mirovaja polityika". (Világgazdaság és világpolitika.) 1942. 1—2. szám.

A japánoknak sikerült elfoglalniok az Egyesült Államok, Anglia és Hollandia sok birtokát a Csendes-óceánon. A kínai csapatok 1941 decemberében támadó hadműveleteket folytattak, hogy megsegítsék a japánok által ostromolt Hongkongot. De ez a hadművelet nem változtatott az ütközet kimenetelén. Hongkong már 1941 december 25-én japán kézre került.

Csang Kai-sek javaslatára Burmába is küldtek kínai csapatokat.

A csendesóceáni háború azonban újabb nehézségeket okozott Kínának. A japánok megerősítették a Kína elleni blokádot: a tengeri szállítás, a kis hajókat kivéve, majdnem teljesen lehetetlenné vált. 1942-ben Burmát megszállták és ezzel megszakadt Kína legfontosabb összeköttetési vonala a külvilággal. De ezek a nehézségek csak ideiglenes jellegüek voltak. A szövetségesek fokozatosan meg tudták valósítani Kína légi úton történő ellátását, nemhogy csökkenő, de növekvő mértékben az annakidején a burmai úton folyó ellátáshoz képest.

A kínaiaknak, főleg az ellenség hátában működő csapatai súlyos csapásokat mértek a japánokra, ami ismét megmutatta, hogy van lehetőség a háború aktivizálására. De nem éltek vele.

A japánok már a csendesóceáni háború elején új, támadó hadműveletekbe kezdtek Kínában. 1941 decemberében támadást indítottak Csangsa ellen (immár harmadízben), azonban ez sem járt sikerrel a japánok számára. 1942 tavaszán és nyarán nagy támadás indult meg a japánok háta mögött lévő Felszabadított Körzetek ellen. Ezt az utolsó támadást végső fokon két elgondolás sugallta: először is a japánok — amint maguk elismerték — meg akarták semmisíteni fő ellenségüket; másodszor közös nevezőre akartak jutni a kuomintang tábornokokkal „a kommunista veszély" elleni harcban. A japánok büntető expedíciói a Felszabadított Körzetek ellen „mindenkit megölni, mindent felgyujtani, mindent elrabolni"* jelszó alatt folytak. A japánoknak nem sikerült megsemmisíteniök a Felszabadított Körzeteket, de politikai kártevésük, amely a Kuomintang-csapatok szétzüllesztésére irányult, nem volt eredménytelen. 1941-ben tizenkettő, 1942-ben tizenöt, 1943-ban 42

* *H. Forman:* Az új Kínában. Moszkva 1948. 206. old. (oroszul).

kuomintang tábornok árulta el hazáját és vitte át csapatait japán parancsnokság alá.

A japán támadás sikeres visszaverése 1942-ben újból bebizonyította, hogy van lehetőség a háború aktivizálására.

A kínai Kuomintang-kormány és a katonai parancsnokság tudatosan szabotálta a japán hódítók elleni eredményes harcot. Széles körben elterjedt az a pesszimista elmélet, hogy Kínának félre kell állnia a csendesóceáni háborúban s az Egyesült Államoknak és Angliának egyedül kell harcolnia Japán ellen. Vezető Kuomintang-körök, élükön Csang Kai-sek hivatalos nézőpontjának gyakorlati kifejezése volt ez az „elmélet" s azt Ho Jin-csing, akkori hadügyminiszter, jelentős mértékben népszerűsítette.

Ez az „elmélet" és a Kuomintang-kormány ennek megfelelő gyakorlata gyengítette a hadsereg harci szellemét, tájékozatlanná tette a népet a front szükségleteinek kielégítésére irányuló munkájában.

A Kuomintang-csapatok tétlenségének főoka a japánellenes fronton az volt, hogy a vezető körök erőt gyüjtöttek a kínai nép elleni jövendő háborúra. A tömegek növekvő politikai aktivitása, a forradalmi népi hadseregek megerősítése a háború alatt, a Felszabadított Körzetek politikai és gazdasági újjáépítésében alkalmazott demokratikus elvek egyre fokozódó népszerűsége félelemmel töltötte el a Kuomintang reakciós köreit, a mögöttük álló földesurakat, a komprador burzsoáziát és a monopóliumok tulajdonosait. Ezek háborúra készültek a kínai demokrácia erői ellen.

Arról, hogy a fent kifejtettekben gyökerezik a Kuomintang-csapatok passzivitásának fő oka, sok külföldi politikus is beszélt. Elliot Roosevelt könyvében idézi atyjának, Franklin Rooseveltnek szavait:

Megtudtam, hogy nem folyik háború és miért nem folyik. Akármit írnak ott a lapok, Csang Kai-sek csapatai egyáltalában nem harcolnak. Csang Kai-sek azt állítja, hogy csapatai nincsenek kiképezve és nincs fegyverük — ezt nem is nehéz elhinni neki. De ezzel mégsem lehet megmagyarázni, miért akadályozza meg olyan makacsul, hogy Stilwell tábornok kiképezze a kínai csapatokat. És ezzel nem lehet megmagyarázni,

hogy miért tartja legjobb katonáinak százezreit északnyugaton, a Vörös Kína határain.*

Franklin Roosevelt meg tudta látni a legfontosabbat: Csang Kai-sek erőt gyüjtött, a legjobb csapatait a külön határterület határán tartotta s harcra készült a kínai demokraták, nem pedig a japánok ellen.

Fred Eldridge idézi Roosevelt beszélgetését Mountbatten tengernaggyal, amelyben Mountbatten azt mondotta, hogy a kínai kormány „középkori, opportunista, reakciós intézmény és minden lehetőt megtesz, hogy megőrizze erőit és eszközeit, amelyeket a háború utánra, a kommunistákkal való leszámolásra tartogat"**.

Ezek a nyilatkozatok helyesen tárják fel Csungking politikájának alapvető tendenciáit. Az uralkodó klikk fölébe helyezte szük osztály- és személyes érdekeit a nemzet érdekeinek.

A Kuomintang politikájában nagy szerepet játszott az igazi háborútól félreálló vezetőknek az a törekvése, hogy meggazdagodjanak az amerikai kölcsön-bérleti (lend and lease) szállításokon, a drágaságon, az infláción és mindenen, ami elősegíthette a magasállású Kuomintang-hivatalnokok meggazdagodását.

Ismeretes, hogy sok kínai kapitalista tőkéjét mindenféle spekulációs vállalkozásba fektette, és nem volt hajlandó nemzetvédelmi célokat szolgáló vállalkozásokba bocsátkozni. A nemzetgazdaság mozgósítási terveit jelentéktelen mértékben teljesítették.

A Kuomintang reakciós vezetősége a háborút személyes meggazdagodására használta fel. A négy család — Csang Kai-sek, Kung Hsziang-hszi, Szung Ce-ven, és a Csen testvérek, Csen Li-fu és Csen Kuo-fu — a háború alatt Kína legnagyobb monopolistájává lett. A második világháború befejezése előtt ezé a négy családé volt a kormány négy legnagyobb bankja, ahova a Kuomintang-Kína banktőkéjének több mint a felét koncentrálták. Ez a négy család volt a három legnagyobb monopoltársaság: a „Fu-hszin", „Fuhua" és a kínai teakorporáció tulajdo-

* *Elliot Roosevelt.* Apám így látta... Dante 1947.

** *Fred Eldridge.* Harag Burmában. Moszkva 1947. 137. old. (oroszul).

nosa is. Ezeknek a vállalatoknak monopoljoguk volt a legfontosabb árukkal (só, rizs, gyapot, cukor, selyem, tea, wolfram, ón, antimón stb.) való kül- és belkereskedelemre.

Kezükben összpontosultak az ipar vezető pozíciói is. Így a szecsuan-szikangi ipari társaság hétszázezer részvényéből háromszázezer Csang Kai-sek családjáé volt, háromszázezer a másik három családé. A legnagyobb, a hunani ipari társaság részvényeinek 70%-a Kung Hsziang-hszi kezében volt, a kujcsoui társaság részvényeinek 68%-a a három „kormány-banké" volt, amelyek szintén ennek a négy családnak a birtokát alkották.

Kivételes helyet foglalt el ez a négy család a propagandaeszközök terén. Övék volt a Central News központi tájékoztató ügynökség, a Kuomintang területén megjelenő 970 ujság közül 670, ezenkívül a tíz legnagyobb kiadóvállalat is.

Ez a négy család volt Kína legnagyobb földbirtokosa és uzsorása is. Az övék volt a meg nem müvelt földek megmunkálására alakult társaság és több mint tíz más nagy mezőgazdasági társaság, amely kezében tartotta Kína valamennyi tartományában a legjobb földeket. Azonkívül kezükben volt a Központi Hitelszövetkezeti Társaság, amely 1941—43-ban a parasztságnak az élelmiszerkölcsönök 48%-át és a pénzkölcsönök 56%-át adta: a négy család bankjaihoz tartozott Kína kölcsön- és hitelintézeteinek több mint a fele és az úgynevezett „parasztszövetkezetek" 80%-a.

„Mindössze 19 év alatt a négy család, kihasználva a meggazdagodás «kormányzati» és magánformáit a gazdaság minden ágában — a pénzügyekben és a kereskedelemben, az iparban és a mezőgazdaságban, az idöszaki sajtóban, a kiadóvállalatokban stb. — hatalmas vagyonokat összpontosított a kezében. Megközelítő számítások szerint személyes vagyonuk — beleszámítva külföldi betétjeiket és tulajdonaikat — legkevesebb húsz milliárd amerikai dollár volt"*. Erre az eredményre jut Csen Po-ta kínai publicista, aki külön munkát irt a négy családról.

---

* *Csen Po-ta.* Kína négy családja 25. old A négy családról szóló valamennyi előbb felsorolt adatot ebből a konyvből vettük.

A Kuomintang-Kína vezetői a háború alatt hatalmas vagyonokat szereztek, míg a háború minden súlya a dolgozó nép vállát nyomta. A Kuomintang-Kínában a munkásosztály anyagi helyzete rendkívül megrosszabbodott, a létfenntartási költségek indexe négyszáz-hétszázötvenszeresére nőtt, a reálbérek növekedése rendkívül elmaradt az áremelkedés mögött. 1944-ben a reálbér a háborúelőttinek 65%-a volt.*

A szakszervezeti mozgalom, mint azelőtt, most is ki volt téve a kormány zaklatásainak.

A háború a parasztokat mérhetetlen nyomorúságba döntötte. A vetésterület csökkent, a műtrágya ára nyolcvan-százszorosára emelkedett, a bérleti díjak 10, sőt több százalékkal emelkedtek. A földnélküli parasztbérlők száma állandóan nőtt: 1931—1939-ig 31%-ról 38%-ra, a felesbérlők száma pedig 23%-ról 27%-ra emelkedett.**

1942-ben szörnyű éhínség dúlt Honan tartomány parasztjai között. Két-hárommillió ember pusztult el az éhség és a betegségek miatt. A parasztok — írja White és Jacoby amerikai ujságíró — szemünk láttára haltak meg; elestek az utakon, a hegyekben, a vasútállomásokon, kunyhóikban és a mezőkön. De annak ellenére, hogy az éhségtől pusztultak el, a kormány az élelmiszeradót behajtotta rajtuk az utolsó gabonaszemig... A parasztok fakéreggel és levelekkel táplálkoztak s kénytelenek voltak az adószedőknek adni a magnak hagyott utolsó zsák búzát is.***

A Kuomintang-uralom azért állt ellen minden haladó és új dolognak, hogy megőrizze és megerősítse a dolgozók kizsákmányolásának korlátlan lehetőségét, megőrizze és megerősítse az elavult félfeudális uralmat. Ez volt a legfőbb oka a front nem kielégítő helyzetének is.

Így maradt ez változatlanul a háború végéig.

A második világháború frontjain a helyzet gyökeresen megváltozott. A nagy sztálingrádi csata döntő fordulatot hozott az egész második világháború alakulásában. A legfőbb agresz-

* *V. Maszlennyikov.* Kina. 167—168. old.

** *E. Kovaljov.* Аренда и арендные отношения в Китае. (*J. Kovaljov.* Bérlet és bérleti viszonyok Kínában.) Goszpolityizdat 1947. 88. old.

*** Lásd *T. White* és *A. Jacoby.* Kínában reng a föld. Szikra 1949.

szor főerői döntő vereséget szenvedtek, amelyet már nem tudtak kiheverni.

A szovjet csapatok nagy győzelmei hatalmas lelkesedést váltottak ki Kínában. A *Csungjangzsipao* azt írta, hogy Kínában és a szövetséges országokban örömmel fogadták a Vörös Hadsereg sikeres támadását; Vu Tö-cseng a Kuomintang hivatalos személyisége, nyilatkozatában kijelentette, hogy a Szovjetunió eredményeinek „hatalmas szerepet kell játszaniok valamennyi szövetséges ország győzelmének meggyorsításában"*.

Az a tény, hogy a Szovjet Hadsereg viselte a harc minden nehézségét a legfőbb agresszor hadseregével szemben, lehetőséget adott a szövetségeseknek, hogy erőt gyűjtsenek a Japán elleni háborúra.

1942 végén szenvedte el Japán az első vereségeket a csendesóceáni háborúban. Ez kedvező körülményeket teremtett ahhoz, hogy a kínai hadsereg támadásba menjen át. A Nemzeti Politikai Tanács októberi ülésén Csang Kai-sek kijelentette, hogy Kína vitathatatlan eredményeket ért el az általános ellentámadásra való felkészülés terén. Azt is bejelentették, hogy 1937 augusztusától 1942 augusztusáig több mint 11 000 000 ember kapott katonai kiképzést.

Csang Kai-seknek az ellentámadásra való felkészülésről szóló nyilatkozatát semmiféle olyan komoly támadó hadművelet nem követte, ami gyökeres változást hozott volna a fronton.

A Kuomintang vezetőségének befolyásos körei tudták, hogy az ellentámadás csak a nép minden erejének mozgósítása, a Kuomintang-hadseregek és a népi forradalmi hadseregek egységfrontjának megerősítése esetén lehet sikeres, akkor, ha nagymértékben felhasználják a partizánmozgalmat az ellenség hátában. A népi forradalmi hadsereg 1943-ban nagy erővé fejlődött: a reguláris csapatok létszáma valamivel kevesebb, mint félmillió volt, míg a partizánalakulatokban körülbelül kétmillió harcos küzdött. Ezek az alakulatok jelentették azt a legfontosabb erőt, amely feltartóztatta és aktív hadműveletekben felőrölte az ellenséget.

Az ellentámadás megkövetelte volna, hogy a Külön Határ-

* „Pravda". 1943. febr. 9.

területet zár alatt tartó legjobb Kuomintang-csapatokat elvonják és a frontra küldjék.

A Kuomintang-parancsnokság nem akart erre az útra lépni.

A kommunista párt megkísérelte a megegyezést a Kuomintanggal, hogy minden nemzeti erőt mozgósíthassanak az ellenség ellen. 1942 októberétől 1943 augusztusáig Lin Piao, a kommunista párt képviselője tárgyalásokat folytatott a Kuomintanggal, de eredménytelenül. A Kuomintang-kormány képviselői nem voltak hajlandók a Határterület blokádját megszüntetni és a kommunista párt legális helyzetét visszaállítani. A Határterület képviselője a maga részéről nem egyezhetett bele a Nyolcadik Hadsereg és a partizánok lefegyverzésébe, amelyek vezető szerepet játszottak a Japán elleni háborúban. Ugyanúgy nem egyezhetett bele a Határterületnek — a japánellenes fegyveres erők fő élelmiszerellátó támaszpontjának felszámolásába sem.

Így tehát Kínában a belpolitikai helyzet 1943-ban sem volt kielégítő.

A csendesóceáni frontokon a szövetségesek egyre jobban visszaszorították a japánokat.

Komoly változások mentek végbe Kína nemzetközi helyzetében.

Már a csendesóceáni háború első két évére jellemző volt az amerikai befolyás gyors megerősödése Kínában: ennek fontos eszközei voltak az amerikai kölcsönök. 1942 február 1-én az Egyesült Államok ötszázmillió dollár kormánykölcsönt nyújtott Kínának. Ezután más kölcsönök következtek.

1942 júniusában közzétették a Kína—Egyesült Államok megállapodását, amelyet a fegyverekre vonatkozóan a kölcsönbérlet törvény alapján kötöttek. De ezeket a kölcsönöket, amelyek a Kuomintang-vezetők kezébe kerültek, élükön Csang Kai-sekkel, nem az ország védelmére, hanem a „négy család" meggazdagodására használták fel.*

Ugyanilyen sorsra jutottak az amerikai kölcsön-bérleti szállítások is.

Roosevelt elgondolása szerint a kölcsön-bérleti szállítmá-

* Ezeknek a műveleteknek a mechanikáját *Csen Po-ta* fejti ki könyvében, Kína négy családja. 71—72. old.

nyoknak Kína valamennyi, a japán hódítók ellen harcoló fegyveres erőihez kellett volna eljutniok, vagyis a felszabadító néphadseregekhez is, amelyek fontos szerepet játszottak a háborúban. A gyakorlatban azonban a szállított anyagok a Kuomintang-parancsnokság kezébe kerültek és igen gyakran a spekuláció és a meggazdagodás eszközeivé váltak. Meg kell említeni, hogy az Egyesült Államok Kínának a háború alatt legfeljebb negyedannyi kölcsönt nyujtott és anyagot szállított a kölcsönbérlet szerződés keretében, mint a háború befejezése utáni két évben.

A Kuomintang-Kína vezetői egyre gyakrabban és gyakrabban bizonyították be szolgálatkészségüket az Egyesült Államok iránt. Az angol befolyás Kínában szemmelláthatóan csökkent. 1942 végén Szung Mej-ling, Csang Kai-sek felesége, az Egyesült Államokba utazott és 1943 júliusáig ott tartózkodott. 1943 február 18-án Szung Mej-ling beszédet mondott az Egyesült Államok kongresszusán.

Az Egyesült Államok befolyása a Kuomintang-Kínában mindig jelentös volt, de különösen gyorsan növekedett attól kezdve, hogy a szövetségesek támadó hadmüveleteket indítottak a Csendes-óceánon. Roosevelt elnök valamennyi japánellenes kínai nemzeti erö támogatása mellett volt. Az amerikai társadalom legkülönbözöbb körei helyeselték a háború alatt a Kuomintang és a kommunista párt együttmüködését, s azt helyesen úgy értékelték, mint alapvető feltételét annak, hogy Kína szerepe növekedjék a Japán elleni háborúban és következésképpen eszközt láttak benne Japán vereségének meggyorsítására.

De ez magától értetödöen nem meríti ki az akkori kínai-amerikai kapcsolatok kérdését.

Az amerikai monopoltöke távolról sem volt hajlandó az önzetlen szövetséges szerepét játszani. A kölcsönök nyomában Kínát amerikai üzletemberek, katonák, spekulánsok és szakemberek özönlötték el. Érdekes példa: Chennault tábornok, a Kínában állomásozó amerikai légierök volt parancsnoka a kínai-amerikai ipari társaság szervezője lett Szung Mej-linggel, Csang Kai-sek feleségével együtt. A kínai nagyburzsoázia képviselöi, elsösorban a négy család kezében lévö tökéknek az amerikai monopoltökével való összenövése a háború utolsó éveinek

jellegzetes sajátossága, ami különösen a háborúutáni időszakban mutatkozott meg jelentős mértékben.

Az amerikai monopoltőke arra készült, hogy tartósan berendezkedjék Kínában és bezárja a „nyitott kapukat", amelyről az amerikaiak olyan sokat és olyan hosszú ideig beszéltek a különböző nemzetközi találkozókon.

Kína haladó körei, amelyek a nemzetközi együttműködést helyeselték, üdvözölték az Egyesült Államok segítségét a közös ellenség elleni harchoz. Emellett azonban a kínai demokraták már 1943—1944-ben hangsúlyozták, hogy a beavatkozás Kína belügyeibe az Egyesült Államoknak éppúgy megengedhetetlen, mint bármely más hatalomnak, hangsúlyozták az egyenjogúság szükségességét a hatalmak között.

A reakciós Kuomintang-körök azonban az amerikai segélyben, az amerikai fegyverszállításokban a kínai demokrácia erői ellen folyó további harc egyik eszközét látták.

1943 január 12-én Kína és Anglia között, január 14-én pedig Kína és az Egyesült Államok között egyezményt írtak alá a területenkívüliségi jog megszüntetéséről. Ezek az egyezmények szükséges politikai gesztust jelentettek Kína — a csendesóceáni háborúban Anglia és az Egyesült Államok szövetségese felé. Szem előtt kell tartanunk, hogy a nem-egyenjogú szerződések formális határideje már 1926 és 1934 között lejárt, de a hatalmak 1943-ig az ilyen szerződések teljesítéséért kardoskodtak.

A szövetségesek gesztusát a nemzetközi helyzet alakulása váltotta ki. Az egyezmények reális értékében a kínai sajtó erősen kételkedett. Az angolok fenntartották jogaikat Hongkongra és Kowloonra; az Egyesült Államok aláírta az egyezményt, abban a meggyőződésben, hogy elegendő eszközzel rendelkezik (kölcsönök, kölcsön-bérleti szállítások, katonai tanácsadók stb.) kínai pozícióinak nemcsak megtartására, hanem jelentős megerősítésére is. Ezenkívül Anglia és az Egyesült Államok — éppúgy, mint a többi kapitalista nagyhatalom is, amely hasonló egyezményeket kötött — abból indult ki, hogy Kína nemzetgazdaságának gyengesége mindig olyan komoly tényező lesz, amelyet ki lehet használni a külföldi tőke érdekében.

De a nem-egyenjogú szerződések megszüntetésének formá-

lis volta nem nyilvánult meg azonnal és teljesen csak a háború befejezése után derült ki.

A kínai népnek a japán agresszor elleni harcban szerzett érdemei nemzetközi elismerését azzal fejezték ki, hogy Kínát kezdték egyenlőnek tekinteni a Németország és Japán ellen harcoló nagyhatalmak családjában.

1943 végén összeült Roosevelt, Csang Kai-sek és Churchill kairói értekezlete, amely után nyilatkozatot tettek közzé. Ebben a szövetségesek kijelentették, hogy megegyeztek a Japán elleni további hadműveleti tervek tekintetében és céljuk az, „hogy megfosszák Japánt valamennyi, az 1914-es világháború eleje óta elfoglalt vagy megszállt csendesóceáni szigettől. Valamennyi terület, amelyet Japán a kínaiaktól elvett — mint például Mandzsuria, Formoza és a Pescadores-szigetek — visszatér a Kínai Köztársasághoz".

Kínának a nemzetközi porondon elért sikerei és Japánnak a csendesóceáni háború frontjain elszenvedett balsikerei újra és újra felvetették az általános kínai ellentámadás kérdését. De a fronton minden „változatlan" maradt.

1943-ban a Kuomintang-csapatok újból megtámadták a partizánegységeket és a Nyolcadik Hadsereget. A Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottságának plénuma megvitatta ezeket a tényeket (ugyanaz év szeptemberében), de a plénum után sem következett semmiféle javulás.

A Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottságának szeptemberi plénumán bizonyos változásokat hajtottak végre a nemzeti kormány szervezeti felépítéséről szóló 1931-es törvényen. Határozatot hoztak, amely szerint a nemzeti kormánynak az elnökből és 24—36 államtanácsosból kell állnia, akiket a Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottsága nevez ki. A nemzeti kormány mellett öt kamarát létesítettek a politikai hatalom gyakorlására — melyek közül mindegyik önálló területet kapott. A nemzeti kormány elnökévé és a fegyveres erők főparancsnokává Csang Kai-seket választották meg.

Ezeknek a határozatoknak a jellege megmutatta, hogy a Kuomintang éppúgy, mint eddig, semilyen lényeges változtatást sem kíván tenni az ország politikai felépítésén.

A kínai hazafiak és Kína külföldi barátai élesen bírálták

Csang Kai-sek kormányát a fronton tanúsított tétlenségéért, valamint azért, hogy a nemzetgazdaság mozgósítását nem hajtotta végre és megbontotta a demokratikus erőkkel való együttműködést. Régóta szükségessé vált, hogy gyökeres változásokat hajtsanak végre Kína belpolitikai életében, és megalakítsák mindenekelőtt a demokratikus kormányt, amely a nép érdekeit képviseli és egyesíti az országot. Ezt az akcióprogramot tűzte ki a Kínai Kommunista Párt. Ezt támogatta a Demokratikus Líga is. Az Egyesült Államok részéről Kínába utazott tanácsadó is azt tanácsolta a kínai kormánynak, hogy tegyen lépéseket a polgárháború megakadályozására. A demokratikus, koalíciós kormány megalakításának, a háború sikeres vezetését és az ország demokratikus átalakítását biztosítani nem képes Kuomintang-diktatúra felszámolásának kérdése központi politikai problémává vált.*

Ennek az átalakulásnak a szükségessége 1944-ben, amikor tavasszal Kínában a japánok ellentámadásba mentek át és komoly sikereket értek el, rendkívül időszerűvé vált. A japánok több mint száz Kuomintang-hadosztályt harcképtelenné tettek és egyes kínai tábornokok csapataikkal együtt az ellenséghez pártoltak.

A japánok elfoglalták Csangsát, elvágták Délkelet-Kínát nyugattól, rövid idő alatt olyan stratégiai sikereket értek el, amilyeneket a megelőző években alig tudtak felmutatni.

A Kuomintang-parancsnokság képviselői ezeket a balsikereket a fegyverek hiányával, a szövetségesek gyenge segítségével és más hasonló „objektív okokkal" próbálták megmagyarázni. De azt, hogy több tábornok — köztük Pang Ping-szun, a Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottságának tagja — csapataival együtt az ellenség oldalára állt, nem lehet fegyverhiánnyal magyarázni. Közismert tény, hogy a kuomintang tábornokok spekuláltak az amerikai fegyverekkel, s azokat még a japánoknak is eladták.

* Mansfield, az amerikai képviselőház tagja, összegezve kínai utazásának benyomásait, ezt mondotta: „Jelenleg a kínai ház teteje lyukas, a ház nem áll tartós alapokon. Nem lehet tudni, sikerül-e kiavítani... A Kuomintang demokráciáról beszél, de diktátor módjára cselekszik". („Izvesztyija". 1945 jan. 31.)

Az is ismeretes, hogy Kína a háború elején sikeresen fejlesztette hadiiparát nyugaton. Ugyanabban az évben olyan furcsa dolgok történtek, hogy több rendkívüli deficittel termelő vállalatot bezártak. A kínai kapitalisták előnyösebbnek vélték, ha tőkéjüket mindenféle spekulációs vállalkozásokba fektetik. Ezenkívül megmutatkozott Kína gazdasági fejlődésének legsúlyosabb hibája, a feudális maradványok fennállása és a belső piac korlátozottsága. Vitathatatlan, hogy az agrárkérdés megoldása elengedhetetlen feltétele a nemzetgazdaság sikeres mozgósításának a háborús szükségletek érdekében. Az Egyesült Államok kiküldött tanácsadója kijelentette: „Sokat hallottunk Kína ipari újjáépítéséről. Kínát iparosítani kell, de Kína bármilyen fokú iparosításának a mezőgazdaság újjáépítésén — az agrárreformon — kell alapulnia, mert Kína elsősorban a parasztok országa. A kínaiak jó parasztok, de új irányra van szükségük"*.

Végeredményben tehát Kína balsikereit 1944-ben ugyanazok a politikai okok idézték elő, amelyek 1939-től kezdve a Kuomintang-vezetés és katonai parancsnokság általános passzivitását okozták a Japán elleni háborúban, mégpedig az, hogy a fegyveres erőket a demokratikus erők elleni jövendő harcra készítették elő, a háborút és a kölcsön-bérleti szállításokat a vezetők meggazdagodására akarták kihasználni. A Kuomintang-vezetőség minden erőfeszítése a Kuomintang-diktatúra fenntartására irányult. Szun Jat-szen végakaratát, a tömegek gazdasági helyzetének megjavítását és az ország demokratizálását semmibe sem vették. Ezeket a feladatokat csak egy valóban demokratikus kormány oldhatta meg.

A kínai hadszíntér eseményeinek fényében különösen élesen szembetűnik annak a harcnak a történelmi jelentősége, amelyet a népi forradalmi hadseregek és a Felszabadított Körzetek vívtak a japán hódítók ellen.

A népi forradalmi hadseregek kiemelkedő szerepet játszottak már a háború első szakaszában. A háború második szakaszában, 1939-től kezdve, amikor a Kuomintang-parancsnokság

* *V. Maszlennyikov.* Kína a felszabadító háború nyolcadik évében „Mirovoje hozjajsztvo i mirovaja polityika". 1944. 10—11. szám. 42. old.

fokozatosan lemondott az aktív hadműveletekről, a felszabadító néphadseregek és az általuk vezetett partizánmozgalom jelentősége erősen fokozódott. Döntő erővé váltak a kínai népnek Japán ellen folytatott nemzeti felszabadító háborújában.

Az 1944-es katonai balsikerek idején a népi forradalmi hadseregek folytatták nehéz harcukat. A külföldi sajtó adatai szerint a Negyedik és a Nyolcadik Népi Forradalmi Hadsereg és a partizánok a Kínában lévő japán fegyveres erőknek majdnem kétharmadát kötötték le.*

Csu Te, a népi forradalmi hadseregek parancsnoka a Kínai Kommunista Párt VII. kongresszusán bejelentette, hogy a Negyedik és a Nyolcadik Népi Forradalmi Hadsereg reguláris csapatainak létszáma elérte a 910 000 főt, a partizán és a népi önkéntes csapatok harcosainak száma pedig a 2 200 000 főt.

Az „Amerasia" című amerikai lap kiszámította a Nyolcadik Hadsereg és a Kuomintang-csapatok által a japánoknak okozott veszteségeket. Megállapította, hogy míg azok a veszteségek, amelyeket a Nyolcadik Hadsereg okozott a japánoknak, szüntelenül növekedtek, a Kuomintang-csapatok által okozott veszteségek állandóan csökkentek. Ha az 1937-es japán veszteségeket százaknak vesszük, akkor 1942-ben a Nyolcadik Hadsereg által okozott veszteségek mutatószáma 214, a Kuomintang csapatok által okozott veszteség indexe 32.**

A kínai demokratikus sajtóban a háború után közölt adatok szerint a Negyedik és a Nyolcadik Hadsereg a japánok ellen vívott háború nyolc éve alatt 115 000 harcban és ütközetben vett részt, amelyekben a japánok és a bábkormányok csapatai 960 000 halottat és sebesültet s 280 000 foglyot vesztettek. Ezek a számok arról tanúskodnak, hogy a népi forradalmi hadsereg és a partizánok jelentették azt az erőt, amely a legtöbb japán hódítót morzsolta fel.

A japánok a demokratikus csapatok elleni harcokban 1028 ágyút, 7700 gépfegyvert és 430·000 puskát vesztettek. A bábkormányok csapatainak több mint 100 000 katonája állt át a népi forradalmi csapatok oldalára.

---

* „Times". 1944. dec. 18.
** „Amerasia". 1943. júl.

De a néphadseregek jelentősége nemcsak az, hogy felszabadító háborút vívtak. Azokon a területeken, amelyeket felszabadítottak a japánok, vagy a bábkormányok csapatainak uralma alól, igazi néphatalmat létesítettek.

A Kínai Kommunista Pártnak és vezérének, Mao Cetungnak, történelmi érdeme, hogy elméletileg kidolgozta a kínai nép forradalmi harca jellegének kérdését, számításba véve azokat a változásokat, amelyek Kína politikai és gazdasági helyzetében végbementek a Kuomintang-uralom húszéves fennállása, a japán-kínai háború idején; továbbá, hogy kidolgozta Kína új demokráciája jellegének kérdését. Mao Ce-tung az új demokráciáról szóló, 1940 januárjában közölt cikkében, elméletileg kidolgozta azokat az elveket, amelyeknek az újtípusú állam, a népi demokratikus állam alapját kell képezniök.

A kínai nép forradalmi harcának jellege és az új demokratikus állam felépítésének alapelvei Kína politikai és gazdasági helyzetének alapvető sajátosságaiból fakadnak, amelyek lényegét három alaptételben lehet kifejezni: *a)* Kína félgyarmati, függő helyzete; *b)* a feudális viszonyok maradványainak uralkodó szerepe az ország gazdasági életében; *c)* a kapitalista monopóliumok növekvő szerepe az iparban, a mezőgazdaságban és a közlekedésben. A kapitalista monopóliumok hatalmának megtestesítője „a négy család" politikai és gazdasági diktatúrája.

Kína politikai és gazdasági helyzetének e sajátosságaiból kiindulva, Kína demokratikus erőinek az a feladata, hogy erős, független, egységes államot építsenek fel, vagyis ne formálisan, hanem valóban felszámolják az ország függését a külföldi hatalmaktól. Ez a kínai nép forradalmi háborújának első feladata.

A második feladat a földesúri földek elkobzása és felosztása a parasztok között, vagyis a földesúri félfeudális földbirtokrendszer felszámolása. „A föld azé, aki megmüveli!"

A harmadik feladat a kapitalista monopóliumok politikai és gazdasági hatalmának megsemmisítése. Ennek a feladatnak a megoldása azonban nem jelenti a kapitalista vállalatok megsemmisítését általában. Mao Ce-tung a párt VII. kongresszusán

hangsúlyozta, hogy „az állami gazdaság, a dolgozók egyéni gazdaságai és a szövetkezetek fejlődése mellett feltétlenül meg kell teremteni a feltételeket a magánkapitalista gazdaságok nagyarányú fejlődése számára, ami hasznot hajt az államnak és a népnek s elő fogja segíteni a társadalom fejlődését".

A kínai nép forradalmi harca előtt álló feladatok ilyen értelmezése megfelel Kína fejlődési fokának — a demokratikus forradalom szakaszának. Mao Ce-tung a párt VII. kongresszusán tartott beszámolójában azt mondotta, hogy Kínában a demokráciáért folyó harc szakasza hosszú lesz. Ennek a szakasznak az egységes, demokratikus állam megalakításában, a szövetkezeti gazdaság fejlődésében, a kultúra fejlődésében és a lakosság milliói egyéni képességeinek fejlődésében kell megmutatkoznia. Mao Ce-tung a Sanszi-Szujjüan Felszabadított Körzet pártaktívagyülésén tartott beszédében hangsúlyozta, hogy: „Az új demokratikus forradalom nem lehet más és nem szabad másnak lennie, mint a néptömegek forradalmának, amelyet a proletariátus és az élén álló Kínai Kommunista Párt vezet az imperializmus, a feudalizmus és a bürokratikus kapitalizmus ellen"*.

A kínai demokráciának ez a programja, amely százmilliók érdekeinek felelt meg, kivívta a nép szimpátiáját, harcba vezette a népet a japán hódítók ellen és az új Kína építésének programjává vált. Sikereiről a tények tanúskodnak.

A japánok által megszállt 915 körzetből 1945 márciusáig 678 körzetben állították helyre a kínai fennhatóságot és választott demokratikus kormányokat hoztak létre. Ezeket a területeket Felszabadított Körzeteknek nevezték el. A körzetek száma 19 volt, lakosaik száma pedig körülbelül százmillió.

A Felszabadított Körzetek közül a legnagyobb a Sanszi-Csahar-Hopej és a Santungi Körzet volt.

A Nyolcadik Népi Felszabadító Hadsereg vezérkara által a demokratikus sajtóban közölt adatok szerint 1945 július 7-ig a Felszabadított Körzetek méreteit a következő számok fejezték ki:

---

* *Mao Ce-tung.* A kínai forradalom diadalmas útja. 215. old

A Felszabadult Körzetek neve	Terület (1000 km²-ben)	Lakosság (ezrekben)
Senszi-Kanszu-Ninghszia	98,96	1 500
Sanszi-Szujjüan	83,0	2 000
Sanszi-Csahar-Hopej	172,0	19 800
Sanszi-Hopej-Honan	85,0	6 000
Hopej-Santung-Honan	87,0	11 000
Santung	114,0	18 600
Észak-Huaj (a Huajhótól északra, Anhuj tartomány)	41,0	5 500
Észak-Kiangszu	23,0	3 500
Közép-Kiangszu	23,2	8 100
Dél-Huaj (a Huajhótól délre, Anhuj tartomány)	20,5	2 800
Kiangszu-Csekiang vagy Dél-Kiangszu	31,3	2 700
Dél-Anhuj	13,0	1 600
Kelet-Csekiang	16,0	2 000
Hupej-Hunan-Anhuj	94,0	7 400
Hunan-Kiangszi	19,0	1 700
Honan vagy Nyugat-Honan	13,0	900
Hopej Zsehol-Liaoning	15,0	1 300
Kuangtung (Tungkiang)	18,0	1 600
Hajnan (Csiungjaj)	24,0	1 000*

Valamennyi Felszabadított Körzetben igazi népi választásokat tartottak általános, közvetlen, egyenlő és titkos szavazás alapján. A választásokon a kommunista párt az „egyharmad" elvéhez tartotta magát, vagyis a kommunista párt tagjai a választott szervekben $^1/_3$-nál több helyet nem foglaltak el, a kétharmadot a Kuomintang hívei, pártonkívüliek és más pártok tagjai kapták.

A demokratikus körzetekben a háború alatt ipari építés folyt. Míg a Kuomintang csökkentette, majd teljesen beszüntette a népi forradalmi hadseregek élelmiszerrel és fegyverrel való ellátását, a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága, a népi hatóságok és a parancsnokság általános, az egész népre kiterjedő hadjáratot indított a mezőgazdasági és ipari termelés növeléséért.

Ez a felhívás a leglelkesebb visszhangra talált. Magán a Külön Határterületen 1939-ben csak 700 gyárimunkás volt,

* „Cefangzsipao". 1945. júl. 7.

1944-ben már 12 000-re nőtt a számuk. 1943-ban a Külön Határterületen több mint száz újonnan épült állami iparvállalat volt (23 textilgyár, 18 kőszénbánya stb.), amelyek fegyvert, hadianyagokat, és mezőgazdasági szerszámokat gyártottak.

A háború alatt a kommunista párt a japánellenes front kiszélesítése érdekében megszüntette a földesúri földek elkobzását. Szun Jat-szen régi jelszavát — „a föld azé, aki megmüveli!" — ideiglenesen felfüggesztették. De a nép helyzetének javításáért a munka fáradhatatlanul folyt. Növelték a vetésterületeket, az állatállományt.

A néptömegek helyzetének megjavítására és a munka termelékenységének növelésére fontos eszköz volt a „Szervezkedjetek!" népi mozgalom. Ez a mozgalom 1940 tavaszán kezdődött a Külön Határterületen, majd kiterjedt valamennyi Felszabadított Körzetre is. Ez a mozgalom a kölcsönös munka-segélynyujtás szervezetévé vált.

A parasztok közösen müvelték meg a földet, közösen takarították be a termést, de fenntartották a föld, a munkaeszközök és következésképpen a termés egyéni tulajdonát. „Ez a reform — mondja Mao Ce-tung — nem jelentett változást a termelési eszközökhöz való viszonyban és a munka termékeinek kisajátításában. Változtatott azonban az emberek közötti termelési viszonyokon. A termelés szervezetének reformja volt."

Ilyen kollektív munkabrigádokat alkalmaztak az öntözőberendezések, utak stb. építésénél is.

Rendkívüli sikereket ért el az új kínai demokrácia a kultúra fejlesztése terén is: új iskolák százai, egyetemek létesültek, napilapokat, folyóiratokat adtak ki.

A Felszabadított Körzetekben ugyanazokat a politikai elveket alkalmazták, mint a Külön Határterületen, amely valamennyi Felszabadított Körzet számára például szolgált.

Gunther Stein, a *News Chronicle* tudósítója, ellátogatott a Felszabadított Körzetekbe és ezt írta: „Észak- és Közép-Kína kommunista területein forrásként buzog az új demokrácia egészséges, vérbő kezdeményező élete. Nekem éppúgy, mint a többi külföldinek, ezek a területek a békés haladás példáját

mutatták, amelyet nemcsak egész Kína, hanem Japán és valószínűleg még India is követhet"*.

Még a *Times* is rámutatott arra, hogy „a Külön Határterületen megvalósuló demokratikus módszerek alkalmazhatók az egész mostani Kínában".

A kommunista párt többször javasolta a Kuomintangnak, hogy vitassák meg az ország helyzetének valamennyi fájó kérdését. 1944 májusában tárgyalások indultak meg a kommunista párt és a Kuomintang között, amelyek hosszú ideig elhúzódtak. A kommunista párt részéről Ling Cung-han, a Kuomintang részéről Vang Si-cö vezette a tárgyalásokat. A kommunista párt javasolta:

1. A Kuomintang-diktatúra megszüntetését.

2. Valamennyi párt és politikai csoport értekezletének azonnali összehívását, hogy vitassa meg a Nemzetgyülés összehívásának előkészítésével összefüggő kérdéseket.

3. Koalíciós kormány alakítását az egész ország demokratizálása, egyesítése, a Japán elleni háború érdekében.

A Kuomintang és a kommunista párt megegyezésének lehetőségét megerősítette az 1923—27-es évek és a nemzeti felszabadító háború első szakaszának tapasztalata. Az egységfront felbomlása vagy meggyengülése mindig a kínai nép ellenségeinek használt. Az 1944-es és az 1945-ös februári tárgyalásokon azonban nem tudtak megegyezni.

A Kuomintang-kormány követelte a kommunistáktól a japánok elleni partizán hadműveleteket folytató csapategységek négyötödének feloszlatását, és 1945-ben követelte a demokratikus kerületek valamennyi csapatának átadását tizenkét hadosztály kivételével. Világos, hogy a kommunista párt nem fogadhatta el ezeket a követeléseket, mert ez gyakorlatilag azt jelentette volna, hogy a frontot megnyitják a japánok előtt és a Felszabadított Körzetek lakosságát a japánok hatalmába adják.

Az 1944-es tárgyalások meggyőzően mutatták, hogy Kí-

* Idézve *V. Avarin* után. H. Forman. „Jelentés a Vörös Kínából" „Mirovoje hozjajsztvo i mirovaja polityika". 1946. 6. szám. 122. old.

nában, amint Mao Ce-tung mondotta, két irány létezik; az egyik — „szét kell verni a japán agresszorokat", a másik — „meg kell ingatni az ellenállási háborút". A Kuomintang minden lehető eszközzel és móddal alá akarta ásni a demokratikus Kína erőit, ezen a téren tökéletesen a japánok érdekében működött.

De az 1944—45-ös tárgyalások meghiusulását nem lehet csupán a legreakciósabb Kuomintang-csoportok befolyásának növekedésével és azzal magyarázni, hogy a hivatalos vezetőség véglegesen ezeknek az álláspontjára helyezkedett. Csang Kai-sek politikáját ebben az időszakban az jellemzi, hogy egyre jobban hízelgett az amerikai imperializmus legreakciósabb köreinek. A kínai hivatalos lapok az amerikai sajtó legreakciósabb szerveire hivatkozva szégyenkezés nélkül lenyomtattak Hitlert dicsérő cikkeket. Patrick Hurley, az Egyesült Államok nagykövete, és Wedemeyer tábornok, a Kínában állomásozó amerikai csapatok parancsnoka, mindenben támogatta Csang Kai-seket a demokratikus erők elfojtására irányuló tervekben. Csang Kai-sek a nép elleni háborút tüzte ki célul és biztosította az Egyesült Államok reakciós köreinek támogatását.

Nem meglepő, hogy a Kuomintang határozottan elutasította a kommunistáknak a koalíciós kormány megalakítására irányuló javaslatait.

Igaz, 1944 végén a csungkingi kormány a Kínából és külföldről jövő egyre fokozódó bírálat nyomása alatt bizonyos változtatásokat hajtott végre összetételén. Leváltották Ho Jin-csing hadügyminisztert és Csen Li-fu közoktatásügyi minisztert. De mindez üres mesterkedés volt. Ho Jin-csing rövidesen a szárazföldi fegyveres erők főparancsnoka, Csen Li-fu pedig a Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottsága szervezési instruktor osztályának vezetője lett. A pártszervezetek vezetése, a káderek kiválasztása olyan ember kezébe került, aki a legreakciósabb fasisztabarát politikát képviselte. A Kuomintang egyre távolabb került a néptől.

Kínában tehát már a világháború és a japán-kínai háború alatt kialakult két tábor: a Kuomintang tábor, amely gyakor-

latilag felhagyott a Japán elleni háborúval és erőt gyűjtött a kínai demokratikus tábor elleni jövendő háborúra, az ország legreakciósabb csoportjaira, a földbirtokosokra és a komprador burzsoáziára támaszkodott, minden reményét az imperialista hatalmak reakciós köreinek segítségébe vetette; a másik a demokratikus tábor, amely a japán hódítók elleni háború fősúlyát viselte, egységes, demokratikus hatalom létesítésére törekedett az országban, a nép hatalmas támogatását élvezte és az állam és a nép legdöntőbb nemzeti érdekeit védelmezte. Mindkét tábornak saját területe, saját hatalmi szervei és saját fegyveres erői voltak.

1945 áprilisában összeült a Kínai Kommunista Párt VII. kongresszusa. A kongresszuson Mao Ce-tung, a Központi Bizottság főtitkára, nagy beszédet tartott „A koalíciós kormányról" címmel. Végigtekintett a kommunista párt politikáján és az ország helyzetén a 17 éves periódus alatt és megjegyezte, hogy az utóbbi években Kína életében nagy változások történtek, növekedtek a demokratikus erők.

A kommunista párt volt és marad az a legfőbb vezető erő, amely a tömegeket az új, független és demokratikus Kínáért folyó harcra szervezi. A nép forradalmi demokratikus hatalom létrehozását követeli, a demokráciában érdekelt osztályok közös tömbje alapján. Ehhez a tömbhöz csatlakozhat a burzsoáziának az a része is, amely szakított a földbirtokosok reakciós osztályával és támogatja a földreformot. Ennek a tömbnek erőfeszítéseit a kínai feudalizmus és a Kína belügyeibe való külföldi beavatkozás ellen kell irányítania.

A koalíciós kormány megalakításának és a Nemzetgyülés összehívásának kell az első lépésnek lennie Kína átalakítása felé. A Kínai Kommunista Párt VII. kongresszusán elfogadott határozatok a kommunista párt egész további tevékenységének alapprogramjává váltak. Valamennyi demokratikus szervezet (többek között a Demokratikus Líga) által támogatott Kínai Kommunista Párt állhatatosan és következetesen küzdött a Kuomintanggal való megegyezésért, az egységes, demokratikus koalíciós kormány megalakításáért.

De Kína társadalmi életének fontos folyamatai, amelyek

a demokrácia eröinek megszilárdulásában és a világ sok országában végbement nagy demokratikus átalakulásokban fejeződtek ki, nemcsak hogy nem járultak hozzá a Kuomintang politikájának haladásához, de rövidesen az ellenkező irányzatok erősödéséhez vezettek. A Kuomintang reakciós körei, amelyek szárnyat kaptak attól, hogy biztosak voltak népellenes politikájuk külföldi támogatásában, elvetették a kommunista párt minden javaslatát. A Kuomintang a háború alatt ahelyett, hogy megerősítette volna a néppel való kapcsolatait, félrevezette a népet. Az egységfrontot megbontották a harc első másfél évében azoknak a reakciósoknak a provokációi, akik számára a munkások és a parasztok félelmetesebbek voltak mint a japánok.

„Az, hogy Csang Kai-sek megtagadta a kommunistáknak a demokratikus koalíciós kormány létesítésére vonatkozó követeléseit, a Kuomintang ellentámadásának megkezdését jelenti a kínai kommunisták ellen" — írta a *Tairiku Simpo* című sanghaji japán lap.

1945 májusában összeült a Kuomintang kongresszusa, ahol hivatalosan bejelentették, hogy az ország politikai életének valamennyi kérdését a novemberben összehívandó Nemzetgyülésen fogják megoldani. De a Nemzetgyülés elökészítésének szervezési elvei nem feleltek meg Szun Jat-szen útmutatásainak, ami a kínai demokratikus közvélemény köreiben komoly kételkedést keltett a Nemzetgyülés sikeres munkáját illetöen.

A kongresszus megmutatta, hogy a Kuomintang nem szándékozik lemondani diktatúrájáról. Rövidesen a kongresszus befejezése után Hu Cung-nan és Fu Co-ji tábornok támadásba ment át a Nyolcadik Hadsereg ellen.

Kínában a politikai viszonyok fejlödésének általános tendenciája a nemzeti felszabadító háború második szakaszában a kormány és a demokrácia eröi közötti összeütközés fokozatos kiéleződése volt. A Japán fegyverletételét közvetlenül megelözö hónapokban a helyzet egyre inkább rosszabbodott, amit nem lehet csupán azzal magyarázni, hogy fokozódott a Kuomintang reakciós csoportjainak befolyása. A háború végének

közeledése felélénkítette az amerikai monopoltőkét Kínában. Truman hatalomra kerülése és ezzel kapcsolatban a reakciós irányzat megerősödése az amerikai külpolitikában felbátorította a kínai reakciót. A Kuomintang az amerikai monopoltőke politikájának engedelmes végrehajtójává vált.

A kínai reakciósok abban reménykedtek, hogy külföldi „barátaik" segítségével megtörik a demokrácia erőit.

A német fasizmus pusztulása hatalmas befolyást gyakorolt a Távolkelet katonai és politikai helyzetére. Miután megsemmisült a hitleri Németország, a háború fő tűzfészke, a japán imperialisták folytatták az agresszív háborút nyilvánvaló reménytelensége ellenére is. A japánok a kínai reakciós körökben lévő ügynökségükre is számítottak, amely polgárháború kirobbantására és Kína katonai erőfeszítéseinek meggyöngítésére törekedett.

Ilyen volt a politikai helyzet Kínában 1945 augusztusában.

A tartós világbékét nem lehetett biztosítani a távolkeleti agresszor — Japán szétverése nélkül. A feltétlen megadás követelését, amelyet az Egyesült Államok, Kína és Nagy-Britannia 1945 július 26-i potsdami nyilatkozata közölt Japánnal, visszautasították.

A szovjet kormány az általános béke minél előbbi helyreállítására és a Szovjetunió távolkeleti érdekeinek biztosítására törekedve, szövetségesi kötelezettségeihez híven, csatlakozott ehhez a nyilatkozathoz.

Augusztus 8-án a szovjet kormány háborút üzent Japánnak. A Szovjet Hadsereg támadása döntő csapást mért a japán militarizmusnak a háború elnyujtására irányuló terveire. Japán kénytelen volt megadni magát.

A hős kínai nép, amely nyolc éven keresztül küzdött leggonoszabb ellensége ellen, megszabadult a leigázás veszélyétől.

A nagy szovjet nép, amely változatlanul támogatta Kínát Japán elleni háborújának éveiben, döntő szerepet játszott abban, hogy Kína véglegesen felszabadult a japán hódítók alól.

Augusztus 14-én a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság 30 évre baráti és szövetségi szerződést írt alá, amely szerint lehetetlenné teszik, hogy Japán megismételje az agressziót és

a béke megsértését; japán támadás esetére katonai együttműködést, békében pedig kölcsönös együttműködést és kölcsönös gazdasági segítséget vállaltak. Ez a szerződés reménnyel töltött el minden kínai hazafit, aki az ország demokratikus alapokon való egyesítésére és arra törekedett, hogy Kínát a politikai, gazdasági és kulturális felvirágzás útjára vezessék. Ugyanakkor fontos egyezményeket kötöttek a Kínai Csangcsun Vasútról (Keletkínai Vasút és Délmandzsuriai Vasút), Port Arturról, Dalnyij kikötőről és a szovjet főparancsnokság és a kínai közigazgatás közötti viszonyról, a szovjet csapatoknak a Három Keleti Tartomány (Mandzsuria) területére lépése után. A szerződő felek által kicserélt jegyzékekben a kínai kormány kijelentette, hogy elismeri a Mongol Népköztársaság függetlenségét; a szovjet kormány pedig nyilatkozatot tett Kína mandzsuriai szuverenitásáról és a szinkiangi eseményekről.

A szovjet népnek a kínai néppel való barátsága hatalmas tényező abban, hogy Kína mint független és demokratikus állam megerősödött, nemzetközi helyzete megszilárdult.

Japán szétverésével és a Szovjetunióval való barátsági szerződés megkötésével a kínai nép előtt megnyílt a szabad és független lét, a gyors gazdasági és kulturális haladás útja.

Ez a lehetőség csak úgy válhatott valósággá, ha demokratikus kormány alakul, amely képes megvalósítani a nagy programot. A Japán elleni háború megmutatta, hogy a Kuomintang vezetősége, az egész Kuomintang hatalmi rendszer nem állta ki a nagy történelmi próbát. Az, hogy Csang Kai-sek klikkje már 1940—41-ben gyakorlatilag felbomlasztotta a nemzeti egységfrontot, ismét bebizonyította a klikk népellenes, nemzetellenes lényegét.

A háború végén a kínai demokrácia erői előtt az a feladat állott, hogy létrehozzák az igazán demokratikus kormányt, amely az egész nép akaratát fejezi ki, amely véget vet a kínai ügyekbe való külföldi beavatkozásnak és megszilárdítva az állam függetlenségét, demokratikus átalakulásokat tud végrehajtani.

Mao Ce-tung és Csang Kai-sek tárgyalásai 1945 auguszt-

tus-szeptemberében nem vezettek megegyezésre az elért jelentös haladás ellenére. Ekkor a tárgyalások mindenekelött azért szakadtak meg, mert az amerikaiak beavatkoztak a Kuomintang-reakció érdekében. 1945 öszén a Kuomintang-csapatok pénzt, fegyvert, hajókat és repülögépeket kaptak az amerikaiaktól és hadmüveleteket kezdtek a néphadseregek és a Felszabadított Körzetek ellen.

Japán leverése nem hozta meg a kínai népnek az óhajtott békét, de megnött a nép politikai tapasztalata, megerösödtek a demokrácia eröi Kínában éppúgy, mint az egész világon.

Ez biztosítékot ad a haladó emberiségnek arra, hogy a szabadságáért és függetlenségéért küzdö kínai nép erejét nem törik meg a kínai és a világreakció eröfeszítései. Kína valóban demokratikus, szabad nagyhatalommá válik.

BIBLIOGRÁFIA

A MARXIZMUS-LENINIZMUS KLASSZIKUSAI

Marx—Engels. Nemzetközi szemlék (... Kína). *Marx—Engels* Művei. 8. köt. 210—211. old. (oroszul).

Marx—Engels. Forradalom Kínában és Európában. *Marx—Engels* Művei. 9. köt. 311—318. old. (oroszul).

Marx. Parlamenti viták a Kínában folyó hadműveletekről. *Marx—Engels* Művei. 11. köt. 1. rész. 139—144. old. (oroszul).

Marx. Angol-kínai konfliktus. *Marx—Engels* Művei. 11. köt. 1. rész. 145—147. old. (oroszul).

Marx. Palmerston kormányának bukása. *Marx—Engels* Művei. 11. köt. 1. rész. 148—153. old. (oroszul).

Marx. Angol kegyetlenkedések Kínában. *Marx—Engels* Művei. 11. köt. 1. rész. 154—157. old. (oroszul).

Marx. A küszöbönálló választások Angliában. *Marx—Engels* Művei. 11. köt. 1. rész. 179—182. old. (oroszul).

Marx. Ópiumkereskedelem. *Marx—Engels* Művei. 11. köt. 1. rész. 345—352. old. (oroszul).

Marx. Kínai-angol szerződés. *Marx—Engels* Művei. 11. köt. 1. rész. 353—357. old. (oroszul).

Marx. Új kínai háború. *Marx—Engels* Művei. 11. köt. 2. rész. 260—276. old. (oroszul).

Marx. Kereskedelem Kínával. *Marx—Engels* Művei. 11. köt. 2. rész. 291—294. old. (oroszul).

Marx. Angol politika. *Marx—Engels* Művei. 12. köt. 2. rész. 12—16. old. (oroszul).

Marx. Kínai ügyek. *Marx—Engels* Művei. 12. köt. 2. rész. 360—362. old. (oroszul).

Engels. Az angolok új expedíciója Kínában. *Marx—Engels* Művei. 11. köt. 1. rész. 158—161. old. (oroszul).

Engels. Perzsia és Kína. *Marx—Engels* Művei. 11. köt. 1. rész. 162—167. old. (oroszul).

Engels. Oroszország sikerei a Távolkeleten. *Marx—Engels* Művei 11. köt. 1. rész. 368—372. old. (oroszul).

Lenin. Kínai háború. *Lenin* Művei. 4. kiad. 4. köt. 347—352. old. (oroszul).

Lenin. Port-Artur eleste. *Lenin* Művei. 4. kiad. 8. köt. 31—39. old. (oroszul).

Lenin. Robbanóanyag a világpolitikában. *Lenin* Művei. 4. kiad. 15. köt. 159—165. old. (oroszul).

Lenin. A kínai forradalomról. (Az OSzDMP VI. [„Prágai"] Összoroszországi Konferenciája.) *Lenin* Művei. 4. kiad. 17. köt. 434—435. old. (oroszul).

Lenin. Demokrácia és narodnyik irányzat Kínában. *Lenin* Művei. 4. kiad. 18. köt. 143—149. old. (oroszul).

Lenin. A megújult Kína. *Lenin* Művei. 4. kiad. 18. köt. 371—372. old. (oroszul).

Lenin. A kínai köztársaság nagy sikere. *Lenin* Művei. 4. kiad. 19. köt. 9—10. old. (oroszul).

Lenin. Ázsia ébredése. *Lenin* Művei. 4. kiad. 19. köt. 65—66. old. (oroszul).

Lenin. A maradi Európa és a haladó Ázsia. *Lenin.* Válogatott művek. 1. köt. Szikra 1949. 813—814. old.

Lenin. Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka. *Lenin.* Válogatott művek. 1. köt. Szikra 1949. 913—1026. old.

Lenin. Június brosúrájáról. *Lenin* Művei. 3. kiad. XIX. köt. 176—190. old. (oroszul).

Lenin. A Kommunista Internacionále II. kongresszusa. 1920 július 19—augusztus 6. *Lenin* Művei. 3. kiad. XXV. köt. 327—369. old. (oroszul).

Lenin. Beszéd az OK(b)P moszkvai szervezete sejttitkárainak gyülésén, 1920 november 26-án. *Lenin* Művei. 3. kiad. XXV. köt. 498—513. old. (oroszul).

Lenin. Inkább kevesebbet, de jobban. *Lenin.* Válogatott művek. 2. köt. Szikra 1949. 1015—1030. old.

Lenin. Füzetek az imperializmusról. Goszpolityizdat 1939. 739. old. (oroszul).

Sztálin. Nem szabad megfeledkezni a Keletről. *Sztálin* Művei. 4. köt. Szikra 1950. 176—178. old.

Sztálin. Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottsága — a Kuomintag Központi Végrehajtó Bizottságának. *Sztálin.* Kínáról. Szikra 1950. 35. old.

Sztálin. A Keleti Népek Egyetemének politikai feladatairól. Beszéd a Keleti Dolgozók Kommunista Egyeteme tanulóinak gyülésén. 1925 május 18. *Sztálin* Művei. 7. köt. 133—152. old. (oroszul); A beszéd második része: *Sztálin.* Kínáról. Szikra 1950. 37. old.

Sztálin. A keleti forradalmi mozgalomról. Interjú Fusza úrral, a japán *Nisi-Nisi* tudósítójával. *Sztálin* Művei. 7. köt. 227—231. old. (oroszul).

Sztálin. A SzK(b)P XIV. kongresszusán a Központi Bizottság nevében mondott politikai beszámoló. 1925 december 18. *Sztálin* Művei. 7. köt. 261—391. old. (oroszul); „A nemzetkozi helyzet" című részének 2. pontja: *Sztálin.* Kínáról. Szikra 1950. 44. old.; és a 6. pont. Ugyanott, 46. old.

Sztálin. A kínai forradalom távlatairól. Beszéd a Kommunista Internacionále Végrehajtó Bizottságának Kínai Bizottságában 1926 november 30-án. *Sztálin.* Kínáról. Szikra 1950. 47—61. old.

Sztálin. Levél Csugunovnak. *Sztálin.* Kínáról. Szikra 1950. 66—67. old.

Sztálin. A kínai forradalom kérdései. A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja Központi Bizottsága által jóváhagyott tézisek a propagandisták számára. *Sztálin.* Kínáról. Szikra 1950. 68—76. old.

Sztálin. A kínai forradalom kérdéseihez. Válasz Marcsulin elvtársnak. *Sztálin.* Kínáról. Szikra 1950. 77—82. old.

Sztálin. Beszélgetés a Szun Jat-szen Egyetem hallgatóival. 1927 május 13. *Sztálin.* Kínáról. Szikra 1950. 83—107. old.

Sztálin. A kínai forradalom és a Kommunista Internacionále feladatai. Beszéd a Kommunista Internacionále Végrehajtó Bizottsága VIII. plénumának X. ülésén. 1927 május 24. *Sztálin.* Kínáról. Szikra 1950. 108—133. old.

Sztálin. Kínáról. A „Megjegyzések időszerű témákról" című cikk 2. fejezete. *Sztálin.* Kínáról. Szikra 1950. 135—162. old.

Sztálin. A Kínai Kommunista Pártról. A SzK(b)P Központi Bizottságának és Központi Ellenőrző Bizottságának egyesített plénumán mondott „*A nemzetközi helyzet és a Szovjetunió védelme*" című beszéd 2. fejezete. 1927 augusztus 1. *Sztálin.* Kínáról. Szikra 1950. 166—190. old.

Sztálin. A SzK(b)P XV. kongresszusán a Központi Bizottság nevében mondott politikai beszámoló. A leninizmus kérdései. 6. kiad. Giz 1929. 429—503. old. (oroszul); Részletek: *Sztálin.* Kínáról. Szikra 1950. 197—198. old.

Sztálin. A SzK(b)P XVI. kongresszusán a Központi Bizottság nevében mondott politikai beszámoló. A leninizmus kérdései. 10. kiad. Partyizdat 1935. 345—438. old. (oroszul); Részlet: *Sztálin.* Kínáról. Szikra 1950. 200—201. old.

Sztálin. Beszámoló a párt XVII. kongresszusán a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja Központi Bizottságának munkájáról. 1934 január 26. *Sztálin.* A leninizmus kérdései. Szikra 1950. 504—577. old.

Sztálin. Beszámoló a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja Központi Bizottságának munkájáról a XVIII. pártkongresszuson. 1939 március 10. *Sztálin.* A leninizmus kérdései. Szikra 1950. 665—718. old.

Sztálin. Sztálin elvtárs szózata a néphez. 1945 szeptember 2. *Sztálin.* A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról. Szikra 1949. 196—199. old.

A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának története. Rövid tanfolyam. Szikra 1950. 468. old.

BIBLIOGRÁFIAI KÉZIKÖNYVEK

Библиография Востока (журнал). Изд. Института востоковедения АН СССР. М.-Л. 1932—1937.

Библиография Китая. Систематический указатель книг и журнальных статей о Китае на русском языке 1730—1930. Изд Научно-исследо ательского института по Китаю. Коммунистическая академия М. 1932.

Библиография основных работ по Китаю на европейских языках (составитель Ю. В. Бунаков). Сборник „Китай". М.-Л. АН СССР 1940. стр. 474—505.

Китай в период 1918—1940 годов. Библиографический справочник. „Историк-марксист". 1941. № 5.

Cordier, H. Bibliotheca Sinica. Dictionnaire bibliographique des ouvrages relatifs à l'empire chinois. 4. vls. 1878—1924. Paris, fotolitografált újrakiadás a 2. kiadásról. P. -L. -Pg. 1938—1939.

Kerner, R. J. Northeastern Asia. A selected Bibliography. 2. vls. Berkeley, California 1939. Vol. 1.

FOLYÓIRATOK

Amerasia. New York 1937—1947 (havonta megjelenő folyóirat).

„Bolsevik". A SzK(b)P KB elméleti és politikai folyóirata. Moszkva 1924—

China to-day. Shanghai 1934—1937.

The China Weekly Review. Shanghai 1926.
vls 1—16 Millard's Review of the Far East—1917—1921
vls 17—26 Weekly Review of the Far East—1921—1926.

Chinese Repository. Canton 1832—1851.

„Izvesztyija Vosztocsnovo insztyituta". Vlagyivosztok 1899—1920. 1. köt. 65.

„Kommunyisztyicseszkij Internacional". A Komintern Végrehajtó Bizottságának lapja. Moszkva 1919—1943.

Matyeriali po kitajszkomu voproszu. A Kínai Tudományos Kutatóintézet lapja. 1926—1929.

Matyeriali po nacionalno-kolonialnim problemam. A nemzetiségi és gyarmati problémák tudományos kutató társaságának gyujteménye. 1932—1937.

„Mirovoje hozjajsztvo i mirovaja polityika". A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Világgazdasági és Világpolitikai Intézete. Moszkva 1926—1947.

„Novoje vremja". A „Trud" kiadása. Moszkva 1943— (1943—1945-ig „Vojna i rabocsij klassz" címen jelent meg).

Pacific Affairs. A Csendesóceáni Kapcsolatok Intézetének folyóirata. New York 1926—

Pacific Historical Review. Pacific Coast Branch of Am. Ass. 1932—

„Szovjetszkoje vosztokovegyenyije". A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Keleti Intézete. 1940— (1940-ig „Zapiszki Insztyituta vosztokovegyenyija AN SzSzSzR" címen jelent meg).

„Tyihij okean". Politikai-társadalmi-gazdasági folyóirat A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Világgazdasági és Világpolitikai Intézetének kiadása. Moszkva 1934—1938.

Trudi cslenov Rosszijszkoj duhovnoj misszii v Pekinye. Szentpétervár 1852—1866. 4. köt.

„Ucsonije zapiszki Tyihookeanszkovo insztyituta AN SzSzSzR". 1947—

„Vesztnyik Azii". A harbini orosz orientalisták folyóirata. 1909—1929.

„Zapiszki Insztyituta vosztokovegyenyija AN SzSzSzR". M. -L. (1925—1930-ig „Zapiszki koll jeg vosztokovedov pri Aziatszkom muzeje AN SzSzSzR" címen jelent meg).

KÜLFÖLDI KÉZIKÖNYVEK

China Handbook. 1937—1943 (July 1943); 1937—1944 (November 1944). A comprehensive Survey of Major Developments in

China in six and seven years of War. Published by the Chinese Ministry of Information. Chungking.

The China Year Book. London—Tientsin—Shanghai (1912, 1913, 1914, 1916, 1919—1920, 1921—1922, 1923, 1924—1925, 1926—1927, 1928, 1929—1930, 1931—1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939).

The Chinese Year Book. Shanghai—Chungking 1935— (1935—1936, 1936—1937, 1937, 1938—1939).

Who's Who in China. Biographies of Chinese Leaders. Shanghai 1918— (1918, 1921, 1925, 1931, 1936).

OROSZNYELVŰ IRODALOM

Аварин, В. Империализм в Маньчжурии. М. Огиз 1934. т. 1. 415 стр. т. 2.—560 стр.

Аварин, В. Независимая Маньчжурия. М. Партиздат 1934. 152 стр.

Аварин, В. Борьба за Тихий океан. Японо-американские противоречия. М. Госполитиздат. 1947. 466 стр.

Аварин, В. Китайский народ в борьбе против реакции. „Мировое хозяйство и мировая политика". 1946. № 9. стр. 5—17.

Аллен, Генри А. Записки волонтера (гражданская война в Китае). Перевод с английского. Л. изд. „Прибой" 1927. 224 стр.

Антонов, К. Суньятсенизм и китайская революция. М. изд. Комакадемии 1931. 135 стр.

Астафьев, Г. Китай во второй половине 1941 года. „Мировое хозяйство и мировая политика". 1942. № 1—2. стр. 77—80.

Бакулин, А. В. Записки об уханьском периоде китайской революции. М. Л. Гиз 1930. XII. 288 стр. (Научно-исследовательский институт при КУТК.)

Бантыш—Каменский, Н. Н. Дипломатическое собрание дел между Российским и Китайским государствами с 1619 по 1792 год. Казань 1882. XII, 565 стр.

Бартольд В. В. История изучения Востока в Европе и России. 2. изд. Л. 1925. 317 стр.

Бертрам, Д. На фронтах Северного Китая (очерки). Перевод с английского. М. Гос. идзд. „Художественная литература" 1940. 319 стр.

Боксёрское восстание (Предисловие А. Л. Попова). „Красный архив". 1926. т. 1. (14). стр. 1—49.

Борьба за единый национальный антияпонский фронт в Китае. Сборник. М. Партиздат 1937. 132 стр.

Бутаков, подполковник, *Тизенгаузен,* капитан. Войны европейцев с Китаем 1840—1842, 1856—1858, 1859 и 1860 годы по французским, немецким и английским источникам. СПБ. Военноучебный комитет Главного штаба 1884. 328, 40 стр.

Вашингтонская конференция по ограничению вооружений и тихо-

океанским и дальневосточным вопросам 1921—1922 годов. М. НКИД 1924. 139 стр.

Воже де Брюнь, Б. История о завоении Китая маньчжурскими татарами, состоящая в 5 книгах. Перевод с французского. М. 1788. 603 стр.

Внешняя политика СССР 1917—1944 годов. Сборник документов. М. 1944—1946. т. 1—5. Высшая партийная школа при ЦК ВКП (б).

Войтинский, Г. Н. Политические отношения в Китае накануне революции 1925—1927 годов. „Вопросы истории". 1947. № 7. стр. 50—72.

Второй съезд Китайских советов (сборник материалов). М. Партиздат 1935. 191 стр.

Горский, В. Начало и первые дела Маньчжурского дома. Т. 1. СПБ, ТДМ. 1852. стр. 1—188.

Гримм, Э. Д. Сборник договоров и других документов по истории международных отношений на Дальнем Востоке (1842—1925). М. изд. Института востоковедения. 1927. 218 стр.

Гримм, Э. Д. Китайский вопрос от Симоносекского мира до мировой войны (1895—1914). „Новый Восток". 1924. № 6. стр. 43—62.

Губер, А. Германский империализм на Дальнем Востоке. М. Госполитиздат 1942. 19 стр.

Губер, А. Международные отношения на Дальнем Востоке (1894—1904). „Ученые записки Тихоокеанского института". т. 1. М. 1947. стр. 3—50.

Думан, Л. И. Аграрная политика Цинского (Маньчжурского) правительства в Синьцзяне в конце 18 века. М. Л. изд. АН СССР. 1936. 255 стр.

Думан, Л. И. Биянху — вождь дунганского восстания 1862—1877 гг. „Записки Института востоковедения АН СССР". 1939. т. 7. стр. 27—54.

Думан, Л. И. Очерки истории Китая. Сборник „Китай". М. Л. изд. АН СССР. 1940. стр. 107—169.

Ефимов, Г. В. Великая Октябрьская социалистическая революция и Сунь Ят-сен. „Историк-марксист". 1937. № 5—6. стр. 105—130

Ефимов, Г. В. Германский империализм в Китае (1894—1902). „Учёные записки Тихоокеанского института АН СССР". т. 1. 1947. стр. 51—85.

Записки Пэн Бая. Перевод с китайского А. А. Ивина. М. „Молодая гвардия" 1936. 142 стр.

Захаров, И. Поземельная собственность в Китае. т. 2. СПБ, ТДМ. 1853. стр. 1—96.

Захват Германией Киао-Чао в 1897 г. (Предисловие Ф. А. Ротштейна.) „Красный архив". 1938. т. 2. (87). стр. 19—63.

Ивин, А. Письма из Китая. От Версальского договора до советско-китайского соглашения. М.—Л. „Московский рабочий". 1927. 152 стр.

Ивин, А. Борьба за власть советов. Очерки советского движения в Китае. М. Соцэкгиз 1933. 157 стр.

История дипломатии. Т. 1—3. Под редакцией В. П. Потемкина. М. Госполитиздат, 1941—1945. т. 1—566 стр; т. 2—423 стр; т. 3—833 стр

Из эпохи японо-китайской войны 1894—1895 гг. „Красный архив". 1932. т. 12. (50—51). стр. 3—63.

Кара-Мурза, Г. С. Новая история колониальных и зависимых стран. Т. 1. М. 1940. ч. 1. гл. 8. „Китай". стр. 119—136; ч. 2. гл. 16. „Китай". стр. 309—345; ч. 3. гл. 27. „Китай". стр. 605—647.

Кара-Мурза, Г. С. Китай в 1918—1924 годах. „Историк-марксист". 1939. №5—6. стр 150—167.

Кара-Мурза, Г. С. Тайпины. Великая крестьянская война и тайпинское государство в Китае, 1850—1864 годы. М. Учпедгиз 1941. 124 стр.

Кармен. Год в Китае. Записки киножурналиста. М. „Советский писатель". 1941. 155 стр.

Китай. Историа, экономика, культура. Героическая борьба за национальную независимость. Сб ст под редакц. акад. В. М. Алексеева, Л. И. Думана и А. А. Петрова. М.—Л. изд. АН СССР. 1940. 534 стр.

Китайский народ победит! Сб статей и документов. М. Госполитиздат 1938. 112 стр.

Китайская револ ция 1911 года (Предисловие А. Ивина). „Красный архив". 1926. т. 5. (18). стр. 49—104.

Китайский реорганизационный заём 1913 *года.* „Известия МИД". 1913. 4. стр. 52—92.

Коган, А. Национально-освободительная война героического китайского народа. М. Гос. воен. изд. Наркомата Обороны 1939. 143 стр.

Ковалёв, Е. Аренда и арендные отношения в Китае. М. Госполитиздат 1947. 110 стр.

Коростовец, И. Россия на Дальнем Востоке. Пекин. т-во „Восточное просвещение". 1922. 153 стр.

Кюнер, Н. В. Очерки новейшей политической истории Китая. Хабаровск—Владивосток, изд. „Книжное дело". 1927. XXII. 404 стр.

Кюнер, Н. В. Новейшая история стран Дальнего Востока. Литографированное изд. 3 части в 5 выпусках. Владивосток 1910—1912.

Кюнер, Н. В. Сношения России с Дальним Востоком на протяжении царствования дома Романовых. Владивосток 1913, 29 стр.

Лависс и Рамбо. История XIX века. Перевод с французского. Второе дополненное и исправленное издание под ред. Е. В. Тарле. М. Соцэкгиз 1938—1939. т. 4. стр. 379—396; т. 6. стр. 278—309; т. 8. стр. 309—327.

Лян Ци-чао. Ли Жун-чжан или политическая история Китая за последние 40 лет. Перевод с Китайского. СПБ. 1905. XV, 346 стр.

Дян Чэн и *Ян Дин-жуа.* Западный поход китайской Красной армии. Перевод с китайского. М. Госполитиздат, 1938. 80 стр.

Мануильский, Д. З. Тихоокеанские противоречия и Китай. Доклад на VII расширенном пленуме Исполкома Коминтерна. Харьков. изд. „Пролетарий" 1927. 40 стр.

Макартней. Путешествие во внутренность Китая и в Татарию, учиненное в 1792, 1793, 1794 годах. Перевод с французского. М. 1804.

Мао Цзе-дун. Биографический очерк. М. Госполитиздат, 1939. 102 стр.

Мартенс, Ф. Ф. Европа и Китай (с предисловием А. Ивина). „Красный архив". 1927. т. 1. (20). стр. 175—185. Докладная записка непременного члена министерства иностранных дел, периода боксерского восстания, 1900.

Масленников, В. Китай. Политико-экономический очерк. М. Госполитиздат 1946. гл. 4. Важнейшие события из истории Китая. стр. 33—57; гл. 13. Национально-освободительная война китайского народа. стр. 138—262.

Масленников, В. Китай на восьмом году освободительной войны. „Мировое хозяйство и мировая политика". 1944, № 10—11. стр. 36—48.

Масленников, В. Китай на пороге новой жизни. „Мировое хозяйство и мировая политика" 1945. № 10. стр. 1—12.

Масленников, В. Гражданская война в Китае. „Мировое хозяйство и мировая политика" 1947. № 1. стр. 16—27.

Материалы, относящиеся до пребывания в Китае Н. П. Игнатьева в 1860—1860 годах. СПБ. 1895. 486 стр.

Международные отношения в эпоху империализма. Документы из архивов царского и Временного правительств 1878—1917 гг. Серия 2-я, 1900—1913. т. 18—20. М. 1938—1940. Серия 3-я, 1914—1917. т. 1—10. М. 1931—1938.

Мертваго, Д. Очерк морских сношений и войн европейцев с Китаем по 1860 г. СПБ. Морское министерство 1884. 8, 6, 655 стр.

Михайлов, Г. и *Степанов, М.* Японо-китайская война (военные действия 1937—1940 гг.). Воениздат 1941.

Мотылёв, В. Е. Зарождение и развитие тихоокеанского узла противоречий. М. Соцэкгиз 1939. 144 стр.

Мотылёв, В. Е. Тихоокеанский узел второй империалистической войны. М. Соцэкгиз 1940. 200 стр.

Донесения миссии в Пекине о государственном перевороте в Китае 1911—1913 гг. „Известия МИД". 1912. кн. 5. стр. 78—159; кн. 6. стр. 76—100.

Донесения миссии в Пекине о внутренних событиях в Китае. „Известия МИД" 1913. кн. 2. стр. 53—83.

Донесения миссии в Пекине о новом китайском законодательстве. „Известия МИД". 1913. 6. стр. 28—43.

Пашкова, М. К. В борьбе за раскрепощение китайского народа. Очерки рабочего движения в Китае 1925—1939 гг. М. Соцэкгиз 1939. 144 стр

Первые шаги русского империализма на Дальнем Востоке (1888—1903 годы (предисловие А. Л. Попова). „Красный архив". 1932. т. 3. (52). стр. 34—124.

Переписка о подкупе китайских сановников Ли Хун-чжана и Чжан Ин-хуана. „Красный архив" 1922. т. 2. стр. 287—293.

Покотилов, Д. Дневник осады европейцев в Пекине с 22 мая по 1. августа 1900 года. СПБ. Изд. мин. фин. 1900. 85 стр.

Попов, А. Л. Англо-русское соглашение о разделе Китая (1899). „Красный архив". 4927. т. 6. (25). стр. 111—134.

Попов, А. Л. Царская дипломатия в эпоху тайнинского восстания. „Красный архив". т. 2. (21). 1927. стр. 172—199.

Программные документы китайских советов (сборник). М. Партиздат 1935. 101 стр.

Род, Жан. Современный Китай. Перевод с французского. СПБ. Изд. Брокгауз-Эфрон 1912. 294 стр.

Романов, Б. А. Россия в Маньчжурии (1892—1906). Очерки по истории внешней политики самодержавия в эпоху империализма. Л. изд. Ленинградского Восточного института 1928. X. 605 стр.

Рудаков, А. Общество И-хэ-туань и его значение в последних событиях на Дальнем Востоке. Владивосток 1901. 77 стр.

Саввин, В. П. Взаимоотношения царской России и СССР с Китаем. М. Л. Гиз 1930. 152 стр.

Сборник договоров России с Китаем 1689—1881 гг.. СПБ. 1889. II, 271 стр.

Сборник договоров и дипломатических документов по делам Дальнего Востока 1895—1905 гг. СПБ. 1906. 763 стр.

Сборник документов по международной политике и международному праву. Под ред. К. В. Антонова. М. НКВД. 1932. вып. 3. Японо-китайский конфликт.

Симонивская, Л. Крестьянская война в Китае в первой половине 17 столетия. „Исторический журнал". 1937. № 5. стр. 79—94.

Смедли, А. Рассказы о китайской Красной армии. Перевод с английского. М. Госполитиздат 1935.

Смедли, А. Герои советского Китая. Перевод с английского. М. Госполитиздат 1936. 365 стр.

Сноу, Э. Героический народ Китая. Сокр. перевод с английского. М. „Молодая гвардия" 1938. 108 стр.

Советско-китайский конфликт 1929 года. Сборник документов НКИД. М. 1930. 89 стр.

Советы в Китае. Сборник материалов и документов. М. 1934. XIII. 524 стр.

Стиллуэлл, Дж. генерал. Военные дневники и письма. Сокр. перевод с английского. „Знамя" 1948. № 9. стр. 114—158.

Стимсон, Г. Дальневосточный кризис. Воспоминания и наблюдения. Перевод с английского. М. 1938. Соцэкгиз XVI, 196 стр.

Сунь Ят-сен. Записки китайского революционера. М.—Л. Гиз 1926. 143 стр.

Сунь Ят-сен. Капиталистическое развитие Китая. М. Л. Гиз 1925. 268 стр.

Тужилин, А. В. Китай. Очерки из современной жизни Китая. Фуцзянский совещательный комитет (сессия 1909). Харбин 1910. 53 стр.

Тужилин, А В. Современный Китай. 2. т. СПБ. 1910 г. 1—12. 427 стр.; т. 2—5. 341 стр.

Уайт, Т. и *Джекоби, Э.* Гром из Китая. Сокр. перевод с английского. М. Госиздат иностранной литературы 1948. 294 стр.

Форман, Г. В новом Китае. Сокр. перевод с английского. М. Госиздат иностранной литературы 1948. 230 стр.

Храповицкий, М. События в Пекине при падении Минской династии (1644 г. по р. х.). т. 3. СПБ, ТДМ. 1857. стр. 1—102.

Чжен Лин. Два года героической борьбы китайского народа. М. Госполитиздат 1939, 43 стр.

Чэнь Бо-да. Четыре семейства Китая. М. Госиздат иностранной литературы 1948. 222 стр.

Штейн, Б. Из истории политической деятельности Лиги наций (Японо-китайский конфликт по вопросу о Маньчжурии 1931—1933 годов). „Исторический журнал" 1945. № 4. стр. 71—84.

Эми, Сяо. Героический Китай. М. 1939.

Эми, Сяо. Мао Цзе-дун. Чжу Дэ. М. „Молодая гвардия". 1939. 109 стр.

Эренбург, Г. Советский Китай. М. Партиздат 1934. 142 стр.

Янчевецкий, Д. У стен недвижного Китая. Дневник корреспондента „Нового края" на театре военных действий в Китае в 1900 г. СПБ. — Порт-Артур 1903. XII 619 стр.

Я Чжу-лай. Японские империалисты в Шанхае. М. Партиздат 1932. 80 стр.

EGYÉB IRODALOM

Backhouse, E. and *Bland, J. O. P.* Annals and Memoirs of the Court of Peking (from the sixteenth to the twentieth Century). London 1914. X, 531 p.

Ball, J. D. Things Chinese, or Notes connected with China. 5. ed. London 1926. IV, 766 p.

Bau Ming, J. China and World Peace. Studies in Chinese international Relations. New York 1928. 194 p.

Bau Ming, J. The foreign Relations of China. New York 1922. XII, 541 p.

Beresford, Ch. W. The Break-up of China. With an Account of its present Commerce, Currency, Waterways, Armies, Railways, Politics and future Prospects. London 1899. XVIII, 509 p.

Bertram J. M. Crisis in China (The Story of the Sian Mutiny). London 1937. 318 p.

Bisson, T. A. America's Far Eastern Policy. New York 1945. XIII, 235 p.

Bisson, T. A. Japan in China. New York 1938. VII, 417 p.

Bland, J. O. P. and *Backhouse, E.* China under Empress Dowager. Boston — New York 1914. XXVI, 322 p.

Bland, J. O. P. Li Hung-chang. New York 1917.

Brine, L. The Open Door Policy in Relation to China. New York 1923.

Brine, L. The Taiping Rebellion in China. London 1862. XV, 394 p.

Callahan, M. American Relations in the Pacific and the Far East, 1784—1900. Baltimore 1901. 177 p.

Cameron, M. E. The Reform Movement in China 1898—1912. London 1931. 223 p.

Cantlie, J. and *Jones, C. S.* Sun Yat-sen and the Awakening of China. London 1912. 252 p.

Chang Chin-tung. China's Only Hope. Transl. from the Chinese. New York 1903. 151 p.

Chang Feng-chen. The Diplomatic Relations between China and Germany since 1898. Shanghai 1936. 2. ed. 1937. 281 p.

Cordier, H. Histoire générale de la Chine et de ses relations avec les pays étrangers depuis les temps les plus anciens jusqu'à la dynastie Mandchoue. 4 vls. Paris 1920—1922.

Cordier, H. Histoire des relations de la Chine avec les puissances occidentales, 1860—1902. Vol. 1—3. Paris 1901—1902.

Crow, C China takes her Place. New York 1944. XXI. 281 p.

Csen Kung-lu. A modern Kína története. Sanghái 1935. (kínaiul).

Davis, J. F. China during the War and since the Peace. Vol. 1—2. London 1852. Vol. 1. XII, 327 p; Vol. 2. VIII, 342 p.

Dingle, E. V. China's Revolution 1911—1912. New York 1912. 304 p.

Dorn, H. A., van. Twenty Years of the Chinese Republic. Two Decades of progress. London 1933. XIV. 309 p.

The Far Eastern Problem. Official Texts and Summary of the Lytton Report. Worcester—New York 1933. 87 p.

La Fargue, Th. E. China and the World War. Stanford University 1937. 278 p.

Favre, B. Les Sociétés secrètes en Chine. Paris 1933. 219 p.

Fitzgerald, G. P. China. A short Cultural History. New York 1938. 615 p.

Foster, J. W. American Diplomacy in the Orient. Boston 1904. XIV, 498 p.

Franke, O. Die Grossmächte in Ostasien von 1894 bis 1914. Hamburg 1923. XXIV, 407 S.

Friedman, J. S. British Relations with China 1931—1939. New York 1940. XV, 253 p.

Goodrigh, L A short History of the Chinese People. New York 1943. XV, 280 p.

Gowen H. and *Hall, J. W.* An Outline History of China. New York—London 1929. XXVIII, 542 p.

Granet, M. La civilisation chinoise. La vie publique et la vie privée. Paris 1929. 506 p.

Grousset, R. La civilisation de l'Orient. 4 vls.; vol. III. La Chine et l'Asie Centrale. Paris 1928—1930.

Hail, W. Tseng Kuo-fan and the Taiping Rebellion. New Haven 1927. XVII, 422 p.

Holcombe, A. N. The Chinese Revolution. A Phase in the Regeneration of a World Power. Cambridge 1930. 185 p.

Hsia Chiang-lin. Studies in Chinese Diplomatic History. Shanghai 1925. XIII, 226 p.

Hsü, L. Shih-lien, D. Sun Yat-sen. His Political and Social Ideals. A Critical Biography. Los Angeles 1933. 505 p.

Hua Kang. A kínai nemzeti felszabadító mozgalom története. 1—2. köt. Hongkong 1946. (kínaiul).

Joseph, Ph. Foreign Diplomacy in China 1894—1900. A Study in Political and Economic Relations with China. London 1928. 458 p.

Keeton, G. W. The Development of Exterritoriality in China. Vol. 1—2. London 1928, Vol. 1. XVI., 405 p; Vol. 2. VIII, 422 p.

Kent, P. H. The Passing of the Manchus. London 1912. XI, 404 p.

King, W. V. K., ed. Wellington Koo's Forreign Policy. Sanghai 1931. 141 p.

Koo, Wellington. Memoranda presented te the Lytton Comission, Vol. 1—3. New York 1932.

Krausse, A. China in Decay. The Story of a Disappearing Empire. 3. ed. London 1900. XIV, 418 p.

Kuo, P. C. A Critical Study of the First Anglo-Chinese War with Documents. Sanghai 1935. 315 p.

Latourette, K. S. The Chinese. Their History and Culture. Vol. 1—2. New York 1934.

Lattimore, O. Inner Asian Frontiers of China. New York 1940. XXIII, 585 p.

Lattimore, O. and Lattimore, E. The Making of Modern China. London 1945. 7, 212 p.

Lee Mabel Ping-hua. The Economic History of China. New York 1921. 461 p.

Lindley, A. Ti-ping Tien-kwoh. The History of the Ti-ping Revolution, including a Narrative of the Author's Personal Adventures. Vol. 1—2. London 1866.

Linebarger, P. Sun Yat-sen and the Chinese Republic. The Political Doctrines of Sun Yat-sen. Baltimore 1937. 278 p.

Li Ung-bing. Outlines of Chinese History. Sanghai 1914. IV. 644 p.

Little, A. H. Li Hung-chang. His Life and Times. London 1903. VIII, 356 p.

Mao Ce-tung. Válogatott müvek. Dalnyij 1946. 896. old. (kínaiul.).

Mao Tse-tung. China's New Democray. New York 1942. 72 p.

Mao Tse-tung. The Fight for a New China. New York 1945. 80 p.

Mc. Cordock. British Far Eastern Policy 1894—1900. New York 1931. 376 p.

Mc. Cormick. The Flowery Republic. London 1913. 590 p.

Mc Murray, ed. Treaties and Agreements with and concerning China, 1844—1919. Vol. 1—2. 1921. 1729 p.

Mac Nair, H. F. China in Revolution. Chicago 1932. IX, 244 p.

Mac Nair, H. F. Modern Chinese History. Selected Readings. Sanghai 1923. XXXVII. 910 p.

Maybon, A. La république chinoise. Paris 1914. XIX, 268 p.

Meadows, Th. T. The Chinese and their Rebellions. London 1856. LX, 656 p.

Michie, A. The Englishman in China during the Victorian Era. Vol. 1—2. Edinburg and London. 1900.

Millard, T. F. Conflict of Policies in Asia. New York—London 1924. 507 p.

Millard, T. F. Democracy and the Eastern Question. New York 1919. IX, 466 p.

Morse, H. B. The International Relations of the Chinese Empire. Vol. 1—3. London, Vol. 1—1910, XXXIX, 727. p; Vol. 2—1918, XLV, 479 p.; Vol. 3—1918, XVII, 530 p.

Morse, H. B. The Trade Administration of the Chinese Empire. London 1908. 451 p.

Morse, H. B. and *Mac Nair, H. F.* Far Eastern Relations. Boston 1931. XVI, 846 p.

Norton, H. K. China and the Powers. New York 1927. XI, 264 p.

Oberlach, T. W. Foreign Financial Control in China. New York 1919. IX, XIII, 295 p.

Pollard, R. T. China's Foreign Relations, 1917—1931. New York 1933. 416 p.

Pratt, J. War and Politics in China. London 1943 9, 289 p.

Reid, J. G. The Manchu Abdication and the Powers 1908—1912. Berkeley 1935. 497 p.

Remer, C. F. Foreign Investments in China. New York 1933. XXI, 708 p.

Rockhill, W. W. ed. Treaties and Conventions with or concerning China and Korea, 1894—1904. Washington 1904. 555 p.

Rockhill, W. W., ed. Treaties, Conventions, Agreements etc. relating to China and Korea, October 1904—January 1908; China's Intercourse with Korea from the XV-th Century to 1895. London 1905. 60 p.

Rosinger, L. China's Wartime Politics. Princeton 1944. X, 133 p.

Rosinger, L. China's Crisis. New York 1945. XIII, 295, XIII p.

Ross, John. The Manchus, or the Reigning Dynasty of China, their Rise and Progress. London 1880. XXXII, 751 p.

Rowe, D. N. China among the Powers. New York 1945. X, 205 p.

Sharman, L. Sun Yat-sen. His Life and its Meaning. A Critical Biography. New York 1934. XVII, 418 p.

Smedley, Agnes. Battle Hymn of China. New York 1943. VII, 528 p.

Smith, A. H. China in Convulsion. Vol. 1—2. New York 1901. 770 p.

Snow, E. The Battle for Asia. New York 1941. XII, 431 p.

Soothill, W. E. China and England. London 1928. 228 p.

Ssu-Yu-teng. Chang Hsi and the Treaty of Nanking 1842. Chikago 1944. XI, 191 p.

Stanton, W. The Triad Society or Heaven and Earth Association. Sanghai 1900. 124 p.

Steiger, G. N. China and the Occident. The Origin and the Development of the Boxer Movement. New Haven 1927. XIX. 349 p.

Steiger, G. N. A History of the Far East. Boston 1936. XIX, 549 p.

Stein, G. The Challenge of Red China. New York 1945. X, 490 p.

Stillwell, J. W. The Stillwell Papers. New York 1948.

Szun Jat-szen. Három népi elv. Sanghaj 1927. (kínaiul).

Szun Jat-szen. Művei. Sanghaj 1927. I—IV. köt. (kínaiul).

Treaties and Agreements with and concerning China 1919—1929. Washington 1929.

United States Policy Toward China. Diplomatic and Public Documents, 1839—1939. ed. by P. H. Clyde. Durham 1940. 321 p.

Verbrugge, R. Yuan Che-k'ai. Sa vie—son temps. Paris 1934. 242 p.

Vinacke, H. M. A History of the Far East in Modern Times. New York 1928. XX, 479 p.

Vladimir. The China—Japan War. London 1896. 449 p.

Vlamidir. Russia on the Pacific and the Siberian Railway. London 1899.

Weale, B. L. The Fight for the Republic in China. London 1918. VIII, 367 p.

Wen Ching. The Chinese Crisis from within. London 1901. XVI, 355 p.

Wheeler, W. R. China and the World War. New York 1919.

Wilhelm, R. Die Geschichte der chinesischen Kultur. München 1928. 300 S.

Williams, S. W. The Middle Kingdom. A Survey of the Geography, Government, Literature, Social Life, Arts and History of the Chinese Empire and its Inhabitants. Vol. 1—2. London—New York 1883.

Willoughby, W. W. Foreign Rights and Interests in China. Rev. ed. Vol. 1—2. Baltimore 1927. 1153 p.

Wood, G. Zay. (1) The Chino—Japanese Treaties of May 25, 1915. (2) The twenty-one Demands. Japan versus China. (3) China, the United States and the Anglo—Japanese Alliance. New York 1921. (1)—151 p., (2)—178 p., (3)—176 p.

Woodhead, H. G. W. The Truth about the Chinese Republic. London 1926. 287 p.

Yong Ann-Yuen, Th. Aux origines du conflict Mandchou-Chine-Japan. Paix de Versailles, Paris 1934. VII, 304 p.

IDŐRENDI TÁBLA

1280—1368 Kína a mongolok hatalma alatt. Jüan dinasztia.

1349 A „Fehér Lótusz Egyesület" elnevezésű titkos társaság vezetése alatt felkelés kezdődik a mongol iga ellen.

1367 A mongolok kiűzése Kína területének legnagyobb részéről.

1368 A kínai Ming dinasztia megalakulása. Csu Jüan-csangot császárrá kiáltják ki.

1368—1644 A kínai Ming dinasztia.

1516—1517 Az első európai (portugál) hajók kínai vizekre érnek.

1592 A japánok benyomulnak Koreába.

1598 A japánokat kiverik Koreából.

1598 Megkezdődik a mandzsu törzsek egyesülése Nurhacsi vezetése alatt.

1618 Ivan Petlin és Pjotr Kizilov első orosz követek Pekingbe érkeznek.

1618 A mandzsuk hadműveleteket indítanak Kína ellen.

1628 Parasztfelkelés kezdődik Senszi tartományban.

1637 A mandzsuk leigázzák Koreát.

1644 április A paraszt felkelő hadsereg elfoglalja Pekinget. Megdöntik a Ming dinasztiát és Li Ce-csenget, a felkelés vezérét, Kína császárává kiáltják ki.
május Vu Szan-kuj kínai hadvezér szövetséget köt a mandzsukkal. Csata Sanhajkuannál Li Ce-cseng hadserege és Vu Szan-kuj, valamint a mandzsuk csapatai között.
június A mandzsuk elfoglalják Pekinget.

1644—1912 A mandzsu Csing dinasztia.

1644—1683 A kínai nép fegyveres harca a mandzsu hódítók ellen Közép- és Dél-Kína területén.

1662—1722 Kang-hszi uralkodása.
1675—1677 Szpafarij orosz követsége Kínában.
1689 Az első orosz-kínai szerződés (Nyercsinszkij).
1691 Mongólia egyesülése Kínával.
1720 Megalakul a kínai kereskedők külkereskedelmi monopolszervezete („Kohong").
1723—1735 Jung-cseng császár uralkodása.
1727 Az orosz-kínai kjahtai szerződés.
1736—1796 Csien-lung császár uralkodása.
1757 Kína elfoglalja Dzsungáriát.
1759 Kína meghódítja Kasgáriát.
1770 Egyezmény Burmával, amely szerint Burma Kína hűbérese lesz.
1792—1793 Angol misszió Kínában, Macartney vezetése alatt.
1796—1820 Csia-csing császár uralkodása.
1796—1804 Antifeudális felkelés a „Fehér Lótusz Egyesület" vezetésével.
1813 július Felkelés Pekingben a „Tien-li" titkos társaság vezetésével.
1816 Amherst angol missziója Kínában.
1820—1850 Tao-kuang császár uralkodása.
1834 Lord Napier missziója. Angol-kínai konfliktus Kantonban.
1839 Lin Cö-hszü küldöttsége Kantonban. Az ópium megsemmisítése.
1839 november Anglia első ópiumháborúja megindul Kína ellen.
1840 június Angol hajók zár alá veszik a kínai partokat.
1841 január Előzetes angol-kínai egyezmény a hadműveletek beszüntetéséről és a békefeltételekről.
március A hadműveletek újból megindulnak.
május Az angolok elfoglalják Kantont.
1842 június 18—19 Angol flotilla elfoglalja Sanghajt.
július Az angolok elfoglalják Csencsiangot.
augusztus 29 A nankingi szerződés — az első diktátum jellegű angol-kínai szerződés.
1843 október 8 Kiegészítő angol-kínai szerződés, az angolok területenkívüliségi jogot kapnak, megalakulnak a külföldi negyedek stb.
1844 Kína nem-egyenjogú szerződései Franciaországgal és az Egyesült Államokkal.
1848 Hung Hsziü-csüan megszervezi „A Mennyei Atya Társaság"-át.

1848—1850 Parasztfelkelések Kuangsziban és Kuangtungban.

1850—1861 Hszien-feng császár uralkodása.

1850 augusztus. A tajping-felkelés kezdete.

1851 július 25 Az orosz-kínai kuldzsai szerződés.
október A tajpingok elfoglalják Jungan várost Kuangsziban. A felkelők megalakítják a Tajping dinasztiát. Hung Hsziücsüant mennyei királlyá (Tien-vang) kiáltják ki.

1852 A tajpingok ostromolják Csangsát.

1853 január—február A tajpingok elfoglalják Vucsangot, Ancsingot és más városokat.
március A tajpingok elfoglalják Nankingot. A Nagy Béke Mennyei Birodalma megalakulása. (Taj-ping tien-kuo.) A tajpingok törvényt adnak ki a földről.

1853 május Felkelés a mandzsu uralom ellen Fukien, Csekiang, Kiangszu tengerparti tartományokban a „Triád" titkos társaság vezetésével.
május—szeptember A tajpingok északi hadjárata.
szeptember A felkelők a „Kis Kardok" titkos társaság vezetésével elfoglalják Sanghaj kínai részét.

1853—1868 A „nienfejek" („fáklyások") felkelése Kína északkeleti tartományaiban.

1854—1855 A tajpingok második északi hadjárata.

1854 A „hunani ifjak" reakciós hadserege támadó hadműveleteket kezd a tajpingok ellen.

1856 október 8 A kínai hatóságok feltartóztatják a csempészáruval megrakott „Arrow" nevü hajót.
október 23 Angol hajók bombázzák Kanton erődjeit. A második ópiumháború kezdete.
október—november A belső harc kiszélesedik a tajpingok táborában. Meggyilkolják Jang Hsziu-csinget.

1856—1873 A jünnani mohamedán nemzetiségek felkelése.

1858 január Az egyesült angol-francia csapatok elfoglalják Kantont.
május Az angol-francia csapatok hadműveleteket indítanak Taku-Tiencsin térségében.
május 28 Az ajguni orosz-kínai szerződés.
június 13 és 18 Kína tiencsini egyenlőtlen szerződései Oroszországgal és az Egyesült Államokkal.
június 26 és 27 Kína Tiencsinben egyenlőtlen szerződéseket ír alá Angliával és Franciaországgal.

1859—1860 A reakciós csapatok ostromolják Nankingot, a tajpingok fővárosát, a tajpingok szétverik őket.

1860 augusztus A tajpingok hadjárata Li Hsziu-cseng vezetésével Sanghaj ellen. A tajpingok veresége.
augusztus Anglia és Franciaország ismét hadműveleteket indít Kína északi részén.
október 16—18 Az intervenciósok elfoglalják Pekinget és felgyujtják a császári palotát.
október 24 Kína egyenlőtlen szerződéseket ir alá Pekingben Angliával és Franciaországgal.
november 14 A pekingi orosz-kínai szerződés.

1861 január Pekingben megalakul a külső kapcsolatok igazgatósága (cungli jamen).

1861—1875 Tung-cse császár uralkodása. A régensség megalapítása.

1861 november Államcsíny. Ce Hszi özvegy császárnö régenssége (1873-ig).

1862 január A tajpingok új hadjárata Sanghaj ellen.

1862 A dungan-felkelés megindul Senszíben, Kanszuban és Szinkiangban.

1862 A reguláris külföldi csapatok hadműveleteket indítanak a tajpingok ellen.

1864 július 18—19 A reakciós csapatok elfoglalják Nankingot. Megsemmisülnek a tajpingok főerői.

1866 november 12 Szun Jat-szen születése.

1868—1869 A kínai kormány az amerikai Burlingame vezetésével diplomáciai missziót küld Washingtonba, Londonba, Párizsba és Tokióba.

1868—1870 Jakub bég egyesíti Kelet-Turkesztánt.

1870 június Idegenellenes megmozdulás Tiencsinben.

1874 Japán megkísérli Formóza elfoglalását.

1875—1908 Kuang-hszü császár uralkodása. Ce Hszi régenssége.

1876 szeptember A csefui angol-kínai egyezmény.

1877 október—december Jakub bég államának szétzúzása.

1878 március—április A dungan-felkelés végleges elnyomása Szinkiangban.

1881 február A pétervári orosz-kínai szerződés a kuldzsai területről.

1884—1885 Francia-kínai háború.

1885 április 18 Japán-kínai szerződés Koreára vonatkozóan.

1885 június 9 A tiencsini francia-kínai szerződés.

1885—1886 Anglia elfoglalja Burmát.

1890 A hanjepingi kombinát megalapítása.

1893 Mao Ce-tung születési éve.

1894 *június* A tonhakok felkelése Koreában.
július 25 Megindul a japán-kínai háború Koreáért.
november A japánok elfoglalják Talienvant és Port-Arturt.

1895 *február—április 17* A japánok elfoglalják Vejhajvejt. Simonoszekiben létrejön a béke Japán és Kína között.
április 23 Oroszország, Franciaország és Németország tiltakozik az ellen, hogy Japán benyomult a Liaotung-félszigetre.
szeptember Szun Jat-szen Kantonban fegyveres felkelést próbál szervezni. Az összeesküvést felfedik. Lu Hao-tungot kivégzik.

1896 *június 3* Orosz-kínai szerződés: Kína beleegyezik a Keletkínai Vasút megépítésébe, Oroszország és Kína védelmi jellegű katonai szövetséget köt egymással a japán agresszió ellen.

1897 *november 14* Németország elfoglalja Csiaocsout.

1897—1898 A parasztok és a városi szegénység felkelése Anhuj, Kiangszu, Honan és Szecsuan tartományban.

1898 *március 6* Német-kínai szerződés: Csiaocsout 99 évre „bérbeadják" Németországnak.
március 27 Orosz-kínai egyezmény, amely szerint Port-Arturt és Talienvant 25 évre bérbeadják Oroszországnak.
április 10 Francia-kínai egyezmény, amely szerint Kuangcsouvant bérbeadják Franciaországnak.
április Kang Ju-vej és Liang Csi-csao tudósok megszervezik az „Állam Védelmének Szövetségét".
június 11—szeptember 22 Reformkorszak Kínában („a reformok száz napja") Kang Ju-vej vezetésével.
július 1 Angol-kínai egyezmény Vejhajvej bérletéről.

1898 *szeptember 21—22* Palotaforradalom. Ce Hszi császárnő megszerzi a hatalmat. A reform híveit kivégzik. Kang Ju-vej elmenekül.

1899 A „Ji-ho-csüan" („A béke és az igazságosság ökle") titkos társaság vezetésével felkelés kezdődik Santung tartományban.
szeptember 6 Hay amerikai külügyminiszter jegyzéke Angliához, Németországhoz és Oroszországhoz (majd Franciaországhoz, Japánhoz és Olaszországhoz), amelyben kifejti az amerikai elvet „a nyitott kapuk" politikájáról.

1900 Antiimperialista felkelés Santungban, Cseliben, Mandzsuriában (az úgynevezett „boxer-felkelés") és a nyolc hatalom (Németország, Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Ausztria-Magyarország, Olaszország, Oroszország és Japán) intervenciója.
június 13—14 A boxerek elfoglalják Pekinget. A követségi negyed ostroma.

augusztus 14—15 Az intervenciós csapatok elfoglalják Pekinget. Az udvar Szianba menekül.
október 16 Angol-német egyezmény Kínáról.

1901 *január 28—február 13* Rendeletek a közigazgatási reform szükségességéről.
szeptember 7 A kínai kormány meghatalmazottai aláírják az úgynevezett „boxer" zárójegyzőkönyvet.

1902 Kínai nyelvre fordítják a „Kommunista Kiáltvány"-t.

1904—1905 Az orosz-japán háború.

1905 Szun Jat-szen megszervezi a „Szövetséges Liga" nevű forradalmi politikai szervezetet.
november Kormányküldöttség indul külföldre, hogy tanulmányozza burzsoá országok alkotmányát.

1906 *szeptember 1* Rendelet az alkotmányos törvények elökészítésének megkezdéséről.

1907 Parasztfelkelések Kuangtung tartományban. Meggyilkolják En Minget, Anhuj tartomány kormányzóját.
június Francia-japán egyezmény a japán és francia ázsiai gyarmatbirtokok kölcsönös garanciájáról és a Kínához való viszonyról.
július 30 Titkos egyezmény Oroszország és Japán között a mandzsuriai befolyási szférák felosztásáról és Oroszország külsömongóliai és Japán koreai különleges érdemeinek elismeréséről.
szeptember 20 Rendelet a Közigazgatási és Alkotmányos Ellenőrzés Legfelsö Kamarájának megalakításáról.
október 19 Rendelet a tartományi tanácskozó bizottságok megszervezéséről.

1908—1912 Hszüan-tung (Pu-ji) császár uralkodása. Csun herceg régenssége.

1909 Német, angol és francia bankcsoportok bank-konzorciumot alakítanak, hogy Kínának kölcsönt adjanak vasutak építésére (hukuangi kölcsön).

1910 *január* Felkelés Kuangtungban a „Szövetséges Liga" vezetésével.
július Új titkos orosz-japán egyezmény a mundzsuriai politikáról.
augusztus Japán annektálja Koreát. A városi szegénység felkelése Nankingban, Csangsában, Sanghajban, Kantonban és több más városban; parasztfelkelések Dél- és Közép-Kína több tartományában.

1911 *április 28* Felkelés Kantonban a „Szövetséges Liga" vezetésével. A felkelést a kormánycsapatok leverik.
május 9 Kormányrendelet a vasutak nacionalizálásáról.

május 20 Egyezmény négy nagyhatalom bank-konzorciumával a vasútépítési kölcsönről.
szeptember 7 Felkelés Csengtuban (Szecsuan) a mandzsu uralom ellen.
október 10 Felkelés Vucsangban a „Szövetséges Líga" vezetésével. Az 1911-es forradalom kezdete.
október 11. A forradalmárok elfoglalják Hankout és Hanjangot.
október 20 Vucsangban ideiglenes forradalmi kormány alakul, élén Huang Hszinggel.
november 3 Sanghajban ideiglenes forradalmi kormány alakul, élén Cseng Csi-mejjel.
november Jüan Si-kajt a pekingi kormány miniszterelnökévé nevezik ki.
december 1 Külső-Mongólia függetlenségének kikiáltása.
december 3 Fegyverszünet jön létre Észak és Dél között.
december 18 Megnyílik Észak és Dél békekonferenciája.
december 20 A nagyhatalmak jegyzéke, amelyben javasolják Észak és Dél képviselőinek, hogy állapodjanak meg a békéről.
december 24 Szun Jat-szen Sanghajba érkezik.
december 29 Szun Jat-szent a köztársaság ideiglenes elnökévé választják.

1912 január 2 és 5 Szun Jat-szen kiáltványai a köztársasági kormány bel- és külpolitikájáról.
február 12 Közzéteszik azt a hivatalos okmányt, melyben Pu-ji császár lemond a trónról, a Csing dinasztia pedig a trónöröklés jogáról.
február 14 Szun Jat-szen lemond a köztársasági elnökségről. Juan Si-kajt jelölik az elnöki tisztség betöltésére.
február 15 Jüan Si-kajt megválasztják a köztársaság ideiglenes elnökévé.

1912 március 10 Nankingban megnyitják a Nemzetgyűlést, amely elfogadja a Kínai Köztársaság ideiglenes alkotmányát.
augusztus 25 Szun Jat-szen a „Szövetséges Líga" alapján megszervezi a Kuomintang pártot.
november 3 Orosz-mongol egyezmény Külső-Mongólia autonómiájáról.

1912—1913 Parasztmegmozdulások a földesurak és az uzsorások ellen. Jüan Si-kaj parancsára büntetőexpedíciókat küldenek ki a tömegmegmozdulások ellen.

1913 március 21 Jüan Si-kaj parancsára meggyilkolják Szung Csao-zsen Kuomintang-vezetőt.
április 8 Megnyílik az állandó parlament. A többséget a Kuomintang kapja.
április 26 Jüan Si-kaj kölcsönegyezményt köt a bank-konzorciummal.

május 11 Felkelés Szucsouban Jüan Si-kaj ellen. A „második forradalom" kezdete.
szeptember Jüan Si-kaj csapatai elnyomják „a második forradalmat". Megtorló intézkedések a Kuomintang hívei ellen.
november 4 Jüan Si-kaj rendelete a Kuomintang feloszlatásáról. Jüan Si-kaj letartóztatja és kivégezteti az ellenzék képviselőit.
november 5 Orosz-kínai nyilatkozat Külső-Mongólia függetlenségének elismeréséről.

1914 január Jüan Si-kaj feloszlatja a parlament maradványait.
május 1 Az elnöknek diktátori teljhatalmat biztosító új alkotmány kihirdetése.
augusztus 6 Kína kijelenti, hogy semleges lesz a világháborúban.
augusztus 22 A japánok hadműveleteket indítanak a németek ellen kínai területen, Santungban.

1915 január 18 Japán közli Kínával „a 21 követelést".
május 7 Japán ultimátuma Kínának, amelyben követeli a japán feltételek elfogadását. Japán harmincezer fönyi hadsereget küld Mandzsuriába és Santungba.
május Jüan Si-kaj elfogadja „a 21 követelés" legnagyobb részét. Kínában bojkottálni kezdik a japán árukat.
június—december Előkészületek Kínában a monarchia helyreállítására, élén Jüan Si-kajjal.
december Felkelés Jünnanban Jüan Si-kaj ellen. Az úgynevezett „harmadik forradalom" kezdete.

1916 január—április Több déli tartomány (Kujcsou, Kuangtung stb.) hatóságai megtagadják Jüan Si-kaj uralmának elismerését.
május Megalakul Kanton központtal a Független Tartományok Szövetsége.
június 6 Jüan Si-kaj halála. Li Jüan-hung lesz az elnök.

1916 június Szun Jat-szen visszatér Kínába. A pekingi kormány hatalma Tuan Csi-zsuj miniszterelnöknek, a japánbarát anfuista klikk vezetőjének kezében összpontosul.

1917 július 1 Csang Hszün tábornok monarchista puccsa Pekingben és a puccs leverése.
augusztus 14 Kína hadat üzen Németországnak.
szeptember 16 Délen (Kantonban) megalakul a déli kormány Szun Jat-szen vezetésével.
november 7 Az oroszországi Nagy Októberi Szocialista Forradalom, amely új korszakot nyitott az emberiség történetében — a proletariátus által vezetett nemzeti felszabadító forradalmak korszakát.

1918 május Kantonban új déli forradalmi kormány alakul Szun Jat-szen vezetésével.

1919 április A párizsi békekonferencia elveti Kína valamennyi követelését és elhatározza, hogy Japánnak adja át a volt német koncessziókat.

május 4—5 Tiltakozó tüntetés Pekingben a párizsi békekonferencia határozatai ellen. Bojkottálni kezdik a japán árukat. Diák- és munkástüntetések. Az általános kínai antiimperialista fellendülés kezdete.

július 25 Szovjetoroszország Népbiztosai Tanácsának felhívása a kínai néphez és Dél-, valamint Észak-Kína kormányaihoz, amelyben kifejti a szovjet politikai alapelveit Kínával kapcsolatban.

1919—1920 Az első kommunista körök megszületése Kínában Mao Ce-tung (Csangsa), Li Ta-csao (Peking), Tung Pi-vu (Vucsang) és mások vezetésével.

1920 július Tuan Csi-zsuj anfuista klikkje hatalmának leverése. Hatalomra jut a cseli-i klikk, élén Cao Kunnal és a mukdeni klikk, Csang Co-ling vezetésével.

1921 március 6 Szun Jat-szen beszéde a három népi elvről — lépés a Kuomintang programjának megteremtése felé.

július A Kínai Kommunista Párt I. kongresszusa.

1921 november 12—1922 február 6 A kilenc nagyhatalom washingtoni konferenciája.

1922 január 12—március A hongkongi tengerészek sztrájkja.

február 6 A kilenc nagyhatalom szerződése kínai politikájukról.

április Csang Co-ling fellépése a cseli-i klikk ellen. Csang Co-ling veresége. Vu Pej-fu növekvő szerepe.

május 1 A Kínai Szakszervezetek Kongresszusa Kantonban.

1923 február Általános sztrájk a peking-hankoui vasútvonalon.

február 7 Vu Pej-fu rendőrsége tüzel a munkások tüntetésére és feloszlatja a szakszervezeteket.

május 6 A licsengi incidens.

1923 június A Kínai Kommunista Párt III. kongresszusa. Határozat a Kuomintangba való belépésről.

1924 január A Kuomintang I. kongresszusa. Elfogadják a párt új programját, amelynek alapját Szun Jat-szen három népi elve képezte.

május 31 Szovjet-kínai szerződés a diplomáciai kapcsolatok megteremtéséről és a szovjet-kínai viszony alapelveiről.

szeptember Csang Co-ling háborút indít Vu Pej-fu ellen. Szun Jat-szen Vu Pej-fu ellen lép fel.

szeptember 20 A szovjet kormány egyezményt köt Csang Co-linggel a Keletkínai Vasút kérdésében.
október 10—15 A „papírtigrisek" lázadása Kantonban.
október Feng Jü-hsziang fellépése Vu Pej-fu ellen. Vu Pej-fu veresége. Megalakul Tuan Csi-zsuj kormánya.
november Szun Jat-szen elutazik Kantonból a pekingi konferenciára.
december 31 Szun Jat-szen Pekingbe érkezik. Szun Jat-szen betegsége.

1925 március 12 Szun Jat-szen halála.
április Sztrájk a csingtaói japán gyárakban.
május A parasztszövetségek I. kongresszusa Kuangtungban.
május 30 A sanghaji munkások és diákok tiltakozó tüntetése a japánok csingtaói sortüzei ellen. Az angol rendőrség tüzet nyit a tüntetőkre. Az antiimperialista mozgalom általános fellendülése — az 1925—1927-es forradalom kezdete.
június 19 Megkezdődik a hongkongi tengerészek tizenhathónapos sztrájkja.
július 1 Kantonban baloldali Kuomintang-kormány alakul.
november Feng Jü-hsziang hadserege támadást indít Csang Co-ling ellen. Elfoglalják Pekinget. Kuo Szung-ling fellépése Csang Co-ling ellen.
december A japánok beavatkoznak Csang Co-ling és Kuo Szung-ling harcába. A japánok lelövik Kuo Szung-linget.

1926 január A Kuomintang II. kongresszusa.
március Csang Kai-sek fellépése a kommunisták és a baloldali Kuomintang ellen Kantonban.
április Csang Co-ling és Vu Pej-fu egyesült erői japán segítséggel kiszorítják Feng Jü-hsziangot Pekingből.
július A nemzeti forradalmi hadsereg északi hadjáratának kezdete.
szeptember 5 Angol ágyúnaszádok tüzelnek Vanhszienre.
szeptember 5—7 A nemzeti forradalmi hadseregek szétverik Vu Pej-fu csapatait. Hanjang és Hankou elfoglalása.
október 10 A nemzeti forradalmi hadseregek elfoglalják Vucsangot.

1926 november A nemzeti forradalmi hadsereg szétzúzza Szung Csuang-fang csapatait Csiucsiang—Nancsang térségében.
november Az ellenforradalmi hadseregek egyesülése Csang Co-ling parancsnoksága alatt (az Ankuocsün megalapítása).
december A nemzeti kormány tagjai Vuhanba költöznek.

1927 január 4—7 A munkások és diákok elfoglalják az angol koncessziókat Hankouban és Csiucsiangban.
március 21 A sanghaji dolgozók általános sztrájkja. A felkelő munkások magukhoz ragadják a hatalmat a városban.

március 22 A nemzeti forradalmi hadsereg bevonulása Sanghajba.
március 23 A nemzeti forradalmi hadsereg elfoglalja Nankingot.
március 24 Angol-amerikai hadihajók tüzelnek Nankingra.
március 24 Vuhanban megalakul a baloldali kuomintangisták és a kommunisták kormánya.
április 6 Csang Co-ling csendőrsége megrohanja a pekingi szovjet politikai képviselet helyiségeit.
április 11 Anglia, az Egyesült Államok, Franciaország, Japán és Olaszország ultimátuma a Kuomintang-kormánynak a nankingi eseményekkel kapcsolatban.
április 12 Csang Kai-sek ellenforradalmi pálfordulása Sanghajban. A forradalom első szakaszának — az egyesült nemzeti front szakaszának vége.
április 18 Csang Kai-sek Nankingban reakciós Kuomintang-kormányt alakít.
április 28 Pekingben kivégeznek 25 kommunistát, élükön Li-Ta-csaóval.
április—május A Kínai Kommunista Párt V. kongresszusa Vuhanban.
május 16 Hszia Tou-jin tábornok hadosztályának lázadása a vuhani kormány ellen.
május 21 Hszü Ko-hsziang fellépése Csangsában a vuhani kormány ellen.
május 31 A vuhani kormány és Feng Jü-hsziang csapatainak egyesülése Honan tartományban.
május 31 A japánok elfoglalják Csingtaót. Japánellenes bojkott kezdődik Sanghajban.
június 1 Csu Pej-tő szövetkezik az ellenforradalommal Nancsangban.
június Csang Kai-sek csapatai benyomulnak Santungba. Japán tiltakozása. Csang Kai-sek csapatai visszavonulnak.
június 14 A vuhani munkások tiltakozó tüntetése a reakciósokkal szemben elnézést tanúsító kormány politikája ellen.
július 26 A Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottságának nyilatkozata a kommunista párttal való szakításról.
augusztus 1 A nemzeti hadsereg két hadtestének felkelése Ho Lung és Je Ting vezetésével a Kuomintang reakciós politikája ellen.
augusztus 7 A Kínai Kommunista Párt rendkívüli konferenciája. A Kínai Kommunista Párt opportunista vezetőségének (Cseng Tu-hsziu és mások) leváltása.
augusztus Parasztfelkelés Hunanban Mao Ce-tung vezetésével.

szeptember Nankingban új kormány alakul a szélsőjobboldali kuomintangistákból.
október Ho Lung és Je Ting csapatainak veresége.
november 14—15 A nankingi csapatok elfoglalják Vuhant.

1927 *november—1928 február* Az első tanács-terület Kuangtungban. (Hajlufengi Tanácsköztársaság).
december 11—13 A Kantoni Kommün.
december A Kuomintang-provokáció a Szovjetunió délkínai diplomáciai hivatalai ellen és a szovjet diplomáciai kapcsolatok megszakítása a Kuomintang-hatóságokkal.

1928 *január 7* Új Kuomintang-kormány alakul Nankingban, élén Csang Kai-sekkel — a burzsoá földesúri blokk kormánya.
április Hadműveletek indulnak Csang Co-ling és a nankingi kormány hadserege között.
május Japán-kínai konfliktus (csinani incidens).
május Mao Ce-tung és Csu Te nemzeti forradalmi csapatainak egyesülése Csingkangsan térségében.
június A japánok meggyilkolják Csang Co-linget.
június 5 Jen Hszi-san csapatai elfoglalják Pekinget.
július A Kínai Kommunista Párt VI. kongresszusa.
október 10 A nankingi kormányt hivatalosan nemzeti kormánnyá kiáltják ki. Közzéteszik az új alkotmánytervezetet.
december 29 Csang Hszüe-liang mandzsu militarista elismeri a nankingi kormány fennhatóságát.

1929 *február 1* Közzéteszik az új vámtarifát.
március A Kuomintangon belül megalakul „az újjászervezés" pártja Vang Csing-vej vezetésével.
március—július Hadműveletek Nanking és a Kuomintang délnyugati csoportjai között Kantonban.
július—december A kínai militaristák és a külföldi imperialisták konfliktust provokálnak a Keletkínai Vasúton.
december 22 Aláírják Habarovszkban Kína és a Szovjetunió szerződését, amely helyreállítja a status quot a Keletkínai Vasúton. A tanács-területek növekedése Kiangszi, Hunan és Fukien tartományban.

1930 *április—szeptember* Ötvenhét északi tábornok — élükön Feng Ju-hszianggal és Jen Hszi-sannal háborút indít Nanking ellen. Nanking győz Csang Hszüe-liang támogatásával.
május 30 A tanács-területek képviselőinek első konferenciája.

1930 *szeptember—1931 január* A Kuomintang-csapatok első hadjárata a tanács-területek ellen; a Kuomintang-csapatok veresége.

1931 *május 5* A nankingi kormány összehívja a Nemzetgyűlést. Elfogadják a népellenes ideiglenes alkotmánytervezetet.

május 29 Kantonban megalakul a második „nemzeti" kormány.
szeptember 18 A mandzsuriai japán betörés kezdete.
november 7 A kínai tanács-területek I. kongresszusa és a Kínai Tanácsköztársaság Ideiglenes Központi Kormányának megalakulása Zsujcsingben, Kiangszi tartományban.
november 12 A Kuomintang IV. kongresszusa, amely kompromisszumus határozatot fogad el, hogy kibékítse Kantont és Nankingot. Az „újjászervezők" belépnek a kormányba. Vang Csing-vejt a végrehajtó jüan elnökévé nevezik ki.
december A sanghaji proletariátus tüntetése a japán imperializmus és a nankingi kormány kapituláns politikája ellen. Hatvanezer nankingi diák felvonulása.

1932 január—február Japán intervenció Sanghajban; a 19. hadsereg és az önkéntes csapatok hősiesen védelmezik Sanghajt.
1932 március Mandzsukuót a japánok „független" államnak kiáltják ki.
április A kínai tanács-területek kormánya háborús felhívást ad ki a japán hódítók ellen.
október 1 Közzéteszik Lytton bizottságának — amelyet a Népszövetség alakított meg — jelentését a mandzsuriai helyzetről.
december Helyreállítják a diplomáciai kapcsolatokat a Szovjetunió és Kína között.

1933 január 1 A japán csapatok elfoglalják Sanhajkuant.
március A japán csapatok elfoglalják Zsehol tartományt.
május 31 Japán-kínai megegyezés Tangkuban: Csang Hszüeliang csapatait kivonják Hopejből, Hopej tartomány északkeleti részét demilitarizáló övezetté alakítják.
október A Kuomintang-csapatok ötödik hadjárata a kínai tanács-területek ellen.
október 26 A kínai tanács-területek Vörös Hadserege és a 19. hadsereg egyezményt köt a hadműveletek beszüntetéséről.

1933 november—1934 január Fordulat Fukienben; a 19. hadsereg vezetőiből kormány alakul, amely kiadja a jelszót az ország nemzeti erőinek egyesítésére a japán hódítók elleni harcban; a fukieni felkelés leverése.

1934 január A kínai tanács-területek II. kongresszusa.
február Újra megindul a Kuomintang-csapatok támadása a Központi Tanács-Terület ellen.
október Megkezdődik a kínai Vörös Hadsereg „Hosszú Menetelése".

1935 január A Kínai Kommunista Párt konferenciája Cunjiban (Kujcsou tartomány). Határozat a nemzeti egységfront programjáról.
augusztus 1 A Kínai Tanácsköztársaság Központi Végrehajtó

Bizottságának és a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának felhívása az egész kínai néphez a japán agresszióval szembeni ellenállásról.
október A Vörös Hadsereg főerői Senszibe érkeznek. Tanácsterületet létesítenek.
november Pénzreform Leith-Ross angol tanácsadó vezetésével.
november A Kuomintang V. kongresszusa.
december A Külön Hopej-Csahari Politikai Tanács megalakítása. A japánok megkísérlik, hogy a Politikai Tanácsot „független" kormánnyá alakítsák. Tömeges tiltakozó mozgalom és a japán terv csődje. A japánellenes nemzeti felszabadító mozgalom növekedik az egész országban.

1936 *február—november* Nagy sztrájkok a sanghaji japán textilgyárakban.
július A kantoni Délnyugati Politikai Tanács követeli Nankingtól, hogy fegyveres japánellenes expedíciót indítsanak északra. Kanton és Nanking éles összeütközése. Feloszlatják a Délnyugati Politikai Tanácsot.
augusztus 25 Közzéteszik a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának nyílt levelét a Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottságához, amelyben javasolja a japánellenes nemzeti egységfront megalakítását.
október A japán hódítók benyomulnak Szujjüan tartományba.
december A sziani konfliktus (Csang Hszüe-liang letartóztatja Csang Kai-seket). A kommunista párt közvetítése és Csang Kai-sek kiszabadulása.

1937 *február* A Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottságának 3. plénuma. A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága felhívásában javasolja a polgárháború beszüntetését és az ellenállás megszervezését a japán intervenció ellen.

1937 *július 7—1945 szeptember 2* A kínai nép nemzeti felszabadító háborúja a japán hódítók ellen.

1937 *július 7* Japán-kínai konfliktus Liukoucsiaóban. A japán imperialisták háborút indítanak Kína ellen.
augusztus A japánok elfoglalják Pekinget és Tiencsint.
augusztus Megindulnak a harcok Sanghajért.
augusztus 21 Aláírják a szovjet-kínai megnemtámadási szerződést.
szeptember A Nyolcadik Népi Forradalmi Hadsereg vereséget mér a japán csapatokra a pinghszingkuani csatában.
szeptember 21 A Kínai Kommunista Párt nyilatkozata a japánellenes nemzeti egységfrontról szóló egyezményről a Kuomintanggal.
szeptember 22 Csang Kai-sek hivatalos nyilatkozata a Kuomintang és a kommunista párt megegyezéséről.

november A nagyhatalmak bruxelles-i értekezlet a Szovjetunió részvételével.

1938 *március—április* A Kuomintang VI. rendkívüli kongresszusa.
április 10 A japán csapatok veresége Tajercsuangnál.
július 1 A kínai Nemzeti Politikai Tanács megalakulása.
október A japán csapatok elfoglalják Kantont és Vuhant.
november A Kínai Kommunista Párt Kozponti Bizottságának 6. plénuma, amely határozatot hoz a nemzeti egységfront megerősítéséről.
december Vang Csing-vej a japánokhoz menekul.

1939 *június* Szovjet-kínai kereskedelmi szerződés.
július 24 Az angol-japán Craigie-Arita egyezmény.
szeptember A japánok sikertelen támadást indítanak Csangsa ellen. A Kuomintang-egységek provokációs tevékenysége a népi forradalmi hadseregek egységei ellen.

1940 *március 30* Vang Csing-vej bábkormányt alakít Nankingban.
november 30 Vang Csing-vej „kormányának" megegyezése Japánnal.

1941 *január* A Kuomintang-csapatok provokációs támadása a Negyedik Népi Forradalmi Hadsereg ellen. Letartóztatják Je Tinget, a hadsereg parancsnokát.
július A kommunista párt Központi Bizottságának nyilatkozata a kínai nemzeti felszabadító háború feladatairól.
december 7 A csendesóceáni háború kezdete.
december 9 Kína hivatalosan bejelenti, hogy hadiállapotban van Japánnal.
december 10 Kína hadat üzen Németországnak és Olaszországnak.

1942 *január 1* Szung Ce-ven aláírja Kína nevében az Egyesült Nemzetek deklarációját.

1942 *október—1943 augusztus* Lin Piao, a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának képviselője tárgyalásokat folytat a Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottságának képviselőivel. A tárgyalások nem vezetnek pozitív eredményre.

1943 *január 12* Anglia és Kína egyezménye a kínai területenkívüliségi jogok megszüntetéséről.

1943 *január 14* Egyezmény az Egyesült Államok és Kína között a kínai területenkívüliségi jogok megszüntetéséről.
szeptember A Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottságának plénuma Csang Kai-seket kinevezi a kínai nemzeti kormány elnökévé.
december Roosevelt, Churchill és Csang Kai-sek kairói értekezlete.

1944 *április* Japán támadás indul Kínában (Kajfeng térségében).

május Új tárgyalások indulnak a kommunista párt és a Kuomintang között. Japán ellenőrzés alá kerül az egész peking-hankoui vasútvonal.
június A japánok elfoglalják Csangsát.
szeptember A japánok elfoglalják Kulinget, Nanninget és más városokat.

1945 *április* A Kínai Kommunista Párt VII. kongresszusa.
június A Kuomintang-csapatok hadműveletei a népi forradalmi hadsereg ellen.
július Szovjet-kínai nyilatkozat Szung Ce-ven kínai külügyminiszter, a végrehajtó jüan elnökének moszkvai tartózkodásáról.
július 26 Churchill, Truman és Csang Kai-sek felhívása a japánokhoz, hogy feltétel nélkül tegyék le a fegyvert.
július 27 A japánok elutasítják a feltételnélküli megadásra való felhívást.
augusztus 8 A szovjet kormány kijelenti a japán kormánynak, hogy „augusztus 9-től a Szovjetunió hadiállapotban lévőnek tekinti magát Japánnal".
augusztus 14 Moszkvában aláírták a Szovjetunió és a Kínai Köztársaság barátsági és szövetségi szerződését, a Kínai-Csangcsun Vasútról, Port-Arturról, Dalnyij kikötőről stb. szóló egyezményt. Az egyezményeket augusztus 24-én ratifikálták.
augusztus 28 Mao Ce-tung és Csu En-laj, a Kínai Kommunista Párt vezetői, Jenanból Csungkingba érkeznek. Tárgyalások indulnak a kommunista párt és a Kuomintang között.
szeptember 2 A japán kormány képviselői aláírják a Japán feltételnélküli fegyverletételéről szóló okmányt.

TARTALOM

Bevezetés 5

Első fejezet.
Kína a mandzsuk hatalma alatt a XVII—XVIII. században 11

Második fejezet.
A külföldi tőke behatolása Kínába (a XVIII. század vége és a XIX. század első fele) 33

Harmadik fejezet.
A tajping-felkelés 48

Negyedik fejezet.
Kína az imperializmus korszakának küszöbén 76

Ötödik fejezet.
Az imperialista hatalmak harca Kína felosztásáért (1894—1899) 91

Hatodik fejezet.
Szun Jat-szen forradalmi tevékenységének kezdete és Kang Ju-vej reformjai 114

Hetedik fejezet.
Az 1900-as antiimperialista felkelés és a nagyhatalmak beavatkozása 126

Nyolcadik fejezet.
Ázsia ébredésének korszaka és Kína 143

Kilencedik fejezet.
Az 1911—1913-as forradalom 164

Tizedik fejezet.
Kína és az 1914—1918-as világháború 192
Tizenegyedik fejezet.
A Nagy Októberi Szocialista Forradalom és Kína 210
Tizenkettedik fejezet.
Az 1925—1927-es kínai forradalom 250
Tizenharmadik fejezet.
A kínai nép forradalmi harca a reakció és a japán intervenció ellen (1928—1937).. 293
Tizennegyedik fejezet.
A kínai nép nemzeti felszabadító háborúja (1937—1945) 340

Bibliográfia 396
Időrendi tábla 412

A fordítást ellenőrizte: Nagy Geza
Felelős lektor. Rona Ilona
A borítólap Csillag Vera munkája

„Kotött konyv 4.22 MNOSZ 5602 "

3659. Franklin-nyomda Budapest, VIII , Szentkiralyi-utca 28
Felelős: Janka Gyula

17.— Ft